

ทยฺยรฏฺฐสฺส
เตปิฏกำ

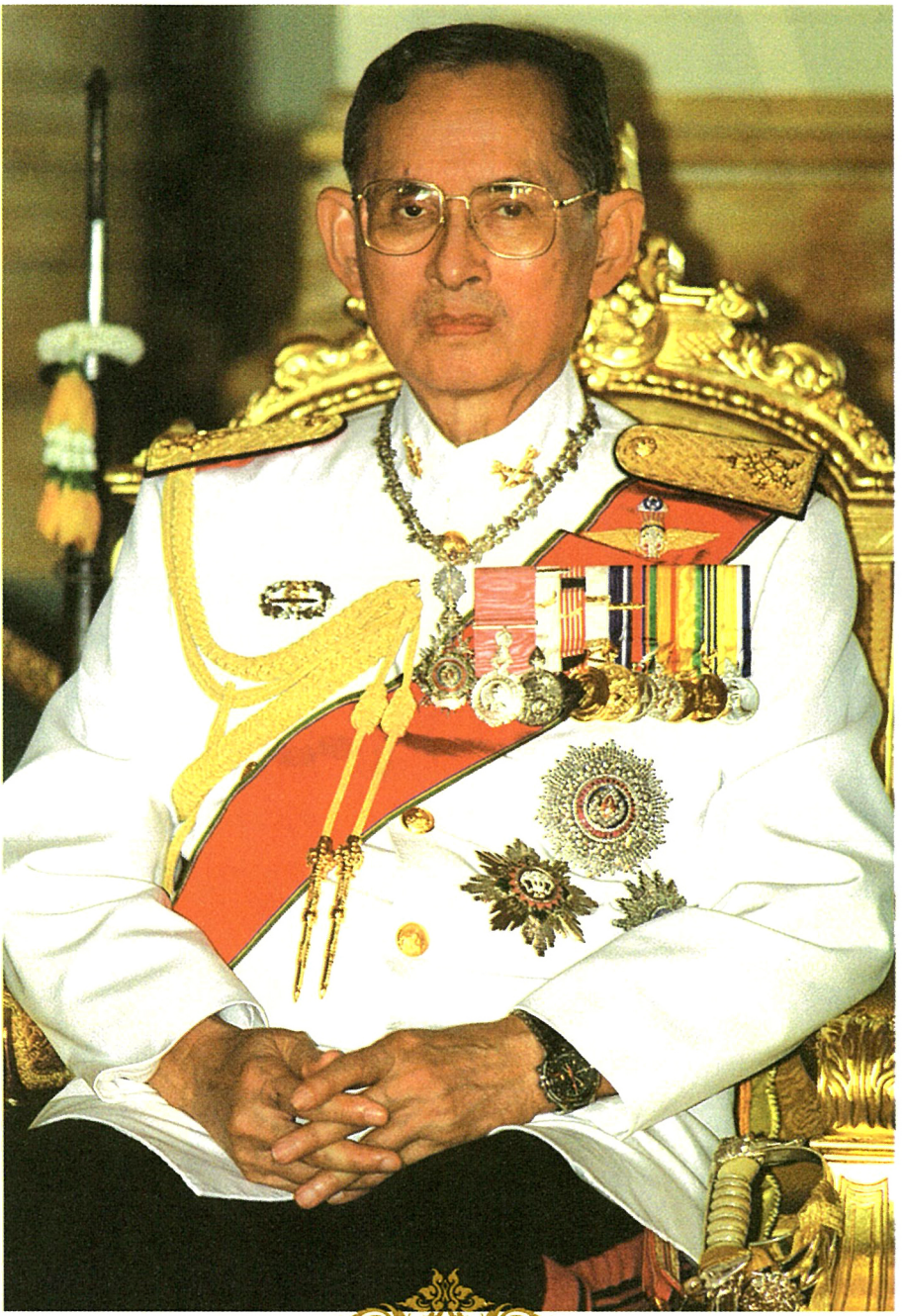
๒๕๔๙ พุทฺธวสฺเส

สุตฺตนฺตปิฏเก มชฺฌิมนิกายสฺส
อุปริปณฺณาสกปาลิ
ปาลิวิโสธกตฺเถเรหิ วิโสธิตา

ภูมิพลสฺส ปรมินฺทมหาราชวรสฺส
ปริปุณฺณสฏฺฐิวสฺเส สิริรชฺชมงฺคลมหกมฺมกาเล
ทยฺยสงฺฆมหาเถรสมาคเมน มุทฺทาปิตา

๑๔

ที่ระลึกในโอกาสพิธีรายสมบัติครบ ๖๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๙

คำนำ

มหาเถรสมาคม ได้ปรารภการจัดกิจกรรมร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ แล้วมีมติให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการผู้มีความรู้และทรงธรรมวินัยพิจารณาตรวจสอบแก้ไขต้นฉบับให้ถูกต้อง โดยใช้พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ เป็นต้นฉบับ เพราะได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระไตรปิฎกในฐานะเป็นพระบรมศาสดาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยและประชาชนชาวไทยได้นับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติไทย และพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะและเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกมาโดยตลอด ดังที่ปรากฏเป็นหลักฐาน เช่น

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ ๑ ด้าน ๒ *"คนเมืองสุโขทัยนี้มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปั่ว ท่วยนาง ลูกเจ้าขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชาย ทั้งผู้หญิง ฝูงท่วย มีศรัทธาใน***พระพุทธศาสนา** *ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว..."*

พระบรมสัตยาธิฐานของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ตรัสประกาศแก่เทพยดาทั้งปวงว่า *"ให้บังเกิดมาในประยูรมหาเศวตฉัตร จะให้บำรุง***พระพุทธศาสนา** *ไฉนจึงมิช่วยให้สว่างแลเห็นข้าศึกเล่า" พอตกพระโอษฐ์ลง พระพายก็พัดควันอันเป็นหมอกมืดนั้นสว่างไป...*

น้ำพระราชหฤทัยและพระราชดำรัสของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช *"พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จะให้เราเข้ารีตดังนั้นหรือ เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะในราชวงศ์ของเราก็นับถือ***พระพุทธศาสนา***มาช้านานแล้ว จะให้เปลี่ยน*

ศาสนา อย่างนี้เป็นการยากอยู่ และถ้าพระเจ้าผู้สร้างฟ้าสร้างดินจะต้องการให้คนทั่วโลกได้นับถือศาสนาอันเดียวกันแล้ว พระเจ้ามิจัดการให้เป็นเช่นนั้นเสียแล้วหรือ?" "จริงอยู่ เมื่อฟอลคอนในเวลาหมอบอยู่ข้างพระบาทเจ้ากรุงสยามได้แปลคำชักชวนที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้รับสั่งมากับราชทูตนั้น ฟอลคอนก็กลัวจนตัวสั่น และสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระกรุณาโปรดให้อภัยแก่ฟอลคอน แต่ก็ได้รับสั่งว่า **ได้ทรงนับถือศาสนาอันได้นับถือต่อ ๆ กันมาถึง ๒,๒๒๙ ปีแล้ว เพราะฉะนั้น ที่จะให้พระองค์เปลี่ยนศาสนาเสียนั้นเป็นการที่พระองค์จะทำไม่ได้"**

พระราชปณิธานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

"อันตัวพ่อ ชื่อว่า พระยาตาก
ทนทุกข์ยาก กู้ชาติ พระศาสนา
ถวายแผ่นดิน ให้เป็น พุทธบูชา
แด่พระศาสนา สมณะ พระพุทธโคดม
ให้ยืนยง คงถ้วน ห้าพันปี
สมณะพราหมณ์ซี ปฏิบัติ ให้พอสม
เจริญสมถะ วิปัสสนา พ่อชื่นชม
ถวายบังคม รอยบาท พระศาสดา
คิดถึงพ่อ พ่ออยู่ คู่กับเจ้า
ชาติของเรา คงอยู่ คู่พระศาสนา
พุทธศาสนา อยู่ยง คู่องค์กษัตรา
พระศาสดา ฝากไว้ ให้คู่กัน"

พระราชปณิธานของพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

"ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา
ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนและมนตรี"

พระราชศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย *"ศุภมัสดุ ๑๑๗๙ ศก... พระบาทสมเด็จบรมธรรมิกมหาราชารามาธิราช บรมนารถบรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว...* **ทรงพระราชศรัทธาจะยกรื้อวิสาขบูชามหายัญพิธี** *อันขาดประเพณีมานั้นให้กลับคืนเจียรฐิติกาล ปรากฏสำหรับแผ่นดินสืบไป จะให้เป็นอัตตัตถประโยชน์และปรัตถประโยชน์ ทรงพระราชศรัทธาจะให้สัตว์โลก ข้าขอบขัณฑเสมาทั้งปวงจำเริญอายุและอยู่เย็นเป็นสุขปราศจากทุกข์ภัยในชั่วนี้แลชั่วหน้า..."*

น้ำพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว *"ด้วยกำลังทรงพระมหากรุณาเมตตากับไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเป็นอันมาก ทรงพระกรุณาดำรัสให้จดหมาย (คือ จด) กระแสพระราชโองการปฏิญาณยกพระนาม* **พระรัตนตรัยสรณาคมน์อันอุดมเป็นประธานพยานอันยิ่ง** *ให้เห็นความจริงในพระบรมหฤทัย แล้วทรงพระราชดำรัสยอมอนุญาตให้เจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม พระยาศรีพัฒน์รัตนราชโกษา พระยาราชสุภาวดีกับขุนนางผู้น้อยทั้งปวง จงมีความสโมสรสามัคคีรสปรึกษาพร้อมกัน เมื่อเห็นว่าพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใดที่มีวัยวุฒิปรีชารอบรู้ราชานุวัตร* **จะเป็นศาสนูปถัมภกยกพระบวรพุทธศาสนา** *แลจะปกป้องไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์รักษาแผ่นดินให้เป็นสุขสวัสดิ์โดยยิ่ง เป็นที่ยินดีแก่มหาชนทั้งปวงได้ก็สุดแท้แต่จะเห็นดีประนีประนอมพร้อมใจกัน ยกพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์นั้นขึ้นเสวยมไหสวรรยาธิปัตย์ราชสืบสันตติวงศ์ดำรงราชประเพณีต่อไปเถิด อย่าได้กริ่งเกรงพระราชอัธยาศัยเลย เอาแต่ให้ได้เป็นสุขทั่วหน้า อย่าให้เกิดการรบราฆ่าฟันกันให้ได้ความทุกข์ร้อนแก่ราษฎร..."*

พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงประกาศพระราชทานส่วนพระราชกุศลในการที่ทรงบริจาคเพชรใหญ่ประดับพระอุณาโลมพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร *"การพระราชบริจาคอันนี้ทรงพระราชดำริ เห็นว่าไม่ขัดขวางเป็นเหตุให้ท่านผู้ใดขุ่นเคืองขัดใจเลย* **พระนครนี้เป็น**

ถิ่นที่ของคนนับถือพระพุทธศาสนามาแต่เดิม ไม่ใช่แผ่นดินของศาสนาอื่น *คนที่ถือศาสนาอื่นมาแต่อื่นก็ดี อยู่ในเมืองนี้ก็ดี จะโทมนัสน้อยใจด้วยริษยาแก่พระพุทธศาสนาเพราะบูชาอันนี้ไม่ได้ ด้วยไม่ใช่เมืองของศาสนาตัวเลย ถ้าโทมนัสก็ชื่อว่าโลภล่วงเกินไป...”*

พระราชปฏิญาณและพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช *“ข้าพเจ้าจะไม่มีจิตยินดีน้อมไปในศาสดาอื่นนอกจาก***สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระธรรมอันพระองค์ได้ตรัสรู้ชอบดีแล้ว กับทั้งพระสงฆ์หมู่ใหญ่** *อันได้ประพฤติตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเลยเป็นอันขาด จนตราบกว่าสิ้นชีวิต...”*

พระราชนิพนธ์และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว “พระพุทธศาสนา*เป็นศาสนาสำหรับชาติเรา เราจำเป็นต้องถือด้วยความกตัญญูต่อบิดา มารดา และต้นโคตรวงศ์ของเรา... เมื่อรู้สึกแน่นอนแล้วว่า ศาสนาในสมัยนี้เป็นของที่แยกจากชาติไม่ได้... ถ้าข้าพเจ้าจะขอแก่ท่านทั้งหลายว่า* **พุทธศาสนาเป็นของไทย** เรามาชวนกันนับถือ**พระพุทธศาสนา***เถิด...* **ผู้ที่แปลงศาสนา คนเขาดูถูกยิ่งเสียกว่าผู้ที่แปลงชาติ...** *เพราะเหตุฉะนั้น เป็นความจำเป็นที่เราทั้งหลายผู้เป็นไทย จะต้องมั่นอยู่ในศาสนาพระพุทธซึ่งเป็นศาสนาสำหรับชาติเรา...”* และพระองค์ได้พระราชทานความหมายแห่งไตรรงค์ไว้ดังนี้

“ขอร่ำรำพรรณบรรยาย ความคิดเครื่องหมาย
แห่งสีทั้งสามงามถนัด
ขาวคือบริสุทธิ์ศรีสวัสดิ์ **หมายพระไตรรัตน์**
และธรรมะคุ้มจิตไทย...”

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว *“แต่บ้านเมืองในลานนาถึงกาลวิบัติ* **พระพุทธศาสนา***ก็เศร้าหมองจนสงฆมณฑล*

*เสื่อมทรามระส่ำระสายมาช้านาน... มาจนถึงรัชกาลสมเด็จพระปิยมหาราช พระบรมชนกนาถของเราจึงได้เริ่มทรงจัดการฟื้น***พระพุทธศาสนาในมณฑลนี้***มาโดยทรงพระราชดำริจะให้พุทธจักรและอาณาจักรเจริญรุ่งเรืองสมกับสมัย เป็นต้นว่า ในการสั่งสอนประชาชนทั้งหลายให้รัฐบาลเอาเป็นธุระสั่งสอนส่วนคดีโลก ให้พระสงฆ์รับภาระการสั่งสอนส่วนคดีธรรมเป็นอุปการะแก่กัน ดังนี้ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชของเราก็ได้โปรดให้จัดการสืบมาโดยทางนั้น"*

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลปัจจุบัน ได้ตรัสพระปฐมบรมราชโองการซึ่งเป็นพระราชปณิธานแก่ปวงชนชาวไทยในพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ในพระบรมมหาราชวัง ว่า **"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"** ได้มีพระราชดำรัสตรัสลาผนวชต่อพระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี คณะทูตานุทูต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และข้าราชการ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ ว่า "โดยที่**พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของเรา** *ทั้งตามความศรัทธาเชื่อมั่นของข้าพเจ้าก็เห็นเป็นศาสนาที่ดีศาสนาหนึ่ง เนื่องในบรรดาสัจธรรมคำสั่งสอนอันชอบด้วยเหตุผล จึงเคยคิดอยู่ว่า ถ้าโอกาสอำนวย ข้าพเจ้าควรจักได้บวชสักเวลาหนึ่งตามราชประเพณี ซึ่งจักเป็นทางสนองพระคุณบุรพการีตามคตินิยมด้วย..."* และได้มีพระราชดำรัสในโอกาสพระสันตะปาปา จอห์น พอล ที่ ๒ เข้าเฝ้า ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗ ว่า **"คนไทยเป็นศาสนิกที่ดีทั่วกัน ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติ"**

การดำเนินงานตรวจชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกให้คงความบริสุทธิ์แห่งพระบาลีพุทธพจน์ซึ่งเป็นหลักวิชาการทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องอาศัยความสุขุมคัมภีรภาพด้านความรู้ความชำนาญในภาษาบาลีของพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลาย จึงนับว่าเป็นงานที่มี

ความสำคัญอย่างยิ่งและเป็นกุศลกิจอันยิ่งใหญ่ที่กระทำได้ยาก ดังนั้น การที่พระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลายมีอิทธิบาทธรรมร่วมกันตรวจชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงควรแก่การอนุโมทนาสาธุการของบรรดาพุทธบริษัททั้งหลาย เพราะตราบใดที่พระไตรปิฎกยังคงความบริสุทธิ์อยู่ ย่อมเป็นที่มั่นใจได้ว่า ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธก็ดำรงอยู่ ก่อให้เกิดสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติตราบนั้น

ในนามของมหาเถรสมาคม ขอแสดงความชื่นชมยินดีต่อคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ และคณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกที่ได้ดำเนินการจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ นับเป็นการเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศลแด่ สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เนื่องในวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ดังกล่าว

ขออานุภาพแห่งมหากุศลอันยิ่งใหญ่ที่เกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลายที่ได้ร่วมกันพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยซึ่งถือว่าเป็นพระบรมศาสดาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งนี้ ได้โปรดอภิบาลคุ้มครองรักษาสมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ตลอดถึงพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ให้ทรงพระเกษมสำราญ มีพระชนมายุยิ่งยืนนาน สถิตมั่นเป็นมิ่งขวัญร่มเกล้าของเหล่าพสกนิกรชาวไทยสืบไปตลอดจิรัฐิติกาล เทอญ

สมเด็จพระพุฒาจารย์

(สมเด็จพระพุฒาจารย์)

ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คำปรารภ

ศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เดิมทีนั้น เรียกว่า **พระธรรมวินัย** *พระธรรม* ได้แก่คำสั่งสอนที่แสดงหลักความจริงที่ควรรู้และแนะนำหลักความดีที่ควรประพฤติ *พระวินัย* ได้แก่ข้อบัญญัติที่ทรงวางไว้เป็นหลักกำกับความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอกัน กาลต่อมาเมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ทรงบัญญัติไว้ในกาลโอกาสต่าง ๆ มีความสำคัญยิ่งในฐานะเป็นพระบรมศาสดาแทนพระพุทธองค์ โดยมีหลักฐานปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร (ที.ม. ๑๐/๒๑๖) ว่า ขณะที่ทรงพระประชวรจวนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์หาได้ทรงตั้งพระสาวกรูปใดรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งพระบรมศาสดาไม่ หากแต่ตรัสกะท่านพระอานนท์พุทธอุปัฏฐากว่า

โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต, โส โว มมจฺจเยน สตฺถา.

แปลความว่า *"ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยอันใดที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอโดยกาลล่วงไปแห่งเรา"*

จากพระพุทธพจน์นี้เป็นหลักฐานยืนยันถึงความสำคัญของพระธรรมวินัย ซึ่งได้รับการสังคายนารวบรวมประมวลเป็นบทสวดสำหรับสอบทานความถูกต้องมิให้คลาดเคลื่อนไปจากที่พระพุทธองค์ตรัสสั่งสอนจริงด้วยสังฆานุมัติพร้อมกันครั้งแรกโดยพระอรหันตเถระ ๕๐๐ รูป ภายหลังพุทธปรินิพพานได้ ๓ เดือน การสังคายนาพระธรรมวินัยในครั้งแรกนั้นได้ยกเอาพระพุทธพจน์ที่ทรงแสดงโปรดเวไนยสัตว์ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา ขึ้นสู่การพิจารณาสอบทานรับรองความบริสุทธิ์ถูกต้องในท่ามกลางสงฆ์ แล้วประมวลจัด

เป็นหมวด ไว้ ๓ หมวดใหญ่ เรียกว่า **พระไตรปิฎก** อันประกอบด้วย *พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก* และ*พระอภิธรรมปิฎก*

พระวินัยปิฎก *หมวดพระวินัย* ว่าด้วยพระพุทธบัญญัติที่ทรงวางหลักความประพฤติและมารยาทอันเป็นแบบอย่างเยี่ยงอารยชนของผู้เข้ามาบวชประพฤติพรหมจรรย์ชั้นสูงในพระพุทธศาสนา เป็นประมวลพระพุทธดำรัสตรัสสั่งสอนเกี่ยวกับศีลหรือสิกขาบทตลอดจนพิธีกรรมและขนบธรรมเนียมของพระสงฆ์ อันเป็นกฎระเบียบที่พระภิกษุและพระภิกษุณีต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัด นอกจากนี้ยังได้ประมวลเหตุการณ์พุทธประวัติที่สำคัญๆ นับตั้งแต่แรกตรัสรู้เสวยวิมุตติสุขเป็นต้นไปพร้อมทั้งประวัติการทำสังคายนาไว้ด้วย มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์ คือ *มหาวิภังค์ ภิกขุนีวิภังค์ มหาวรรค จุลลวรรค* และ*ปริวาร* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๘ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑ ถึงเล่มที่ ๘

พระสุตตันตปิฎก *หมวดพระสูตร* ว่าด้วยประมวลพระธรรมเทศนาตรัสบรรยายธรรมของพระพุทธองค์ที่ตรัสให้เหมาะแก่บุคคลและโอกาส เป็นประมวลหลักพุทธธรรมที่ทรงแสดงโดยบุคลาธิษฐานหรือทรงใช้สมมติโวหารตลอดจนบทคาถาประพันธ์ เรื่องเล่า และเรื่องราวชั้นเดิมที่แสดงถึงประวัติของพระพุทธองค์และพระอรหันตสาวกทั้งหลาย มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์ เรียกว่า *นิกาย ๕* คือ *ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย* และ*ขุททกนิกาย* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๒๕ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ถึงเล่มที่ ๓๓

พระอภิธรรมปิฎก *หมวดพระอภิธรรม* ว่าด้วยประมวลพระพุทธพจน์อันเกี่ยวกับหลักปรมัตถธรรมที่เป็นความหมายที่แท้จริงของสรรพสิ่ง เป็นประมวลคำอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาล้วน ๆ โดยธรรมาธิษฐาน

คือไม่ยกบุคคล สถานที่ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ อันเป็นสมมติบัญญัติเข้ามาประกอบความ มี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๗ คัมภีร์ คือ *ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก* และ*ปัฏฐาน* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๑๒ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ ถึงเล่มที่ ๔๕

พระไตรปิฎก จัดเป็นหนึ่งในพระสัทธรรม ๓ คือปริยัตติสัทธรรมที่ประมวลไว้ซึ่งนวังคสัตถุศาสน์ทั้งหมด เป็นปทัฏฐานให้เกิดปฏิปัตติสัทธรรม คือศีล สมาธิ ปัญญา และนำไปสู่การบรรลุปฏิเวธสัทธรรม คือมรรค ผล นิพพานในที่สุด ดังนั้น จึงถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในทางพระพุทธศาสนา ดังพระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในคราวจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐ ความว่า

> *"พระไตรปิฎกเป็นพระคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระอรหันตสาวกได้รับภารธุระสั่งสอนสืบต่อกันมา เป็นพระคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เท่ากับเป็นสัญลักษณ์ของพระบรมศาสดา พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนผู้สนใจพระพุทธศาสนามีความจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้จากพระไตรปิฎก เพราะฉะนั้น คัมภีร์พระไตรปิฎกนี้พระเถรานุเถระแต่ปางก่อนจึงได้ช่วยกันรักษาสืบต่อกันมา ในการสร้างวัดวาอารามสมัยก่อนนั้น จะต้องสร้างหอไตรประจำวัด ซึ่งเป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกอันประกอบด้วยคัมภีร์ใบลาน พระภิกษุสามเณรผู้บวชในพระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนทายาท ก็จำเป็นต้องศึกษาภาษาบาลีอันเป็นภาษาที่จารึกในคัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา โยชนา สัททาวิเสส อันเป็นคัมภีร์ประกอบเพื่อให้เข้าใจเนื้อความพระไตรปิฎกนั้น พระมหากษัตริย์ทรงนับถือพระพุทธศาสนาในปางก่อน*

จึงได้ให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนหาความรู้ในพระไตรปิฎกนั้นๆ ให้แตกฉาน เพื่อนำเอาความรู้มาสั่งสอนแก่พุทธศาสนิกชน สำหรับในประเทศไทย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะมาตลอดสาย และได้ทรงให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมคือพระไตรปิฎกนี้สืบต่อกันมา ทรงถือเป็นพระราชกิจสำคัญ มีการสอบพระปริยัติธรรมเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้แสดงความรู้ที่ได้ศึกษาพระไตรปิฎกนั้นๆ และทรงปูนบำเหน็จความสามารถแก่พระภิกษุสามเณรผู้สอบไล่ได้พระปริยัติธรรม ซึ่งทุกวันนี้ได้ขยายวงกว้างออกมาเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลีสนามหลวง ตลอดจนพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ให้พระภิกษุสามเณรผู้ทรงความรู้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎก ถือเป็นการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอันยิ่งใหญ่..."

พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้รับการนำสืบๆ กันมาด้วย*ภาษามคธ* หรือ*ภาษาบาลี* อันหมายถึงภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธพจน์ โดยวิธีมุขปาฐะหรือมุขบาฐ คือวิธีทรงจำนำสืบต่อ ๆ กันด้วยการสาธยายท่องจำกัน สั่งสอนกันจากปากสู่ปาก หรือวิธีบอกเล่ากล่าวสอนจากอาจารย์สู่ศิษย์โดยโวหารต่างๆ เป็นเวลาถึง ๔ พุทธศตวรรษ จึงได้รับการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรลงในใบลานในคราวสังคายนาครั้งที่ ๕ ในประเทศศรีลังกา เมื่อพุทธศักราช ๔๓๓ ตลอดระยะเวลาดังกล่าวนี้ ถ้าในสมัยใดมีความฟั่นเฝือเลอะเลือนจำกันมาผิด มีข้อบกพร่องผิดพลาดอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือมีคำสอนของลัทธิอื่นเข้ามาปะปนในพระไตรปิฎก อันเป็นเหตุให้พระสงฆ์ประพฤติผิดหลักพระธรรมวินัย บรรดาพระอรหันต์หรือพระมหาเถระในยุคสมัยนั้นๆ ก็จะถือเอาเป็นภารธุระดำเนินการประชุมพระสงฆ์ทำสังคายนาเพื่อสอบทานสวดรับรองความถูกต้องพร้อมกันเป็นครั้ง ๆ โดยประวัติการทำสังคายนานั้น สามครั้งแรกทำในประเทศอินเดีย ครั้งที่ ๔ และครั้งที่ ๕

ทำในประเทศศรีลังกา ซึ่งในการทำสังคายนาครั้งที่ ๕ นี้เอง พระเถระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายได้คำนึงถึงว่า *"ในอนาคต กุลบุตรคงมีศรัทธาน้อยลง และปัญญาที่จะทรงจำพระธรรมวินัยสืบอายุพระพุทธศาสนาคงน้อยลงด้วย ควรที่คณะสงฆ์จะสังคายนาพระธรรมวินัยแล้วลงบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร"* เพราะประจักษ์ที่พวกทมิฬไม่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งปกครองประเทศศรีลังกาแล้วทำให้เกิดภัยพิบัติอย่างใหญ่หลวงต่อพระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้พระภิกษุสาวกทั้งหลายต่างพากันปลีกตนไปอยู่ตามป่าเขาอย่างลำเค็ญ มีความฝืดเคืองด้วยภิกษาหาร ต้องอดทนอยู่อย่างลำบากถึง ๑๒ ปี แต่ท่านเหล่านั้นหาคำนึงถึงความลำบากทางกายของตนไม่ ต่างช่วยกันทรงจำพระไตรปิฎกท่านละหนึ่งนิกายบ้าง สองนิกายบ้าง ถึงแม้ไม่มีอะไรจะฉันเป็นภัตตาหาร ก็ฉันใบไม้แทน เพื่อให้ร่างกายมีกำลังทรงอยู่เพียงเพื่อสาธยายท่องบ่นทบทวนพระไตรปิฎกที่ทรงจำไว้นั้น ทั้งนี้เพื่อมิให้พระไตรปิฎกที่ทรงจำไว้นั้นสูญไปพร้อมกับชีวิตของท่าน เพราะขณะนั้นพระภิกษุสาวกที่ทรงจำพระไตรปิฎกได้มีจำนวนน้อยเต็มที บางท่านเกิดเตโชธาตุในท้องกำเริบก็ต้องนอนเอาทรายกลบท้อง เพื่อให้ดูดความร้อนจากร่างกายแล้วสาธยายทบทวนพระไตรปิฎกนั้นมิให้ลืมเลือนสูญหายไป เมื่อได้ประจักษ์ชัดถึงการทรงจำพระไตรปิฎกด้วยวิธีมุขปาฐะว่าไม่อาจจะรักษาพระไตรปิฎกไว้ได้ต่อไป จึงได้มีมติจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลานเป็นลายลักษณ์อักษรด้วยภาษามคธ พร้อมทั้งจารึกอรรถกถา (คัมภีร์อธิบายความแห่งพระไตรปิฎก) ด้วยภาษาสิงหล แล้วนำสืบเผยแผ่ไปยังประเทศต่างๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา และต่อมาเมื่อวิทยาการด้านการพิมพ์เจริญขึ้น ได้มีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นรูปเล่มหนังสือ โดยใช้อักษรของประเทศนั้น ๆ จึงปรากฏเป็นพระไตรปิฎกฉบับอักษรสิงหล ฉบับอักษรเทวนาครี ฉบับอักษรพม่า ฉบับอักษรขอม ฉบับอักษรไทย ฉบับอักษรโรมัน ฉบับอักษรมอญ เป็นต้น และเมื่อจะจัด

พิมพ์หรือจัดสร้างซ้ำแต่ละครั้งเนื่องในวโรกาสสำคัญๆ ก็จะมีการสังคายนาตรวจชำระสอบทานเพื่อคงความบริสุทธิ์บริบูรณ์โดยการนำคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับอักษรต่าง ๆ มาเทียบเคียงกัน ตรวจสอบให้ลงกันสมกันเป็นสำคัญ โดยมีการจัดทำเครื่องหมายวรรคตอน จัดทำเชิงอรรถแสดงปาฐะที่ต่างกัน พร้อมทั้งจัดทำดัชนีคือปทานุกรม นามานุกรม คาถานุกรม และธัมมประเภทแสดงลำดับหมวดธรรม เพื่อสะดวกในการสืบค้นดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

สำหรับประเทศไทย ได้นำพระไตรปิฎกจากประเทศศรีลังกามาสืบทอดศึกษาเล่าเรียนกันโดยลำดับ โดยในส่วนที่เกี่ยวกับการสังคายนาตรวจชำระสอบทานพระไตรปิฎกในประเทศไทย มีประวัติการดำเนินงานในแต่ละยุคสมัยที่พระบุรพมหากษัตริย์ไทยผู้ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกและทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงโปรดฯ รับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ดังปรากฏตามหลักฐานที่บันทึกไว้ ดังนี้

ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกจารึกลงในใบลานด้วยอักษรธรรมล้านนาขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๐๒๐ ต่อมา ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ภายหลังจากที่ทรงกู้อิสรภาพจัดการบ้านเมืองไทยเสร็จแล้ว ทรงใฝ่พระทัยในการพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทรงปรารภว่าพระไตรปิฎกกระจัดกระจายเสียหายไปมาก จึงทรงโปรดฯ ให้อัญเชิญพระไตรปิฎกจากเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งมีความสมบูรณ์มารวบรวมไว้ที่กรุงธนบุรี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๑๓

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๓๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดฯ ให้รวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกในส่วนที่กระจัดกระจายให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นแล้วทรงอาราธนาพระเถรานุเถระและเชิญราชบัณฑิตผู้ทรงความรู้ ให้ทำการสังคายนาตรวจ

ชำระพระไตรปิฎก แล้วทรงโปรดฯ ให้ช่างคัดลอกจำลองพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาและฎีกาจารึกด้วยอักษรขอมลงในใบลาน จำนวน ๓,๗๘๖ ผูก พร้อมทั้งปิดทองหีบ ปกหน้า ปกหลัง และกรอบ เรียกว่า *พระไตรปิฎกฉบับทอง* ต่อมา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงโปรดฯ ให้มีการซ่อมส่วนคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ชำรุดให้สมบูรณ์ และทรงโปรดฯ ให้สร้างฉบับใหม่ขึ้นมาอีก เรียกว่า *ฉบับรดน้ำแดง* แม้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ก็ทรงโปรดฯ ให้สร้างคัมภีร์พระไตรปิฎก ๕ ฉบับ มี*ฉบับรดน้ำเอก ฉบับเทพชุมนุม* เป็นต้น พร้อมทั้งทรงโปรดฯ ให้อาราธนาพระมหาเถระเข้าไปถวายพระธรรมเทศนาในพระบรมมหาราชวัง โดยให้เรียบเรียงพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา เป็นสำนวนพระธรรมเทศนา และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ก็ทรงโปรดฯ ให้สร้างคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ขาดหายไปให้ครบสมบูรณ์ พร้อมทั้งทรงโปรดฯ ให้สร้างฉบับใหม่ขึ้นมาอีก เรียกว่า *ฉบับล่องชาด*

พระไตรปิฎกทั้ง ๔ รัชสมัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ดังกล่าวมานี้ยังเป็นภาษาบาลีอักษรขอม ดังนั้น ในปีพุทธศักราช ๒๔๓๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จึงทรงโปรดฯ ให้มีการสังคายนาชำระพระไตรปิฎกและปริวรรตบาลีอักษรขอมเป็นบาลีอักษรไทย และทรงโปรดฯ ให้จัดพิมพ์เป็นเล่มหนังสือขึ้นเป็นครั้งแรก จำนวน ๓๙ เล่ม รวม ๑,๐๐๐ ชุด เพื่อฉลองในวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี

ต่อมา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงมีพระราชประสงค์อุทิศพระราชกุศลถวายแด่พระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ จึงทรงโปรดฯ ให้มีการตรวจชำระต้นฉบับที่ขาดหายไปเพิ่มอีกจากที่มีอยู่ ๓๙ เล่ม และจัดพิมพ์เป็น ๔๕ เล่ม จบบริบูรณ์ เพื่อให้เท่ากับจำนวนพรรษาที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญ

พุทธกิจ การตรวจชำระพระไตรปิฎกครั้งนี้คณะสงฆ์กระทำอย่างโอฬารยิ่ง โดยปรับปรุงแก้ไขเครื่องหมายวรรคตอน ใช้เครื่องหมายพินทุแทนยามักการ เริ่มจัดทำตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๖๘ จนถึงปีพุทธศักราช ๒๔๗๓ จึงแล้วเสร็จ และเรียกชื่อพระไตรปิฎกฉบับนี้ว่า **สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฏกํ** : *พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ* พิมพ์จำนวน ๑,๕๐๐ ชุด ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการจัดพิมพ์คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับอักษรไทยครบสมบูรณ์ และพระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐนี้ได้มีการพิมพ์ซ้ำสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม พระไตรปิฎกที่ได้รับการตรวจชำระและจัดพิมพ์ทั้งหมดนับแต่สมัยโบราณมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ เป็นภาษาบาลีหรือภาษามคธ แม้จะได้มีการแปลเป็นภาษาไทยมาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ก็ยังมิได้มีการแปลอย่างเป็นทางการในนามของคณะสงฆ์ จึงต่อมา ในปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ คณะสงฆ์โดยได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ได้ประชุมกันดำเนินการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาไทยบริบูรณ์และจัดพิมพ์เป็นครั้งแรก เรียกว่า **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง** โดยแปลตามความในพระไตรปิฎกภาษาบาลี แล้วพิมพ์เป็นเล่ม ๒,๕๐๐ ชุด ชุดละ ๘๐ เล่ม เพื่อให้เท่ากับจำนวนพระชนมายุของพระพุทธเจ้าส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งแปลเป็นสำนวนเทศนา โดยถือเอาพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐเป็นต้นฉบับ พิมพ์ลงในใบลาน ๑,๒๕๐ กัณฑ์ เพื่อให้เท่ากับจำนวนพระอรหันตสาวกในครั้งพุทธกาลที่มาเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยมินัดหมายเพื่อประชุมฟังพระโอวาทปาติโมกข์ในคราวจาตุรงคสันนิบาต ดิถีเพ็ญแห่งมาฆมาส อนึ่ง การแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกครั้งนี้กระทำเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองในโอกาสที่พระพุทธศาสนาได้ดำรงมั่นมาครบ ๒๕ พุทธศตวรรษ อีกส่วนหนึ่งด้วย

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงนี้ คณะสงฆ์ได้ดำเนินการตรวจชำระจัดพิมพ์สืบต่อมาเนื่องในวโรกาสสำคัญอีก ๓ วาระ รวมเป็น ๔ วาระด้วยกัน

กล่าวคือ วาระที่ ๒ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เนื่องในมหามงคลวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด ชุดละ ๔๕ เล่ม วาระที่ ๓ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด และวาระที่ ๔ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๕ จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด เนื่องในวโรกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี

ปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงมีพระราชดำริว่า *พระพุทธวจนะอันเรียกว่าพระไตรปิฎกย่อมเป็นหนังสือที่ประมวลพระธรรมวินัยของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งยังบริบูรณ์และตั้งมั่นอยู่ตราบใด ก็ย่อมเป็นหลักของพุทธบริษัทที่จะปฏิบัติให้เป็นสัมมาปฏิบัติ ถึงความงอกงามรุ่งเรืองอยู่ตราบนั้น* จึงทรงมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ในการสังคายนาพระไตรปิฎกถวายตามที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ถวายพระพร เนื่องในมงคลดิถีที่มีพระชนมพรรษาจะบรรจบ ๕ รอบนักษัตร ในวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ และมีพระบรมราชโองการประกาศขออาราธนาสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ พระสงฆ์เปรียญธรรมพร้อมด้วยศาสนบัณฑิต เป็นภารธุระดำเนินการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพื่อความเจริญรุ่งเรืองสถาพรแห่งพระบวรพุทธศาสนาสืบไป

การสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกเนื่องในมหามงคลวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบนักษัตร ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ นี้ คณะสงฆ์ได้มอบให้กระทรวงศึกษาธิการโดยกรมการศาสนา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับสนองงานคณะสงฆ์ขณะนั้นเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ โดยรัฐบาลซึ่งมี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็น

นายกรัฐมนตรีขณะนั้นได้จัดสรรงบประมาณอุดหนุน และได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีพระฤกษ์ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วได้ดำเนินการสังคายนาตรวจชำระในรูปของคณะกรรมการ ประกอบด้วย คณะกรรมการสังคีติการกสงฆ์ คณะกรรมการปาลิวิโสธกะ คณะกรรมาธิการแห่งสังคีติการกสงฆ์ คณะกรรมการศาสนบัณฑิต ทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ และคณะกรรมการดำเนินการและประสานงาน และมีสังฆานุมัติให้ใช้ตำหนักสมเด็จ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นสถานที่ตรวจชำระ โดยนำพระไตรปิฎกที่ได้ดำเนินการจัดพิมพ์เป็นฉบับหลวงแล้วนั้นมาตรวจสอบให้มีความถูกต้องทั้งฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย กล่าวคือ ในส่วนของฉบับภาษาบาลี ได้ใช้ **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ** เป็นต้นฉบับสอบเทียบกับพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ โดยได้ตั้งข้อ ย่อหน้า ยกหัวข้อสูตรหรือมาติกาให้เห็นชัดเจน และได้อ้างหน้าคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ฉบับฉัฏฐสังคีติ (อักษรพม่า) ฉบับอักษรเทวนาครี และฉบับอักษรโรมัน ในบรรทัดแรกของหน้านั้นๆ เพื่อสะดวกต่อการค้นคว้าของนักศึกษา รวมทั้งบอกเลขบรรทัดแต่ละหน้าของพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีนี้ไว้ด้วย สำหรับฉบับภาษาไทย ได้นำ **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง** มาเป็นต้นฉบับในการตรวจสอบพิจารณาสำนวนแปล

การดำเนินการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกตามที่กล่าวมานี้ได้แล้วเสร็จทันพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบนักษัตร และเรียกชื่อพระไตรปิฎกฉบับนี้ว่า **ทยฺยรฎฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส** : *พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐* โดยจัดพิมพ์ฉบับภาษาบาลีจำนวน ๑,๐๐๐ ชุด และจัดพิมพ์ฉบับภาษาไทย จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด

ต่อมา พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐ ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยดังกล่าวนี้ได้มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา

สร้างถวายวัดจนหมดลง โดยเหตุที่พระไตรปิฎกนั้นเป็นพระคัมภีร์ที่มีความสำคัญ **คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม**จึงเตรียมการที่จะจัดพิมพ์ซ้ำ แต่เพื่อให้เป็นไปตามประเพณีที่ทำกันมา คือก่อนจะจัดพิมพ์พระไตรปิฎกแต่ละครั้งต้องมีการประชุมสงฆ์ผู้ทรงความรู้และศาสนบัณฑิตตรวจชำระสอบทานความถูกต้องในเบื้องต้น กอปรกับได้พิจารณาเห็นว่าพระไตรปิฎกฉบับสังคายนาฯ ในส่วนภาษาบาลีนั้น แม้จะดำเนินการตรวจชำระจากคณะกรรมการสังคีติการกสงฆ์ในครั้งนั้นมาแล้ว แต่ก็ยังมีปาฐะที่บกพร่องผิดพลาดอยู่บ้างในบางเล่ม บางสูตร บางข้อ ทั้งนี้เพราะมีข้อจำกัดด้านเวลาและขั้นตอนการจัดพิมพ์เป็นสำคัญ แม้ในส่วนฉบับภาษาไทยก็ปรากฏว่าสูตรเดียวกันซึ่งมีบทพระบาลีเหมือนกัน หรือข้อความพระบาลีอย่างเดียวกันแต่ปรากฏต่างที่กัน กลับมีข้อความสำนวนแปลที่ไม่ลงกันสมกัน เป็นต้น ทั้งนี้เพราะเกิดจากคณะกรรมการแปลมีหลายชุดจึงแปลสำนวนต่างกัน แต่เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า พระไตรปิฎกนั้นเป็นพระคัมภีร์สำคัญในพระพุทธศาสนาสำหรับศึกษาค้นคว้าอ้างอิงของพุทธบริษัท หาใช่เป็นหนังสืออ่านทั่วไปไม่ แม้จะเป็นฉบับภาษาไทยก็ควรที่จะมีเอกภาพในด้านสำนวนคำแปลที่เป็นแบบอย่างและมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของบัณฑิตชน ดังนั้น เพื่อให้การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเผยแพร่ในปัจจุบันมีข้อบกพร่องผิดพลาดน้อยที่สุด คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมจึงแต่งตั้งคณะกรรมการสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวนี้ได้มีฉันทานุมัติชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนา ทั้ง ๔๕ เล่ม เป็นอันดับแรก โดยกำหนดแนวทาง คือ ให้สอบทานคำแปลของพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาให้ถูกต้องสมบูรณ์ มิให้ตกหล่นคลาดเคลื่อนจากบทปาฐะในพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนา หากพบว่าตกหล่น ก็แปลเพิ่มให้สมบูรณ์ หากพบว่าคลาดเคลื่อน ก็แปลให้ถูกต้องตามนัยอรรถกถา และหากพบว่าสำนวนคำแปลของสูตรใด หรือข้อใดที่ปรากฏหลายที่ทั้งในเล่มเดียวกันหรือ

ต่างเล่มไม่ตรงกัน ซึ่งเมื่อเทียบเคียงกับฉบับภาษาบาลีแล้วปรากฏว่ามีข้อความพระบาลีอย่างเดียวกัน ก็ปรับแก้สำนวนให้ตรงกัน เป็นต้น

คณะกรรมการดังกล่าวนี้ได้เพียรพยายามดำเนินการตรวจสอบต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาสำเร็จเพียงขั้นตอนการสอบทานคำแปลมิให้ตกหล่นจากต้นฉบับภาษาบาลี โดยมิได้ปรับแก้สำนวนคำแปลที่ลักลั่นกันในบางสูตรให้ลงกันสมกัน จึงต่อมา คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมได้มีมติให้ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต) วัดราชโอรสาราม รับเป็นภารธุระดำเนินการสานต่อในขั้นตอนที่เหลือให้สำเร็จเรียบร้อย ซึ่งในเบื้องต้น พระธรรมกิตติวงศ์ ได้นำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนา ที่คณะกรรมการดังกล่าวได้สอบทานคำแปลกับฉบับภาษาบาลีไว้แล้วนั้นมาให้คณะศิษย์ดำเนินการบันทึกข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์เพื่อให้เกิดความสะดวกในการปรับแก้สำนวนและการเชื่อมโยงข้อมูลแล้วได้ศึกษาการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อที่จะได้ดำเนินการปรับแก้สำนวนคำแปลในเครื่องคอมพิวเตอร์ด้วยตนเอง อันเป็นการลัดขั้นตอนที่ไม่ต้องพิมพ์ข้อมูลออกมาเป็นปรู๊ฟเพื่อตรวจและสั่งแก้ ซึ่งช่วยประหยัดทั้งด้านเวลาและวัสดุประกอบการพิมพ์ พร้อมทั้งได้เตรียมรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระไตรปิฎกภาษาไทยจากแหล่งต่างๆ ที่พระโบราณาจารย์ได้แปลไว้ เช่น พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงและฉบับอื่นๆ เพื่อจัดหามาเป็นอุปการะสอบทานเทียบเคียงประกอบการปรับแก้สำนวนคำแปล และที่สำคัญ ได้นำคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่นายพร รัตนสุวรรณ ได้ประชุมศาสนบัณฑิตตรวจชำระและจัดพิมพ์อย่างครบบริบูรณ์มาเป็นอุปกรณ์ประกอบการปรับแก้สำนวนคำแปลให้ถูกต้องตามพุทธาธิบาย นอกจากนี้ยังได้จัดหาซีดีรอมพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ที่มหาวิทยาลัยมหิดลจัดทำไว้มาสืบค้นข้อความพระบาลีที่ซ้ำกันเพื่อจะได้ปรับสำนวนคำแปลให้เป็นเอกภาพกันอีกด้วย เมื่อเสร็จขั้นตอนการบันทึกข้อมูลดังกล่าวแล้ว จึงได้ดำเนินการ

ปรับแก้ข้อมูลสำนวนคำแปลพระไตรปิฎกภาษาไทยในเครื่องคอมพิวเตอร์ไปตามลำดับเล่ม จนแล้วเสร็จทั้ง ๔๕ เล่ม พร้อมที่จะให้พิสูจน์อักษรก่อนเสนออนุมัติจัดพิมพ์ แต่ได้พิจารณาเห็นว่า พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงและฉบับสังคายนาที่พระโบราณาจารย์ได้แปลและจัดทำไว้นั้น มิได้ทำเชิงอรรถ คือคำอธิบายศัพท์หรือข้อความที่ยากต่อความเข้าใจไว้ ดังนั้น เพื่อเอื้อประโยชน์ ในการอ่านพระไตรปิฎกให้เข้าใจสำหรับประชาชนทั่วไปและสามารถเป็นแหล่งค้นคว้าอ้างอิงที่ถูกต้องอันเหมาะแก่ยุคสมัยปัจจุบันที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ จึงได้เพิ่มขั้นตอนการจัดทำเชิงอรรถขึ้นโดยกำหนดแนวทางในการจัดทำ คือทำคำอธิบายเฉพาะคำศัพท์วิชาการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งแปลทับศัพท์ไว้หรือข้อความที่ยากต่อความเข้าใจ โดยตรวจดูคำอธิบายจากคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาฯ ที่อธิบายหรือแยกประเภทศัพท์หรือข้อความแห่งพระบาลีนั้นๆ เป็นเบื้องต้นแล้วแปลสรุปความเป็นภาษาไทยที่กะทัดรัด พร้อมทั้งอ้างอิงคัมภีร์อรรถกถาเป็นอักษรย่อและบอกเล่มหรือหน้าไว้ในวงเล็บเพื่อประโยชน์ในการสืบค้นอ้างอิงของผู้ต้องการหลักฐานอ้างอิงหรือต้องการศึกษาพระพุทธศาสนาชั้นสูง ในกรณีคำแปลภาษาไทยที่ไม่นิยมใช้ซึ่งเกรงว่าคนทั่วไปอ่านแล้วไม่เข้าใจและต้องเสียเวลาเปิดดูความหมายในพจนานุกรม โดยที่คัมภีร์อรรถกถาก็ไม่ได้ให้คำอธิบายไว้ เช่น คำว่า *ทิม* ซึ่งหมายถึงศาลาแถวหรือห้องแถวสำหรับเป็นที่พักหรือเก็บของ ก็ได้ทำเชิงอรรถไว้โดยอ้างที่มาจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หรืออธิบายเพิ่มเติมตามสมควร พร้อมทั้งบอกหน้ากำกับไว้เพื่อการสืบค้น เป็นต้น ซึ่งขั้นตอนการจัดทำเชิงอรรถพร้อมทั้งจัดหน้าวรรคตอนนี้ได้อาศัยความละเอียดและใช้เวลาในการจัดทำเป็นอย่างมาก

การจัดทำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาฯ เพื่อเสนอจัดพิมพ์ดังกล่าวนี้ ได้ใช้เวลาในการดำเนินการจัดทำเป็นเวลานาน จึงแล้วเสร็จเป็นข้อมูลต้นฉบับอยู่ในคอมพิวเตอร์ ในส่วนของการจัดทำต้นฉบับ

พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนาฯ นั้นยังมิได้มีการตรวจชำระสอบทานแต่อย่างใด จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ **คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม** ปรารภเหตุที่พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทรงดำรงอยู่ในฐานะองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกและทรงเป็นพุทธมามกะ พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์อันเกี่ยวเนื่องกับการพระพุทธศาสนานอกจากจะทรงอุปถัมภ์พระสงฆ์ให้สามารถบริหารงานปกครอง งานการศาสนศึกษา งานเผยแผ่ งานสาธารณูปการ งานสาธารณสงเคราะห์ และงานการศึกษาสงเคราะห์อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว พระราชกรณียกิจอันเกี่ยวเนื่องกับการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่ง ก็คือทรงโปรดฯ ให้มีการตรวจชำระจัดพิมพ์พระไตรปิฎก ซึ่งพระราชกรณียกิจส่วนนี้ได้อำนวยผลให้พระสงฆ์และประชาชนมีหลักในการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันก่อให้เกิดความดำรงมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาคู่กับชาติไทยตราบเท่าทุกวันนี้ ดังนั้น ในมหามงคลโรกาสที่ **พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ นับเวลาถึงปัจจุบัน เป็นปีที่ ๖๐** สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ได้เสด็จดำรงสยามรัฐสีมาราชอาณาจักร ทรงประพฤติปฏิบัติพระองค์มั่นคงอยู่ในทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิวัตร ประสิทธิ์ประสาทความไพบูลย์รุ่งเรืองวัฒนาสถาพร ทรงพระมหากรุณาแก่พสกนิกรถ้วนหน้า คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อพสกนิกร ประเทศชาติและพระพุทธศาสนา จึงมีมติให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย เพื่อเป็นการเฉลิมพระบุญญาธิการและเฉลิมพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพื่อเป็นการสืบสานพระไตรปิฎกให้เป็น

หลักสำคัญของพระพุทธศาสนาในการศึกษาสัมมาปฏิบัติของพุทธบริษัท ซึ่งกิจกรรมส่วนนี้นับเป็นหนึ่งในแปดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ ในวโรกาสมหามงคลสมัยที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙

ในการประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๗/๒๕๔๘ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๘ มหาเถรสมาคมได้มีมติเห็นชอบแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วยบรรพชิต ๔๑ รูป คฤหัสถ์ ๔ คน รวม ๔๕ รูป/คน โดยมี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ ป.ธ. ๙) วัดสระเกศ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานกรรมการ พระพรหมมุนี (จุนท์ พฺรหฺมคุตฺโต ป.ธ. ๙) วัดบวรนิเวศวิหาร พระพรหมเวที (สนิท ชวนปญฺโญ ป.ธ. ๙) วัดไตรมิตรวิทยาราม เป็นรองประธานกรรมการ และพระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตฺโต ป.ธ. ๙) วัดเทวราชกุญชร เป็นเลขานุการ ซึ่งต่อมา เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๔๙ คณะกรรมการ ฯ นี้ได้ประชุมพิจารณาแนวทางในการดำเนินงานจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ และได้ข้อสรุปเป็นแนวปฏิบัติว่า ในการดำเนินงานตรวจชำระพระไตรปิฎกภาษาบาลี ให้นำพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนา พุทธศักราช ๒๕๓๐ เป็นต้นฉบับในการตรวจชำระ และให้นำพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ มาเทียบเคียงโดยให้ทำเชิงอรรถในปาฐะที่ต่างกันไว้ ส่วนการตรวจชำระพระไตรปิฎกภาษาไทย ให้นำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาฯ ที่พระธรรมกิตติวงศ์และคณะได้จัดทำไว้แล้วตามมติมหาเถรสมาคม มาตรวจสอบคำแปลและจัดทำหัวข้อให้ตรงกันกับพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนาฯ ที่คณะกรรมการตรวจชำระแล้ว ทั้งนี้ประธานคณะกรรมการฯ ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานกองงานพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เป็น ๓ กอง คือ

๑. คณะทำงานกองงานพระวินัยปิฎก จำนวน ๒๕ รูป/คน มี พระธรรมคุณาภรณ์ (เอื้อน หาสธมฺโม ป.ธ. ๙, Ph.D.) วัดสามพระยา เป็น ประธาน

๒. คณะทำงานกองงานพระสุตตันตปิฎก จำนวน ๑๙ รูป มี พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ. ๙, พธ.ด. กิตติมศักดิ์) วัด ปากน้ำ เป็นประธาน

๓. คณะทำงานกองงานพระอภิธรรมปิฎก จำนวน ๒๑ รูป/คน มี พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ. ๙, Ph.D.) วัดพิชยญาติการาม เป็น ประธาน

ในการพิจารณาตรวจต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาบาลีนั้น ได้นำ พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับอื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศมาเทียบเคียง ตรวจสอบทำเชิงอรรถในปาฐะที่ต่างกัน จำนวน ๗ ฉบับ ประกอบด้วย พระไตรปิฎกบาลี อักษรไทย ๓ ฉบับ คือ (๑) ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฎกำ (๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส) (๒) สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฎกำ (๒๕๒๕ พุทฺธวสฺเส) (๓) มหาจุฬาเตปิฎกำ (อนุสฺสรณียำ ๒๕๐๐ พุทฺธวสฺเส) และพระไตรปิฎก บาลีอักษรต่างประเทศ ๔ ฉบับ คือ (๑) ฉฏฺฐสงฺคีติเตปิฎกำ (พระไตรปิฎก บาลีอักษรพม่า ฉบับฉัฏฐสังคายนา พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๘) (๒) อิงฺคลิสเตปิฎกำ (พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมัน ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์) (๓) สีหฬเตปิฎกำ (พระไตรปิฎกบาลีอักษรสิงหล) (๔) นาลนฺทาเทวนาครีปาลิเตปิฎกำ (พระ ไตรปิฎกบาลีอักษรเทวนาครี ฉบับมหาวิทยาลัยนาลันทา)

คณะทำงานแต่ละกองงานได้เพียรพยายามพิจารณาตรวจต้นฉบับ พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็ม กำลังความสามารถ เริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๙ เป็นต้นมา จึงทำให้การพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี และฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ สำเร็จลุล่วงด้วยดี

บัดนี้ การพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในมหามงคลสมัยที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ได้บรรลุผลเสร็จสิ้นแล้ว นับว่าสำเร็จได้โดยอาศัยพระบารมีพระบรมเดชานุภาพแห่งองค์พระมหากษัตริยาธิราช กอปรด้วยความวิริยะอุตสาหะอุทิศเวลาเป็นพุทธบูชาของคณะกรรมการพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตผู้ดำเนินการพิจารณาตรวจต้นฉบับและความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและอานุภาพแห่งกุศลเจตนาในการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ ครั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา พร้อมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน สถิตในไอศวรรยราชสมบัติ ทั้งสุขโสมนัสสวัสดีจงเกิดมีในที่ทุกสถาน ขอให้รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจงประสบความสำเร็จในการบริหารราชการแผ่นดิน ขออาณาประชาราษฎร์และสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าจงอยู่เย็นเป็นสุขภายใต้พระบรมโพธิสมภาร เจริญงอกงามในธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดจิรัฐิติกาล เทอญ

สทา ทิปฺปตุ สทฺธมฺโม ตถาคตปฺปเวทิโต
ทสฺเสนฺโต สพฺพโลกสฺส อุชุมคฺคํ วิสุทฺธิยา.

ขอพระสัทธรรมที่พระตถาคตเจ้าทรงประกาศไว้ แสดงทางตรงเพื่อความบริสุทธิ์แก่โลกทั้งปวง จงรุ่งเรืองทุกเมื่อ เทอญ.

มหาเถรสมาคม

THE PAḶĪ ALPHABET
IN THAI AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

อ = a -า = ā ◌ิ = i ◌ี = ī ◌ุ = u ◌ู = ū เ- = e โ- = o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

ก = ka	ข = kha	ค = ga	ฆ = gha	ง = ṅa
จ = ca	ฉ = cha	ช = ja	ฌ = jha	ญ = ña
ฏ = ṭa	ฐ = ṭha	ฑ = ḍa	ฒ = ḍha	ณ = ṇa
ต = ta	ถ = tha	ท = da	ธ = dha	น = na
ป = pa	ผ = pha	พ = ba	ภ = bha	ม = ma

ย = ya ร = ra ล = la ว = va ส = sa ห = ha ฬ = ḷa ◌ं = ṃ

VOWELS IN COMBINATION

ก = ka กา = kā กิ = ki กี = kī กุ = ku กู = kū เก = ke โก = ko

ข = kha ขา = khā ขิ = khi ขี = khī ขุ = khu ขู = khū เข = khe โข = kho

FIGURES

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

ทยฺยรฏฺฐสฺส เตปิฏเก
สงฺเกตวิญฺญาปนำ

อิ.	=	อิงฺคลิสเตปิฏกำ
ฉ.	=	ฉฏฺฐสงฺคีติเตปิฏกำ
ทยฺ.	=	ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ (๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส)
เท.	=	นาลนฺทาเทวนาคริปาลิเตปิฏกำ
โป.	=	โปราณเตปิฏกำ
มหา.	=	มหาจุฬาเตปิฏกำ (อนุสฺสรณีย์ ๒๕๐๐ พุทฺธวสฺเส)
สี.	=	สีหฬเตปิฏกำ
สฺยา.	=	สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฏกำ (๒๕๒๕ พุทฺธวสฺเส)

สุตฺตนฺตปิฏเก มชฺฌิมนิกายสฺส
อุปริปณฺณาสกปาลิยา
กิตฺตนปตฺตํ

มาติกา		องฺเก
	๑. เทวทหวคฺโค	
๑.	เทวทหสุตฺตํ	๑
๒.	ปญฺจตฺตยสุตฺตํ	๒๔
๓.	กินฺติสุตฺตํ	๓๖
๔.	สามคามสุตฺตํ	๔๓
๕.	สุนกฺขตฺตสุตฺตํ	๕๔
๖.	อาเนญฺชสปฺปายสุตฺตํ	๖๖
๗.	คณกโมคฺคลฺลานสุตฺตํ	๗๒
๘.	โคปกโมคฺคลฺลานสุตฺตํ	๘๐
๙.	มหาปุณฺณมสุตฺตํ	๙๑
๑๐.	จูฬปุณฺณมสุตฺตํ	๙๘
	อุทฺทานคาถา	๑๐๓
	๒. อนุปทวคฺโค	
๑.	อนุปทสุตฺตํ	๑๐๔
๒.	ฉวิโสธนสุตฺตํ	๑๑๐
๓.	สปฺปุริสสุตฺตํ	๑๑๙

มาติกา		องฺเก
๔.	เสวิตพฺพาเสวิตพฺพสุตฺตํ	๑๒๘
๕.	พหุธาตุกสุตฺตํ	๑๔๖
๖.	อิสิทิลิสุตฺตํ	๑๕๔
๗.	มหาจตฺตารีสกสุตฺตํ	๑๕๙
๘.	อานาปานสฺสติสุตฺตํ	๑๖๗
๙.	กายคตาสติสุตฺตํ	๑๗๘
๑๐.	สงฺขารูปปตฺติสุตฺตํ	๑๙๑
	อุทฺทานคาถา	๑๙๘

๓. สุญฺญตวคฺโค

๑.	จูฬสุญฺญตสุตฺตํ	๑๙๙
๒.	มหาสุญฺญตสุตฺตํ	๒๐๖
๓.	อจฺฉริยพฺภูตธมฺมสุตฺตํ	๒๑๖
๔.	พกุลตฺเถรจฺฉริยพฺภูตสุตฺตํ	๒๒๔
๕.	ทนฺตภูมิสุตฺตํ	๒๒๘
๖.	ภูมิชสุตฺตํ	๒๔๐
๗.	อนุรุทฺธสุตฺตํ	๒๔๙
๘.	อุปกฺกิเลสสุตฺตํ	๒๕๙
๙.	พาลปณฺฑิตสุตฺตํ	๒๗๓
๑๐.	เทวทูตสุตฺตํ	๒๙๓
	อุทฺทานคาถา	๓๐๔

มาติกา **องฺเก**

๔. วิภงฺควคฺโค

๑.	ภทฺเทกรตฺตสุตฺตํ	๓๐๕
๒.	อานนฺทภทฺเทกรตฺตสุตฺตํ	๓๐๙
๓.	มหากจฺจานภทฺเทกรตฺตสุตฺตํ	๓๑๔
๔.	โลมสกงฺคิยภทฺเทกรตฺตสุตฺตํ	๓๒๕
๕.	จูฬกมฺมวิภงฺคสุตฺตํ	๓๓๑
๖.	มหากมฺมวิภงฺคสุตฺตํ	๓๔๐
๗.	สฬายตนวิภงฺคสุตฺตํ	๓๕๒
๘.	อุทฺเทสวิภงฺคสุตฺตํ	๓๖๒
๙.	อรณวิภงฺคสุตฺตํ	๓๗๓
๑๐.	ธาตุวิภงฺคสุตฺตํ	๓๘๓
๑๑.	สจฺจวิภงฺคสุตฺตํ	๓๙๗
๑๒.	ทกฺขิณาวิภงฺคสุตฺตํ	๔๐๔
	อุทฺทานคาถา	๔๑๐

๕. สฬายตนวคฺโค

๑.	อนาถปิณฺฑิโกวาทสุตฺตํ	๔๑๑
๒.	ฉนฺโนวาทสุตฺตํ	๔๒๐
๓.	ปุณฺโณวาทสุตฺตํ	๔๒๖
๔.	นนฺทโกวาทสุตฺตํ	๔๓๑
๕.	จูฬราหุโลวาทสุตฺตํ	๔๔๖
๖.	ฉฉกฺกสุตฺตํ	๔๕๐

มาติกา **องฺเก**

๗.	สพฺพายตนวิภงฺคสุตฺตํ	๔๖๑
๘.	นครวินฺเทยฺยสุตฺตํ	๔๖๗
๙.	ปิณฺฑปาตปาริสุทฺธิสุตฺตํ	๔๗๒
๑๐.	อินฺทฺริยภาวนาสุตฺตํ	๔๗๙
	อุทฺทานคาถา	๔๘๕
	ปทานุกฺกโม	๔๘๗
	อสาธารณนามานิ	๕๓๔
	คาถานํ ปฐมปาทา	๕๓๙
	ธมฺมปฺปเภโท	๕๔๐

สุตฺตนฺตปิฏกเ มชฺฌิมนิกายสฺส
อุปริปณฺณาสกปาลิ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

๑. เทวทหวคฺโค

๑. เทวทหสุตฺตํ

[๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ เทวทหํ นาม สกฺยานํ[๑] นิคโม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'ยงฺกิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, สพฺพนฺตํ ปุพฺเพ กตเหตุ. อิติ ปุราณานํ กมฺมานํ ตปสา พฺยนฺตีภาวา,[๒] นวานํ กมฺมานํ อกรณา, อายตึ อนวสฺสโว, อายตึ อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย; กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย; ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย; เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตีติ. เอวํวาทิโน ภิกฺขเว นิคนฺถา.[๓]

เอวํวาทาหํ ภิกฺขเว นิคนฺเถ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วทามิ "สจฺจํ กิร ตุมฺเห อาวุโส นิคนฺถา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'ยงฺกิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา,

---

[๑] อิ. สกฺกานํ [๒] อิ. วฺยนฺตีภาวา [๓] ฉ.,เท.,อิ. นิคณฺฐา, เอวมุปริปิ.

สพฺพนฺตํ ปุพฺเพ กตเหตุ. อิติ ปุราณานํ กมฺมานํ ตปสา พฺยนฺตีภาวา, นวานํ กมฺมานํ อกรณา อายตึ อนวสฺสโว อายตึ อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตีติ. เต เจ เม ภิกฺขเว นิคนฺถา เอวํ ปุฏฺฐา "อามาติ ปฏิชานนฺติ, ตฺยาหํ เอวํ วทามิ "กึ ปน ตุมฺเห อาวุโส นิคนฺถา ชานาถ 'อหุวมฺเหว[๑] มยํ ปุพฺเพ, น นาหุวมฺหาติ.

โน หิทํ อาวุโส.

"กึ ปน ตุมฺเห อาวุโส นิคนฺถา ชานาถ 'อกรมฺเหว[๒] มยํ ปุพฺเพ ปาปกมฺมํ น อกรมฺหาติ.

โน หิทํ อาวุโส.

" กึ ปน ตุมฺเห อาวุโส นิคนฺถา ชานาถ 'เอวรูปี วา เอวรูปี วา ปาปกมฺมํ อกรมฺหาติ.

โน หิทํ อาวุโส.

"กึ ปน ตุมฺเห อาวุโส นิคนฺถา ชานาถ 'เอตฺตกํ วา ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ, เอตฺตกํ วา ทุกฺขํ นิชฺชีเรตพฺพ[๓]ํ เอตฺตกมฺหิ วา ทุกฺเข นิชฺชิณฺเณ สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตีติ.

โน หิทํ อาวุโส.

"กึ ปน ตุมฺเห อาวุโส นิคนฺถา ชานาถ 'ทิฏฺเจว ธมฺเม อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานํ, กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทนฺติ.

โน หิทํ อาวุโส.

---

[๑] อิ. อหุวาเมว, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. อกราเมว
[๓] สฺยา. นิชฺชิเรตพฺพ, เอวมุปริปิ.

[๒] อิติ กิร ตุมฺเห อาวุโส นิคนฺถา น ชานาถ “อหุวมฺเหว มยํ ปุพฺเพ, น นาหุวมฺหาติ. น ชานาถ “อกรมฺเหว มยํ ปุพฺเพ ปาปกมฺมํ, น นากรมฺหาติ. น ชานาถ “เอวรูปี วา เอวรูปี วา ปาปกมฺมํ อกรมฺหาติ. น ชานาถ “เอตฺตกํ วา ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ, เอตฺตกํ วา ทุกฺขํ นิชฺชีเรตพฺพํ, เอตฺตกมฺหิ วา ทุกฺเข นิชฺชิณฺเณ สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตีติ. น ชานาถ “ทิฏฺเจ ว ธมฺเม อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทํ. เอวํ สนฺเต, อายสฺมนฺตานํ นิคนฺถานํ น กลฺลมสฺส เวยฺยากรณาย “ยงฺกิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, สพฺพนฺตํ ปุพฺเพ กตเหตุ. อิติ ปุราณานํ กมฺมานํ ตปสา พฺยนฺตีภาวา นวานํ กมฺมานํ อกรณา อายตึ อนวสฺสโว, อายตึ อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตีติ.

สเจ ปน ตุมฺเห อาวุโส นิคนฺถา ชาเนยฺยาถ “อหุวมฺเหว มยํ ปุพฺเพ, น นาหุวมฺหาติ. ชาเนยฺยาถ “อกรมฺเหว มยํ ปุพฺเพ ปาปกมฺมํ, น นากรมฺหาติ. ชาเนยฺยาถ “เอวรูปี วา เอวรูปี วา ปาปกมฺมํ อกรมฺหาติ. ชาเนยฺยาถ “เอตฺตกํ วา ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ, เอตฺตกํ วา ทุกฺขํ นิชฺชีเรตพฺพํ เอตฺตกมฺหิ วา ทุกฺเข นิชฺชิณฺเณ สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตีติ. ชาเนยฺยาถ ‘ทิฏฺเจว ธมฺเม อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทํ. เอวํ สนฺเต อายสฺมนฺตานํ นิคณฺฐานํ กลฺลมสฺส เวยฺยากรณาย “ยงฺกิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, สพฺพนฺตํ ปุพฺเพ กตเหตุ. อิติ ปุราณานํ กมฺมานํ ตปสา พฺยนฺตีภาวา นวานํ กมฺมานํ อกรณา อายตึ อนวสฺสโว, อายตึ

อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตีติ.

[๓] เสยฺยถาปิ อาวุโส นิคนฺถา ปุริโส สลฺเลน วิทฺโธ อสฺส สวิเสน คาฬฺหูปเลปเนน. โส สลฺลสฺสปิ เวธนเหตุ[๑] ทุกฺขา ติพฺพา[๒] กฏุกา เวทนา เวทิเยยฺย. ตสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ภิสกฺกํ สลฺลกตฺตํ อุปฏฺเปยฺยุ.[๓] ตสฺส โส ภิสกฺโก สลฺลกตฺโต สตฺเถน วณมุขํ ปริกนฺเตยฺย. โส สตฺเถนปิ วณมุขสฺส ปริกนฺตนเหตุ ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิเยยฺย, ตสฺส โส ภิสกฺโก สลฺลกตฺโต เอสนิยา สลฺลํ เอเสยฺย. โส เอสนิยาปิ สลฺลสฺส เอสนเหตุ[๔] ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิเยยฺย. ตสฺส โส ภิสกฺโก สลฺลกตฺโต สลฺลํ อพฺภุณฺเหยฺย,[๕] โส สลฺลสฺสปิ อพฺภุณฺหนเหตุ[๖] ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิเยยฺย. ตสฺส โส ภิสกฺโก สลฺลกตฺโต อคทงฺคารํ วณมุเข โอทเหยฺย, โส อคทงฺคารสฺสปิ วณมุเข โอทหนเหตุ ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิเยยฺย. โส อปเรน สมเยน รูฬฺเหน วเณน สญฺฉวินา อโรโค อสฺส สุขี เสรี สยංวสี เยนกามงฺคโม. ตสฺส เอวมสฺส “อหํ โข ปุพฺเพ สลฺเลน วิทฺโธ อโหสึ สวิเสน คาฬฺหูปเลปเนน, โสหํ สลฺลสฺสปิ เวธนเหตุ ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยึ. ตสฺส เม มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ภิสกฺกํ สลฺลกตฺตํ อุปฏฺเปสุ. ตสฺส เม โส ภิสกฺโก สลฺลกตฺโต สตฺเถน วณมุขํ ปริกนฺตติ,[๗] โสหํ สตฺเถนปิ[๘] วณมุขสฺส ปริกนฺตนเหตุ

---

[๑] อิ. เวทนาเหตุ
[๒] สฺยา. ติปฺปา
[๓] ฉ.,เท. อุปฏฺจาเปยฺยุ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. เอสนาเหตุ.
[๕] ฉ.,เท. อพฺพุเหยฺย, อิ. อพฺพยเหยฺย
[๖] ฉ.,เท. อพฺพุหนเหตุ, อิ. อพฺพยนเหตุ
[๗] ฉ.,เท.,อิ. ปริกนฺติ
[๘] อิ. สลฺเลนปิ

ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยึ, ตสฺส เม โส ภิสกฺโก สลฺลกตฺโต เอสนิยา สลฺลํ เอสิ, โสหํ เอสนิยาปิ สลฺลสฺส เอสนเหตุ ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยึ. ตสฺส เม โส ภิสกฺโก สลฺลกตฺโต สลฺลํ อพฺภุณฺหิ.[๑] โสหํ สลฺลสฺสปิ อพฺภุณฺหนเหตุ[๒] ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยึ. ตสฺส เม โส ภิสกฺโก สลฺลกตฺโต อคทงฺคารํ วณมุเข โอทหิ, โสหํ อคทงฺคารสฺสปิ วณมุเข โอทหนเหตุ ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยึ. โสหํ[๓] เอตรหิ รูพฺเหน วเณน สญฺฉวินา อโรโค สุขี เสรี สยංวสี เยนกามงฺคโมติ.

เอวเมว โข อาวุโส นิคนฺถา สเจ ตุมฺเห ชาเนยฺยาถ “อหุวมฺเหว มยं ปุพฺเพ, น นาหุวมฺหาติ. ชาเนยฺยาถ “อกรมฺเหว[๔] มยं ปุพฺเพ ปาปกมฺมं, น นากรมฺหาติ. ชาเนยฺยาถ “เอวรูปี วา เอวรูปี วา ปาปกมฺมं อกรมฺหาติ. ชเนยฺยาถ “เอตฺตกํ วา ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ, เอตฺตกํ วา ทุกฺขํ นิชฺชีเรตพฺพं, เอตฺตกมฺหิ วา ทุกฺเข นิชฺชิณฺเณ สพฺพं ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตีติ. ชาเนยฺยาถ “ทิฏฺเจว ธมฺเม อกุสลานं ธมฺมานं ปหานं กุสลานं ธมฺมานं อุปสมฺปทं. เอวं สนฺเต, อายสฺมนฺตานं นิคณฺฐานं กลฺลมสฺส เวยฺยากรณาย “ยงฺกิญฺจายं ปุริสปุคฺคโล ปฏิสංเวเทติ สุขं วา ทุกฺขं วา อทุกฺขมสุขं วา, สพฺพนฺตं ปุพฺเพ กตเหตุ. อิติ ปุราณานं กมฺมานं ตปสา พฺยนฺตีภาวา นวานं กมฺมานं อกรณา อายตึ อนวสฺสโว, อายตึ อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพं ทุกฺขं นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตีติ.

ยสฺมา จ โข ตุมฺเห อาวุโส นิคนฺถา น ชานาถ “อหุวมฺเหว มยं ปุพฺเพ, น นาหุวมฺหาติ. น ชานาถ “อกรมฺเหว

---

[๑] ฉ.,เท. อพฺพุหิ, อิ. อพฺพยหิ
[๒] ฉ.,เท. อพฺพุหนเหตุ, อิ. อพฺพยหนเหตุ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โสมฺหิ
[๔] อิ. อกราเมว

มยํ ปุพฺเพ ปาปกมฺมํ, น นากรมฺหาติ. น ชานาถ "เอวรูปี วา เอวรูปี วา ปาปกมฺมํ อกรมฺหาติ. น ชานาถ "เอตฺตกํ วา ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณนฺ, เอตฺตกํ วา ทุกฺขํ นิชฺชิเรตพฺพนฺ, เอตฺตกมฺหิ วา ทุกฺเข นิชฺชิณฺเณ สพฺพนฺ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณนฺ ภวิสฺสตีติ. น ชานาถ "ทิฏฺเจว ธมฺเม อกุสลานนฺ ธมฺมานนฺ ปหานนฺ กุสลานนฺ ธมฺมานนฺ อุปสมฺปทนฺ. ตสฺมา อายสฺมนฺตานนฺ นิคณฺฐานนฺ น กลฺลมสฺส เวยฺยากรณาย "ยงฺกิญฺจายนฺ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขนฺ วา ทุกฺขนฺ วา อทุกฺขมสุขนฺ วา, สพฺพนฺตนฺ ปุพฺเพ กตเหตุ. อิติ ปุราณานนฺ กมฺมานนฺ ตปสา พฺยนฺตีภาวา นวานนฺ กมฺมานนฺ อกรณา อายตึ อนวสฺสโว, อายตึ อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพนฺ[๑] ทุกฺขนฺ นิชฺชิณฺณนฺ ภวิสฺสตีติ.

[๔] เอวนฺ วุตฺเต, ภิกฺขเว เต นิคนฺถา มนฺ เอตทโวจุนฺ "นิคนฺโถ อาวุโส นาฏปุตฺโต สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสนฺ ญาณทสฺสนนฺ ปฏิชานาติ 'จรโต จ เม ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตนฺ สมิตนฺ ญาณทสฺสนนฺ ปจฺจุปฏฺฐิตนฺติ. โส เอวมาห 'อตฺถิ โว[๒] อาวุโส นิคนฺถา ปุพฺเพ ปาปกมฺมนฺ กตนฺ, ตนฺ อิมาย กฏุกาย ทุกฺกรการิกาย นิชฺชีเรถ. ยนฺ ปเนตฺถ เอตรหิ กาเยน สนฺวุตา วาจาย สนฺวุตา มนสา สนฺวุตา, ตนฺ อายตึ ปาปกมฺมสฺส อกรณนฺ. อิติ ปุราณานนฺ กมฺมานนฺ ตปสา พฺยนฺตีภาวา นวานนฺ กมฺมานนฺ อกรณา อายตึ อนวสฺสโว, อายตึ อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพนฺ ทุกฺขนฺ นิชฺชิณฺณนฺ ภวิสฺสตีติ. ตญฺจ ปนมฺหากนฺ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺหา อตฺตมนาติ.

---

[๑] อิ. ตนฺ [๒] ฉ.,เท.,อิ. โข

[๕] เอวํ วุตฺเต, อหํ ภิกฺขเว เต นิคนฺเถ เอตทโวจํ “ปญฺจ โข อิเม อาวุโส นิคนฺถา ธมฺมา ทิฏฺเจว ธมฺเม ทฺวิธาวิปากา. กตเม ปญฺจ. สทฺธา รุจิ อนุสฺสโว อาการปริวิตกฺโก ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติ. อิเม โข อาวุโส นิคนฺถา ปญฺจ ธมฺมา ทิฏฺเจว ธมฺเม ทฺวิธาวิปากา. ตตฺรายสฺมนฺตานํ นิคนฺถานํ กา อตีตํเส สตฺถริ สทฺธา, กา รุจิ, โก อนุสฺสโว, โก อาการปริวิตกฺโก, กา ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺตีติ. เอวํวาที โข อหํ ภิกฺขเว นิคนฺเถสุ น กญฺจิ สหธมฺมิกํ วาทปฺปฏิหารํ[๑] สมนุปสฺสามิ.

ปุน จปราหํ ภิกฺขเว เต นิคนฺเถ เอวํ วทามิ “ตํ กึ มญฺญถ อาวุโส นิคณฺฐา, ยสฺมึ โว สมเย ติพฺโพ[๒] อุปกฺกโม โหติ ติพฺพํ ปธานํ, ติพฺพา ตสฺมึ สมเย โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา[๓] กฏุกา เวทนา เวทิยถ.[๔] ยสฺมึ ปน โว สมเย น ติพฺโพ อุปกฺกโม โหติ, น ติพฺพํ ปธานํ, น ติพฺพา ตสฺมึ สมเย โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยถาติ.

“ยสฺมึ โน อาวุโส โคตม สมเย ติพฺโพ อุปกฺกโม โหติ ติพฺพํ ปธานํ, ติพฺพา ตสฺมึ สมเย โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยาม. ยสฺมึ ปน โน สมเย น ติพฺโพ อุปกฺกโม โหติ น ติพฺพํ ปธานํ, น ติพฺพา ตสฺมึ สมเย โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยามาติ.

[๖] อิติ กิราวุโส นิคนฺถา, ยสฺมึ โว สมเย ติพฺโพ อุปกฺกโม โหติ ติพฺพํ ปธานํ, ติพฺพา ตสฺมึ สมเย โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยถ. ยสฺมึ ปน โว สมเย น ติพฺโพ

---

[๑] อิ. วาทปริหารํ
[๒] อิ. ติปฺโป, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. ติปฺปา, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท. เวทิเยถ, เอวมุปริปิ.

อุปกฺกโม โหติ น ติพฺพํ ปธานํ, น ติพฺพา ตสฺมึ สมเย โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยถ. เอวํ สนฺเต อายสฺมนฺตานํ นิคนฺถานํ น กลฺลมสฺส เวยฺยากรณาย “ยงฺกิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสංเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, สพฺพนฺตํ ปุพฺเพ กตเหตุ. อิติ ปุราณานํ กมฺมานํ ตปสา พฺยนฺตีภาวา นวานํ กมฺมานํ อกรณา อายตึ อนวสฺสโว, อายตึ อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตีติ.

สเจ อาวุโส นิคนฺถา ยสฺมึ โว สมเย ติพฺโพ อุปกฺกโม โหติ ติพฺพํ ปธานํ,[๑] ติฏฺเจยฺเยว[๒] ตสฺมึ สมเย โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา [๓]. ยสฺมึ ปน โว สมเย น ติพฺโพ อุปกฺกโม โหติ น ติพฺพํ ปธานํ, ติฏฺเจยฺเยว[๔] ตสฺมึ สมเย โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา [๓]. เอวํ สนฺเต, อายสฺมนฺตานํ นิคณฺจานํ กลฺลมสฺส เวยฺยากรณาย “ยงฺกิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสංเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, สพฺพนฺตํ ปุพฺเพ กตเหตุ. อิติ ปุราณานํ กมฺมานํ ตปสา พฺยนฺตีภาวา นวานํ กมฺมานํ อกรณา อายตึ อนวสฺสโว, อายตึ อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตีติ.

ยสฺมา จ โข อาวุโส นิคนฺถา ยสฺมึ โว สมเย ติพฺโพ อุปกฺกโม โหติ ติพฺพํ ปธานํ, ติพฺพา ตสฺมึ สมเย โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยถ. ยสฺมึ ปน โว สมเย น

---

[๑] ฉ.,เท. เวทิเยถ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ. น ติพฺพา
[๓] ฉ.,เท. เวทิเยถ, เอวมุปริปิ. [๔] ฉ.,เท. ติพฺพา

ติพฺโพ อุปกฺกโม โหติ, น ติพฺพํ ปธานํ, น ติพฺพา ตสฺมึ สมเย โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยถ. เต ตุมฺเห สามํเยว โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยมานา[๑] อวิชฺชา อญฺญาณา สมฺโมหา วิปจฺเจถ "ยงฺกิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, สพฺพนฺตํ ปุพฺเพ กตเหตุ. อิติ ปุราณานํ กมฺมานํ ตปสา พฺยนฺตีภาวา นวานํ กมฺมานํ อกรณา อายตึ อนวสฺสโว, อายตึ อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตีติ. เอวํวาทีปิ โข อหํ ภิกฺขเว นิคนฺเถสุ น กญฺจิ สหธมฺมิกํ วาทปฺปฏิหารํ สมนุปสฺสามิ.

[๗] ปุน จปราหํ[๒] ภิกฺขเว เต นิคนฺเถ เอวํ วทามิ "ตํ กึ มญฺญถาวุโส นิคนฺถา, 'ยมิทํ กมฺมํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา สมฺปรายเวทนียํ โหตูติ ลพฺภเมตนฺติ. โน หิทํ อาวุโส. "ยมฺปนิทํ กมฺมํ สมฺปรายเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ โหตูติ ลพฺภเมตนฺติ. โน หิทํ อาวุโส. "ตํ กึ มญฺญถาวุโส นิคนฺถา, 'ยมิทํ กมฺมํ สุขเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา ทุกฺขเวทนียํ โหตูติ ลพฺภเมตนฺติ. โน หิทํ อาวุโส. ยมฺปนิทํ กมฺมํ ทุกฺขเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา สุขเวทนียํ โหตูติ ลพฺภเมตนฺติ. โน หิทํ อาวุโส. "ตํ กึ มญฺญถาวุโส นิคนฺถา, 'ยมิทํ กมฺมํ ปริปกฺกเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา อปริปกฺกเวทนียํ โหตูติ ลพฺภเมตนฺติ. โน หิทํ อาวุโส. "ยมฺปนิทํ กมฺมํ อปริปกฺกเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา ปริปกฺกเวทนียํ โหตูติ ลพฺภเมตนฺติ. โน หิทํ อาวุโส. "ตํ กึ มญฺญถาวุโส นิคนฺถา,

---

[๑] ฉ. เวทยมานา [๒] อิ. ปนาหํ

'ยมิทำ กมฺมำ พหุเวทนียำ, ตำ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา อปฺปเวทนียำ โหตูติ ลพฺภเมตนฺติ. โน หิทำ อาวุโส. "ยมฺปนิทำ กมฺมำ อปฺปเวทนียำ, ตำ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา พหุเวทนียำ โหตูติ ลพฺภเมตนฺติ. โน หิทำ อาวุโส. "ตำ กึ มญฺญถาวุโส นิคนฺถา, 'ยมิทำ กมฺมำ เวทนียำ,[๑] ตำ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา อเวทนียำ โหตูติ ลพฺภเมตนฺติ. โน หิทำ อาวุโส. "ยมฺปนิทำ กมฺมำ อเวทนียำ, ตำ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา เวทนียำ โหตูติ ลพฺภเมตนฺติ. โน หิทำ อาวุโส.

[๘] อิติ กิราวุโส นิคนฺถา, ยมิทำ กมฺมำ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียำ, ตำ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา สมฺปรายเวทนียำ โหตูติ อลพฺภเมตำ. "ยมิทำ[๒] กมฺมำ สมฺปรายเวทนียำ, ตำ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา ทิฏฺฐธมฺมเวทนียำ โหตูติ อลพฺภเมตำ. "ยมิทำ[๓] กมฺมำ สุขเวทนียำ, ตำ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา ทุกฺขเวทนียำ โหตูติ อลพฺภเมตำ. "ยมิทำ กมฺมำ ทุกฺขเวทนียำ, ตำ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา สุขเวทนียำ โหตูติ อลพฺภเมตำ. "ยมิทำ กมฺมำ ปริปกฺกเวทนียำ, ตำ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา อปฺปริปกฺกเวทนียำ โหตูติ อลพฺภเมตำ. "ยมิทำ อปฺปริปกฺกเวทนียำ, ตำ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา ปริปกฺกเวทนียำ โหตูติ อลพฺภเมตำ. "ยมิทำ กมฺมำ พหุเวทนียำ, ตำ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา อปฺปเวทนียำ โหตูติ อลพฺภเมตำ. "ยมิทำ กมฺมำ อปฺปเวทนียำ, ตำ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา พหุเวทนียำ โหตูติ อลพฺภเมตำ. "ยมิทำ กมฺมำ เวทนียำ, ตำ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา อเวทนียำ โหตูติ อลพฺภเมตำ. "ยมิทำ กมฺมำ อเวทนียำ, ตำ อุปกฺกเมน วา ปธาเนน วา เวทนียำ โหตูติ อลพฺภเมตำ. เอวำ สนฺเต, อายสฺมนฺตานำ

---

[๑] ฉ.,เท. สเวทนียำ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. ยำ ปนิทำ
[๓] อิ. ยมฺปิทำ, เอวมุปริปิ.

นิคนฺถานํ อผโล อุปกฺกโม โหติ อผลํ ปธานํ. เอวํวาที ภิกฺขเว นิคนฺถา, เอวํวาทีนํ ภิกฺขเว นิคนฺถานํ ทส สหธมฺมิกา วาทานุวาทา คารยฺหฏฺฐานํ อาคจฺฉนฺติ.

[๙] สเจ ภิกฺขเว สตฺตา ปุพฺเพ กตเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสංเวเทนฺติ, อถฺธา ภิกฺขเว นิคนฺถา ปุพฺเพ ทุกฺกฏกมฺมการิโน, ยํ เอตรหิ เอวรูปา ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ. สเจ ภิกฺขเว สตฺตา อิสฺสรนิมฺมานเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสංเวเทนฺติ, อถฺธา ภิกฺขเว นิคนฺถา ปาปเกน อิสฺสเรน นิมฺมิตา, ยํ เอตรหิ เอวรูปา ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ. สเจ ภิกฺขเว สตฺตา สงฺคติภาวเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสංเวเทนฺติ, อถฺธา ภิกฺขเว นิคนฺถา ปาปสงฺคติกา, ยํ เอตรหิ เอวรูปา ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ. สเจ ภิกฺขเว สตฺตา อภิชาติเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสංเวเทนฺติ, อถฺธา ภิกฺขเว นิคนฺถา ปาปาภิชาติกา, ยํ เอตรหิ เอวรูปา ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ. สเจ ภิกฺขเว สตฺตา ทิฏฺฐธมฺมูปกฺกมเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสංเวเทนฺติ, อถฺธา ภิกฺขเว นิคนฺถา [๑] ปาปทิฏฺฐธมฺมูปกฺกมา,[๒] ยํ เอตรหิ เอวรูปา ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ.

สเจ ภิกฺขเว สตฺตา ปุพฺเพ กตเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสංเวเทนฺติ, คารยฺหา นิคนฺถา, โน เจ สตฺตา ปุพฺเพ กตเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสංเวเทนฺติ, คารยฺหา นิคนฺถา. สเจ ภิกฺขเว สตฺตา อิสฺสรนิมฺมานเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสංเวเทนฺติ, คารยฺหา นิคนฺถา. โน เจ สตฺตา อิสฺสรนิมฺมานเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสංเวเทนฺติ, คารยฺหา นิคนฺถา. สเจ

---

[๑] ฉ.,เท. เอวรูปา

[๒] ฉ.,เท. ทิฏฺฐธมฺมูปกฺกมา

ภิกฺขเว สตฺตา สงฺคติภาวเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, คารยฺหา นิคนฺถา. โน เจ สตฺตา สงฺคติภาวเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, คารยฺหา นิคนฺถา. สเจ ภิกฺขเว สตฺตา อภิชาติเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, คารยฺหา นิคนฺถา. โน เจ สตฺตา อภิชาติเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, คารยฺหา นิคนฺถา. สเจ ภิกฺขเว สตฺตา ทิฏฺฐธมฺมูปกฺกมเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, คารยฺหา นิคนฺถา. โน เจ สตฺตา ทิฏฺฐธมฺมูปกฺกมเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, คารยฺหา นิคนฺถา. เอวํวาที ภิกฺขเว นิคนฺถา, เอวํวาทีนํ ภิกฺขเว นิคนฺถานํ อิเม ทส สหธมฺมิกา วาทานุวาทา คารยฺหฏฺฐานํ อาคจฺฉนฺติ. เอวํ โข ภิกฺขเว อผโล อุปกฺกโม โหติ อผลํ ปธานํ.

[๑๐] กถญฺจ ภิกฺขเว สผโล อุปกฺกโม โหติ สผลํ ปธานํ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น เหว อนทฺธภูตํ อตฺตานํ ทุกฺเขน อทฺธภาเวติ, ธมฺมิกญฺจ สุขํ น ปริจฺจชติ,[๑] ตสฺมึ จ สุเข อนธิมุจฺฉิโต โหติ. โส เอวํ ปชานาติ "อิมสฺส โข เม ทุกฺขนิทานสฺส[๒] สงฺขารํ ปทหโต สงฺขารูปปธานา วิราโค โหติ, อิมสฺส ปน เม ทุกฺขนิทานสฺส อชฺฌุเปกฺขโต อุเปกฺขํ ภาวยโต วิราโค โหตีติ. โส ยสฺส หิ ขฺวสฺส[๓] ทุกฺขนิทานสฺส สงฺขารํ ปทหโต สงฺขารูปปธานา วิราโค โหติ, สงฺขารํ ตตฺถ ปทหติ. ยสฺส ปนสฺส ทุกฺขนิทานสฺส อชฺฌุเปกฺขโต อุเปกฺขํ ภาวยโต วิราโค โหติ, อุเปกฺขํ ตตฺถ ภาเวติ. ตสฺส ตสฺส ทุกฺขนิทานสฺส สงฺขารํ ปทหโต สงฺขารูปปธานา วิราโค โหติ. เอวมฺปิสฺส ตํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ โหติ. ตสฺส ตสฺส ทุกฺขนิทานสฺส อชฺฌุเปกฺขโต อุเปกฺขํ ภาวยโต วิราโค โหติ. เอวมฺปิสฺส ตํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ โหติ.

---

[๑] อิ. ปริจชฺชติ
[๒] เท. ทุกขนิ นิทานสฺส
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ขฺวาสฺส

[๑๑] "เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส อิตฺถิยา สารตฺโต ปฏิพทฺธจิตฺโต ติพฺพจฺฉนฺโท ติพฺพาเปกฺโข, โส ตํ อิตฺถึ ปสฺเสยฺย อญฺเญน ปุริเสน สทฺธึ สนฺติฏฺฐนฺตึ สลฺลปนฺตึ สญฺชคฺฆนฺตึ สำหสนฺตึ. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, อปิ นุ ตสฺส ปุริสสฺส อมุํ อิตฺถึ ทิสฺวา อญฺเญน ปุริเสน สทฺธึ สนฺติฏฺฐนฺตึ สลฺลปนฺตึ สญฺชคฺฆนฺตึ สำหสนฺตึ อุปฺปชฺเชยฺยุ[๑] โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. เอวं ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. "อมุ หิ ภนฺเต ปุริโส อมุสฺสา อิตฺถิยา สารตฺโต ปฏิพทฺธจิตฺโต ติพฺพจฺฉนฺโท ติพฺพาเปกฺโข, ตสฺมา ตํ อิตฺถึ ทิสฺวา อญฺเญน ปุริเสน สทฺธึ สนฺติฏฺฐนฺตึ สลฺลปนฺตึ สญฺชคฺฆนฺตึ สำหสนฺตึ อุปฺปชฺชนฺติ[๑] โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. "อถ โข ภิกฺขเว ตสฺส ปุริสสฺส เอวมสฺส 'อหํ โข อมุสฺสา อิตฺถิยา สารตฺโต ปฏิพทฺธจิตฺโต ติพฺพจฺฉนฺโท ติพฺพาเปกฺโข, ตสฺส เม อมุํ อิตฺถึ ทิสฺวา อญฺเญน ปุริเสน สทฺธึ สนฺติฏฺฐนฺตึ สลฺลปนฺตึ สญฺชคฺฆนฺตึ สำหสนฺตึ อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา. ยนฺนูนาหํ, โย เม อมุสฺสา อิตฺถิยา ฉนฺทราโค, ตํ ปชเหยฺยนฺติ. โส, โย อมุสฺสา อิตฺถิยา ฉนฺทราโค, ตํ ปชเหยฺย. โส ตํ อิตฺถึ ปสฺเสยฺย อปเรน สมเยน อญฺเญน ปุริเสน สทฺธึ สนฺติฏฺฐนฺตึ สลฺลปนฺตึ สญฺชคฺฆนฺตึ สำหสนฺตึ. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, อปิ นุ ตสฺส ปุริสสฺส อมุํ อิตฺถึ ทิสฺวา อญฺเญน ปุริเสน สทฺธึ สนฺติฏฺฐนฺตึ สลฺลปนฺตึ สญฺชคฺฆนฺตึ สำหสนฺตึ อุปฺปชฺเชยฺยุ[๑] โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. "อมุ หิ ภนฺเต ปุริโส อมุสฺสา อิตฺถิยา วีตราโค,[๒] ตสฺมา ตํ อิตฺถึ ทิสฺวา อญฺเญน ปุริเสน สทฺธึ สนฺติฏฺฐนฺตึ สลฺลปนฺตึ สญฺชคฺฆนฺตึ สำหสนฺตึ น อุปฺปชฺเชยฺยุ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อุปฺปชฺเชยฺยุ [๒] ฉ. วิราโค

เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ น เหว อนทฺธภูตํ อตฺตานํ ทุกฺเขน อทฺธภาเวติ. ธมฺมิกญฺจ สุขํ น ปริจฺจชติ, ตสฺมึ จ สุเข อนธิมุจฺฉิโต โหติ. โส เอวํ ปชานาติ “อิมสฺส โข เม ทุกฺขนิทานสฺส สงฺขารํ ปทหโต สงฺขารปฺปธานา วิราโค โหติ. อิมสฺส ปน เม ทุกฺขนิทานสฺส อชฺฌุเปกฺขโต อุเปกฺขํ ภาวยโต วิราโค โหตีติ. โส ยสฺส หิ ขฺวสฺส ทุกฺขนิทานสฺส สงฺขารํ ปทหโต สงฺขารปฺปธานา วิราโค โหติ, สงฺขารํ ตตฺถ ปทหติ. ยสฺส ปนสฺส ทุกฺขนิทานสฺส อชฺฌุเปกฺขโต อุเปกฺขํ ภาวยโต วิราโค โหติ, อุเปกฺขํ ตตฺถ ภาเวติ. ตสฺส ตสฺส ทุกฺขนิทานสฺส สงฺขารํ ปทหโต สงฺขารปฺปธานา วิราโค โหติ. เอวมฺปิสฺส ตํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ โหติ. ตสฺส ตสฺส ทุกฺขนิทานสฺส อชฺฌุเปกฺขโต อุเปกฺขํ ภาวยโต วิราโค โหติ. เอวมฺปิสฺส ตํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ โหติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว สผโล อุปกฺกโม โหติ สผลํ ปธานํ.

[๑๒] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “ยถาสุขํ โข เม วิหรโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ. ทุกฺขาย ปน เม อตฺตานํ ปทหโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. ยนฺนูนาหํ ทุกฺขาย อตฺตานํ ปทเหยฺยนฺติ. โส ทุกฺขาย อตฺตานํ ปทหติ, ตสฺส ทุกฺขาย อตฺตานํ ปทหโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. โส น อปเรน สมเยน ทุกฺขาย อตฺตานํ ปทหติ

ตํ กิสฺส เหตุ. ยสฺส หิ โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ อตฺถาย ทุกฺขาย อตฺตานํ ปทเหยฺย, สฺวาสฺส อตฺโถ อภินิปฺผนฺโน โหติ. ตสฺมา น อปเรน สมเยน ทุกฺขาย อตฺตานํ ปทหติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อุสุกาโร เตชนํ ทฺวีสุ อลาเตสุ อาตาเปติ ปริตาเปติ อุชุ

กโรติ กมฺมนิยํ. ยโต โข ภิกฺขเว อุสุการสฺส เตชนํ ทฺวีสุ อลาเตสุ อาตาปิตํ โหติ ปริตาปิตํ อุชุกตํ กมฺมนิยํ, น โส ตํ อปเรน สมเยน อุสุกาโร เตชนํ ทฺวีสุ อลาเตสุ อาตาเปติ ปริตาเปติ อุชุกโรติ กมฺมนิยํ. ตํ กิสฺส เหตุ. ยสฺส หิ โส ภิกฺขเว อตฺถาย อุสุกาโร เตชนํ ทฺวีสุ อลาเตสุ อาตาเปยฺย ปริตาเปยฺย อุชุกเรยฺย กมฺมนิยํ, สฺวาสฺส อตฺโถ อภินิปฺผนฺโน โหติ. ตสฺมา น อปเรน สมเยน อุสุกาโร เตชนํ ทฺวีสุ อลาเตสุ อาตาเปติ ปริตาเปติ อุชุกโรติ กมฺมนิยํ. เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “ยถาสุขํ โข เม วิหรโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ. ทุกฺขาย ปน เม อตฺตานํ ปทหโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. ยนฺนูนาหํ ทุกฺขาย อตฺตานํ ปทเหยฺยนฺติ. โส ทุกฺขาย อตฺตานํ ปทหติ, ตสฺส ทุกฺขาย อตฺตานํ ปทหโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. โส น อปเรน สมเยน ทุกฺขาย อตฺตานํ ปทหติ. ตํ กิสฺส เหตุ. ยสฺส หิ โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ อตฺถาย ทุกฺขาย อตฺตานํ ปทเหยฺย, สฺวาสฺส อตฺโถ อภินิปฺผนฺโน โหติ. ตสฺมา น อปเรน สมเยน ทุกฺขาย อตฺตานํ ปทหตีติ.[๑] เอวมฺปิ ภิกฺขเว สผโล อุปกฺกโม โหติ สผลํ ปธานํ.

[๑๓] ปุน จปรํ ภิกฺขเว อิธ ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา. โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.

มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ, ตํ ธมฺมํ สุณาติ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อญฺญตรสฺมึ วา กุเล ปจฺฉา ชาโต.[๑] โส ตํ ธมฺมํ สุตฺวา ตถาคเต สทฺธํ ปฏิลภติ, โส เตน สทฺธาปฏิลาเภน สมนฺนาคโต อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ อพฺโภกาโส ปพฺพชฺชา, นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํ, ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ. โส อปเรน สมเยน อปฺปํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย อปฺปํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย มหนฺตํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ.

[๑๔] โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีว-สมาปนฺโน ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ ลชฺชี ทยาปนฺโน, สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติ. อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขี, อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหรติ. อพฺรหฺมจริยํ ปหาย พฺรหฺมจารี โหติ อาราจารี วิรโต เมถุนา คามธมฺมา. มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ สจฺจวาที สจฺจสนฺโธ เถโต ปจฺจยิโก อวิสංวาทโก โลกสฺส. ปิสุณं วาจं ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, อิโต สุตฺวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสं เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสं อกฺขาตา อมูสं เภทาย, อิติ ภินฺนานं วา สนฺธาตา สหิตานं วา อนุปฺปทาตา สมคฺคาราโม

---

[๑] ฉ.,เท. ปจฺจาชาโต

สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติ. ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา, ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติ. สมฺผปฺปลาปึ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที, นิธานวตึ วาจํ ภาสิตา กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวตึ อตฺถสญฺหิตํ. โส พีชคามภูตคามสมารมฺภา ปฏิวิรโต โหติ. เอกภตฺติโก โหติ รตฺตูปรโต, ปฏิวิรโต[๑] วิกาลโภชนา. นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา ปฏิวิรโต โหติ มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ. อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรโต โหติ. ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อามกธญฺญปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อามกมํสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ อิตฺถีกุมาริกาปฏิคฺคหณา[๒] ปฏิวิรโต โหติ. ทาสีทาส-ปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อเชฬกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. กุกฺกุฏสูกรปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. หตฺถิควาสฺสวลวปฏิคฺคหณา[๓] ปฏิวิรโต โหติ. เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. ทูเตยฺยปหีณ-คมนานุโยคา ปฏิวิรโต โหติ. กยวิกฺกยา ปฏิวิรโต โหติ. ตุลากูฏกํสกูฏมานกูฏา ปฏิวิรโต โหติ. อุกฺโกฏนวญฺจนนิกติสาวิโยคา[๔] ปฏิวิรโต โหติ. เฉทนวธพนฺธนวิปราโมสอาโลปสหสาการา ปฏิวิรโต โหติ. โส สนฺตุฏฺโ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน, กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน [๕] เยน เยเนว ปกฺกมติ, สมาทาเยว ปกฺกมติ. เสยฺยถาปิ นาม ปกฺขี สกุโณ เยน เยเนว เฑติ, สปตฺตภาโรว

---

[๑] ฉ.,เท. วิรโต
[๒] ฉ.เท. อิตฺถิกุมาริกปฏิคฺคหนา
[๓] ฉ.,เท. หตฺถิควสฺสวฬวาปฏิคฺคหณา
[๔] ฉ.,เท. อุกฺโกฏนวญฺจนนิกติสาจิโยคา
[๕] ฉ.,เท. โส

เฑติ. เอวเมว ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน, กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน, เยน เยเนว ปกฺกมติ สมาทาเยว ปกฺกมติ.

[๑๕] โส อิมินา อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตํ อนวชฺชสุขํ ปฏิสํเวเทติ. โส จกฺขุนา รูปึ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสංวุตํ วิหรนฺตं อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุं, ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยं, จกฺขุนฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. โสเตน สทฺทं สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธं ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสं สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพं ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมं วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนं มนินฺทฺริยं อสංวุตं วิหรนฺตं อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุं, ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยं, มนินฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. โส อิมินา อริเยน อินฺทฺริยสංวเรน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตं อพฺยาเสกสุขं ปฏิสංเวเทติ.

โส อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ, สมฺมิญฺชิเต[๑] ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี โหติ, คเต จิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติ.

[๑๖] โส อิมินา จ อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต [๒] อิมินา จ อริเยน อินฺทฺริยสංวเรน สมนฺนาคโต, อิมินา จ อริเยน

---

[๑] ฉ.,เท. สมิญฺชิเต [๒] ฉ.,เท. อิมาย จ อริยาย สนฺตุฏฺฐิยา สมนฺนาคโต

สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต โส[๑] วิวิตฺตं เสนาสนं ภชติ อรญฺญं รุกฺขมูลं ปพฺพตं[๒] คิริคุหं สุสานं วนปตฺถं อพฺโภกาสं ปลาลปุญฺชं. โส ปจฺฉาภตฺตं ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต นิสีทติ ปลฺลงฺกं อาภุชิตฺวา, อุชุๆ กายं ปณิธาย, ปริมุขๆ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา. โส อภิชฺฌๆ โลเก ปหาย วิคตาภิชฺเฌน เจตสา วิหรติ, อภิชฺฌาย จิตฺตๆ ปริโสเธติ. พฺยาปาทปโทสๆ ปหาย อพฺยาปนฺนจิตฺโต วิหรติ สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี, พฺยาปาทปโทสา จิตฺตๆ ปริโสเธติ. ถีนมิทฺธๆ ปหาย วิคตถีนมิทฺโธ วิหรติ อาโลกสญฺญี สโต สมฺปชาโน, ถีนมิทฺธา จิตฺตๆ ปริโสเธติ. อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจๆ ปหาย อนุทฺธโต วิหรติ อชฺฌตฺตๆ วูปสนฺตจิตฺโต, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจา จิตฺตๆ ปริโสเธติ. วิจิกิจฺฉๆ ปหาย ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิหรติ อกถกถี กุสเลสุ ธมฺเมสุ, วิจิกิจฺฉาย จิตฺตๆ ปริโสเธติ. โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกๆ สวิจารๆ วิเวกชๆ ปีติสุขๆ ปฐมๆ ฌานๆ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว สผโล อุปกฺกโม โหติ สผลๆ ปธานๆ.

ปุน จปรๆ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานๆ วูปสมา อชฺฌตฺตๆ สมฺปสาทนๆ เจตโส เอโกทิภาวๆ อวิตกฺกๆ อวิจารๆ สมาธิชๆ ปีติสุขๆ ทุติยๆ ฌานๆ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว สผโล อุปกฺกโม โหติ สผลๆ ปธานๆ.

ปุน จปรๆ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสංเวเทติ. ยนฺตๆ อริยา อาจิกฺขนฺติ "อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ, ตติยๆ ฌานๆ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว สผโล อุปกฺกโม โหติ สผลๆ ปธานๆ.

---

[๑] ฉ.,เท. อยๆ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. กนฺทรๆ

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา[๑] อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว สผโล อุปกฺกโม โหติ สผลํ ปธานํ.

[๑๗] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถีทํ เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาฬีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ อเนกปิ สํวฏฺฏกปฺเป อเนกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนกปิ สํวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป “อมุตฺราสึ เอวนฺนาโม เอวโคตฺโต เอววณฺโณ เอวมาหาโร เอวสุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ; ตตฺราปาสึ เอวนฺนาโม เอวโคตฺโต เอววณฺโณ เอวมาหาโร เอวสุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ, อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว สผโล อุปกฺกโม โหติ สผลํ ปธานํ.

[๑๘] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ, สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต

---

[๑] สี.,อิ. อตฺถคมา

ปชานาติ “อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปนฺนา. อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา, อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคं โลกํ อุปปนฺนาติ. อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ, สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว สผโล อุปกฺกโม โหติ สผลํ ปธานํ.

[๑๙] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส ‘อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ. ‘อิเม อาสวาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ อาสวสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ. ตสฺส เอวं ชานโต เอวं ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมีติ, ญาณํ โหติ, ‘ขีณา ชาติ, วุสิตं พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. เอวํ[๑] โข ภิกฺขเว

---

[๑] ฉ.,เท. เอวัปิ โข

สผโล อุปกฺกโม โหติ สผลํ ปธานนฺ. เอวญฺหิ[๑] ภิกฺขเว ตถาคโต, เอวญฺหิ ภิกฺขเว ตถาคตสฺ[๑] ทส สหธมฺมิกา ปาสํสฏฺฐานนฺ[๒] อาคจฺฉนฺติ.

[๒๐] สเจ ภิกฺขเว สตฺถา ปุพฺเพ กตเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, อถฺหา ภิกฺขเว ตถาคโต ปุพฺเพ สุกตกมฺมการี, ยํ เอตรหิ เอวรูปา อนาสวา สุขา เวทนา เวเทติ. สเจ ภิกฺขเว สตฺถา อิสฺสรนิมฺมานเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, อถฺหา ภิกฺขเว ตถาคโต ภถฺหเกน อิสฺสเรน นิมฺมิโต, ยํ เอตรหิ เอวรูปา อนาสวา สุขา เวทนา เวเทติ. สเจ ภิกฺขเว สตฺถา สงฺคติภาวเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, อถฺหา ภิกฺขเว ตถาคโต กลฺยาณสงฺคติโก, ยํ เอตรหิ เอวรูปา อนาสวา สุขา เวทนา เวเทติ. สเจ ภิกฺขเว สตฺถา อภิชาติเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, อถฺหา ภิกฺขเว ตถาคโต กลฺยาณาภิชาติโก, ยํ เอตรหิ เอวรูปา อนาสวา สุขา เวทนา เวเทติ. สเจ ภิกฺขเว สตฺถา ทิฏฺฐธมฺมูปกฺกมเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, อถฺหา ภิกฺขเว ตถาคโต กลฺยาณทิฏฺฐธมฺมูปกฺกโม, ยํ เอตรหิ เอวรูปา อนาสวา สุขา เวทนา เวเทติ.

สเจ ภิกฺขเว สตฺถา ปุพฺเพ กตเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, ปาสํโส ตถาคโต. โน เจ สตฺถา ปุพฺเพ กตเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, ปาสํโส ตถาคโต. สเจ ภิกฺขเว สตฺถา อิสฺสรนิมฺมานเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, ปาสํโส ตถาคโต. โน เจ สตฺถา อิสฺสรนิมฺมานเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, ปาสํโส ตถาคโต. สเจ ภิกฺขเว สตฺถา สงฺคติภาวเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, ปาสํโส ตถาคโต. โน เจ สตฺถา สงฺคติภาวเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ,

---

[๑-๑] ฉ.,เท. เอวญฺหิ ภิกฺขเว ตถาคตา เอวญฺหิ ภิกฺขเว ตถาคตานนฺ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. ปาสํสฏฺฐานา

ปาสโส ตถาคโต. สเจ ภิกฺขเว สตฺตา อภิชาติเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, ปาสโส ตถาคโต. โน เจ สตฺตา อภิชาติเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, ปาสโส ตถาคโต. สเจ ภิกฺขเว สตฺตา ทิฏฺฐธมฺมูปกฺกมเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, ปาสโส ตถาคโต. โน เจ สตฺตา ทิฏฺฐธมฺมูปกฺกมเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺติ, ปาสโส ตถาคโต. เอวํวาที[๑] ภิกฺขเว ตถาคโต.[๑] เอวํวาทึ ภิกฺขเว ตถาคตํ อิเม ทส สหธมฺมิกา ปาสสฏฺฐานา อาคจฺฉนฺตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ปฐมํ เทวทหสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

[๑-๑] ฉ.,เท. เอวํวาที ภิกฺขเว ตถาคตา เอวํวาทีนํ ภิกฺขเว ตถาคตานํ

๒. ปญฺจตฺตยสุตฺตํ

[๒๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา อปรนฺตกปฺปิกา อปรนฺตานุทิฏฺจิโน อปรนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ[๑] อภิวทนฺติ, 'สญฺญี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ; 'อสญฺญี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ; 'เนวสญฺญี นาสญฺญี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ, สโต วา ปน สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญาเปนฺติ,[๒] ทิฏฺธมฺมนิพฺพานํ วา ปเนเก อภิวทนฺติ. อิติ สนฺตํ วา อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา, สโต วา ปน สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญาเปนฺติ, ทิฏฺธมฺมนิพฺพานํ วา ปเนเก อภิวทนฺติ. อิติ อิมานิ ปญฺจ หุตฺวา ตีณิ โหนฺติ, ตีณิ หุตฺวา ปญฺจ โหนฺติ. อยมุทฺเทโส ปญฺจตฺตยสฺส.

[๒๒] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา สญฺญี อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. รูปี วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญี อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. อรูปี วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญี อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. รูปิญฺจ อรูปิญฺจ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญี อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. เนวรูปี นารูปี วา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อธิวุตฺติปทานิ [๒] ฉ. ปญฺญเปนฺติ, เอวมุปริปิ.

เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. เอกตฺตสญฺญึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. นานตฺตสญฺญึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. ปริตฺตสญฺญึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. อปฺปมาณสญฺญึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. เอตํ วา ปเนเตสํ[๑] อุปาติวตฺตตฺ วิญฺญาณกสิณเมเก อภิวทนฺติ อปฺปมาณํ อเนญฺชํ.[๒] ตยิทํ ภิกฺขเว ตถาคโต ปชานาติ.[๓] เย โข เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. รูปึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. อรูปึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. รูปิญฺจ อรูปิญฺจ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. เนวรูปึ นารูปึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. เอกตฺตสญฺญึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. นานตฺตสญฺญึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. ปริตฺตสญฺญึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. อปฺปมาณสญฺญึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปเนเกสํ [๒] ฉ.,เท. อาเนญฺชํ, เอวมุปริปิ. อิ. อาณญฺชํ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. อภิชานาติ

ยา วา ปเนตาสํ[๑] สญฺญานํ ปริสุทฺธา ปรมา อคฺคา อนุตฺตริยา อกฺขายติ, ยทิ รูปสญฺญานํ, ยทิ อรูปสญฺญานํ, ยทิ เอกตฺตสญฺญานํ, ยทิ นานตฺตสญฺญานํ. 'นตฺถิ กิญฺจีติ[๒] อากิญฺจญฺญายตนเมเก อภิวทนฺติ อปฺปมาณํ อเนญฺชํ ตยิทํ สงฺขตํ โอพาริกํ, อตฺถิ โข ปน สงฺขารานํ นิโรโธ, 'อตฺเถตนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺส นิสฺสรณทสฺสาวี ตถาคโต ตทุปาติวตฺโต.

[๒๓] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา อสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. รูปึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. อรูปึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. รูปิญฺจ อรูปิญฺจ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. เนวรูปึ นารูปึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. เตสเมเต ปฏิกฺโกสนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. สญฺญา โรโค สญฺญา คณฺโฑ สญฺญา สลฺลํ. เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณีตํ, ยทิทํ อสญฺญนฺติ. ตยิทํ ภิกฺขเว ตถาคโต ปชานาติ. เย โข เต โภนฺโต[๓] สมณพฺราหฺมณา อสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. รูปึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. อรูปึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. รูปิญฺจ อรูปิญฺจ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. เนวรูปึ นารูปึ วา เต โภนฺโต

---

[๑] อิ. ปเนสํ [๒] อิ. กิญฺตีติ
[๓] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

สมณพฺราหฺมณา อสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. โย หิ โกจิ ภิกฺขเว สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํ วเทยฺย "อหมญฺญตฺร รูปา อญฺญตฺร เวทนาย อญฺญตฺร สญฺญาย อญฺญตฺร สงฺขาเรหิ อญฺญตฺร[๑] วิญฺญาณา[๒] อาคตึ วา คตึ วา จุตึ วา อุปปตฺตึ วา วุทฺธึ วา วิรูพฺหึ วา เวปุลฺลํ วา ปญฺญาเปสฺสามีติ,[๓] เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. ตยิทํ สงฺขตํ โอพาริกํ, อตฺถิ โข ปน สงฺขารานํ นิโรโธ, 'อตฺเถตนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺส นิสฺสรณทสฺสาวี ตถาคโต ตทุปาติวตฺโต.

[๒๔] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา เนวสญฺญึ นาสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. รูปึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เนวสญฺญึ นาสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. อรูปึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เนวสญฺญึ นาสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. รูปิญฺจ อรูปิญฺจ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เนวสญฺญึ นาสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ[๔] อโรคํ ปรมฺมรณา. เนวรูปึ นารูปึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เนวสญฺญึ นาสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. เตสเมเต[๕] ปฏิกฺโกสนฺติ. เยปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. เตสเมเต ปฏิกฺโกสนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. สญฺญา โรโค สญฺญา คณฺโฑ สญฺญา สลฺลํ, อสญฺญา สมฺโมโห. เอตํ สนฺตํ, เอตํ ปณีตํ, ยทิทํ เนวสญฺญานาสญฺญาติ.[๖] ตยิทํ ภิกฺขเว

---

[๑] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท. วิญฺญาณสฺส
[๓] ฉ. ปญฺญเปสฺสามีติ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ. ปญฺญเปนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๕] อิ. เตสํ เอเก
[๖] ฉ.,เท. เนวสญฺญานาสญฺญนฺติ

ตถาคโต อภิชานาติ.[๑] เย โข เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เนวสญฺญึ นาสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. รูปึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เนวสญฺญึ นาสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. อรูปึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เนวสญฺญึ นาสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. รูปิญฺจ อรูปิญฺจ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เนวสญฺญึ นาสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. เนวรูปึ นารูปึ วา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เนวสญฺญึ นาสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา. เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตพฺพสงฺขารมตฺเตน[๒] เอตสฺส อายตนสฺส อุปสมฺปทํ ปญฺญาเปนฺติ. พฺยสนํ เหตํ ภิกฺขเว อกฺขายติ เอตสฺส อายตนสฺส อุปสมฺปทาย. น เหตํ ภิกฺขเว อายตนํ สงฺขารสมาปตฺติ ปตฺตพฺพมกฺขายติ.[๓] สงฺขาราวเสสสมาปตฺติปตฺตพฺพเมตํ[๔] ภิกฺขเว อายตนมกฺขายติ. ตยิทํ สงฺขตํ โอฬาริกํ, อตฺถิ โข ปน สงฺขารานํ นิโรโธ, 'อตฺเถตนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺส นิสฺสรณทสฺสาวี ตถาคโต ตทุปาติวตฺโต.

[๒๔] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญาเปนฺติ. ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา สญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา, เตสเมเต ปฏิกฺโกสนฺติ. เยปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อสญฺญึ อตฺตานํ ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา, เตสเมเต ปฏิกฺโกสนฺติ. เยปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เนวสญฺญึ นาสญฺญึ อตฺตานํ

---

[๑] สี.,อิ. ปชานาติ
[๒] อิ. ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตพฺพสฺส สงฺขารมตฺเตน
[๓] อิ. สงฺขารสมาปตฺติปตฺตพฺพํ อกฺขายติ
[๔] อิ. สงฺขาราวเสสฺสมาปตฺติปตฺตพฺพํ เอตํ

ปญฺญาเปนฺติ อโรคํ ปรมฺมรณา, เตสเมเต ปฏิกฺโกสนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. สพฺเพปิเม โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อุทฺธํ [๑] ปรามสนฺติ อาสตฺตึเยว อภิวทนฺติ "อิติ เปจฺจ ภวิสฺสาม, อิติ เปจฺจ ภวิสฺสามาติ. เสยฺยถาปิ นาม วานิชสฺส[๒] วานิชฺชาย คจฺฉโต เอวํ โหติ "อิโต เม อิทํ ภวิสฺสติ, อิมินา อิทํ ลจฺฉามีติ. เอวเมว[๓] โขเม โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา วานิชูปมํ[๔] มญฺเญ ปฏิภนฺติ "อิติ เปจฺจ ภวิสฺสาม, อิติ เปจฺจ ภวิสฺสามาติ. ตยิทํ ภิกฺขเว ตถาคโต อภิชานาติ. เย โข เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญาเปนฺติ, เต สกฺกายภยา สกฺกายปริเชคุจฺฉา สกฺกายญฺเญว อนุปริธาวนฺติ อนุปริวตฺตนฺติ. เสยฺยถาปิ นาม สา คทฺทลพนฺโธ[๕] ทพฺเห ถมฺเภ วา ขีเล วา อุปนิพนฺโธ[๖] ตเมว ถมฺภํ วา ขีลํ วา อนุปริธาวติ อนุปริวตฺตติ; เอวเมวิเม โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สกฺกายภยา สกฺกายปริเชคุจฺฉา สกฺกายญฺเญว อนุปริธาวนฺติ อนุปริวตฺตนฺติ. ตยิทํ สงฺขตํ โอพาริกํ, อตฺถิ โข ปน สงฺขารานํ นิโรโธ, 'อตฺเถตนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺส นิสฺสรณทสฺสาวี ตถาคโต ตทุปาติวตฺโต.

[๒๖] เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อปรนฺตกปฺปิกา อปรนฺตานุทิฏฺฐิโน อปรนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ อภิวทนฺติ, สพฺเพ เต อิมาเนว ปญฺจายตนานิ อภิวทนฺติ, เอเตสํ วา อญฺญตรํ.

[๒๗] สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา ปุพฺพนฺตกปฺปิกา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐิโน ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ อเนกวิหิตานิ อธิมุตฺติปทานิ

---

[๑] ฉ.,เท. สรํ, อิ. สรา
[๒] ฉ.,เท.,อิ. วาณิชสฺส วาณิชฺชาย
[๓] ฉ.,เท.,อิ. เอวเมวิเม
[๔] ฉ.,เท.,อิ. วาณิชูปมา
[๕] ฉ.,เท. คทฺทุลพทฺโธ อิ. คทฺทูลพทฺโธ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อุปนิพทฺโธ

อภิวทนฺติ. “สสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ, “อสฺสสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ, “สสฺสโต จ อสฺสสฺสโต จ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ. “เนวสสฺสโต นาสฺสสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ. “อนฺตวา อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ. “อนนฺตวา อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ. “อนฺตวา จ อนนฺตวา จ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ. “เนวนฺตวา นานนฺตวา อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ. “เอกตฺตสญฺญี อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ. “นานตฺตสญฺญี อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ. “ปริตฺตสญฺญี อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ. “อปฺปมาณสญฺญี อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ. “เอกนฺตสุขี อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ. “เอกนฺตทุกฺขี อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ. “สุขทุกฺขี อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ. “อทุกฺขมสุขี อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิตฺเถเก อภิวทนฺติ.

[๒๘] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวฺวาทิโน เอวฺทิฏฺฐิโน “สสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ. ‘เตสํ วต อญฺญเตฺรว สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตฺร อนุสฺสวา

อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา ปจฺจตฺตญฺเญว ญาณํ ภวิสฺสติ ปริสุทฺธํ ปริโยทาตนฺติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. ปจฺจตฺตํ โข ปน ภิกฺขเว ญาเณ อสติ ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต ยทปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ตตฺถ ญาณภาคมตฺตเมว ปริโยทเปนฺติ. ตทปิ เตสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ อุปาทานมกฺขายติ. ตยิทํ สงฺขตํ โอฬาริกํ, อตฺถิ โข ปน สงฺขารานํ นิโรโธ, 'อตฺเถตนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺส นิสฺสรณทสฺสาวี ตถาคโต ตทุปาติวตฺโต.

[๒๙] ตตฺร ภิกฺขเว เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวำวาทิโน เอวำทิฏฺฐิโน "อสฺสสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ ฯเปฯ สสฺสโต จ อสฺสสฺสโต จ อตฺตา จ โลโก จ ฯเปฯ เนวสสฺสโต จ นาสฺสสฺสโต จ อตฺตา จ โลโก จ ฯเปฯ อนฺตวา อตฺตา จ โลโก จ ฯเปฯ อนนฺตวา อตฺตา จ โลโก จ ฯเปฯ อนฺตวา จ อนนฺตวา จ อตฺตา จ โลโก จ ฯเปฯ เนวนฺตวา นานนฺตวา อตฺตา จ โลโก จ ฯเปฯ เอกตฺตสญฺญี อตฺตา จ โลโก จ ฯเปฯ นานตฺตสญฺญี อตฺตา จ โลโก จ ฯเปฯ ปริตฺตสญฺญี อตฺตา จ โลโก จ ฯเปฯ อปฺปมาณสญฺญี อตฺตา จ โลโก จ ฯเปฯ เอกนฺตสุขี อตฺตา จ โลโก จ ฯเปฯ เอกนฺตทุกฺขี อตฺตา จ โลโก จ ฯเปฯ สุขทุกฺขี อตฺตา จ โลโก จ ฯเปฯ "อทุกฺขมสุขี อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ. 'เตสं วต อญฺญเตฺรว สทฺธาย อญฺญตฺร รุจิยา อญฺญตร อนุสฺสวา อญฺญตฺร อาการปริวิตกฺกา อญฺญตฺร ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา ปจฺจตฺตญฺเญว ญาณํ ภวิสฺสติ[๑] ปริสุทฺธํ ปริโยทาตนฺติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. ปจฺจตฺตํ โข ปน ภิกฺขเว ญาเณ อสติ ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต ยทปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา

[๑] อิ. เหสฺสติ

ตตฺถ ญาณภาคมตฺตเมว ปริโยทเปนฺติ. ตทปิ เตสํ ภาวตฺถํ สมณพฺราหฺมณานํ อุปาทานมกฺขายติ. ตยิทํ สงฺขตํ โอพาริกํ, อตฺถิ โข ปน สงฺขารานํ นิโรโธ, 'อตฺเถตนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺส นิสฺสรณทสฺสาวี ตถาคโต ตทุปาติวตฺโต.

[๓๐] อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐินญฺจ ปฏินิสฺสคฺคา อปรนฺตานุทิฏฺฐินญฺจ ปฏินิสฺสคฺคา สพฺพโส กามสญฺโญชนานํ อนธิฏฺฐานา ปวิเวกํ ปีตึ อุปสมฺปชฺช วิหรติ "เอตํ สนฺตํ, เอตํ ปณีตํ, ยทิทํ ปวิเวกํ ปีตึ อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ. ตสฺส สา ปวิเวกา ปีติ นิรุชฺฌติ, ปวิเวกาย ปีติยา นิโรธา อุปฺปชฺชติ โทมนสฺสํ, โทมนสฺสสฺส นิโรธา อุปฺปชฺชติ ปวิเวกา ปีติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยํ ฉายา ชหติ, ตํ อาตโป ผรติ. ยํ อาตโป ชหติ, ตํ ฉายา ผรติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว ปวิเวกาย ปีติยา นิโรธา อุปฺปชฺชติ โทมนสฺสํ, โทมนสฺสสฺส นิโรธา อุปฺปชฺชติ ปวิเวกา ปีติ. ตยิทํ ภิกฺขเว ตถาคโต ปชานาติ.[๑] อยํ โข ภวํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐินญฺจ ปฏินิสฺสคฺคา อปรนฺตานุทิฏฺฐินญฺจ ปฏินิสฺสคฺคา สพฺพโส กามสญฺโญชนานํ อนธิฏฺฐานา ปวิเวกํ ปีตึ อุปสมฺปชฺช วิหรติ 'เอตํ สนฺตํ, เอตํ ปณีตํ, ยทิทํ ปวิเวกํ ปีตึ อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ. ตสฺส สา ปวิเวกา ปีติ นิรุชฺฌติ, ปวิเวกาย ปีติยา นิโรธา อุปฺปชฺชติ โทมนสฺสํ, โทมนสฺสสฺส นิโรธา อุปฺปชฺชติ ปวิเวกา ปีติ. ตยิทํ สงฺขตํ โอพาริกํ, อตฺถิ โข ปน สงฺขารานํ นิโรโธ, 'อตฺเถตนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺส นิสฺสรณทสฺสาวี ตถาคโต ตทุปาติวตฺโต.

[๓๑] อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐินญฺจ ปฏินิสฺสคฺคา อปรนฺตานุทิฏฺฐินญฺจ ปฏินิสฺสคฺคา

---

[๑] ฉ.,เท. อภิชานาติ

สพฺพโส กามสญฺโญชนานํ อนธิฏฺฐานา ปวิเวกาย ปีติยา สมติกฺกมา นิรามิสํ สุขํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ “เอตํ สนฺตํ, เอตํ ปณีตํ, ยทิทํ นิรามิสํ สุขํ อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ. ตสฺส ตํ นิรามิสํ สุขํ นิรุชฺฌติ, นิรามิสสฺส สุขสฺส นิโรธา อุปฺปชฺชติ ปวิเวกา ปีติ, ปวิเวกาย ปีติยา นิโรธา อุปฺปชฺชติ นิรามิสํ สุขํ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยํ ฉายา ชหติ, ตํ อาตโป ผรติ. ยํ อาตโป ชหติ, ตํ ฉายา ผรติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว นิรามิสสฺส สุขสฺส นิโรธา อุปฺปชฺชติ ปวิเวกา ปีติ, ปวิเวกาย ปีติยา นิโรธา อุปฺปชฺชติ นิรามิสํ สุขํ. ตยิทํ ภิกฺขเว ตถาคโต ปชานาติ. อยํ โข ภวํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐินญฺจ ปฏินิสฺสคฺคา อปรนฺตานุทิฏฺฐินญฺจ ปฏินิสฺสคฺคา, สพฺพโส กามสญฺโญชนานํ อนธิฏฺฐานา, ปวิเวกาย ปีติยา สมติกฺกมา, นิรามิสํ สุขํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ “เอตํ สนฺตํ, เอตํ ปณีตํ, ยทิทํ นิรามิสํ สุขํ อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ. ตสฺส ตํ นิรามิสํ สุขํ นิรุชฺฌติ, นิรามิสสฺส สุขสฺส นิโรธา อุปฺปชฺชติ ปวิเวกา ปีติ, ปวิเวกาย ปีติยา นิโรธา อุปฺปชฺชติ นิรามิสํ สุขํ. ตยิทํ สงฺขตํ โอพาริกํ, อตฺถิ โข ปน สงฺขารานํ นิโรโธ, ‘อตฺเถตนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺส นิสฺสรณทสฺสาวี ตถาคโต ตทุปาติวตฺโต.

[๓๒] อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐินญฺจ ปฏินิสฺสคฺคา อปรนฺตานุทิฏฺฐินญฺจ ปฏินิสฺสคฺคา สพฺพโส กามสญฺโญชนานํ อนธิฏฺฐานา ปวิเวกาย ปีติยา สมติกฺกมา นิรามิสสฺส สุขสฺส สมติกฺกมา อทุกฺขมสุขํ เวทนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ “เอตํ สนฺตํ, เอตํ ปณีตํ, ยทิทํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ. ตสฺส สา อทุกฺขมสุขา เวทนา นิรุชฺฌติ. อทุกฺขมสุขาย เวทนาย นิโรธา อุปฺปชฺชติ นิรามิสํ สุขํ, นิรามิสสฺส สุขสฺส นิโรธา

อุปฺปชฺชติ อทุกฺขมสุขา เวทนา. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยํ ฉายา ชหติ, ตํ อาตโป ผรติ. ยํ อาตโป ชหติ, ตํ ฉายา ผรติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว อทุกฺขมสุขาย เวทนาย นิโรธา อุปฺปชฺชติ นิรามิสํ สุขํ. นิรามิสสฺส สุขสฺส นิโรธา อุปฺปชฺชติ อทุกฺขมสุขา เวทนา. ตยิทํ ภิกฺขเว ตถาคโต ปชานาติ. อยํ โข ภวํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐินญฺจ ปฏินิสฺสคฺคา อปรนฺตานุทิฏฺฐินญฺจ ปฏินิสฺสคฺคา สพฺพโส กามสญฺโญชนานํ อนธิฏฺฐานา ปวิเวกาย ปีติยา สมติกฺกมา นิรามิสสฺส สุขสฺส สมติกฺกมา อทุกฺขมสุขํ เวทนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ “เอตํ สนฺตํ, เอตํ ปณีตํ, ยทิทํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ. ตสฺส สา อทุกฺขมสุขา เวทนา นิรุชฺฌติ. อทุกฺขมสุขาย เวทนาย นิโรธา อุปฺปชฺชติ นิรามิสํ สุขํ, นิรามิสสฺส สุขสฺส นิโรธา อุปฺปชฺชติ อทุกฺขมสุขา เวทนา. ตยิทํ สงฺขตํ โอฬาริกํ, อตฺถิ โข ปน สงฺขารานํ นิโรโธ, ‘อตฺเถตนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺส นิสฺสรณทสฺสาวี ตถาคโต ตทุปาติวตฺโต.

[๓๓] อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐินญฺจ ปฏินิสฺสคฺคา อปรนฺตานุทิฏฺฐินญฺจ ปฏินิสฺสคฺคา สพฺพโส กามสญฺโญชนานํ อนธิฏฺฐานา ปวิเวกาย ปีติยา สมติกฺกมา นิรามิสสฺส สุขสฺส สมติกฺกมา อทุกฺขมสุขาย เวทนาย สมติกฺกมา “สนฺโตหมสฺมิ นิพฺพุโตหมสฺมิ อนุปาทาโนหมสฺมีติ สมนุปสฺสติ. ตยิทํ ภิกฺขเว ตถาคโต ปชานาติ. อยํ โข ภวํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐินญฺจ ปฏินิสฺสคฺคา อปรนฺตานุทิฏฺฐินญฺจ ปฏินิสฺสคฺคา สพฺพโส กามสญฺโญชนานํ อนธิฏฺฐานา ปวิเวกาย ปีติยา สมติกฺกมา นิรามิสสฺส สุขสฺส สมติกฺกมา อทุกฺขมสุขาย เวทนาย สมติกฺกมา “สนฺโตหมสฺมิ นิพฺพุโตหมสฺมิ อนุปาทาโนหมสฺมีติ สมนุปสฺสติ. อทฺธา

อยมายสฺมา นิพฺพานสปฺปายเมว ปฏิปทำ อภิวทติ. อถ [๑] ปนายสฺมา ภวำ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐึ วา อุปาทิยมาโน อุปาทิยติ, อปรนฺตานุทิฏฺฐึ วา อุปาทิยมาโน อุปาทิยติ, กามสญฺโญชนำ วา อุปาทิยมาโน อุปาทิยติ, ปวิเวกำ วา ปีตึ อุปาทิยมาโน อุปาทิยติ, นิรามิสำ วา สุขำ อุปาทิยมาโน อุปาทิยติ, อทุกฺขมสุขำ วา เวทนำ อุปาทิยมาโน อุปาทิยติ. ยญฺจ โข อยมายสฺมา "สนฺโตหมสฺมิ นิพฺพุโตหมสฺมิ อนุปาทาโนหมสฺมีติ สมนุปสฺสติ. ตทปิ อิมสฺส โภโต สมณพฺราหฺมณสฺส อุปาทานมกฺขายติ. ตยิทำ สงฺขตำ โอพาริกำ, อตฺถิ โข ปน สงฺขารานำ นิโรโธ, 'อตฺเถตนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺส นิสฺสรณทสฺสาวี ตถาคโต ตทุปาติวตฺโต.

อิทำ โข ปน ภิกฺขเว ตถาคเตน อนุตฺตรำ สนฺตำ[๒] วรำ ปทำ อภิสมฺพุทฺธำ, ยทิทำ ฉนฺนำ ผสฺสายตนานำ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตำ วิทิตฺวา อนุปาทาวิโมกฺโข. ตยิทำ[๓] ภิกฺขเว ตถาคเตน อนุตฺตรำ สนฺตำ วรำ ปทำ อภิสมฺพุทฺธำ, ยทิทำ ฉนฺนำ ผสฺสายตนานำ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตำ วิทิตฺวา อนุปาทาวิโมกฺโขติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตำ อภินนฺทุนฺติ.

ทุติยำ ปญฺจตฺตยสุตฺตำ นิฏฺฐิตำ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สนฺติวรปทำ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อิทำ โข ปน

๓. กินฺติสุตฺตํ

[๓๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา กุสินารายํ วิหรติ พลิหรเณ วนสณฺเฑ. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "กินฺติ โว ภิกฺขเว มยิ โหติ, 'จีวรเหตุ วา สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ, ปิณฺฑปาตเหตุ วา สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ, เสนาสนเหตุ วา สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ อิติ ภวาภวเหตุ วา สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสตีติ.

"น โข โน ภนฺเต ภควติ เอวํ โหติ 'จีวรเหตุ วา สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ, ปิณฺฑปาตเหตุ วา สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ, เสนาสนเหตุ วา สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ, อิติ ภวาภวเหตุ วา สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสตีติ.

"น จ กิร โว ภิกฺขเว มยิ เอวํ โหติ 'จีวรเหตุ วา สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ, ปิณฺฑปาตเหตุ วา สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ, เสนาสนเหตุ วา สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ, อิติ ภวาภวเหตุ วา สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสตีติ. อถ กินฺติจรหิ[๑] โว ภิกฺขเว มยิ โหตีติ.

"เอวํ โข โน ภนฺเต ภควติ โหติ 'อนุกมฺปโก ภควา หิเตสี; อนุกมฺปํ อุปาทาย ธมฺมํ เทเสตีติ.

"เอวญฺจ กิร โว ภิกฺขเว มยิ โหติ 'อนุกมฺปโก ภควา หิเตสี อนุกมฺปํ อุปาทาย ธมฺมํ เทเสตีติ.

[๓๕] ตสฺมาติห ภิกฺขเว เย โว มยา ธมฺมา อภิญฺญา เทสิตา. เสยฺยถีทํ. จตฺตาโร สติปฏฺฐานา จตฺตโร สมฺมปฺปธานา

---

[๑] อิ. กินฺติ

จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจ พลานิ สตฺต โพชฺฌงฺคา อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค. ตตฺถ สพฺเพเหว สมคฺเคหิ สมฺโมทมาเนหิ อวิวทมาเนหิ สิกฺขิตพฺพํ. เตสญฺจ โว ภิกฺขเว สมคฺคานํ สมฺโมทมานานํ อวิวทมานานํ สิกฺขตํ สิยุ๎[1] เทฺว ภิกฺขู อภิธมฺเม นานาวาทา.

ตตฺร เจ ตุมฺหากํ เอวมสฺส; "อิเมสํ โข อายสฺมนฺตานํ อตฺถโต เจว นานํ, พฺยญฺชนโต จ นานนฺติ. ตตฺถ ยํ ภิกฺขุ สุวจตรํ มญฺเญยฺยาถ, โส อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย "อายสฺมนฺตานํ โข อตฺถโต เจว นานํ, พฺยญฺชนโต จ นานํ, ตทิมินาเปตํ อายสฺมนฺโต ชานาถ 'ยถา อตฺถโต จ[2] นานํ, พฺยญฺชนโต จ นานํ, มา อายสฺมนฺโต วิวาทํ อาปชฺชิตฺถาติ. อถาปเรสํ เอกโตปกฺขิกานํ ภิกฺขูนํ ยํ ภิกฺขุ สุวจตรํ มญฺเญยฺยาถ, โส อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย "อายสฺมนฺตานํ โข อตฺถโต เจว นานํ, พฺยญฺชนโต จ นานํ, ตทิมินาเปตํ อายสฺมนฺโต ชานาถ 'ยถา อตฺถโต จ นานํ, พฺยญฺชนโต จ นานํ, มา อายสฺมนฺโต วิวาทํ อาปชฺชิตฺถาติ. อิติ ทุคฺคหิตํ ทุคฺคหิตโต ธาเรตพฺพํ, สุคหิตํ สุคหิตโต ธาเรตพฺพํ, ทุคฺคหิตํ ทุคฺคหิตโต ธาเรตฺวา สุคหิตํ สุคหิตโต ธาเรตฺวา, โย ธมฺโม โย วินโย, โส ภาสิตพฺโพ.

[๓๖] ตตฺร เจ ตุมฺหากํ เอวมสฺส "อิเมสํ โข อายสฺมนฺตานํ อตฺถโต หิ โข นานํ พฺยญฺชนโต สเมตีติ. ตตฺถ ยํ ภิกฺขุ สุวจตรํ มญฺเญยฺยาถ, โส อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจีโย "อายสฺมนฺตานํ โข อตฺถโต หิ โข[3] นานํ พฺยญฺชนโต สเมติ, ตทิมินาเปตํ อายสฺมนฺโต ชานาถ 'ยถา อตฺถโต หิ โข นานํ พฺยญฺชนโต สเมติ, มา อายสฺมนฺโต วิวาทํ อาปชฺชิตฺถาติ. อถาปเรสํ เอกโตปกฺขิกานํ ภิกฺขูนํ

---

[1] สี. ตตฺถ สิยุ๎ ฉ.,อิ. สิยุ๎สุ [2] ฉ.,เท.,อิ. เจว, เอวมุปริปิ.
[3] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.

ยํ ภิกฺขุ สุวจตรํ มญฺเญยฺยาถ, โส อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย "อายสฺมนฺตานํ โข อตฺถโต หิ โข นานํ พฺยญฺชนโต สเมติ, ตทิมินาเปตํ อายสฺมนฺโต ชานาถ 'ยถา อตฺถโต หิ โข นานํ พฺยญฺชนโต สเมติ, มา อายสฺมนฺโต วิวาทํ อาปชฺชิตฺถาติ. อิติ ทุคฺคหิตํ ทุคฺคหิตโต ธาเรตพฺพํ, สุคหิตํ สุคหิตโต ธาเรตพฺพํ. ทุคฺคหิตํ ทุคฺคหิตโต ธาเรตฺวา สุคหิตํ สุคหิตโต ธาเรตฺวา, โย ธมฺโม โย วินโย, โส ภาสิตพฺโพ.

[๓๗] ตตฺร เจ ตุมฺหากํ เอวมสฺส "อิเมสํ โข อายสฺมนฺตานํ อตฺถโต หิ โข สเมติ พฺยญฺชนโต นานนฺติ. ตตฺถ ยํ ภิกฺขุ สุวจตรํ มญฺเญยฺยาถ, โส อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย "อายสฺมนฺตานํ โข อตฺถโต หิ โข สเมติ พฺยญฺชนโต นานํ, ตทิมินาเปตํ อายสฺมนฺโต ชานาถ 'ยถา อตฺถโต หิ โข สเมติ พฺยญฺชนโต นานํ, อปฺปมตฺตกํ โข ปเนตํ ยทิทํ, พฺยญฺชนํ, มา อายสฺมนฺโต อปฺปมตฺตเก[๑] วิวาทํ อาปชฺชิตฺถาติ. อถาปเรสํ เอกโตปกฺขิกานํ ภิกฺขูนํ ยํ ภิกฺขุ สุวจตรํ มญฺเญยฺยาถ, โส อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย "อายสฺมนฺตานํ โข อตฺถโต หิ โข สเมติ พฺยญฺชนโต นานํ, ตทิมินาเปตํ อายสฺมนฺโต ชานาถ 'ยถา อตฺถโต หิ โข สเมติ พฺยญฺชนโต นานํ, อปฺปมตฺตกํ โข ปเนตํ ยทิทํ พฺยญฺชนํ, มา อายสฺมนฺโต อปฺปมตฺตเก วิวาทํ อาปชฺชิตฺถาติ. อิติ สุคหิตํ สุคหิตโต ธาเรตพฺพํ ทุคฺคหิตํ ทุคฺคหิตโต ธาเรตพฺพํ. สุคหิตํ สุคหิตโต ธาเรตฺวา ทุคฺคหิตํ ทุคฺคหิตโต ธาเรตฺวา, โย ธมฺโม โย วินโย, โส ภาสิตพฺโพ.

[๓๘] ตตฺร เจ ตุมฺหากํ เอวมสฺส "อิเมสํ โข อายสฺมนฺตานํ อตฺถโต เจว สเมติ พฺยญฺชนโต จ สเมตีติ. ตตฺถ ยํ ภิกฺขุ สุวจตรํ

---

[๑] อิ. อปฺปมตฺตเกหิ

มญฺเญยฺยาถ, โส อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย "อายสฺมนฺตานํ โข อตฺถโต เจว สเมติ, พฺยญฺชนโต จ สเมติ ตทิมินาเปตํ อายสฺมนฺโต ชานาถ 'ยถา อตฺถโต เจว สเมติ พฺยญฺชนโต จ สเมติ, มา อายสฺมนฺโต วิวาทํ อาปชฺชิตฺถาติ. อถาปเรสํ เอกโตปกฺขิกานํ ภิกฺขูนํ ยํ ภิกฺขุ สุวจตรํ มญฺเญยฺยาถ, โส อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย "อายสฺมนฺตานํ โข อตฺถโต เจว สเมติ พฺยญฺชนโต จ สเมติ, ตทิมินาเปตํ อายสฺมนฺโต ชานาถ 'ยถา อตฺถโต เจว สเมติ พฺยญฺชนโต จ สเมติ, มา อายสฺมนฺโต วิวาทํ อาปชฺชิตฺถาติ. อิติ สุคหิตํ สุคหิตโต ธาเรตพฺพํ, สุคหิตํ สุคหิตโต ธาเรตฺวา, โย ธมฺโม โย วินโย, โส ภาสิตพฺโพ.

[๓๙] เตสญฺจ โว ภิกฺขเว สมคฺคานํ สมฺโมทมานานํ อวิวทมานานํ สิกฺขตํ สิยา อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน อาปตฺติ, สิยา วีติกฺกโม. ตตฺร ภิกฺขเว น โจทนาย โจทิตพฺพํ.[๑] ปุคฺคโล อุปปริกฺขิตพฺโพ "อิติ มยฺหญฺจ อวิเหสา ภวิสฺสติ ปรสฺส จ ปุคฺคลสฺส อนุปฆาโต, ปโร หิ ปุคฺคโล อกฺโกธโน อนุปนาหี อทพฺพหทิฏฺฐี[๒] สุปฏินิสฺสคฺคี, สกฺโกมิ จาหํ เอตํ ปุคฺคลํ อกุสลา วุฏฺฐาเปตฺวา กุสเล ปติฏฺฐาเปตุนฺติ. สเจ ภิกฺขเว เอวมสฺส, กลฺลํ วจนาย.

สเจ ปน ภิกฺขเว เอวมสฺส "มยฺหํ โข อวิเหสา ภวิสฺสติ ปรสฺส จ ปุคฺคลสฺส อุปฆาโต, ปโร หิ ปุคฺคโล โกธโน อุปนาหี ทพฺพหทิฏฺฐี[๓] สุปฏินิสฺสคฺคี, สกฺโกมิ จาหํ เอตํ ปุคฺคลํ อกุสลา วุฏฺฐาเปตฺวา กุสเล ปติฏฺฐาเปตุ. อปฺปมตฺตกํ โข ปเนตํ ยทิทํ ปรสฺส ปุคฺคลสฺส อุปฆาโต. อถ โข เอตเทว พหุตรํ, สฺวาหํ[๔] สกฺโกมิ เอตํ ปุคฺคลํ อกุสลา วุฏฺฐาเปตฺวา กุสเล ปติฏฺฐาเปตุนฺติ. สเจ ภิกฺขเว เอวมสฺส, กลฺลํ วจนาย.

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ตริตพฺพํ
[๒] สี.,อิ. อทนฺธทิฏฺฐี
[๓] ฉ.,เท. อทพฺพหทิฏฺฐี
[๔] สี.,อิ. โสหํ

สเจ ปน ภิกฺขเว เอวมสฺส "มยฺหํ โข วิเหสา ภวิสฺสติ ปรสฺส [๑] ปุคฺคลสฺส อนุปฆาโต, ปโร หิ ปุคฺคโล อกฺโกธโน อนุปนาหี ทพฺพหิฏฺฐี สุปฏินิสฺสคฺคี,[๒] สกฺโกมิ จาหํ เอตํ ปุคฺคลํ อกุสลา วุฏฺฐาเปตฺวา กุสเล ปติฏฺฐาเปตุ. อปฺปมตฺตกํ โข ปเนตํ ยทิทํ มยฺหํ วิเหสา. อถ โข เอตเทว พหุตรํ, สฺวาหํ สกฺโกมิ เอตํ ปุคฺคลํ อกุสลา วุฏฺฐาเปตฺวา กุสเล ปติฏฺฐาเปตุนฺติ. สเจ ภิกฺขเว เอวมสฺส, กลฺลํ วจนาย.

สเจ ปน ภิกฺขเว เอวมสฺส 'มยฺหญฺจ โข วิเหสา ภวิสฺสติ ปรสฺส จ ปุคฺคลสฺส อุปฆาโต, ปโร หิ ปุคฺคโล โกธโน อุปนาหี ทพฺพหิฏฺฐี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี, สกฺโกมิ จาหํ เอตํ ปุคฺคลํ อกุสลา วุฏฺฐาเปตฺวา กุสเล ปติฏฺฐาเปตุ. อปฺปมตฺตกํ โข ปเนตํ ยทิทํ มยฺหญฺจ วิเหสา [๓] ปรสฺส จ ปุคฺคลสฺส อุปฆาโต. อถ โข เอตเทว พหุตรํ, สฺวาหํ สกฺโกมิ เอตํ ปุคฺคลํ อกุสลา, วุฏฺฐาเปตฺวา กุสเล ปติฏฺฐาเปตุนฺติ. สเจ ภิกฺขเว เอวมสฺส, กลฺลํ วจนาย.

สเจ ปน ภิกฺขเว เอวมสฺส 'มยฺหญฺจ โข วิเหสา ภวิสฺสติ ปรสฺส จ ปุคฺคลสฺส อุปฆาโต, ปโร หิ ปุคฺคโล โกธโน อุปนาหี ทพฺพหิฏฺฐี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี, น จาหํ สกฺโกมิ เอตํ ปุคฺคลํ อกุสลา วุฏฺฐาเปตฺวา กุสเล ปติฏฺฐาเปตุนฺติ. เอวรูเป [๔] ปุคฺคเล อุเปกฺขา นาติมญฺญิตพฺพา.

[๔๐] เตสญฺจ โว ภิกฺขเว สมคฺคานํ สมฺโมทมานานํ อวิวทมานานํ สิกฺขตํ อญฺญมญฺญสฺส วจีสงฺขาโร[๕] อุปฺปชฺเชยฺย ทิฏฺฐิปฆาโส[๖] เจตโส อาฆาโต อปฺปจฺจโย อนภิรทฺธิ. ตตฺถ เอกโตปกฺขิกานํ

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. จ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี
[๓] ฉ.,เท. ภวิสฺสติ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ภิกฺขเว
[๕] ฉ.,เท. วจีสังหาโร, เอวมุปริปิ.
[๖] สี. ทิฏฺฐิปลาโส

ภิกฺขูนํ ยํ ภิกฺขุ สุวจตรํ มญฺเญยฺยาถ, โส อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย 'ยนฺโน อาวุโส อมฺหากํ สมคฺคานํ สมฺโมทมานานํ อวิวทมานานํ สิกฺขตํ อญฺญมญฺญสฺส วจีสงฺขาโร อุปฺปนฺโน ทิฏฺฐิปฺปาโส เจตโส อาฆาโต อปฺปจฺจโย อนภิรทฺธิ, ตํ ชานมาโน สมโณ ครเหยฺยาติ. สมฺมา พฺยากรมาโน ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ พฺยากเรยฺย 'ยนฺโน อาวุโส อมฺหากํ สมคฺคานํ สมฺโมทมานานํ อวิวทมานานํ สิกฺขตํ อญฺญมญฺญสฺส วจีสงฺขาโร อุปฺปนฺโน ทิฏฺฐิปฺปาโส เจตโส อาฆาโต อปฺปจฺจโย อนภิรทฺธิ, ตํ ชานมาโน สมโณ ครเหยฺยาติ. เอตมฺปนาวุโส ธมฺมํ อปฺปหาย นิพฺพานํ สจฺฉิกเรยฺยาติ สมฺมา พฺยากรมาโน ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ พฺยากเรยฺย 'เอตํ โข[๑] อาวุโส ธมฺมํ อปฺปหาย น นิพฺพานํ สจฺฉิกเรยฺยาติ.

อถาปเรสํ เอกโตปกฺขิกานํ ภิกฺขูนํ ยํ ภิกฺขุ สุวจตรํ มญฺเญยฺยาถ, โส อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย 'ยนฺโน อาวุโส อมฺหากํ สมคฺคานํ สมฺโมทมานานํ อวิวทมานานํ สิกฺขตํ อญฺญมญฺญสฺส วจีสงฺขาโร อุปฺปนฺโน ทิฏฺฐิปฺปาโส เจตโส อาฆาโต อปฺปจฺจโย อนภิรทฺธิ, ตํ ชานมาโน สมโณ ครเหยฺยาติ. สมฺมา พฺยากรมาโน ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ พฺยากเรยฺย 'ยนฺโน อาวุโส อมฺหากํ สมคฺคานํ สมฺโมทมานานํ อวิวทมานานํ สิกฺขตํ อญฺญมญฺญสฺส วจีสงฺขาโร อุปฺปนฺโน ทิฏฺฐิปฺปาโส เจตโส อาฆาโต อปฺปจฺจโย อนภิรทฺธิ, ตํ ชานมาโน สมโณ ครเหยฺยาติ. เอตมฺปนาวุโส ธมฺมํ อปฺปหาย [๒] นิพฺพานํ สจฺฉิกเรยฺยาติ. สมฺมา พฺยากรมาโน[๓] ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ พฺยากเรยฺย 'เอตํ โข อาวุโส ธมฺมํ อปฺปหาย น นิพฺพานํ สจฺฉิกเรยฺยาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] อิ. น, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. วฺยากรมาโน

ตญฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปเร เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ 'อายสฺมตา โน เอเต ภิกฺขู อกุสลา วุฏฺฐาเปตฺวา กุสเล ปติฏฺฐาปิตาติ. สมฺมา พฺยากรมาโน ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํพฺยากเรยฺย 'อิธาหํ อาวุโส, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึ; ตสฺส เม ภควา ธมฺมํ เทเสติ[๑] ตสฺสาหํ[๒] ธมฺมํ สุตฺวา เตสํ ภิกฺขูนํ อภาสึ, ตํ เต ภิกฺขู ธมฺมํ สุตฺวา อกุสลา[๓] วุฏฺฐหึสุ กุสเล ปติฏฺฐหึสูติ. เอวํ พฺยากรมาโน โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ น เจวตฺตานุกฺกํเสติ,[๔] น ปรํ วมฺเภติ,[๕] ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรติ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหฏฺฐานํ[๖] อาคจฺฉตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ตติยํ กินฺติสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เทเสสิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ตาหํ
[๓] อิ. อกุสเล
[๔] ฉ.,เท.,อิ. น เจว อตฺตานํ อุกฺกเสติ
[๕] อิ. วมฺเหติ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. คารยฺหํ จานํ

๔. สามคามสุตฺตํ

[๔๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ สามคาเม. เตน โข ปน สมเยน นิคนฺโถ[๑] นาฏปุตฺโต[๒] ปาวายํ อธุนา กาลกโต[๓] โหติ. ตสฺส กาลกิริยาย[๔] ภินฺนา นิคนฺถา เทฺวพฺภกชาตา[๕] ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ "น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ, อหํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานามิ. กึ ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานิสฺสสิ, มิจฺฉาปฏิปนฺโน ตฺวมสิ, อหมสฺมิ สมฺมาปฏิปนฺโน. สหิตมฺเม อสหิตนฺเต. ปุเร วจนียํ ปจฺฉา อวจ, ปจฺฉา วจนียํ ปุเร อวจ. อธิจิณฺณํ[๖] เต วิปราวตฺตํ, อาโรปิโต เต วาโท นิคฺคหิโตปิ,[๗] จร วาทปฺปโมกฺขาย, นิพฺเพเฐหิ[๘] วา สเจ ปโหสีติ. เต[๙] อญฺญมญฺญํ กลหํ กรึสุ.[๙] วโธเยวโก[๑๐] มญฺเญ นิคนฺเถสุ นาฏปุตฺติเยสุ วตฺตติ. เยปิ นิคนฺถสฺส นาฏปุตฺตสฺส สาวกา คิหี โอทาตวสนา, เตปิ นิคนฺเถสุ นาฏปุตฺติเยสุ นิพฺพินฺทรูปา[๑๑] วิรตฺตรูปา ปฏิวานรูปา,[๑๒] ยถาตํ ทุรกฺขาเต ธมฺมวินเย ทุปฺปเวทิเต อนิยฺยานิเก อนุปสมสංวตฺตนิเก อสมฺมาสมฺพุทฺธปฺปเวทิเต ภินฺนถูเป อปฺปฏิสรเณ.

[๔๒] อถ โข จุนฺโท สมณุทฺเทโส ปาวายํ วสฺสं วุตฺโถ,[๑๓] เยน สามคาโม, เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. นิคณฺโฐ
[๒] เท.,อิ. นาตปุตฺโต
[๓] ฉ.,เท. อธุนากาลงฺกโต
[๔] ฉ.,เท. กาลงฺกิริยาย
[๕] ฉ.,เท.,อิ. เทฺวธิกชาตา
[๖] สี.,อิ. อวิจิณฺณํ
[๗] ฉ.,เท.,อิ. นิคฺคหิโตสิ
[๘] ฉ.,เท.,อิ. นิพฺเพเฐหิ
[๙-๙] ฉ.,เท.,อิ อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๑๐] ฉ.,เท. วโธเยว โข
[๑๑] เท. นิพฺพินฺนรูปา
[๑๒] อิ. ปฏิวาณรูปา
[๑๓] ฉ. วสฺสංวุฏฺโฐ, อิ. อสฺสวุตฺโถ

อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ; เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข จุนฺโท สมณุทฺเทโส อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ “นิคนฺโถ ภนฺเต นาฏปุตฺโต ปาวายํ อธุนา กาลกโต, ตสฺส กาลกิริยาย ภินฺนา นิคนฺถา เทฺวพฺหกชาตา[๑] ฯเปฯ ภินฺนถูเป อปฺปฏิสรเณติ. เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อานนฺโท จุนฺทํ สมณุทฺเทสํ เอตทโวจ “อตฺถิ โข อิทํ อาวุโส จุนฺท กถาปาภฏํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย. อายามาวุโส จุนฺท, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิสฺสาม; อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ภควโต อาโรเจสฺสามาติ. “เอวํ ภนฺเตติ โข จุนฺโท สมณุทฺเทโส อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺจสฺโสสิ.

อถ โข อายสฺมา จ อานนฺโท จุนฺโท จ สมณุทฺเทโส, เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “อยํ ภนฺเต จุนฺโท สมณุทฺเทโส เอวมาห ‘นิคนฺโถ ภนฺเต นาฏปุตฺโต ปาวายํ อธุนา กาลกโต, ตสฺส กาลกิริยาย ภินฺนา นิคนฺถา เทฺวพฺหกชาตา ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ ‘น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยं อาชานาสิ, อหํ อิมं ธมฺมวินยं อาชานามิ ฯเปฯ ภินฺนถูเป อปฺปฏิสรเณติ. ตสฺส มยฺหं ภนฺเต เอวํ โหติ ‘มา เหว ภควโต อจฺจเยน สงฺเฆ วิวาโท อุปฺปชฺชิ, สฺวาสฺส วิวาโท พหุชนาหิตาย พหุชนาสุขาย พหุโน ชนสฺส อนตฺถาย อหิตาย ทุกฺขาย เทวมนุสฺสานนฺติ.

[๔๓] “ตํ กึ มญฺญสิ อานนฺท, เย โว มยา ธมฺมา อภิญฺญา เทสิตา. เสยฺยถีทํ. จตฺตาโร สติปฏฺฐานา จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจ พลานิ สตฺต โพชฺฌงฺคา

---

[๑] ฉ.,เท. เทฺวธิกชาตา, เอวมุปริปิ.

อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค. ปสฺสสิ โน ตฺวํ อานนฺท อิเมสุ ธมฺเมสุ เทฺวปิ ภิกฺขู นานาวาเทติ.

"เย โน[๑] ภนฺเต ธมฺมา ภควตา อภิญฺญา เทสิตา. เสยฺยถีทํ. จตฺตาโร สติปฏฺฐานา จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจ พลานิ สตฺต โพชฺฌงฺคา อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค. นาหํ ปสฺสามิ อิเมสุ ธมฺเมสุ เทฺวปิ ภิกฺขู นานาวาเท. สนฺติ[๒] จ โข ภนฺเต ปุคฺคลา ภควนฺตํ ปติสฺสยมานรูปา วิหรนฺติ, เต[๓] ภควโต อจฺจเยน สงฺเฆ วิวาทํ ชเนยฺยุํ อชฺฌาชีเว วา อธิปาติโมกฺเข วา. สฺวาสฺส วิวาโท พหุชนาหิตาย พหุชนาสุขาย พหุโน ชนสฺส อนตฺถาย อหิตาย ทุกฺขาย เทวมนุสฺสานนฺติ.

"อปฺปมตฺตโก, โย[๔] อานนฺท วิวาโท ยทิทํ อชฺฌาชีเว วา อธิปาติโมกฺเข วา, มคฺเค วาปิ[๕] อานนฺท, ปฏิปทาย วา สงฺเฆ วิวาโท อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺเชยฺย, สฺวาสฺส วิวาโท พหุชนาหิตาย พหุชนาสุขาย พหุโน ชนสฺส อนตฺถาย อหิตาย ทุกฺขาย เทวมนุสฺสานนฺติ.[๖]

[๔๔] ฉยิมานิ อานนฺท วิวาทมูลานิ. กตมานิ ฉ. อิธานนฺท ภิกฺขุ โกธโน โหติ อุปนาหี. โย โส อานนฺท ภิกฺขุ โกธโน โหติ อุปนาหี, โส สตฺถริปิ อคารโว วิหรติ อปฺปติสฺโส, ธมฺเมปิ อคารโว วิหรติ อปฺปติสฺโส, สงฺเฆปิ อคารโว วิหรติ อปฺปติสฺโส, สิกฺขายปิ น ปริปูรการี โหติ. โย โส อานนฺท ภิกฺขุ สตฺถริ อคารโว วิหรติ อปฺปติสฺโส, ธมฺเม อคารโว วิหรติ อปฺปติสฺโส, สงฺเฆปิ อคารโว วิหรติ อปฺปติสฺโส, สิกฺขายปิ น ปริปูรการี [๗] โส สงฺเฆ

---

๑ ฉ.,เท.,อิ. เม
๒ ฉ.,เท.,อิ. เย จ โข
๓ ฉ.,เท., เตปิ
๔ ฉ.,เท.,อิ. โส
๕ ฉ.,เท. วา หิ
๖ ฉ.,เท. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
๗ ฉ.,เท. โหติ

วิวาทํ ชเนติ. โย โหติ วิวาโท พหุชนาหิตาย พหุชนาสุขาย พหุโน ชนสฺส อนตฺถาย อหิตาย ทุกฺขาย เทวมนุสฺสานํ. เอวรูปญฺเจ ตุมฺเห อานนฺท วิวาทมูลํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา สมนุปสฺเสยฺยาถ, ตตฺร ตุมฺเห อานนฺท ตสฺเสว ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส ปหานาย วายเมยฺยาถ, เอวรูปญฺเจ ตุมฺเห อานนฺท วิวาทมูลํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา น สมนุปสฺเสยฺยาถ, ตตฺร ตุมฺเห อานนฺท ตสฺเสว ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส อายตึ อนวสฺสวาย ปฏิปชฺเชยฺยาถ, เอวเมตสฺส ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส ปหานํ โหติ, เอวเมตสฺส ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส อายตึ อนวสฺสโว โหติ.

[๔๕] ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุ มกฺขี โหติ ปฬาสี[๑] ฯเปฯ อิสฺสุกี โหติ มจฺฉรี ฯเปฯ สโฐ โหติ มายาวี ฯเปฯ ปาปิจฺโฉ โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐี. ฯเปฯ สนฺทิฏฺฐิปรามาสี โหติ อาธานคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี. โย โส อานนฺท ภิกฺขุ สนฺทิฏฺฐิปรามาสี โหติ อาธานคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี, โส สตฺถริปิ อคารโว วิหรติ อปฺปติสฺโส, ธมฺเมปิ อคารโว วิหรติ อปฺปติสฺโส, สงฺเฆปิ อคารโว วิหรติ อปฺปติสฺโส, สิกฺขายปิ น ปริปูรการี โหติ. โย โส อานนฺท ภิกฺขุ สตฺถริ อคารโว วิหรติ อปฺปติสฺโส, ธมฺเม ฯเปฯ สงฺเฆ ฯเปฯ สิกฺขาย น ปริปูรการี โหติ, โส สงฺเฆ วิวาทํ ชเนติ; โย โหติ วิวาโท พหุชนาหิตาย พหุชนาสุขาย พหุโน ชนสฺส อนตฺถาย อหิตาย ทุกฺขาย เทวมนุสฺสานํ. เอวรูปญฺเจ ตุมฺเห อานนฺท วิวาทมูลํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา สมนุปสฺเสยฺยาถ, ตตฺร ตุมฺเห อานนฺท ตสฺเสว ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส ปหานาย วายเมยฺยาถ. เอวรูปญฺเจ ตุมฺเห อานนฺท วิวาทมูลํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา น สมนุปสฺเสยฺยาถ,

---

[๑] อิ. ผฬาสี

ตตฺร ตุมฺเห อานนฺท ตสฺเสว ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส อายตึ อนวสฺสวาย ปฏิปชฺเชยฺยาถ, เอวเมตสฺส ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส ปหานํ โหติ, เอวเมตสฺส ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส อายตึ อนวสฺสโว โหติ, อิมานิ โข อานนฺท ฉ วิวาทมูลานิ.

[๔๖] จตฺตารีมานิ อานนฺท อธิกรณานิ. กตมานิ จตฺตาริ. วิวาทาธิกรณํ อนุวาทาธิกรณํ อาปตฺตาธิกรณํ กิจฺจาธิกรณํ. อิมานิ โข อานนฺท จตฺตาริ อธิกรณานิ. สตฺต โข ปนิเม อานนฺท อธิกรณสมถา; อุปฺปนฺนุปฺปนฺนานํ อธิกรณานํ สมถาย วูปสมาย สมฺมุขาวินโย ทาตพฺโพ, สติวินโย ทาตพฺโพ, อมูฬฺหวินโย ทาตพฺโพ, ปฏิญฺญาตกรณํ,[๑] เยภุยฺยสิกา, ตสฺสปาปิยสิกา, ติณวตฺถารโก.

[๔๗] กถญฺจานนฺท สมฺมุขาวินโย โหติ. อิธานนฺท ภิกฺขู วิวทนฺติ "ธมฺโมติ วา "อธมฺโมติ วา "วินโยติ วา "อวินโยติ วา. เตเหว[๒] อานนฺท ภิกฺขูหิ สพฺเพเหว สมคฺเคหิ [๓] สนฺนิปติตฺวา ธมฺมเนตฺติ สมนุมชฺชิตพฺพา; ธมฺมเนตฺตึ สมนุมชฺชิตฺวา, ยถา ตตฺถ สเมติ, ตถา ตํ อธิกรณํ วูปสเมตพฺพํ. เอวํ โข อานนฺท สมฺมุขาวินโย โหติ. เอวญฺจ ปนิเธกจฺจานํ อธิกรณานํ วูปสโม โหติ, ยทิทํ สมฺมุขาวินเยน.

[๔๘] กถญฺจานนฺท เยภุยฺยสิกา โหติ. เต ปน[๔] อานนฺท ภิกฺขู น สกฺโกนฺติ ตํ อธิกรณํ ตสฺมึ อาวาเส วูปสเมตุํ. เตหิ อานนฺท ภิกฺขูหิ ยสฺมึ อาวาเส พหุตรา ภิกฺขู, โส อาวาโส คนฺตพฺโพ. ตตฺถ สพฺเพเหว สมคฺเคหิ สนฺนิปติตพฺพํ; สนฺนิปติตฺวา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปฏิญฺญาย กาเรตพฺพํ [๒] ฉ.,เท.,อิ. เตหานนฺท
[๓] ฉ.,เท.,อิ. สนฺนิปติตพฺพํ [๔] ฉ.,เท.,อิ. เจ

ธมฺมเนตฺติ สมนุมชฺชิตพฺพา; ธมฺมเนตฺตี สมนุมชฺชิตฺวา, ยถา ตตฺถ สเมติ, ตถา ตํ อธิกรณํ วูปสเมตพฺพํ. เอวํ โข อานนฺท เยภุยฺยสิกา โหติ. เอวญฺจ ปนิเธกจฺจานํ อธิกรณานํ วูปสโม โหติ, ยทิทํ เยภุยฺยสิกาย.

[๔๙] กถญฺจานนฺท สติวินโย โหติ. อิธานนฺท ภิกฺขู ภิกฺขุ เอวรูปาย ครุกาย อาปตฺติยา โจเทนฺติ ปาราชิเกน วา ปาราชิก-สามนฺเตน วา "สรตายสฺมา 'เอวรูปี[๑] ครุกา อาปตฺตี อาปชฺชิตา ปาราชิกา วา ปาราชิกสามนฺตา วาติ. โส เอวมาห "น โข อหํ อาวุโส สรามิ 'เอวรูปี ครุกา อาปตฺตี อาปชฺชิตา ปาราชิกา วา ปาราชิกสามนฺตา วาติ. ตสฺส โข เอวं[๒] อานนฺท ภิกฺขุโน สติวินโย ทาตพฺโพ. เอวं [๓] อานนฺท สติวินโย โหติ. เอวญฺจ ปนิเธกจฺจานํ อธิกรณานํ วูปสโม โหติ, ยทิทํ สติวินเยน.

[๕๐] กถญฺจานนฺท อมูฬฺหวินโย โหติ. อิธานนฺท ภิกฺขู ภิกฺขุ เอวรูปาย ครุกาย อาปตฺติยา โจเทนฺติ ปาราชิเกน วา ปาราชิกสามนฺเตน วา "สรตายสฺมา 'เอวรูปี ครุกา อาปตฺตี อาปชฺชิตา ปาราชิกา วา ปาราชิกสามนฺตา วาติ. โส เอวมาห "น โข อหํ อาวุโส สรามิ 'เอวรูปี ครุกา อาปตฺตี อาปชฺชิตา ปาราชิกา วา ปาราชิกสามนฺตา วาติ. ตเมนํ โส นิพฺเพเฐนฺตี[๔] อติเวเลติ[๕] 'อิงฺฆายสฺมา สาธุกเมว ชานาหิ, ยทิ สรสิ 'เอวรูปี ครุกา อาปตฺตี อาปชฺชิตา ปาราชิกา วา ปาราชิกสามนฺตา วาติ. โส เอวมาห "อหํ โข อาวุโส อุมฺมาทา ปาปุณิ, เจตโส วิปริเยสา,[๖] เตน เม อุมฺมตฺตเกน

---

[๑] ฉ.,เท. เอวรูปี
[๒] ฉ.,เท. เอวสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โข
[๔] สฺยา. นิพฺเพเฐนฺตี
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อติเวเจติ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. วิปริยาสา

พหุ๋ อสฺสามณกํ อชฺฌาจิณฺณํ ภาสิตปริกนฺตํ,[๑] นาหํ ตํ สรามิ, มูพฺเหน เม เอตํ กตนฺติ. ตสฺส โข เอวํ[๒] อานนฺท ภิกฺขุโน อมูพฺหวินโย ทาตพฺโพ, เอวํ โข อานนฺท อมูพฺหวินโย โหติ. เอวญฺจ ปนิเธกจฺจานํ อธิกรณานํ วูปสโม โหติ, ยทิทํ อมูพฺหวินเยน.

[๕๑] กถญฺจานนฺท ปฏิญฺญาตกรณํ โหติ. อิธานนฺท ภิกฺขุ จุทิโต[๓] วา อจุทิโต วา[๓] อาปตฺตึ สรติ, วิวรติ อุตฺตานีกโรติ. เตน อานนฺท ภิกฺขุนา วุฑฺฒตโร ภิกฺขุ[๔] อุปสงฺกมิตฺวา เอกํสं จีวรํ กตฺวา ปาเท วนฺทิตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา เอวมสฺส วจนีโย "อหํ ภนฺเต อิตฺถนฺนามํ อาปตฺตึ อาปนฺโน ตํ ปฏิเทเสมีติ. โส เอวมาห "ปสฺสสีติ. "อาม ปสฺสามีติ. "อายตึ สංวรํ อาปชฺเชยฺยาสีติ.[๕] "สංวรํ อาปชฺชิสฺสามีติ.[๖] เอวํ โข อานนฺท ปฏิญฺญาตกรณํ โหติ. เอวญฺจ ปนิเธกจฺจานํ อธิกรณานํ วูปสโม โหติ, ยทิทํ ปฏิญฺญาตกรเณน.

[๕๒] กถญฺจานนฺท ตสฺสปาปิยสิกา โหติ. อิธานนฺท ภิกฺขู[๗] ภิกฺขุ๋ เอวรูปาย ครุกาย อาปตฺติยา โจเทนฺติ[๘] ปาราชิเกน วา ปาราชิกสามนฺเตน วา "สรตายสฺมา 'เอวรูปึ ครุกं อาปตฺตึ อาปชฺชิตา ปาราชิกं วา ปาราชิกสามนฺตं วาติ. โส เอวมาห "น โข อหं อาวุโส สรามิ 'เอวรูปึ ครุกं อาปตฺตึ อาปชฺชิตา ปาราชิกं วา ปาราชิกสามนฺตं วาติ. ตเมนं โส นิพฺเพเฐนฺตं อติเวเถติ "อิงฺฆายสฺมา สาธุกเมว ชานาหิ, ยทิ สรสิ 'เอวรูปึ ครุกं อาปตฺตึ อาปชฺชิตา

---

[๑] ฉ.,เท. ภาสิตปริกฺกนฺตं
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เอวสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓-๓] ฉ.,เท.,อิ. โจทิโต วา อโจทิโต วา
[๔] ฉ.,เท. วุฑฺฒตรं ภิกฺขุ
[๕] ฉ.,เท. สංวเรยฺยาสิ
[๖] ฉ.,เท. สංวริสฺสามิ
[๗] ฉ.,เท. ภิกฺขุ ภิกฺขุ
[๘] ฉ.,เท. โจเทติ

ปาราชิกํ วา ปาราชิกสามนฺตํ วาติ. โส เอวมาห “น โข อหํ อาวุโส สรามิ ‘เอวรูปึ ครุกํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตา ปาราชิกํ วา ปาราชิกสามนฺตํ วา, สรามิ จ[๑] โข อหํ, อาวุโส เอวรูปึ อปฺปมตฺติกํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตาติ. ตเมนํ โส[๒] นิพฺเพเฐนฺตํ อติเวเฐติ, “อิงฺฆายสฺมา สาธุกเมว ชานาหิ, ยทิ สรสิ ‘เอวรูปึ ครุกํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตา ปาราชิกํ วา ปาราชิกสามนฺตํ วาติ. โส เอวมาห “อิมํ หิ นามาหํ อาวุโส อปฺปมตฺติกํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา[๓] อปุฏฺโฐ ปฏิชานิสฺสามิ, กิมฺปนาหํ เอวรูปึ ครุกํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ปาราชิกํ วา ปาราชิกสามนฺตํ วา ปุฏฺโฐ น ปฏิชานิสฺสามีติ. โส เอวมาห “อิมญฺจ[๔] นาม ตฺวํ อาวุโส อปฺปมตฺติกํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา อปุฏฺโฐ น ปฏิชานิสฺสสิ, กึ ปน ตฺวํ เอวรูปึ ครุกํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ปาราชิกํ วา ปาราชิกสามนฺตํ วา อปุฏฺโฐ[๕] ปฏิชานิสฺสสิ, อิงฺฆายสฺมา สาธุกเมว ชานาหิ, ยทิ สรสิ ‘เอวรูปึ ครุกํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตา[๖] ปาราชิกํ วา ปาราชิกสามนฺตํ วาติ. โส เอวมาห “สรามิ โข อหํ อาวุโส ‘เอวรูปึ ครุกํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตา ปาราชิกํ วา ปาราชิกสามนฺตํ วา, ทวา เม เอตํ วุตฺตํ, รวา เม เอตํ วุตฺตํ, นาหนฺตํ สรามิ เอวรูปึ ครุกํ อาปตฺตึ อาปชฺชิตา ปาราชิกํ วา ปาราชิกสามนฺตํ วาติ. เอวํ โข อานนฺท ตสฺสปาปิยสิกา โหติ. เอวญฺจ ปนิเธกจฺจานํ อธิกรณานํ วูปสโม โหติ, ยทิทํ ตสฺสปาปิยสิกาย.

[๕๓] กถญฺจานนฺท ติณวตฺถารโก โหติ. อิธานนฺท ภิกฺขูนํ ภณฺฑนชาตานํ กลหชาตานํ วิวาทาปนฺนานํ วิหรตํ พหุๆ อสฺสามณกๆ

---

[๑] อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] สี.,อิ. โข
[๓] อิ. อาปชฺชิตา
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อิมํ หิ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ปุฏฺโฐ
[๖] อิ. อาปชฺชิตฺวา

อชฺฌาจิณฺณํ โหติ ภาสิต ปริกนฺตํ, เตหานนฺท ภิกฺขูหิ สพฺเพเหว สมคฺเคหิ สนฺนิปติตพฺพํ; สนฺนิปติตฺวา เอกโตปกฺขิกานํ ภิกฺขูนํ พฺยตฺเตน[๑] ภิกฺขุนา อุฏฺฐายาสนา เอกํสं จีวรं กตฺวา อญฺชลิมฺปณาเมตฺวา สงฺโฆ ฌาเปตพฺโพ.

"สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, อิธมฺหากำ[๒] ภณฺฑนชาตานำ กลหชาตานำ วิวาทาปนฺนานำ วิหรตำ พหุ อสฺสามณกำ อชฺฌาจิณฺณำ ภาสิตปริกนฺตำ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลำ, อหำ, ยา เจว อิเมสำ อายสฺมนฺตานำ อาปตฺติ, ยา จ อตฺตโน อาปตฺติ, อิเมสญฺเจว อายสฺมนฺตานำ อตฺถาย อตฺตโน จ อตฺถาย สงฺฆมชฺเฌ ติณวตฺถารเกน เทเสยฺยำ ฯเปตฺวา ถุลฺลวชฺชำ ฯเปตฺวา คิหิปฏิสำยุตฺตนฺติ.

อถาปเรสำ เอกโตปกฺขิกานำ ภิกฺขูนำ พฺยตฺเตน ภิกฺขุนา อุฏฺฐายาสนา เอกำสำ จีวรำ กตฺวา อญฺชลิมฺปณาเมตฺวา สงฺโฆ ฌาเปตพฺโพ

"สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, อิธมฺหากำ ภณฺฑนชาตานำ กลหชาตานำ วิวาทาปนฺนานำ วิหรตำ พหุ อสฺสามณกำ อชฺฌาจิณฺณำ ภาสิตปริกนฺตำ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลำ, อหำ, ยา เจว อิเมสำ อายสฺมนฺตานำ อาปตฺติ, ยา จ อตฺตโน อาปตฺติ, อิเมสญฺเจว อายสฺมนฺตานำ อตฺถาย อตฺตโน จ อตฺถาย สงฺฆมชฺเฌ ติณวตฺถารเกน เทเสยฺยำ ฯเปตฺวา ถุลฺลวชฺชำ ฯเปตฺวา คิหิปฏิสำยุตฺตนฺติ.

เอวำ โข อานนฺท ติณวตฺถารโก โหติ. เอวญฺจ ปนิเธกจฺจานำ อธิกรณานำ วูปสโม โหติ, ยทิทำ ติณวตฺถารเกน.

[๕๔] ฉยิเม อานนฺท ธมฺมา สาราณียา ปิยกรณา ครุกรณา สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สำวตฺตนฺติ. กตเม ฉ.

---

[๑] อิ. พฺยตฺตตเรน [๒] ฉ.,เท. อิหำ อมฺหากำ

อิธานนฺท ภิกฺขุโน เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ, อยมฺปิ ธมฺโม สาราณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติ.

ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุโน เมตฺตํ วจีกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ ฯเปฯ เอกีภาวาย สํวตฺตติ.

ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุโน เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวี เจว รโห จ, อยมฺปิ ธมฺโม สาราณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติ.

ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุ เย เต ลาภา ธมฺมิกา ธมฺมลทฺธา อนฺตมโส ปตฺตปริยาปนฺนมตฺตมฺปิ, ตถารูเปหิ ลาเภหิ อปฺปฏิวิภตฺตโภคี โหติ, สีลวนฺเตหิ สพฺรหฺมจารีหิ สาธารณโภคี, อยมฺปิ ธมฺโม สาราณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติ.

ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุ ยานิ ตานิ สีลานิ อกฺขณฺฑานิ อจฺฉิทฺทานิ อสพลานิ อกมฺมาสานิ ภุชิสฺสานิ วิญฺญุปสตฺถานิ อปรามฏฺฐานิ สมาธิสํวตฺตนิกานิ, ตถารูเปสุ สีเลสุ สีลสามญฺญคโต วิหรติ สพฺรหฺมจารีหิ อาวิ เจว รโห จ, อยมฺปิ ธมฺโม สาราณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติ.

ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุ ยายํ ทิฏฺฐิ อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมาทุกฺขกฺขยาย, ตถารูปาย ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐิสามญฺญคโต วิหรติ สพฺรหฺมจารีหิ อาวิ เจว รโห จ, อยมฺปิ ธมฺโม สาราณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย

สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติ. อิเม โข อานนฺท ฉ สาราณียา ธมฺมา ปิยกรณา ครุกรณา สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตนฺติ.

อิเม เจ ตุมฺเห อานนฺท ฉ สาราณีเย ธมฺเม สมาทาย สํวตฺเตยฺยาถ,[๑] ปสฺสถ โน ตุมฺเห อานนฺท ตํ[๒] วจนปถํ อณุํ วา ถูลํ วา, ยํ ตุมฺเห นาธิวาเสยฺยาถาติ.

โน เหตํ ภนฺเต.

"ตสฺมาติหานนฺท อิเม ฉ สาราณีเย ธมฺเม สมาทาย สํวตฺเตยฺยาถ,[๓] ตํ โว ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

จตุตฺถํ สามคามสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. วตฺเตยฺยาถ

[๒] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

[๓] ฉ.,เท.,อิ. วตฺตถ.

๕. สุนกฺขตฺตสุตฺตํ

[๕๕] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํ. เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ ภควโต สนฺติเก อญฺญา พฺยากตา โหติ 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามาติ.

อสฺโสสิ โข สุนกฺขตฺโต ลิจฺฉวิปุตฺโต "สมฺพหุเลหิ กิร ภิกฺขูหิ ภควโต สนฺติเก อญฺญา พฺยากตา [๑] 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามาติ. อถ โข สุนกฺขตฺโต ลิจฺฉวิปุตฺโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข สุนกฺขตฺโต ลิจฺฉวิปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "สุตํ เมตํ ภนฺเต 'สมฺพหุเลหิ กิร ภิกฺขูหิ ภควโต สนฺติเก อญฺญา พฺยากตา 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามาติ. เย เต [๒] ภิกฺขู ภควโต สนฺติเก อญฺญํ พฺยากํสุ "ขีณา ชาติ, วุสิตํ, พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามาติ กจฺจิ เต ภนฺเต ภิกฺขู สมฺมเทว อญฺญํ พฺยากํสุ, อุทาหุ สนฺเตตฺเถกจฺเจ ภิกฺขู อธิมาเนน อญฺญํ พฺยากํสูติ.

[๕๖] "เย เต สุนกฺขตฺต ภิกฺขู มม สนฺติเก อญฺญํ พฺยากํสุ "ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามาติ, สนฺเตตฺเถกจฺเจ ภิกฺขู สมฺมเทว อญฺญํ พฺยากํสุ, สนฺติ ปนิเธกจฺเจ ภิกฺขู อธิมาเนนปิ อญฺญํ พฺยากํสุ. ตตฺร สุนกฺขตฺต เย เต ภิกฺขู สมฺมเทว อญฺญํ พฺยากํสุ, เตสนฺตํ ตเถว โหติ. เย ปน

---

[๑] ฉ.,เท. โหติ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. ภนฺเต

เต ภิกฺขู อธิมาเนน อญฺญํ พฺยากํสุ, ตตฺร สุนกฺขตฺต ตถาคตสฺส เอวํ โหติ "ธมฺมํ เนสํ เทเสสฺสนฺติ. เอวญฺเจตฺถ สุนกฺขตฺต ตถาคตสฺส โหติ "ธมฺมํ เนสํ เทเสสฺสนฺติ.[๑] อถ จ ปนิเธกจฺเจ โมฆปุริสา ปญฺหํ อภิสงฺขริตฺวา อภิสงฺขริตฺวา ตถาคตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉนฺติ. ตตฺร สุนกฺขตฺต ยมฺปิ ตถาคตสฺส เอวํ โหติ "ธมฺมํ เนสํ เทเสสฺสนฺติ, ตสฺสปิ โหติ อญฺญถตฺตนฺติ.

"เอตสฺส ภควา กาโล, เอตสฺส สุคต กาโล, ยํ ภควา ธมฺมํ เทเสยฺย, ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตีติ.

"เตนหิ สุนกฺขตฺต สุณาหิ,[๒] สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ ภนฺเตติ, โข สุนกฺขตฺโต ลิจฺฉวิปุตฺโต ภควโต ปจฺจสฺโสสิ.

[๕๗] ภควา เอตทโวจ "ปญฺจ โข อิเม สุนกฺขตฺต กามคุณา. กตเม ปญฺจ. จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา ฯเปฯ อิเม โข สุนกฺขตฺต ปญฺจ กามคุณา.

[๕๘] ฐานํ โข ปเนตํ สุนกฺขตฺต วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺโจ ปุริสปุคฺคโล โลกามิสาธิมุตฺโต อสฺส. โลกามิสาธิมุตฺตสฺส โข สุนกฺขตฺต ปุริสปุคฺคลสฺส ตปฺปฏิรูปี เจว กถา สญฺจาติ, ตทนุธมฺมญฺจ อนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ, ตญฺจ ปุริสํ ภชติ, เตน จ จิตฺตี[๓] อาปชฺชติ. อาเนญฺชปฏิสํยุตฺตาย จ ปน กถาย กจฺฉมานาย น สุสฺสูสติ,[๔] น จ[๕] โสตํ

---

[๑] อิ. เทเสยฺยํ, เอวมุปริปิ.
[๒] อิ. สุโณหิ
[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. วิตฺตี
[๔] ฉ.,เท.,อิ. สุสฺสูสติ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.

โอทหติ, น อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปติ,[๑] น จ ตํ ปุริสํ ภชติ, น จ เตน จิตฺตึ อาปชฺชติ. เสยฺยถาปิ สุนกฺขตฺต ปุริโส สกมฺหา คามา วา นิคมา วา จิรวิปฺปวุตฺโถ อสฺส, โส อญฺญตรํ ปุริสํ ปสฺเสยฺย ตมฺหา คามา วา นิคมา วา อจิรปกฺกนฺตํ, โส ตํ ปุริสํ ตสฺส คามสฺส วา นิคมสฺส วา เขมตฺตญฺจ สุภิกฺขตฺตญฺจ อปฺปาพาธตฺตญฺจ ปุจฺเฉยฺย, ตสฺส โส ปุริโส ตสฺส คามสฺส วา นิคมสฺส วา เขมตฺตญฺจ สุภิกฺขตฺตญฺจ อปฺปาพาธตฺตญฺจ สํเสยฺย. ตํ กึ มญฺญสิ สุนกฺขตฺต, อปิ นุ โส ปุริโส ตสฺส ปุริสสฺส สุสฺสุเสยฺย, โสตํ โอทเหยฺย, อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปยฺย, ตญฺจ ปุริสํ ภเชยฺย, เตน จ จิตฺตึ อาปชฺเชยฺยาติ.

เอวํ ภนฺเต.

"เอวเมว โข สุนกฺขตฺต ฐานเมตํ วิชฺชติ ยํ อิเธกจฺโจ ปุริสปุคฺคโล โลกามิสาธิมุตฺโต อสฺส. โลกามิสาธิมุตฺตสฺส โข สุนกฺขตฺต ปุริสปุคฺคลสฺส ตปฺปฏิรูปี เจว กถา สณฺฐาติ, ตทนุธมฺมญฺจ อนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ, ตญฺจ ปุริสํ ภชติ, เตน จ จิตฺตึ อาปชฺชติ. อาเนญฺชปฏิสํยุตฺตาย จ ปน กถาย กจฺฉมานาย น สุสฺสุสติ, น โสตํ โอทหติ, น อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปติ, น จ ตํ ปุริสํ ภชติ, น จ เตน จิตฺตึ อาปชฺชติ. โส เอวมสฺส เวทิตพฺโพ อาเนญฺชสญฺโญชเนน[๒] หิ โข วิสํยุตฺโต[๒] โลกามิสาธิมุตฺโต ปุริสปุคฺคโลติ.

[๕๙] ฐานํ โข ปเนตํ สุนกฺขตฺต วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺโจ ปุริสปุคฺคโล อาเนญฺชาธิมุตฺโต อสฺส. อาเนญฺชาธิมุตฺตสฺส โข สุนกฺขตฺต ปุริสปุคฺคลสฺส ตปฺปฏิรูปี เจว กถา สณฺฐาติ, ตทนุธมฺมญฺจ อนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ, ตญฺจ ปุริสํ ภชติ, เตน จ จิตฺตึ

---

[๑] ฉ.,เท. อุปฏฺฐาเปติ [๒-๒] สฺยา. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

อาปชฺชติ, โลกามิสปฏิสํยุตฺตาย จ ปน กถาย กจฺฉมานาย น สุสฺสุสติ,[๑] น โสตํ โอทหติ, น อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปติ, น จ ตํ ปุริสํ ภชติ, น จ เตน จิตฺตึ อาปชฺชติ. เสยฺยถาปิ สุนกฺขตฺต ปณฺฑุปลาโส พนฺธนา ปวุตฺโต อภพฺโพ หริตตฺตาย; เอวเมว โข สุนกฺขตฺต อาเนญฺชาธิมุตฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส เย โลกามิสสญฺโญชเนเส ปวุตฺเต, โส เอวมสฺส เวทิตพฺโพ 'โลกามิสสญฺโญชเนน หิ โข วิสํยุตฺโต อาเนญฺชาธิมุตฺโต ปุริสปุคฺคโลติ.

[๖๐] ฐานํ โข ปเนตํ สุนกฺขตฺต วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺโจ ปุริสปุคฺคโล อากิญฺจญฺญายตนาธิมุตฺโต อสฺส. อากิญฺจญฺญายตนาธิมุตฺตสฺส โข สุนกฺขตฺต ปุริสปุคฺคลสฺส ตปฺปฏิรูปี เจว กถา สญฺจาติ, ตทนุธมฺมญฺจ อนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ, ตญฺจ ปุริสํ ภชติ, เตน จ จิตฺตึ อาปชฺชติ. อาเนญฺชปฏิสํยุตฺตาย จ ปน กถาย กจฺฉมานาย น สุสฺสุสติ, น โสตํ โอทหติ, น อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปติ, น จ ตํ ปุริสํ ภชติ, น จ เตน จิตฺตึ อาปชฺชติ. เสยฺยถาปิ สุนกฺขตฺต ปุถุสิลา เทฺวธา ภินฺนา อปฺปฏิสนฺธิกา โหติ; เอวเมว โข สุนกฺขตฺต อากิญฺจญฺญายตนาธิมุตฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส เย อาเนญฺชสญฺโญชเนเส ภินฺเน, โส เอวมสฺส เวทิตพฺโพ 'อาเนญฺชสญฺโญชเนน หิ โข วิสํยุตฺโต อากิญฺจญฺญายตนาธิมุตฺโต ปุริสปุคฺคโลติ.

[๖๑] ฐานํ โข ปเนตํ สุนกฺขตฺต วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺโจ ปุริสปุคฺคโล เนวสญฺญานาสญฺญายตนาธิมุตฺโต อสฺส. เนวสญฺญานาสญฺญายตนาธิมุตฺตสฺส โข สุนกฺขตฺต ปุริสปุคฺคลสฺส ตปฺปฏิรูปี เจว กถา สญฺจาติ, ตทนุธมฺมญฺจ อนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ, ตญฺจ ปุริสํ ภชติ, เตน จ จิตฺตึ อาปชฺชติ. อากิญฺจญฺญายตนปฏิสํยุตฺตาย

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สุสฺสูสติ, เอวมุปริปิ.

จ ปน กถาย กจฺฉมานาย น สุสฺสุสติ, น โสตํ โอทหติ, น อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปติ, น จ ตํ ปุริสํ ภชติ, น จ เตน จิตฺตึ อาปชฺชติ. เสยฺยถาปิ สุนกฺขตฺต ปุริโส มนุญฺญโภชนํ ภุตฺตาวี ฉฑฺเฑยฺย. ตํ กึ มญฺญสิ สุนกฺขตฺต. อปิ นุ ตสฺส ปุริสสฺส ตสฺมึ ภตฺเต สุนกฺขตฺต[๑] กมฺยตา[๒] อสฺสาติ. "โน เหตํ ภนฺเต. "ตํ กิสฺส เหตุ. "อทฺทฺหิ ภนฺเต ภตฺตํ ปฏิกกูลสมฺมตนฺติ. "เอวเมว โข สุนกฺขตฺต เนวสญฺญานาสญฺญายตนาธิมุตฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส เย อากิญฺจญฺญายตน-สญฺโญชเน, เส วนฺเต, โส เอวมสฺส เวทิตพฺโพ 'อากิญฺจญฺญายตน-สญฺโญชเนน หิ โข วิสํยุตฺโต เนวสญฺญานาสญฺญายตนาธิมุตฺโต ปุริสปุคฺคโลติ.

[๖๒] ฐานํ โข ปเนตํ สุนกฺขตฺต วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺโจ ปุริสปุคฺคโล สมฺมานิพฺพานาธิมุตฺโต อสฺส. สมฺมานิพฺพานาธิมุตฺตสฺส โข สุนกฺขตฺต ปุริสปุคฺคลสฺส ตปฺปฏิรูปี เจว กถา สณฺฐาติ, ตทนุธมฺมญฺจ อนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ, ตญฺจ ปุริสํ ภชติ, เตน จ จิตฺตึ อาปชฺชติ. เนวสญฺญานาสญฺญายตนสํยุตฺตาย[๓] จ ปน กถาย กจฺฉมานาย น สุสฺสุสติ, น โสตํ โอทหติ, น อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปติ, น จ ตํ ปุริสํ ภชติ, น จ เตน จิตฺตึ อาปชฺชติ. เสยฺยถาปิ สุนกฺขตฺต ตาโล มตฺถกจฺฉินฺโน อภพฺโพ ปุน วิรูพฺหิยา; เอวเมว โข สุนกฺขตฺต สมฺมานิพฺพานาธิมุตฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส เย เนวสญฺญานาสญฺญายตนสญฺโญชเน เส อุจฺฉินฺเน[๔] อุจฺฉินฺนมูเล ตาลาวตฺถุกเต อนภาวงฺคเต[๕] อายตึ อนุปฺปาทธมฺเม, โส เอวมสฺส

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. ปุน โภตฺตุกมฺยตา, อิ. ภตฺตกมฺยตา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. -ปฏิสํยุตฺตาย [๔] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท. อนภาวงฺกเต, อิ. อนภาวภเต

เวทิตพฺโพ 'เนวสญฺญานาสญฺญายตนสญฺโญชเนน หิ โข วิสํยุตฺโต สมฺมานิพฺพานาธิมุตฺโต ปุริสปุคฺคโลติ.

[๖๓] ฐานํ โข ปเนตํ สุนกฺขตฺต วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวมสฺส 'ตณฺหา โข สลฺลํ สมเณน วุตฺตํ, อวิชฺชาวิสโทโส ฉนฺทราคพฺยาปาเทหิ[๑] รุปฺปติ, ตํ เม ตณฺหาสลฺลํ ปหีนํ, อปนีโต อวิชฺชาวิสโทโส, สมฺมานิพฺพานาธิมุตฺโตหมสฺมีติ, เอวมาทิ[๒] อสฺส อตฺถํ[๓] สมานํ. โส ยานิ สมฺมานิพฺพานาธิมุตฺตสฺส อสปฺปายานิ, ตานิ อนุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ จกฺขุนา รูปทสฺสนํ อนุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ โสเตน สทฺทํ อนุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ ฆาเนน คนฺธํ อนุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ ชิวฺหาย รสํ อนุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ อนุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ มนสา ธมฺมํ อนุยุญฺเชยฺย. ตสฺส อสปฺปายํ จกฺขุนา รูปทสฺสนํ อนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ โสเตน สทฺทํ อนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ ฆาเนน คนฺธํ อนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ ชิวฺหาย รสํ อนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ อนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ มนสา ธมฺมํ อนุยุตฺตสฺส ราโค จิตฺตํ อนุทฺธํเสยฺย. โส ราคานุทฺธํสิเตน จิตฺเตน มรณํ วา นิคจฺเฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํ.

เสยฺยถาปิ สุนกฺขตฺต ปุริโส สลฺเลน วิทฺโธ อสฺส สวิเสน คาพฺหูปเลปเนน ตสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ภิสกฺกํ สลฺลกตฺตํ อุปฏฺฐเปยฺยุ.[๔] ตสฺส โส ภิสกฺโก สลฺลกตฺโต สตฺเถน วณมุขํ ปริกนฺเตยฺย, สตฺเถน วณมุขํ ปริกนฺเตตฺวา เอสนิยา สลฺลํ เอเสยฺย, เอสนิยา สลฺลํ เอสิตฺวา สลฺลํ อพฺพาเหยฺย[๕] อปเนยฺย วิสโทสํ สอุปาทิเสสํ 'อนุปาทิเสโสติ[๖] ชานมาโน.[๗] โส เอวํ วเทยฺย 'อมฺโภ ปุริส อุพฺภหตํ[๘]

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ฉนฺทราคพฺยาปาเทน
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เอวมาทิ
[๓] ฉ.,เท. อตถํ
[๔] ฉ.,เท. อุปฏฺฐาเปยฺยุ
[๕] ฉ.,เท. อพฺพุเหยฺย อิ. อพฺพเหยฺย
[๖] ฉ. สอุปาทิเสโสติ
[๗] สี.,อิ. มญฺญมาโน
[๘] ฉ.,เท.,อิ. อุพฺภตํ

โข เต สลฺลํ, อปนีโต วิสโทโส อนุปาทิเสโส,[๑] อลญฺจ[๒] เต อนนฺตรายาย, สปฺปายานิ เจว โภชนานิ ภุญฺเชยฺยาสิ, มา เต อสปฺปายานิ โภชนานิ ภุญฺชโต วโณ อสฺสาวี อสฺส. กาเลน กาลญฺจ วณํ โธเวยฺยาสิ, กาเลน กาลํ วณมุขํ อาลิมฺเปยฺยาสิ, มา เต [๓] กาเลน กาลํ วณํ โธวโต, [๓] กาเลน กาลํ วณมุขํ อาลิมฺปโต ปุพฺพโลหิตํ วณมุขํ ปริโยนทฺธิ. มา จ วาตาตเป จาริตฺตํ อนุยุญฺชิ, มา เต วาตาตเป จาริตฺตํ อนุยุตฺตสฺส ราชสุกฺ[๔] วณมุขํ อนุทฺธํเสสิ. วณานุรกฺขี จ อมฺโภ ปุริส วิหเรยฺยาสิ วณสาโรปีติ. ตสฺส เอวมสฺส 'อุพฺภหตํ โข เม สลฺลํ, อปนีโต วิสโทโส อนุปาทิเสโส, อลญฺจ,[๕] เม อนนฺตรายายาติ. โส อสปฺปายานิ เจว โภชนานิ ภุญฺเชยฺย ตสฺส อสปฺปายานิ โภชนานิ ภุญฺชโต วโณ อสฺสาวี อสฺส, น จ กาเลน กาลํ วณํ โธเวยฺย, น จ กาเลน กาลํ วณมุขํ อาลิมฺเปยฺย, ตสฺส น กาเลน กาลํ วณํ โธวโต, น จ[๖] กาเลน กาลํ วณมุขํ อาลิมฺปโต ปุพฺพโลหิตํ วณมุขํ ปริโยนทฺเธยฺย,[๗] วาตาตเป จ จาริตฺตํ อนุยุญฺเชยฺย, ตสฺส วาตาตเป จาริตฺตํ อนุยุตฺตสฺส รโชสุกฺ วณมุขํ อนุทฺธํเสยฺย. น จ วณานุรกฺขี วิหเรยฺย, น วณสาโรปิ. ตสฺส อิมิสฺสาว[๘] อสปฺปายกิริยาย อสุจิวิสโทโส อปนีโต สอุปาทิเสโส, ตทุภเยน วโณ ปุฬุตฺตํ คจฺเฉยฺย. โส ปุฬุตฺตํ คเตน วเณน มรณํ วา นิคจฺเฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํ.

เอวเมว โข สุนกฺขตฺต ฐานเมตํ วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวมสฺส 'ตณฺหา โข สลฺลํ สมเณน วุตฺตํ, อวิชฺชาวิสโทโส

---

[๑] เท. สอุปาทิเสโส
[๒] ฉ.,เท. อนลญฺจ
[๓] ฉ.,เท. น
[๔] ฉ.,เท. รโชสูกฺ
[๕] ฉ.,เท. อนลญฺจ เม
[๖] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๗] ฉ.,เท.,อิ. ปริโยนนฺเธยฺย
[๘] ฉ.,เท. อิมิสฺสา จ

ฉนฺทราคพฺยาปาเทหิ[๑] รุปฺปติ, ตํ เม ตณฺหาสลฺลํ ปหีนํ, อปนีโต อวิชฺชาวิสโทโส, สมฺมานิพฺพานาธิมุตฺโตหมสฺมีติ เอวมาที[๒] อสฺส อตฺถํ สมานํ. โส ยานิ สมฺมานิพฺพานาธิมุตฺตสฺส อสปฺปายานิ, ตานิ อนุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ จกฺขุนา รูปทสฺสนํ อนุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ โสเตน สทฺทํ อนุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ ฆาเนน คนฺธํ อนุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ ชิวฺหาย รสํ อนุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ อนุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ มนสา ธมฺมํ อนุยุญฺเชยฺย. ตสฺส อสปฺปายํ จกฺขุนา รูปทสฺสนํ อนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ โสเตน สทฺทํ อนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ ฆาเนน คนฺธํ อนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ ชิวฺหาย รสํ อนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ อนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ มนสา ธมฺมํ อนุยุตฺตสฺส โส[๓] ราโค จิตฺตํ อนุทฺธํเสยฺย. โส ราคานุทฺธํสิเตน จิตฺเตน มรณํ วา นิคจฺเฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํ. มรณญฺเหตํ สุนกฺขตฺต อริยสฺส วินเย, โย สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติ. มรณมตฺตญฺเหตํ สุนกฺขตฺต ทุกฺขํ, โย[๔] อญฺญตรํ สงฺกิลิฏฺฐํ อาปตฺตึ อาปชฺชติ.

[๖๔] ฐานํ โข ปเนตํ สุนกฺขตฺต วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวมสฺส ‘ตณฺหา โข สลฺลํ สมเณน วุตฺตํ, อวิชฺชาวิสโทโส ฉนฺทราค-พฺยาปาเทหิ รุปฺปติ, ตํ เม ตณฺหาสลฺลํ ปหีนํ, อปนีโต อวิชฺชาวิสโทโส, สมฺมานิพฺพานาธิมุตฺโตหมสฺมีติ. สมฺมานิพฺพานาธิมุตฺตสฺเสว สโต โส, ยานิ สมฺมานิพฺพานาธิมุตฺตสฺส อสปฺปายานิ, ตานิ นานุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ จกฺขุนา รูปทสฺสนํ นานุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ โสเตน สทฺทํ นานุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ ฆาเนน คนฺธํ นานุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ ชิวฺหาย รสํ นานุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ นานุยุญฺเชยฺย,

---

[๑] ฉ.,เท. ฉนฺทราคพฺยาปาเทน
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เอวมานิ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท. ทุกฺขํ ยํ

อสปฺปายํ มนสา ธมฺมํ นานุยุญฺเชยฺย. ตสฺส อสปฺปายํ จกฺขุนา รูปทสฺสนํ อนนุยุตฺตสฺส,[๑] อสปฺปายํ โสเตน สทฺทํ อนนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ ฆาเนน คนฺธํ อนนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ ชิวฺหาย รสํ อนนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ อนนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ มนสา ธมฺมํ อนนุยุตฺตสฺส ราโค จิตฺตํ นานุทฺธํเสยฺย. โส น ราคานุทฺธํสิเตน จิตฺเตน เนว มรณํ วา นิคจฺเฉยฺย, น มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํ.

เสยฺยถาปิ สุนกฺขตฺต ปุริโส สลฺเลน วิทฺโธ อสฺส สวิเสน คาพฺหูปเลปเนน. ตสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ภิสกฺกํ สลฺลกตฺตํ อุปฏฺเปยฺยุ. ตสฺส โส ภิสกฺโก สลฺลกตฺโต สตฺเถน วณมุขํ ปริกนฺเตยฺย, สตฺเถน สลฺลํ[๒] วณมุขํ ปริกนฺเตตฺวา เอสนิยา สลฺลํ เอเสยฺย เอสนิยา สลฺลํ เอสิตฺวา สลฺลํ อพฺพาเหยฺย, อปเนยฺย วิสโทสํ อนุปาทิเสสํ 'อนุปาทิเสโสติ ชานมาโน. โส เอวํ วเทยฺย 'อมฺโภ ปุริส อุพฺภตํ โข เต สลฺลํ, อปนีโต วิสโทโส อนุปาทิเสโส, อลญฺจ เต อนนฺตรายาย, สปฺปายานิ เจว โภชนานิ ภุญฺเชยฺยาสิ, มา เต อสปฺปายานิ โภชนานิ ภุญฺชโต วโณ อสฺสาวี อสฺส. กาเลน กาลญฺจ วณํ โธเวยฺยาสิ, กาเลน กาลํ วณมุขํ อาลิมฺเปยฺยาสิ, มา เต [๓] กาเลน กาลํ วณํ โธวโต [๓] กาเลน กาลํ วณมุขํ อาลิมฺปโต ปุพฺพโลหิตํ วณมุขํ ปริโยนทฺธิ มา จ วาตาตเป จาริตฺตํ อนุยุญฺชิ, มา เต วาตาตเป จาริตฺตํ อนุยุตฺตสฺส รโชสุกํ วณมุขํ อนุทฺธํเสสิ, วณานุรกฺขี จ อมฺโภ ปุริส วิหเรยฺยาสิ วณสาโรปีติ. ตสฺส เอวมสฺส "อุพฺภตํ โข เม สลฺลํ, อปนีโต วิสโทโส อนุปาทิเสโส, อลญฺจ เม อนนฺตรายายาติ. โส สปฺปายานิ เจว โภชนานิ ภุญฺเชยฺย, ตสฺส สปฺปายานิ โภชนานิ

---

[๑] ฉ.,เท. นานุยุตฺตสฺส, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. น

ภุญฺชโต วโณ น อสฺสาวี อสฺส. กาเลน กาลญฺจ วณํ โธเวยฺย, กาเลน กาลํ วณมุขํ อาลิมฺเปยฺย, ตสฺส กาเลน กาลํ วณํ โธวโต กาเลน กาลํ วณมุขํ อาลิมฺปโต ปุพฺพโลหิตํ วณมุขํ น ปริโยนทฺเธยฺย. น จ วาตาตเป จาริตฺตํ อนุยุญฺเชยฺย, ตสฺส วาตาตเป จาริตฺตํ อนนุยุตฺตสฺส รโชสุกิ วณมุขํ นานุทฺธํเสยฺย. วณานุรกฺขี จ วิหเรยฺย วณสาโรปี. ตสฺส อิมิสฺสาว[๑] สปฺปายกิริยาย อสุจิวิสโทโส[๒] อปนีโต อนุปาทิเสโส, ตทุภเยน วโณ วิรูเหยฺย. โส รูพฺเหน วเณน สญฺฉวินา เนว มรณํ วา นิคจฺเฉยฺย น มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํ.

เอวเมว โข สุนกฺขตฺต ฐานเมตํ วิชฺชติ, ยํ ปนิเธกจฺจสฺส[๓] ภิกฺขุโน เอวมสฺส "ตณฺหา โข สลฺลํ สมเณน วุตฺตํ,[๔] อวิชฺชาวิสโทโส ฉนฺทราคพฺยาปาเทหิ รุปฺปติ, ตํ เม ตณฺหาสลฺลํ ปหีนํ, อปนีโต อวิชฺชา-วิสโทโส, สมฺมานิพฺพานาธิมุตฺโตหมสฺมีติ. สมฺมานิพฺพานาธิมุตฺตสฺเสว สโต โส, ยานิ สมฺมานิพฺพานาธิมุตฺตสฺส อสปฺปายานิ, ตานิ นานุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ จกฺขุนา รูปทสฺสนํ[๕] นานุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ โสเตน สทฺทํ [๖] นานุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ ฆาเนน คนฺธํ นานุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ ชิวฺหาย รสํ นานุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ นานุยุญฺเชยฺย, อสปฺปายํ มนสา ธมฺมํ นานุยุญฺเชยฺย. ตสฺส อสปฺปายํ จกฺขุนา รูปทสฺสนํ อนนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ โสเตน สทฺทํ อนนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ ฆาเนน คนฺธํ อนนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ ชิวฺหาย รสํ อนนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ อนนุยุตฺตสฺส, อสปฺปายํ มนสา ธมฺมํ อนนุยุตฺตสฺส ราโค จิตฺตํ นานุทฺธํเสยฺย. โส น ราคานุทฺธํสิเตน จิตฺเตน เนว มรณํ วา นิคจฺเฉยฺย, น มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํ.

---

[๑] ฉ.,เท. อิมิสฺสา จ
[๒] ฉ.,เท. อสุ จ วิโทโส
[๓] อิ. อิเธกจฺจสฺส
[๔] อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๕] อิ. รูปี ทิสฺวา
[๖] อิ. สุตฺวา

[๖๕] อุปมา โข เม อยํ สุนกฺขตฺต กตา อตฺถวิญฺญาปนาย.[๑] อยเมเวตฺถ[๒] อตฺโถ. 'วโณติ โข สุนกฺขตฺต ฉนฺเนตํ อชฺฌตฺติกานํ อายตนานํ อธิวจนํ. 'วิสโทโสติ โข สุนกฺขตฺต อวิชฺชาเยตํ อธิวจนํ. 'สลฺลนฺติ โข สุนกฺขตฺต ตณฺหาเยตํ อธิวจนํ. 'เอสนีติ โข สุนกฺขตฺต สติเยตํ[๓] อธิวจนํ. 'สตฺถนฺติ โข สุนกฺขตฺต อริยาเยตํ ปญฺญาย อธิวจนํ. 'ภิสกฺโก สลฺลกตฺโตติ โข สุนกฺขตฺต ตถาคตสฺเสตํ อธิวจนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

"โส วต สุนกฺขตฺต ภิกฺขุ ฉสุ ผสฺสายตเนสุ สํวุตการี 'อุปธิ ทุกฺขมูลนฺติ อิติ วิทิตฺวา นิรุปธี อุปธิสงฺขเย วิมุตฺโต อุปธิสฺมึ วา กายํ อุปสํหริสฺสติ จิตฺตํ วา อนุปฺปาทสฺสตีติ[๔] เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. เสยฺยถาปิ สุนกฺขตฺต อาปานียกโส วณฺณสมฺปนฺโน คนฺธสมฺปนฺโน รสสมฺปนฺโน,[๕] โส จ โข วิเสน สํสฏฺโ. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ชีวิตุกาโม อมริตุกาโม สุขกาโม ทุกฺขปฏิกฺกูโล. ตํ กึ มญฺญสิ สุนกฺขตฺต, อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ อาปานียกสํ ปิเวยฺย, ยํ ชญฺญา 'อิมาหํ ปิตฺวา[๖] มรณํ วา นิคจฺฉามิ มรณมตฺตํ วา ทุกฺขนฺติ. โน เหตํ ภนฺเต.

"เอวเมว โข สุนกฺขตฺต 'โส วต ภิกฺขุ ฉสุ ผสฺสายตเนสุ สํวุตการี 'อุปธิ ทุกฺขสฺส มูลนฺติ ฯเปฯ อิติ วิทิตฺวา นิรูปธี อุปธิสงฺขเย วิมุตฺโต อุปธิสฺมึ วา กายํ อุปสํหริสฺสติ จิตฺตํ วา อุปสํหริสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. เสยฺยถาปิ สุนกฺขตฺต อาสีวิโส โฆรวิโส. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ชีวิตุกาโม อมริตุกาโม สุขกาโม

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อตฺถสฺส วิญฺญาปนาย
[๒] ฉ.,เท. อยเยเวตฺถ อิ. อยเอเวตฺถ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. สติยาเยตํ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อุปฺปาเทสฺสตี
[๕] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๖] ฉ.,เท. ปิวิตฺวา

ทุกฺขปฏิกฺกูโล. ตํ กึ มญฺญสิ สุนกฺขตฺต, อปิ นุ โส ปุริโส อมุสฺส อาสีวิสสฺส โฆรวิสสฺส หตฺเถ[๑] วา องฺคุฏฺฐํ วา ทชฺชา,[๑] ยํ ชญฺญา "อิมินาหํ ทฏฺโฐ มรณํ วา นิคจฺฉามิ มรณมตฺตํ วา ทุกฺขนฺติ. โน เหตํ ภนฺเต.

"เอวเมว โข สุนกฺขตฺต 'โส วต ภิกฺขุ ฉสุ ผสฺสายตเนสุ สํวุตการี 'อุปธิ ทุกฺขมูลนฺติ อิติ วิทิตฺวา นิรุปธี อุปธิสงฺขเย วิมุตฺโต อุปธิสฺมึ วา กายํ อุปสํหริสฺสติ จิตฺตํ วา อนุปฺปาทสฺสตีติ[๒] เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน สุนกฺขตฺโต ลิจฺฉวิปุตฺโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ปญฺจมํ สุนกฺขตฺตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

[๑-๑] ฉ.,เท. หตฺถํ วา องฺคุฏฺฐํ วา ยุญฺเชยฺย [๒] ฉ.,เท.,อิ. อุปฺปาเทสฺสตีติ

๖. อาเนญฺชสปฺปายสุตฺตํ

[๖๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา กุรูสุ วิหรติ กมฺมาสธมฺมํ[๑] นาม กุรูนํ นิคโม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"อนิจฺจา ภิกฺขเว กามา ตุจฺฉา มุสา โมสธมฺมา[๒] มายากตเมตํ ภิกฺขเว พาลลาปนํ. เย จ ทิฏฺฐธมฺมิกา กามา, เย จ สมฺปรายิกา กามา, ยา จ ทิฏฺฐธมฺมิกา กามสญฺญา, ยา จ สมฺปรายิกา กามสญฺญา, อุภยเมตํ มารเธยฺยํ, มารสฺเสส วิสโย, มารสฺเสส นิวาโป, มารสฺเสส โคจโร. เอตฺเถเต ปาปกา อกุสลา มานสา อภิชฺฌาปิ พฺยาปาทาปิ สารมฺภาปิ สวตฺตนฺติ, เตว[๓] อริยสาวกสฺส อิธมนุสิกฺขโต อนฺตรายาย สมฺภวนฺติ.

ตตฺร ภิกฺขเว อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "เย จ ทิฏฺฐธมฺมิกา กามา, เย จ สมฺปรายิกา กามา, ยา จ ทิฏฺฐธมฺมิกา กามสญฺญา, ยา จ สมฺปรายิกา กามสญฺญา, อุภยเมตํ มารเธยฺยํ, มารสฺเสส วิสโย, มารสฺเสส นิวาโป, มารสฺเสส โคจโร. เอตฺเถเต ปาปกา อกุสลา มานสา อภิชฺฌาปิ พฺยาปาทาปิ สารมฺภาปิ สวตฺตนฺติ, เตว อริยสาวกสฺส อิธมนุสิกฺขโต อนฺตรายาย สมฺภวนฺติ. ยนฺนูนาหํ วิปุเลน มหคฺคเตน เจตสา วิหเรยฺยํ อภิภุยฺย โลกํ อธิฏฺฐาย มนสา. วิปุเลน หิ เม มหคฺคเตน เจตสา วิหรโต อภิภุยฺย โลกํ อธิฏฺฐาย มนสา, เย ปาปกา อกุสลา มานสา อภิชฺฌาปิ พฺยาปาทาปิ สารมฺภาปิ, เต น ภวิสฺสนฺติ. เตสํ ปหานา อปริตฺตญฺจ เม จิตฺตํ ภวิสฺสติ อปฺปมาณํ สุภาวิตนฺติ. ตสฺส เอวํ ปฏิปนฺนสฺส ตพฺพหุลวิหาริโน อายตเน

---

[๑] อิ. กมฺมสฺสธมฺมํ
[๒] อิ. โมฆธมฺมา
[๓] อิ. เต จ

จิตฺตำ ปสีทติ, สมฺปสาเท สติ, เอตรหิ วา อาเนญ๎ชำ สมาปชฺชติ, ปญฺญาย วา อธิมุจฺจติ. กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ฐานเมตำ วิชฺชติ, ยนฺตำ สำวตฺตนิกำ วิญฺญาณำ อสฺส อาเนญ๎ชูปคำ. อยำ ภิกฺขเว ปฺจมา อาเนญ๎ชสป๎ปายา ปฏิปทา อกฺขายติ.

[๖๗] ปุน จปรำ ภิกฺขเว อริยสาวโก อิติ ปฏิสญ๎จิกฺขติ "เย จ ทิฏฺฐธมฺมิกา กามา, เย จ สมฺปรายิกา กามา, ยา จ ทิฏฺฐธมฺมิกา กามสญฺญา, ยา จ สมฺปรายิกา กามสญฺญา, ยงฺกิญ๎จิ รูป๎ สพฺพำ[๑-๑] รูป๎[๑-๑] จตฺตาริ มหาภูตานิ, จตุนฺนญฺจ มหาภูตานำ อุป๎าทาย รูปนฺติ. ตสฺส เอวำ ปฏิปนฺนสฺส ตพฺพหุลวิหาริโน อายตเน จิตฺตำ ปสีทติ, สมฺปสาเท สติ, เอตรหิ วา อาเนญ๎ชำ สมาปชฺชติ, ปญฺญาย วา อธิมุจฺจติ. กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ฐานเมตำ วิชฺชติ, ยนฺตำ สำวตฺตนิกำ วิญฺญาณำ อสฺส อาเนญ๎ชูปคำ, อยำ ภิกฺขเว ทุติยา อาเนญ๎ชสป๎ปายา ปฏิปทา อกฺขายติ.

ปุน จปรำ ภิกฺขเว อริยสาวโก อิติ ปฏิสญ๎จิกฺขติ "เย จ ทิฏฺฐธมฺมิกา กามา, เย จ สมฺปรายิกา กามา, ยา จ ทิฏฺฐธมฺมิกา กามสญฺญา, ยา จ สมฺปรายิกา กามสญฺญา, เย จ ทิฏฺฐธมฺมิกา รูปา, เย จ สมฺปรายิกา รูปา, ยา จ ทิฏฺฐธมฺมิกา รูปสญฺญา, ยา จ สมฺปรายิกา รูปสญฺญา, อุภยเมตำ อนิจฺจำ. ยทนิจฺจำ, ตำ นาลำ อภินนฺทิตุำ นาลำ อภิวทิตุำ นาลำ อชฺโฌสิตฺวนฺติ ตสฺส เอวำ ปฏิปนฺนสฺส ตพฺพหุลวิหาริโน อายตเน จิตฺตำ ปสีทติ, สมฺปสาเท สติ, เอตรหิ วา อาเนญ๎ชำ สมาปชฺชติ, ปญฺญาย วา อธิมุจฺจติ. กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ฐานเมตำ วิชฺชติ, ยนฺตำ สำวตฺตนิกำ วิญฺญาณำ อสฺส อาเนญ๎ชูปคำ. อยำ ภิกฺขเว ตติยา อาเนญ๎ชสป๎ปายา ปฏิปทา อกฺขายติ.

[๑-๑] เท.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

[๖๘] ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "เย จ ทิฏฺฐธมฺมิกา กามา, เย จ สมฺปรายิกา กามา, ยา จ ทิฏฺฐธมฺมิกา กามสญฺญา, ยา จ สมฺปรายิกา กามสญฺญา, เย จ ทิฏฺฐธมฺมิกา รูปา, เย จ สมฺปรายิกา รูปา, ยา จ ทิฏฺฐธมฺมิกา รูปสญฺญา, ยา จ สมฺปรายิกา รูปสญฺญา, ยา จ อาเนญฺชสญฺญา, สพฺพา สญฺญา, ยตฺเถตา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. เอตํ สนฺตํ, เอตํ ปณีตํ, ยทิทํ อากิญฺจญฺญายตนนฺติ. ตสฺส เอวํ ปฏิปนฺนสฺส ตพฺพหุลวิหาริโน อายตเน จิตฺตํ ปสีทติ. สมฺปสาเท สติ, เอตรหิ วา อากิญฺจญฺญายตนํ สมาปชฺชติ, ปญฺญาย วา อธิมุจฺจติ. กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ฐานเมตํ วิชฺชติ, ยนฺตํ สตฺตนิกายํ วิญฺญาณํ อสฺส อากิญฺจญฺญายตนูปคํ. อยํ ภิกฺขเว ปฐมา อากิญฺจญฺญายตน-สปฺปายา ปฏิปทา อกฺขายติ.

[๖๙] ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "สุญฺญมิทํ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วาติ. ตสฺส เอวํ ปฏิปนฺนสฺส ตพฺพหุลวิหาริโน อายตเน จิตฺตํ ปสีทติ, สมฺปสาเท สติ, เอตรหิ วา อากิญฺจญฺญายตนํ สมาปชฺชติ, ปญฺญาย วา อธิมุจฺจติ. กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ฐานเมตํ วิชฺชติ, ยนฺตํ สตฺตนิกายํ วิญฺญาณํ อสฺส อากิญฺจญฺญายตนูปคํ. อยํ ภิกฺขเว ทุติยา อากิญฺจญฺญายตนสปฺปายา ปฏิปทา อกฺขายติ.

[๗๐] ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "นาหํ กฺวจินิ[๑] น[๒] กสฺสจิ กิญฺจนตสฺมึ, น จ มม[๓] กฺวจินิ, กิสฺมิญฺจิ กฺวจินิ นตฺถีติ. ตสฺส เอวํ ปฏิปนฺนสฺส ตพฺพหุลวิหาริโน อายตเน จิตฺตํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. กฺวจนิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. นสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ปสีทติ, สม๎ปสาเท สติ, เอตรหิ วา อากิญ๎จญ๎ญายตนं สมาปช๎ชติ, ปญ๎ญาย วา อธิมุจ๎จติ. กายสฺส เภทา ปรม๎มรณา ฐานเมตं วิช๎ชติ, ยนฺตं สัวต๎ตนิกं วิญ๎ญาณं อสฺส อากิญ๎จญ๎ญายตนูปคं. อยं ภิก๎ขเว ตติยา อากิญ๎จญ๎ญายตนสป๎ปายา ปฏิปทา อก๎ขายติ.

ปุน จปรं ภิก๎ขเว อริยสาวโก อิติ ปฏิสญ๎จิก๎ขติ "เย จ ทิฏ๎ฐธม๎มิกา กามา, เย จ สม๎ปรายิกา กามา, ยา จ ทิฏ๎ฐธม๎มิกา กามสญ๎ญา, ยา จ สม๎ปรายิกา กามสญ๎ญา, เย จ ทิฏ๎ฐธม๎มิกา รูปา, เย จ สม๎ปรายิกา รูปา, ยา จ ทิฏ๎ฐธม๎มิกา รูปสญ๎ญา, ยา จ สม๎ปรายิกา รูปสญ๎ญา, ยา จ อาเนญ๎ชสญ๎ญา, ยา จ อากิญ๎จญ๎ญายตนสญ๎ญา, สพ๎พา สญ๎ญา, ยตฺเถตา อปริเสสา นิรุช๎ฌนฺติ. เอตं สนฺตं, เอตं ปณีตं, ยทิทं เนวสญ๎ญานาสญ๎ญายตนนฺติ. ตสฺส เอวं ปฏิปนฺนสฺส ตพ๎พหุลวิหาริโน อายตเน จิตฺตं ปสีทติ, สม๎ปสาเท สติ, เอตรหิ วา เนวสญ๎ญานาสญ๎ญายตนं สมาปช๎ชติ, ปญ๎ญาย วา อธิมุจ๎จติ. กายสฺส เภทา ปรม๎มรณา ฐานเมตं วิช๎ชติ, ยนฺตं สัวต๎ตนิกं วิญ๎ญาณं อสฺส เนวสญ๎ญานาสญ๎ญายตนูปคं. อยं ภิก๎ขเว เนวสญ๎ญานาสญ๎ญายตนสป๎ปายา ปฏิปทา อก๎ขายติ.

[๗๑] เอวं วุต๎เต, อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตं เอตทโวจ "อิธ ภนฺเต ภิก๎ขุ เอวं ปฏิปนฺโน โหติ 'โน จสฺส, โน จ เม สิยา, [๑] น เม ภวิสฺสติ, ยทต๎ถิ ยม๎ภูตं, ตं ปชหามีติ [๒] อุเปก๎ขं ปฏิลภติ. ปรินิพ๎พาเยย๎ย[๓] นุ โข โส ภนฺเต ภิก๎ขุ น[๔] วา ปรินิพ๎พาเยย๎ยาติ.[๔]

"อเปต๎เถกจ๎โจ อานนฺท ภิก๎ขุ ปรินิพ๎พาเยย๎ย, อเปต๎เถกจ๎โจ ภิก๎ขุ น ปรินิพ๎พาเยย๎ยาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. น ภวิสฺสติ, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เอวं
[๓] อิ. ปรินิพ๎พายิ ภิก๎ขูติ
[๔] อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

"โก นุ โข ภนฺเต เหตุ, โก ปจฺจโย, เยนาเปตฺเถกจฺโจ ภิกฺขุ ปรินิพฺพาเยยฺย, อเปตฺเถกจฺโจ ภิกฺขุ น ปรินิพฺพาเยยฺยาติ.

"อิธานนฺท ภิกฺขุ เอวํ ปฏิปนฺโน โหติ 'โน จสฺส, โน จ เม สิยา, น เม ภวิสฺสติ, ยทตฺถิ ยมฺภูตํ, ตํ ปชหามีติ อุเปกฺขํ ปฏิลภติ, โส ตํ อุเปกฺขํ อภินนฺทติ อภิวทติ อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ, ตสฺส ตํ อุเปกฺขํ อภินนฺทโต อภิวทโต อชฺโฌสาย ติฏฺฐโต ตนฺนิสฺสิตํ โหติ วิญฺญาณํ, ตทุปาทานํ. สอุปาทาโน อานนฺท ภิกฺขุ น ปรินิพฺพายตีติ. "กหํ ปน โส ภนฺเต ภิกฺขุ อุปาทิยมาโน อุปาทิยตีติ.

"เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อานนฺทาติ. "อุปาทานเสฏฺฐํ กิร โส ภนฺเต ภิกฺขุ อุปาทิยมาโน อุปาทิยตีติ.

"อุปาทานเสฏฺฐํ [๑] โส อานนฺท ภิกฺขุ อุปาทิยมาโน อุปาทิยติ, อุปาทานเสฏฺฐํ เหตํ อานนฺท, ยทิทํ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ.

[๗๒] อิธานนฺท ภิกฺขุ เอวํ ปฏิปนฺโน โหติ 'โน จสฺส, โน จ เม สิยา, น เม ภวิสฺสติ, ยทตฺถิ ยมฺภูตํ, ตํ ปชหามีติ อุเปกฺขํ ปฏิลภติ, โส ตํ อุเปกฺขํ นาภินนฺทติ นาภิวทติ น อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ. ตสฺส ตํ อุเปกฺขํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนชฺโฌสาย ติฏฺฐโต น ตนฺนิสฺสิตํ โหติ วิญฺญาณํ, [๒] ตทนุปาทานํ, อนุปาทาโน อานนฺท ภิกฺขุ ปรินิพฺพายตีติ.

[๗๓] "อจฺฉริยํ ภนฺเต, อพฺภูตํ ภนฺเต, นิสฺสาย นิสฺสาย กิร โน ภนฺเต ภควตา โอฆนิตฺถรณา อกฺขาตา. กตโม ปน ภนฺเต อริโย วิโมกฺโขติ.

"อิธานนฺท [๓] อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'เย จ ทิฏฺฐธมฺมิกา กามา, เย จ สมฺปรายิกา กามา, ยา จ ทิฏฺฐธมฺมิกา

---

๑ ฉ.,เท. หิ
๒ ฉ.,เท.,อิ. น ตทุปาทานํ
๓ ฉ.,เท. ภิกฺขุ

กามสญฺญา, ยา จ สมฺปรายิกา กามสญฺญา, เย จ ทิฏฺฐธมฺมิกา รูปา, เย จ สมฺปรายิกา รูปา, ยา จ ทิฏฺฐธมฺมิกา รูปสญฺญา, ยา จ สมฺปรายิกา รูปสญฺญา, ยา จ อาเนญฺชสญฺญา, ยา จ อากิญฺจญฺญายตนสญฺญา, ยา จ เนวสญฺญานาสญฺญายตนสญฺญา, เอส สกฺกาโย, ยาวตา สกฺกาโย. เอตํ อมตํ ยทิทํ อนุปาทา จิตฺตสฺส วิโมกฺโข. อิติ โข อานนฺท เทสิตา มยา อาเนญฺชสปฺปายา ปฏิปทา, เทสิตา อากิญฺจญฺญายตนสปฺปายา ปฏิปทา, เทสิตา เนวสญฺญานาสญฺญายตนสปฺปายา ปฏิปทา, เทสิตา นิสฺสาย นิสฺสาย โอฆนิตฺถรณา,[๑] [๒] อริโย วิโมกฺโข. ยํ โข อานนฺท สตฺถารา กรณียํ สาวกานํ หิเตสินา อนุกมฺปเกน อนุกมฺปึ อุปาทาย, กตํ โว ตํ มยา. เอตานิ อานนฺท รุกฺขมูลานิ เอตานิ สุญฺญาคารานิ. ฌายถานนฺท มา ปมาทตฺถ, มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถ. อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ฉฏฺฐํ อาเนญฺชสปฺปายสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โอฆสฺส นิตฺถรณา [๒] ฉ.,เท.,อิ. เทสิโต

๗. คณกโมคฺคลฺลานสุตฺตํ

[๗๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุ ปาสาเท. อถ โข คณกโมคฺคลฺลาโน พฺราหฺมโณ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข คณกโมคฺคลฺลาโน พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ

"เสยฺยถาปิ โภ โคตม อิมสฺส มิคารมาตุ ปาสาทสฺส ทิสฺสติ อนุปุพฺพสิกฺขา อนุปุพฺพกิริยา อนุปุพฺพปฏิปทา, ยทิทํ ยาว ปจฺฉิมา โสปาณกเพฺวรา. อิเมสมฺปิ หิ โภ โคตม พฺราหฺมณานํ ทิสฺสติ อนุปุพฺพสิกฺขา อนุปุพฺพกิริยา อนุปุพฺพปฏิปทา, ยทิทํ อชฺเฌเน. อิเมสมฺปิ หิ โภ โคตม อิสฺสาสานํ ทิสฺสติ อนุปุพฺพสิกฺขา อนุปุพฺพกิริยา อนุปุพฺพปฏิปทา, ยทิทํ อิสฺสตฺเถ. อมฺหากมฺปิ หิ โภ โคตม คณกานํ[๑] คณนาชีวานํ ทิสฺสติ อนุปุพฺพสิกฺขา อนุปุพฺพกิริยา อนุปุพฺพปฏิปทา, ยทิทํ สงฺขาเน. มยํ หิ โภ โคตม อนฺเตวาสี[๒] ลภิตฺวา ปฐมํ เอวํ คณาเปม 'เอกํ เอกกํ, เทฺว ทุกา, ตีณิ ติกา, จตฺตาริ จตุกฺกา, ปญฺจ ปญฺจกา, ฉ ฉกฺกา, สตฺต สตฺตกา, อฏฺฐ อฏฺฐกา, นว นวกา, ทส ทสกาติ. สตมฺปิ มยํ, โภ โคตม [๓] คณาเปม. สกฺกา นุ โข โภ โคตม อิมสฺมึปิ ธมฺมวินเย; เอวเมว อนุปุพฺพสิกฺขา อนุปุพฺพกิริยา อนุปุพฺพปฏิปทา ปญฺญาเปตุนฺติ.

[๗๕] "สกฺกา พฺราหฺมณ อิมสฺมึ[๔] ธมฺมวินเย อนุปุพฺพสิกฺขา อนุปุพฺพกิริยา อนุปุพฺพปฏิปทา ปญฺญาเปตุํ. เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณ

---

[๑] อิ. คณานํ คณนาชีวานํ
[๒] ฉ.,เท. อนฺเตวาสึ
[๓] เท. ภิยฺโยปิ
[๔] ฉ.,เท. ปิสทฺโท ทิสฺสติ.

ทกฺโข อสฺสทมโก[๑] ภทฺทกํ[๒] อสฺสาชานียํ ลภิตฺวา ปจฺเจเนว มุขาธาเน การณํ กาเรติ,[๓] อถ อุตฺตรึ การณํ กาเรติ; เอวเมว โข พฺราหฺมณ ตถาคโต ปุริสทมฺมํ ลภิตฺวา ปจมํ เอวํ วิเนติ 'เอหิ ตฺวํ ภิกฺขุ, สีลวา โหหิ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหราหิ อาจารโคจรสมฺปนฺโน, อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี สมาทาย สิกฺขสฺสุ สิกฺขาปเทสูติ.

ยโต โข พฺราหฺมณ ภิกฺขุ สีลวา โหติ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ[๔] อาจารโคจรสมฺปนฺโน, อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุ, ตเมนํ ตถาคโต อุตฺตรึ วิเนติ 'เอหิ ตฺวํ ภิกฺขุ, อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหหิ, จกฺขุนา รูปึ ทิสฺวา มา นิมิตฺตคฺคาหี โหหิ มา อนุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ; ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชาหิ, รกฺขาหิ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชาหิ. โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย มา นิมิตฺตคฺคาหี โหหิ มา อนุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ; ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชาหิ, รกฺขาหิ มนินฺทฺริยํ, มนินฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชาหีติ.

ยโต โข พฺราหฺมณ ภิกฺขุ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ, ตเมนํ ตถาคโต อุตฺตรึ วิเนติ 'เอหิ ตฺวํ ภิกฺขุ, โภชเน มตฺตญฺญู โหหิ, ปฏิสงฺขา โยนิโส อาหารํ อาหเรยฺยาสิ[๕] 'เนว ทวาย น มทาย

---

[๑] ฉ.,เท. อสฺสทมฺมโก
[๒] สี.,อิ. ภทฺรํ
[๓] อิ. กโรติ
[๔] อิ. โหติ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อาหาเรยฺยาสิ

น มณฺฑนาย น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส จิติยา ยาปนาย วิหึสุปรติยา พฺรหฺมจริยานุคฺคหาย, อิติ ปุราณญฺจ เวทนำ ปฏิหงฺขามิ, นวญฺจ เวทนำ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ, อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จาติ.

ยโต โข พฺราหฺมณ ภิกฺขุ โภชเน มตฺตญฺญู โหติ, ตเมนำ ตถาคโต อุตฺตรึ วิเนติ 'เอหิ ตฺวำ ภิกฺขุ, ชาคริยำ อนุยุตฺโต วิหราหิ, ทิวสำ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตำ ปริโสเธหิ, รตฺติยา ปฐมำ ยามำ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตำ ปริโสเธหิ, รตฺติยา มชฺฌิมำ ยามำ ทกฺขิเณน ปสฺเสน สีหเสยฺยำ กปฺเปยฺยาสิ ปาเทน[๑] ปาทำ อจฺจาธาย[๒] สโต สมฺปชาโน อุฏฺฐานสญฺญำ มนสิกตฺวา[๓] รตฺติยา ปจฺฉิมำ ยามำ ปจฺจุฏฺฐาย จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตำ ปริโสเธหีติ.

ยโต โข พฺราหฺมณ ภิกฺขุ ชาคริยำ อนุยุตฺโต โหติ, ตเมนำ ตถาคโต อุตฺตรึ วิเนติ 'เอหิ ตฺวำ ภิกฺขุ สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต โหหิ, อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี, สมฺมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี, สงฺฆาฏิปตฺตจีวร-ธารเณ สมฺปชานการี, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี, อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี, คเต จิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการีติ.

ยโต โข พฺราหฺมณ ภิกฺขุ สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต โหติ, ตเมนำ ตถาคโต อุตฺตรึ วิเนติ 'เอหิ ตฺวำ ภิกฺขุ, วิวิตฺตำ เสนาสนำ ภช[๔] อรญฺญำ รุกฺขมูลำ ปพฺพตำ กนฺทรำ คิริคุหำ สุสานำ วนปตฺถำ

---

[๑] เท. ปาเท
[๒] อิ. อจฺจชาย
[๓] ฉ.,เท.,อิ. มนสิกริตฺวา
[๔] ฉ.,เท. ภชาหิ

อพฺโภกาสํ ปลาลปุญฺชนฺติ. โส วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อพฺโภกาสํ ปลาลปุญฺชํ. โส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุๆ กายๆ ปณิธาย ปริมุขๆ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา. โส อภิชฺฌๆ โลเก ปหาย วิคตาภิชฺเฌน เจตสา วิหรติ, อภิชฺฌาย จิตฺตๆ ปริโสเธติ พฺยาปาทปโทสๆ ปหาย อพฺยาปนฺนจิตฺโต วิหรติ สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี, พฺยาปาทปโทสา จิตฺตๆ ปริโสเธติ. ถีนมิทฺธๆ ปหาย วิคตถีนมิทฺโธ วิหรติ อาโลกสญฺญี สโต สมฺปชาโน, ถีนมิทฺธา จิตฺตๆ ปริโสเธติ. อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจๆ ปหาย อนุทฺธโต วิหรติ อชฺฌตฺตๆ วูปสนฺตจิตฺโต, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจา จิตฺตๆ ปริโสเธติ วิจิกิจฺฉๆ ปหาย ติณฺณวิจิกิจฺโฉ[๑] วิหรติ อกถกถี กุสเลสุ ธมฺเมสุ, วิจิกิจฺฉาย จิตฺตๆ ปริโสเธติ.

[๗๖] โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกๆ สวิจารๆ วิเวกชๆ ปีติสุขๆ ปฐมๆ ฌานๆ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. วิตกฺกวิจารานๆ วูปสมา อชฺฌตฺตๆ สมฺปสาทนๆ ฯเปฯ ทุติยๆ ฌานๆ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ปีติยา จ วิราคา ฯเปฯ ตติยๆ ฌานๆ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. สุขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตุตฺถๆ ฌานๆ อุปสมฺปชฺช วิหรติ.

เย[๒] เต โข[๒] พฺราหฺมณ ภิกฺขู เสขา[๓] อปฺปตฺตมานสา อนุตฺตรๆ โยคกฺเขมๆ ปตฺถยมานา วิหรนฺติ, เตสุ เม อยๆ เอวรูปี อนุสาสนี โหติ. เย ปน เต ภิกฺขู อรหนฺโต ขีณาสวา วุสิตวนฺโต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสญฺโญชนา สมฺมทญฺญา วิมุตฺตา, เตสๆ อิเม ธมฺมา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาราย เจว สำวตฺตนฺติ สติสมฺปชญฺญาย จาติ.

---

[๑] เท. ติณวิจิกิจฺโฉ
[๒-๒] ฉ.,เท.,อิ. เย โข เต
[๓] ฉ.,เท. เสกฺขา

เอวํ วุตฺเต, คณกโมคฺคลฺลาโน พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ "กินฺนุ โข โภโต โคตมสฺส สาวกา โภตา โคตเมน เอวํ โอวทิยมานา เอวํ อนุสาสิยมานา สพฺเพว[๑] อจฺจนฺตนิฏฺฐํ นิพฺพานํ อาราเธนฺติ, อุทาหุ เอกจฺเจ นาราเธนฺตีติ.

"อปฺเปกจฺเจ โข พฺราหฺมณ มม สาวกา มยา เอวํ โอวทิยมานา เอวํ อนุสาสิยมานา อจฺจนฺตนิฏฺฐํ นิพฺพานํ อาราเธนฺติ, เอกจฺเจ นาราเธนฺตีติ.

"โก นุ โข โภ โคตม เหตุ, โก ปจฺจโย, ยนฺติฏฺฐเตว นิพฺพานํ, ติฏฺฐติ นิพฺพานคามิมคฺโค ติฏฺฐติ ภวํ โคตโม สมาทเปตา อถ จ ปน โภโต โคตมสฺส สาวกา โภตา โคตเมน เอวํ โอวทิยมานา เอวํ อนุสาสิยมานา, อปฺเปกจฺเจ อจฺจนฺตนิฏฺฐํ นิพฺพานํ อาราเธนฺติ, เอกจฺเจ นาราเธนฺตีติ.

[๗๗] "เตนหิ พฺราหฺมณ ตญฺเญวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ, ยถา เต ขเมยฺย, ยถา[๒] นํ พฺยากเรยฺยาสิ. ตํ กึ มญฺญสิ พฺราหฺมณ, กุสโล ตฺวํ ราชคหคามิสฺส มคฺคสฺสาติ.

"เอวํ โภ กุสโล อหํ ราชคหคามิสฺส มคฺคสฺสาติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ พฺราหฺมณ. อิธ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ราชคหคามิมคฺคกาโม. โส ตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วเทยฺย 'อิจฺฉามหํ ภนฺเต ราชคหคามิมคฺคํ, ตสฺส เม ราชคหคามิสฺส มคฺคํ อุปทิสาติ. ตเมนํ ตฺวํ เอวํ วเทยฺยาสิ 'เอหมฺโภ[๓] ปุริส, อยํ มคฺโค ราชคหคามิมคฺโค คจฺฉติ. เตน มุหุตฺตํ คจฺฉ, เตน มุหุตฺตํ คนฺตฺวา ทกฺขิสฺสสิ อมุกํ นาม คามํ, เตน มุหุตฺตํ คจฺฉ, เตน มุหุตฺตํ คนฺตฺวา ทกฺขิสฺสสิ อมุกํ นาม

---

[๑] ฉ.,เท. วสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. ตถา
[๓] สี.,อิ. เอวํ โภ

นิคมํ, เตน มุหุตฺตํ คจฺฉ, เตน มุหุตฺตํ คนฺตฺวา ทกฺขิสฺสสิ ราชคหสฺส อารามรามเณยฺยกํ วนรามเณยฺยกํ ภูมิรามเณยฺยกํ โปกฺขรณิรามเณยฺยกนฺติ. โส ตยา เอวํ โอวทิยมาโน เอวํ อนุสาสิยมาโน อุมฺมคฺคํ คเหตฺวา ปจฺฉามุโข คจฺเฉยฺย. อถ ทุติโย ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ราชคหํ คนฺตุกาโม. โส ตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วเทยฺย 'อิจฺฉามหํ ภนฺเต ราชคหํ คนฺตุ, ตสฺส เม ราชคหสฺส มคฺคํ อุปทิสาติ. ตเมนํ ตฺวํ เอวํ วเทยฺยาสิ 'เอหมฺโภ ปุริส, อยํ มคฺโค ราชคหํ คจฺฉติ, เตน มุหุตฺตํ คจฺฉ, เตน มุหุตฺตํ คนฺตฺวา ทกฺขิสฺสสิ อมุกํ นาม คามํ, เตน มุหุตฺตํ คจฺฉ, เตน มุหุตฺตํ คนฺตฺวา ทกฺขิสฺสสิ อมุกํ นาม นิคมํ, เตน มุหุตฺตํ คจฺฉ, เตน มุหุตฺตํ คนฺตฺวา ทกฺขิสฺสสิ ราชคหสฺส อารามรามเณยฺยกํ วนรามเณยฺยกํ ภูมิรามเณยฺยกํ โปกฺขรณิรามเณยฺยกนฺติ. โส ตยา เอวํ โอวทิยมาโน เอวํ อนุสาสิยมาโน โสตฺถินา ราชคหํ คจฺเฉยฺย. โก นุ โข พฺราหฺมณ เหตุ โก ปจฺจโย, ยนฺติฏฺเฐว ราชคหํ, ติฏฺจติ ราชคหคามิมคฺโค, ติฏฺจสิ ตฺวํ สมาทเปตา, อถ จ ปน ตยา เอวํ โอวทิยมาโน เอวํ อนุสาสิยมาโน เอโก ปุริโส อุมฺมคฺคํ คเหตฺวา ปจฺฉามุโข คจฺเฉยฺย, เอโก โสตฺถินา ราชคหํ คจฺเฉยฺยาติ.

"เอตฺถ กฺยาห[๑] โภ โคตม กโรมิ, มคฺคกฺขายาหํ[๒] โภ โคตมาติ.

"เอวเมว โข พฺราหฺมณ ติฏฺเฐว นิพฺพานํ, ติฏฺจติ นิพฺพานคามิมคฺโค, ติฏฺฐามหํ สมาทเปตา. อถ จ ปน มม สาวกา มยา เอวํ โอวทิยมานา เอวํ อนุสาสิยมานา, อปฺเปกจฺเจ อจฺจนฺตนิฏฺฐํ นิพฺพานํ อาราเธนฺติ, เอกจฺเจ นาราเธนฺติ, เอตฺถ กฺยาหํ พฺราหฺมณ กโรมิ, มคฺคกฺขายี[๒] พฺราหฺมณ ตถาคโตติ.

---

[๑] อิ. กฺวาหํ

[๒] ฉ.,เท. มคฺคกฺขายีหํ

[๗๘] เอวํ วุตฺเต, คณกโมคฺคลฺลาโน พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ “เยเม โภ โคตม ปุคฺคลา อสทฺธา ชีวิกตฺถา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา สจา มายาวิโน เกฏุภิโน[๑] อุทฺธตา อุนฺนฬา จปลา มุขรา วิกิณฺณวาจา อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวารา โภชเน อมตฺตญฺญุโน ชาคริยํ อนนุยุตฺตา สามญฺเญ อนเปกฺขวนฺโต สิกฺขาย น ติพฺพคารวา พาหุลฺลิกา สาถิลิกา[๒] โอกฺกมเน ปุพฺพงฺคมา ปวิเวเก นิกฺขิตฺตธุรา กุสีตา หีนวิริยา มุฏฺฐสฺสติโน อสมฺปชานา อสมาหิตา วิพฺภนฺตจิตฺตา ทุปฺปญฺญา เอลมูคา, น เตหิ ภวํ โคตโม สทฺธึ สํวสติ.

เย ปน เต กุลปุตฺตา สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา อสจา อมายาวิโน อเกฏุภิโน อนุทฺธตา อนุนฺนฬา อจปลา อมุขรา อวิกิณฺณวาจา อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารา โภชเน มตฺตญฺญุโน ชาคริยํ อนุยุตฺตา สามญฺเญ อเปกฺขวนฺโต สิกฺขาย ติพฺพคารวา น พาหุลฺลิกา น สาถิลิกา โอกฺกมเน นิกฺขิตฺตธุรา ปวิเวเก ปุพฺพงฺคมา อารทฺธวิริยา ปหิตตฺตา อุปฏฺฐิตสติโน สมฺปชานา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา ปญฺญวนฺโต อเนลมูคา, เตหิ ภวํ โคตโม สทฺธึ สํวสติ.

เสยฺยถาปิ โภ โคตม เยเกจิ มูลคนฺธา, กาพานุสาริกํ[๓] เตสํ อคฺคมกฺขายติ. เยเกจิ สารคนฺธา, โลหิตจนฺทนํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ. เยเกจิ ปุปฺผคนฺธา, วสฺสิกา เตสํ อคฺคมกฺขายติ. เอวเมว โข[๔] โภโต โคตมสฺส โอวาโท ปรมชฺชธมฺเมสุ.

อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย “จกฺขุมนฺโต

---

[๑] ฉ. เกตพิโน
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สาถลิกา
[๓] ฉ.,เท. กาลานุสาริ
[๔] ฉ.,เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.

รูปานิ ทกฺขนฺตีติ, เอวเมว โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต. เอสาหํ ภควนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

สตฺตมํ คณกโมคฺคลฺลานสุตฺตํ.

๘. โคปกโมคฺคลฺลานสุตฺตํ

[๗๙] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ อายสฺมา อานนฺโท ราชคเห วิหรติ เวพฺภาเน กลนฺทกนิวาเป อจิรปรินิพฺพุเต ภควติ. เตน โข ปน สมเยน ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ราชคหํ ปฏิสงฺขาราเปติ รญฺโญ ปชฺโชตสฺส อาสงฺกมาโน. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ "อติปฺปโค โข ตาว ราชคเห ปิณฺฑาย จริตุํ. ยนฺนูนาหํ, เยน โคปกโมคฺคลฺลานสฺส พฺราหฺมณสฺส กมฺมนฺโต, เยน โคปกโมคฺคลฺลาโน พฺราหฺมโณ; เตนุปสงฺกเมยฺยนฺติ.

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท, เยน โคปกโมคฺคลฺลานสฺส พฺราหฺมณสฺส กมฺมนฺโต, เยน โคปกโมคฺคลฺลาโน พฺราหฺมโณ; เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสา โข โคปกโมคฺคลฺลาโน พฺราหฺมโณ อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ทูรโต[๑] อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวาน[๒] อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ 'เอตุ โข ภวํ อานนฺโท. สฺวาคตํ โภโต อานนฺทสฺส, จิรสฺสํ โข ภวํ อานนฺโท อิมํ ปริยายมกาสิ ยทิทํ อิธาคมนาย. นิสีทตุ ภวํ อานนฺโท, อิทมาสนํ ปญฺญตฺตนฺติ. นิสีทิ โข อายสฺมา อานนฺโท ปญฺญตฺเต อาสเน. โคปกโมคฺคลฺลาโนปิ โข พฺราหฺมโณ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา [๓] นิสีทิ.

เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โคปกโมคฺคลฺลาโน พฺราหฺมโณ อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ "อตฺถิ นุ โข โภ อานนฺท เอกภิกฺขุปิ เตหิ ธมฺเมหิ สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ สมนฺนาคโต, เยหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โส ภวํ โคตโม อโหสิ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ทูรโตว
[๒] อิ. ทิสฺวา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. เอกมนฺตํ

"นตฺถิ โข พฺราหฺมณ เอกภิกฺขุปิ เตหิ ธมฺเมหิ สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ สมนฺนาคโต, เยหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โส ภควา อโหสิ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ; โส หิ พฺราหฺมณ ภควา อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาเทตา, อสญฺชาตสฺส มคฺคสฺส สญฺชาเนตา,[๑] อนกฺขาตสฺส มคฺคสฺส อกฺขาตา มคฺคญฺญู มคฺควิทู มคฺคโกวิโท; มคฺคานุคา จ ปน เอตรหิ สาวกา วิหรนฺติ ปจฺฉา สมนฺนาคตาติ. อยญฺจ หิทํ อายสฺมโต อานนฺทสฺส โคปกโมคฺคลฺลาเนน พฺราหฺมเณน สทฺธึ อนฺตรากถา วิปฺปกตา อโหสิ.[๒]

อถ โข วสฺสกาโร พฺราหฺมโณ มคธมหามตฺโต ราชคเห กมฺมนฺเต อนุสญฺญายมาโน, เยน โคปกโมคฺคลฺลานสฺส พฺราหฺมณสฺส กมฺมนฺโต, เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ; เอกมนฺตं นิสินฺโน โข วสฺสกาโร พฺราหฺมโณ มคธ-มหามตฺโต อายสฺมนฺตं อานนฺทं เอตทโวจ "กาย นุตฺถ โภ[๓] อานนฺท เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา, กา จ ปน เต[๔] อนฺตรากถา วิปฺปกตาติ.

"อิธ มํ พฺราหฺมณ โคปกโมคฺคลฺลาโน พฺราหฺมโณ เอวมาห[๕] "อตฺถิ นุ โข โภ อานนฺท เอกภิกฺขุปิ เตหิ ธมฺเมหิ สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ สมนฺนาคโต, เยหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โส ภวํ โคตโม อโหสิ อรหं สมฺมาสมฺพุทฺโธติ. เอวं วุตฺเต, อหं พฺราหฺมณ โคปกโมคฺคลฺลานं พฺราหฺมณं เอตทโวจๆ 'นตฺถิ โข พฺราหฺมณ เอกภิกฺขุปิ เตหิ ธมฺเมหิ สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ สมนฺนาคโต, เยหิ

---

[๑] ฉ.,เท. สญฺชเนตา
[๒] สี.,อิ. โหติ
[๓] อิ. โภสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. โว
[๕] อิ. อิทมาห

ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โส ภควา อโหสิ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ. โส หิ พฺราหฺมณ ภควา อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาเทตา, อสญฺชาตสฺส มคฺคสฺส สญฺชาเนตา, อนกฺขาตสฺส มคฺคสฺส อกฺขาตา มคฺคญฺญู มคฺควิทู มคฺคโกวิโท; มคฺคานุคา จ ปน เอตรหิ สาวกา วิหรนฺติ ปจฺฉา สมนฺนาคตาติ. อยํ โข โน พฺราหฺมณ โคปกโมคฺคลฺลาเนน พฺราหฺมเณน สทฺธึ อนฺตรากถา วิปฺปกตา, อถ ตฺวํ อนุปฺปตฺโตติ.

[๘๐] "อตฺถิ นุ โข โภ อานนฺท, เอกภิกฺขุปิ เตน โภตา โคตเมน จปิโต 'อยํ โว มมจฺจเยน ปฏิสรณํ ภวิสฺสตีติ, ยํ ตุมฺเห เอตรหิ ปฏิชาเวยฺยาถาติ.[๑]

นตฺถิ โข พฺราหฺมณ, เอกภิกฺขุปิ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จปิโต 'อยํ โว มมจฺจเยน ปฏิสรณํ ภวิสฺสตีติ, ยํ มยํ เอตรหิ ปฏิชาเวยฺยามาติ.

"อตฺถิ ปน โภ อานนฺท เอกภิกฺขุปิ สงฺเฆน สมฺมโต, สมฺพหุเลหิ เถเรหิ ภิกฺขูหิ จปิโต 'อยํ โน ภควโต อจฺจเยน ปฏิสรณํ ภวิสฺสตีติ, ยํ ตุมฺเห เอตรหิ ปฏิชาเวยฺยาถาติ.

"นตฺถิ โข พฺราหฺมณ เอกภิกฺขุปิ สงฺเฆน สมฺมโต, สมฺพหุเลหิ เถเรหิ ภิกฺขูหิ จปิโต 'อยํ โน ภควโต อจฺจเยน ปฏิสรณํ ภวิสฺสตีติ, ยํ มยํ เอตรหิ ปฏิชาเวยฺยามาติ.

"เอวํ อปฺปฏิสรเณ จ ปน โภ อานนฺท โก เหตุ ธมฺม-สามคฺคิยาติ.[๒]

"น โข มยํ พฺราหฺมณ อปฺปฏิสรณา; สปฺปฏิสรณา มยํ พฺราหฺมณ ธมฺมปฏิสรณาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ปฏิปาเทยฺยาถ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. สามคฺคิยาติ, เอวมุปริปิ.

"อตฺถิ นุ โข โภ อานนฺท เอกภิกฺขุปิ เตน โภตา โคตเมน ฐปิโต 'อยํ โว มมจฺจเยน ปฏิสรณํ ภวิสฺสตีติ, ยํ ตุมฺเห เอตรหิ ปฏิธาเวยฺยาถาติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน "นตฺถิ โข พฺราหฺมณ เอกภิกฺขุปิ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ฐปิโต 'อยํ โว มมจฺจเยน ปฏิสรณํ ภวิสฺสตีติ, ยํ มยํ เอตรหิ ปฏิธาเวยฺยามาติ วเทสิ. "อตฺถิ ปน โภ อานนฺท เอกภิกฺขุปิ สงฺเฆน สมฺมโต, สมฺพหุเลหิ เถเรหิ ภิกฺขูหิ ฐปิโต 'อยํ โน ภควโต อจฺจเยน ปฏิสรณํ ภวิสฺสตีติ, ยํ ตุมฺเห เอตรหิ ปฏิธาเวยฺยาถาติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน "นตฺถิ โข พฺราหฺมณ เอกภิกฺขุปิ สงฺเฆน สมฺมโต สมฺพหุเลหิ เถเรหิ ภิกฺขูหิ ฐปิโต 'อยํ โน ภควโต อจฺจเยน ปฏิสรณํ ภวิสฺสตีติ, ยํ มยํ เอตรหิ ปฏิธาเวยฺยามาติ วเทสิ. "เอวํ อปฺปฏิสรเณ จ ปน โภ อานนฺท โก เหตุ ธมฺมสามคฺคิยาติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน "น โข มยํ พฺราหฺมณ อปฺปฏิสรณา; สปฺปฏิสรณา มยํ พฺราหฺมณ ธมฺมปฏิสรณาติ วเทสิ. อิมสฺส ปน โภ อานนฺท ภาสิตสฺส กถं อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ.

[๘๑] "อตฺถิ โข พฺราหฺมณ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ภิกฺขูนํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิฏฺฐํ, เต มยํ ตทหุโปสเถ ยาวติกา เอกํ คามกฺเขตฺตํ อุปนิสฺสาย วิหราม, เต สพฺเพ เอกชฺฌํ สนฺนิปตาม; สนฺนิปติตฺวา, ยสฺส ตं วตฺตติ,[๑] ตํ อชฺเฌสาม. ตสฺมึ เจ ภญฺญมาเน โหติ ภิกฺขุสฺส อาปตฺติ, โหติ วีติกฺกโม, ตํ มยํ ยถาธมฺมํ ยถานุสิฏฺฐํ กาเรมาติ, น กิร โน ภวนฺโต กาเรนฺติ; ธมฺโม โน กาเรตีติ.

"อตฺถิ นุ โข โภ อานนฺท เอกภิกฺขุปิ, ยํ ตุมฺเห เอตรหิ สกฺกโรถ ครุกโรถ[๒] มาเนถ ปูเชถ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรถาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ปวตฺตติ

[๒] ฉ.,เท. ครุ กโรถ

"อตฺถิ[๑] โข พฺราหฺมณ เอกภิกฺขุปิ, ยํ มยํ เอตรหิ สกฺกโรม ครุกโรม มาเนม ปูเชม; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรามาติ.

"อตฺถิ[๒] โข โภ อานนฺท เอกภิกฺขุปิ เตน โภตา โคตเมน จปิโต 'อยํ โว มมจฺจเยน ปฏิสรณํ ภวิสฺสตีติ, ยํ ตุมฺเห เอตรหิ ปฏิชาเวยฺยาถาติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน "นตฺถิ โข พฺราหฺมณ เอกภิกฺขุปิ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จปิโต 'อยํ โว มมจฺจเยน ปฏิสรณํ ภวิสฺสตีติ, ยํ มยํ เอตรหิ ปฏิชาเวยฺยามาติ วเทสิ. "อตฺถิ ปน[๓] โภ อานนฺท เอกภิกฺขุปิ สงฺเฆน สมฺมโต, สมฺพหุเลหิ เถเรหิ ภิกฺขูหิ จปิโต 'อยํ โน ภควโต อจฺจเยน ปฏิสรณํ ภวิสฺสตีติ, ยํ ตุมฺเห เอตรหิ ปฏิชาเวยฺยาถาติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน "นตฺถิ โข พฺราหฺมณ เอกภิกฺขุปิ สงฺเฆน สมฺมโต, สมฺพหุเลหิ เถเรหิ ภิกฺขูหิ จปิโต 'อยํ โน ภควโต อจฺจเยน ปฏิสรณํ ภวิสฺสตีติ, ยํ มยํ เอตรหิ ปฏิชาเวยฺยามาติ วเทสิ. "อตฺถิ นุ โข โภ อานนฺท เอกภิกฺขุปิ, ยํ ตุมฺเห เอตรหิ สกฺกโรถ ครุกโรถ มาเนถ ปูเชถ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรถาติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน "อตฺถิ[๔] โข พฺราหฺมณ เอกภิกฺขุปิ, ยํ มยํ เอตรหิ สกฺกโรม ครุกโรม มาเนม ปูเชม; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรามาติ วเทสิ. อิมสฺส [๕] โภ อานนฺท ภาสิตสฺส กถํ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ.

[๘๒] "อตฺถิ โข พฺราหฺมณ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ทส ปสาทนียา ธมฺมา อกฺขาตา, ยสฺมึ โน เต[๖] ธมฺมา สํวิชฺชนฺติ, ตํ มยํ เอตรหิ สกฺกโรม ครุกโรม มาเนม ปูเชม; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหราม. กตเม ทส.

---

[๑] ฉ.,เท. นตฺถิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อตฺถิ นุ โข
[๓] อิ. อตฺถิ ปน โว
[๔] ฉ.,เท. นตฺถิ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ปน
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อิเม

อิธ พฺราหฺมณ ภิกฺขุ สีลวา โหติ, ปาติโมกฺขสංวรสංวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปนฺโน, อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุ.

พหุสฺสุโต โหติ สุตธโร สุตสนฺนิจโย, เย เต ธมฺมา อาทิกลฺยาณา มชฺเฌกลฺยาณา ปริโยสานกลฺยาณา สาตฺถา[๑] สพฺยญฺชนา เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยं อภิวทนฺติ, ตถารูปาสฺส ธมฺมา พหุสฺสุตา โหนฺติ ธตา[๒] วจสา ปริจิตา มนสานุเปกฺขิตา ทิฏฺฐิยา สุปฏิวิทฺธา.

สนฺตุฏฺโ โหติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺช-ปริกฺขาเรหิ.

จตุนฺนं ฌานานं อาภิเจตสิกานं ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารานं นิกาม-ลาภี โหติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี.

อเนกวิหิตं อิทฺธิวิธं ปจฺจนุโภติ, เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ; อาวิภาวं ติโรภาวं ติโรกุฑฺฑํ ติโรปาการं ติโรปพฺพตं อสชฺชมาโน[๓] คจฺฉติ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปฐวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กโรติ เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาเน คจฺฉติ เสยฺยถาปิ ปฐวิยं; อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กมติ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ; อิเมปิ จนฺทิมสุริเย เอวंมหิทฺธิเก เอวंมหานุภาเว ปาณินา ปริมสติ[๔] ปริมชฺชติ, ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสं วตฺเตติ.

ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สทฺเท สุณาติ ทิพฺเพ จ มานุเส จ, เย ทูเร สนฺติเก จ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สาตฺถं สพฺยญฺชนं

[๒] ฉ. ธาตา

[๓] อาสชฺชมาโน

[๔] "ปรามสตีติปิ ปาโฐ.

ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาติ. สราคํ วา จิตฺตํ ‘สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วีตราคํ วา จิตฺตํ ‘วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, สโทสํ วา จิตฺตํ ‘สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ วีตโทสํ วา จิตฺตํ ‘วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, สโมหํ วา จิตฺตํ ‘สโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วีตโมหํ วา จิตฺตํ ‘วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘สงฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. มหคฺคตํ วา จิตฺตํ ‘มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ ‘อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ ‘สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ ‘อนุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สมาหิตํ วา จิตฺตํ ‘สมาหิตं จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อสมาหิตं วา จิตฺตํ ‘อสมาหิตं จิตฺตนฺติ ปชานาติ. วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘อวิมุตฺตं จิตฺตนฺติ ปชานาติ.

อเนกวิหิตं ปุพฺเพนิวาสं อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทं เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาฬีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ อเนกปิ สำวฏฺฏกปฺเป อเนกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนกปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป, “อมุตฺราสึ เอวำนาโม เอวำโคตฺโต เอวำวณฺโณ เอวมาหาโร เอวำ สุขทุกฺข-ปฏิสำเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ, ตตฺราปาสึ เอวำนาโม เอวำโคตฺโต เอวำวณฺโณ เอวมาหาโร เอวำ สุขทุกฺขปฏิสำเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ. อิติ สาการำ สอุทฺเทสำ อเนกวิหิตं ปุพฺเพนิวาสำ อนุสฺสรติ.

ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ, สุคเต ทุคฺคเต ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ.

อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเจว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ.

อิเม โข พฺราหฺมณ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ทส ปสาทนียา ธมฺมา อกฺขาตา. ยสฺมึ โน อิเม ธมฺมา สํวิชฺชนฺติ, ตํ มยํ เอตรหิ สกฺกโรม ครุกโรม มาเนม ปูเชม; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรามาติ.

[๘๓] เอวํ วุตฺเต, วสฺสกาโร พฺราหฺมโณ มคธมหามตฺโต อุปนนฺทํ เสนาปตึ อามนฺเตสิ "ตํ กึ มญฺญสิ.[๑] เอวं[๑] เสนาปติ, ยทิเม โภนฺโต สกฺกาตพฺพํ สกฺกโรนฺติ, ครุกาตพฺพํ ครุกโรนฺติ มาเนตพฺพํ มาเนนฺติ, ปูเชตพฺพํ ปูเชนฺติ.

ตคฺฆิเม โภนฺโต สกฺกาตพฺพํ สกฺกโรนฺติ, ครุกาตพฺพํ ครุกโรนฺติ, มาเนตพฺพํ มาเนนฺติ, ปูเชตพฺพํ ปูเชนฺติ, อิมญฺจ หิ เต โภนฺโต น สกฺกเรยฺยุ น ครุกเรยฺยุ น มาเนยฺยุ น ปูเชยฺยุ; อถ กิญฺจรหิ เต โภนฺโต สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา [๒] อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุนฺติ.

อถ โข วสฺสกาโร พฺราหฺมโณ มคธมหามตฺโต อายสฺมนฺตं อานนฺทํ เอตทโวจ "กหํ ปน [๓] อานนฺโท เอตรหิ วิหรตีติ.

"เวพฺภเว ขฺวาหํ พฺราหฺมณ เอตรหิ วิหรามีติ.

"กจฺจิ ปน โภ อานนฺท เวพฺภวํ รมณียญฺเจว อปฺปสทฺทญฺจ อปฺปนิคฺโฆสญฺจ วิชนวาตं มนุสฺสราหเสยฺยกं ปฏิสลฺลานสารุปฺปนฺติ.

[๑-๑] ฉ.,เท. มญฺญติ ภวं
[๒] ฉ.,เท. มาเนตฺวา ปูเชตฺวา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ภวं

"ตคฺฆ พฺราหฺมณ เวพฺวนํ รมณียญฺเจว อปฺปสทฺทญฺจ อปฺปนิคฺโฆสญฺจ วิชนวาตํ มนุสฺสราหเสยฺยกํ ปฏิสลฺลานสารุปฺปํ, ยถาตํ ตุมฺหาทิเสหิ รกฺขิเกหิ[๑] โคปเกหีติ.

"ตคฺฆ โภ อานนฺท เวพฺวนํ รมณียญฺเจว อปฺปสทฺทญฺจ อปฺปนิคฺโฆสญฺจ วิชนวาตํ มนุสฺสราหเสยฺยกํ ปฏิสลฺลานสารุปฺปํ, ยถาตํ ภวนฺเตหิ ฌายีหิ ฌานสีเลหิ.[๒] ฌายิโน เจว ภวนฺโต ฌานสีลิโน จ. เอกมิทาหํ โภ อานนฺท สมยํ โส ภวํ โคตโม เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํ. อถ ขฺวาหํ โภ อานนฺท, เยน มหาวนํ กูฏาคารสาลา, เยน โส ภวํ โคตโม, เตนุปสงฺกมึ. ตตฺร จ ปน โส ภวํ โคตโม อเนกปริยาเยน ฌานกถํ กเถสิ, ฌายี เจว โส ภวํ โคตโม อโหสิ ฌานสีโล[๓] จ, สพฺพญฺจ ปน โส ภวํ โคตโม ฌานํ วณฺเณสีติ.

[๘๔] "น โข พฺราหฺมณ โส ภควา สพฺพํ ฌานํ วณฺเณสิ, นาปิ โส ภควา สพฺพํ ฌานํ น วณฺเณสิ [๔] น[๕] กถัญฺจปญฺจ พฺราหฺมณ โส ภควา ฌานํ น วณฺเณสิ. อิธ พฺราหฺมณ เอกจฺโจ กามราค-ปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ กามราคปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ กามราคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; โส กามราคํเยว อนฺตรํ กริตฺวา ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ. พฺยาปาทปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ พฺยาปาทปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ พฺยาปาทสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; โส พฺยาปาทเยว อนฺตรํ กริตฺวา ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ. ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ ถีนมิทฺธปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ ถีนมิทฺธสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ

---

[๑] ฉ.,เท. รกฺขเกหิ, อิ. รกฺเขหิ
[๒] ฉ.,เท. ฌานสีลิหิ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ฌานสีลี
[๔] ฉ.,เท. อิติสทฺโท ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. นสทฺโท น ทิสฺสติ.

นปฺปชานาติ; โส ถีนมิทฺธเมว อนฺตรํ กริตฺวา ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ. อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; โส อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจเมว อนฺตรํ กริตฺวา ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ. วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ วิจิกิจฺฉาปเรเตน, อุปฺปนฺนาย จ วิจิกิจฺฉาย นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; โส วิจิกิจฺฉเมว อนฺตรํ กริตฺวา ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ. น เอวรูปี โข พฺราหฺมณ โส ภควา ฌานํ วณฺเณสิ.

กถญฺจ พฺราหฺมณ โส ภควา ฌานํ วณฺเณสิ. อิธ พฺราหฺมณ ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เอวรูปี โข พฺราหฺมณ โส ภควา ฌานํ วณฺเณสีติ.

“คารยฺหํ กิร โภ อานนฺท โส ภวํ โคตโม ฌานํ ครหิ, ปาสํสํ ปสํสิ, หนฺท จทานิ มยํ โภ อานนฺท คจฺฉาม; พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียาติ.

“ยสฺสทานิ ตฺวํ พฺราหฺมณ กาลํ มญฺญสีติ.

อถ โข วสฺสกาโร พฺราหฺมโณ มคธมหามตฺโต อายสฺมโต อานนฺทสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ. อถ โข โคปกโมคฺคลฺลาโน พฺราหฺมโณ อจิรปกฺกนฺเต วสฺสกาเร พฺราหฺมเณ มคธมหามตฺเต อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ “ยํ โน มยํ ภวนฺตํ อานนฺทํ อปุจฺฉิมฺหา,[๑] ตํ โน ภวํ อานนฺโท น พฺยากาสีติ.

---

[๑] สี.,อิ. อปุจฺฉิมฺห

"นนุ[๑] เต พฺราหฺมณ อโวจุมฺหา[๒] 'นตฺถิ โข พฺราหฺมณ เอกภิกฺขุปิ เตหิ ธมฺเมหิ สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ สมนฺนาคโต, เยหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โส ภควา อโหสิ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โส หิ พฺราหฺมณ ภควา อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาเทตา, อสญฺชาตสฺส มคฺคสฺส สญฺชาเนตา,[๓] อนกฺขาตสฺส มคฺคสฺส อกฺขาตา มคฺคญฺญู มคฺควิทู มคฺคโกวิโท. มคฺคานุคา จ ปน เอตรหิ สาวกา วิหรนฺติ ปจฺฉา สมนฺนาคตาติ.

อฏฺฐมํ โคปกโมคฺคลฺลานสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] อิ. อปินุ
[๒] สี.,อิ. อโวจุมฺห
[๓] ฉ.,เท. สญฺชเนตา

๙. มหาปุณฺณมสุตฺตํ

[๘๕] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุ ปาสาเท. เตน โข ปน สมเยน ภควา ตทหุโปสเถ ปณฺณรเส ปุณฺณาย ปุณฺณมาย รตฺติยา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต อพฺโภกาเส นิสินฺโน โหติ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ จีวรํ กตฺวา, เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ

"ปุจฺเฉยฺยาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ กิญฺจิเทว เทสํ, สเจ เม ภควา โอกาสํ กโรติ ปญฺหสฺส เวยฺยากรณายาติ.

"เตนหิ ตฺวํ ภิกฺขุ สเก อาสเน นิสีทิตฺวา ปุจฺฉ, ยทากงฺขสีติ.

[๘๖] อถ โข โส ภิกฺขุ สเก อาสเน นิสีทิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ "อิเม นุ โข ภนฺเต ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา. เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธติ.

"อิเม โข ภิกฺขุ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา. เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธติ.

"สาธุ ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา ภควนฺตํ อุตฺตริ ปญฺหํ ปุจฺฉิ[๑] "อิเม ปน ภนฺเต ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา กึมูลกาติ.

"อิเม โข ภิกฺขุ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ฉนฺทมูลกาติ.

"ตญฺเจว นุ โข ภนฺเต อุปาทานํ, เต ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา, อุทาหุ อญฺญตฺร ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธหิ[๒] อุปาทานนฺติ.

---

[๑] สี.,อิ. อปุจฺฉิ

[๒] ฉ.,เท. ปญฺจหุปาทานกฺขนฺเธหิ, เอวมุปริปิ.

"น โข ภิกฺขุ ตญฺเญว อุปาทานํ, เต ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา, นาปิ อญฺญตฺร ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธหิ อุปาทานํ. โย โข ภิกฺขุ ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธสุ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ อุปาทานนฺติ.

"สิยา ปน ภนฺเต สา[๑] ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธสุ ฉนฺทราคเวมตฺตตาติ.

"สิยา ภิกฺขูติ ภควา อโวจ "อิธ ภิกฺขุ เอกจฺจสฺส เอวํ โหติ 'เอวํรูโป สิยํ อนาคตมทฺธานํ, เอวํเวทโน สิยํ อนาคตมทฺธานํ, เอวํสญฺโญ สิยํ อนาคตมทฺธานํ, เอวํสงฺขาโร สิยํ อนาคตมทฺธานํ, เอวํวิญฺญาโณ สิยํ อนาคตมทฺธานนฺติ; เอวํ โข ภิกฺขุ สิยา[๒] ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธสุ ฉนฺทราคเวมตฺตตาติ.

"กิตฺตาวตา ปน ภนฺเต ขนฺธานํ ขนฺธาธิวจนํ โหตีติ.

"ยงฺกิญฺจิ ภิกฺขุ รูปี อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, อยํ รูปกฺขนฺโธ ยากาจิ เวทนา ฯเปฯ ยากาจิ สญฺญา ฯเปฯ เยเกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา, หีนํ วา ปณีตํ วา, ยํ ทูเร สนฺติเก วา, อยํ วิญฺญาณกฺขนฺโธ. เอตฺตาวตา โข ภิกฺขุ ขนฺธานํ ขนฺธาธิวจนํ โหตีติ.

"โก นุ โข ภนฺเต เหตุ, โก ปจฺจโย รูปกฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนาย. โก เหตุ, โก ปจฺจโย เวทนากฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนาย. โก เหตุ, โก ปจฺจโย สญฺญากฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนาย. โก เหตุ โก ปจฺจโย สงฺขารกฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนาย. โก เหตุ โก ปจฺจโย วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนายาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

"จตฺตาโร โข ภิกฺขุ มหาภูตา เหตุ, จตฺตาโร มหาภูตา ปจฺจโย รูปกฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนาย. ผสฺโส เหตุ, ผสฺโส ปจฺจโย เวทนากฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนาย. ผสฺโส เหตุ, ผสฺโส ปจฺจโย สญฺญากฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนาย. ผสฺโส เหตุ, ผสฺโส ปจฺจโย สงฺขารกฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนาย. นามรูปํ โข ภิกฺขุ เหตุ, นามรูปํ ปจฺจโย วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนายาติ.

[๘๗] "กถํ ปน ภนฺเต สกฺกายทิฏฺฐิ โหตีติ. "อิธ ภิกฺขุ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปํ, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ. เวทนํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, เวทนาวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา เวทนํ, เวทนาย วา อตฺตานํ, สญฺญํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, สญฺญาวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา สญฺญํ, สญฺญาย วา อตฺตานํ. สงฺขาเร อตฺตโต สมนุปสฺสติ, สงฺขารวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา สงฺขาเร, สงฺขาเรสุ วา อตฺตานํ. วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ. เอวํ โข ภิกฺขุ สกฺกายทิฏฺฐิ โหตีติ.

"กถํ ปน ภนฺเต สกฺกายทิฏฺฐิ น โหตีติ. "อิธ ภิกฺขุ สุตวา อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต สปฺปุริสานํ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต น รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา รูปํ, น รูปสฺมึ วา อตฺตานํ. น เวทนํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น เวทนาวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา เวทนํ, น เวทนาย วา อตฺตานํ. น สญฺญํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น สญฺญาวนฺตํ วา

อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา สญฺญํ, น สญฺญาย วา อตฺตานํ. น สงฺขาเร อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น สงฺขารวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา สงฺขาเร, น สงฺขาเรสุ วา อตฺตานํ. น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, น วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ. เอวํ โข ภิกฺขุ สกฺกายทิฏฺฐิ น โหตีติ.

[๘๘] "โก นุ โข ภนฺเต รูเป อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณํ. โก เวทนาย อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณํ. โก สญฺญาย อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณํ. โก สงฺขาเรสุ อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณํ. โก วิญฺญาเณ อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณนฺติ.

"ยํ โข ภิกฺขุ รูปึ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ รูเป อสฺสาโท; ยํ รูปึ อนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อยํ รูเป อาทีนโว; โย รูเป ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ รูเป นิสฺสรณํ; ยญฺจ[๑] ภิกฺขุ เวทนํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ เวทนาย อสฺสาโท; ยา เวทนา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา, อยํ เวทนาย อาทีนโว; โย เวทนาย ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ เวทนาย นิสฺสรณํ; ยญฺจ ภิกฺขุ สญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ สญฺญาย อสฺสาโท; ยา สญฺญา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา, อยํ สญฺญาย อาทีนโว; โย สญฺญาย ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ สญฺญาย นิสฺสรณํ; ยญฺจ ภิกฺขุ สงฺขาเร ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ สงฺขาเรสุ อสฺสาโท; เย สงฺขารา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา, อยํ สงฺขาเรสุ อาทีนโว; โย สงฺขาเรสุ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ สงฺขาเรสุ นิสฺสรณํ; ยญฺจ ภิกฺขุ วิญฺญาณํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ยํ โข

สุขำ โสมนสฺสำ, อยำ วิญ๎ญาเณ อสฺสาโท; ยำ วิญ๎ญาณำ อนิจฺจำ ทุกฺขำ วิปริณามธมฺมำ, อยำ วิญ๎ญาเณ อาทีนโว; โย วิญ๎ญาเณ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานำ, อิทำ วิญ๎ญาเณ นิสฺสรณนฺติ.

[๘๙] “กถำ ปน ภนฺเต ชานโต กถำ ปสฺสโต อิมสฺมิญ๎จ สวิญ๎ญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ 7อหงฺการมมงฺการ-มานานุสยา น โหนฺตีติ.

“ยงฺกิญ๎จิ ภิกฺขุ รูปำ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนำ อชฺฌตฺตำ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกำ วา สุขุมำ วา หีนำ วา ปณีตำ วา, ยำ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพำ รูปำ ‘เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญ๎ญาย ปสฺสติ. ยากาจิ เวทนา ฯเปฯ ยากาจิ สญ๎ญา ฯเปฯ เยเกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญ๎จิ วิญ๎ญาณำ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนำ อชฺฌตฺตำ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกำ วา สุขุมำ วา หีนำ วา ปณีตำ วา, ยำ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพำ วิญ๎ญาณำ ‘เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญ๎ญาย ปสฺสติ. เอวำ โข ภิกฺขุ ชานโต เอวำ ปสฺสโต อิมสฺมิญ๎จ สวิญ๎ญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺตีติ.

[๙๐] อถ โข อญ๎ญตรสฺส ภิกฺขุโน เอวำ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ “อิติ กิร โภ รูปำ อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สญ๎ญา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา, วิญ๎ญาณำ อนตฺตา; อนตฺตกตานิ กมฺมานิ กมฺตฺตานำ ผุสิสฺสนฺตีติ. อถ โข ภควา ตสฺส ภิกฺขุโน เจตสา เจโต ปริวิตกฺกมญ๎ญาย ภิกฺขู อามนฺเตสิ “ฐานำ โข ปเนตำ ภิกฺขเว วิชฺชติ, ยำ อิเธกจฺโจ โมฆปุริโส อวิทฺธา[๑] อวิชฺชาคโต ตณฺหาธิปเตยฺเยน เจตสา สตฺถุ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อวิทฺวา

สาสนํ อภิชาวิตพฺพํ[๑] มญฺเญยฺย 'อิติ กิร โภ รูปี อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สญฺญา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺญาณํ อนตฺตา; อนตฺตกตานิ กมฺมานิ กมตฺตานํ ผุสิสฺสนฺตีติ. ปฏิปุจฺฉามิ[๒] "วินีตา โข เม ตุมฺเห ภิกฺขเว ตตฺร[๓] ตตฺร[๓] ธมฺเมสุ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปี นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

"ตสฺมาติห ภิกฺขเว ยงฺกิญฺจิ รูปี อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา, ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปี 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ. ยากาจิ เวทนา ฯเปฯ ยากาจิ สญฺญา ฯเปฯ เยเกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา, ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ "เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ. เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อติชาวิตพฺพํ [๒] สี.,อิ. ปฏิจฺจ วินีตา ฉ.,เท. ปฏิวินีตา
[๓-๓] อิ. เตสุ เตสุ

อริยสาวโก รูปสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ; นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ, 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ. อิมสฺมิญฺจ[๑] ปน เวยฺยากรณสฺมึ ภญฺญมาเน สฏฺฐิมตฺตานํ ภิกฺขูนํ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจึสูติ.

นวมํ มหาปุณฺณมสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] อิ. อิมสฺมึ โข

๑๐. จูฬปุณฺณมสุตฺตํ

[๙๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุ ปาสาเท. เตน โข ปน สมเยน ภควา ตทหุโปสเถ ปณฺณรเส ปุณฺณาย ปุณฺณมาย รตฺติยา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต อพฺโภกาเส นิสินฺโน โหติ.

อถ โข ภควา ตุณฺหีภูตํ[๑] ภิกฺขุสงฺฆํ อนุวิโลเกตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ชาเนยฺย นุ โข ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสปฺปุริสํ 'อสปฺปุริโส อยมฺภวนฺติ. โน เหตํ ภนฺเต. "สาธุ ภิกฺขเว, อฏฺฐานเมตํ ภิกฺขเว อนวกาโส, ยํ อสปฺปุริโส อสปฺปุริสํ ชาเนยฺย 'อสปฺปุริโส อยมฺภวนฺติ ชาเนยฺย ปน ภิกฺขเว อสปฺปุริโส สปฺปุริสํ 'สปฺปุริโส อยมฺภวนฺติ. โน เหตํ ภนฺเต. "สาธุ ภิกฺขเว, เอตมฺปิ[๒] ภิกฺขเว อฏฺฐานํ อนวกาโส ยํ อสปฺปุริโส สปฺปุริสํ ชาเนยฺย 'สปฺปุริโส อยมฺภวนฺติ.

อสปฺปุริโส ภิกฺขเว อสทฺธมฺมสมนฺนาคโต โหติ, อสปฺปุริสภตฺตี โหติ, อสปฺปุริสจินฺตี โหติ, อสปฺปุริสมนฺตี โหติ, อสปฺปุริสวาโจ โหติ, อสปฺปุริสกมฺมนฺโต โหติ, อสปฺปุริสทิฏฺฐี โหติ, อสปฺปุริสทานํ เทติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสทฺธมฺมสมนฺนาคโต โหติ. อิธ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสทฺโธ โหติ, อหิริโก โหติ, อโนตฺตปฺปี โหติ, อปฺปสฺสุโต โหติ, กุสีโต โหติ, มุฏฺฐสฺสตี โหติ, ทุปฺปญฺโญ โหติ. เอวํ โข ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสทฺธมฺมสมนฺนาคโต โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสปฺปุริสภตฺตี โหติ. อิธ ภิกฺขเว อสปฺปุริสสฺส, เย เต สมณพฺราหฺมณา อสทฺธา อหิริกา อโนตฺตปฺปิโน อปฺปสฺสุตา กุสีตา มุฏฺฐสฺสติโน ทุปฺปญฺญา, ตฺยสฺส[๓] มิตฺตา โหนฺติ เต สหายา. เอวํ โข ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสปฺปุริสภตฺตี โหติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ตุณฺหีภูตํ ตุณฺหีภูตํ [๒] ฉ.,เท.,อิ. เอตมฺปิ โข
[๓] ฉ.,เท. ตฺยาสฺส, เอวมุปริปิ.

กถญฺจ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสปฺปุริสจินฺตี โหติ. อิธ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ. เอวํ โข ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสปฺปุริสจินฺตี โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสปฺปุริสมนฺตี โหติ. อิธ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อตฺตพฺยาพาธายปิ มนฺเตติ, ปรพฺยาพาธายปิ มนฺเตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ มนฺเตติ. เอวํ โข ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสปฺปุริสมนฺตี โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสปฺปุริสวาโจ โหติ. อิธ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส มุสาวาที[๑] โหติ, ปิสุณวาโจ[๒] โหติ, ผรุสวาโจ โหติ, สมฺผปฺปลาปี โหติ. เอวํ โข ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสปฺปุริสวาโจ โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสปฺปุริสกมฺมนฺโต โหติ. อิธ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส ปาณาติปาตี โหติ, อทินฺนาทายี โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารี โหติ. เอวํ โข ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสปฺปุริสกมฺมนฺโต โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสปฺปุริสทิฏฺฐี โหติ. อิธ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส เอวํทิฏฺฐิโก[๓] โหติ 'นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ, นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, นตฺถิ อยं โลโก, นตฺถิ ปโร โลโก, นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา, นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา, เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ. เอวํ โข ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสปฺปุริสทิฏฺฐี โหติ.

---

[๑] สี.,อิ. มุสาวาโท
[๒] อิ. ปิสุณาวาโจ
[๓] ฉ.,เท. เอวํทิฏฺฐี, อิ. เอวํทิฏฺฐี

กถญฺจ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสปฺปุริสทานํ เทติ. อิธ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสกฺกจฺจํ ทานํ เทติ, อสหตฺถา ทานํ เทติ, อจิตฺตี[๑] กตฺวา ทานํ เทติ, อปวิฏฺฐํ[๒] ทานํ เทติ, อนาคมนทิฏฺฐิโก ทานํ เทติ. เอวํ โข ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อสปฺปุริสทานํ เทติ.

ส[๓] โข[๓] โส ภิกฺขเว อสปฺปุริโส เอวํ อสทฺธมฺมสมนฺนาคโต, เอวํ อสปฺปุริสภตฺตี, เอวํ อสปฺปุริสจินฺตี, เอวํ อสปฺปุริสมนฺตี, เอวํ อสปฺปุริสวาโจ, เอวํ อสปฺปุริสกมฺมนฺโต, เอวํ อสปฺปุริสทิฏฺฐี, เอวํ อสปฺปุริสทานํ ทตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา, ยา อสปฺปุริสานํ คติ; ตตฺถ อุปฺปชฺชติ.[๔] กา จ ภิกฺขเว อสปฺปุริสานํ คติ. นิรโย วา ติรจฺฉานโยนิ วา.

[๙๒] ชาเนยฺย นุ โข ภิกฺขเว สปฺปุริโส สปฺปุริสํ 'สปฺปุริโส อยมฺภวนฺติ. เอวํ ภนฺเต. "สาธุ ภิกฺขเว, ฐานเมตํ ภิกฺขเว วิชฺชติ, ยํ สปฺปุริโส สปฺปุริสํ ชาเนยฺย 'สปฺปุริโส อยมฺภวนฺติ. ชาเนยฺย ปน ภิกฺขเว สปฺปุริโส อสปฺปุริสํ 'อสปฺปุริโส อยมฺภวนฺติ. เอวํ ภนฺเต. "สาธุ ภิกฺขเว, เอตมฺปิ โข ภิกฺขเว ฐานํ วิชฺชติ, ยํ สปฺปุริโส อสปฺปุริสํ ชาเนยฺย 'อสปฺปุริโส อยมฺภวนฺติ.

สปฺปุริโส ภิกฺขเว สทฺธมฺมสมนฺนาคโต โหติ, สปฺปุริสภตฺตี โหติ, สปฺปุริสจินฺตี โหติ, สปฺปุริสมนฺตี โหติ, สปฺปุริสวาโจ โหติ, สปฺปุริสกมฺมนฺโต โหติ, สปฺปุริสทิฏฺฐี โหติ, สปฺปุริสทานํ เทติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว สปฺปุริโส สทฺธมฺมสมนฺนาคโต โหติ. อิธ ภิกฺขเว สปฺปุริโส สทฺโธ โหติ, หิริมา โหติ, โอตฺตปฺปี โหติ, พหุสฺสุโต

---

[๑] ฉ.,เท. อจิตฺตีกตฺวา อิ. อจิตฺติกตฺวา
[๒] สี.,อิ. อปวิทฺธํ
[๓-๓] ฉ.,เท. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๔] ฉ.,เท. อุปปชฺชติ

โหติ, อารทฺธวิริโย โหติ, อุปฏฺฐิตสตี โหติ, ปญฺญวา โหติ. เอวํ โข ภิกฺขเว สปฺปุริโส สทฺธมฺมสมนฺนาคโต โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว สปฺปุริโส สปฺปุริสภตฺตี โหติ. อิธ ภิกฺขเว สปฺปุริสสฺส, เย เต สมณพฺราหฺมณา สทฺธา หิริมนฺโต โอตฺตปฺปิโน พหุสฺสุตา อารทฺธวิริยา อุปฏฺฐิตสติโน ปญฺญวนฺโต, ตฺยสฺส มิตฺตา โหนฺติ, เต สหายา [๑] เอวํ โข ภิกฺขเว สปฺปุริโส สปฺปุริสภตฺตี โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว สปฺปุริโส สปฺปุริสจินฺตี โหติ. อิธ ภิกฺขเว สปฺปุริโส เนวตฺตพฺยาพาธาย เจเตติ, น ปรพฺยาพาธาย เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธาย เจเตติ. เอวํ โข ภิกฺขเว สปฺปุริโส สปฺปุริสจินฺตี โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว สปฺปุริโส สปฺปุริสมนฺตี โหติ. อิธ ภิกฺขเว สปฺปุริโส เนวตฺตพฺยาพาธาย มนฺเตติ, น ปรพฺยาพาธาย มนฺเตติ, น อุภยพฺยาพาธาย มนฺเตติ. เอวํ โข ภิกฺขเว สปฺปุริโส สปฺปุริสมนฺตี โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว สปฺปุริโส สปฺปุริสวาโจ โหติ. อิธ ภิกฺขเว สปฺปุริโส มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ. เอวํ โข ภิกฺขเว สปฺปุริโส สปฺปุริสวาโจ โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว สปฺปุริโส สปฺปุริสกมฺมนฺโต โหติ. อิธ ภิกฺขเว สปฺปุริโส ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ. เอวํ โข ภิกฺขเว สปฺปุริโส สปฺปุริสกมฺมนฺโต โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว สปฺปุริโส สปฺปุริสทิฏฺฐี โหติ. อิธ ภิกฺขเว สปฺปุริโส เอวํ ทิฏฺฐิโก โหติ, 'อตฺถิ ทินฺนํ, อตฺถิ ยิฏฺฐํ, อตฺถิ หุตํ,

---

[๑] อิ. โหนฺติ

อตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, อตฺถิ อยํ โลโก, อตฺถิ ปโร โลโก, อตฺถิ มาตา, อตฺถิ ปิตา, อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, อตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา, เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ. เอวํ โข ภิกฺขเว สปฺปุริโส สปฺปุริสทิฏฺฐี โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว สปฺปุริโส สปฺปุริสทานํ เทติ. อิธ ภิกฺขเว สปฺปุริโส สกฺกจฺจํ ทานํ เทติ,[๑] จิตฺตึ กตฺวา ทานํ เทติ, ปริสุทฺธं[๒] ทานํ เทติ, อาคมนทิฏฺฐิโก ทานํ เทติ, เอวํ โข ภิกฺขเว สปฺปุริโส สปฺปุริสทานํ เทติ.

ส โข โส ภิกฺขเว สปฺปุริโส เอวํ สทฺธมฺมสมนฺนาคโต, เอวํ สปฺปุริสภตฺตี, เอวํ สปฺปุริสจินฺตี, เอวํ สปฺปุริสมนฺตี, เอวํ สปฺปุริสวาโจ, เอวํ สปฺปุริสกมฺมนฺโต, เอวํ สปฺปุริสทิฏฺฐี; เอวํ สปฺปุริสทานํ ทตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา, ยา สปฺปุริสานं คติ, ตตฺถ อุปฺปชฺชติ.[๓] กา จ[๔] ภิกฺขเว สปฺปุริสานं คติ. เทวมหตฺตตา วา มนุสฺสมหตฺตตา วาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตं อภินนฺทุนฺติ.

ทสมํ จูฬปุณฺณมสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

ปฐโม เทวทหวคฺโค นิฏฺฐิโต.

---

[๑] ฉ.,เท. สหตฺถา ทานํ เทติ.
[๒] ฉ.,เท. อนปวิฏฺฐํ
[๓] ฉ.,เท. อุปปชฺชติ
[๔] ฉ.,เท. จสทฺโท น ทิสฺสติ.

ตสฺสุทฺทานํ

เทวทหึ[๑] ปญฺจตฺตยं กินฺติสามสุนกฺขตฺตํ
สปฺปายคณโคปก- มหาปุณฺณจูฬปุณฺณญฺจาติ.[๑]

---

[๑] สฺยา. เทวทห ปญฺจตฺตยกินฺติ
นิคนฺโถ อญฺญเวยฺยากรโณ
คุรุคณากโคปกำ ปุณฺณมโย
เทวทหคฺคโม ปจโม ปวโร.

๒. อนุปทวคฺโค

๑. อนุปทสุตฺตํ

[๙๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"ปณฺฑิโต ภิกฺขเว สารีปุตฺโต, มหาปญฺโญ ภิกฺขเว สารีปุตฺโต, ปุถุปญฺโญ ภิกฺขเว สารีปุตฺโต, หาสปญฺโญ[๑] ภิกฺขเว สารีปุตฺโต, ชวนปญฺโญ ภิกฺขเว สารีปุตฺโต, ติกฺขปญฺโญ ภิกฺขเว สารีปุตฺโต, นิพฺเพธิกปญฺโญ ภิกฺขเว สารีปุตฺโต, สารีปุตฺโต ภิกฺขเว อฑฺฒมาสํ อนุปทธมฺมวิปสฺสนํ วิปสฺสิ.[๒] ตตฺริทํ ภิกฺขเว สารีปุตฺตสฺส อนุปทธมฺม-วิปสฺสนาย โหติ.

[๙๔] อิธ ภิกฺขเว สารีปุตฺโต วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เย จ ปฐเม ฌาเน ธมฺมา, วิตกฺโก จ วิจาโร จ ปีติ จ สุขญฺจ จิตฺเตกคฺคตา จ, ผสฺโส เวทนา สญฺญา เจตนา วิญฺญาณํ[๓] ฉนฺโท อธิโมกฺโข วิริยํ สติ อุเปกฺขา มนสิกาโร. ตฺยสฺส ธมฺมา อนุปทววตฺถิตา โหนฺติ, ตฺยสฺส ธมฺมา วิทิตา อุปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อุปฏฺฐหนฺติ, วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ. โส เอวํ ปชานาติ 'เอวํ กิร เม ธมฺมา อหุตฺวา สมฺโภนฺติ, หุตฺวา ปติเวนฺตีติ.[๔] โส เตสุ ธมฺเมสุ อนุปาโย อนปาโย อนิสฺสิโต อปฺปฏิพทฺโธ วิปฺปมุตฺโต

---

[๑] สี.,อิ. หาสุปญฺโญ
[๒] ฉ.,เท. วิปสฺสติ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. จิตฺตํ
[๔] ฉ.,เท. ปฏิเวนฺติ อิ. ปฏิเวเทนฺติ

วิสฺยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติ. โส ‘อตฺถิ อุตฺตรึ[๑] นิสฺสรณนฺติ ปชานาติ. ตพฺพหุลีการา อตฺถิ เตฺววสฺส โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว สารีปุตฺโต วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เย จ ทุติเย ฌาเน ธมฺมา, อชฺฌตฺตํ สมฺปสาโท จ ปีติ จ สุขญฺจ จิตฺเตกคฺคตา จ, ผสฺโส เวทนา สญฺญา เจตนา วิญฺญาณํ[๒] ฉนฺโท อธิโมกฺโข วิริยํ สติ อุเปกฺขา มนสิกาโร. ตฺยสฺส ธมฺมา อนุปทววตฺถิตา โหนฺติ, ตฺยสฺส ธมฺมา วิทิตา อุปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อุปฏฺฐหนฺติ, วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ. โส เอวํ ปชานาติ ‘เอวํ กิร เม ธมฺมา อหุตฺวา สมฺโภนฺติ, หุตฺวา ปติเวนฺตีติ. โส เตสุ ธมฺเมสุ อนุปาโย อนปาโย อนิสฺสิโต อปฺปฏิพทฺโธ วิปฺปมุตฺโต วิสฺยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติ. โส ‘อตฺถิ อุตฺตรึ นิสฺสรณนฺติ ปชานาติ. ตพฺพหุลีการา อตฺถิ เตฺววสฺส โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว สารีปุตฺโต ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสංเวเทติ, ยนฺตं อริยา อาจิกฺขนฺติ ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ, ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เย จ ตติเย ฌาเน ธมฺมา, อุเปกฺขา[๓] จ สุขญฺจ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ จิตฺเตกคฺคตา จ, ผสฺโส เวทนา สญฺญา เจตนา วิญฺญาณํ ฉนฺโท อธิโมกฺโข วิริยํ สติ อุเปกฺขา มนสิกาโร, ตฺยสฺส ธมฺมา อนุปทววตฺถิตา โหนฺติ, ตฺยสฺส ธมฺมา วิทิตา อุปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อุปฏฺฐหนฺติ, วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ. โส เอวํ ปชานาติ ‘เอวํ กิร เม ธมฺมา อหุตฺวา สมฺโภนฺติ, หุตฺวา ปติเวนฺตีติ.[๔] โส เตสุ

---

[๑] ฉ.,เท. อุตฺตริ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. จิตฺตํ
[๓] ฉ.,เท. อยं ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๔] ฉ.,เท. ปฏิเวนฺติ

ธมฺเมสุ อนุปาโย อนปาโย อนิสฺสิโต อปฺปฏิพทฺโธ วิปฺปมุตฺโต วิสํยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติ. โส “อตฺถิ อุตฺตรึ นิสฺสรณนฺติ ปชานาติ. ตพฺพหุลีการา อตฺถิ เตฺววสฺส โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว สารีปุตฺโต สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขา-สติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เย จ จตุตฺเถ ฌาเน ธมฺมา, อุเปกฺขา อทุกฺขมสุขา เวทนา ปริสุทฺธตฺตา เจตโส อนาโภโค สติปาริสุทฺธิ จิตฺเตกคฺคตา จ, ผสฺโส เวทนา สญฺญา เจตนา วิญฺญาณํ ฉนฺโท อธิโมกฺโข วิริยํ สติ อุเปกฺขา มนสิกาโร. ตฺยสฺส ธมฺมา อนุปทววตฺถิตา โหนฺติ, ตฺยสฺส ธมฺมา วิทิตา อุปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อุปฏฺฐหนฺติ, วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ. โส เอวํ ปชานาติ ‘เอวํ กิร เม ธมฺมา อหุตฺวา สมฺภนฺติ, หุตฺวา ปติเวนฺตีติ. โส เตสุ ธมฺเมสุ อนุปาโย อนปาโย อนิสฺสิโต อปฺปฏิพทฺโธ วิปฺปมุตฺโต วิสํยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติ. โส ‘อตฺถิ อุตฺตรึ นิสฺสรณนฺติ ปชานาติ. ตพฺพหุลีการา อตฺถิ เตฺววสฺส โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว สารีปุตฺโต สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา “อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เย จ อากาสานญฺจายตเน ธมฺมา, อากาสานญฺจายตนสญฺญา จ จิตฺเตกคฺคตา จ, ผสฺโส เวทนา สญฺญา เจตนา วิญฺญาณํ ฉนฺโท อธิโมกฺโข วิริยํ สติ อุเปกฺขา มนสิกาโร. ตฺยสฺส ธมฺมา อนุปทววตฺถิตา โหนฺติ, ตฺยสฺส ธมฺมา วิทิตา อุปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อุปฏฺฐหนฺติ, วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ. โส เอวํ ปชานาติ เอวํ กิร เม ธมฺมา อหุตฺวา สมฺภนฺติ, หุตฺวา ปติเวนฺตีติ. โส เตสุ ธมฺเมสุ อนุปาโย อนปาโย อนิสฺสิโต อปฺปฏิพทฺโธ

วิปฺปมุตฺโต วิสํยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติ. โส 'อตฺถิ อุตฺตรึ นิสฺสรณนฺติ ปชานาติ. ตพฺพหุลีการา อตฺถิ เตฺววสฺส โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว สารีปุตฺโต สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม[๑] 'อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เย จ วิญฺญาณญฺจายตเน ธมฺมา, วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญา จ จิตฺเตกคฺคตา จ, ผสฺโส เวทนา สญฺญา เจตนา วิญฺญาณํ ฉนฺโท อธิโมกฺโข วิริยํ สติ อุเปกฺขา มนสิกาโร. ตฺยสฺส ธมฺมา อนุปทววตฺถิตา โหนฺติ, ตฺยสฺส ธมฺมา วิทิตา อุปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อุปฏฺฐหนฺติ, วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ. โส เอวํ ปชานาติ 'เอวํ กิร เม ธมฺมา อหุตฺวา สมฺโภนฺติ, หุตฺวา ปติเวนฺตีติ. โส เตสุ ธมฺเมสุ อนุปาโย อนปาโย อนิสฺสิโต อปฺปฏิพทฺโธ วิปฺปมุตฺโต วิสํยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติ. โส 'อตฺถิ อุตฺตรึ นิสฺสรณนฺติ ปชานาติ. ตพฺพหุลีการา อตฺถิ เตฺววสฺส โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว สารีปุตฺโต สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม 'นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เย จ อากิญฺจญฺญายตเน ธมฺมา, อากิญฺจญฺญายตนสญฺญา จ จิตฺเตกคฺคตา จ, ผสฺโส เวทนา สญฺญา เจตนา วิญฺญาณํ ฉนฺโท อธิโมกฺโข วิริยํ สติ อุเปกฺขา มนสิกาโร. ตฺยสฺส ธมฺมา อนุปทววตฺถิตา โหนฺติ, ตฺยสฺส ธมฺมา วิทิตา อุปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อุปฏฺฐหนฺติ, วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ. โส เอวํ ปชานาติ 'เอวํ กิร เม ธมฺมา อหุตฺวา สมฺโภนฺติ, หุตฺวา ปติเวนฺตีติ. โส เตสุ ธมฺเมสุ อนุปาโย อนปาโย อนิสฺสิโต อปฺปฏิพทฺโธ วิปฺปมุตฺโต วิสํยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติ. โส 'อตฺถิ อุตฺตรึ นิสฺสรณนฺติ ปชานาติ. ตพฺพหุลีการา อตฺถิ เตฺววสฺส โหติ.

---

[๑] อิ. สมติกฺกมา

[๙๕] ปุน จปรํ ภิกฺขเว สารีปุตฺโต สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส ตาย สมาปตฺติยา สโต วุฏฺฐาติ.[๑] โส ตาย สมาปตฺติยา สโต วุฏฺฐหิตฺวา, เย ธมฺมา อตีตา นิรุทฺธา วิปริณตา, เต ธมฺเม สมนุปสฺสติ 'เอวํ กิร เม ธมฺมา อหุตฺวา สมฺภวนฺติ, หุตฺวา ปติเวนฺตีติ. โส เตสุ ธมฺเมสุ อนุปาโย อนปาโย อนิสฺสิโต อปฺปฏิพทฺโธ วิปฺปมุตฺโต วิสํยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติ. โส 'อตฺถิ อุตฺตรึ นิสฺสรณนฺติ ปชานาติ. ตพฺพหุลีการา อตฺถิ เตฺววสฺส โหติ.

[๙๖] ปุน จปรํ ภิกฺขเว สารีปุตฺโต สพฺพโส เนวสญฺญา-นาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ปญฺญายปสฺส[๒] ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติ. โส ตาย สมาปตฺติยา สโต วุฏฺฐาติ. โส ตาย สมาปตฺติยา สโต วุฏฺฐหิตฺวา, เย ธมฺมา[๓] อตีตา นิรุทฺธา วิปริณตา, เต ธมฺเม สมนุปสฺสติ "เอวํ กิร เม ธมฺมา อหุตฺวา สมฺภวนฺติ, หุตฺวา ปติเวนฺตีติ. โส เตสุ ธมฺเมสุ อนุปาโย อนปาโย อนิสฺสิโต อปฺปฏิพทฺโธ วิปฺปมุตฺโต วิสํยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติ. โส 'อตฺถิ[๔] อุตฺตรึ นิสฺสรณนฺติ ปชานาติ. ตพฺพหุลีการา อตฺถิ[๔] เตฺววสฺส โหติ.

[๙๗] ยํ โข ตํ ภิกฺขเว สมฺมา วทมาโน วเทยฺย 'วสิปฺปตฺโต ปารมิปฺปตฺโต อริยสฺมึ สีลสฺมึ, วสิปฺปตฺโต ปารมิปฺปตฺโต อริยสฺมึ สมาธิสฺมึ, วสิปฺปตฺโต ปารมิปฺปตฺโต อริยาย ปญฺญาย,[๕] วสิปฺปตฺโต ปารมิปฺปตฺโต อริยาย วิมุตฺติยาติ. สารีปุตฺตเมว ตํ สมฺมา วทมาโน

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. วุฏฺฐหติ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ปญฺญาย จสฺส
[๓] สี.,อิ. เต
[๔] ฉ.,เท.,อิ. นตฺถิ
[๕] อิ. สญฺญาย

วเทยฺย ‘วสิปฺปตฺโต ปารมิปฺปตฺโต อริยสฺมึ สีลสฺมึ, วสิปฺปตฺโต ปารมิปฺปตฺโต อริยสฺมึ สมาธิสฺมึ, วสิปฺปตฺโต ปารมิปฺปตฺโต อริยาย ปญฺญาย, วสิปฺปตฺโต ปารมิปฺปตฺโต อริยาย วิมุตฺติยาติ.

ยํ โข ตํ ภิกฺขเว สมฺมา วทมาโน วเทยฺย ‘ภควโต ปุตฺโต โอรโส มุขโต ชาโต ธมฺมโช ธมฺมนิมฺมิโต ธมฺมทายาโท, โน อามิสทายาโทติ. สารีปุตฺตเมว ตํ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย ‘ภควโต ปุตฺโต โอรโส มุขโต ชาโต ธมฺมโช ธมฺมนิมฺมิโต ธมฺมทายาโท, โน อามิสทายาโทติ. สารีปุตฺโต ภิกฺขเว ตถาคเตน อนุตฺตรํ ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ สมฺมเทว อนุปฺปวตฺเตตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ปฐมํ อนุปทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๒. ฉวิโสธนสุตฺตํ[๑]

[๙๘] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อญฺญํ พฺยากโรติ 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามีติ. ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ภาสิตํ เนว อภินนฺทิตพฺพํ น ปฏิกฺโกสิตพฺพํ. อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา ปญฺโห ปุจฺฉิตพฺโพ 'จตฺตาโรเม อาวุโส โวหารา เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สมฺมทกฺขาตา. กตเม จตฺตาโร. ทิฏฺเ ทิฏฺวาทิตา, สุเต สุตวาทิตา, มุเต มุตวาทิตา, วิญฺญาเต วิญฺญาตวาทิตา, อิเม โข อาวุโส จตฺตาโร โวหารา เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สมฺมทกฺขาตา. กถํ ชานโต ปนายสฺมโต กถํ ปสฺสโต อิเมสุ จตูสุ โวหาเรสุ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุตฺตนฺติ.

ขีณาสวสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน วุสิตวโต กตกรณียสฺส โอหิต-ภารสฺส อนุปฺปตฺตสทตฺถสฺส ปริกฺขีณภวสญฺโญชนสฺส สมฺมทญฺญา-วิมุตฺตสฺส อยมนุธมฺโม โหติ เวยฺยากรณาย 'ทิฏฺเ โข อหํ อาวุโส อนุปาโย อนปาโย อนิสฺสิโต อปฺปฏิพทฺโธ วิปฺปมุตฺโต วิสํยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรามิ. สุเต โข อหํ อาวุโส ฯเปฯ มุเต โข อหํ อาวุโส ฯเปฯ วิญฺญาเต โข อหํ อาวุโส อนุปาโย อนปาโย อนิสฺสิโต อปฺปฏิพทฺโธ วิปฺปมุตฺโต วิสํยุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรามิ. เอวํ โข เม อาวุโส ชานโต เอวํ ปสฺสโต อิเมสุ จตูสุ โวหาเรสุ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุตฺตนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ฉพฺพิโสธนสุตฺตํ

ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ‘สาธูติ ภาสิตํ อภินนฺทิตพฺพํ อนุโมทิตพฺพํ. ‘สาธูติ ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุตฺตรึ ปญฺโห ปุจฺฉิตพฺโพ

[๙๙] ‘ปญฺจ[๑] โข อิเม[๑] อาวุโส อุปาทานกฺขนฺธา เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สมฺมทกฺขาตา. กตเม ปญฺจ. เสยฺยถีทํ. รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ. อิเม โข อาวุโส ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สมฺมทกฺขาตา. กถํ ชานโต ปนายสฺมโต กถํ ปสฺสโต อิเมสุ ปญฺจสุปาทานกฺขนฺเธสุ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุตฺตนฺติ.

ขีณาสวสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน วุสิตวโต กตกรณียสฺส โอหิตภารสฺส อนุปฺปตฺตสทตฺถสฺส ปริกฺขีณภวสญฺโญชนสฺส สมฺมทญฺญา-วิมุตฺตสฺส อยมนุธมฺโม โหติ เวยฺยากรณาย, รูปี โข อหํ อาวุโส ‘อพลํ วิราคุนํ[๒] อนสฺสาสิกนฺติ[๓] วิทิตฺวา, เย รูเป อุปาทายุปาทานา[๔] เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, เตสํ ขยา วิราคา นิโรธา จาคา ปฏินิสฺสคฺคา ‘วิมุตฺตํ เม จิตฺตนฺติ ปชานามิ. เวทนํ โข อหํ อาวุโส ฯเปฯ สญฺญํ โข อหํ อาวุโส ฯเปฯ สงฺขาเร โข อหํ อาวุโส ฯเปฯ วิญฺญาณํ โข อหํ อาวุโส ‘อพลํ วิราคุนํ อนสฺสาสิกนฺติ วิทิตฺวา, เย วิญฺญาเณ อุปาทายุปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, เตสํ ขยา วิราคา นิโรธา จาคา ปฏินิสฺสคฺคา ‘วิมุตฺตํ เม จิตฺตนฺติ ปชานามิ. เอวํ โข เม อาวุโส ชานโต เอวํ ปสฺสโต อิเมสุ ปญฺจสุปาทานกฺขนฺเธสุ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุตฺตนฺติ. ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ‘สาธูติ ภาสิตํ อภินนฺทิตพฺพํ อนุโมทิตพฺพํ. ‘สาธูติ ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุตฺตรึ ปญฺโห ปุจฺฉิตพฺโพ

[๑-๑] ฉ.,เท. ปญฺจิเม
[๒] ฉ.,เท. วิราคํ
[๓] อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท. อุปายูปาทานา

[๑๐๐] ‘ฉยิมาวุโส ธาตุโย เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สมฺมทกฺขาตา. กตมา ฉ. ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาสธาตุ วิญฺญาณธาตุ. อิมา โข อาวุโส ฉ ธาตุโย เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สมฺมทกฺขาตา. กถํ ชานโต ปนายสฺมโต กถํ ปสฺสโต อิมาสุ ฉสุ ธาตูสุ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจตนฺติ.

ขีณาสวสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน วุสิตวโต กตกรณียสฺส โอหิต-ภารสฺส อนุปฺปตฺตสทตฺถสฺส ปริกฺขีณภวสญฺโญชนสฺส สมฺมทญฺญา-วิมุตฺตสฺส อยมนุธมฺโม โหติ เวยฺยากรณาย ‘ปฐวีธาตุ โข อหํ อาวุโส อนตฺตโต อุปคจฺฉึ, น จ ปฐวีธาตุนิสฺสิตํ อตฺตานํ. เย จ ปฐวีธาตุนิสฺสิตา อุปาทายุปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, เตสํ ขยา วิราคา นิโรธา จาคา ปฏินิสฺสคฺคา ‘วิมุตฺตํ เม จิตฺตนฺติ ปชานามิ. อาโปธาตุ โข อหํ อาวุโส ฯเปฯ เตโชธาตุ โข อหํ อาวุโส ฯเปฯ วาโยธาตุ โข อหํ อาวุโส ฯเปฯ อากาสธาตุ โข อหํ อาวุโส ฯเปฯ วิญฺญาณธาตุ โข อหํ อาวุโส อนตฺตโต อุปคจฺฉึ น จ วิญฺญาณธาตุนิสฺสิตํ อตฺตานํ. เย จ วิญฺญาณธาตุนิสฺสิตา อุปาทายุปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, เตสํ ขยา วิราคา นิโรธา จาคา ปฏินิสฺสคฺคา ‘วิมุตฺตํ เม จิตฺตนฺติ ปชานามิ. เอวํ โข เม อาวุโส ชานโต เอวํ ปสฺสโต อิมาสุ ฉสุ ธาตูสุ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจตนฺติ. ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ‘สาธูติ ภาสิตํ อภินนฺทิตพฺพํ อนุโมทิตพฺพํ. ‘สาธูติ ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุตฺตรึ ปญฺโห ปุจฺฉิตพฺโพ

[๑๐๑] ‘ฉ โข ปนิมานิ อาวุโส อชฺฌตฺติกานิ พาหิรานิ อายตนานิ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สมฺมทกฺขาตานิ. กตมานิ ฉ. จกฺขุ เจว รูปา จ โสตญ จ สทฺทา จ

ฆานํ จ คนฺธา จ ชิวฺหา จ รสา จ กาโย จ โผฏฺฐพฺพา จ มโน จ ธมฺมา จ. อิมานิ โข อาวุโส ฉ อชฺฌตฺติกานิ พาหิรานิ อายตนานิ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สมฺมทกฺขาตานิ. กถํ ชานโต ปนายสฺมโต กถํ ปสฺสโต อิเมสุ ฉสุ อชฺฌตฺติกพาหิเรสุ อายตเนสุ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุตฺตนฺติ.

ขีณาสวสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน วุสิตวโต กตกรณียสฺส โอหิตภารสฺส อนุปฺปตฺตสทตฺถสฺส ปริกฺขีณภวสญฺโญชนสฺส สมฺมทญฺญา-วิมุตฺตสฺส อยมนุธมฺโม โหติ เวยฺยากรณาย ‘จกฺขุสฺมึ อาวุโส รูเป จกฺขุวิญฺญาเณ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตพฺเพสุ ธมฺเมสุ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา เย อุปาทายุปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, เตสํ ขยา วิราคา นิโรธา จาคา ปฏินิสฺสคฺคา วิมุตฺตํ เม จิตฺตนฺติ ปชานามิ. โสตสฺมึ อาวุโส สทฺเท โสตวิญฺญาเณ ฯเปฯ ฆานสฺมึ อาวุโส คนฺเธ ฆานวิญฺญาเณ ฯเปฯ ชิวฺหาย อาวุโส รเส ชิวฺหาวิญฺญาเณ ฯเปฯ กายสฺมึ อาวุโส โผฏฺฐพฺเพ กายวิญฺญาเณ ฯเปฯ มนสฺมึ อาวุโส ธมฺเม มโนวิญฺญาเณ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตพฺเพสุ ธมฺเมสุ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา เย [๑] อุปาทายุปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, เตสํ ขยา วิราคา นิโรธา จาคา ปฏินิสฺสคฺคา ‘วิมุตฺตํ เม จิตฺตนฺติ ปชานามิ. เอวํ โข เม อาวุโส ชานโต เอวํ ปสฺสโต อิเมสุ ฉสุ อชฺฌตฺติกพาหิเรสุ อายตเนสุ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุตฺตนฺติ. ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ‘สาธูติ ภาสิตํ อภินนฺทิตพฺพํ อนุโมทิตพฺพํ. ‘สาธูติ ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุตฺตรึ ปญฺโห ปุจฺฉิตพฺโพ

---

[๑] ฉ.,เท. จ

[๑๐๒] ‘กถํ ชานโต ปนายสฺมโต กถํ ปสฺสโต อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา[๑] สุสมูหตาติ.[๒]

ขีณาสวสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน วุสิตวโต กตกรณียสฺส โอหิตภารสฺส อนุปฺปตฺตสทตฺถสฺส ปริกฺขีณภวสญฺโญชนสฺส สมฺมทญฺญาวิมุตฺตสฺส อยมนุธมฺโม โหติ เวยฺยากรณาย ‘ปุพฺเพ โข อหํ อาวุโส อาคาริยภูโต สมาโน อวิทฺทสุ อโหสึ, ตสฺส เม ตถาคโต วา ตถาคตสาวโก วา ธมฺมํ เทเสติ,[๓] ตาหํ ธมฺมํ สุตฺวา ตถาคเต สทฺธํ ปฏิลภึ. โส เตน สทฺธาปฏิลาเภน สมนฺนาคโต อิติ ปฏิสญฺจิกฺขึ ‘สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ, อพฺโภกาโส ปพฺพชฺชา, นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํ, ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ. โส โข อหํ อาวุโส อปเรน สมเยน อปฺปํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย อปฺปํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย มหนฺตํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชึ. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโน ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต อโหสึ. นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ ลชฺชี ทยาปนฺโน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี อโหสึ.[๔] อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต อโหสึ, ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขี, อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหาสึ. อพฺรหฺมจริยํ ปหาย พฺรหฺมจารี อโหสึ อาราจารี วิรโต เมถุนา คามธมฺมา. มุสาวาทํ ปหาย

---

[๑] อิ. อหึการมมึการมานานุสยา
[๒] ฉ.,เท. สมูหตา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. เทเสสิ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. วิหาสึ

มุสาวาทา ปฏิวิรโต อโหสึ สจฺจวาที สจฺจสนฺโธ เถโต ปจฺจยิโก อวิสංวาทโก โลกสฺส. ปิสุณํ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต อโหสึ, อิโต สุตฺวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสं เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสं อกฺขาตา อมูสं เภทาย; อิติ ภินฺนานํ วา สนฺธาตา, สหิตานํ วา อนุปฺปทาตา, สมคฺคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา อโหสึ. ผรุสं วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต อโหสึ, ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา, ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา อโหสึ. สมฺผปฺปลาปึ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต อโหสึ กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที, นิธานวตึ วาจํ ภาสิตา อโหสึ กาเลน สาปเทสं ปริยนฺตวตึ อตฺถสญฺหิตํ.

โส พีชคามภูตคามสมารมฺภา ปฏิวิรโต อโหสึ. เอกภตฺติโก อโหสึ รตฺตูปรโต วิรโต วิกาลโภชนา. นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา ปฏิวิรโต อโหสึ. มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรโต อโหสึ. อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรโต อโหสึ. ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต อโหสึ. อามกธญฺญปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต อโหสึ. อามกมංสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต อโหสึ. อิตฺถีกุมาริกาปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต อโหสึ. ทาสีทาส-ปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต อโหสึ. อเชฬกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต อโหสึ. กุกฺกุฏสูกรปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต อโหสึ. หตฺถิควาสฺสวลวปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต อโหสึ. เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต อโหสึ. ทูเตยฺยปหีณ-คมนานุโยคา ปฏิวิรโต อโหสึ. กยวิกฺกยา ปฏิวิรโต อโหสึ. ตุลากูฏกංสกูฏ-มานกูฏา ปฏิวิรโต อโหสึ. อุกฺโกฏนวญฺจนนิกติสาวิโยคา ปฏิวิรโต อโหสึ. เฉทนวธพนฺธนวิปราโมสอาโลปสหสาการา ปฏิวิรโต อโหสึ.

โส สนฺตุฏฺโฐ อโหสึ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน, [๑] เยน เยเนว ปกฺกมึ, สมาทาเยว ปกฺกมึ. เสยฺยถาปิ

---

๑ ฉ.,เท. โส, เอวมุปริปิ.

นาม ปกฺขี สกุโณ เยน เยเนว เฑติ, สปตฺตภาโรว เฑติ; เอวเมว โข อหํ อาวุโส สนฺตุฏฺโฐ อโหสึ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน, เยน เยเนว ปกฺกมึ, สมาทาเยว ปกฺกมึ. โส อิมินา อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตํ อนวชฺชสุขํ ปฏิสํเวเทสึ.

[๑๐๓] โส จกฺขุนา รูปึ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี อโหสึ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสංวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชึ, รกฺขึ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สංวรํ อาปชฺชึ. โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธं ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสं สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมं วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี อโหสึ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยं อสංวุตं วิหรนฺตं อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชึ. รกฺขึ มนินฺทฺริยं, มนินฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชึ.

โส อิมินา อริเยน อินฺทฺริยสංวเรน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตं อพฺยาเสกสุขं ปฏิสංเวเทสึ.

[๑] อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี อโหสึ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี อโหสึ, สมฺมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี อโหสึ, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี อโหสึ, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี อโหสึ, อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี อโหสึ, คเต ฐิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี อโหสึ.

โส อิมินา จ อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต, อิมาย จ อริยาย สนฺตุฏฺฐิยา สมนฺนาคโต, อิมินา จ อริเยน อินฺทฺริยสංวเรน

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โส

สมนฺนาคโต, อิมินา จ อริเยน สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชี, อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อพฺโภกาสํ ปลาลปุญฺชํ. โส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต นิสีทิ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุๆ กายํ ปณิธาย ปริมุขๆ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา.

โส อภิชฺฌๆ โลเก ปหาย วิคตาภิชฺเฌน เจตสา วิหาสึ, อภิชฺฌาย จิตฺตๆ ปริโสเธสึ. พฺยาปาทปโทสๆ ปหาย อพฺยาปนฺนจิตฺโต วิหาสึ สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี, พฺยาปาทปโทสา จิตฺตๆ ปริโสเธสึ. ถีนมิทฺธๆ ปหาย วิคตถีนมิทฺโธ วิหาสึ อาโลกสญฺญี สโต สมฺปชาโน. ถีนมิทฺธา จิตฺตๆ ปริโสเธสึ. อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจๆ ปหาย อนุทฺธโต วิหาสึ อชฺฌตฺตๆ วูปสนฺตจิตฺโต, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจา จิตฺตๆ ปริโสเธสึ. วิจิกิจฺฉๆ ปหาย ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิหาสึ อกถกถี กุสเลสุ ธมฺเมสุ, วิจิกิจฺฉาย จิตฺตๆ ปริโสเธสึ.

[๑๐๔] โส [๑] ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารๆ วิเวกชๆ ปีติสุขๆ ปฐมๆ ฌานๆ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ. วิตกฺกวิจารานๆ วูปสมา อชฺฌตฺตๆ สมฺปสาทนๆ เจตโส เอโกทิภาวๆ อวิตกฺกๆ อวิจารๆ สมาธิชๆ ปีติสุขๆ ทุติยๆ ฌานๆ ฯเปฯ ตติยๆ ฌานๆ ฯเปฯ จตุตฺถๆ ฌานๆ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ.

โส เอวๆ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานๆ ขยญาณาย จิตฺตๆ อภินินฺนาเมสึ, โส “อิทๆ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตๆ อพฺภญฺญาสึ, “อยๆ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตๆ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยๆ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตๆ

---

[๑] ฉ.,เท. อิเม

อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อิเม อาสวาติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ อาสวสมุทโยติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ อาสวนิโรโธติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ. ตสฺส เม เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, วิมุตฺตสฺมึ ‘วิมุตฺตมิติ ญาณํ อโหสึ, ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสึ. เอวํ โข เม อาวุโส ชานโต เอวํ ปสฺสโต อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา สุสมูหตาติ.[๑]

ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ‘สาธูติ ภาสิตํ อภินนฺทิตพฺพํ อนุโมทิตพฺพํ. ‘สาธูติ ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย ‘ลาภา โน อาวุโส, สุลทฺธํ โน อาวุโส, เย มยํ อายสฺมนฺตํ ตาทิสํ สพฺรหฺมจารึ[๒] สมนุปสฺสามาติ.[๓]

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ทุติยํ ฉวิโสธนสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. สมูหตาติ
[๒] สี.,อิ. พฺรหฺมจารี
[๓] สี.,อิ. ปสฺสามาติ

๓. สปฺปุริสสุตฺตํ

[๑๐๕] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "สปฺปุริสธมฺมญฺจ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ[๑] อสปฺปุริสธมฺมญฺจ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"กตโม จ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. อิธ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อุจฺจากุลา ปพฺพชิโต โหติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "อหํ โขมฺหิ อุจฺจากุลา ปพฺพชิโต, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู น อุจฺจากุลา ปพฺพชิตาติ. โส ตาย อุจฺจากุลีนตาย อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วมฺเภติ. อยํ[๒] ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "น โข อุจฺจากุลีนตาย โลภธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ. โทสธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โมหธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ. โน เจปิ อุจฺจากุลา ปพฺพชิโต โหติ; โส จ โหติ ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน สามีจิปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี, โส ตตฺถ ปูชฺโย, โส ตตฺถ ปาสํโสติ. โส ปฏิปทำเยว อนฺตรํ กริตฺวา ตาย อุจฺจากุลีนตาย เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. อยํ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส มหากุลา ปพฺพชิโต โหติ, มหาโภคกุลา ปพฺพชิโต โหติ, อุฬารโภคกุลา ปพฺพชิโต โหติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "อหํ โขมฺหิ อุฬารโภคกุลา ปพฺพชิโต, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู น อุฬารโภคกุลา ปพฺพชิตาติ. โส ตาย อุฬารโภคตาย

---

[๑] สี.,อิ. เทสิสฺสามิ [๒] อิ. อยมฺปิ

อตฺตานุกฺกำเสติ, ปรำ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "น โข อุฬารโภคตาย โลภธมฺมา วา ปริกฺขยำ คจฺฉนฺติ, โทสธมฺมา วา ปริกฺขยำ คจฺฉนฺติ, โมหธมฺมา วา ปริกฺขยำ คจฺฉนฺติ, โน เจปิ อุฬารโภคกุลา ปพฺพชิโต โหติ; โส จ โหติ ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน สามีจิปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี; โส ตตฺถ ปุชฺโช, โส ตตฺถ ปาสำโสติ. โส ปฏิปทำเยว อนฺตรำ กริตฺวา ตาย อุฬารโภคตาย เนวตฺตานุกฺกำเสติ, น ปรำ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

[๑๐๖] ปุน จปรำ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส ฌาโต โหติ ยสสฺสี. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "อหำ โขมฺหิ ฌาโต ยสสฺสี, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู อปฺปฌาตา อปฺเปสกฺขาติ. โส เตน ฌาตตฺเตน[๑] อตฺตานุกฺกำเสติ, ปรำ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "น โข ฌาตตฺเตน โลภธมฺมา วา ปริกฺขยำ คจฺฉนฺติ, โทสธมฺมา วา ปริกฺขยำ คจฺฉนฺติ, โมหธมฺมา วา ปริกฺขยำ คจฺฉนฺติ, โน เจปิ ฌาโต โหติ ยสสฺสี. โส จ โหติ ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน สามีจิปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี; โส ตตฺถ ปุชฺโช, โส ตตฺถ ปาสำโสติ. โส[๒] ปฏิปทำเยว อนฺตรำ กริตฺวา[๒] เตน ฌาตตฺเตน เนวตฺตานุกฺกำเสติ, น ปรำ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

ปุน จปรำ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส ลาภี โหติ จีวรปิณฺฑปาต-เสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานำ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "อหำ โขมฺหิ ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานำ, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู น ลาภิโน จีวรปิณฺฑปาต เสนาสนคิลานปจฺจย-เภสชฺชปริกฺขารานนฺติ. โส เตน ลาเภน อตฺตานุกฺกำเสติ, ปรำ วมฺเภติ.

---

[๑] สี. ฌาเตน ฉ. ฌตฺเตน, เอวมุปริปิ.
[๒] สฺยา. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ

อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “น โข ลาเภน โลภธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โทสธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โมหธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โน เจปิ ลาภี โหติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺช-ปริกฺขารานํ; โส จ โหติ ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน สามีจิปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี; โส ตตฺถ ปูชฺโช, เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส พหุสฺสุโต โหติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “อหํ โขมฺหิ พหุสฺสุโต, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู น พหุสฺสุตาติ. โส เตน พาหุสจฺเจน อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “น โข พาหุสจฺเจน โลภธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โทสธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โมหธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โน เจปิ พหุสฺสุโต โหติ, โส จ โหติ ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน สามีจิปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี; โส ตตฺถ ปูชฺโช, โส ตตฺถ ปาสํโสติ. โส ปฏิปทำเยว อนฺตรํ กริตฺวา เตน พาหุสจฺเจน เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส วินยธโร โหติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “อหํ โขมฺหิ วินยธโร, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู น วินยธราติ. โส เตน วินยธรตฺเตน อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “น โข วินยธรตฺเตน โลภธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โทสธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โมหธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โน เจปิ วินยธโร โหติ, โส จ โหติ ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน สามีจิปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี;

โส ตตฺถ ปุชฺโช, โส ตตฺถ ปาสโสติ. โส ปฏิปทำเยว อนฺตรำ กริตฺวา เตน วินยธรตฺเตน เนวตฺตานุกฺกำเสติ, น ปรำ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

ปุน จปรำ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส ธมฺมกถิโก โหติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "อหำ โขมฺหิ ธมฺมกถิโก, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู น ธมฺมกถิกาติ. โส เตน ธมฺมกถิกตฺเตน อตฺตานุกฺกำเสติ, ปรำ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "น โข ธมฺมกถิกตฺเตน โลภธมฺมา วา ปริกฺขยำ คจฺฉนฺติ, โทสธมฺมา วา ปริกฺขยำ คจฺฉนฺติ, โมหธมฺมา วา ปริกฺขยำ คจฺฉนฺติ, โน เจปิ ธมฺมกถิโก โหติ, โส จ โหติ ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน สามีจิปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี; โส ตตฺถ ปุชฺโช, โส ตตฺถ ปาสโสติ. โส ปฏิปทำเยว อนฺตรำ กริตฺวา เตน ธมฺมกถิกตฺเตน เนวตฺตานุกฺกำเสติ, น ปรำ วมฺเภติ อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

[๑๐๗] ปุน จปรำ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส อารญฺญโก โหติ, โส อิติ "ปฏิสญฺจิกฺขติ อหำ โขมฺหิ อารญฺญโก, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู น อารญฺญกาติ. โส เตน อารญฺญกตฺเตน อตฺตานุกฺกำเสติ, ปรำ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "น โข อารญฺญกตฺเตน โลภธมฺมา วา ปริกฺขยำ คจฺฉนฺติ, โทสธมฺมา วา ปริกฺขยำ คจฺฉนฺติ, โมหธมฺมา วา ปริกฺขยำ คจฺฉนฺติ, โน เจปิ อารญฺญโก โหติ. โส จ โหติ ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน สามีจิปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี; โส ตตฺถ ปุชฺโช, โส ตตฺถ ปาสโสติ. โส ปฏิปทำเยว อนฺตรำ กริตฺวา เตน อารญฺญกตฺเตน เนวตฺตานุกฺกำเสติ, น ปรำ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส ปิสุกูลิโก โหติ, โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “อหํ โขมฺหิ ปิสุกูลิโก, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู น ปิสุกูลิกาติ. โส เตน ปิสุกูลิกตฺเตน อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “น โข ปิสุกูลิกตฺเตน โลภธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โทสธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โมหธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โน เจปิ ปิสุกูลิโก โหติ. โส จ โหติ ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน สามีจิปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี; โส ตตฺถ ปุชฺโช, โส ตตฺถ ปาสํโสติ. โส ปฏิปทำเยว อนฺตรํ กริตฺวา เตน ปิสุกูลิกตฺเตน เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส ปิณฺฑปาติโก โหติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “อหํ โขมฺหิ ปิณฺฑปาติโก, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู น ปิณฺฑปาติกาติ. โส เตน ปิณฺฑปาติกตฺเตน อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “น โข ปิณฺฑปาติกตฺเตน โลภธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โทสธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โมหธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ; โน เจปิ ปิณฺฑปาติโก โหติ. โส จ โหติ ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน สามีจิปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี; โส ตตฺถ ปุชฺโช, โส ตตฺถ ปาสํโสติ. โส ปฏิปทำเยว อนฺตรํ กริตฺวา เตน ปิณฺฑปาติกตฺเตน เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส รุกฺขมูลิโก โหติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “อหํ โขมฺหิ รุกฺขมูลิโก, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู น รุกฺขมูลิกาติ. โส เตน รุกฺขมูลิกตฺเตน อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วมฺเภติ.

อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "น โข รุกฺขมูลิกตฺเตน โลภธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โทสธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โมหธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ; โน เจปิ รุกฺขมูลิโก โหติ. โส จ โหติ ธมฺมานุธมฺม-ปฏิปนฺโน สามีจิปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี; โส ตตฺถ ปุชฺโช, โส ตตฺถ ปาสํโสติ. โส ปฏิปทำเยว อนฺตรํ กริตฺวา เตน รุกฺขมูลิกตฺเตน เนวตฺตานุกฺกำเสติ, น ปรं วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

"ปุน จปรं ภิกฺขเว อสปฺปุริโส โสสานิโก โหติ ฯเปฯ อพฺโภกาสิโก โหติ ฯเปฯ เนสชฺชิโก โหติ ฯเปฯ ยถาสนฺถติโก โหติ ฯเปฯ เอกาสนิโก โหติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "อหำ โขมฺหิ เอกาสนิโก, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู น เอกาสนิกาติ. โส เตน เอกาสนิกตฺเตน อตฺตานุกฺกำเสติ, ปรं วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "น โข เอกาสนิกตฺเตน โลภธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โทสธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โมหธมฺมา วา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, โน เจปิ เอกาสนิโก โหติ, โส จ โหติ ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน สามีจิปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี; โส ตตฺถ ปุชฺโช โส ตตฺถ ปาสํโสติ. โส ปฏิปทำเยว อนฺตรं กริตฺวา เตน เอกาสนิกตฺเตน เนวตฺตานุกฺกำเสติ, น ปรं วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

[๑๐๘] ปุน จปรं ภิกฺขเว อสปฺปุริโส วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกं สวิจารं วิเวกชं ปีติสุขं ปฐมं ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "อหำ โขมฺหิ ปฐมชฺฌานสมาปตฺติยา ลาภี, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู ปฐมชฺฌาน-สมาปตฺติยา น ลาภิโนติ. โส ตาย ปฐมชฺฌานสมาปตฺติยา

อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "ปจมชฺฌานสมาปตฺติยาปิ โข อคมฺมยตา[๑] วุตฺตา ภควตา เยน เยน หิ มญฺญนฺติ, ตโต ตํ โหติ อญฺญถาติ. โส อคมฺมยตญฺเญว อนฺตรํ กริตฺวา ตาย ปจมชฺฌานสมาปตฺติยา เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "อหํ โขมฺหิ จตุตฺถชฺฌานสมาปตฺติยา ลาภี, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู จตุตฺถชฺฌานสมาปตฺติยา น ลาภิโนติ. โส ตาย จตุตฺถชฺฌานสมาปตฺติยา อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "จตุตฺถชฺฌานสมาปตฺติยาปิ โข อคมฺมยตา วุตฺตา ภควตา. เยน เยน หิ มญฺญนฺติ, ตโต ตํ โหติ อญฺญถาติ. โส อคมฺมยตญฺเญว อนฺตรํ กริตฺวา ตาย จตุตฺถชฺฌานสมาปตฺติยา เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส [๒] รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา "อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "อหํ โขมฺหิ อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติยา ลาภี, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติยา น ลาภิโนติ. โส ตาย

---

[๑] สี. "อกมฺมยทาติปิ "อกมฺมตาติปิ ปาโจ. ฉ.,เท.,อิ. อตมฺมยตา, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท. สพฺพโส

อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติยา อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติยาปิ โข อคมฺมยตา วุตฺตา ภควตา. เยน เยน หิ มญฺญนฺติ, ตโต ตํ โหติ อญฺญถาติ. โส อคมฺมยตญฺเญว อนฺตรํ กริตฺวา ตาย อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติยา เนวตฺตานุกฺกํเสติ น ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม[๑] "อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "อหํ โขมฺหิ วิญฺญาณญฺจายตน-สมาปตฺติยา ลาภี, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติยา น ลาภิโนติ. โส ตาย วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติยา อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติยาปิ โข อคมฺมยตา วุตฺตา ภควตา. เยน เยน หิ มญฺญนฺติ, ตโต ตํ โหติ อญฺญถาติ. โส อคมฺมยตญฺเญว อนฺตรํ กริตฺวา ตาย วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติยา เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม "นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "อหํ โขมฺหิ อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภี, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติยา น ลาภิโนติ. โส ตาย อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติยา อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติยาปิ โข อคมฺมยตา วุตฺตา

---

[๑] อิ. สมติกฺกมา

ภควตา. เยน เยน หิ มญฺญนฺติ, ตโต ตํ โหติ อญฺญถาติ. โส อคมฺมยตญฺเญว อนฺตรํ กริตฺวา ตาย อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติยา เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว อสปฺปุริโส [๑] อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "อหํ โขมฺหิ เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภี, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา น ลาภิโนติ. โส ตาย เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว อสปฺปุริสธมฺโม. สปฺปุริโส จ โข ภิกฺขเว อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยาปิ โข อคมฺมยตา วุตฺตา ภควตา. เยน เยน หิ มญฺญนฺติ, ตโต ตํ โหติ อญฺญถาติ. โส อคมฺมยตญฺเญว อนฺตรํ กริตฺวา ตาย เนวสญฺญานาสญฺญายตน-สมาปตฺติยา เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว สปฺปุริสธมฺโม.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว สปฺปุริโส สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ปญฺญายปสฺส[๒] ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณา[๓] โหนฺติ. อยํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ น กิญฺจิ มญฺญติ, น กุหิญฺจิ มญฺญติ, น เกนจิ มญฺญตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ตติยํ สปฺปุริสสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. สพฺพโส
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ปญฺญายสฺส
[๓] อิ. ปริกฺขยาเปนฺติ

๔. เสวิตพฺพาเสวิตพฺพสุตฺตํ

[๑๐๙] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "เสวิตพฺพาเสวิตพฺพํ โว ภิกฺขเว ธมฺมปริยายं เทเสสฺสามิ,[๑] ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข[๒] เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"กายสมาจารํปหํ[๓] ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; ตญฺจ อญฺญมญฺญํ กายสมาจารํ. วจีสมาจารํปหํ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; ตญฺจ อญฺญมญฺญํ วจีสมาจารํ. มโนสมาจารํปหํ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; ตญฺจ อญฺญมญฺญํ มโนสมาจารํ. จิตฺตุปฺปาทปหํ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ, ตญฺจ อญฺญมญฺญํ จิตฺตุปฺปาทํ. สญฺญาปฏิลาภปหํ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ, ตญฺจ อญฺญมญฺญํ สญฺญาปฏิลาภํ. ทิฏฺฐิปฏิลาภปหํ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ, ตญฺจ อญฺญมญฺญํ ทิฏฺฐิปฏิลาภํ อตฺตภาวปฏิลาภปหํ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ, ตญฺจ อญฺญมญฺญํ อตฺตภาวปฏิลาภนฺติ.

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควนฺตํ "เอตทโวจ อิมสฺส โข อหํ ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิ

---

[๑] อิ. เทสิสฺสามิ [๒] ฉ.,เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. กายสมาจารปหาหํ, เอวมุปริปิ.

[๑๑๐] "กายสมาจารัปหํ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ, อเสวิตพฺพมฺปิ; ตญฺจ อญฺญมญฺญํ กายสมาจารนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ ภควตา. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ยถารูปึ ภนฺเต กายสมาจารํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูโป กายสมาจาโร น เสวิตพฺโพ, ยถารูปญฺจ โข ภนฺเต กายสมาจารํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูโป กายสมาจาโร เสวิตพฺโพ.

[๑๑๑] กถรูปึ ภนฺเต กายสมาจารํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ. อิธ ภนฺเต เอกจฺโจ ปาณาติปาตี โหติ ลุทฺโท โลหิตปาณี หตปหเต นิวิฏฺโ อทยาปนฺโน ปาณภูเตสุ, อทินฺนาทายี โข ปน โหติ, ยนฺตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ คามคตํ วา อรญฺญคตํ วา, ตํ อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ อาทาตา โหติ; กาเมสุ มิจฺฉาจารี โข ปน โหติ, ยา ตา มาตุรกฺขิตา ปิตุรกฺขิตา มาตาปิตุ-รกฺขิตา ภาตุรกฺขิตา ภคินิรกฺขิตา ญาติรกฺขิตา โคตฺตรกฺขิตา ธมฺมรกฺขิตา สสฺสามิกา สปริทณฺฑา อนฺตมโส มาลาคุณปริกฺขิตฺตาปิ,[๑] ตถารูปาสุ จาริตฺตํ อาปชฺชิตา โหติ. เอวรูปึ ภนฺเต กายสมาจารํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ.

กถรูปึ ภนฺเต กายสมาจารํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. อิธ ภนฺเต เอกจฺโจ ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ ลชฺชี ทยาปนฺโน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติ. อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, ยนฺตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ คามคตํ วา อรญฺญคตํ วา,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. มาลาคุณปริกฺขิตฺตา

ตำ อทินฺนำ[๑] เถยฺยสงฺขาตำ น อาทาตา โหติ,[๑] กาเมสุ มิจฺฉาจารำ ปหาย กาเมสุ มิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, ยา ตา มาตุรกฺขิตา ปิตุรกฺขิตา มาตาปิตุรกฺขิตา ภาตุรกฺขิตา ภคินิรกฺขิตา ญาติรกฺขิตา โคตฺตรกฺขิกา[๒] ธมฺมรกฺขิกา[๒] สสฺสามิกา สปริทณฺฑา อนฺตมโส มาลาคุณปริกฺขิตฺตาปิ, ตถารูปาสุ จาริตฺตำ น อาปชฺชิตา โหติ. เอวรูปี ภนฺเต กายสมาจารำ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. "กายสมาจารำปหำ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ, ตญฺจ อญฺญมญฺญำ กายสมาจารนฺติ อิติ ยนฺตำ วุตฺตำ ภควตา, อิทเมตำ ปฏิจฺจ วุตฺตำ.

'วจีสมาจารำปหำ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ, อเสวิตพฺพมฺปิ, ตญฺจ อญฺญมญฺญำ วจีสมาจารนฺติ อิติ โข ปเนตำ วุตฺตำ ภควตา. กิญฺเจตำ ปฏิจฺจ วุตฺตำ. ยถารูปี ภนฺเต วจีสมาจารำ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูปิ วจีสมาจาโร น เสวิตพฺโพ. ยถารูปญฺจ โข ภนฺเต วจีสมาจารำ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูปิ วจีสมาจาโร เสวิตพฺโพ.

[๑๑๒] กถำรูปี ภนฺเต วจีสมาจารำ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ. อิธ ภนฺเต เอกจฺโจ มุสาวาที โหติ, สภาคฺคโต[๓] วา ปริสคฺคโต วา ญาติมชฺฌคฺคโต วา ปูคมชฺฌคฺคโต วา ราชกุลมชฺฌคฺคโต วา[๓] อภินีโต สกฺขึ ปุฏฺโฐ "เอหมฺโภ[๔] ปุริส ยำ ชานาสิ, ตำ วเทหีติ. โส อชานำ วา อาห "ชานามีติ, ชานำ วา

[๑-๑] ฉ.,เท. นาทินฺนำ เถยฺยสงฺขาตำ อาทาตา โหติ.
[๒-๒] สฺยา. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๓-๓] ฉ.,เท.,อิ. สภาคโต วา ฯเปฯ ราชกุลมชฺฌคโต วา [๔] อิ. เอวมฺโภ

อาห "น ชานามีติ; อปสฺสํ วา อาห "ปสฺสามีติ, ปสฺสํ วา อาห "น ปสฺสามีติ, อิติ อตฺตเหตุ วา ปรเหตุ วา อามิสกิญฺจิกฺขเหตุ วา สมฺปชานมุสา ภาสิตา โหติ. ปิสุณวาโจ โข ปน โหติ, อิโต สุตฺวา อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสं เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา อิเมสं อกฺขาตา อมูสं เภทาย, อิติ สมคฺคานํ วา เภเทตา[๑] ภินฺนานํ วา อนุปฺปทาตา,[๒] วคฺคาราโม, วคฺครโต วคฺคนนฺที วคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติ. ผรุสวาโจ โข ปน โหติ, ยา สา วาจา อณฺหกา[๓] กกฺกสา [๔] กฏุกา ปราภิสชฺชนี โกธสามนฺตา อสมาธิสංวตฺตนิกา, ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติ. สมฺผปฺปลาปี โข ปน โหติ, อกาลวาที อภูตวาที อนตฺถวาที อธมฺมวาที อวินยวาที, อนิธานวตึ วาจํ ภาสิตา โหติ อกาเลน อนปฺปเทสं อปริยนฺตวตึ อนตฺถสญฺหิตं. เอวรูปี ภนฺเต วจีสมาจารา เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ.

กถํรูปี ภนฺเต วจีสมาจารา เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. อิธ ภนฺเต เอกจฺโจ มุสาวาทึ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ. สภคฺคโต วา ปริสคฺคโต วา ญาติมชฺฌคฺคโต วา ปูคมชฺฌคฺคโต วา ราชกุลมชฺฌคฺคโต วา อภินีโต สกฺขึ ปุฏฺโฐ "เอหมฺโภ ปุริส ยํ ชานาสิ ตं วเทหีติ. โส อชานํ วา อาห "น ชานามีติ, ชานํ วา อาห "ชานามีติ, อปสฺสํ วา อาห "น ปสฺสามีติ. ปสฺสํ วา อาห "ปสฺสามีติ, อิติ อตฺตเหตุ วา ปรเหตุ วา อามิสกิญฺจิกฺขเหตุ วา น สมฺปชานมุสา ภาสิตา โหติ. ปิสุณึ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, อิโต สุตฺวา น อมุตฺร

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เภตฺตา
[๒] อิ. อนุปฺปาทาตา
[๓] ฉ.,เท. กณฺหกา
[๔] ฉ.,เท. ผรุสา

อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสํ อกฺขาตา อมูสํ เภทาย, อิติ ภินฺนานํ วา สนฺธาตา สหิตานํ วา อนุปฺปทาตา, สมคฺคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติ. ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา, ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติ. สมฺผปฺปลาปึ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที, นิธานวตึ วาจํ ภาสิตา โหติ, กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวตึ อตฺถสญฺหิตํ. เอวรูปึ ภนฺเต วจีสมาจารํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. 'วจีสมาจารํปหํ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; ตญฺจ อญฺญมญฺญํ วจีสมาจารนฺติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ ภควตา, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

'มโนสมาจารํปหํ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; ตญฺจ อญฺญมญฺญํ มโนสมาจารนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ ภควตา. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ยถารูปึ ภนฺเต มโนสมาจารํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูโป มโนสมาจาโร น เสวิตพฺโพ. ยถารูปญฺจ โข ภนฺเต มโนสมาจารํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูโป มโนสมาจาโร น เสวิตพฺโพ.

[๑๑๓] กถารูปึ ภนฺเต มโนสมาจารํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ. อิธ ภนฺเต เอกจฺโจ อภิชฺฌาลุ โหติ, ยนฺตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ, ตํ อภิชฺฌิตา[๑] โหติ "อโห วต ยํ ปรสฺส ตํ มม อสฺสาติ. พฺยาปนฺนจิตฺโต โข ปน โหติ ปทุฏฺฐมนสงฺกปฺโป

[๑] ฉ.,เท. อภิชฺฌาตา

"อิเม สตฺตา หญฺญนฺตุ วา ภิชฺชนฺตุ[๑] วา อุจฺฉิชฺชนฺตุ วา วินสฺสนฺตุ วา มา อเหสุ วาติ เอวรูปึ ภนฺเต มโนสมาจารึ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ; กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ.

กถํรูปึ ภนฺเต มโนสมาจารึ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. อิธ ภนฺเต เอกจฺโจ อนภิชฺฌาลุ โหติ, ยนฺตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ, ตํ นาภิชฺฌิตา โหติ "อโห วต ยํ ปรสฺส, ตํ มม อสฺสาติ. อพฺยาปนฺนจิตฺโต โข ปน โหติ อปฺปทุฏฺฐมนสงฺกปฺโป "อิเม สตฺตา อเวรา อพฺยาปชฺฌา[๒] อนีฆา สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตูติ. เอวรูปึ ภนฺเต มโนสมาจารึ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. "มโนสมาจารึปหํ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ, ตญฺจ อญฺญมญฺญํ มโนสมาจารนฺติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ ภควตา, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๑๑๔] 'จิตฺตุปฺปาทึปหํ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ, อเสวิตพฺพมฺปิ, ตญฺจ อญฺญมญฺญํ จิตฺตุปฺปาทนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ ภควตา. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ยถารูปึ ภนฺเต จิตฺตุปฺปาทึ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูปึ จิตฺตุปฺปาโท น เสวิตพฺโพ. ยถารูปญฺจ โข ภนฺเต จิตฺตุปฺปาทึ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูปึ จิตฺตุปฺปาโท เสวิตพฺโพ.

กถํรูปึ ภนฺเต จิตฺตุปฺปาทึ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ. อิธ ภนฺเต เอกจฺโจ อภิชฺฌาลุ โหติ, อภิชฺฌาสหคเตน เจตสา วิหรติ, พฺยาปาทวา โหติ, พฺยาปาทสหคเตน

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. วชฺฌนฺตุ [๒] ฉ.,เท. อพฺยาพชฺฌา อิ. อวฺยาปชฺฌา

เจตสา วิหรติ, วิเหสวา[๑] โหติ, วิเหสาสหคเตน เจตสา วิหรติ. เอวรูปึ ภนฺเต จิตฺตุปฺปาทึ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ.

กถัรูปึ ภนฺเต จิตฺตุปฺปาทึ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. อิธ ภนฺเต เอกจฺโจ อนภิชฺฌาลุ โหติ, อนภิชฺฌาสหคเตน เจตสา วิหรติ, อพฺยาปาทวา โหติ, อพฺยาปาท-สหคเตน เจตสา วิหรติ, อวิเหสวา โหติ, อวิเหสาสหคเตน เจตสา วิหรติ. เอวรูปึ ภนฺเต จิตฺตุปฺปาทึ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. 'จิตฺตุปฺปาทึปหึ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ, อเสวิตพฺพมฺปิ, ตญฺจ อญฺญมญฺญึ จิตฺตุปฺปาทนฺติ อิติ ยนฺตึ วุตฺตึ ภควตา, อิทเมตึ ปฏิจฺจ วุตฺตึ.

[๑๑๕] 'สญฺญาปฏิลาภึปหึ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ, ตญฺจ อญฺญมญฺญึ สญฺญาปฏิลาภนฺติ อิติ โข ปเนตึ วุตฺตึ ภควตา. กิญฺเจตึ ปฏิจฺจ วุตฺตึ. ยถารูปึ ภนฺเต สญฺญาปฏิลาภึ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูโป สญฺญาปฏิลาโภ น เสวิตพฺโพ. ยถารูปญฺจ โข ภนฺเต สญฺญาปฏิลาภึ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูโป สญฺญาปฏิลาโภ เสวิตพฺโพ.

กถัรูปึ ภนฺเต สญฺญาปฏิลาภึ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ. อิธ ภนฺเต เอกจฺโจ อภิชฺฌาลุ โหติ; อภิชฺฌาสหคตาย สญฺญาย วิหรติ; พฺยาปาทวา โหติ, พฺยาปาท-สหคตาย สญฺญาย วิหรติ; วิเหสวา โหติ, วิเหสาสหคตาย สญฺญาย วิหรติ. เอวรูปึ ภนฺเต สญฺญาปฏิลาภึ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ.

---

[๑] อิ. วิเหสาวา

กถํรูปี ภนฺเต สญฺญาปฏิลาภา เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. อิธ ภนฺเต เอกจฺโจ อนภิชฺฌาลุ โหติ, อนภิชฺฌาสหคตาย สญฺญาย วิหรติ; อพฺยาปาทวา โหติ, อพฺยาปาท-สหคตาย สญฺญาย วิหรติ; อวิเหสวา โหติ, อวิเหสาสหคตาย สญฺญาย วิหรติ. เอวรูปี ภนฺเต สญฺญาปฏิลาภา เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. 'สญฺญาปฏิลาภปหํ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ, อเสวิตพฺพมฺปิ; ตญฺจ อญฺญมญฺญํ สญฺญาปฏิลาภนฺติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ ภควตา, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๑๑๖] "ทิฏฺฐิปฏิลาภปหํ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; ตญฺจ อญฺญมญฺญํ ทิฏฺฐิปฏิลาภนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ ภควตา, กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ยถารูปี ภนฺเต ทิฏฺฐิปฏิลาภา เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูปิ ทิฏฺฐิปฏิลาโภ น เสวิตพฺโพ. ยถารูปญฺจ โข ภนฺเต ทิฏฺฐิปฏิลาภา เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูปิ ทิฏฺฐิปฏิลาโภ เสวิตพฺโพ.

กถํรูปี ภนฺเต ทิฏฺฐิปฏิลาภา เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ. อิธ ภนฺเต เอกจฺโจ เอวํทิฏฺฐิโก โหติ 'นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ, นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, นตฺถิ อยํ โลโก, นตฺถิ ปโร โลโก, นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา, นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา, เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ. เอวรูปี ภนฺเต ทิฏฺฐิปฏิลาภา เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ.

กถัรูปี ภนฺเต ทิฏฐิปฏิลาภัง เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. อิธ ภนฺเต เอกจฺโจ เอวัทิฏฐิโก โหติ 'อตฺถิ ทินฺนัง, อตฺถิ ยิฏฐัง, อตฺถิ หุตัง, อตฺถิ สุกตทุกฺกฏานัง กมฺมานัง ผลัง วิปาโก, อตฺถิ อยัง โลโก, อตฺถิ ปโร โลโก, อตฺถิ มาตา, อตฺถิ ปิตา, อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, อตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา, เย อิมญฺจ โลกัง ปรญฺจ โลกัง สยัง อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ. เอวรูปี ภนฺเต ทิฏฐิปฏิลาภัง เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. 'ทิฏฐิปฏิลาภัปหัง ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; ตญฺจ อญฺญมญฺญัง ทิฏฐิปฏิลาภนฺติ อิติ ยนฺตัง วุตฺตัง ภควตา, อิทเมตัง ปฏิจฺจ วุตฺตัง.

[๑๑๗] 'อตฺตภาวปฏิลาภัปหัง ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; ตญฺจ อญฺญมญฺญัง อตฺตภาวปฏิลาภนฺติ อิติ โข ปเนตัง วุตฺตัง ภควตา. กิญฺเจตัง ปฏิจฺจ วุตฺตัง. ยถารูปี ภนฺเต อตฺตภาวปฏิลาภัง เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูโป อตฺตภาวปฏิลาโภ น เสวิตพฺโพ. ยถารูปญฺจ โข ภนฺเต อตฺตภาวปฏิลาภัง เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูโป อตฺตภาวปฏิลาโภ เสวิตพฺโพ.

กถัรูปี ภนฺเต อตฺตภาวปฏิลาภัง เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ. สพฺยาปชฺฌัง[๑] ภนฺเต อตฺตภาวปฏิลาภัง อภินิพฺพตฺตสฺส[๒] ยโต อปรินิฏฐิตภาวาย อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. สพฺยาพชฺฌัง อิ. สวฺยาปชฺฌัง

[๒] ฉ.,เท.,อิ. อภินิพฺพตฺตยโต, เอวมุปริปิ.

กถัรูปี[๑] ภนฺเต อตฺตภาวปฏิลาภ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ.[๑] อพฺยาปชฺฌ ภนฺเต อตฺตภาวปฏิลาภ อภินิพฺพตฺตสฺส ยโต ปรินิฏฺฐิตภาวาย อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. 'อตฺตภาวปฏิลาภปหๆ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; ตญฺจ อญฺญมญฺญ อตฺตภาวปฏิลาภนฺติ. อิติ ยนฺตๆ วุตฺตๆ ภควตา, อิทเมตๆ ปฏิจฺจ วุตฺตๆ.

อิมสฺส โข [๒] ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถๆ อวิภตฺตสฺส เอวๆ วิตฺถาเรน อตฺถๆ อาชานามีติ.

[๑๑๘] "สาธุ สาธุ สารีปุตฺต, 'สาธุ [๓] ตฺวๆ สารีปุตฺต อิมสฺส มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถๆ อวิภตฺตสฺส เอวๆ วิตฺถาเรน อตฺถๆ อาชานาสิ.

"กายสมาจารๆปหๆ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; ตญฺจ อญฺญมญฺญๆ กายสมาจารนฺติ อิติ โข ปเนตๆ วุตฺตๆ มยา. กิญฺเจตๆ ปฏิจฺจ วุตฺตๆ. ยถารูปี สารีปุตฺต กายสมาจารๆ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูโป กายสมาจาโร น เสวิตพฺโพ. ยถารูปญฺจ โข สารีปุตฺต กายสมาจารๆ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูโป กายสมาจาโร เสวิตพฺโพ.

กถัรูปี สารีปุตฺต กายสมาจารๆ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ. อิธ สารีปุตฺต เอกจฺโจ ปาณาติปาตี โหติ, ลุทฺโท โลหิตปาณี หตปหเต นิวิฏฺโฐ อทยาปนฺโน ปาณภูเตสุ. อทินฺนาทายี โข ปน โหติ, ยนฺตๆ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณๆ

[๑-๑] ฉ.,เท. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. อหๆ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โข

คามคตํ วา อรญฺญคตํ วา, ตํ อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ อาทาตา โหติ. กาเมสุ มิจฺฉาจารี โข ปน โหติ, ยา ตา มาตุรกฺขิตา ปิตุรกฺขิตา มาตาปิตุรกฺขิตา[๑] ภาตุรกฺขิตา ภคินิรกฺขิตา ญาติรกฺขิตา โคตฺตรกฺขิตา[๒] ธมฺมรกฺขิตา[๒] สสฺสามิกา สปริทณฺฑา อนฺตมโส มาลาคุณปริกฺขิตฺตาปิ,[๓] ตถารูปาสุ จาริตฺตํ อาปชฺชิตา โหติ. เอวรูปี สารีปุตฺต กายสมาจารสฺส เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ.

กถญฺจ[๔] สารีปุตฺต กายสมาจารสฺส เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. อิธ สารีปุตฺต เอกจฺโจ ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ, ลชฺชี ทยาปนฺโน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติ. อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, ยนฺตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ คามคตํ วา อรญฺญคตํ วา, ตํ อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ น อาทาตา โหติ. กาเมสุ มิจฺฉาจารสฺ ปหาย กาเมสุ มิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, ยา ตา มาตุรกฺขิตา ปิตุรกฺขิตา มาตาปิตุรกฺขิตา ภาตุรกฺขิตา ภคินิรกฺขิตา ญาติรกฺขิตา โคตฺตรกฺขิตา ธมฺมรกฺขิตา สสฺสามิกา สปริทณฺฑา อนฺตมโส มาลาคุณ-ปริกฺขิตฺตาปิ, ตถารูปาสุ น จาริตฺตํ อาปชฺชิตา โหติ. เอวรูปี สารีปุตฺต กายสมาจารสฺ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. "กายสมาจารสฺปหํ ภิกฺขเว ทฺวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; ตญฺจ อญฺญมญฺญํ กายสมาจารนฺติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ มยา, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

"วจีสมาจารสฺปหํ ภิกฺขเว [๕] ฯเปฯ มโนสมาจารสฺปหํ ภิกฺขเว ฯเปฯ จิตฺตุปฺปาทสฺปหํ ภิกฺขเว ฯเปฯ สญฺญาปฏิลาภสฺปหํ ภิกฺขเว

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒-๒] สฺยา. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. มาลาคุฬปริกฺขิตฺตา, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ทฺวิเธน วทามิ

ฯเปฯ ทิฏฺฐิปฏิลาภปหํ ภิกฺขเว ฯเปฯ 'อตฺตภาวปฏิลาภปหํ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; ตญฺจ อญฺญมญฺญํ อตฺตภาวปฏิลาภนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ มยา, กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ยถารูปี สารีปุตฺต อตฺตภาวปฏิลาภํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูโป อตฺตภาวปฏิลาโภ น เสวิตพฺโพ. ยถารูปญฺจ โข สารีปุตฺต อตฺตภาวปฏิลาภํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. เอวรูโป อตฺตภาวปฏิลาโภ เสวิตพฺโพ.

กถํรูปี สารีปุตฺต อตฺตภาวปฏิลาภํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ. สพฺยาปชฺฌํ สารีปุตฺต อตฺตภาวปฏิลาภํ อภินิพฺพตฺตสฺส ยโต อปรินิฏฺฐิตภาวาย อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ.

กถํรูปี สารีปุตฺต อตฺตภาวปฏิลาภํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. อพฺยาปชฺฌํ สารีปุตฺต อตฺตภาวปฏิลาภํ อภินิพฺพตฺตสฺส ยโต ปรินิฏฺฐิตภาวาย อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. 'อตฺตภาวปฏิลาภปหํ ภิกฺขเว ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; ตญฺจ อญฺญมญฺญํ อตฺตภาวปฏิลาภนฺติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ มยา, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. อิมสฺส โข สารีปุตฺต มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน[๑] อตฺถํ อวิภตฺตสฺส[๑] เอวํ วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ.

[๑๑๙] จกฺขุวิญฺเญยฺยํ รูปปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; โสตวิญฺเญยฺยํ สทฺทปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; ฆานวิญฺเญยฺยํ คนฺธปหํ สารีปุตฺต

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; ชิวฺหาวิญฺเญยฺยํ รสูปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; กายวิญฺเญยฺยํ โผฏฺฐพฺพูปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ; มโนวิญฺเญยฺยํ ธมฺมูปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ.[๑]

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "อิมสฺส โข[๒] ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิ 'จกฺขุวิญฺเญยฺยํ รูปูปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ, อเสวิตพฺพมฺปีติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ ภควตา. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ยถารูปี ภนฺเต จกฺขุวิญฺเญยฺยํ รูปี เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูปี จกฺขุวิญฺเญยฺยํ รูปี น เสวิตพฺพี. ยถารูปญฺจ โข ภนฺเต จกฺขุวิญฺเญยฺยํ รูปี เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูปี จกฺขุวิญฺเญยฺยํ รูปี เสวิตพฺพี. "จกฺขุวิญฺเญยฺยํ รูปูปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปีติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ ภควตา, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

โสตวิญฺเญยฺยํ สทฺทูปหํ สารีปุตฺต ฯเปฯ เอวรูปี โสตวิญฺเญยฺโย สทฺโท น เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูปี โสตวิญฺเญยฺโย สทฺโท เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูปี ฆานวิญฺเญยฺโย คนฺโธ น เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูปี ฆานวิญฺเญยฺโย คนฺโธ เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูปี ชิวฺหาวิญฺเญยฺโย รโส น เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูปี ชิวฺหาวิญฺเญยฺโย เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูปี กายวิญฺเญยฺโย โผฏฺฐพฺโพ น เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูปี กายวิญฺเญยฺโย โผฏฺฐพฺโพ เสวิตพฺโพ ฯเปฯ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. อหํ

'มโนวิญฺเญยฺยํ ธมฺมูปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปีติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ ภควตา. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ยถารูปี ภนฺเต มโนวิญฺเญยฺยํ ธมฺมูหา เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูโป มโนวิญฺเญยฺโย ธมฺโม น เสวิตพฺโพ. ยถารูปญฺจ โข ภนฺเต มโนวิญฺเญยฺยํ ธมฺมูหา เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูโป มโนวิญฺเญยฺโย ธมฺโม เสวิตพฺโพ. "มโนวิญฺเญยฺยํ ธมฺมูปหา สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปีติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ ภควตา, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. อิมสฺส โข ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามีติ.

[๑๒๐] "สาธุ สาธุ สารีปุตฺต, สาธุ โข ตฺวํ สารีปุตฺต, อิมสฺส มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสิ. "จกฺขุวิญฺเญยฺยํ รูปูปหา สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปีติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ มยา, กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ยถารูปี สารีปุตฺต จกฺขุวิญฺเญยฺยํ รูปี เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวํ จกฺขุวิญฺเญยฺยํ รูปี น เสวิตพฺพี. ยถารูปญฺจ โข สารีปุตฺต จกฺขุวิญฺเญยฺยํ รูปี เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูปี จกฺขุวิญฺเญยฺยํ รูปี เสวิตพฺพี. "จกฺขุวิญฺเญยฺยํ รูปูปหา สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปีติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ มยา, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. โสตฺวิญฺเญยฺยํ สทฺทูปหา สารีปุตฺต ฯเปฯ เอวรูโป โสตวิญฺเญยฺโย สทฺโท น เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูโป โสตวิญฺเญยฺโย สทฺโท เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูโป ฆานวิญฺเญยฺโย คนฺโธ น เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูโป ฆานวิญฺเญยฺโย คนฺโธ เสวิตพฺโพ ฯเปฯ

เอวรูโป ชิวฺหาวิญฺเญยฺโย รโส น เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูโป ชิวฺหาวิญฺเญยฺโย รโส เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูโป กายวิญฺเญยฺโย โผฏฺฐพฺโพ น เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูโป กายวิญฺเญยฺโย โผฏฺฐพฺโพ เสวิตพฺโพ ฯเปฯ

'มโนวิญฺเญยฺยํ ธมฺมํปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปีติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ มยา, กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ยถารูปี สารีปุตฺต มโนวิญฺเญยฺยํ ธมฺมํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูโป มโนวิญฺเญยฺโย ธมฺโม น เสวิตพฺโพ. ยถารูปญฺจ โข สารีปุตฺต มโนวิญฺเญยฺยํ ธมฺมํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูโป มโนวิญฺเญยฺโย ธมฺโม เสวิตพฺโพ. "มโนวิญฺเญยฺยํ ธมฺมํปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปีติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ มยา, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. อิมสฺส โข สารีปุตฺต มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ.

[๑๒๑] จีวรัปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ, ปิณฺฑปาตัปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ, เสนาสนัปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ, คามัปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ, นิคมัปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ, นครัปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ, ชนปทัปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปิ, ปุคฺคลัปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปีติ.

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "อิมสฺส โข อหํ ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถ

อวิภตฺตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิ “จีวรํปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปีติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ ภควตา. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ยถารูปึ ภนฺเต จีวรํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูปึ จีวรํ น เสวิตพฺพํ. ยถารูปญฺจ โข ภนฺเต จีวรํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูปึ จีวรํ เสวิตพฺพํ. “จีวรํปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปีติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ ภควตา, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

ปิณฺฑปาตํปาหํ สารีปุตฺต ฯเปฯ เอวรูโป ปิณฺฑปาโต น เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูโป ปิณฺฑปาโต เสวิตพฺโพ เสนาสนํปหํ สารีปุตฺต ฯเปฯ เอวรูปึ เสนาสนํ น เสวิตพฺพํ ฯเปฯ เอวรูปึ เสนาสนํ เสวิตพฺพํ คามํปหํ สารีปุตฺต ฯเปฯ เอวรูโป คาโม น เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูโป คาโม เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูโป นิคโม น เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูโป นิคโม เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูปึ นครํ น เสวิตพฺพํ ฯเปฯ เอวรูปึ นครํ เสวิตพฺพํ ฯเปฯ เอวรูโป ชนปโท น เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูโป ชนปโท เสวิตพฺโพ.

“ปุคฺคลํปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปีติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ ภควตา, กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ยถารูปึ ภนฺเต ปุคฺคลํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูโป ปุคฺคโล น เสวิตพฺโพ. ยถารูปญฺจ โข ภนฺเต ปุคฺคลํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูโป ปุคฺคโล เสวิตพฺโพ. “ปุคฺคลํปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ, อเสวิตพฺพมฺปีติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ ภควตา, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตนฺติ. อิมสฺส โข อหํ ภนฺเต สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามีติ.

[๑๒๒] “สาธุ สาธุ สารีปุตฺต, สาธุ โข ตฺวํ สารีปุตฺต อิมสฺส มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสิ. “จีวรํปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปีติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ มยา. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ยถารูปึ สารีปุตฺต จีวรํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูปึ จีวรํ น เสวิตพฺพํ. ยถารูปญฺจ โข สารีปุตฺต จีวรํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูปึ จีวรํ เสวิตพฺพํ. “จีวรํปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปีติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ มยา, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ ฯเปฯ เอวรูโป ปิณฺฑปาโต น เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูโป ปิณฺฑปาโต เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูปึ เสนาสนํ น เสวิตพฺพํ ฯเปฯ เอวรูปึ เสนาสนํ เสวิตพฺพํ ฯเปฯ เอวรูโป คาโม น เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูโป คาโม เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูโป นิคโม น เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูโป นิคโม เสวิตพฺโพ. ฯเปฯ เอวรูปึ นครํ น เสวิตพฺพํ ฯเปฯ เอวรูปึ นครํ เสวิตพฺพํ ฯเปฯ เอวรูโป ชนปโท น เสวิตพฺโพ ฯเปฯ เอวรูโป ชนปโท เสวิตพฺโพ ฯเปฯ

“ปุคฺคลํปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ อเสวิตพฺพมฺปีติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ มยา. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ยถารูปึ สารีปุตฺต ปุคฺคลํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูโป ปุคฺคโล น เสวิตพฺโพ. ยถารูปญฺจ โข สารีปุตฺต ปุคฺคลํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูโป ปุคฺคโล เสวิตพฺโพ. “ปุคฺคลํปหํ สารีปุตฺต ทุวิเธน วทามิ เสวิตพฺพมฺปิ, อเสวิตพฺพมฺปีติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ มยา, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. อิมสฺส โข สารีปุตฺต มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ.

[๑๒๓] สพฺเพปิ เจ สารีปุตฺต ขตฺติยา อิมสฺส มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชาเนยฺยุํ. สพฺเพสานำปสฺส[๑] ขตฺติยานำ ทีฆรตฺตำ หิตาย สุขาย. สพฺเพปิ เจ สารีปุตฺต พฺราหฺมณา ฯเปฯ สพฺเพปิ เจ สารีปุตฺต เวสฺสา ฯเปฯ สพฺเพปิ เจ สารีปุตฺต สุทฺทา อิมสฺส มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวำ วิตฺถาเรน อตฺถำ อาชาเนยฺยุำ, สพฺเพสานำปสฺส สุทฺทานำ ทีฆรตฺตำ หิตาย สุขาย. สเทวโก เจปิ[๒] สารีปุตฺต โลโก สมารโก สพฺรหฺมโก สสฺสมณพฺราหฺมณี ปชา สเทวมนุสฺสา อิมสฺส มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวำ วิตฺถาเรน อตฺถำ อาชาเนยฺย,[๓] สเทวกสฺสปสฺส[๔] โลกสฺส สมารกสฺส สพฺรหฺมกสฺส สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ทีฆรตฺตำ หิตาย สุขายาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควโต ภาสิตำ อภินนฺทีติ.

จตุตฺถำ เสวิตพฺพาเสวิตพฺพสุตฺตำ นิฏฺฐิตำ.

---

[๑] ฉ.,เท. สพฺเพสานมฺปิสฺส
[๒] ฉ.,เท. สเทวโกปิ เจ
[๓] อิ. อาชาเนยฺยุำ
[๔] ฉ.,เท. สเทวกสฺสปิสฺส

๕. พหุธาตุกสุตฺตํ

[๑๒๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุ๎. ภควา เอตทโวจ

"ยานิกานิจิ ภิกฺขเว ภยานิ อุปฺปชฺชนฺติ, สพฺพานิ ตานิ พาลโต อุปฺปชฺชนฺติ, โน ปณฺฑิตโต. เยเกจิ อุปทฺทวา อุปฺปชฺชนฺติ. สพฺเพ เต พาลโต อุปฺปชฺชนฺติ, โน ปณฺฑิตโต. เยเกจิ อุปสคฺคา อุปฺปชฺชนฺติ, สพฺเพ เต พาลโต อุปฺปชฺชนฺติ, โน ปณฺฑิตโต. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว นพาคารา วา ติณาคารา วา อคฺคิ มุตฺโต[๑] กูฏาคารานิปิ ฑหติ อุลฺลิตฺตาวลิตฺตานิ นิวาตานิ ผุสิตคฺคพานิ ปิหิตวาตปานานิ เอวเมว โข ภิกฺขเว ยานิกานิจิ ภยานิ อุปฺปชฺชนฺติ, สพฺพานิ ตานิ พาลโต อุปฺปชฺชนฺติ, โน ปณฺฑิตโต. เยเกจิ อุปทฺทวา อุปฺปชฺชนฺติ, สพฺเพ เต พาลโต อุปฺปชฺชนฺติ, โน ปณฺฑิตโต. เยเกจิ อุปสคฺคา อุปฺปชฺชนฺติ, สพฺเพ เต พาลโต อุปฺปชฺชนฺติ, โน ปณฺฑิตโต. อิติ โข ภิกฺขเว สปฺปฏิภโย พาโล, อปฺปฏิภโย ปณฺฑิโต. สอุปทฺทโว พาโล, อนุปทฺทโว ปณฺฑิโต. สอุปสคฺโค พาโล, อนุปสคฺโค ปณฺฑิโต. นตฺถิ ภิกฺขเว ปณฺฑิตโต ภยํ, นตฺถิ ปณฺฑิตโต อุปทฺทโว, นตฺถิ ปณฺฑิตโต อุปสคฺโค. ตสฺมาติห ภิกฺขเว 'ปณฺฑิตา ภวิสฺสามาติ[๒] เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพนฺติ.

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ "กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต ปณฺฑิโต ภิกฺขุ 'วีมํสโกติ อลํ วจนายาติ. "ยโต โข อานนฺท ภิกฺขุ ธาตุกุสโล จ โหติ, อายตนกุสโล จ โหติ, ปฏิจฺจสมุปฺปาท-

---

[๑] สี.,อิ. อคฺคิมุกโก [๒] ฉ.,เท.,อิ. ภวิสสาม วีมํสกาติ

กุสโล จ โหติ, ฐานาฐานกุสโล จ โหติ, เอตฺตาวตา โข อานนฺท ปณฺฑิโต ภิกฺขุ 'วีมํสโกติ อลํ วจนายาติ.

[๑๒๔] "กิตฺตาวตา ปน ภนฺเต 'ธาตุกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ. "อฏฺฐารส โข อิมา อานนฺท ธาตุโย จกฺขุธาตุ รูปธาตุ จกฺขุวิญฺญาณธาตุ โสตธาตุ สทฺทธาตุ โสตวิญฺญาณธาตุ ฆานธาตุ คนฺธธาตุ ฆานวิญฺญาณธาตุ ชิวฺหาธาตุ รสธาตุ ชิวฺหาวิญฺญาณธาตุ กายธาตุ โผฏฺฐพฺพธาตุ กายวิญฺญาณธาตุ มโนธาตุ ธมฺมธาตุ มโนวิญฺญาณธาตุ. อิมา โข อานนฺท อฏฺฐารส ธาตุโย, ยโต ชานาติ ปสฺสติ, เอตฺตาวตาปิ โข อานนฺท 'ธาตุกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ.

"สิยา ปน ภนฺเต อญฺโญปิ ปริยาโย, ยถา 'ธาตุกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ. "สิยา อานนฺท, ฉยิมา อานนฺท ธาตุโย, ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาสธาตุ วิญฺญาณธาตุ. อิมา โข อานนฺท ฉ ธาตุโย, ยโต ชานาติ ปสฺสติ, เอตฺตาวตาปิ โข อานนฺท "ธาตุกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ.

"สิยา ปน ภนฺเต อญฺโญปิ ปริยาโย, ยถา 'ธาตุกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ. "สิยา อานนฺท, ฉยิมา อานนฺท ธาตุโย, สุขธาตุ ทุกฺขธาตุ โสมนสฺสธาตุ โทมนสฺสธาตุ อุเปกฺขาธาตุ อวิชฺชาธาตุ. อิมา โข อานนฺท ฉ ธาตุโย, ยโต ชานาติ ปสฺสติ, เอตฺตาวตาปิ โข อานนฺท 'ธาตุกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ.

"สิยา ปน ภนฺเต อญฺโญปิ ปริยาโย, ยถา 'ธาตุกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ. "สิยา อานนฺท, ฉยิมา อานนฺท ธาตุโย, กามธาตุ เนกฺขมฺมธาตุ พฺยาปาทธาตุ อพฺยาปาทธาตุ วิหึสาธาตุ อวิหึสาธาตุ. อิมา โข อานนฺท ฉ ธาตุโย, ยโต ชานาติ ปสฺสติ, เอตฺตาวตาปิ โข อานนฺท 'ธาตุกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ.

"สิยา ปน ภนฺเต อญฺโญปิ ปริยาโย, ยถา 'ธาตุกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ. "สิยา อานนฺท ติสฺโส อิมา อานนฺท ธาตุโย, กามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ. อิมา โข อานนฺท ติสฺโส ธาตุโย, ยโต ปชานาติ ปสฺสติ, เอตฺตาวตาปิ โข อานนฺท 'ธาตุกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ.

"สิยา ปน ภนฺเต อญฺโญปิ ปริยาโย, ยถา 'ธาตุกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ. "สิยา อานนฺท, เทฺว อิมา อานนฺท ธาตุโย, สงฺขตาธาตุ[๑] อสงฺขตาธาตุ.[๑] อิมา โข อานนฺท เทฺว ธาตุโย, ยโต ชานาติ ปสฺสติ, เอตฺตาวตาปิ โข อานนฺท 'ธาตุกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ.

[๑๒๖] "กิตฺตาวตา ปน ภนฺเต 'อายตนกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ. "ฉ โข ปนิมานิ อานนฺท อชฺฌตฺติกพาหิรานิ อายตนานิ, จกฺขุ เจว รูปา[๒] จ, โสตญฺจ สทฺทา จ, ฆานญฺจ คนฺธา[๓] จ, ชิวฺหา จ รสา จ, กาโย จ โผฏฺฐพฺพา[๔] จ มโน จ ธมฺมา จ. อิมานิ โข อานนฺท ฉ อชฺฌตฺติกพาหิรานิ อายตนานิ, ยโต ชานาติ ปสฺสติ, เอตฺตาวตา โข ปน อานนฺท 'อายตนกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ.

"กิตฺตาวตา ปน ภนฺเต 'ปฏิจฺจสมุปฺปาทกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ. "อิธ อานนฺท ภิกฺขุ เอวํ ชานาติ[๕] 'อิมสฺมึ สติ อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ, อิมสฺมึ อสติ อิทํ น โหติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติ, ยทิทํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ, นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ, สฬายตนปจฺจยา ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา, ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ, อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ,

---

[๑] อิ. สงฺขตา จ ธาตุ อสงฺขตา จ ธาตุ. [๒] อิ. รูปญฺจ
[๓] อิ. คนฺโธ [๔] สี.,อิ. โผฏฺฐพฺโพ
[๕] ฉ.,เท. ปชานาติ.

ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติ. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ.

อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ, สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ, วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ, นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ, สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ, ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ, เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ, ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ' อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติ. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ. เอตฺตาวตา โข อานนฺท 'ปฏิจฺจสมุปฺปาทกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ.

[๑๒๗] "กิตฺตาวตา ปน ภนฺเต 'ฐานาฐานกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ. "อิธานนฺท ภิกฺขุ 'อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล กิญฺจิ สงฺขารํ นิจฺจโต อุปคจฺเฉยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. 'ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ ปุถุชฺชโน กิญฺจิ สงฺขารํ นิจฺจโต อุปคจฺเฉยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. 'อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล กิญฺจิ สงฺขารํ สุขโต อุปคจฺเฉยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. 'ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ ปุถุชฺชโน กิญฺจิ สงฺขารํ สุขโต อุปคจฺเฉยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. 'อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล กิญฺจิ ธมฺมํ อตฺตโต อุปคจฺเฉยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. 'ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ ปุถุชฺชโน กิญฺจิ ธมฺมํ อตฺตโต อุปคจฺเฉยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ.

[๑๒๘] "อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล มาตรํ ชีวิตา โวโรเปยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. 'ฐานญฺจ โข

เอตํ วิชฺชติ, ยํ ปุถุชฺชโน มาตรํ ชีวิตา โวโรเปยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล ปิตรํ ชีวิตา โวโรเปยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ ปุถุชฺชโน ปิตรํ ชีวิตา โวโรเปยฺย ฯเปฯ อรหนฺตํ ชีวิตา โวโรเปยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล ทุฏฺฐจิตฺโต ตถาคตสฺส โลหิตํ อุปฺปาเทยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ ปุถุชฺชโน ทุฏฺฐจิตฺโต ตถาคตสฺส โลหิตํ อุปฺปาเทยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สงฺฆํ ภินฺเทยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ ปุถุชฺชโน สงฺฆํ ภินฺเทยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล อญฺญํ สตฺถารํ อุทฺทิเสยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ ปุถุชฺชโน อญฺญํ สตฺถารํ อุทฺทิเสยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ.

[๑๒๙] ‘อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ เอกิสฺสา โลกธาตุยา เทฺว อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา อปุพฺพํ อจริมํ อุปฺปชฺเชยฺยุ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ เอกิสฺสา โลกธาตุยา เอโก อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุปฺปชฺเชยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ เอกิสฺสา โลกธาตุยา เทฺว ราชาโน จกฺกวตฺติโน อปุพฺพํ อจริมํ อุปฺปชฺเชยฺยุ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ เอกิสฺสา โลกธาตุยา เอโก ราชา จกฺกวตฺติ อุปฺปชฺเชยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ.

[๑๓๐] ‘อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ อิตฺถี อรหํ อสฺส สมฺมาสมฺพุทฺโธ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘ฐานญฺจ โข เอตํ

วิชฺชติ, ยํ ปุริโส อรหํ อสฺส สมฺมาสมฺพุทฺโธ, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ อิตฺถี ราชา อสฺส จกฺกวตฺติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ. ยํ ปุริโส ราชา อสฺส จกฺกวตฺติ, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ อิตฺถี สกฺกตฺตํ กาเรยฺย[๑] ฯเปฯ มารตฺตํ กาเรยฺย ฯเปฯ พฺรหฺมตฺตํ กาเรยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ ยํ ปุริโส สกฺกตฺตํ กาเรยฺย[๑] ฯเปฯ มารตฺตํ กาเรยฺย ฯเปฯ พฺรหฺมตฺตํ กาเรยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ.

[๑๓๑] ‘อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ กายทุจฺจริตสฺส อิฏฺโฐ กนฺโต มนาโป วิปาโก นิพฺพตฺเตยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ ยํ กายทุจฺจริตสฺส อนิฏฺโฐ อกนฺโต อมนาโป วิปาโก นิพฺพตฺเตยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ วจีทุจฺจริตสฺส ฯเปฯ ยํ มโนทุจฺจริตสฺส อิฏฺโฐ กนฺโต มนาโป วิปาโก นิพฺพตฺเตยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ วจีทุจฺจริตสฺส ฯเปฯ ยํ มโนทุจฺจริตสฺส อนิฏฺโฐ อกนฺโต อมนาโป วิปาโก นิพฺพตฺเตยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ กายสุจริตสฺส อนิฏฺโฐ อกนฺโต อมนาโป วิปาโก นิพฺพตฺเตยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ กายสุจริตสฺส อิฏฺโฐ กนฺโต มนาโป วิปาโก นิพฺพตฺเตยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ วจีสุจริตสฺส ฯเปฯ ยํ มโนสุจริตสฺส อนิฏฺโฐ อกนฺโต อมนาโป วิปาโก นิพฺพตฺเตยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. ‘ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ วจีสุจริตสฺส ฯเปฯ ยํ มโนสุจริตสฺส อิฏฺโฐ กนฺโต มนาโป วิปาโก นิพฺพตฺเตยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ.

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. กเรยฺย, เอวมุปริปิ.

'อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ กายทุจฺจริตสมงฺคี ตนฺนิทานา ตปฺปจฺจยา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. 'ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ กายทุจฺจริตสมงฺคี ตนฺนิทานา ตปฺปจฺจยา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยํ อุปปชฺเชยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. 'อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ วจีทุจฺจริตสมงฺคี ตนฺนิทานา ตปฺปจฺจยา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. 'ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ วจีทุจฺจริต-สมงฺคี ฯเปฯ ยํ มโนทุจฺจริตสมงฺคี ตนฺนิทานา ตปฺปจฺจยา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยํ อุปปชฺเชยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ.

'อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ กายสุจริตสมงฺคี ตนฺนิทานา ตปฺปจฺจยา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยํ อุปปชฺเชยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. 'ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ กายสุจริตสมงฺคี ตนฺนิทานา ตปฺปจฺจยา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. 'อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส, ยํ วจีสุจริตสมงฺคี ฯเปฯ ยํ มโนสุจริตสมงฺคี ตนฺนิทานา ตปฺปจฺจยา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยํ อุปปชฺเชยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. 'ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ วจีสุจริตสมงฺคี ฯเปฯ ยํ มโนสุจริตสมงฺคี ตนฺนิทานา ตปฺปจฺจยา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺย, ฐานเมตํ วิชฺชตีติ ปชานาติ. เอตฺตาวตา โข อานนฺท 'ฐานาฐานกุสโล ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ.

[๑๓๒] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ "อจฺฉริยํ ภนฺเต, อพฺภูตํ ภนฺเต, โก[๑] นามายํ[๑] ภนฺเต ธมฺมปริยาโยติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โกนาโม อยํ

"ตสฺมาติห ตฺวํ อานนฺท อิมํ ธมฺมปริยายํ 'พหุธาตุโกติปิ นํ ธาเรหิ, 'จตุปริวฏฺโฏติปิ นํ ธาเรหิ, ธมฺมาทาโสติปิ นํ ธาเรหิ, อมตทุนฺทุภีติปิ นํ ธาเรหิ, อนุตฺตโร สงฺคามวิชโยติปิ นํ ธาเรหีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ปญฺจมํ พหุธาตุกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๖. อิสิคิลิสุตฺตํ

[๑๓๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ อิสิคิลิสฺมึ ปพฺพเต. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"ปสฺสถ โน ตุมฺเห ภิกฺขเว เอตํ เวภารํ ปพฺพตนฺติ. เอวมฺภนฺเต. "เอตสฺส โข ภิกฺขเว เวภารสฺส ปพฺพตสฺส อญฺญาว สมญฺญา อโหสิ อญฺญา ปญฺญตฺติ. ปสฺสถ โน ตุมฺเห ภิกฺขเว เอตํ ปณฺฑวํ ปพฺพตนฺติ. เอวมฺภนฺเต. "เอตสฺสปิ โข ภิกฺขเว ปณฺฑวสฺส ปพฺพตสฺส อญฺญาว สมญฺญา อโหสิ อญฺญา ปญฺญตฺติ. ปสฺสถ โน ตุมฺเห ภิกฺขเว เอตํ เวปุลฺลํ ปพฺพตนฺติ. เอวมฺภนฺเต. "เอตสฺสปิ โข ภิกฺขเว เวปุลฺลสฺส ปพฺพตสฺส อญฺญาว สมญฺญา อโหสิ อญฺญา ปญฺญตฺติ. ปสฺสถ โน ตุมฺเห ภิกฺขเว เอตํ คิชฺฌกูฏํ ปพฺพตนฺติ. เอวมฺภนฺเต. "เอตสฺสปิ โข ภิกฺขเว คิชฺฌกูฏสฺส ปพฺพตสฺส อญฺญาว สมญฺญา อโหสิ อญฺญา ปญฺญตฺติ. ปสฺสถ โน ตุมฺเห ภิกฺขเว อิมํ อิสิคิลึ ปพฺพตนฺติ. เอวมฺภนฺเต. อิมสฺส โข ปน ภิกฺขเว อิสิคิลิสฺส ปพฺพตสฺส เอสาว สมญฺญา อโหสิ เอสา ปญฺญตฺติ.

ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว ปญฺจ ปจฺเจกพุทฺธสตานิ อิมสฺมึ อิสิคิลิสฺมึ ปพฺพเต จิรนิวาสิโน อเหสุํ. เต อิมํ ปพฺพตํ ปวิสนฺตา ทิสฺสนฺติ, ปวิฏฺฐา น ทิสฺสนฺติ. ตเมนํ มนุสฺสา ทิสฺวา เอวมาหํสุ "อยํ ปพฺพโต อิเม อิสี คิลตีติ; "อิสิคิลิ อิสิคิลีเตฺวว สมญฺญา อุทปาทิ. อาจิกฺขิสฺสามิ ภิกฺขเว ปจฺเจกพุทฺธานํ นามานิ, กิตฺตยิสฺสามิ ภิกฺขเว ปจฺเจกพุทฺธานํ นามานิ, เทสิสฺสามิ[๑] ภิกฺขเว ปจฺเจกพุทฺธานํ นามานิ, ตํ สุณาถ,

---

[๑] ฉ.,เท. เทเสสฺสามิ.

สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมฺภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

[๑๓๔] "อริฏฺโฐ นาม ภิกฺขเว ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ[๑] อิมสฺมึ อิสิคิลิสฺมึ ปพฺพเต จิรนิวาสี อโหสิ. อุปริฏฺโฐ นาม ภิกฺขเว ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อิมสฺมึ อิสิคิลิสฺมึ ปพฺพเต จิรนิวาสี อโหสิ. ตครสิขี นาม ภิกฺขเว ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อิมสฺมึ อิสิคิลิสฺมึ ปพฺพเต จิรนิวาสี อโหสิ. ยสสฺสี นาม ภิกฺขเว ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อิมสฺมึ อิสิคิลิสฺมึ ปพฺพเต จิรนิวาสี อโหสิ. สุทสฺสโน นาม ภิกฺขเว ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อิมสฺมึ อิสิคิลิสฺมึ ปพฺพเต จิรนิวาสี อโหสิ. ปิยทสฺสี นาม ภิกฺขเว ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อิมสฺมึ อิสิคิลิสฺมึ ปพฺพเต จิรนิวาสี อโหสิ. คนฺธาโร นาม ภิกฺขเว ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อิมสฺมึ อิสิคิลิสฺมึ ปพฺพเต จิรนิวาสี อโหสิ. ปิณฺโฑโล นาม ภิกฺขเว ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อิมสฺมึ อิสิคิลิสฺมึ ปพฺพเต จิรนิวาสี อโหสิ. อุปาสโภ นาม ภิกฺขเว ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อิมสฺมึ อิสิคิลิสฺมึ ปพฺพเต จิรนิวาสี อโหสิ. นิโถ[๒] นาม ภิกฺขเว ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อิมสฺมึ อิสิคิลิสฺมึ ปพฺพเต จิรนิวาสี อโหสิ. ตโถ นาม ภิกฺขเว ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อิมสฺมึ อิสิคิลิสฺมึ ปพฺพเต จิรนิวาสี อโหสิ. สุตวา นาม ภิกฺขเว ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อิมสฺมึ อิสิคิลิสฺมึ ปพฺพเต จิรนิวาสี อโหสิ. ภาวิตตฺโต นาม ภิกฺขเว ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อิมสฺมึ อิสิคิลิสฺมึ ปพฺพเต จิรนิวาสี อโหสิ.

[๑๓๕] เย สตฺตสารา อนีฆา นิราสา
ปจฺเจกเมวชฺฌคมุ๋[๓] สุโพธึ
เตสํ วิสลฺลาน นรุตฺตมานํ
นามานิ เม กิตฺตยโต สุณาถ.

---

[๑] อิ. ปจฺเจกพุทฺโธ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. นีโต อิ. นีโต
[๓] ฉ.,เท. ปจฺเจกเมวชฺฌคมุ๋สุ โพธึ

อริฏฺโฐ อุปริฏฺโฐ ตครสิขี ยสสฺสี
สุทสฺสโน ปิยทสฺสี จ พุทฺโธ[๑]
คนฺธาโร ปิณฺโฑโล อุปาสโภ จ
นิโถ ตโถ สุตวา ภาวิตตฺโต.

สุมโภ สุโภ เมถุโล[๒] อฏฺจโม จ
อถสฺสุเมโฆ อนิโฆ สุทาโส
ปจฺเจกพุทฺธา ภวเนตฺติขีณา
หิงฺคู จ หิงฺโค จ มหานุภาวา.

เทฺว ชาลิโน มุนิโน อฏฺจโก จ
อถ โกสลฺโล[๓] พุทฺโธ อโถ สุพาหุ
อุปเนมิโส เนมิโส สนฺตจิตฺโต
สจฺโจ ตโถ วิรโช ปณฺฑิโต จ.

กาพูปกาพา วิชิโต ชิโต จ
องฺโค จ ปงฺโค จ คุตฺติจฺฉิโต[๔] จ
ปสฺสี[๕] ชหิ อุปธึ ทุกฺขมูลํ[๕]
อปราชิโต มารพลํ อเชสิ.

สตฺถา ปวตฺตา สรภงฺโค โลมหํโส
อุจฺจงฺคมาโย อสิโต อนาสโว
มโนมโย มานจฺฉิโท จ พนฺธุมา
ตทาธิมุตฺโต วิมโล จ เกตุมา.

---

[๑] ฉ.,เท. สุสมฺพุทฺโธ.
[๒] ฉ.,เท. มตุโล.
[๓] อิ. โกสโก.
[๔] ฉ.,เท. คุตฺตีชิโต อิ. คุตฺติชฺชิโต.
[๕-๕] ฉ.,เท. ปสฺสิ ชหิ อุปธิทุกฺขมูลํ

เกตุมฺพราโค จ มาตงฺโค อริโย
อถจฺจุโต อจฺจุตคามพฺยามโก
สุมงฺคโล ทพฺพิโล สุปติฏฺฐิโต
อสยฺโห เขมาภิรโต จ โสรโต.

ทุรนฺนโย สงฺโฆ อโถปิ อุชฺชโย
อปโร มุนี[๑] สยฺโห อโนมนิกฺกโม[๑]
อานนฺทนนฺโท[๒] อุปนนฺโท ทฺวาทส
ภารทฺวาโช อนฺติมเทหธารี.

โพธิ มหานาโม อโถปิ อุตฺตโร
เกสี สิวี สุนฺทโร ภารทฺวาโช[๓]
ติสฺสูปติสฺสา ภวพนฺธนจฺฉิทา
อุปสีทรี[๔] ตณฺหจฺฉิโท จ สีทร.[๔]

พุทฺโธ อหุ มงฺคโล วีตราโค
อุสภจฺฉิทา ชาลินึ ทุกฺขมูลํ
สนฺตํ ปทํ อชฺฌคมูปนีโต[๕]
อุโปสโถ สุนฺทโร สจฺจนาโม.

เชโต ชยนฺโต ปทุโม อุปฺปโล จ
ปทุมุตฺตโร รกฺขิโต ปพฺพโต จ
มานตฺถทฺโธ โสภิโต วีตราโค
กณฺโห จ พุทฺโธ สุวิมุตฺตจิตฺโต.

[๑-๑] อิ. มุนี สยฺโห อโนมนิกฺขโม.
[๒] ฉ.,เท. อานนฺโท นนฺโท.
[๓] ฉ.,เท. ทฺวารภาโช.
[๔-๔] ฉ.,เท. อุปสิวิ ฯเปฯ สิขริ.
[๕] ฉ.,เท. อชฺฌคโมปนีโต.

เอเต จ อญฺเญ จ มหานุภาวา
ปจฺเจกพุทฺธา ภวเนตฺติขีณา
เต สพฺพสงฺคาติคเต มเหสี
ปรินิพฺพุเต วนฺทถ อปฺปเมยฺเยติ.

ฉฏฺฐํ อิสิคิลิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๗. มหาจตฺตารีสกสุตฺตํ

[๑๓๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"อริยํ โว ภิกฺขเว สมฺมาสมาธึ เทสิสฺสามิ สอุปนิสํ สปริกฺขารํ. ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมฺภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"กตโม จ ภิกฺขเว อริโย สมฺมาสมาธิ สอุปนิโส สปริกฺขาโร. เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ. ยา โข ภิกฺขเว อิเมหิ สตฺตงฺเคหิ[๑] จิตฺตสฺส เอกคฺคตา ปริกฺขตา, อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริโย สมฺมาสมาธิ สอุปนิโส อิติปิ, สปริกฺขาโร อิติปีติ.[๒]

ตตฺร ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ ปุพฺพงฺคมา โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ ปุพฺพงฺคมา โหติ. มิจฺฉาทิฏฺฐึ "มิจฺฉาทิฏฺฐีติ ปชานาติ, สมฺมาทิฏฺฐึ "สมฺมาทิฏฺฐีติ ปชานาติ. สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ.

กตมา จ ภิกฺขเว มิจฺฉาทิฏฺฐิ. "นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ, นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, นตฺถิ อยํ โลโก, นตฺถิ ปโร โลโก, นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา, นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา, เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ, อยํ ภิกฺขเว มิจฺฉาทิฏฺฐิ.

กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ. สมฺมาทิฏฺฐึปหं ภิกฺขเว ทฺวยं[๓] วทามิ, อตฺถิ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ สาสวา ปุญฺญภาคิยา อุปธิเวปกฺกา, อตฺถิ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ อริยา อนาสวา โลกุตฺตรา มคฺคงฺคา.

---

[๑] ฉ.,เท. สตฺตหงฺเคหิ [๒] ฉ.,เท.,อิ. อิติปิ
[๓] ฉ.,เท. ทฺวายं

กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ สาสวา ปุญฺญภาคิยา อุปธิเวปกฺกา. “อตฺถิ ทินฺนํ, อตฺถิ ยิฏฺฐํ, อตฺถิ หุตํ, อตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, อตฺถิ อยํ โลโก, อตฺถิ ปโร โลโก, อตฺถิ มาตา, อตฺถิ ปิตา, อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, อตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา, เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ, อยํ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ สาสวา ปุญฺญภาคิยา อุปธิเวปกฺกา.

กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ อริยา อนาสวา โลกุตฺตรา มคฺคงฺคา. ยา โข ภิกฺขเว อริยจิตฺตสฺส อนาสวจิตฺตสฺส อริยมคฺคสมงฺคิโน อริยมคฺคํ ภาวยโต ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาผลํ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค สมฺมาทิฏฺฐิ มคฺคงฺคํ[๑] อยํ [๒] ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ อริยา อนาสวา โลกุตฺตรา มคฺคงฺคา. โส[๓] มิจฺฉาทิฏฺฐิยา ปหานาย วายมติ, สมฺมาทิฏฺฐิยา อุปสมฺปทาย, สฺวาสฺส[๔] โหติ สมฺมาวายาโม. โส สโต มิจฺฉาทิฏฺฐึ ปชหติ, สโต สมฺมาทิฏฺฐึ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, สาสฺส โหติ สมฺมาสติ. อิติสฺสิเม[๕] ตโย ธมฺมา สมฺมาทิฏฺฐึ อนุปริธาวนฺติ อนุปริวตฺตนฺติ, เสยฺยถีทํ. สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ.

[๑๓๗] ตตฺร ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ ปุพฺพงฺคมา โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ ปุพฺพงฺคมา โหติ. มิจฺฉาสงฺกปฺปํ “มิจฺฉาสงฺกปฺโปติ ปชานาติ, สมฺมาสงฺกปฺปํ “สมฺมาสงฺกปฺโปติ ปชานาติ. สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ.

กตโม จ ภิกฺขเว มิจฺฉาสงฺกปฺโป. กามสงฺกปฺโป พฺยาปาทสงฺกปฺโป วิหึสาสงฺกปฺโป. อยํ ภิกฺขเว มิจฺฉาสงฺกปฺโป.

---

[๑] อิ. มคฺคงฺคา
[๒] ฉ.,เท. วุจฺจติ
[๓] สี.,อิ. โย
[๔] สี.,อิ. สาสฺส.
[๕] ฉ.,เท. อิติยิเม

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาสงฺกปฺโป. สมฺมาสงฺกปฺปหํ ภิกฺขเว ทฺวยं[๑] วทามิ, อตฺถิ ภิกฺขเว สมฺมาสงฺกปฺโป สาสโว ปุญฺญภาคิโย อุปธิเวปกฺโก, อตฺถิ ภิกฺขเว สมฺมาสงฺกปฺโป อริโย อนาสโว โลกุตฺตโร มคฺคงฺโค.

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาสงฺกปฺโป สาสโว ปุญฺญภาคิโย อุปธิเวปกฺโก. เนกฺขมฺมสงฺกปฺโป อพฺยาปาทสงฺกปฺโป อวิหึสาสงฺกปฺโป อยं ภิกฺขเว สมฺมาสงฺกปฺโป สาสโว ปุญฺญภาคิโย อุปธิเวปกฺโก.

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาสงฺกปฺโป อริโย อนาสโว โลกุตฺตโร มคฺคงฺโค. โย โข ภิกฺขเว อริยจิตฺตสฺส อนาสวจิตฺตสฺส อริยมคฺคสมงฺคิโน อริยมคฺคं ภาวยโต ตกฺโก วิตกฺโก สงฺกปฺโป อปฺปนา พฺยปฺปนา เจตโส อภินิโรปนา วจีสงฺขาโร.[๒] อยं ภิกฺขเว สมฺมาสงฺกปฺโป อริโย อนาสโว โลกุตฺตโร มคฺคงฺโค. โส มิจฺฉาสงฺกปฺปสฺส ปหานาย วายมติ, สมฺมาสงฺกปฺปสฺส อุปสมฺปทาย. สฺวาสฺส โหติ สมฺมาวายาโม. โส สโต มิจฺฉาสงฺกปฺปึ ปชหติ, สโต สมฺมาสงฺกปฺปึ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. สาสฺส โหติ สมฺมาสติ. อิติสฺสิเม[๓] ตโย ธมฺมา สมฺมาสงฺกปฺปึ อนุปริธาวนฺติ อนุปริวตฺตนฺติ. เสยฺยถีทं. สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ.

[๑๓๘] ตตฺร ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ ปุพฺพงฺคมา โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ ปุพฺพงฺคมา โหติ. มิจฺฉาวาจํ "มิจฺฉาวาจาติ ปชานาติ, สมฺมาวาจं "สมฺมาวาจาติ ปชานาติ. สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ.

กตมา จ ภิกฺขเว มิจฺฉาวาจา. มุสาวาโท ปิสุณา วาจา ผรุสา วาจา สมฺผปฺปลาโป, อยं ภิกฺขเว มิจฺฉาวาจา.

---

[๑] ฉ.,เท. ทฺวายं
[๒] อิ. วาจาสงฺขาโร.
[๓] ฉ.,เท. อิติยิเม.

กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาวาจา. สมฺมาวาจำปหำ ภิกฺขเว ทฺวยำ วทามิ, อตฺถิ ภิกฺขเว สมฺมาวาจา สาสวา ปุญฺญภาคิยา อุปธิเวปกฺกา, อตฺถิ ภิกฺขเว สมฺมาวาจา อริยา อนาสวา โลกุตฺตรา มคฺคงฺคา.

กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาวาจา สาสวา ปุญฺญภาคิยา อุปธิเวปกฺกา. มุสาวาทา เวรมณี ปิสุณาย วาจาย เวรมณี ผรุสาย วาจาย เวรมณี สมฺผปฺปลาปา เวรมณี, อยำ ภิกฺขเว สมฺมาวาจา สาสวา ปุญฺญภาคิยา อุปธิเวปกฺกา.

กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาวาจา อริยา อนาสวา โลกุตฺตรา มคฺคงฺคา. ยา โข ภิกฺขเว อริยจิตฺตสฺส อนาสวจิตฺตสฺส อริยมคฺค-สมงฺคิโน อริยมคฺคำ ภาวยโต จตูหิปิ[๑] วจีทุจฺจริเตหิ อารติ วิรติ ปฏิวิรติ เวรมณี, อยำ ภิกฺขเว สมฺมาวาจา อริยา อนาสวา โลกุตฺตรา มคฺคงฺคา, โส มิจฺฉาวาจาย ปหานาย วายมติ, สมฺมาวาจาย อุปสมฺปทาย. สฺวาสฺส โหติ สมฺมาวายาโม. โส สโต มิจฺฉาวาจำ ปชหติ, สโต สมฺมาวาจำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. สาสฺส โหติ สมฺมาสติ. อิติสฺสิเม ตโย ธมฺมา สมฺมาวาจำ อนุปริธาวนฺติ อนุปริวตฺตนฺติ. เสยฺยถีทำ. สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ.

[๑๓๙] ตตฺร ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ ปุพฺพงฺคมา โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ ปุพฺพงฺคมา โหติ. มิจฺฉากมฺมนฺตำ "มิจฺฉากมฺมนฺโตติ ปชานาติ, สมฺมากมฺมนฺตำ "สมฺมากมฺมนฺโตติ ปชานาติ. สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ.

กตโม จ ภิกฺขเว มิจฺฉากมฺมนฺโต. ปาณาติปาโต อทินฺนาทานำ กาเมสุมิจฺฉาจาโร, อยำ ภิกฺขเว มิจฺฉากมฺมนฺโต.

---

[๑] ฉ.,เท. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมากมฺมนฺโต. สมฺมากมฺมนฺตปหํ ภิกฺขเว ทฺวยํ วทามิ, อตฺถิ ภิกฺขเว สมฺมากมฺมนฺโต สาสโว ปุญฺญภาคิโย อุปธิเวปกฺโก. อตฺถิ ภิกฺขเว สมฺมากมฺมนฺโต อริโย อนาสโว โลกุตฺตโร มคฺคงฺโค.

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมากมฺมนฺโต สาสโว ปุญฺญภาคิโย อุปธิเวปกฺโก. อตฺถิ ภิกฺขเว ปาณาติปาตา เวรมณี อทินฺนาทานา เวรมณี กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณี, อยํ ภิกฺขเว สมฺมากมฺมนฺโต สาสโว ปุญฺญภาคิโย อุปธิเวปกฺโก.

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมากมฺมนฺโต อริโย อนาสโว โลกุตฺตโร มคฺคงฺโค. ยา โข ภิกฺขเว อริยจิตฺตสฺส อนาสวจิตฺตสฺส อริยมคฺคสมงฺคิโน อริยมคฺคํ ภาวยโต ตีหิปิ[๑] กายทุจฺจริเตหิ อารติ วิรติ ปฏิวิรติ เวรมณี, อยํ ภิกฺขเว สมฺมากมฺมนฺโต อริโย อนาสโว โลกุตฺตโร มคฺคงฺโค. โส มิจฺฉากมฺมนฺตสฺส ปหานาย วายมติ, สมฺมากมฺมนฺตสฺส อุปสมฺปทาย. สฺวาสฺส โหติ สมฺมาวายาโม. โส สโต มิจฺฉากมฺมนฺตํ ปชหติ, สโต สมฺมากมฺมนฺตํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, สาสฺส โหติ สมฺมาสติ. อิติสฺสิเม ตโย ธมฺมา สมฺมากมฺมนฺตํ อนุปริธาวนฺติ อนุปริวตฺตนฺติ. เสยฺยถีทํ. สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ.

[๑๔๐] ตตฺร ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ ปุพฺพงฺคมา โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ ปุพฺพงฺคมา โหติ. มิจฺฉาอาชีวํ "มิจฺฉาอาชีโวติ ปชานาติ, สมฺมาอาชีวํ "สมฺมาอาชีโวติ ปชานาติ; สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ.

กตโม จ ภิกฺขเว มิจฺฉาอาชีโว. กุหนา ลปนา เนมิตฺตกตา นิปฺเปสิกตา ลาเภน ลาภํ นิชิคีสนตา,[๒] อยํ ภิกฺขเว มิจฺฉาอาชีโว.

---

[๑] ฉ.,เท. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ. นิชิคีสนตา

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาอาชีโว. สมฺมาอาชีวปหํ ภิกฺขเว ทฺวยํ วทามิ, อตฺถิ ภิกฺขเว สมฺมาอาชีโว สาสโว ปุญฺญภาคิโย อุปธิเวปกฺโก, อตฺถิ ภิกฺขเว สมฺมาอาชีโว อริโย อนาสโว โลกุตฺตโร มคฺคงฺโค.

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาอาชีโว สาสโว ปุญฺญภาคิโย อุปธิเวปกฺโก. อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก มิจฺฉาอาชีวํ ปหาย สมฺมาอาชีเวน ชีวิกํ กปฺเปติ. อยํ ภิกฺขเว สมฺมาอาชีโว สาสโว ปุญฺญภาคิโย อุปธิเวปกฺโก.

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาอาชีโว อริโย อนาสโว โลกุตฺตโร มคฺคงฺโค. ยา โข ภิกฺขเว อริยจิตฺตสฺส อนาสวจิตฺตสฺส อริยมคฺค-สมงฺคิโน อริยมคฺคํ ภาวยโต มิจฺฉาอาชีวา อารติ วิรติ ปฏิวิรติ เวรมณี, อยํ ภิกฺขเว สมฺมาอาชีโว อริโย อนาสโว โลกุตฺตโร มคฺคงฺโค. โส มิจฺฉาอาชีวสฺส ปหานาย วายมติ, สมฺมาอาชีวสฺส อุปสมฺปทาย. สฺวาสฺส โหติ สมฺมาวายาโม. โส สโต มิจฺฉาอาชีวํ ปชหติ, สโต สมฺมาอาชีวํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, สาสฺส โหติ สมฺมาสติ. อิติสฺสิเม ตโย ธมฺมา สมฺมาอาชีวํ อนุปริธาวนฺติ อนุปริวตฺตนฺติ, เสยฺยถีทํ. สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ.

[๑๔๑] ตตฺร ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ ปุพฺพงฺคมา โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ ปุพฺพงฺคมา โหติ. สมฺมาทิฏฺฐิสฺส ภิกฺขเว สมฺมา-สงฺกปฺโป ปโหติ, สมฺมาสงฺกปฺปสฺส สมฺมาวาจา ปโหติ, สมฺมาวาจสฺส สมฺมากมฺมนฺโต ปโหติ, สมฺมากมฺมนฺตสฺส สมฺมาอาชีโว ปโหติ, สมฺมาอาชีวสฺส สมฺมาวายาโม ปโหติ, สมฺมาวายามสฺส สมฺมาสติ ปโหติ, สมฺมาสติสฺส สมฺมาสมาธิ ปโหติ, สมฺมาสมาธิสฺส สมฺมาญาณํ ปโหติ, สมฺมาญาณสฺส สมฺมาวิมุตฺติ ปโหติ. อิติ โข ภิกฺขเว อฏฺฐงฺคสมนฺนาคโต เสโข [๑] ทสหงฺคสมนฺนาคโต อรหา โหติ. [๒]

---

๑ อิ. ปฏิปโท

๒ ฉ. ตตฺรปิ สมฺมาญาเณน อเนเก ปาปกา อกุสลา ธมฺม วิคตา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ.

[๑๔๒] ตตฺร ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ ปุพฺพงฺคมา โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ ปุพฺพงฺคมา โหติ. สมฺมาทิฏฺฐิสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาทิฏฺฐิ นิชฺชิณฺณา โหติ. เย จ มิจฺฉาทิฏฺฐิปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติ เต จสฺส นิชฺชิณฺณา โหนฺติ. สมฺมาทิฏฺฐิปจฺจยา จ[๑] อเนเก กุสลา ธมฺมา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ. สมฺมาสงฺกปฺปสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาสงฺกปฺโป นิชฺชิณฺโณ โหติ ฯเปฯ สมฺมาวาจสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาวาจา นิชฺชิณฺณา โหติ ฯเปฯ สมฺมากมฺมนฺตสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉา-กมฺมนฺโต นิชฺชิณฺโณ โหติ ฯเปฯ สมฺมาอาชีวสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาอาชีโว นิชฺชิณฺโณ โหติ ฯเปฯ สมฺมาวายามสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาวายาโม นิชฺชิณฺโณ โหติ ฯเปฯ สมฺมาสติสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาสติ นิชฺชิณฺณา โหติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาสมาธิ นิชฺชิณฺโณ โหติ ฯเปฯ สมฺมาญาณสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาญาณํ นิชฺชิณฺณํ โหติ ฯเปฯ สมฺมาวิมุตฺตสฺส ภิกฺขเว มิจฺฉาวิมุตฺติ นิชฺชิณฺณา โหติ. เย จ มิจฺฉาวิมุตฺติปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติ, เต จสฺส นิชฺชิณฺณา โหนฺติ. สมฺมาวิมุตฺติปจฺจยา จ อเนเก กุสลา ธมฺมา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ.

อิติ โข ภิกฺขเว วีสติ กุสลปกฺขา, วีสติ อกุสลปกฺขา, มหาจตฺตารีสโก ธมฺมปริยาโย ปวตฺติโต อปฺปฏิวตฺติโย สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เทเวน วา มาเรน วา พฺรหฺมุนา วา เกนจิ วา โลกสฺมินฺติ.[๒]

[๑๔๓] โย หิ โกจิ ภิกฺขเว สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อิมํ มหาจตฺตารีสกํ ธมฺมปริยายํ ครหิตพฺพํ ปฏิกฺโกสิตพฺพํ มญฺเญยฺย, ตสฺส ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทส สหธมฺมิกา วาทานุวาทา คารยฺหฏฺฐานํ

---

[๑] ฉ.,เท. จสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.

อาคจฺฉนฺติ. สมฺมาทิฏฺฐิญฺเจ ภวํ ครหติ, เย จ มิจฺฉาทิฏฺฐี สมณพฺราหฺมณา, เต โภโต ปุชฺชา, เต โภโต ปาสํสา. สมฺมาสงฺกปฺปญฺเจ ภวํ ครหติ, เย จ มิจฺฉาสงฺกปฺปา สมณพฺราหฺมณา, เต โภโต ปุชฺชา, เต โภโต ปาสํสา. สมฺมาวาจญฺเจ ภวํ ครหติ ฯเปฯ สมฺมากมฺมนฺตญฺเจ ภวํ ครหติ ฯเปฯ สมฺมาอาชีวญฺเจ ภวํ ครหติ ฯเปฯ สมฺมาวายามญฺเจ ภวํ ครหติ ฯเปฯ สมฺมาสติญฺเจ ภวํ ครหติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิญฺเจ ภวํ ครหติ ฯเปฯ สมฺมาญาณญฺเจ ภวํ ครหติ ฯเปฯ สมฺมาวิมุตฺติญฺเจ ภวํ ครหติ. เย [๑] มิจฺฉาวิมุตฺตี สมณพฺราหฺมณา, เต โภโต ปุชฺชา, เต โภโต ปาสํสา. เย [๒] ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิมํ มหาจตฺตารีสกํ ธมฺมปริยายํ ครหิตพฺพํ ปฏิกฺโกสิตพฺพํ มญฺเญยฺยุ, ตสฺส ทิฏฺเจว ธมฺเม อิเม ทส สหธมฺมิกา วาทานุวาทา คารยฺหฏฺฐานํ อาคจฺฉนฺติ. เยปิ เต ภิกฺขเว อเหสุ โอกฺกลา วสฺสภญฺญา[๓] อเหตุวาทา อกิริยวาทา นตฺถิกวาทา, เตปิ มหาจตฺตารีสกํ ธมฺมปริยายํ น ครหิตพฺพํ น ปฏิกฺโกสิตพฺพํ มญฺเญยฺยุ. ตํ กิสฺส เหตุ. นินฺทาพฺยาโรสอุปารมฺภภยาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

สตฺตมํ มหาจตฺตารีสกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จ [๒] อิ. โยหิ โกจิ ฉ.,เท. โยโกจิ ภิกฺขเว สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา.
[๓] ฉ.,เท. วยภิญฺญา.

๘. อานาปานสฺสติสุตฺตํ

[๑๔๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุ ปาสาเท สมฺพหุเลหิ อภิญฺญาเตหิ อภิญฺญาเตหิ เถเรหิ สาวเกหิ สทฺธึ อายสฺมตา จ สารีปุตฺเตน อายสฺมตา จ มหาโมคฺคลฺลาเนน อายสฺมตา จ มหากสฺสเปน อายสฺมตา จ มหากจฺจายเนน อายสฺมตา จ มหาโกฏฺฐิเตน[๑] อายสฺมตา จ มหากปฺปิเนน อายสฺมตา จ มหาจุนฺเทน อายสฺมตา จ อนุรุทฺเธน อายสฺมตา จ เรวเตน อายสฺมตา จ อานนฺเทน, อญฺเญหิ จ อภิญฺญาเตหิ อภิญฺญาเตหิ เถเรหิ สาวเกหิ สทฺธึ.

เตน โข ปน สมเยน เถรา ภิกฺขู โอวทนฺติ อนุสาสนฺติ. อปฺเปกจฺเจ เถรา ภิกฺขู ทสปิ ภิกฺขู โอวทนฺติ อนุสาสนฺติ, อปฺเปกจฺเจ เถรา ภิกฺขู วีสมฺปิ ภิกฺขู โอวทนฺติ อนุสาสนฺติ, อปฺเปกจฺเจ เถรา ภิกฺขู ตึสมฺปิ ภิกฺขู โอวทนฺติ อนุสาสนฺติ, อปฺเปกจฺเจ เถรา ภิกฺขู จตฺตาฬีสมฺปิ ภิกฺขู โอวทนฺติ อนุสาสนฺติ. เต จ นวา ภิกฺขู เถเรหิ ภิกฺขูหิ โอวทิยมานา อนุสาสิยมานา โอฬารํ[๒] ปุพฺเพนาปรํ วิเสสํ ปชานนฺติ.[๓]

[๑๔๕] เตน โข ปน สมเยน ภควา ตทหุโปสเถ ปณฺณรเส ปวารณาย ปุณฺณาย ปุณฺณมาย รตฺติยา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต อพฺโภกาเส นิสินฺโน โหติ. อถ โข ภควา ตุณฺหีภูตํ[๔] ภิกฺขุสงฺฆํ อนุวิโลเกตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อารทฺโธสฺมิ ภิกฺขเว อิมาย ปฏิปทาย; อารทฺธจิตฺโตสฺมิ ภิกฺขเว อิมาย ปฏิปทาย. ตสฺมาติห ภิกฺขเว ภิยฺโยโส มตฺตาย วิริยํ อารภถ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนธิคตสฺส อธิคมาย อสจฺฉิกตสฺส

---

[๑] ฉ. มหาโกฏฺฐิเกน
[๒] ฉ.,เท. อุฬารํ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ชานนฺติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ตุณฺหีภูตํ ตุณฺหีภูตํ

สจฺฉิกิริยาย. อิเธวาหํ สาวตฺถิยํ โกมุทึ จาตุมาสินึ อาคเมสฺสามีติ. อสฺโสสุ โข ชานปทา ภิกฺขู "ภควา กิร ตตฺเถว สาวตฺถิยํ โกมุทึ จาตุมาสินึ อาคเมสฺสตีติ. เต ชานปทา ภิกฺขู สาวตฺถิยๅ โอสรนฺติ ภควนฺตํ ทสฺสนาย. เต จ [๒] เถรา ภิกฺขู ภิยฺโยโส มตฺตาย นเว ภิกฺขู โอวทนฺติ อนุสาสนฺติ, อปฺเปกจฺเจ เถรา ภิกฺขู ทสปิ ภิกฺขู โอวทนฺติ อนุสาสนฺติ, อปฺเปกจฺเจ เถรา ภิกฺขู วีสมฺปิ ภิกฺขู โอวทนฺติ อนุสาสนฺติ, อปฺเปกจฺเจ เถรา ภิกฺขู ตึสมฺปิ ภิกฺขู โอวทนฺติ อนุสาสนฺติ, อปฺเปกจฺเจ เถรา ภิกฺขู จตฺตาฬีสมฺปิ ภิกฺขู โอวทนฺติ อนุสาสนฺติ. เต จ นวา ภิกฺขู เถเรหิ ภิกฺขูหิ โอวทิยมานา อนุสาสิยมานา โอฬารๅ[๓] ปุพฺเพนาปรํ วิเสสํ ปชานนฺติ.

[๑๔๖] เตน โข ปน สมเยน ภควา ตทหุโปสเถ ปณฺณรเส โกมุทิยา จาตุมาสินิยา ปุณฺณาย ปุณฺณมาย รตฺติยา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต อพฺโภกาเส นิสินฺโน โหติ. อถ โข ภควา ตุณฺหีภูตํ ภิกฺขุสงฺฆํ อนุวิโลเกตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อปลาปายํ ภิกฺขเว ปริสา; นิปฺปลาปายํ ภิกฺขเว ปริสา สุทฺธสาเร[๔] ปติฏฺฐิตา. ตถารูโป อยํ ภิกฺขเว ภิกฺขุสงฺโฆ. ตถารูปายํ ภิกฺขเว ปริสา, ยถารูปา ปริสา อาหุเนยฺยา[๕] ปาหุเนยฺยา ทกฺขิเณยฺยา อญฺชลิกรณียา[๕] อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส. ตถารูโป อยํ ภิกฺขเว ภิกฺขุสงฺโฆ; ตถารูปายํ ภิกฺขเว ปริสา, ยถารูปาย ปริสาย อปฺปํ ทินฺนํ พหุ โหติ, พหุ ทินฺนํ พหุตรํ. ตถารูโป อยํ ภิกฺขเว ภิกฺขุสงฺโฆ; ตถารูปายํ ภิกฺขเว ปริสา, ยถารูปา ปริสา ทุลฺลภา ทสฺสนาย โลกสฺส. ตถารูโป อยํ ภิกฺขเว ภิกฺขุสงฺโฆ; ตถารูปายํ ภิกฺขเว ปริสา, ยถารูปี ปริสา อลํ โยชนคณนานิ ทสฺสนาย คนฺตุํ ปูฏฺเสนาปิ.[๖]

---

[๑] ฉ.,อิ. สาวตฺถึ. [๒] ฉ.,เท. โข
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อุฬารๅ [๔] ฉ.,เท. สุทฺธา สาเร
[๕] อิ. อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย
[๖] "ปฏฺเสนาติปิ ปาโฐ.

[๑๔๗] สนฺติ ภิกฺขเว ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ อรหนฺโต ขีณาสวา วุสิตวนฺโต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสญฺโญชนา สมฺมทญฺญา วิมุตฺตา, เอวรูปาปิ ภิกฺขเว สนฺติ ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ. สนฺติ ภิกฺขเว ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายิโน อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกา, เอวรูปาปิ ภิกฺขเว สนฺติ ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ. สนฺติ ภิกฺขเว ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามิโน สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺติ, เอวรูปาปิ ภิกฺขเว สนฺติ ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ. สนฺติ ภิกฺขเว ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนา, เอวรูปาปิ ภิกฺขเว สนฺติ ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ. สนฺติ ภิกฺขเว ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ, เอวรูปาปิ ภิกฺขเว สนฺติ ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ.

สนฺติ ภิกฺขเว ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ จตุนฺนํ สมฺมปฺปธานานํ ภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ ฯเปฯ จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ฯเปฯ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ฯเปฯ ปญฺจนฺนํ พลานํ ฯเปฯ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ ฯเปฯ อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส ภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ, เอวรูปาปิ ภิกฺขเว สนฺติ ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ. สนฺติ ภิกฺขเว ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ เมตฺตาภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ, ฯเปฯ กรุณาภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ ฯเปฯ มุทิตา-ภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ ฯเปฯ อุเปกฺขาภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ ฯเปฯ อสุภภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ ฯเปฯ

อนิจฺจสญฺญาภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ, เอวรูปาปิ ภิกฺขเว สนฺติ ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ.

สนฺติ ภิกฺขเว ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ อานาปานสติ-ภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ. อานาปานสติ ภิกฺขเว ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสฺสา. อานาปานสติ ภิกฺขเว ภาวิตา พหุลีกตา จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ปริปูเรนฺติ. จตฺตาโร สติปฏฺฐานา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต โพชฺฌงฺเค ปริปูเรนฺติ. สตฺต โพชฺฌงฺคา ภาวิตา พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺตึ ปริปูเรนฺติ.

[๑๔๘] กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว อานาปานสติ กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสฺสา. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา. โส สโตว อสฺสสติ, สโต [๑] ปสฺสสติ.

ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต "ทีฆํ อสฺสสามีติ ปชานาติ, ทีฆํ วา ปสฺสสนฺโต "ทีฆํ ปสฺสสามีติ ปชานาติ. รสฺสํ วา อสฺสสนฺโต "รสฺสํ อสฺสสามีติ ปชานาติ, รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต "รสฺสํ ปสฺสสามีติ ปชานาติ. "สพฺพกายปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, "สพฺพกายปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, "ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ.

"ปีติปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "ปีติปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "สุขปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "สุขปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "จิตฺตสงฺขารปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "จิตฺตสงฺขารปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "ปสฺสมฺภยํ จิตฺตสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "ปสฺสมฺภยํ จิตฺตสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ว

"จิตฺตปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "จิตฺตปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "อภิปฺปโมทยํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "อภิปฺปโมทยํ จิตฺตํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "สมาทหํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "สมาทหํ จิตฺตํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "วิโมจยํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "วิโมจยํ จิตฺตํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ.

"อนิจฺจานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "อนิจฺจานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "วิราคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "วิราคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "นิโรธานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "นิโรธานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. "ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ.

เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว อานาปานสติ เอวํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสฺสา.

[๑๔๙] กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว อานาปานสติ กถํ พหุลีกตา จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ปริปูเรนฺติ. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต "ทีฆํ อสฺสสามีติ ปชานาติ, ทีฆํ วา ปสฺสสนฺโต "ทีฆํ ปสฺสสามีติ ปชานาติ, รสฺสํ วา อสฺสสนฺโต "รสฺสํ อสฺสสามีติ ปชานาติ, รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต "รสฺสํ ปสฺสสามีติ ปชานาติ, "สพฺพกายปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, "สพฺพกายปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, "ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, "ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. กาเย กายานุปสฺสี ภิกฺขเว ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. กาเยสุ กายญฺญตราหํ ภิกฺขเว เอตํ[๑] วทามิ ยทิทํ อสฺสาสปสฺสาสํ.[๒]

---

[๑] ฉ.,เท. เอวํ. [๒] ฉ.,เท. อสฺสาสปสฺสาสา.

ตสฺมาติห ภิกฺขเว กาเย กายานุปสฺสี ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ.

ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ “ปีติปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “ปีติปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “สุขปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “สุขปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “จิตฺตสงฺขารปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “จิตฺตสงฺขารปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “ปสฺสมฺภยํ จิตฺตสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “ปสฺสมฺภยํ จิตฺตสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี ภิกฺขเว ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌา-โทมนสฺสํ. เวทนาสุ เวทนาญฺญตราหํ ภิกฺขเว เอตํ วทามิ ยทิทํ; อสฺสาสปสฺสาสานํ สาธุกํ มนสิการํ. ตสฺมาติห ภิกฺขเว เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ.

ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ “จิตฺตปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “จิตฺตปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “อภิปฺปโมทยํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “อภิปฺปโมทยํ จิตฺตํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “สมาทหํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “สมาทหํ จิตฺตํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “วิโมจยํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “วิโมจยํ จิตฺตํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี ภิกฺขเว ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. นาหํ ภิกฺขเว มุฏฺฐสติสฺส อสมฺปชานสฺส อานาปานสตึ วทามิ. ตสฺมาติห ภิกฺขเว จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ.

ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ “อนิจฺจานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “อนิจฺจานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “วิราคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “วิราคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “นิโรธานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “นิโรธานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี ภิกฺขเว ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. โส ยนฺตํ อภิชฺฌา-โทมนสฺสานํ ปหานํ ปญฺญาย ทิสฺวา สาธุกํ อชฺฌุเปกฺขิตา โหติ. ตสฺมาติห ภิกฺขเว ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ.

เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว อานาปานสติ เอวํ พหุลีกตา จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ปริปูเรนฺติ.

[๑๕๐] กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว จตฺตาโร สติปฏฺฐานา กถํ พหุลีกตา สตฺต โพชฺฌงฺเค ปริปูเรนฺติ. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. อุปฏฺฐิตสฺส ตสฺมึ สมเย สติ โหติ อปฺปมฺมุฏฺฐา.[๑] ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อุปฏฺฐิตา สติ โหติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, สติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ, สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ, สติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ.

โส ตถาสโต วิหรนฺโต ตํ ธมฺมํ ปญฺญาย ปวิจินติ ปวิจรติ[๒] ปริวีมํสํ อาปชฺชติ. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ ตถาสโต

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อสมฺมุฏฺฐา. [๒] ฉ.,เท. ปวิจยติ.

วิหรนฺโต ตํ ธมฺมํ ปญฺญาย ปวิจินติ ปวิจรติ ปริวีมํสํ อาปชฺชติ, ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ, ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ. ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ.

ตสฺส ตํ ธมฺมํ ปญฺญาย ปวิจินโต ปวิจรโต[๑] ปริวีมํสํ อาปชฺชโต อารทฺธํ โหติ วิริยํ อสลฺลีนํ. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ตํ ธมฺมํ ปญฺญาย ปวิจินโต ปวิจรโต[๑] ปริวีมํสํ อาปชฺชโต อารทฺธํ โหติ วิริยํ อสลฺลีนํ. วิริยสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ, วิริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ, วิริยสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ.

อารทฺธวิริยสฺส อุปฺปชฺชติ ปีติ นิรามิสา. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺธวิริยสฺส อุปฺปชฺชติ ปีติ นิรามิสา, ปีติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ, ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ, ปีติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ.

ปีติมนสฺส กาโยปิ ปสฺสมฺภติ, จิตฺตมฺปิ ปสฺสมฺภติ. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปีติมนสฺส กาโยปิ ปสฺสมฺภติ, จิตฺตมฺปิ ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ, ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ, ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ.

ปสฺสทฺธกายสฺส สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปสฺสทฺธกายสฺส สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ, สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ, สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ, สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ปวิจยโต

โส ตถาสมาหิตํ จิตฺตํ สาธุกํ อชฺฌุเปกฺขิตา โหติ. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ ตถาสมาหิตํ จิตฺตํ สาธุกํ อชฺฌุเปกฺขิตา โหติ, อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ, อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ, อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ.

[๑๕๑] ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ เวทนาสุ ฯเปฯ จิตฺเต ฯเปฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, อุปฏฺฐิตสฺส ตสฺมึ สมเย สติ โหติ อปฺปมฺมุฏฺฐา. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อุปฏฺฐิตา สติ โหติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, สติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ, สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ, สติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ.

โส ตถาสโต วิหรนฺโต ตํ ธมฺมํ ปญฺญาย ปวิจินติ ปวิจรติ ปริวีมํสํ อาปชฺชติ. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ ตถาสโต วิหรนฺโต ตํ ธมฺมํ ปญฺญาย ปวิจินติ ปวิจรติ ปริวีมํสํ อาปชฺชติ, ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ, ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ, ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ.

ตสฺส ตํ ธมฺมํ ปญฺญาย ปวิจินโต ปวิจรโต ปริวีมํสํ อาปชฺชโต อารทฺธํ โหติ วิริยํ อสลฺลีนํ. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ตํ ธมฺมํ ปญฺญาย ปวิจินโต ปวิจรโต ปริวีมํสํ อาปชฺชโต อารทฺธํ โหติ วิริยํ อสลฺลีนํ, วิริยสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ วิริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ วิริยสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ.

อารทฺธวิริยสฺส อุปฺปชฺชติ ปีติ นิรามิสา. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อารทฺธวิริยสฺส อุปฺปชฺชติ ปีติ นิรามิสา, ปีติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ, ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ, ปีติสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ.

ปีติมนสฺส กาโยปิ ปสฺสมฺภติ, จิตฺตมฺปิ ปสฺสมฺภติ. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปีติมนสฺส กาโยปิ ปสฺสมฺภติ, จิตฺตมฺปิ ปสฺสมฺภติ. ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ, ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ, ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ.

ปสฺสทฺธกายสฺส สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปสฺสทฺธกายสฺส สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ, สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ, สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ, สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ.

โส ตถาสมาหิตํ จิตฺตํ สาธุกํ อชฺฌุเปกฺขิตา โหติ, ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ ตถาสมาหิตํ จิตฺตํ สาธุกํ อชฺฌุเปกฺขิตา โหติ, อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน อารทฺโธ โหติ. อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุ ภาเวติ, อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค ตสฺมึ สมเย ภิกฺขุโน ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ. เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว จตฺตาโร สติปฏฺฐานา เอวํ พหุลีกตา สตฺต โพชฺฌงฺเค[๑] ปริปูเรนฺติ.

[๑๕๒] กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา. กถํ พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺตึ ปริปูเรนฺติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สมฺโพชฺฌงฺเค.

ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ. ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ วิริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ สมาธิ สมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ. เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว สตฺต โพชฺฌงฺคา เอวํ พหุลีกตา วิชฺชาวิมุตฺตึ ปริปูเรนฺตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

อฏฺฐมํ อานาปานสฺสติสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๙. กายคตาสติสุตฺตํ

[๑๕๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตานํ อุปฏฺฐานสาลายํ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ "อจฺฉริยํ อาวุโส, อพฺภูตํ อาวุโส, ยาวญฺจิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน กายคตา สติ ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา วุตฺตา มหานิสํสาติ. อยญฺจ โข[๑] หิทํ เตสํ ภิกฺขูนํ อนฺตรากถา วิปฺปกตา โหติ.

อถ โข ภควา สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน อุปฏฺฐานสาลา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา. กา จ ปน โว อนฺตรากถา วิปฺปกตาติ. "อิธ ภนฺเต อมฺหากํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตานํ อุปฏฺฐานสาลายํ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ "อจฺฉริยํ อาวุโส, อพฺภูตํ อาวุโส, ยาวญฺจิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน กายคตา สติ ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา วุตฺตา มหานิสํสาติ. อยํ[๒] โน ภนฺเต อนฺตรากถา วิปฺปกตา, อถ ภควา อนุปฺปตฺโตติ.

[๑๕๔] "กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว กายคตา สติ กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุ๋ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา. โส สโตว อสฺสสติ, สโต[๓]

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. อยํ โข
[๓] ฉ.,เท. สโต ว

ปสฺสสติ, ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต “ทีฆํ อสฺสสามีติ ปชานาติ, ทีฆํ วา ปสฺสสนฺโต “ทีฆํ ปสฺสสามีติ ปชานาติ. รสฺสํ วา อสฺสสนฺโต “รสฺสํ อสฺสสามีติ ปชานาติ, รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต “รสฺสํ ปสฺสสามีติ ปชานาติ. “สพฺพกายปฏิสංเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, “สพฺพกายปฏิสංเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “ปสฺสมฺภยං กายสงฺขารං อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, “ปสฺสมฺภยං กายสงฺขารං ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. ตสฺส เอวं อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต เย เคหสิตา สรสงฺกปฺปา, เต ปหียนฺติ. เตสं ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตं สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติ. เอวมฺปิ[๑] ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายคตं สตึ ภาเวติ.

ปุน จปรं ภิกฺขเว ภิกฺขุ คจฺฉนฺโต วา “คจฺฉามีติ ปชานาติ, จิโต วา “จิโตมฺหีติ ปชานาติ, นิสินฺโน วา “นิสินฺโนมฺหีติ ปชานาติ, สยาโน วา “สยาโนมฺหีติ ปชานาติ. ยถา ยถา วา ปนสฺส กาโย ปณิหิโต โหติ,[๒] ตถา ตถา นं ปชานาติ. ตสฺส เอวं อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต เย เคหสิตา สรสงฺกปฺปา, เต ปหียนฺติ. เตสं ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตं สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายคตं[๓] สตึ ภาเวติ.

ปุน จปรं ภิกฺขเว ภิกฺขุ อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ, สมฺมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี โหติ, คเต ฐิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติ. ตสฺส เอวं อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน

---

[๑] ฉ.,เท. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. อยं ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. กายคตาสตึ

ปหิตตฺตสฺส วิหรโต เย เคหสิตา สรสงฺกปฺปา, เต ปหียนฺติ. เตสं ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตं สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายคตं สตึ ภาเวติ.

ปุน จปรं ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายं อุทฺธं ปาทตลา อโธ เกสมตฺถกา ตจปริยนฺตं ปูรนฺนานปฺปการสฺส อสุจิโน ปจฺจเวกฺขติ "อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ มංสं นหารู อฏฺฐี อฏฺฐิมิญฺชं วกฺกं หทยं ยกนं กิโลมกं ปิหกं ปปฺผาสं อนฺตं อนฺตคุณं อุทริยं กรีสं ปิตฺตं เสมฺหं ปุพฺโพ โลหิตं เสโท เมโท อสฺสุ วสา เขโฬ สิงฺฆาณิกา ลสิกา มุตฺตนฺติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อุภโตมุขา มูโตลี[๑] ปูรา นานาวิหิตสฺส ธญฺญสฺส. เสยฺยถีทं. สาลีนं วีหีนं มุคฺคานं มาสานं ติลานं ตณฺฑุลานं. ตเมนं จกฺขุมา ปุริโส มุญฺจิตฺวา ปจฺจเวกฺเขยฺย "อิเม สาลี อิเม วีหี อิเม มุคฺคา อิเม มาสา อิเม ติลา อิเม ตณฺฑุลาติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายं อุทฺธं ปาทตลา อโธ เกสมตฺถกา ตจปริยนฺตं ปูรนฺนานปฺปการสฺส อสุจิโน ปจฺจเวกฺขติ "อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ มංสं นหารู อฏฺฐี อฏฺฐิมิญฺชं วกฺกं หทยं ยกนं กิโลมกं ปิหกं ปปฺผาสं อนฺตं อนฺตคุณं อุทริยं กรีสं ปิตฺตं เสมฺหं ปุพฺโพ โลหิตं เสโท เมโท, อสฺสุ วสา เขโฬ สิงฺฆาณิกา ลสิกา มุตฺตนฺติ. ตสฺส เอวं อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต เย เคหสิตา สรสงฺกปฺปา, เต ปหียนฺติ. เตสं ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตं สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายคตं สตึ ภาเวติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ปุโตพิ

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ ยถาจิตํ ยถาปณิหิตํ ธาตุโส ปจฺจเวกฺขติ “อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย ปถวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาสี วา คาวึ วธิตฺวา จาตุมฺมหาปเถ วิลโส[๑] ปฏิวิภชิตฺวา นิสินฺโน อสฺส. เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ ยถาจิตํ ยถาปณิหิตํ ธาตุโส ปจฺจเวกฺขติ “อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย ปถวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ. ตสฺส เอวํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต เย เคหสิตา สรสงฺกปฺปา, เต ปหียนฺติ. เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายคตํ สตึ ภาเวติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เสยฺยถาปิ ปสฺเสยฺย สรีรํ สีวถิกาย ฉฑฺฑิตํ เอกาหมตํ วา ทฺวีหมตํ วา ตีหมตํ วา อุทฺธุมาตกํ วินีลกํ วิปุพฺพกชาตํ. โส อิมเมว กายํ อุปสํหรติ “อยมฺปิ โข กาโย เอวํธมฺโม เอวํภาวี เอวํอนตีโตติ. ตสฺส เอวํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต เย เคหสิตา สรสงฺกปฺปา, เต ปหียนฺติ. เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายคตํ สตึ ภาเวติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เสยฺยถาปิ ปสฺเสยฺย สรีรํ สีวถิกาย ฉฑฺฑิตํ กาเกหิ วา ขชฺชมานํ คิชฺเฌหิ วา ขชฺชมานํ [๒] กุลเลหิ วา ขชฺชมานํ สุวาเณหิ วา ขชฺชมานํ สิงฺคาเลหิ วา ขชฺชมานํ วิวิเธหิ วา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. พิลโส วิภชิตฺวา

[๒] ฉ.,เท. กงฺเกหิ วา ขชฺชมานํ สุนเขหิ วา ขชฺชมานํ พฺยคเฆหิ วา ขชฺชมานํ ทีปีหิวา ขชฺชมานํ

ปาณกชาเตหิ ขชฺชมานํ. โส อิมเมว กายํ อุปสัหรติ “อยมฺปิ โข กาโย เอวัธมฺโม เอวัภาวี เอวัอนตีโตติ. ตสฺส เอวั อปฺปมตฺตสฺส ฯเปฯ เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายคตา สตี ภาเวติ.

ปุน จปรัง ภิกฺขเว ภิกฺขุ เสยฺยถาปิ ปสฺเสยฺย สรีรัง สีวถิกาย ฉฑฺฑิตัง อฏฺฐิสงฺขลิกัง[๑] สมังสโลหิตัง นหารุสมฺพนฺธัง ฯเปฯ อฏฺฐิสงฺขลิกัง นิมฺมังสโลหิตมกฺขิตัง นหารุสมฺพนฺธัง ฯเปฯ อฏฺฐิสงฺขลิกัง อปคตมังสโลหิตัง นหารุสมฺพนฺธัง ฯเปฯ อฏฺฐิกานิ อปคตนหารุสมฺพนฺธานิ[๒] ทิสา วิทิสา วิกฺขิตฺตานิ อญฺเญน หตฺถฏฺฐิกัง อญฺเญน ปาทฏฺฐิกัง อญฺเญน ชงฺฆฏฺฐิกัง อญฺเญน อูรุฏฺฐิกัง อญฺเญน กฏิฏฺฐิกัง อญฺเญน ปิฏฺฐิกณฺฏกฏฺฐิกัง[๓] อญฺเญน ผาสุกฏฺฐิกัง อญฺเญน อุรฏฺฐิกัง อญฺเญน พาหุฏฺฐิกัง อญฺเญน อสฏฺฐิกัง อญฺเญน คีวฏฺฐิกัง อญฺเญน หนุกฏฺฐิกัง อญฺเญน ทนฺตฏฺฐิกัง อญฺเญน สีสกฏฺฐาหัง. โส อิมเมว กายัง อุปสัหรติ “อยมฺปิ โข กาโย เอวัธมฺโม เอวัภาวี เอวัอนตีโตติ. ตสฺส เอวั อปฺปมตฺตสฺส ฯเปฯ เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายคตา สตี ภาเวติ.

ปุน จปรัง ภิกฺขเว ภิกฺขุ เสยฺยถาปิ ปสฺเสยฺย สรีรัง สีวถิกาย ฉฑฺฑิตัง อฏฺฐิกานิ เสตานิ สงฺขวณฺณูปนิภานิ[๔] ฯเปฯ อฏฺฐิกานิ ปุญฺชกิตานิ[๕] เตโรวสฺสิกานิ ฯเปฯ อฏฺฐิกานิ ปูตีนิ จุณฺณกชาตานิ. โส อิมเมว กายัง อุปสัหรติ “อยมฺปิ โข กาโย เอวัธมฺโม เอวัภาวี เอวัอนตีโตติ. ตสฺส เอวั อปฺปมตฺตสฺส ฯเปฯ เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายคตา สตี ภาเวติ.

[๑๔๔] ปุน จปรัง ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกัง สวิจารัง วิเวกชัง ปีติสุขัง ปฐมัง ฌานัง

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อฏฺฐิกสงฺขลิกัง, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อปคตสมฺพนฺธานิ.
[๓] ฉ. ปิฏฺฐิฏฺฐิกัง, เท.,อิ. ปิฏฺฐิกณฺฏกัง.
[๔] ฉ.,เท. สงฺขวณฺณปฏิภาคานิ.
[๕] อิ. ปุญฺชกชาตานิ อฏฺฐิกานิ.

อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเนติ ปริสนฺเนติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีติสุเขน อปฺผุตํ โหติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ทกฺโข นหาปโก วา นหาปกนฺเตวาสี วา กํสถาเล นหานียจุณฺณานิ อากีริตฺวา อุทเกน ปริปฺโผสกํ ปริปฺโผสกํ สนฺเนยฺย. สาสฺส[๑] นหานียปิณฺฑิ เสนฺหานุคฺคตา สิเนหปเรตา สนฺตรพาหิรา ผุฏฺฐา[๒] สิเนเหน [๓] จ ปคฺฆรนี. เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเนติ ปริสนฺเนติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีติสุเขน อปฺผุตํ โหติ. ตสฺส เอวํ อปฺปมตฺตสฺส ฯเปฯ เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายคตํ สตึ ภาเวติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ฯเปฯ ทุติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, โส อิมเมว กายํ สมาธิเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเนติ ปริสนฺเนติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส สมาธิเชน ปีติสุเขน อปฺผุตํ โหติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อุทกรหโท [๔] อุพฺภิโททโก, [๕] เนวสฺส ปุรตฺถิมาย ทิสาย อุทกสฺสายมุขํ, น ปจฺฉิมาย ทิสาย อุทกสฺสายมุขํ, น อุตฺตราย ทิสาย อุทกสฺสายมุขํ, น ทกฺขิณาย ทิสาย อุทกสฺสายมุขํ, เทโว จ [๖] กาเลน กาลํ สมฺมาธารํ อนุปฺปเวจฺเฉยฺย. อถ โข ตสฺมา[๗] อุทกรหทา สีตา วาริธารา อุพฺภิชฺชิตฺวา ตเมว อุทกรหทํ สีเตน วารินา อภิสนฺเนยฺย ปริสนฺเนยฺย ปริปูเรยฺย ปริปฺผเรยฺย, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต อุทกรหทสฺส สีเตน วารินา อปฺผุตํ อสฺส. เอวเมว โข

---

[๑] ฉ. สายํ
[๒] ฉ.,เท. ผุฏฺฐา อิ. ผุตา.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. น
[๔] ฉ.,เท. คมฺภีโร
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ตสฺส
[๖] ฉ.,เท. น

ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ สมาธิเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเนติ ปริสนฺเนติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส สมาธิเชน ปีติสุเขน อปฺผุตํ โหติ. ตสฺส เอวํ อปฺปมตฺตสฺส ฯเปฯ เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายคตา สตี ภาเวติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, โส อิมเมว กายํ นิปฺปีติเกน สุเขน อภิสนฺเนติ ปริสนฺเนติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส นิปฺปีติเกน สุเขน อปฺผุตํ โหติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อุปฺปลินิยา วา ปทุมินิยา วา ปุณฺฑรีกินิยา วา อปฺเปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สมฺพนฺธานิ[๑] อุทกานุคฺคตานิ อนฺโตนิมฺมุคฺคโปสีตานิ[๒] ยาว จ อคฺคา ยาว จ มูลา สีเตน วารินา อภิสนฺนานิ ปริสนฺนานิ ปริปูรานิ ปริปฺผุตานิ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวตา อุปฺปลานํ วา ปทุมานํ วา ปุณฺฑรีกานํ วา สีเตน วารินา อปฺผุตา อสฺส. เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ นิปฺปีติเกน สุเขน อภิสนฺเนติ ปริสนฺเนติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ; นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส นิปฺปีติเกน สุเขน อปฺผุตํ โหติ. ตสฺส เอวํ อปฺปมตฺตสฺส ฯเปฯ เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายคตา สตี ภาเวติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, โส อิมเมว กายํ ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน ผริตฺวา นิสินฺโน โหติ, ตสฺส[๓] กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน อปฺผุตํ โหติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส โอทาเตน วตฺเถน สสีสํ ปารุปิตฺวา นิสินฺโน อสฺส, นาสฺส กิญฺจิ

---

[๑] ฉ.,เท. สวฑฺฒานิ อิ. สวฑฺฒานิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. อนิโตนิมุคฺคโปสีนิ ตานิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. นาสฺส

สพฺพาวโต กายสฺส โอทาเตน วตฺเถน อปฺผุตํ อสฺส. เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน ผริตฺวา นิสินฺโน โหติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน อปฺผุตํ โหติ. ตสฺส เอวํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต เย เคหสิตา สรสงฺกปฺปา, เต ปหียนฺติ. เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิ โหติ สมาธิยติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายคตํ สตึ ภาเวติ.

[๑๕๖] ยสฺสกสฺสจิ ภิกฺขเว กายคตา สติ ภาวิตา พหุลีกตา อนฺโตคธา ตสฺส[๑] กุสลา ธมฺมา เยเกจิ วิชฺชาภาคิยา. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยสฺสกสฺสจิ มหาสมุทฺโท เจตสา ผุโฏ, อนฺโตคธา ตสฺส กุนฺนทิโย ยากาจิ สมุทฺทงฺคมา. เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺสกสฺสจิ กายคตา สติ ภาวิตา พหุลีกตา, อนฺโตคธา ตสฺส กุสลา ธมฺมา เยเกจิ วิชฺชาภาคิยา.

ยสฺสกสฺสจิ ภิกฺขเว กายคตา สติ อภาวิตา อพหุลีกตา, ลภติ ตสฺส มาโร โอตารํ, ลภติ ตสฺส มาโร อารมฺมณํ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส ครุกํ สิลาคุฬํ อลฺลมตฺติกาปุญฺเช ปกฺขิเปยฺย. "ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, อปิ นุ ตํ ครุกํ สิลาคุฬํ อลฺลมตฺติกาปุญฺเช ลเภถ โอตารนฺติ. เอวํ ภนฺเต. "เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺสกสฺสจิ กายคตา สติ อภาวิตา อพหุลีกตา, ลภติ ตสฺส มาโร โอตารํ, ลภติ ตสฺส มาโร อารมฺมณํ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สุกฺขํ กฏฺฐํ โกพฺภา. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุตฺตรารณึ อาทาย "อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตสฺสามิ, เตโชธาตุ[๒] กริสฺสามีติ. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ สุกฺขํ กฏฺฐํ โกพฺภา

---

[๑] ฉ.,เท. วาสฺส

[๒] ฉ.,เท.,อิ. เตโชปาตุกริสฺสามีติ.

อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมตฺเถนฺโต[๑] อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย เตโชธาตุ[๒] กเรยฺยาติ. เอวํ ภนฺเต. "เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺสกสฺสจิ กายคตา สติ อภาวิตา อพหุลีกตา, ลภติ ตสฺส มาโร โอตารํ, ลภติ ตสฺส มาโร อารมฺมณํ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อุทกมณิโก ริตฺโต ตุจฺโฉ อาธาเร ฐปิโต. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุทกภารํ อาทาย. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว. อปิ นุ โส ปุริโส ลเภถ อุทกสฺส นิกฺเขปนนฺติ. เอวํ ภนฺเต. "เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺสกสฺสจิ กายคตา สติ อภาวิตา อพหุลีกตา, ลภติ ตสฺส มาโร โอตารํ, ลภติ ตสฺส มาโร อารมฺมณํ.

[๑๕๗] ยสฺสกสฺสจิ ภิกฺขเว กายคตา สติ ภาวิตา พหุลีกตา, น ตสฺส ลภติ มาโร โอตารํ, น ตสฺส ลภติ มาโร อารมฺมณํ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส ลหุกํ สุตฺตคุฬํ สพฺพสารมเย อคฺคิพฺพผลเก ปกฺขิเปยฺย. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว. อปิ นุ โส ปุริโส ตํ ลหุกํ สุตฺตคุฬํ สพฺพสารมเย อคฺคิพฺพผลเก ลเภถ โอตารนฺติ. โน เหตํ ภนฺเต. เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺสกสฺสจิ กายคตา สติ ภาวิตา พหุลีกตา, น ตสฺส ลภติ มาโร โอตารํ, น ตสฺส ลภติ มาโร อารมฺมณํ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อลฺลํ กฏฺฐํ สสิเนหํ. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุตฺตรารณึ อาทาย "อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตสฺสามิ, เตโชธาตุ กริสฺสามีติ. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว. อปิ นุ โส ปุริโส อมุ อลฺลํ กฏฺฐํ สสิเนหํ อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมตฺเถนฺโต อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย, เตโชธาตุ กเรยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺสกสฺสจิ กายคตา สติ ภาวิตา พหุลีกตา, น ตสฺส ลภติ มาโร โอตารํ, น ตสฺส ลภติ มาโร อารมฺมณํ.

---

[๑] ฉ.,เท. อภิมนฺเถนฺโต [๒] ฉ.,เท.,อิ. เตโชปาตุกเรยฺยาติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อุทกมณิโก ปูโร อุทกสฺส สมติตฺติโก กากเปยฺโย อาฒาเร จปิโต, อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุทกภารํ อาทาย. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว. อปิ นุ โส ปุริโส ลเภถ อุทกสฺส นิกฺเขปนนฺติ. โน เหตํ ภนฺเต. "เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺสกสฺสจิ กายคตา สติ ภาวิตา พหุลีกตา, น ตสฺส ลภติ มาโร โอตารํ, น ตสฺส ลภติ มาโร อารมฺมณํ.

[๑๕๘] ยสฺสกสฺสจิ ภิกฺขเว กายคตา สติ ภาวิตา พหุลีกตา, โส ยสฺส ยสฺส อภิญฺญาสจฺฉิกรณียสฺส ธมฺมสฺส จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ อภิญฺญาสจฺฉิกิริยาย, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิพฺยตํ[๑] ปาปุณาติ สติ สติอายตเน. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อุทกมณิโก ปูโร อุทกสฺส สมติตฺติโก กากเปยฺโย อาฒาเร จปิโต, ตเมนํ พลวา ปุริโส ยโต ยโต อาปชฺเชยฺย,[๒] อาคจฺเฉยฺย อุทกนฺติ. เอวํ ภนฺเต. "เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺสกสฺสจิ กายคตา สติ ภาวิตา พหุลีกตา, โส ยสฺส ยสฺส อภิญฺญาสจฺฉิกรณียสฺส ธมฺมสฺส จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ อภิญฺญา-สจฺฉิกิริยาย, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิพฺยตํ ปาปุณาติ สติ สติอายตเน.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สเม ภูมิภาเค จตุรสฺสา โปกฺขรณี [๓] อาพิพทฺธา ปูรา อุทกสฺส สมติตฺติกา กากเปยฺยา, ตเมนํ พลวา ปุริโส ยโต ยโต อาพึ ปจฺเฉยฺย,[๔] อาคจฺเฉยฺย อุทกนฺติ. เอวํ ภนฺเต. "เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺสกสฺสจิ กายคตา สติ ภาวิตา พหุลีกตา, โส ยสฺส ยสฺส อภิญฺญาสจฺฉิกรณียสฺส ธมฺมสฺส จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ อภิญฺญาสจฺฉิกิริยาย, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิพฺยตํ ปาปุณาติ สติ สติอายตเน.

---

[๑] ฉ.,เท. สกฺขิภพฺพตํ อิ. สกฺขิภายฺยตํ.
[๒] ฉ.,เท. อาวิญฺเฉยฺย อิ. อาวชฺเชยฺย.
[๓] ฉ.,เท. อสฺส
[๔] สี.,ฉ.,เท.,อิ. มุญฺเจยฺย.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สุภูมิยํ จาตุมฺมหาปเถ อาชญฺญรโถ ยุตฺโต อสฺส จิโต อุภนฺตรปโฏโท.[๑] ตเมนํ ทกฺโข โยคฺคาจริโย อสฺสทมฺมสารถิ อภิรูหิตฺวา วาเมน หตฺเถน รสฺมิโย คเหตฺวา ทกฺขิเณน หตฺเถน ปโฏทํ คเหตฺวา ยทิจฺฉกํ[๒] ยทิจฺฉกํ สาเรยฺย.[๓] เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺสกสฺสจิ กายคตา สติ ภาวิตา พหุลีกตา, โส ยสฺส ยสฺส อภิญฺญาสจฺฉิกรณียสฺส ธมฺมสฺส จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ อภิญฺญาสจฺฉิกิริยาย, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิพฺพยตํ ปาปุณาติ สติ สติอายตเน.

[๑๔๙] กายคตาย ภิกฺขเว สติยา อาเสวิตาย ภาวิตาย พหุลีกตาย ยานีกตาย วตฺถุกตาย อนุฏฺฐิตาย ปริจิตาย สุสมารทฺธาย อิเม[๔] ทสานิสํสา ปาฏิกงฺขา, [๕] อรติรติสโห โหติ, น จ ตं อรติ สหติ, อุปฺปนฺนํ อรตึ อภิภุยฺย[๖] วิหรติ. ภยเภรวสโห โหติ, น จ ตं ภยเภรวํ สหติ, อุปฺปนฺนํ ภยเภรวํ อภิภุยฺย วิหรติ.

ขโม โหติ สีตสฺส อุณฺหสฺส ชิฆจฺฉาย ปิปาสาย ฑํสมกสวาตาตปสิรึสปสมฺผสฺสานํ[๗] ทุรุตฺตานํ ทุราคตานํ วจนปถานํ, อุปฺปนฺนานํ สารีริกานํ เวทนานํ ทุกฺขานํ ติพฺพานํ ขรานํ กฏุกานํ อสาตานํ อมนาปานํ ปาณหรานํ อธิวาสิกชาติโก โหติ.

จตุนฺนํ ฌานานํ อาภิเจตสิกานํ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารานํ นิกามลาภี โหติ อกิจฺฉลาภี โหติ[๘] อกสิรลาภี โหติ.

โส อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ,[๙] เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ, อาวิภาวํ ฯเปฯ ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน สวตฺเตติ.[๑๐]

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. โอธสฺตปโฏโท
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เยนิจฺฉกํ
[๓] ฉ.,เท. สาเรยฺยาปิ ปจฺจาสาเรยฺยาปิ,
[๔] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๕] อิ. กตเม ทส
[๖] สี.,อิ. อภิภุยฺย อภิภุยฺย, เอวมุปริปิ.
[๗] ฉ.,เท. -สรีสป-
[๘] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.
[๙] ฉ.,เท. ปจฺจานุโภติ.
[๑๐] ฉ.,เท.,อิ. วตฺเตติ.

ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย[๑] อุโภ สทฺเท สุณาติ ทิพฺเพ จ มานุเส จ เย ทูเร สนฺติเก.

ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ[๒] ปชานาติ, สราคํ วา จิตฺตํ "สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วีตราคํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ สโทสํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ วีตโทสํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ สโมหํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ วีตโมหํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ มหคฺคตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ สมาหิตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ อสมาหิตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ "อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ.

โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ.

ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ, สุคเต ทุคฺคเต ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ.

อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเวว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ.[๓]

กายคตาย ภิกฺขเว สติยา อาเสวิตาย ภาวิตาย พหุลีกตาย ยานีกตาย วตฺถุกตาย อนุฏฺฐิตาย ปริจิตาย สุสมารทฺธาย อิเม ทสานิสංสา ปาฏิกงฺขาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อติกฺกมนฺตมานุสิกาย. [๒] ฉ.,เท. ปฏิจฺจ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

นวมํ กายคตาสติสุตฺตํ.

๑๐. สงฺขารูปปตฺติสุตฺตํ

[๑๖๐] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "สงฺขารูปปตฺตึ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ,[๑] ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

[๑๖๑] "อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาย สมนฺนาคโต โหติ, สีเลน สมนฺนาคโต โหติ, สุเตน สมนฺนาคโต โหติ, จาเคน สมนฺนาคโต โหติ, ปญฺญาย สมนฺนาคโต โหติ. ตสฺส เอวํ โหติ "อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ขตฺติยมหาสาลานํ วา[๒] สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. โส ตํ จิตฺตํ ปทหติ,[๓] ตํ จิตฺตํ อธิฏฺฐาติ, ตํ จิตฺตํ ภาเวติ. ตสฺส เต สงฺขารา จ วิหารา[๔] จ เอวํ ภาวิตา เอวํ พหุลีกตา ตตฺรูปปตฺติยา สํวตฺตนฺติ. อยํ ภิกฺขเว มคฺโค อยํ ปฏิปทา ตตฺรูปปตฺติยา สํวตฺตติ.

[๑๖๒] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาย สมนฺนาคโต โหติ, สีเลน สมนฺนาคโต โหติ, สุเตน สมนฺนาคโต โหติ, จาเคน สมนฺนาคโต โหติ, ปญฺญาย สมนฺนาคโต โหติ. ตสฺส เอวํ โหติ "อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา พฺราหฺมณมหาสาลานํ วา[๒] ฯเปฯ คหปติมหาสาลานํ วา[๒] สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. โส ตํ จิตฺตํ ปทหติ, ตํ จิตฺตํ อธิฏฺฐาติ, ตํ จิตฺตํ ภาเวติ. ตสฺส เต

---

[๑] ฉ.,เท. เทเสสฺสามิ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. วาสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ทหติ. [๔] สี.,อิ. วิหาโร

สงฺขารา จ วิหารา จ เอวํ ภาวิตา เอวํ พหุลีกตา ตตฺรูปปตฺติยา สำวตฺตนฺติ. อยํ ภิกฺขเว มคฺโค อยํ ปฏิปทา ตตฺรูปปตฺติยา สำวตฺตติ.

[๑๖๓] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาย สมนฺนาคโต โหติ, สีเลน สมนฺนาคโต โหติ, สุเตน สมนฺนาคโต โหติ, จาเคน สมนฺนาคโต โหติ, ปญฺญาย สมนฺนาคโต โหติ. ตสฺส สุตํ โหติ "จาตุมฺมหาราชิกา เทวา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ. ตสฺส เอวํ โหติ "อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา จาตุมฺมหาราชิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. โส ตํ จิตฺตํ ปทหติ, ตํ จิตฺตํ อธิฏฺฐาติ, ตํ จิตฺตํ ภาเวติ. ตสฺส เต สงฺขารา จ วิหารา จ เอวํ ภาวิตา เอวํ พหุลีกตา ตตฺรูปปตฺติยา สำวตฺตนฺติ. อยํ ภิกฺขเว มคฺโค อยํ ปฏิปทา ตตฺรูปปตฺติยา สำวตฺตติ.

[๑๖๔] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาย สมนฺนาคโต โหติ, สีเลน สมนฺนาคโต โหติ, สุเตน สมนฺนาคโต โหติ, จาเคน สมนฺนาคโต โหติ, ปญฺญาย สมนฺนาคโต โหติ. ตสฺส สุตํ โหติ "ตาวตึสา เทวา ฯเปฯ ยามา เทวา ฯเปฯ ตุสิตา เทวา ฯเปฯ นิมฺมานรตี เทวา ฯเปฯ ปรนิมฺมิตวสวตฺตี เทวา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ. ตสฺส เอวํ โหติ "อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. โส ตํ จิตฺตํ ปทหติ, ตํ จิตฺตํ อธิฏฺฐาติ, ตํ จิตฺตํ ภาเวติ. ตสฺส เต สงฺขารา จ วิหารา จ เอวํ ภาวิตา เอวํ พหุลีกตา ตตฺรูปปตฺติยา สำวตฺตนฺติ. อยํ ภิกฺขเว มคฺโค อยํ ปฏิปทา ตตฺรูปปตฺติยา สำวตฺตติ.

[๑๖๕] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาย สมนฺนาคโต โหติ, สีเลน สมนฺนาคโต โหติ, สุเตน สมนฺนาคโต โหติ, จาเคน สมนฺนาคโต โหติ, ปญฺญาย สมนฺนาคโต โหติ. ตสฺส สุตํ โหติ "สหสฺโส พฺรหฺมา

ทีฆายุโก วณฺณวา สุขพหุโลติ. สหสฺโส ภิกฺขเว พฺรหฺมา สหสฺสีโลกธาตุํ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. เยปิ ตตฺถ สตฺตา อุปฺปนฺนา,[๑] เตปิ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว จกฺขุมา ปุริโส เอกํ อามณฺฑํ หตฺเถ กริตฺวา ปจฺจเวกฺเขยฺย. เอวเมว โข ภิกฺขเว สหสฺโส พฺรหฺมา สหสฺสีโลกธาตุํ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. เยปิ ตตฺถ สตฺตา อุปฺปนฺนา, เตปิ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. ตสฺส เอวํ โหติ "อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สหสฺสพฺรหฺมุโน สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. โส ตํ จิตฺตํ ปทหติ, ตํ จิตฺตํ อธิฏฺฐาติ, ตํ จิตฺตํ ภาเวติ. ตสฺส เต สงฺขารา จ วิหารา จ เอวํ ภาวิตา เอวํ พหุลีกตา ตตฺรูปปตฺติยา สํวตฺตนฺติ. อยํ ภิกฺขเว มคฺโค อยํ ปฏิปทา ตตฺรูปปตฺติยา สํวตฺตติ.

[๑๖๖] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาย สมนฺนาคโต โหติ, สีเลน สมนฺนาคโต โหติ, สุเตน สมนฺนาคโต โหติ, จาเคน สมนฺนาคโต โหติ, ปญฺญาย สมนฺนาคโต โหติ. ตสฺส สุตํ โหติ "ทฺวิสหสฺโส พฺรหฺมา ฯเปฯ ติสหสฺโส พฺรหฺมา ฯเปฯ จตุสหสฺโส พฺรหฺมา ฯเปฯ ปญฺจสหสฺโส พฺรหฺมา ทีฆายุโก วณฺณวา สุขพหุโลติ. ปญฺจสหสฺโส ภิกฺขเว พฺรหฺมา ปญฺจสหสฺสีโลกธาตุํ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. เยปิ ตตฺถ สตฺตา อุปฺปนฺนา, เตปิ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว จกฺขุมา ปุริโส ปญฺจ อามณฺฑานิ หตฺเถ กริตฺวา ปจฺจเวกฺเขยฺย; เอวเมว โข ภิกฺขเว ปญฺจสหสฺโส พฺรหฺมา ปญฺจสหสฺสี-โลกธาตุํ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. เยปิ ตตฺถ สตฺตา อุปฺปนฺนา, เตปิ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. ตสฺส เอวํ โหติ "อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปญฺจสหสฺสพฺรหฺมุโน สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อุปปนฺนา.

โส ตํ จิตฺตํ ปทหติ, ตํ จิตฺตํ อธิฏฺฐาติ, ตํ จิตฺตํ ภาเวติ. ตสฺส เต สงฺขารา จ วิหารา จ เอวํ ภาวิตา เอวํ พหุลีกตา ตตฺรูปปตฺติยา สංวตฺตนฺติ. อยํ ภิกฺขเว มคฺโค อยํ ปฏิปทา ตตฺรูปปตฺติยา สංวตฺตติ.

[๑๖๗] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาย สมนฺนาคโต โหติ, สีเลน สมนฺนาคโต โหติ, สุเตน สมนฺนาคโต โหติ, จาเคน สมนฺนาคโต โหติ, ปญฺญาย สมนฺนาคโต โหติ. ตสฺส สุตํ โหติ "ทสสหสฺโส พฺรหฺมา ทีฆายุโก วณฺณวา สุขพหุโลติ. ทสสหสฺโส ภิกฺขเว พฺรหฺมา ทสสหสฺสีโลกธาตุๆ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. เยปิ ตตฺถ สตฺตา อุปฺปนฺนา, เตปิ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มณิเวฬุริโย สุโภ โชติมา[๑] อฏฺโส สุปริกมฺมกโต ปณฺฑุกมฺพเล นิกฺขิตฺโต ภาสติ[๒] จ ตปติ จ[๒] วิโรจติ จ. เอวเมว โข ภิกฺขเว ทสสหสฺโส พฺรหฺมา ทสสหสฺสีโลกธาตุๆ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. เยปิ ตตฺถ สตฺตา อุปฺปนฺนา, เตปิ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. ตสฺส เอวํ โหติ "อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ทสสหสฺสพฺรหฺมุโน สหพฺยตๆ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. โส ตํ จิตฺตํ ปทหติ, ตํ จิตฺตํ อธิฏฺฐาติ, ตํ จิตฺตํ ภาเวติ. ตสฺส เต สงฺขารา จ วิหารา จ เอวํ ภาวิตา เอวํ พหุลีกตา ตตฺรูปปตฺติยา สංวตฺตนฺติ. อยํ ภิกฺขเว มคฺโค อยํ ปฏิปทา ตตฺรูปปตฺติยา สංวตฺตติ.

[๑๖๘] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาย สมนฺนาคโต โหติ, สีเลน สมนฺนาคโต โหติ, สุเตน สมนฺนาคโต โหติ, จาเคน สมนฺนาคโต โหติ, ปญฺญาย สมนฺนาคโต โหติ. ตสฺส สุตํ โหติ "สตสหสฺโส พฺรหฺมา ทีฆายุโก วณฺณวา สุขพหุโลติ. สตสหสฺโส ภิกฺขเว พฺรหฺมา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ชาติมา [๒-๒] ฉ.,เท. ภาสเต จ ตปเต จ

สตสหสฺสีโลกธาตุํ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. เยปิ ตตฺถ สตฺตา อุปฺปนฺนา, เตปิ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เนกฺขมฺโพนทำ ทกฺขกมฺมารปุตฺตอุกฺกามุเข สุกุสลสมฺปหฏฺโ ปณฺฑุกมฺพเล นิกฺขิตฺตำ ภาสติ จ ตปติ จ วิโรจติ จ. เอวเมว โข ภิกฺขเว สตสหสฺโส พฺรหฺมา สตสหสฺสีโลกธาตุำ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. เยปิ ตตฺถ สตฺตา อุปฺปนฺนา, เตปิ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. ตสฺส เอวำ โหติ “อโห วตาหำ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สตสหสฺสพฺรหฺมุโน สหพฺยตำ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. โส ตำ จิตฺตำ ปทหติ, ตำ จิตฺตำ อธิฏฺาติ, ตำ จิตฺตำ ภาเวติ. ตสฺส เต สงฺขารา จ วิหารา จ เอวำ ภาวิตา เอวำ พหุลีกตา ตตฺรูปปตฺติยา สำวตฺตนฺติ. อยำ ภิกฺขเว มคฺโค อยำ ปฏิปทา ตตฺรูปปตฺติยา สำวตฺตติ.

[๑๖๙] ปุน จปรำ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาย สมนฺนาคโต โหติ, สีเลน สมนฺนาคโต โหติ, สุเตน สมนฺนาคโต โหติ, จาเคน สมนฺนาคโต โหติ, ปญฺญาย สมนฺนาคโต โหติ. ตสฺส สุตำ โหติ “อาภา เทวา ฯเปฯ ปริตฺตาภา เทวา ฯเปฯ อปฺปมาณาภา เทวา ฯเปฯ อาภสฺสรา เทวา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ. ตสฺส เอวำ โหติ “อโห วตาหำ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อาภสฺสรานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. โส ตำ จิตฺตำ ปทหติ, ตำ จิตฺตำ อธิฏฺาติ, ตำ จิตฺตำ ภาเวติ. ตสฺส เต สงฺขารา จ วิหารา จ เอวำ ภาวิตา เอวำ พหุลีกตา ตตฺรูปปตฺติยา สำวตฺตนฺติ. อยำ ภิกฺขเว มคฺโค อยำ ปฏิปทา ตตฺรูปปตฺติยา สำวตฺตติ.

[๑๗๐] ปุน จปรำ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาย สมนฺนาคโต โหติ, สีเลน สมนฺนาคโต โหติ, สุเตน สมนฺนาคโต โหติ, จาเคน สมนฺนาคโต โหติ, ปญฺญาย สมนฺนาคโต โหติ. ตสฺส สุตำ โหติ

"สุภา[๑] เทวา[๑] ฯเปฯ ปริตฺตสุภา เทวา ฯเปฯ อปฺปมาณสุภา เทวา ฯเปฯ สุภกิณฺหา เทวา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต ฯเปฯ ตตฺรูปปตฺติยา สංวตฺตติ.

[๑๗๑] ปุน จปรං ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาย สมนฺนาคโต โหติ, สีเลน สมนฺนาคโต โหติ, สุเตน สมนฺนาคโต โหติ, จาเคน สมนฺนาคโต โหติ, ปญฺญาย สมนฺนาคโต โหติ. ตสฺส สุตං โหติ "เวหปฺผลา เทวา ฯเปฯ อวิหา เทวา ฯเปฯ อตปฺปา เทวา ฯเปฯ สุทสฺสา เทวา ฯเปฯ สุทสฺสี เทวา ฯเปฯ อกนิฏฺฐา เทวา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ. ตสฺส เอวं โหติ "อโห วตาหं กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อกนิฏฺฐานं เทวานं สหพฺยตं อุปปชฺเชยฺยนฺติ. โส ตं จิตฺตं ปทหติ, ตं จิตฺตं อธิฏฺฐาติ, ตं จิตฺตं ภาเวติ. ตสฺส เต สงฺขารา จ วิหารา จ เอวं ภาวิตา เอวं พหุลีกตา ตตฺรูปปตฺติยา สංวตฺตนฺติ. อยं ภิกฺขเว มคฺโค อยं ปฏิปทา ตตฺรูปปตฺติยา สංวตฺตติ.

[๑๗๒] ปุน จปรං ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาย สมนฺนาคโต โหติ, สีเลน สมนฺนาคโต โหติ, สุเตน สมนฺนาคโต โหติ, จาเคน สมนฺนาคโต โหติ, ปญฺญาย สมนฺนาคโต โหติ. ตสฺส สุตං โหติ "อากาสานญฺจายตนูปคา เทวา ทีฆายุกา จิรฏฺฐิติกา สุขพหุลาติ. ตสฺส เอวं โหติ "อโห วตาหं กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อากาสานญฺจายตนูปคานं เทวานं สหพฺยตं อุปปชฺเชยฺยนฺติ ฯเปฯ อยं ภิกฺขเว มคฺโค อยं ปฏิปทา ตตฺรูปปตฺติยา สංวตฺตติ.

[๑๗๓] ปุน จปรං ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาย สมนฺนาคโต โหติ, สีเลน สมนฺนาคโต โหติ, สุเตน สมนฺนาคโต โหติ, จาเคน

[๑-๑] ฉ.,เท. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

สมนฺนาคโต โหติ, ปญฺญาย สมนฺนาคโต โหติ. ตสฺส สุตํ โหติ "วิญฺญาณญฺจายตนูปคา เทวา ทีฆายุกา จิรฏฺฐิติกา สุขพหุลาติ ตสฺส เอวํ โหติ "อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา วิญฺญาณญฺจายตนูปคานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ ฯเปฯ อยํ ภิกฺขเว มคฺโค อยํ ปฏิปทา ตตฺรูปปตฺติยา สํวตฺตติ.

[๑๗๔] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาย สมนฺนาคโต โหติ, สีเลน สมนฺนาคโต โหติ, สุเตน สมนฺนาคโต โหติ, จาเคน สมนฺนาคโต โหติ, ปญฺญาย สมนฺนาคโต โหติ. ตสฺส สุตํ โหติ "อากิญฺจญฺญายตนูปคา เทวา ฯเปฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปคา เทวา ทีฆายุกา จิรฏฺฐิติกา สุขพหุลาติ. ตสฺส เอวํ โหติ "อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปคานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. โส ตํ จิตฺตํ ปทหติ, ตํ จิตฺตํ อธิฏฺฐาติ, ตํ จิตฺตํ ภาเวติ. ตสฺส เต สงฺขารา จ วิหารา จ เอวํ ภาวิตา เอวํ พหุลีกตา ตตฺรูปปตฺติยา สํวตฺตนฺติ. อยํ ภิกฺขเว มคฺโค อยํ ปฏิปทา ตตฺรูปปตฺติยา สํวตฺตติ.

[๑๗๕] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาย สมนฺนาคโต โหติ, สีเลน สมนฺนาคโต โหติ, สุเตน สมนฺนาคโต โหติ, จาเคน สมนฺนาคโต โหติ, ปญฺญาย สมนฺนาคโต โหติ. ตสฺส เอวํ โหติ "อโห วตาหํ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยนฺติ. โส อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น กตฺถจิ อุปฺปชฺชตีติ.[๑]

---

[๑] ฉ.,เท. อุปปชฺชตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ทสมํ สงฺขารูปปตฺติสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

ทุติโย อนุปทวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

อนุปทโสธนโปริสธมฺโม[๑]
เสวิตพฺพพหุธาตุวิภตฺติ
พุทฺธสฺส กิตฺติ นาม จตฺตารีเสน,
อานาปาโน กายคโต อุปปตฺติ.[๑]

[๑-๑] สฺยา. อนุปทโสธนโปริสธมฺโม เสวิตพฺพพหุธาตุวิภตฺติ
พุทฺธสฺส กิตฺติ นาม จตฺตารีเสน อานาปาโน
กายคโต จ ตโตปปตฺติ จนฺทเก วิมเล ปริสุทฺเธ
ปุณฺณสฺปุณฺณสมุทนี นิรสมตฺตโน รทฺธา
พหุชนเสวิตธมฺมวรํ ยํ อนุปทํ วคฺควรํ ทุติยํ.

๓. สุญฺญตวคฺโค

๑. จูฬสุญฺญตสุตฺตํ

[๑๗๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพารามे มิคารมาตุ ปาสาเท. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ. อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตं นิสีทิ. เอกมนฺตं นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตं เอตทโวจ "เอกมิทำ ภนฺเต สมยं ภควา สกฺเกสุ วิหรติ นครกำ นาม สกฺยานำ นิคโม; ตตฺถ เม ภนฺเต ภควโต สมฺมุขา สุตं, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตं, "สุญฺญตา วิหาเรนาหำ อานนฺท เอตรหิ พหุลं วิหรามีติ. "กจฺจิ เมตं ภนฺเต สุสฺสุตं สุคหิตं สุมนสิกตं สุปธาริตนฺติ.

"ตคฺฆ เต เอตं อานนฺท สุสฺสุตं สุคหิตं สุมนสิกตं สุปธาริตं.[๑] ปุพฺเพ จาหำ[๒] อานนฺท เอตรหิ[๓] จ สุญฺญตาวิหาเรน พหุลं วิหรามि. เสยฺยถาปิ อานนฺท อยं มิคารมาตุ ปาสาโท สุญฺโญ หตฺถิควาสฺสวลเวน[๔] สุญฺโญ ชาตรูปรชเตน, สุญฺโญ อิตฺถีปุริสสนฺนิปาเตน. อตฺถิ เจวิทำ อสุญฺญตं, ยทิทำ ภิกฺขุสงฺฆं ปฏิจฺจ เอกตฺตं. เอวเมว โข อานนฺท ภิกฺขุ อมนสิกริตฺวา คามสญฺญं, อมนสิกริตฺวา มนุสฺสสญฺญं, อรญฺญสญฺญं ปฏิจฺจ มนสิกโรติ เอกตฺตं. ตสฺส อรญฺญสญฺญาย จิตฺตं ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ อธิมุจฺจติ.[๕] โส เอวं ปชานาติ "เย อสฺสุ ทรถา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สูปธาริตำ
[๒] ฉ.,เท. ปุพฺเพปาหำ
[๓] ฉ.,เท. เอตรหิปิ
[๔] ฉ.,เท. หตฺถิควสฺสวพเวน
[๕] อิ. วิมุจฺจติ

คามสญฺญํ ปฏิจฺจ, เตธ น สนฺติ. เย อสฺสุ ทรถา มนุสฺสสญฺญํ ปฏิจฺจ, เตธ น สนฺติ. อตฺถิ เจวายํ ทรถมตฺตา, ยทิทํ อรญฺญสญฺญํ ปฏิจฺจ เอกตฺตนฺติ. โส "สุญฺญมิทํ สญฺญาคตํ คามสญฺญายาติ ปชานาติ, 'สุญฺญมิทํ สญฺญาคตํ มนุสฺสสญฺญายาติ ปชานาติ. 'อตฺถิ เจวิทํ อสุญฺญตํ, ยทิทํ อรญฺญสญฺญํ ปฏิจฺจ เอกตฺตนฺติ. อิติ ยํ หิ โข ตตฺถ น โหติ, เตน ตํ สุญฺญํ สมนุปสฺสติ. ยํ ปน ตตฺถ อวสิฏฺฐํ โหติ, ตํ สนฺตํ 'อิทมตฺถีติ ปชานาติ. เอวมฺปิสฺส เอสา อานนฺท ยถาภูจฺจา อวิปลฺลตฺถา ปริสุทฺธา สุญฺญตาวกฺกนฺติ ภวติ.

[๑๗๗] ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุ อมนสิกริตฺวา มนุสฺสสญฺญํ, อมนสิกริตฺวา อรญฺญสญฺญํ, ปฐวีสญฺญํ ปฏิจฺจ มนสิกโรติ เอกตฺตํ. ตสฺส ปฐวีสญฺญาย จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ อธิมุจฺจติ. เสยฺยถาปิ อานนฺท อาสภจมฺมํ[๑] สงฺกุสเตน สุวิหตํ วิคตวลิกํ,[๒] เอวเมว โข อานนฺท ภิกฺขุ ยํ อิมิสฺสา ปฐวิยา อุกฺกุลวิกุลํ[๓] นทีวิทุคฺคํ ขาณุกณฺฏกฐานํ[๔] ปพฺพตวิสมํ ตํ สพฺพํ อมนสิกริตฺวา ปฐวีสญฺญํ ปฏิจฺจ มนสิกโรติ เอกตฺตํ. ตสฺส ปฐวีสญฺญาย[๕] จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ อธิมุจฺจติ. โส เอวํ ปชานาติ "เย อสฺสุ ทรถา มนุสฺสสญฺญํ ปฏิจฺจ, เตธ น สนฺติ. เย อสฺสุ ทรถา อรญฺญสญฺญํ ปฏิจฺจ, เตธ น สนฺติ. อตฺถิ เจวายํ ทรถมตฺตา, ยทิทํ ปฐวีสญฺญํ ปฏิจฺจ เอกตฺตนฺติ. โส "สุญฺญมิทํ สญฺญาคตํ มนุสฺสสญฺญายาติ ปชานาติ, "สุญฺญมิทํ สญฺญาคตํ อรญฺญสญฺญายาติ ปชานาติ. 'อตฺถิ เจวิทํ อสุญฺญตํ, ยทิทํ ปฐวีสญฺญํ ปฏิจฺจ เอกตฺตนฺติ. อิติ ยํ หิ โข

---

[๑] อิ. อุสภจมฺมํ
[๒] อิ. วิคตวลิตฺตํ.
[๓] ฉ.,เท. อุกฺกูลวิกฺกูลํ อิ. อุกฺกูลวิกูลํ.
[๔] ฉ.,เท. ขาณุกณฺฏกฏฺฐานํ อิ. ขาณุกณฺฏกาธาร
[๕] สฺยา. ปฐวีสญฺญา

ตตฺถ น โหติ, เตน ตํ สุญฺญํ สมนุปสฺสติ; ยํ ปน ตตฺถ อวสิฏฺฐํ โหติ, ตํ สนฺตํ “อิทมตฺถีติ ปชานาติ. เอวมฺปิสฺส เอสา อานนฺท ยถาภูจฺจา อวิปลฺลตฺถา ปริสุทฺธา สุญฺญตาวกฺกนฺติ ภวติ.

[๑๗๘] ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุ อมนสิกริตฺวา อรญฺญสญฺญํ, อมนสิกริตฺวา ปถวีสญฺญํ, อากาสานญฺจายตนสญฺญํ ปฏิจฺจ มนสิกโรติ เอกตฺตํ. ตสฺส อากาสานญฺจายตนสญฺญาย จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ อธิมุจฺจติ. โส เอวํ ปชานาติ “เย อสฺสุ ทรถา อรญฺญสญฺญํ ปฏิจฺจ, เตธ น สนฺติ. เย อสฺสุ ทรถา ปถวีสญฺญํ ปฏิจฺจ, เตธ น สนฺติ. อตฺถิ เจวายํ ทรถมตฺตา, ยทิทํ อากาสานญฺจายตนสญฺญํ ปฏิจฺจ เอกตฺตนฺติ. โส “สุญฺญมิทํ สญฺญาคตํ อรญฺญสญฺญายาติ ปชานาติ, “สุญฺญมิทํ สญฺญาคตํ ปถวีสญฺญายาติ ปชานาติ. ‘อตฺถิ เจวิทํ อสุญฺญตํ, ยทิทํ อากาสานญฺจายตนสญฺญํ ปฏิจฺจ เอกตฺตนฺติ. อิติ ยํ หิ โข ตตฺถ น โหติ, เตน ตํ สุญฺญํ สมนุปสฺสติ, ยํ ปน ตตฺถ อวสิฏฺฐํ โหติ, ตํ สนฺตํ “อิทมตฺถีติ ปชานาติ. เอวมฺปิสฺส เอสา อานนฺท ยถาภูจฺจา อวิปลฺลตฺถา ปริสุทฺธา สุญฺญตาวกฺกนฺติ ภวติ.

[๑๗๙] ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุ อมนสิกริตฺวา ปถวีสญฺญํ อมนสิกริตฺวา อากาสานญฺจายตนสญฺญํ, วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญํ ปฏิจฺจ มนสิกโรติ เอกตฺตํ. ตสฺส วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญาย จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ อธิมุจฺจติ. โส เอวํ ปชานาติ “เย อสฺสุ ทรถา ปถวีสญฺญํ ปฏิจฺจ, เตธ น สนฺติ. เย อสฺสุ ทรถา อากาสานญฺจายตนสญฺญํ ปฏิจฺจ, เตธ น สนฺติ. อตฺถิ เจวายํ ทรถมตฺตา, ยทิทํ วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญํ ปฏิจฺจ เอกตฺตนฺติ. โส “สุญฺญมิทํ สญฺญาคตํ ปถวีสญฺญายาติ ปชานาติ,

สุญฺญมิทำ สญฺญาคตำ อากาสานญฺจายตนสญฺญายาติ ปชานาติ. ‘อตฺถิ เจวิทำ อสุญฺญตำ, ยทิทำ วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญำ ปฏิจฺจ เอกตฺตนฺติ. อิติ ยำ หิ โข ตตฺถ น โหติ, เตน ตำ สุญฺญำ สมนุปสฺสติ, ยำ ปน ตตฺถ อวสิฏฺฐำ โหติ, ตำ สนฺตำ “อิทมตฺถีติ ปชานาติ. เอวมฺปิสฺส เอสา อานนฺท ยถาภูจฺจา อวิปลฺลตฺถา ปริสุทฺธา สุญฺญตาวกฺกนฺติ ภวติ.

[๑๘๐] ปุน จปรำ อานนฺท ภิกฺขุ อมนสิกริตฺวา อากาสานญฺจายตนสญฺญำ, อมนสิกริตฺวา วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญำ, อากิญฺจญฺญายตนสญฺญำ ปฏิจฺจ มนสิกโรติ เอกตฺตำ. ตสฺส อากิญฺจญฺญายตนสญฺญาย จิตฺตำ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ อธิมุจฺจติ. โส เอวำ ปชานาติ “เย อสฺสุ ทรถา อากาสานญฺจายตนสญฺญำ ปฏิจฺจ, เตธ น สนฺติ. เย อสฺสุ ทรถา วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญำ ปฏิจฺจ เตธ น สนฺติ. อตฺถิ เจวายำ ทรถมตฺตา, ยทิทำ อากิญฺจญฺญายตนสญฺญำ ปฏิจฺจ เอกตฺตนฺติ. โส “สุญฺญมิทำ สญฺญาคตำ อากาสานญฺจายตนสญฺญายาติ ปชานาติ, “สุญฺญมิทำ สญฺญาคตำ วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญายาติ ปชานาติ. ‘อตฺถิ เจวิทำ อสุญฺญตำ, ยทิทำ อากิญฺจญฺญายตนสญฺญำ ปฏิจฺจ เอกตฺตนฺติ. อิติ ยำ หิ โข ตตฺถ น โหติ, เตน ตำ สุญฺญำ สมนุปสฺสติ, ยำ ปน ตตฺถ อวสิฏฺฐำ โหติ, ตำ สนฺตำ “อิทมตฺถีติ ปชานาติ. เอวมฺปิสฺส เอสา อานนฺท ยถาภูจฺจา อวิปลฺลตฺถา ปริสุทฺธา สุญฺญตาวกฺกนฺติ ภวติ.

[๑๘๑] ปุน จปรำ อานนฺท ภิกฺขุ อมนสิกริตฺวา วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญำ, อมนสิกริตฺวา อากิญฺจญฺญายตนสญฺญำ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนสญฺญำ ปฏิจฺจ มนสิกโรติ เอกตฺตำ. ตสฺส เนวสญฺญานาสญฺญายตนสญฺญาย จิตฺตำ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ อธิมุจฺจติ. โส เอวำ ปชานาติ “เย อสฺสุ ทรถา วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญำ ปฏิจฺจ, เตธ น สนฺติ. เย อสฺสุ

ทรถา อากิญฺจญฺญายตนสญฺญํ ปฏิจฺจ, เตธ น สนฺติ. อตฺถิ เจวายํ ทรถมตฺตา, ยทิทํ เนวสญฺญานาสญฺญายตนสญฺญํ ปฏิจฺจ เอกตฺตนฺติ. โส "สุญฺญมิทํ สญฺญาคตํ วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญายาติ ปชานาติ, "สุญฺญมิทํ สญฺญาคตํ อากิญฺจญฺญายตนสญฺญายาติ ปชานาติ. 'อตฺถิ เจวิทํ อสุญฺญตํ, ยทิทํ เนวสญฺญานาสญฺญายตนสญฺญํ ปฏิจฺจ เอกตฺตนฺติ. อิติ ยํ หิ โข ตตฺถ น โหติ, เตน ตํ สุญฺญํ สมนุปสฺสติ, ยํ ปน ตตฺถ อวสิฏฺฐํ โหติ, ตํ สนฺตํ "อิทมตฺถีติ ปชานาติ. เอวมฺปิสฺส เอสา อานนฺท ยถาภูจฺจา อวิปลฺลตฺถา ปริสุทฺธา สุญฺญตาวกฺกนฺติ ภวติ.

[๑๘๒] ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุ อมนสิกริตฺวา อากิญฺจญฺญายตนสญฺญํ, อมนสิกริตฺวา เนวสญฺญานาสญฺญายตนสญฺญํ, อนิมิตฺตํ เจโตสมาธึ ปฏิจฺจ มนสิกโรติ เอกตฺตํ. ตสฺส อนิมิตฺเต เจโตสมาธิมฺหิ จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ อธิมุจฺจติ. โส เอวํ ปชานาติ "เย อสฺสุ ทรถา อากิญฺจญฺญายตนสญฺญํ ปฏิจฺจ, เตธ น สนฺติ. เย อสฺสุ ทรถา เนวสญฺญานาสญฺญายตนสญฺญํ ปฏิจฺจ, เตธ น สนฺติ. อตฺถิ เจวายํ ทรถมตฺตา, ยทิทํ อิมเมว กายํ ปฏิจฺจ สพายตนิกํ ชีวิตปจฺจยาติ. โส "สุญฺญมิทํ สญฺญาคตํ อากิญฺจญฺญายตนสญฺญายาติ ปชานาติ, "สุญฺญมิทํ สญฺญาคตํ เนวสญฺญานาสญฺญายตนสญฺญายาติ ปชานาติ. "อตฺถิ เจวิทํ อสุญฺญตํ. ยทิทํ อิมเมว กายํ ปฏิจฺจ สพายตนิกํ ชีวิตปจฺจยาติ. อิติ ยํ หิ โข ตตฺถ น โหติ, เตน ตํ สุญฺญํ สมนุปสฺสติ. ยํ ปน ตตฺถ อวสิฏฺฐํ โหติ, ตํ สนฺตํ "อิทมตฺถีติ ปชานาติ. เอวมฺปิสฺส เอสา อานนฺท ยถาภูจฺจา อวิปลฺลตฺถา ปริสุทฺธา สุญฺญตาวกฺกนฺติ ภวติ.

[๑๘๓] ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุ อมนสิกริตฺวา อากิญฺจญฺญายตนสญฺญํ, อมนสิกริตฺวา เนวสญฺญานาสญฺญายตนสญฺญํ อนิมิตฺตํ เจโตสมาธึ ปฏิจฺจ มนสิกโรติ เอกตฺตํ. ตสฺส อนิมิตฺเต เจโตสมาธิมฺหิ จิตฺตํ

ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ อธิมุจฺจติ. โส เอวํ ปชานาติ "อยํ หิ[๑] โข อนิมิตฺโต เจโตสมาธิ อภิสงฺขโต อภิสญฺเจตยิโต.[๒] 'ยํ โข ปน กิญฺจิ อภิสงฺขตํ อภิสญฺเจตยิตํ,[๓] ตทนิจฺจํ นิโรธธมฺมนฺติ ปชานาติ. ตสฺส เอวं ชานโต เอวं ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ. วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ, "ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. โส เอวํ ปชานาติ "เย อสฺสุ ทรถา กามาสวํ ปฏิจฺจ, เตธ น สนฺติ. เย อสฺสุ ทรถา ภวาสวํ ปฏิจฺจ, เตธ น สนฺติ. เย อสฺสุ ทรถา อวิชฺชาสวํ ปฏิจฺจ, เตธ น สนฺติ. อตฺถิ เจวายํ ทรถมตฺตา, ยทิทํ อิมเมว กายํ ปฏิจฺจ สฬายตนิกํ ชีวิตปจฺจยาติ. โส "สุญฺญมิทํ สญฺญาคตํ กามาสเวนาติ ปชานาติ, "สุญฺญมิทํ สญฺญาคตํ ภวาสเวนาติ ปชานาติ, "สุญฺญมิทํ สญฺญาคตํ อวิชฺชาสเวนาติ ปชานาติ. 'อตฺถิ เจวิทํ อสุญฺญตํ ยทิทํ อิมเมว กายํ ปฏิจฺจ สฬายตนิกํ ชีวิตปจฺจยาติ. อิติ ยํ หิ โข ตตฺถ น โหติ, เตน ตํ สุญฺญํ สมนุปสฺสติ. ยํ ปน ตตฺถ อวสิฏฺฐํ โหติ, ตํ สนฺตํ "อิทมตฺถีติ ปชานาติ. เอวมฺปิสฺส[๔] เอสา อานนฺท ยถาภูจฺจา อวิปลฺลตฺถา ปริสุทฺธา ปรมานุตฺตรา สุญฺญตาวกฺกนฺติ ภวติ.

[๑๘๔] เยปิ[๕] หิ เกจิ อานนฺท อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ปริสุทฺธํ ปรมานุตฺตรํ สุญฺญตํ อุปสมฺปชฺช วิหรึสุ, สพฺเพ เต อิมํเยว ปริสุทฺธํ ปรมานุตฺตรํ สุญฺญตํ อุปสมฺปชฺช วิหรึสุ. เยปิ หิ เกจิ อานนฺท อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ปริสุทฺธํ ปรมานุตฺตรํ สุญฺญตํ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสนฺติ, สพฺเพ เต

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปิ โข
[๒] เท. อภิสญฺเจตยิโก
[๓] เท. อภิสญฺเจตยิกํ, เอวมุปริปิ.
[๔] อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.

อิมเมว ปริสุทฺธํ ปรมานุตฺตรํ สุญฺญตํ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสนฺติ. เยปิ หิ เกจิ อานนฺท เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ปริสุทฺธํ ปรมานุตฺตรํ สุญฺญตํ อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ, สพฺเพ เต อิมเมว ปริสุทฺธํ ปรมานุตฺตรํ สุญฺญตํ อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ. ตสฺมาติห อานนฺท "ปริสุทฺธํ ปรมานุตฺตรํ สุญฺญตํ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสามาติ;"[๑] เอวญฺหิ โว อานนฺท สิกฺขิตพฺพนฺติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ปฐมํ จูฬสุญฺญตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] อิ. วิหริสฺสามีติ.

๒. มหาสุญฺญตสุตฺตํ

[๑๘๕] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเม. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย กปิลวตฺถุํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. กปิลวตฺถุสฺมึ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต, เยน กาฬเขมกสฺส สกฺกสฺส วิหาโร, เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหาราย. เตน โข ปน สมเยน กาฬเขมกสฺส สกฺกสฺส วิหาเร สมฺพหุลานิ เสนาสนานิ ปญฺญตฺตานิ โหนฺติ. อทฺทสา โข ภควา กาฬเขมกสฺส สกฺกสฺส วิหาเร สมฺพหุลานิ เสนาสนานิ ปญฺญตฺตานิ. ทิสฺวาน ภควโต เอตทโหสิ "สมฺพหุลานิ โข กาฬเขมกสฺส สกฺกสฺส วิหาเร เสนาสนานิ ปญฺญตฺตานิ, สมฺพหุลา นุ โข อิธ ภิกฺขู วิหรนฺตีติ.

[๑๘๖] เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อานนฺโท สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ฆฏายสกฺกสฺส วิหาเร จีวรกมฺมํ กโรติ. อถ โข ภควา สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน ฆฏายสกฺกสฺส วิหาโร, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. นิสชฺช โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ "สมฺพหุลานิ โข อานนฺท กาฬเขมกสฺส สกฺกสฺส วิหาเร เสนาสนานิ ปญฺญตฺตานิ. สมฺพหุลา [๑] เอตฺถ ภิกฺขู วิหรนฺตีติ. "สมฺพหุลานิ ภนฺเต กาฬเขมกสฺส สกฺกสฺส วิหาเร เสนาสนานิ ปญฺญตฺตานิ. สมฺพหุลา ภิกฺขู เอตฺถ วิหรนฺติ. จีวรกาลสมโย โน ภนฺเต วตฺตตีติ.

"น โข อานนฺท ภิกฺขุ โสภติ สงฺคณิการาโม สงฺคณิกรโต[๒] สงฺคณิการามตํ อนุยุตฺโต คณาราโม คณรโต คณสมฺมุทิโต. โส

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. นุ โข

[๒] ท.,อิ. สงฺคณิการโต, เอวมุปริปิ.

วตานนฺท ภิกฺขุ สงฺคณิการาโม สงฺคณิกรโต สงฺคณิการามตํ อนุยุตฺโต คณาราโม คณรโต คณสมฺมุทิโต, ยนฺตํ เนกฺขมฺมสุขํ ปวิเวกสุขํ อุปสมสุขํ สมฺโพธิสุขํ,[๑] ตสฺส สุขสฺส นิกามลาภี ภวิสฺสติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภีติ. เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. โย จ โข โส อานนฺท ภิกฺขุ เอโก คณสฺมา วูปกฏฺโฐ วิหรติ, ตสฺเสตํ ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ. ยนฺตํ เนกฺขมฺมสุขํ ปวิเวกสุขํ อุปสมสุขํ สมฺโพธิสุขํ, ตสฺส สุขสฺส นิกามลาภี ภวิสฺสติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภีติ. ฐานเมตํ วิชฺชติ.

โส วตานนฺท ภิกฺขุ สงฺคณิการาโม สงฺคณิกรโต สงฺคณิการามตํ อนุยุตฺโต คณาราโม คณรโต คณสมฺมุทิโต, สามายิกํ วา กนฺตํ เจโตวิมุตฺตึ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสติ, อสามายิกํ วา อกุปฺปนฺติ. เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. โย จ โข โส อานนฺท ภิกฺขุ เอโก คณสฺมา วูปกฏฺโฐ วิหรติ, ตสฺเสตํ ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ สามายิกํ วา กนฺตํ เจโตวิมุตฺตึ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสติ, อสามายิกํ วา อกุปฺปนฺติ. ฐานเมตํ วิชฺชติ.

นาหํ อานนฺท เอกํ รูปีปิ สมนุปสฺสามิ, ยตฺถ รตฺตสฺส ยถาภิรตฺตสฺส[๒] รูปสฺส วิปริณามญฺญถาภาวา น อุปฺปชฺเชยฺยุ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา.

[๑๘๗] อยํ โข ปนานนฺท วิหาโร ตตฺถ[๓] ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺโธ, ยทิทํ สพฺพนิมิตฺตานํ อมนสิการา อชฺฌตฺตํ สุญฺญตํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ.[๔] ตตฺถ เจ อานนฺท ตถาคตํ อิมินา วิหาเรน วิหรนฺตํ ภควนฺตํ[๕] อุปสงฺกมิตาโร ภิกฺขู ภิกฺขุนิโย อุปาสกา อุปาสิกาโย ราชาโน ราชมหามตฺตา ติตฺถิยา ติตฺถิยสาวกา. ตตฺรานนฺท ตถาคโต

---

[๑] อิ. สโพธสุขํ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ยถาภิรตสฺส
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. วิหริตุ.
[๕] ฉ.,เท. ภวนฺติ

วิเวกนินฺเนเนว จิตฺเตน วิเวกโปเณน วิเวกปพฺภาเรน วูปกฏฺเจน เนกฺขมฺมาภิรเตน พฺยนฺตีภูเตน สพฺพโส อาสวฏฺฐานิเยหิ ธมฺเมหิ อญฺญทตฺถุ[๑] อุยฺโยชนิกปฏิสญฺยุตฺตเมว[๒] กถํ กตฺตา โหติ. ตสฺมาติหานนฺท ภิกฺขุ เจปิ อากงฺเขยฺย "อชฺฌตฺตํ สุญฺญตํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยนฺติ, เตนานนฺท ภิกฺขุนา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สณฺฐเปตพฺพํ สนฺนิสาเทตพฺพํ เอโกทิ กาตพฺพํ[๓] สมาทหาตพฺพํ.

[๑๘๘] กถญฺจานนฺท ภิกฺขุ อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สณฺฐเปติ สนฺนิสาเทติ เอโกทิกโรติ[๔] สมาทหติ. อิธานนฺท ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ ฯเปฯ ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เอวํ โข อานนฺท ภิกฺขุ อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สณฺฐเปติ สนฺนิสาเทติ เอโกทิกโรติ สมาทหติ. โส อชฺฌตฺตํ สุญฺญตํ มนสิกโรติ. ตสฺส อชฺฌตฺตํ สุญฺญตํ มนสิกโรโต อชฺฌตฺตํ[๕] สุญฺญตาย จิตฺตํ น ปกฺขนฺทติ น ปสีทติ น สนฺติฏฺฐติ นาธิมุจฺจติ.[๖] เอวํ สนฺตเมตํ อานนฺท ภิกฺขุ เอวํ ปชานาติ "อชฺฌตฺตํ สุญฺญตํ โข เม มนสิกโรโต อชฺฌตฺตํ สุญฺญตาย จิตฺตํ น ปกฺขนฺทติ น ปสีทติ น สนฺติฏฺฐติ นาธิมุจฺจตีติ. อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ. โส พหิทฺธา สุญฺญตํ มนสิกโรติ ฯเปฯ โส อชฺฌตฺตพหิทฺธา สุญฺญตํ มนสิกโรติ ฯเปฯ โส อาเนญฺชํ มนสิกโรติ, ตสฺส อาเนญฺชํ มนสิกโรโต, อาเนญฺชาย จิตฺตํ น ปกฺขนฺทติ น ปสีทติ น สนฺติฏฺฐติ นาธิมุจฺจติ. เอวํ สนฺตเมตํ อานนฺท ภิกฺขุ เอวํ ปชานาติ "อาเนญฺชํ โข [๗]

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อญฺญทตฺถุ
[๒] อิ. อุยฺโยชนิยปฏิสญฺยุตฺตเมว
[๓] สฺยา. เอโกทิกาตพฺพํ
[๔] ฉ.,เท. เอโกทึ กโรติ.
[๕] ฉ.,เท. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๖] ฉ.,เท.,อิ. น วิมุจฺจติ
[๗] ฉ.,เท. เม

มนสิกโรโต, อาเนญฺชาย จิตฺตํ น ปกฺขนฺทติ น ปสีทติ น สนฺติฏฺฐติ นาธิมุจฺจตีติ. อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ.

เตนานนฺท ภิกฺขุนา ตสฺมึเยว ปุริมสฺมึ สมาธินิมิตฺเต อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สณฺเปตพฺพํ สนฺนิสาเทตพฺพํ เอโกทิกาตพฺพํ สมาทหาตพฺพํ. โส อชฺฌตฺตํ สุญฺญตํ มนสิกโรติ. ตสฺส อชฺฌตฺตํ สุญฺญตํ มนสิกโรโต, อชฺฌตฺตํ สุญฺญตาย จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ วิมุจฺจติ. เอวํ สนฺตเมตํ อานนฺท ภิกฺขุ เอวํ ปชานาติ "อชฺฌตฺตํ สุญฺญตํ โข เม มนสิกโรโต, อชฺฌตฺตํ สุญฺญตาย จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ วิมุจฺจตีติ, อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ. โส พหิทฺธา สุญฺญตํ มนสิกโรติ ฯเปฯ โส อชฺฌตฺตพหิทฺธา สุญฺญตํ มนสิกโรติ ฯเปฯ โส อาเนญฺชํ มนสิกโรติ, ตสฺส อาเนญฺชํ มนสิกโรโต อาเนญฺชาย[๑] จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ วิมุจฺจติ. เอวํ สนฺตเมตํ อานนฺท ภิกฺขุ เอวํ ปชานาติ "อาเนญฺชํ โข เม มนสิกโรโต, อาเนญฺชาย จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ วิมุจฺจตีติ. อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ.

[๑๘๙] ตสฺส เจ อานนฺท ภิกฺขุโน อิมินา วิหาเรน วิหรโต จงฺกมาย จิตฺตํ นมติ, โส จงฺกมติ "เอวํ มํ จงฺกมนฺตํ นาภิชฺฌา-โทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสวิสฺสนฺตีติ. อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ. ตสฺส เจ อานนฺท ภิกฺขุโน อิมินา วิหาเรน วิหรโต ฐานาย จิตฺตํ นมติ, โส ติฏฺฐติ "เอวํ มํ ฐิตํ นาภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสวิสฺสนฺตีติ. อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ. ตสฺส เจ อานนฺท ภิกฺขุโน อิมินา วิหาเรน วิหรโต นิสชฺชาย จิตฺตํ นมติ, โส นิสีทติ "เอวํ มํ นิสินฺนํ นาภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสวิสฺสนฺตีติ. อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน

---

[๑] อิ. อานญฺเช, เอวมุปริปิ.

โหติ. ตสฺส เจ อานนฺท ภิกฺขุโน อิมินา วิหาเรน วิหรโต สยนาย จิตฺตํ นมติ, โส สยติ “เอวํ มํ สยนฺตํ นาภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสวิสฺสนฺตีติ. อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ.

ตสฺส เจ อานนฺท ภิกฺขุโน อิมินา วิหาเรน วิหรโต ภาสาย[๑] จิตฺตํ นมติ. โส “ยายํ กถา หีนา คมฺมา โปถุชฺชนิกา อนริยา อนตฺถสญฺหิตา น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ. เสยฺยถีทํ. ราชกถา โจรกถา มหามตฺตกถา เสนากถา ภยกถา ยุทฺธกถา อนฺนกถา ปานกถา วตฺถกถา สยนกถา มาลากถา คนฺธกถา ญาติกถา ยานกถา คามกถา นิคมกถา นครกถา ชนปทกถา อิตฺถีกถา สูรกถา[๒] วิสิขากถา กุมฺภฏฺฐานกถา ปุพฺพเปตกถา นานตฺตกถา โลกกฺขายิกา สมุทฺทกฺขายิกา อิติภวาภวกถา อิติ วา, เอวรูปี[๓] กถํ น กเถสฺสามีติ. อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ. ‘ยา จ[๔] อยํ อานนฺท กถา อภิสลฺเลขิกา เจโตวิวารณสปฺปายา[๕] เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ. เสยฺยถีทํ. อปฺปิจฺฉกถา สนฺตุฏฺฐิกถา ปวิเวกกถา อสํสคฺคกถา วิริยารมฺภกถา สีลกถา สมาธิกถา ปญฺญากถา วิมุตฺติกถา วิมุตฺติญาณทสฺสนกถา อิติ เอวรูปี กถํ กเถสฺสามีติ, อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ.

ตสฺส เจ อานนฺท ภิกฺขุโน อิมินา วิหาเรน วิหรโต วิตกฺกาย จิตฺตํ นมติ. โส ‘เยเม[๖] วิตกฺกา หีนา คมฺมา โปถุชฺชนิกา อนริยา อนตฺถสญฺหิตา น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย

---

[๑] ฉ.,เท. กถาย [๒] ฉ.,เท. สุรากถา.
[๓] ฉ.,เท.,อ. อิติ เอวรูปี [๔] ฉ.,เท.,อ. โข
[๕] ฉ.,เท. เจโตวินีวรณสปฺปายา อ. เจโตวิวรณสปฺปายา. [๖] ฉ.,เท. เย เต

น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สංวตฺตนฺติ. เสยฺยถีทं. กามวิตกฺโก พฺยาปาทวิตกฺโก วิหึสาวิตกฺโก, อิติ เอวรูเป วิตกฺเก น วิตกฺเกสฺสามีติ. อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ. 'เย จ โข [๑] อานนฺท วิตกฺกา อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยนฺติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย. เสยฺยถีทं. เนกฺขมฺมวิตกฺโก อพฺยาปาทวิตกฺโก อวิหึสาวิตกฺโก อิติ เอวรูเป วิตกฺเก วิตกฺเกสฺสามีติ. อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ.

[๑๙๐] ปญฺจ โข อิเม อานนฺท กามคุณา. กตเม ปญฺจ. จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา อิเม โข อานนฺท ปญฺจ กามคุณา. ยตฺถ ภิกฺขุนา อภิกฺขณं สกं จิตฺตं ปจฺจเวกฺขิตพฺพं "อตฺถิ นุ โข เม อิเมสุ ปญฺจสุ กามคุเณสุ อญฺญตรสฺมึ วา อญฺญตรสฺมึ วา อายตเน อุปฺปชฺชติ เจตโส สมุทาจาโรติ. สเจ อานนฺท ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ปชานาติ "อตฺถิ โข เม อิเมสุ ปญฺจสุ กามคุเณสุ อญฺญตรสฺมึ วา อญฺญตรสฺมึ วา อายตเน อุปฺปชฺชติ เจตโส สมุทาจาโรติ. เอวं สนฺตเมตं อานนฺท ภิกฺขุ เอวं ปชานาติ "โย โข อิเมสุ ปญฺจสุ กามคุเณสุ ฉนฺทราโค, โส เม อปฺปหีโนติ. [๒] สเจ ปนานนฺท ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ปชานาติ "นตฺถิ โข เม อิเมสุ ปญฺจสุ กามคุเณสุ อญฺญตรสฺมึ วา อญฺญตรสฺมึ วา อายตเน อุปฺปชฺชติ เจตโส สมุทาจาโรติ. เอวं สนฺตเมตं อานนฺท ภิกฺขุ เอวं ปชานาติ "โย โข อิเมสุ ปญฺจสุ กามคุเณสุ ฉนฺทราโค, โส เม ปหีโนติ. อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิเม [๒] ฉ.,เท.,อิ. อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ

[๑๙๑] ปญฺจ โข อิเม อานนฺท อุปาทานกฺขนฺธา, ยตฺถ ภิกฺขุนา อุทยพฺพยานุปสฺสินา วิหาตพฺพํ “อิติ รูปี, อิติ รูปสฺส สมุทโย, อิติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม, อิติ เวทนา ฯเปฯ อิติ สญฺญา ฯเปฯ อิติ สงฺขารา ฯเปฯ อิติ วิญฺญาณี, อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย, อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมติ. ตสฺส อิเมสุ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ อุทยพฺพยานุปสฺสิโน วิหรโต โย ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ อสฺมิมาโน, โส ปหียติ. เอวํ สนฺตเมตํ อานนฺท ภิกฺขุ เอวํ ปชานาติ “โย โข เม ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ อสฺมิมาโน โส เม ปหีโนติ, อิติห ตตฺถ สมฺปชาโน โหติ. อิเม โข เต อานนฺท ธมฺมา เอกนฺต-กุสลายติกา[๑] อริยา โลกุตฺตรา อนวกฺกนฺตา ปาปิมตา. ตํ กึ มญฺญสิ อานนฺท. กึ อตฺถวสํ สมฺปสฺสมาโน อรหติ สาวโก สตฺถารํ อนุพนฺธิตุํ อปิปยุชฺชมาโนติ.[๒] “ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ภควเนตฺติกา ภควปฺปฏิสรณา. สาธุ วต ภนฺเต ภควนฺตเมว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ. ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตีติ.

[๑๙๒] “น โข อานนฺท อรหติ สาวโก สตฺถารํ อนุพนฺธิตุํ, ยทิทํ[๓] สุตฺตเคยฺยเวยฺยากรณสฺส โสตุํ ตํ กิสฺส เหตุ.[๓] ทีฆรตฺตสฺส หิ โว[๔] อานนฺท ธมฺมา สุตา ธตา วจสา ปริจิตา มนสานุเปกฺขิตา ทิฏฺฐิยา สุปฏิวิทฺธา. ยา จ โข อยํ อานนฺท กถา อภิสลฺเลขิกา เจโตวิจารณสปฺปายา[๕] เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ. เสยฺยถีทํ. อปฺปิจฺฉกถา สนฺตุฏฺฐิกถา ปวิเวกกถา อสํสคฺคกถา วิริยารมฺภกถา สีลกถา สมาธิกถา

---

[๑] ฉ.,เท. เอกนฺตกุสลา กุสลายาติกา [๒] ฉ.,เท. อปิปณฺชชมาโนติ
[๓-๓] ฉ.,เท. สุตฺตํ เคยฺยํ เวยฺยากรณํ ตสฺส เหตุ อิ. สุตฺตํ เคยฺยํ เวทยฺยากรณสฺส เหตุ.
[๔] ฉ.,เท. เต [๕] ฉ.,เท. เจโตวินีวรณสปฺปายา อิ. เจโตวิวรณสปฺปายา, เอวมุปริปิ.

ปญฺญากถา วิมุตฺติกถา วิมุตฺติญาณทสฺสนกถา. เอวรูปิยา โข อานนฺท กถาย โสตุ[๑] อรหติ สาวโก สตฺถารํ อนุพนฺธิตุ อปิปยุชฺชมาโนติ. "เอวํ สนฺเต [๒] อานนฺท อาจริยูปทฺทโว โหติ. เอวํ สนฺเต อนฺเตวาสูปทฺทโว โหติ. เอวํ สนฺเต พฺรหฺมจารูปทฺทโว โหติ.

[๑๙๓] กถญฺจานนฺท อาจริยูปทฺทโว โหติ. อิธานนฺท เอกจฺโจ สตฺถา วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อพฺโภกาสํ ปลาลปุญฺชํ. ตสฺส ตถาวูปกฏฺฐสฺส วิหรโต อนฺวาวฏฺฏนฺติ[๓] พฺราหฺมณคหปติกา เนคมา เจว ชานปทา จ. โส อนฺวาวฏฺเฏสุ[๔] พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ มุจฺฉิ[๕] นิกามยติ, เคธํ อาปชฺชติ, อาวฏฺฏติ พาหุลฺลาย. อยํ วุจฺจตานนฺท อุปทฺทโว[๖] อาจริโย, อาจริยูปทฺทเวน อวธิ[๗]สุ นํ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยา. เอวํ โข อานนฺท อาจริยูปทฺทโว โหติ.

[๑๙๔] กถญฺจานนฺท อนฺเตวาสูปทฺทโว โหติ. ตสฺเสว โข ปนานนฺท สตฺถุ สาวโก ตสฺส สตฺถุ วิเวกมนุพฺรูหยมาโน วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อพฺโภกาสํ ปลาลปุญฺชํ. ตสฺส ตถาวูปกฏฺฐสฺส วิหรโต อนฺวาวฏฺฏนฺติ พฺราหฺมณคหปติกา เนคมา เจว ชานปทา จ. โส อนฺวาวฏฺเฏสุ[๘] พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ มุจฺฉิ นิกามยติ, เคธํ อาปชฺชติ, อาวฏฺฏติ พาหุลฺลาย. อยํ วุจฺจตานนฺท อุปทฺทโว[๙]

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เหตุ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. โข
[๓] ฉ.,เท. อนฺวาวตฺตนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท. อนฺวาวตฺตนฺเตสุ.
[๕] อิ. มุจฺฉติ
[๖] อิ. อุปทฺทุโต
[๗] ฉ.,เท. อนฺวาวตฺตนฺเตสุ
[๘] สี.,อิ. อุปทฺทุโต

อนฺเตวาสี. อนฺเตวาสูปฏฺฐเวน อวธีสุ นํ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณียา. เอวํ โข อานนฺท อนฺเตวาสูปฏฺฐโว โหติ.

[๑๙๕] กถญฺจานนฺท พฺรหฺมจารูปฏฺฐโว โหติ. อิธานนฺท ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา. โส วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อพฺโภกาสํ ปลาลปุญฺชํ. ตสฺส ตถาคูปกฏฺฐสฺส วิหรโต อนฺวาวฏฺฏนฺติ พฺราหฺมณคหปติกา เนคมา เจว ชานปทา จ. โส อนฺวาวฏฺเฏสุ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ น มุจฺฉํ นิกามยติ, น เคธํ อาปชฺชติ, น อาวฏฺฏติ พาหุลฺลาย. ตสฺเสว โข ปนานนฺท สตฺถุ สาวโก ตสฺส สตฺถุ วิเวกมนุพฺรูหยมาโน[๑] วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อพฺโภกาสํ ปลาลปุญฺชํ. ตสฺส ตถาคูปกฏฺฐสฺส วิหรโต อนฺวาวฏฺฏนฺติ พฺราหฺมณคหปติกา เนคมา เจว ชานปทา จ. โส อนฺวาวฏฺเฏสุ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ มุจฺฉํ นิกามยติ, เคธํ อาปชฺชติ, อาวฏฺฏติ พาหุลฺลาย. อยํ วุจฺจติ อานนฺท อุปฏฺฐโว พฺรหฺมจารี พฺรหฺมจารูปฏฺฐเวน อวธีสุ นํ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณียา. เอวํ โข อานนฺท พฺรหฺมจารูปฏฺฐโว โหติ.

ตตฺรานนฺท โย เจว[๒] อาจริยูปฏฺฐโว, โย จ อนฺเตวาสูปฏฺฐโว; อยํ เตหิ พฺรหฺมจารูปฏฺฐโว ทุกฺขวิปากตโร เจว กฏุกวิปากตโร จ, อปิจ วินิปาตาย สํวตฺตติ.

---

[๑] อิ. วิเวกมนุยุตฺโต พฺรูหยมาโน. [๒] ฉ.,เท.,อิ. โย เจวายํ

[๑๙๖] ตสฺมาติห มํ อานนฺท มิตฺตวตาย สมุทาจรถ, มา สปตฺตวตาย. ตํ โว ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

กถญฺจานนฺท สตฺถารํ สาวกา สปตฺตวตาย สมุทาจรนฺติ, โน มิตฺตวตาย. อิธานนฺท สตฺถา สาวกานํ ธมฺมํ เทเสติ อนุกมฺปโก หิเตสี อนุกมฺปี อุปาทาย "อิทํ โว หิตาย, อิทํ โว สุขายาติ. ตสฺส สาวกา น สุสฺสูสนฺติ,[๑] น โสตํ โอทหนฺติ, น[๒] อญฺญา[๓] จิตฺตํ อุปฏฺฐเปนฺติ, โวกฺกมฺม จ สตฺถุ สาสนา[๔] วตฺตนฺติ. เอวํ โข อานนฺท สตฺถารํ สาวกา สปตฺตวตาย สมุทาจรนฺติ, โน มิตฺตวตาย.

กถญฺจานนฺท สตฺถารํ สาวกา มิตฺตวตาย สมุทาจรนฺติ, โน สปตฺตวตาย. อิธานนฺท สตฺถา สาวกานํ ธมฺมํ เทเสติ อนุกมฺปโก หิเตสี อนุกมฺปี อุปาทาย "อิทํ โว หิตาย, อิทํ โว สุขายาติ. ตสฺส สาวกา สุสฺสูสนฺติ,[๕] โสตํ โอทหนฺติ, อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปนฺติ, น จ โวกฺกมฺม สตฺถุ สาสนา วตฺตนฺติ. เอวํ โข อานนฺท สตฺถารํ สาวกา มิตฺตวตาย สมุทาจรนฺติ, โน สปตฺตวตาย.

ตสฺมาติห มํ อานนฺท มิตฺตวตาย สมุทาจรถ, มา สปตฺตวตาย, ตํ โว ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ. น เต[๖] อหํ อานนฺท ตถา ปรกฺกมิสฺสามิ, ยถา กุมฺภกาโร อามเก อามกมตฺเต นิคฺคยฺห นิคฺคยฺหาหํ อานนฺท วกฺขามิ. ปวยฺห ปวยฺหาหํ อานนฺท วกฺขามิ. โย สาโร, โส ฐสฺสตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ทุติยํ มหาสุญฺญตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สุสฺสูสนฺติ
[๒] อิ. นสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. อญฺญํ จิตฺตํ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. สาสนา
[๕] ฉ.,เท.,อิ. สุสฺสูสนฺติ, เอวมุปริปิ.
[๖] ฉ.,เท.,อิ. โว

๓. อจฺฉริยพฺภูตธมฺมสุตฺตํ

[๑๙๗] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตานํ อุปฏฺฐานสาลายํ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ "อจฺฉริยํ อาวุโส, อพฺภูตํ อาวุโส, ตถาคตสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวกตา, ยตฺร หิ นาม ตถาคโต อตีเต พุทฺเธ ปรินิพฺพุเต ฉินฺนปปญฺเจ ฉินฺนวฏฺฏุเม ปริยาทินฺนวฏฺเฏ สพฺพทุกฺขวีติวตฺเต ชานิสฺสติ 'เอวํชจฺจา เต ภควนฺโต อเหสุ อิติปิ, เอวํนามา เต ภควนฺโต อเหสุ อิติปิ, เอวโคตฺตา เต ภควนฺโต อเหสุ อิติปิ, เอวํสีลา เต ภควนฺโต อเหสุ อิติปิ, เอวธมฺมา เต ภควนฺโต อเหสุ อิติปิ, เอวปญฺญา เต ภควนฺโต อเหสุ อิติปิ, เอววิหารี เต ภควนฺโต อเหสุ อิติปิ, เอววิมุตฺตา เต ภควนฺโต อเหสุ อิติปีติ. เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อานนฺโท เต ภิกฺขู เอตทโวจ "อจฺฉริยา เจว อาวุโส ตถาคตา อจฺฉริยธมฺมสมนฺนาคตา จ, อพฺภูตา เจว อาวุโส ตถาคตา อพฺภูตธมฺมสมนฺนาคตา จาติ. อยญฺจ หิทํ เตสํ ภิกฺขูนํ อยํ[๑] อนฺตรากถา วิปฺปกตา โหติ.

[๑๙๘] อถ ภควา สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยนุปฏฺฐานสาลา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา. กา จ ปน โว อนฺตรากถา วิปฺปกตาติ.

"อิธ ภนฺเต อมฺหากํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตานํ อุปฏฺฐานสาลายํ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

"อจฺฉริยํ อาวุโส, อพฺภูตํ อาวุโส, ตถาคตสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวกตา, ยตฺร หิ นาม ตถาคโต อตีเต พุทฺเธ ปรินิพฺพุเต ฉินฺนปปญฺเจ ฉินฺนวฏฺฏุเม ปริยาทินฺนวฏฺเฏ สพฺพทุกฺขวีติวตฺเต ชานิสฺสติ "เอวํชจฺจา เต ภควนฺโต อเหสุ๋ อิติปิ, เอวนามา ฯเปฯ เอวโคตฺตา ฯเปฯ เอวสีลา ฯเปฯ เอวธมฺมา ฯเปฯ เอวปญฺญา ฯเปฯ เอววิหารี ฯเปฯ เอววิมุตฺตา เต ภควนฺโต อเหสุ๋ อิติปีติ. เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท อมฺเห เอตทโวจ "อจฺฉริยา เจว อาวุโส ตถาคตา อจฺฉริยธมฺมสมนฺนาคตา จ, อพฺภูตา เจว อาวุโส ตถาคตา อพฺภูต-ธมฺมสมนฺนาคตา จาติ. อยํ โข โน ภนฺเต อนฺตรากถา วิปฺปกตา, อถ ภควา อนุปฺปตฺโตติ.

[๑๙๙] อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ "ตสฺมาติห ตํ อานนฺท ภิยฺโยโส มตฺตาย ปฏิภนฺตุ ตถาคตสฺส อจฺฉริยา อพฺภูตธมฺมาติ.

"สมฺมุขา เมตํ ภนฺเต ภควโต สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ, "สโต สมฺปชาโน อานนฺท โพธิสตฺโต ตุสิตํ กายํ อุปปชฺชีติ. ยมฺปิ ภนฺเต สโต สมฺปชาโน โพธิสตฺโต ตุสิตํ กายํ อุปปชฺชิ, อิทมฺปหํ[๑] ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรมิ.

สมฺมุขา เมตํ ภนฺเต ภควโต สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ "สโต สมฺปชาโน อานนฺท โพธิสตฺโต ตุสิเต กาเย อฏฺฐาสีติ. ยมฺปิ ภนฺเต สโต สมฺปชาโน โพธิสตฺโต ตุสิเต กาเย อฏฺฐาสิ อิทมฺปหํ ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรมิ.

[๒๐๐] สมฺมุขา เมตํ ภนฺเต ภควโต สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ, "ยาวตายุกํ อานนฺท โพธิสตฺโต ตุสิเต กาเย อฏฺฐาสีติ. ยมฺปิ

---

[๑] ฉ.,เท. อิทมฺปาหํ

ภนฺเต ยาวตายุกํ โพธิสตฺโต ตุสิเต กาเย อฏฺฐาสิ, อิทำปหำ ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยำ อพฺภูตธมฺมำ ธาเรมิ.

สมฺมุขา เมตำ ภนฺเต ภควโต สุตำ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตำ "สโต สมฺปชาโน อานนฺท โพธิสตฺโต ตุสิตา กายา จวิตฺวา มาตุ กุจฺฉึ โอกฺกมีติ. ยมฺปิ ภนฺเต สโต สมฺปชาโน โพธิสตฺโต ตุสิตา กายา จวิตฺวา มาตุ กุจฺฉึ โอกฺกมิ, อิทำปหำ ภนฺเต ฯเปฯ ธาเรมิ.

[๒๐๑] สมฺมุขา เมตำ ภนฺเต ภควโต สุตำ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตำ "ยทา อานนฺท โพธิสตฺโต ตุสิตา กายา จวิตฺวา มาตุ กุจฺฉึ โอกฺกมติ, อถ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อปฺปมาโณ โอพาโร[๑] โอภาโส ปาตุภวติ อติกฺกมฺเมว เทวานำ เทวานุภาวำ. ยาปิ ตา โลกนฺตริกา อสฺมา อสำวุตา อนฺธการา อนฺธการติมิสา, ยตฺถปิเม จนฺทิมสุริยา เอวำมหานุภาวา อาภาย นานุโภนฺติ, ตตฺถปิ อปฺปมาโณ โอพาโร โอภาโส ปาตุภวติ อติกฺกมฺเมว เทวานำ เทวานุภาวำ. เยปิ ตตฺถ สตฺตา อุปปนฺนา, เตปิ เตโนภาเสน อญฺญมญฺญสฺส[๒] ชานนฺติ[๒] 'อญฺเญปิ กิร โภ สนฺติ สตฺตา อิฏฺฐปปนฺนาติ. อยญฺจ ทสสหสฺสี โลกธาตุ สงฺกมฺปติ สมฺปกมฺปติ สมฺปเวธติ, อปฺปมาโณ จ โอพาโร โอภาโส โลเก ปาตุภวติ อติกฺกมฺเมว เทวานำ เทวานุภาวนฺติ. ยมฺปิ ภนฺเต ฯเปฯ อิทำปหำ ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยำ อพฺภูตธมฺมำ ธาเรมิ.

[๒๐๒] สมฺมุขา เมตำ ภนฺเต ภควโต สุตำ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตำ "ยทา อานนฺท โพธิสตฺโต มาตุ กุจฺฉึ โอกฺกนฺโต โหติ, จตฺตาโร นำ[๓] เทวปุตฺตา จตุทฺทิสารกฺขาย[๔] อุปคจฺฉนฺติ. มา นำ [๕]

---

[๑] ฉ.,เท. อุพาโร
[๒-๒] ฉ.,เท.,อิ. อญฺญมญฺญำ สญฺชานนฺติ
[๓] ฉ.,เท. อยำ ปาโจ น ทิสฺสติ
[๔] ฉ.,เท. จตุทฺทิสำ อารกฺขาย
[๕] อิ. โข

โพธิสตฺตํ วา โพธิสตฺตมาตรํ วา มนุสฺโส วา อมนุสฺโส วา โกจิ วา วิเหเสสีติ.[๑] ยมฺปิ ภนฺเต ฯเปฯ อิทมฺปหํ ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรมิ.

[๒๐๓] สมฺมุขา เมตํ ภนฺเต ภควโต สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ "ยทา อานนฺท โพธิสตฺโต มาตุ กุจฺฉึ โอกฺกนฺโต โหติ, ปกติยา สีลวตี โพธิสตฺตมาตา โหติ, วิรตา ปาณาติปาตา, วิรตา อทินฺนาทานา, วิรตา กาเมสุมิจฺฉาจารา, วิรตา มุสาวาทา, วิรตา สุราเมรยมชฺช-ปมาทฏฺฐานาติ. ยมฺปิ ภนฺเต ฯเปฯ อิทมฺปหํ ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรมิ.

สมฺมุขา เมตํ ภนฺเต ภควโต สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ "ยทา อานนฺท โพธิสตฺโต มาตุ กุจฺฉึ โอกฺกนฺโต โหติ, น โพธิสตฺตมาตุ ปุริเสสุ มานสํ อุปฺปชฺชติ. กามคุโณปสญฺหิตํ[๒] อนติกฺกมนิยา จ โพธิสตฺตมาตา โหติ เกนจิ ปุริเสน รตฺตจิตฺเตนาติ. ยมฺปิ ภนฺเต ฯเปฯ ภควโต อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรมิ.

สมฺมุขา เมตํ ภนฺเต ภควโต สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ "ยทา อานนฺท โพธิสตฺโต มาตุ กุจฺฉึ โอกฺกนฺโต โหติ, ลาภินี โพธิสตฺตมาตา โหติ ปญฺจนฺนํ กามคุณานํ สา ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิตา สมงฺคีภูตา ปริจาเรตีติ. ยมฺปิ ภนฺเต ฯเปฯ อิทมฺปหํ ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรมิ.

[๒๐๔] สมฺมุขา เมตํ ภนฺเต ภควโต สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ "ยทา อานนฺท โพธิสตฺโต มาตุ กุจฺฉึ โอกฺกนฺโต โหติ, น โพธิสตฺตมาตุ โกจิเทว อาพาโธ อุปฺปชฺชติ; สุขินี โพธิสตฺตมาตา โหติ อกิลนฺตกายา,

---

[๑] ฉ.,เท. วิเหเจสีติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. กามคุณูปสญฺหิตํ

โพธิสตฺตญฺจ โพธิสตฺตมาตา ติโรกุจฺฉิคตํ ปสฺสติ สพฺพงฺคปจฺจงฺคึ อหีนินฺทฺริยํ.[๑] เสยฺยถาปิ อานนฺท มณิ เวฬุริโย สุโภ โชติมา[๒] อฏฺฐංโส สุปริกมฺมกโต, ตตฺรสฺส[๓] สุตฺตं อาวุตं นีลं วา ปีตं วา โลหิตกं[๔] วา โอทาตं วา ปณฺฑุสุตฺตं วา. ตเมนं จกฺขุมา ปุริโส หตฺเถ กริตฺวา ปจฺจเวกฺเขยฺย “อยं โข มณิ เวฬุริโย สุโภ โชติมา อฏฺฐංโส สุปริกมฺมกโต, ตตฺริทं สุตฺตं อาวุตं นีลं วา ปีตं วา โลหิตกं วา โอทาตं วา ปณฺฑุสุตฺตं วาติ. เอวเมว โข อานนฺท ยทา โพธิสตฺโต มาตุ กุจฺฉึ โอกฺกนฺโต โหติ. น โพธิสตฺตมาตุ โกจิเทว อาพาโธ อุปฺปชฺชติ; สุขินี โพธิสตฺตมาตา โหติ อกิลนฺตกายา, โพธิสตฺตญฺจ โพธิสตฺตมาตา ติโรกุจฺฉิคตํ ปสฺสติ สพฺพงฺคปจฺจงฺคึ อหีนินฺทฺริยนฺติ. ยมฺปิ ภนฺเต ฯเปฯ อิทมฺปหं ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยं อพฺภูตธมฺมं ธาเรมิ.

[๒๐๔] สมฺมุขา เมตं ภนฺเต ภควโต สุตं, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตं “สตฺตาหं[๕] ชาเต อานนฺท โพธิสตฺเต โพธิสตฺตมาตา กาลं กโรติ, ตุสิตกายं อุปปชฺชตีติ.[๖] ยมฺปิ ภนฺเต ฯเปฯ อิทมฺปหं ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยं อพฺภูตธมฺมं ธาเรมิ.

สมฺมุขา เมตं ภนฺเต ภควโต สุตं, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตं “ยถา โข ปนานนฺท อญฺญา อิตฺถิกา นว วา ทส วา มาเส คพฺภं กุจฺฉินา ปริหริตฺวา วิชายนฺติ. น เหวं โพธิสตฺตं โพธิสตฺตมาตา วิชายติ. ทเสว มาสานิ โพธิสตฺตं โพธิสตฺตมาตา กุจฺฉินา ปริหริตฺวา วิชายตีติ. ยมฺปิ ภนฺเต ฯเปฯ อิทมฺปหं ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยं อพฺภูตธมฺมं ธาเรมิ.

---

[๑] อิ. อภินินฺทฺริยं
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ชาติมา
[๓] ฉ.,เท. ตตฺราสฺส
[๔] ฉ.,เท.,อิ. โลหิตं, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. สตฺตาหชาเต
[๖] เท.,อิ. อุปฺปชฺชตีติ.

สมฺมุขา เมตํ ภนฺเต ภควโต สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ "ยถา โข ปนานนฺท อญฺญา อิตฺถิกา นิสินฺนา วา นิปนฺนา วา วิชายนฺติ, น เหวํ โพธิสตฺตํ โพธิสตฺตมาตา วิชายติ, จิตาว โพธิสตฺตํ โพธิสตฺตมาตา วิชายตีติ. ยมฺปิ ภนฺเต ฯเปฯ อิทมฺปหํ ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรมิ.

สมฺมุขา เมตํ ภนฺเต ภควโต สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ, "ยทา อานนฺท โพธิสตฺโต มาตุ กุจฺฉิมฺหา นิกฺขมติ, เทวา [๑] ปจมํ ปฏิคฺคณฺหนฺติ ปจฺฉา มนุสฺสาติ. ยมฺปิ ภนฺเต ฯเปฯ อิทมฺปหํ ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรมิ.

[๒๐๖] สมฺมุขา เมตํ ภนฺเต ภควโต สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ "ยทา อานนฺท โพธิสตฺโต มาตุ กุจฺฉิมฺหา นิกฺขมติ, อปฺปตฺโตว โพธิสตฺโต ปฐวึ โหติ, จตฺตาโร นํ เทวปุตฺตา ปฏิคฺคเหตฺวา มาตุ ปุรโตว[๒] ฐเปนฺติ, "อตฺตมนา เทวี โหตุ,[๓] มเหสกฺโข เต ปุตฺโต อุปฺปนฺโนติ. ยมฺปิ ภนฺเต ฯเปฯ อิทมฺปหํ ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรมิ.

สมฺมุขา เมตํ ภนฺเต ภควโต สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ, "ยทา อานนฺท โพธิสตฺโต มาตุ กุจฺฉิมฺหา นิกฺขมติ, อถ วิสุทฺโธว[๔] นิกฺขมติ อมกฺขิโต อุทฺเทน[๕] อมกฺขิโต เสเมฺหน อมกฺขิโต รุหิเรน อมกฺขิโต ปุพฺเพน[๖] อมกฺขิโต[๖] เกนจิ อสุจินา, สุทฺโธ วิสุทฺโธ. เสยฺยถาปิ อานนฺท มณิรตนํ กาสิกวตฺเถ นิกฺขิตฺตํ เนว มณิรตนํ กาสิกวตฺถํ มกฺเขติ, นาปิ กาสิกวตฺถํ มณิรตนํ มกฺเขติ, ตํ กิสฺส เหตุ. อุภินฺนํ

---

[๑] ฉ.,เท. นํ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. วสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โหหิ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. วิสโทว, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. อุเทน, เอวมุปริปิ.
[๖-๖] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

สุทฺธตฺตา. เอวเมว โข อานนฺท ยทา โพธิสตฺโต มาตุ กุจฺฉิมฺหา นิกฺขมติ, วิสุทฺโธ นิกฺขมติ อมกฺขิโต อุทฺเทน อมกฺขิโต เสเมฺหน ฯเปฯ อมกฺขิโต เกนจิ อสุจินา, สุทฺโธ วิสุทฺโธติ. ยมฺปิ ภนฺเต ฯเปฯ อิทมฺปหํ ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรมิ.

สมฺมุขา เมตํ ภนฺเต ภควโต สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ "ยทา อานนฺท โพธิสตฺโต มาตุ กุจฺฉิมฺหา นิกฺขมติ, เทฺว อุทกสฺส ธารา อนฺตลิกฺขา ปาตุภวนฺติ; เอกา สีตสฺส, เอกา อุณฺหสฺส. เยน โพธิสตฺตสฺส อุทกกิจฺจํ กโรติ[๑] มาตุ จาติ. ยมฺปิ ภนฺเต ฯเปฯ อิทมฺปหํ ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรมิ.

[๒๐๗] สมฺมุขา เมตํ ภนฺเต ภควโต สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ 'สมฺปติชาโต อานนฺท โพธิสตฺโต สเมหิ ปาเทหิ ปจวิยํ[๒] ปติฏฺฐหิตฺวา อุตฺตราภิมุโข สตฺตปทวีติหาเรน คจฺฉติ, เสตมฺหิ ฉตฺเต อนุหีรมาเน[๓] สพฺพา จ ทิสา วิโลเกติ, อาสภิญฺจ วาจํ ภาสติ; อคฺโคหมสฺมิ โลกสฺส, เชฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส, เสฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส, อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติ. ยมฺปิ ภนฺเต ฯเปฯ อิทมฺปหํ ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรมิ.

สมฺมุขา เมตํ ภนฺเต ภควโต สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ "ยทา อานนฺท โพธิสตฺโต มาตุ กุจฺฉิมฺหา นิกฺขมติ, อถ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อปฺปมาโณ โอภาโร โอภาโส โลเก ปาตุภวติ อติกฺกมฺเมว เทวานํ เทวานุภาวํ. ยาปิ ตา โลกนฺตริกา อฆา อสංวุตา อนฺธการา อนฺธการติมิสา, ยตฺถปิเม จนฺทิมสุริยา เอวมหิทฺธิกา เอวมหานุภาวา อาภาย นานุโภนฺติ,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. กโรนฺติ [๒] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. อนุธาริยมาเน, อิ. อนุภีรมาเน

ตตฺถปิ อปฺปมาโณ โอฬาโร โอภาโส โลเก ปาตุภวติ อติกฺกมฺเมว เทวานํ เทวานุภาวํ, เยปิ ตตฺถ สตฺตา อุปปนฺนา, เตปิ เตโนภาเสน อญฺญมญฺญํ สญฺชานนฺติ ‘อญฺเญปิ กิร โภ สนฺติ สตฺตา อิฏฺฐปปนฺนาติ. อยํ[๑] โข[๒] ทสสหสฺสี โลกธาตุ สงฺกมฺปติ สมฺปกมฺปติ สมฺปเวธติ, อปฺปมาโณ จ โอฬาโร โอภาโส โลเก ปาตุภวติ อติกฺกมฺเมว เทวานํ เทวานุภาวนฺติ. ยมฺปิ ภนฺเต ฯเปฯ อิทมฺปหํ ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรมีติ.

[๒๐๘] “ตสฺมาติห ตฺวํ อานนฺท อิทมฺปิ ตถาคตสฺส อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรหีติ.”[๓] อิฮานนฺท ตถาคตสฺส วิทิตา เวทนา อุปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อุปฏฺฐหนฺติ, วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ, วิทิตา สญฺญา ฯเปฯ วิทิตา วิตกฺกา อุปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อุปฏฺฐหนฺติ วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ. อิทมฺปิ โข ตฺวํ อานนฺท ตถาคตสฺส อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรหีติ. “ยมฺปิ ภนฺเต ภควโต วิทิตา เวทนา อุปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อุปฏฺฐหนฺติ, วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ. วิทิตา สญฺญา ฯเปฯ วิทิตา วิตกฺกา อุปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อุปฏฺฐหนฺติ, วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ. อิทมฺปหํ ภนฺเต ภควโต อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรมีติ.

อิทมโวจ อายสฺมา อานนฺโท. สมนุญฺโญ สตฺถา อโหสิ. อตฺตมนา [๔] เต ภิกฺขู อายสฺมโต อานนฺทสฺส ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ตติยं อจฺฉริยพฺภูตธมฺมสุตฺตํ นิฏฺฐิตं.

---

[๑] ฉ.,เท. อยญฺจ อิ. อยมฺปิ จ [๒] ฉ.,เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ. [๔] ฉ.,เท. จ

๔. พกฺกุลตฺเถรจฺฉริยพฺภูตสุตฺตํ[๑]

[๒๐๙] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ อายสฺมา พกฺกุโล[๒] ราชคเห วิหรติ เวพฺวเน กลนฺทกนิวาเป. อถ โข อเจโล กสฺสโป อายสฺมโต พกฺกุลสฺส ปุราณคิหิสหาโย, เยนายสฺมา พกฺกุโล, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา พกฺกุเลน สทฺธึ สมฺโมทิ. สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อเจโล กสฺสโป อายสฺมนฺตํ พกฺกุลํ เอตทโวจ "กีวจิรํ ปพฺพชิโตสิ อาวุโส พกฺกุลาติ. "อสีติ เม อาวุโส วสฺสานิ ปพฺพชิตสฺสาติ. "อิเมหิ ปน เต อาวุโส พกฺกุล อสีติยา วสฺเสหิ กติกฺขตฺตุํ เมถุโน ธมฺโม ปฏิเสวิโตติ.

"น โข มํ อาวุโส กสฺสป เอวํ ปุจฺฉิตพฺพํ "อิเมหิ ปน เต อาวุโส พกฺกุล อสีติยา วสฺเสหิ กติกฺขตฺตุํ เมถุโน ธมฺโม ปฏิเสวิโตติ เอวญฺจ โข มํ อาวุโส กสฺสป ปุจฺฉิตพฺพํ 'อิเมหิ ปน เต อาวุโส พกฺกุล อสีติยา วสฺเสหิ กติกฺขตฺตุํ กามสญฺญา อุปฺปนฺนปุพฺพาติ. [๓] อสีติ เม อาวุโส[๔] วสฺสานิ ปพฺพชิตสฺส นาภิชานามิ กามสญฺญํ อุปฺปนฺนปุพฺพนฺติ.

[๒๑๐] ยมฺปายสฺมา พกฺกุโล อสีติยา วสฺเสหิ นาภิชานาติ กามสญฺญํ อุปฺปนฺนปุพฺพํ อิทมฺปิ มยํ อายสฺมโต พกฺกุลสฺส อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรม. อสีติ เม อาวุโส วสฺสานิ ปพฺพชิตสฺส นาภิชานามิ พฺยาปาทสญฺญํ ฯเปฯ วิหึสาสญฺญํ อุปฺปนฺนปุพฺพํ. ยมฺปายสฺมา พกฺกุโล อสีติยา วสฺเสหิ นาภิชานาติ วิหึสาสญฺญํ อุปฺปนฺนปุพฺพํ, อิทมฺปิ มยํ อายสฺมโต พกฺกุลสฺส อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรม.

---

[๑] ฉ.,เท พากุลสุตฺตํ อิ. พกฺกุลสุตฺตํ
[๒] ฉ.,เท. พากุโล
[๓] อิ. อิเมหิ ปน เต อาวุโส พกฺกุล อสีติยา วสฺเสหิ กติกฺขตฺตุํ กามสญฺญา อุปฺปนฺนปุพฺพาติ.
[๔] อิ. อาวุโส กสฺสป

อสีติ เม อาวุโส วสฺสานิ ปพฺพชิตสฺส นาภิชานามิ กามวิตกฺกำ อุปฺปนฺนปุพฺพำ. ยมฺปายสฺมา พกฺกุโล อสีติยา วสฺเสหิ นาภิชานาติ กามวิตกฺกำ อุปฺปนฺนปุพฺพำ, อิทมฺปิ มยำ อายสฺมโต พกฺกุลสฺส อจฺฉริยำ อพฺภูตธมฺมำ ธาเรม.

อสีติ เม อาวุโส วสฺสานิ ปพฺพชิตสฺส นาภิชานามิ พฺยาปาทวิตกฺกำ ฯเปฯ วิหึสาวิตกฺกำ อุปฺปนฺนปุพฺพำ. ยมฺปายสฺมา พกฺกุโล อสีติยา วสฺเสหิ นาภิชานาติ วิหึสาวิตกฺกำ อุปฺปนฺนปุพฺพำ, อิทมฺปิ มยำ อายสฺมโต พกฺกุลสฺส อจฺฉริยำ อพฺภูตธมฺมำ ธาเรม.

[๒๑๑] อสีติ เม อาวุโส วสฺสานิ ปพฺพชิตสฺส นาภิชานามิ คหปติจีวรำ สาทิตา. ยมฺปายสฺมา พกฺกุโล อสีติยา วสฺเสหิ นาภิชานามิ[๑] คหปติจีวรำ สาทิตา, อิทมฺปิ มยำ อายสฺมโต พกฺกุลสฺส อจฺฉริยำ อพฺภูตธมฺมำ ธาเรม.

อสีติ เม อาวุโส วสฺสานิ ปพฺพชิตสฺส นาภิชานามิ สตฺเถน จีวรำ ฉินฺทิตา ฯเปฯ นาภิชานามิ สูจิยา จีวรำ สิพฺพิตา ฯเปฯ นาภิชานามิ รชนาย[๒] จีวรำ รชิตา ฯเปฯ นาภิชานามิ กจิเน จีวรำ สิพฺพิตา ฯเปฯ นาภิชานามิ สพฺรหฺมจารีนำ[๓] จีวรกมฺมำ วิจาริตา[๓] ฯเปฯ นาภิชานามิ นิมนฺตนำ สาทิตา ฯเปฯ นาภิชานามิ เอวรูปำ จิตฺตำ อุปฺปนฺนปุพฺพำ "อโห วต มำ โกจิ นิมนฺเตยฺยาติ ฯเปฯ นาภิชานามิ อนฺตรฆเร นิสีทิตา ฯเปฯ นาภิชานามิ อนฺตรฆเร ภุญฺชิตา ฯเปฯ นาภิชานามิ มาตุคามสฺส อนุพฺยญฺชนโส นิมิตฺตำ คเหตา ฯเปฯ นาภิชานามิ มาตุคามสฺส ธมฺมำ เทสิตา อนฺตมโส จตุปฺปทมฺปิ คาถำ ฯเปฯ นาภิชานามิ ภิกฺขุนูปสฺสยำ อุปสงฺกมิตา ฯเปฯ นาภิชานามิ ภิกฺขุนิยา

---

[๑] ฉ.,เท นาภิชานาติ. [๒] ฉ.,เท. รชเนน

[๓-๓] ฉ.,เท. สพฺรหฺมจารีนำ จีวรกมฺเม วิจาริตา อิ. สพฺรหฺมจารี จีวรกมฺเม พฺยาปาริตา

ธมฺมํ เทสิตา ฯเปฯ นาภิชานามิ สิกฺขมานาย ธมฺมํ เทสิตา ฯเปฯ นาภิชานามิ สามเณริยา ธมฺมํ เทสิตา ฯเปฯ นาภิชานามิ ปพฺพาเชตา ฯเปฯ นาภิชานามิ อุปสมฺปาเทตา ฯเปฯ นาภิชานามิ นิสฺสยํ เทตา[๑] ฯเปฯ นาภิชานามิ สามเณรํ อุปฏฺฐาเปตา ฯเปฯ นาภิชานามิ ชนฺตาฆเร นหายิตา ฯเปฯ นาภิชานามิ จุณฺเณน นหายิตา ฯเปฯ นาภิชานามิ สพฺรหฺมจาริคตฺตปริกมฺมํ[๒] สาทิตา[๒] ฯเปฯ นาภิชานามิ อาพาธํ อุปฺปนฺนปุพฺพํ อนฺตมโส คทฺทูหนมตฺตมฺปิ ฯเปฯ นาภิชานามิ เภสชฺชํ ปริหริตา[๓] อนฺตมโส หริตกีขณฺฑมฺปิ ฯเปฯ นาภิชานามิ อปสฺเสนกํ อปสยิตา[๔] ฯเปฯ นาภิชานามิ เสยฺยํ กปฺเปตา.

ยมฺปายสฺมา พกฺกุโล อสีติยา วสฺเสหิ นาภิชานามิ เสยฺยํ กปฺเปตา, อิทมฺปิ มยํ อายสฺมโต พกฺกุลสฺส อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรม.

อสีติ เม อาวุโส วสฺสานิ ปพฺพชิตสฺส นาภิชานามิ คามนฺตเสนาสเน วสฺสํ อุปคนฺตา.

ยมฺปายสฺมา พกฺกุโล อสีติยา วสฺเสหิ นาภิชานาติ คามนฺตเสนาสเน วสฺสํ อุปคนฺตา, อิทมฺปิ มยํ อายสฺมโต พกฺกุลสฺส อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรม.

สตฺตาหเมว โข อหํ อาวุโส สารโณ[๕] รฏฺฐปิณฺฑํ ภุญฺชึ; อถ อฏฺฐมิยํ อณฺฑา อุทปาทิ.

ยมฺปายสฺมา พกฺกุโล สตฺตาหเมว สารโณ รฏฺฐปิณฺฑํ ภุญฺชิ; อถ อฏฺฐมิยํ อณฺฑา อุทปาทิ; อิทมฺปิ มยํ อายสฺมโต พกฺกุลสฺส อจฺฉริยํ อพฺภูตธมฺมํ ธาเรม.

---

[๑] ฉ.,เท. ทาตา
[๒-๒] ฉ.,เท. สพฺรหฺมจารี คตฺตปริกมฺเม วิจาริตา อิ. สพฺรหฺมจารี คตฺตปริกมฺเม พฺยาปชฺชิตา.
[๓] ฉ.,เท. อุปหริตา [๔] ฉ.,เท. อปสฺสยิตา อิ. อปสฺเสตา
[๕] ฉ.,เท. สรโณ อิ. สาโณ, เอวมุปริปิ.

[๒๑๒] “ลเภยฺยาหํ อาวุโส พกฺกุล อิมสฺมึ ธมฺมวินเย ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปทนฺติ.

อลตฺถ โข อเจโล กสฺสโป อิมสฺมึ ธมฺมวินเย ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทำ. อจิรูปสมฺปนฺโน โข ปนายสฺมา กสฺสโป เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานำ ทิฏฺเเว ธมฺเม สยำ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ. “ขีณา ชาติ, วุสิตำ พฺรหฺมจริยำ, กตำ กรณียำ, นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิ. อญฺญตโร โข ปนายสฺมา กสฺสโป อรหตำ อโหสิ.

อถ โข อายสฺมา พกฺกุโล อปเรน สมเยน อปาปุรณ[๑] อาทาย วิหาเรน วิหารำ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห “อภิกฺกมถายสฺมนฺโต, อภิกฺกมถายสฺมนฺโต, อชฺช เม ปรินิพฺพานำ ภวิสฺสตีติ.

“ยมฺปายสฺมา พกฺกุโล อปาปุรณำ อาทาย วิหาเรน วิหารำ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห “อภิกฺกมถายสฺมนฺโต, อภิกฺกมถายสฺมนฺโต; อชฺช เม ปรินิพฺพานำ ภวิสฺสตีติ, อิทมฺปิ มยำ อายสฺมโต พกฺกุลสฺส อจฺฉริยำ อพฺภูตธมฺมำ ธาเรมาติ.[๒]

อถ[๓] โข[๓] อายสฺมา พกฺกุโล มชฺเฌ ภิกฺขุสงฺฆสฺส นิสินฺนโก[๔] ปรินิพฺพายิ. “ยมฺปายสฺมา พกฺกุโล มชฺเฌ ภิกฺขุสงฺฆสฺส นิสินฺนโก ปรินิพฺพายิ, อิทมฺปิ มยำ อายสฺมโต พกฺกุลสฺส อจฺฉริยำ อพฺภูตธมฺมำ ธาเรมาติ.

จตุตฺถำ พกฺกุลตฺเถรจฺฉริยพฺภูตสุตฺตำ นิฏฺฐิตำ.

---

[๑] ฉ. อวาปุรณำ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท นตฺถิ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.
[๔] ฉ.,เท. นิสินฺนโกว, เอวมุปริปิ.

๕. ทนฺตภูมิสุตฺตํ

[๒๑๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. เตน โข ปน สมเยน อจิรวโต สมณุทฺเทโส อรญฺเญ[๑] กุฏิกายํ วิหรติ. อถ โข ชยเสโน ราชกุมาโร ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน, เยน อจิรวโต สมณุทฺเทโส, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อจิรวเตน สมณุทฺเทเสน สทฺธึ สมฺโมทิ. สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ชยเสโน ราชกุมาโร อจิรวตํ สมณุทฺเทสํ เอตทโวจ

"สุตํ เมตํ โภ อคฺคิเวสฺสน 'อิธ ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต ผุเสยฺย จิตฺตสฺส เอกคฺคตนฺติ. "เอวเมตํ ราชกุมาร, เอวเมตํ ราชกุมาร. อิธ ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต ผุเสยฺย จิตฺตสฺส เอกคฺคตนฺติ. "สาธุ เม ภวํ อคฺคิเวสฺสโน ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ เทเสตูติ.

"น โข เต อหํ ราชกุมาร สกฺโกมิ ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ ทสฺเสตุํ. อหญฺจรหิ[๒] เต ราชกุมาร ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ, ตวญฺจ เม ภาสิตสฺส อตฺถํ น อาชาเนยฺยาสิ. โส มมสฺส กิลมโถ, สา มมสฺส วิเหสาติ.

"เทเสตุ เม[๓] ภวํ อคฺคิเวสฺสโน ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ, อปฺเปวนามหํ[๔] โภโต อคฺคิเวสฺสนสฺส ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชาเนยฺยนฺติ.

"เทเสยฺยํ โข เต อหํ ราชกุมาร ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ, สเจ เม ตฺวํ ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชาเนยฺยาสิ, อิจฺเจตํ กุสลํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อรญฺญกุฏิกายํ
[๒] ฉ.,เท. อหํ จ หิ
[๓] สี.,อิ. มํ
[๔] ฉ.,เท. อปฺเปวนามาหํ

โน เจ เม ตฺวํ ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชาเนยฺยาสิ, ยถาสเก ติฏฺเฐยฺยาสิ, น มํ ตตฺถ อุตฺตรึ ปฏิปุจฺเฉยฺยาสีติ.

"เทเสตุ เม ภวํ อคฺคิเวสฺสโน ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ. สเจ อหํ โภโต อคฺคิเวสฺสนสฺส ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชาเนยฺยามิ,[๑] อิจฺเจตํ กุสลํ. โน เจ อหํ โภโต อคฺคิเวสฺสนสฺส ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานิสฺสามิ, ยถาสเก ติฏฺฐิสฺสามิ, นาหํ ตตฺถ ภวนฺตํ อคฺคิเวสฺสนํ อุตฺตรึ ปฏิปุจฺฉิสฺสามีติ.

[๒๑๔] อถ โข อจิรวโต สมณุทฺเทโส ชยเสนสฺส ราชกุมารสฺส ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ เทเสสิ. เอวํ วุตฺเต, ชยเสโน ราชกุมาโร อจิรวตํ สมณุทฺเทสํ เอตทโวจ "อฏฺฐานเมตํ โภ อคฺคิเวสฺสน อนวกาโส, ยํ ภิกฺขุ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต ผุเสยฺย จิตฺตสฺส เอกคฺคตนฺติ. อถ โข ชยเสโน ราชกุมาโร อจิรวตสฺส สมณุทฺเทสสฺส อฏฺฐานตฺตญฺจ อนวกาสตฺตญฺจ ปเวเทตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ.

อถ โข อจิรวโต สมณุทฺเทโส อจิรปกฺกนฺเต ชยเสเน ราชกุมาเร, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อจิรวโต สมณุทฺเทโส, ยาวตโก อโหสิ ชยเสเนน ราชกุมาเรน สทฺธึ กถาสลฺลาโป, ตํ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสิ.

เอวํ วุตฺเต, ภควา อจิรวตํ สมณุทฺเทสํ เอตทโวจ "ตํ กุเตตฺถ อคฺคิเวสฺสน ลพฺภา. ยํ ตํ เนกฺขมฺเมน ญาตพฺพํ เนกฺขมฺเมน ทฏฺฐพฺพํ เนกฺขมฺเมน ปตฺตพฺพํ เนกฺขมฺเมน สจฺฉิกาตพฺพํ, ตํ วต ชยเสโน ราชกุมาโร กามมชฺเฌ วสนฺโต กาเม ปริภุญฺชนฺโต

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อาชานิสฺสามิ.

กามวิตกฺเกหิ ขชฺชมาโน กามปริฬาเหน ปริฑยฺหมาโน กาม-ปริเยสนาย อุสฺสุกฺโก ณสฺสติ วา ทกฺขติ วา สจฺฉิ วา กริสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๒๑๕] เสยฺยถาปิสฺสุ อคฺคิเวสฺสน เทฺว หตฺถิทมฺมา วา อสฺสทมฺมา วา โคทมฺมา วา สุทนฺตา สุวินีตา. เทฺว หตฺถิทมฺมา วา อสฺสทมฺมา วา โคทมฺมา วา อทนฺตาว[๑] อวินีตา. ตํ กึ มญฺญสิ อคฺคิเวสฺสน, เย เต เทฺว หตฺถิทมฺมา วา อสฺสทมฺมา วา โคทมฺมา วา สุทนฺตา สุวินีตา, อปิ นุ เต ทนฺตา[๒] ทนฺตการณํ คจฺเฉยฺยุ, ทนฺตาว ทนฺตภูมึ สมฺปาปุเณยฺยุนฺติ.

เอวํ ภนฺเต.

"เย ปเนเต เทฺว หตฺถิทมฺมา วา อสฺสทมฺมา วา โคทมฺมา วา อทนฺตา อวินีตา, อปิ นุ เต อทนฺตาว ทนฺตการณํ คจฺเฉยฺยุ, อทนฺตาว ทนฺตภูมึ สมฺปาปุเณยฺยุ. เสยฺยถาปิ เต เทฺว หตฺถิทมฺมา วา อสฺสทมฺมา วา โคทมฺมา วา สุทนฺตา สุวินีตาติ.

โน เหตํ ภนฺเต.

"เอวเมว โข อคฺคิเวสฺสน, ยํ ตํ[๓] เนกฺขมฺเมน ญาตพฺพํ เนกฺขมฺเมน ทฏฺฐพฺพํ เนกฺขมฺเมน ปตฺตพฺพํ เนกฺขมฺเมน สจฺฉิกาตพฺพํ, ตํ วต ชยเสโน ราชกุมาโร กามมชฺเฌ วสนฺโต กาเม ปริภุญฺชนฺโต กามวิตกฺเกหิ ขชฺชมาโน กามปริฬาเหน ปริฑยฺหมาโน กามปริเยสนาย อุสฺสุกฺโก ณสฺสติ วา ทกฺขติ วา สจฺฉิ วา กริสฺสตีติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๒๑๖] เสยฺยถาปิ อคฺคิเวสฺสน คามสฺส วา นิคมสฺส วา อวิทูเร มหาปพฺพโต. ตเมนํ เทฺว สหายกา ตมฺหา คามา วา

---

[๑] ฉ.,เท. วสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. ทนฺตาว
[๓] ทยฺ. เต

นิคมา วา นิกฺขมิตฺวา หตฺถวิลงฺฆเกน, เยน โส ปพฺพโต, เตนุปสงฺกเมยฺยุ, อุปสงฺกมิตฺวา เอโก สหายโก เหฏฺฐาปพฺพตปาเท ติฏฺเจยฺย, เอโก สหายโก อุปริปพฺพตํ อาโรเหยฺย. ตเมนํ เหฏฺฐาปพฺพตปาเท จิโต สหายโก อุปริปพฺพเต จิตํ สหายกํ เอวํ วเทยฺย 'ยํ สมฺม กึ ตฺวํ ปสฺสสิ อุปริปพฺพเต จิโตติ. โส เอวํ วเทยฺย "ปสฺสามิ โข อหํ สมฺม อุปริปพฺพเต จิโต อาราม-รามเณยฺยกํ วนรามเณยฺยกํ ภูมิรามเณยฺยกํ โปกฺขรณิรามเณยฺยกนฺติ.

โส เอวํ วเทยฺย 'อฏฺฐานํ โข เอตํ สมฺม อนวกาโส, ยํ ตฺวํ อุปริปพฺพเต จิโต ปสฺเสยฺยาสิ อารามรามเณยฺยกํ วนรามเณยฺยกํ ภูมิรามเณยฺยกํ โปกฺขรณิรามเณยฺยกนฺติ. ตเมนํ อุปริปพฺพเต จิโต สหาโย เหฏฺฐิมปพฺพตปาทํ โอโรหิตฺวา ตํ สหายกํ พาหาย[๑] คเหตฺวา อุปริปพฺพตํ อาโรเปตฺวา มุหุตฺตํ อสฺสาเสตฺวา เอวํ วเทยฺย "ยํ สมฺม กึ ตฺวํ ปสฺสสิ อุปริปพฺพเต จิโตติ. โส เอวํ วเทยฺย "ปสฺสามิ โข อหํ สมฺม อุปริปพฺพเต จิโต อารามรามเณยฺยกํ วนรามเณยฺยกํ ภูมิรามเณยฺยกํ โปกฺขรณิรามเณยฺยกนฺติ.

โส เอวํ วเทยฺย "อิทาเนว โข เต สมฺม ภาสิตํ มยํ เอวํ อาชานาม, "อฏฺฐานํ โข เอตํ สมฺม อนวกาโส, ยํ ตฺวํ อุปริปพฺพเต จิโต ปสฺเสยฺยาสิ อารามรามเณยฺยกํ วนรามเณยฺยกํ ภูมิรามเณยฺยกํ โปกฺขรณิรามเณยฺยกนฺติ. อิทาเนว จ ปน เต ภาสิตํ มยํ เอวํ อาชานาม "ปสฺสามิ โข อหํ สมฺม อุปริปพฺพเต จิโต อาราม-รามเณยฺยกํ วนรามเณยฺยกํ ภูมิรามเณยฺยกํ โปกฺขรณิรามเณยฺยกนฺติ. โส เอวํ วเทยฺย "ตถา หิ ปนาหํ สมฺม อิมินา มหตา ปพฺพเตน อาวุโฏ[๒] ทิฏฺเจยฺยํ[๒] นาทฺทสนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. พาหายํ

[๒-๒] ฉ.,เท. อาวุโต ทฏฺเจยฺยํ อิ. อาวโฏ ทฏฺเจยฺยํ

เอวเมว โข อโต มหนฺตตเรน โข อคฺคิเวสฺสน อวิชฺชากฺขนฺเธน ชยเสโน ราชกุมาโร อาวุโฏ นิวุโฏ โอวุโฏ[๑] ปริโยนทฺโธ. โส วต ยนฺตํ เนกฺขมฺเมน ญาตพฺพํ เนกฺขมฺเมน ทฏฺฐพฺพํ เนกฺขมฺเมน ปตฺตพฺพํ เนกฺขมฺเมน สจฺฉิกาตพฺพํ, ตํ วต ชยเสโน ราชกุมาโร กามมชฺเฌ วสนฺโต กาเม ปริภุญฺชนฺโต กามวิตกฺเกหิ ขชฺชมาโน กามปริฬาเหน ปริทยฺหมาโน กามปริเยสนาย อุสฺสุกฺโก ฌสฺสติ วา ทกฺขติ วา สจฺฉิ วา กริสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ.[๒] สเจ โข ตํ อคฺคิเวสฺสน ชยเสนสฺส ราชกุมารสฺส อิมา เทฺว อุปมา ปฏิภาเสยฺยุ[๓] อนจฺฉริยนฺเต ชยเสโน ราชกุมาโร ปสีเทยฺย, ปสนฺโน จ เต ปสนฺนาการํ กเรยฺยาติ.

"กุโต ปน มํ ภนฺเต ชยเสนสฺส ราชกุมารสฺส อิมา เทฺว อุปมา ปฏิภาสิสฺสนฺติ[๔] อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา, เสยฺยถาปิ ภควนฺตนฺติ.

[๒๑๗] "เสยฺยถาปิ อคฺคิเวสฺสน ราชา ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต นาควนิกํ อามนฺเตสิ[๕] 'เอหิ ตฺวํ สมฺม นาควนิก รญฺโญ นาคํ อภิรูหิตฺวา นาควนํ ปวิสิตฺวา อารญฺญนาคํ[๖] อติปสฺสิตฺวา รญฺโญ นาคสฺส คีวายํ อุปนิพนฺธาหีติ. "เอวํ เทวาติ โข อคฺคิเวสฺสน นาควนิโก รญฺโญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส ปฏิสฺสุตฺวา รญฺโญ นาคํ อภิรูหิตฺวา นาควนํ ปวิสิตฺวา อารญฺญนาคํ อติปสฺสิตฺวา รญฺโญ นาคสฺส คีวายํ อุปนิพนฺธติ. ตเมนํ รญฺโญ นาโค อพฺโภกาสํ

---

[๑] ฉ.,เท. โอผุโฏ
[๒] ฉ.,เท. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. ปฏิภาเยยฺยุ
[๔] ฉ.,เท. ปฏิภายิสฺสนฺติ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อามนฺเตติ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อารญฺญกํ นาคํ, เอวมุปริปิ.

นีหรติ. เอตฺตาวตา โข อคฺคิเวสฺสน อารญฺญโก นาโค อพฺโภกาสคโต โหติ. เอตฺถ[๑] เคธา หิ อคฺคิเวสฺสน อารญฺญกา นาคา ยทิทํ นาควนํ. ตเมนํ นาควนิโก รญฺโญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส อาโรเจสิ[๒] "อพฺโภกาสคโต โข เต[๓] เทว อารญฺญโก นาโคติ. [๔] ตเมนํ ราชา ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต หตฺถิทมกํ อามนฺเตสิ "เอหิ ตฺวํ สมฺม หตฺถิทมก อารญฺญกํ นาคํ ทมยาหิ, อารญฺญกานญฺเจว สีลานํ อภินิมฺมทนาย อารญฺญกานญฺเจว สรสงฺกปฺปานํ อภินิมฺมทนาย อารญฺญกานญฺเจว ทรถกิลมถปริฬาหานํ อภินิมฺมทนาย คามนฺเต อภิรมาปนาย มนุสฺสกนฺเตสุ สีเลสุ สมาทปนายาติ.

"เอวํ เทวาติ โข อคฺคิเวสฺสน หตฺถิทมโก รญฺโญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส ปฏิสฺสุตฺวา มหนฺตํ ถมฺภํ ปจฺวิยํ นิกฺขนิตฺวา[๕] อารญฺญกสฺส นาคสฺส คีวายํ อุปนิพนฺธติ อารญฺญกานญฺเจว สีลานํ อภินิมฺมทนาย อารญฺญกานญฺเจว สรสงฺกปฺปานํ อภินิมฺมทนาย อารญฺญกานญฺเจว ทรถกิลมถปริฬาหานํ อภินิมฺมทนาย คามนฺเต อภิรมาปนาย มนุสฺสกนฺเตสุ สีเลสุ สมาทปนาย. ตเมนํ หตฺถิทมโก, ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนิยา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา, ตถารูปาหิ วาจาหิ สมุทาจรติ. ยโต โข อคฺคิเวสฺสน อารญฺญโก นาโค หตฺถิทมกสฺส. ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนิยา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา, ตถารูปาหิ วาจาหิ สมุทาจริยมาโน สุสฺสูสติ[๖] โสตํ โอทหติ, อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปติ. ตเมนํ หตฺถิทมโก อุตฺตริ[๗] ติณฺหาโสทกํ อนุปฺปเวจฺฉติ.

---

[๑] สี.,อิ. เอตเคธา
[๒] สี.,อิ. อาโรเจติ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท. อถ โข อคฺคิเวสฺสน
[๕] ฉ.,เท. ปถวิยํ นิขณิตฺวา
[๖] ฉ.,เท. สุสฺสูสติ
[๗] ฉ.,เท. อุตฺตริ

ยโต โข อคฺคิเวสฺสน [๑] อารญฺญโก นาโค หตฺถิทมกสฺส ติณฆาโสทกํ ปฏิคฺคณฺหาติ, ตตฺร[๒] หตฺถิทมกสฺส เอวํ โหติ "ชีวิสฺสติ โขทานิ [๓] อารญฺญโก นาโคติ. ตเมนํ หตฺถิทมโก อุตฺตรึ การณํ กาเรติ[๔] "อาทิสฺส[๕] โภ, นิกฺขิป โภติ. ยโต โข อคฺคิเวสฺสน รญฺโญ[๖] นาโค หตฺถิทมกสฺส อาทานนิกฺเขเป วจนกโร โหติ โอวาทปฏิกโรติ, ตเมนํ หตฺถิทมโก อุตฺตรึ[๗] การณํ กาเรติ "อภิกฺกม โภ, ปฏิกฺกม โภติ. ยโต โข อคฺคิเวสฺสน รญฺโญ นาโค หตฺถิทมกสฺส อภิกฺกมปฏิกฺกเม วจนกโร โหติ โอวาทปฏิกโรติ. ตเมนํ หตฺถิทมโก อุตฺตรึ การณํ กาเรติ "อุฏฺฐห โภ, นิปชฺช[๘] โภติ. ยโต โข อคฺคิเวสฺสน รญฺโญ นาโค หตฺถิทมกสฺส อุฏฺฐานนิปชฺชาย[๙] วจนกโร โหติ โอวาทปฏิกโรติ. ตเมนํ หตฺถิทมโก อุตฺตรึ อาเนญฺชํ นาม การณํ กาเรติ, มหนฺตสฺส ผลกํ โสณฺฑาย อุปนิพนฺธติ. โตมรหตฺโถ จ ปุริโส อุปริคีวาย นิสินฺโน โหติ. สมนฺตโต จ โตมรหตฺถา ปุริสา ปริวาเรตฺวา จิตา โหนฺติ. หตฺถิทมโก จ ทีฆํ โตมรยฏฺฐึ คเหตฺวา ปุรโต จิโต โหติ. โส อาเนญฺชการณํ การิยมาโน เนว ปุริเม ปาเท โจเปติ, น ปจฺฉิเม ปาเท โจเปติ, น ปุริมํ กายํ โจเปติ, น ปจฺฉิมํ กายํ โจเปติ, น สีสํ โจเปติ, น กณฺเณ[๑๐] โจเปติ, น ทนฺเต โจเปติ, น นงฺคุฏฺฐึ โจเปติ, น โสณฺฑํ โจเปติ. โส โหติ รญฺโญ นาโค ขโม สตฺติปฺปหารานํ อสิปฺปหารานํ อุสุปฺปหารานํ ปรสตฺตุปฺปหารานํ[๑๑]

---

[๑] อิ. รญฺโญ
[๒] อิ. ตตฺถ
[๓] สี.,อิ. รญฺโญ
[๔] อิ. กโรติ
[๕] ฉ.,เท. อาทิย
[๖] ฉ.,เท. อารญฺญโก, เอวมุปริปิ.
[๗] ฉ.,เท. อุตฺตริ, เอวมุปริปิ.
[๘] ฉ.,เท.,อิ. นิสีท
[๙] ฉ.,เท.,อิ. อุฏฺฐานนิสชฺชาย
[๑๐] อิ. กณฺณํ
[๑๑] ฉ.,เท. สรปตฺตปฺปหารานํ

เภริปณฺฑวสงฺขทิณฺฑิมนินฺนาทสทฺทานํ[๑] สพฺพวงฺกโทสนิหตนินฺนิต-กสาโว 'ราชารโห ราชโภคฺโค รญฺโญ องฺคนฺเตฺว สงฺขํ คจฺฉติ.

[๒๑๘] เอวเมว โข อคฺคิเวสฺสน อิธ ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา. โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ. โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ. ตํ ธมฺมํ สุณาติ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อญฺญตรสฺมึ วา กุเล ปจฺฉาชาโต,[๒] โส ตํ ธมฺมํ สุตฺวา ตถาคเต สทฺธํ ปฏิลภติ. โส เตน สทฺธาปฏิลาเภน สมนฺนาคโต อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ, อพฺโภกาโส ปพฺพชฺชา, นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํ, ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ.

โส อปเรน สมเยน อปฺปํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย อปฺปํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย มหนฺตํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิ.[๓] เอตฺตาวตา โข อคฺคิเวสฺสน อริยสาวโก อพฺโภกาสคโต โหติ. เอตฺถ เคธา หิ อคฺคิเวสฺสน เทวมนุสฺสา, ยทิทํ ปญฺจกามคุณา. ตเมนํ ตถาคโต อุตฺตริ วิเนติ "เอหิ ตฺวํ ภิกฺขุ สีลวา โหหิ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหราหิ อาจารโคจรสมฺปนฺโน อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี สมาทาย สิกฺขสฺสุ สิกฺขาปเทสูติ.

---

[๑] ฉ.,เท. เภริปณววีสสงฺขทิณฺฑิมนินฺนาทสทฺทานํ อิ. เภริปณวสงฺขตินวนินฺนาทสทฺทานํ
[๒] ฉ.,เท. ปจฺจาชาโต [๓] ฉ.,เท.,อิ. ปพฺพชติ.

ยโต โข อคฺคิเวสฺสน อริยสาวโก สีลวา โหติ, ปาติโมกฺข-สංวรสංวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปนฺโน อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุ. ตเมนํ ตถาคโต อุตฺตรึ วิเนติ "เอหิ ตฺวं ภิกฺขุ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหหิ, จกฺขุนา รูปं ทิสฺวาน มา นิมิตฺตคฺคาหี ฯเปฯ (ยถา คณกโมคฺคลฺลานสุตฺตนฺเต เอวं วิตฺถาเรตพฺพานิ)

[๒๑๙] โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสं. เวทนาสุ ฯเปฯ จิตฺเต ฯเปฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสं.

เสยฺยถาปิ อคฺคิเวสฺสน หตฺถิทมโก มหนฺตं ถมฺภं ปจฺวิยं นิกฺขนิตฺวา อารญฺญกสฺส นาคสฺส คีวายं อุปนิพนฺธติ, อารญฺญกานญฺเจว สีลานं อภินิมฺมทนาย อารญฺญกานญฺเจว สรสงฺกปฺปานं[๑] อภินิมฺมทนาย อารญฺญกานญฺเจว ทรถกิลมถปริฬาหานं อภินิมฺมทนาย คามนฺเต อภิรมาปนาย มนุสฺสกนฺเตสุ สีเลสุ สมาทปนาย เอวเมว โข อคฺคิเวสฺสน อริยสาวกสฺส อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐานา เจตโส อุปนิพนฺธา[๒] นาม โหนฺติ[๒] เคหสิตานญฺเจว สีลานं อภินิมฺมทนาย เคหสิตานญฺเจว สรสงฺกปฺปานं อภินิมฺมทนาย เคหสิตานญฺเจว ทรถกิลมถปริฬาหานं อภินิมฺมทนาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย.

[๒๒๐] ตเมนं ตถาคโต อุตฺตรึ วิเนติ "เอหิ ตฺวं ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหราหิ, มา จ กายูปสญฺหิตं[๓] วิตกฺกं วิตกฺเกสิ.

---

[๑] อิ. สงฺกปฺปานं
[๒-๒] ฉ.,เท.,อิ. อุปนิพนฺธนา โหนฺติ
[๓] ฉ.,เท. กามูปสංหิตं

เวทนาสุ ฯเปฯ จิตฺเต ฯเปฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหราหิ, มา จ ธมฺมูปสญฺหิตํ[๑] วิตกฺกํ วิตกฺเกสีติ.

โส วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ, โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ.

[๒๒๑] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ, โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน[๒] หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ[๓] วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ, โส 'อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อิเม อาสวาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ อาสวสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ,

---

[๑] ฉ.,เท. กามูปสญฺหิตํ
[๒] ฉ.,เท. อุปปชฺชมาเน
[๓] เท. อนงฺคเณ

'อยํ อาสวนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ. ตสฺส เอวं ชานโต เอวं ปสฺสโต, กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ, 'วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ, 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ.

โส [๑] ภิกฺขุ ขโม สีตสฺส อุณฺหสฺส ชิฆจฺฉาย ปิปาสาย ฑํสมกสวาตาตปสิรึสปสมฺผสฺสานํ ทุรุตฺตานํ ทุราคตานํ วจนปถานํ อุปฺปนฺนานํ สารีริกานํ เวทนานํ ทุกฺขานํ ติพฺพานํ ขรานํ กฏุกานํ อสาตานํ อมนาปานํ ปาณหรานํ อธิวาสิกชาติโก[๒] โหติ สพฺพราค-โทสโมหนิหตนินฺนิตกสาโว[๓] อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส.

[๒๒๒] มหลฺลโก เจปิ อคฺคิเวสฺสน รญฺโญ นาโค อทนฺโต อวินีโต กาลํ กโรติ, 'อทนฺตมรณํ มหลฺลโก รญฺโญ นาโค มโต[๔] กาลกโตเตฺวว[๕] สงฺขํ คจฺฉติ. มชฺฌิโม เจปิ อคฺคิเวสฺสน รญฺโญ นาโค ฯเปฯ ทหโร เจปิ อคฺคิเวสฺสน รญฺโญ นาโค อทนฺโต อวินีโต กาลํ กโรติ, 'อทนฺตมรณํ ทหโร รญฺโญ นาโค มโต กาลกโตเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ, เอวเมว โข อคฺคิเวสฺสน เถโร เจปิ ภิกฺขุ อขีณาสโว กาลํ กโรติ, 'อทนฺตมรณํ เถโร ภิกฺขุ มโต[๖] กาลกโตเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ. มชฺฌิโม เจปิ อคฺคิเวสฺสน ภิกฺขุ ฯเปฯ นโว เจปิ อคฺคิเวสฺสน ภิกฺขุ อขีณาสโว กาลํ กโรติ, 'อทนฺตมรณํ นโว ภิกฺขุ มโต กาลกโตเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ.

---

[๑] ฉ.,เท. โหติ [๒] ฉ.,เท.,อิ. อธิวาสกชาติโก
[๓] ฉ.,เท.,อิ. สพฺพราคโทสโมหนิหิตนินฺนีตกสาโว
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๕] ฉ.,เท. กาลงฺกโตเตฺวว
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

มหลฺลโก เจปิ อคฺคิเวสฺสน รญฺโญ นาโค สุทนฺโต สุวินีโต กาลํ กโรติ, 'ทนฺตมรณํ มหลฺลโก รญฺโญ นาโค มโต[๑] กาลกโตเตฺววสงฺขํ คจฺฉติ. มชฺฌิโม เจปิ อคฺคิเวสฺสน รญฺโญ นาโค ฯเปฯ ทหโร เจปิ อคฺคิเวสฺสน รญฺโญ นาโค สุทนฺโต สุวินีโต กาลํ กโรติ, 'ทนฺตมรณํ ทหโร รญฺโญ นาโค มโต กาลกโตเตฺววสงฺขํ คจฺฉติ, เอวเมว โข อคฺคิเวสฺสน เถโร เจปิ ภิกฺขุ ขีณาสโว กาลํ กโรติ, 'ทนฺตมรณํ เถโร ภิกฺขุ มโต[๒] กาลกโตเตฺววสงฺขํ คจฺฉติ. มชฺฌิโม เจปิ อคฺคิเวสฺสน ภิกฺขุ ฯเปฯ นโว เจปิ อคฺคิเวสฺสน ภิกฺขุ ขีณาสโว กาลํ กโรติ, 'ทนฺตมรณํ นโว ภิกฺขุ มโต กาลกโตเตฺวว[๒] สงฺขํ คจฺฉตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อจิรวโต สมณุทฺเทโส ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ปญฺจมํ ทนฺตภูมิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] เท. กาลกเตฺววาติ

๖. ภูมิชสุตฺตํ

[๒๒๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. อถ โข อายสฺมา ภูมิโช ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน ชยเสนสฺส ราชกุมารสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. อถ โข ชยเสโน ราชกุมาโร, เยนายสฺมา ภูมิโช, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา ภูมิเชน สทฺธึ สมฺโมทิ. สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ชยเสโน ราชกุมาโร อายสฺมนฺตํ ภูมิชํ เอตทโวจ

"สนฺติ โภ ภูมิช เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'อาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ,[๑] อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อนาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, เนวาสญฺนานาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมายาติ. อิธ โภโต ภูมิชสฺส สตฺถา กึวาที กึทิฏฺฐี[๒] กิมกฺขายีติ,

"น โข เมตํ ราชกุมาร ภควโต สมฺมุขา สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ. ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ ภควา เอวํ พฺยากเรยฺย 'อาสญฺเจปิ กริตฺวา อโยนิโส พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อนาสญฺเจปิ กริตฺวา อโยนิโส พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา อโยนิโส พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, เนวาสญฺนานาสญฺเจปิ กริตฺวา

---

[๑] อิ. จรติ อภพฺโพ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.

อโยนิโส พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อาสญฺเจปิ กริตฺวา โยนิโส พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อนาสญฺเจปิ กริตฺวา โยนิโส พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา โยนิโส พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, เนวาสำนานาสญฺเจปิ กริตฺวา โยนิโส พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมายาติ. น โข เมตํ ราชกุมาร ภควโต สมฺมุขา สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ. ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ ภควา เอวํ พฺยากเรยฺยาติ.

"สเจ [๑] โภโต ภูมิชสฺส สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐี[๒] เอวมกฺขายี, อทฺธา โภโต ภูมิชสฺส สตฺถา สพฺเพสํเยว ปุถุสมณพฺราหฺมณานํ มุทฺธานํ มญฺเญ อาหจฺจ ติฏฺฐตีติ. อถ โข ชยเสโน ราชกุมาโร อายสฺมนฺตํ ภูมิชํ สเกเนว ถาลิปาเกน ปริวิสิ.

[๒๒๔] อถ โข อายสฺมา ภูมิโช ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาต-ปฏิกฺกนฺโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ, เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ภูมิโช ภควนฺตํ เอตทโวจ "อิธาหํ ภนฺเต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน ชยเสนสฺส ราชกุมารสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทึ. อถ โข ภนฺเต ชยเสโน ราชกุมาโร, เยนาหํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มยา[๓] สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ, เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ภนฺเต ชยเสโน ราชกุมาโร มํ เอตทโวจ "สนฺติ โภ ภูมิช เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'อาสญฺเจปิ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โข
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] สี.,อิ. มม

กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อนาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย. อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, เนวาสัีนานาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมายาติ. อิธ โภโต ภูมิชสฺส สตฺถา กึวาที กึทิฏฺฐี กึมกฺขายีติ. เอวํ วุตฺเต, อหํ ภนฺเต ชยเสนํ ราชกุมารํ เอตทโวจ๑ "น โข เมตํ ราชกุมาร ภควโต สมฺมุขา สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ. ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ ภควา เอวํ พฺยากเรยฺย 'อาสญฺเจปิ กริตฺวา อโยนิโส พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อนาสญฺเจปิ กริตฺวา อโยนิโส พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา อโยนิโส พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, เนวาสัีนานาสญฺเจปิ กริตฺวา อโยนิโส พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อาสญฺเจปิ กริตฺวา โยนิโส พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ เนวาสัีนานาสญฺเจปิ กริตฺวา โยนิโส พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมายาติ. น โข เมตํ ราชกุมาร ภควโต สมฺมุขา สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ. ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ ภควา เอวํ พฺยากเรยฺยาติ.

"สเจ โภโต ภูมิชสฺส สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐี เอวมกฺขายี อทฺธา โภโต ภูมิชสฺส สตฺถา สพฺเพสัีเยว ปุถุสมณพฺราหฺมณานํ มุทฺธานํ มญฺเญ อาหจฺจ ติฏฺฐตีติ.

"กจฺจาหํ ภนฺเต เอวํ ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากรมาโน วุตฺตวาที เจว ภควโต โหมิ, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขามิ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรมิ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหฏฺฐานํ อาคจฺฉตีติ.

---

๑ อิ. เอตทโวจ

"ตคฺฆ ตฺวํ ภูมิช เอวํ ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากรมาโน วุตฺตวาที เจว เม[๑] โหสิ, น จ มํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขสิ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรสิ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหฏฺฐานํ อาคจฺฉติ. เย หิ เกจิ ภูมิช สมณา วา พฺราหฺมณา วา มิจฺฉาทิฏฺฐิโน มิจฺฉาสงฺกปฺปา มิจฺฉาวาจา มิจฺฉากมฺมนฺตา มิจฺฉาอาชีวา มิจฺฉาวายามา มิจฺฉาสตี มิจฺฉาสมาธิโน, เต อาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อนาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, เนวาสำนานาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, ตำ กิสฺส เหตุ. อโยนิโส[๒] ภูมิช ผลสฺส อธิคมาย.

[๒๒๕] เสยฺยถาปิ ภูมิช ปุริโส เตลตฺถิโก เตลคเวสี เตลปริเยสนำ จรมาโน วาลิกำ โทณิยา อากีริตฺวา[๓] อุทเกน ปริปฺโผสกำ ปริปฺโผสกำ ปีเฬยฺย, อาสญฺเจปิ กริตฺวา วาลิกำ โทณิยา อากีริตฺวา อุทเกน ปริปฺโผสำ ปริปฺโผสกำ ปีเฬยฺย, อภพฺโพ เตลสฺส อธิคมาย, อนาสญฺเจปิ กริตฺวา วาลิกำ โทณิยา อากีริตฺวา อุทเกน ปริปฺโผสกำ ปริปฺโผสกำ ปีเฬยฺย, อภพฺโพ เตลสฺส อธิคมาย, อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา วาลิกำ โทณิยา อากีริตฺวา อุทเกน ปริปฺโผสกำ ปริปฺโผสกำ ปีเฬยฺย, อภพฺโพ เตลสฺส อธิคมาย, เนวาสำนานาสญฺเจปิ กริตฺวา[๔] วาลิกำ โทณิยา อากีริตฺวา อุทเกน ปริปฺโผสกำ ปริปฺโผสกำ ปีเฬยฺย, อภพฺโพ เตลสฺส อธิคมาย, ตำ กิสฺส เหตุ. อโยนิโส ภูมิช เตลสฺส อธิคมาย, เอวเมว โข ภูมิช

---

[๑] อิ. ภควโต
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อโยนิ เหสา
[๓] ฉ.,เท. อากิริตฺวา
[๔] เท. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา มิจฺฉาทิฏฺฐิโน[๑] มิจฺฉาสงฺกปฺปา มิจฺฉาวาจา มิจฺฉากมฺมนฺตา มิจฺฉาอาชีวา มิจฺฉาวายามา มิจฺฉาสตี มิจฺฉาสมาธิโน, เต อาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อนาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, เนวาสำนานาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, ตำ กิสฺส เหตุ. อโยนิโส ภูมิช ผลสฺส อธิคมาย.

เสยฺยถาปิ ภูมิช ปุริโส ขีรตฺถิโก ขีรคเวสี ขีรปริเยสนำ จรมาโน คาวึ ตรุณวจฺฉำ วิสาณโต อาวิญฺเชยฺย,[๒] อาสญฺเจปิ กริตฺวา คาวึ ตรุณวจฺฉำ วิสาณโต อาวิญฺเชยฺย, อภพฺโพ ขีรสฺส อธิคมาย, อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ เนวาสำนานาสญฺเจปิ กริตฺวา คาวึ ตรุณวจฺฉำ วิสาณโต อาวิญฺเชยฺย, อภพฺโพ ขีรสฺส อธิคมาย, ตำ กิสฺส เหตุ. อโยนิโส ภูมิช ขีรสฺส อธิคมาย, เอวเมว โข ภูมิช เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา มิจฺฉาทิฏฺฐิโน ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธิโน, เต อาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยำ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย; อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ เนวาสำนาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยำ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, ตำ กิสฺส เหตุ. อโยนิโส ภูมิช ผลสฺส อธิคมาย.

[๒๒๖] เสยฺยถาปิ ภูมิช ปุริโส นวนีตตฺถิโก[๓] นวนีตคเวสี นวนีตปริเยสนำ จรมาโน อุทกำ กลเส อาสิญฺจิตฺวา มตฺเถน อาวิญฺเชยฺย, อาสญฺเจปิ กริตฺวา อุทกำ กลเส อาสิญฺจิตฺวา มตฺเถน อาวิญฺเชยฺย,

---

[๑] อิ. มิจฺฉาทิฏฺฐี
[๒] ฉ.,เท. อาวิญฺเฉยฺยำ
[๓] อิ. โนนีตตฺถิโก

อภพฺโพ นวนีตสฺส อธิคมาย, อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ เนวาสำนานาสญฺเจปิ กริตฺวา อุทกำ กลเส อาสิญฺจิตฺวา มตฺเถน อาวิญฺเชยฺย. อภพฺโพ นวนีตสฺส อธิคมาย, ตำ กิสฺส เหตุ. อโยนิโส[๑] โภ[๒] ภูมิช นวนีตสฺส อธิคมาย, เอวเมว โข ภูมิช เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา มิจฺฉาทิฏฺฐิโน ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธิโน, เต อาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยำ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ เนวาสำนานาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยำ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, ตำ กิสฺส เหตุ. อโยนิโส โภ ภูมิช ผลสฺส อธิคมาย.

เสยฺยถาปิ ภูมิช ปุริโส อคฺคิตฺถิโก อคฺคิคเวสี อคฺคิปริเยสนำ จรมาโน อลฺลำ กฏฺฐำ สสิเนหำ อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมตฺเถยฺย,[๓] อาสญฺเจปิ กริตฺวา อลฺลำ กฏฺฐำ สสิเนหำ อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมตฺเถยฺย, อภพฺโพ อคฺคิสฺส อธิคมาย, อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ เนวาสำนานาสญฺเจปิ กริตฺวา อลฺลำ กฏฺฐำ สสิเนหำ อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมตฺเถยฺย, อภพฺโพ อคฺคิสฺส อธิคมาย, ตำ กิสฺส เหตุ. อโยนิโส ภูมิช อคฺคิสฺส อธิคมาย, เอวเมว โข ภูมิช เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา มิจฺฉาทิฏฺฐิโน ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธิโน, เต อาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยำ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ เนวาสำนานาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยำ จรนฺติ, อภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย, ตำ กิสฺส เหตุ อโยนิโส ภูมิช ผลสฺส อธิคมาย.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อโยนิ เหสา, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. อภิมนฺเถยฺย, เอวมุปริปิ.

เย จ[๑] โข[๒] เกจิ ภูมิช สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมฺมาทิฏฺฐิโน สมฺมาสงฺกปฺปา สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺตา สมฺมาอาชีวา สมฺมาวายามา สมฺมาสตี สมฺมาสมาธิโน, เต อาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย; อนาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย; อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย; เนวาสัญฺญานาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย. ตํ กิสฺส เหตุ. โยนิโส ภูมิช ผลสฺส อธิคมาย.

[๒๒๗] เสยฺยถาปิ ภูมิช ปุริโส เตลตฺถิโก เตลคเวสี เตลปริเยสนํ จรมาโน ติลปิฏฺฐํ โทณิยา อากีริตฺวา อุทเกน ปริปฺโผสกํ ปริปฺโผสกํ ปีเฬยฺย; อาสญฺเจปิ กริตฺวา ติลปิฏฺฐํ โทณิยา อากีริตฺวา อุทเกน ปริปฺโผสกํ ปริปฺโผสกํ ปีเฬยฺย, ภพฺโพ เตลสฺส อธิคมาย; อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ เนวาสัญฺญานาสญฺเจปิ กริตฺวา ติลปิฏฺฐํ โทณิยา อากีริตฺวา อุทเกน ปริปฺโผสกํ ปริปฺโผสกํ ปีเฬยฺย, ภพฺโพ เตลสฺส อธิคมาย. ตํ กิสฺส เหตุ. โยนิโส ภูมิช เตลสฺส อธิคมาย. เอวเมว โข ภูมิช เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมฺมาทิฏฺฐิโน ฯเปฯ สมฺมาสมาธิโน, เต อาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย; อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ เนวาสัญฺญานาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย ตํ กิสฺส เหตุ. โยนิโส ภูมิช ผลสฺส อธิคมาย.

เสยฺยถาปิ ภูมิช ปุริโส ขีรตฺถิโก ขีรคเวสี ขีรปริเยสนํ จรมาโน คาวึ ตรุณวจฺฉํ ถนโต อาวิญฺเชยฺย; อาสญฺเจปิ กริตฺวา คาวึ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. หิ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.

ตรุณวจฺฉํ ถนโต อาวิญฺเชยฺย, ภพฺโพ ขีรสฺส อธิคมาย; อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ เนวาสำนานาสญฺเจปิ กริตฺวา คาวึ ตรุณวจฺฉํ ถนโต อาวิญฺเชยฺย, ภพฺโพ ขีรสฺส อธิคมาย. ตำ กิสฺส เหตุ. โยนิโส ภูมิช ขีรสฺส อธิคมาย, เอวเมว โข ภูมิช 'เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมฺมาทิฏฺิโน ฯเปฯ สมฺมาสมาธิโน, เต อาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ เนวาสำนานาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยำ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย. ตำ กิสฺส เหตุ. โยนิโส[๑] ภูมิช ผลสฺส อธิคมาย.

[๒๒๘] เสยฺยถาปิ ภูมิช ปุริโส นวนีตถฺิโก นวนีตคเวสี นวนีตปริเยสนำ จรมาโน ทฬึ กลเส อาสิญฺจิตฺวา มตฺเถน อาวิญฺเชยฺย; อาสญฺเจปิ กริตฺวา ทฬึ กลเส อาสิญฺจิตฺวา มตฺเถน อาวิญฺเชยฺย; ภพฺโพ นวนีตสฺส อธิคมาย; อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ เนวาสำนานาสญฺเจปิ กริตฺวา ทฬึ กลเส อาสิญฺจิตฺวา มตฺเถน อาวิญฺเชยฺย, ภพฺโพ นวนีตสฺส อธิคมาย. ตำ กิสฺส เหตุ. โยนิโส ภูมิช นวนีตสฺส อธิคมาย. เอวเมว โข ภูมิช เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมฺมาทิฏฺิโน ฯเปฯ สมฺมาสมาธิโน. เต อาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยำ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย; อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ เนวาสำนานาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยำ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย. ตำ กิสฺส เหตุ. โยนิโส ภูมิช ผลสฺส อธิคมาย.

เสยฺยถาปิ ภูมิช ปุริโส อคฺคิตฺถิโก อคฺคิคเวสี อคฺคิปริเยสนำ จรมาโน สุกฺขำ กฏฺจำ โกพฺภำ อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมตฺเถยฺย[๒]

---

[๑] ฉ.,เท. โยนิ เหสา [๒] ฉ.,เท. อภิมนฺเถยฺย, เอวมุปริปิ.

ภพฺโพ[๑] อคฺคิสฺส อธิคมาย,[๑] อาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา ฯเปฯ เนวาสำนานาสญฺเจปิ กริตฺวา สุกฺขำ กฏฺฐำ โกฬาปำ อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมตฺเถยฺย, ภพฺโพ อคฺคิสฺส อธิคมาย. ตำ กิสฺส เหตุ. โยนิโส ภูมิช อคฺคิสฺส อธิคมาย. เอวเมว โข ภูมิช เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมฺมาทิฏฺฐิโน สมฺมาสงฺกปฺปา ฯเปฯ สมฺมาสมาธิโน เต อาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยำ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย; อนาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยำ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย; อาสญฺจ อนาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยำ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย; เนวาสำนานาสญฺเจปิ กริตฺวา พฺรหฺมจริยำ จรนฺติ, ภพฺพา ผลสฺส อธิคมาย. ตำ กิสฺส เหตุ. โยนิโส ภูมิช ผลสฺส อธิคมาย.

สเจ โข [๒] ภูมิช ชยเสนสฺส ราชกุมารสฺส อิมา จตสฺโส อุปมา ปฏิภาเสยฺยุำ,[๓] อนจฺฉริยำ เต ชยเสโน ราชกุมาโร ปสีเทยฺย, ปสนฺโน จ เต ปสนฺนาการำ กเรยฺยาติ.

"กุโต ปน มำ ภนฺเต ชยเสนสฺส ราชกุมารสฺส อิมา จตสฺโส อุปมา ปฏิภาสิสฺสนฺติ[๔] อนจฺฉริยา[๕] ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา, เสยฺยถาปิ ภควนฺตนฺติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา ภูมิโช ภควโต ภาสิตำ อภินนฺทีติ.

ฉฏฺฐำ ภูมิชสุตฺตำ นิฏฺฐิตำ.

[๑-๑] เท. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ. [๒] ฉ.,เท. ตำ
[๓] ฉ.,เท. ปฏิภาเยยฺยุำ [๔] ฉ.,เท. ปฏิภายิสฺสนฺติ
[๕] ฉ.,เท. อนจฺฉริยำ

๗. อนุรุทฺธสุตฺตํ

[๒๒๙] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข ปญฺจกงฺโค ถปติ อญฺญตรํ ปุริสํ อามนฺเตสิ "เอหิ ตฺวํ อมฺโภ ปุริส, เยนายสฺมา อนุรุทฺโธ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน อายสฺมโต อนุรุทฺธสฺส ปาเท สิรสา วนฺทาหิ [๑] 'ปญฺจกงฺโค ภนฺเต ถปติ อายสฺมโต อนุรุทฺธสฺส ปาเท สิรสา วนฺทตีติ; เอวญฺจ วเทหิ[๒] 'อธิวาเสตุ กิร ภนฺเต อายสฺมา อนุรุทฺโธ ปญฺจกงฺคสฺส ถปติสฺส สฺวาตนาย อตฺตจตุตฺถโก ภตฺตํ; เยน จ กิร ภนฺเต อายสฺมา อนุรุทฺโธ ปเควตรํ อาคจฺเฉยฺย; ปญฺจกงฺโค ภนฺเต[๓] ถปติ พหุกิจฺโจ พหุกรณีโย ราชกรณีเยนาติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข โส ปุริโส ปญฺจกงฺคสฺส ถปติสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยนายสฺมา อนุรุทฺโธ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ปุริโส อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจ "ปญฺจกงฺโค ภนฺเต ถปติ อายสฺมโต อนุรุทฺธสฺส ปาเท สิรสา วนฺทติ, เอวญฺจ วเทติ "อธิวาเสตุ กิร ภนฺเต อายสฺมา อนุรุทฺโธ ปญฺจกงฺคสฺส ถปติสฺส สฺวาตนาย อตฺตจตุตฺถโก ภตฺตํ; เยน จ กิร ภนฺเต อายสฺมา อนุรุทฺโธ ปเควตรํ อาคจฺเฉยฺย; ปญฺจกงฺโค ภนฺเต ถปติ พหุกิจฺโจ พหุกรณีโย ราชกรณีเยนาติ. อธิวาเสสิ โข อายสฺมา อนุรุทฺโธ ตุณฺหีภาเวน.

[๒๓๐] อถ โข อายสฺมา อนุรุทฺโธ ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน ปญฺจกงฺคสฺส ถปติสฺส

---

[๑] สี.,อิ. เอวญฺจ วเทหิ [๒] สี.,อิ. วเทติ
[๓] สี.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. อถ โข ปญฺจกงฺโค ถปติ อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ. อถ โข ปญฺจกงฺโค ถปติ อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ปญฺจกงฺโค ถปติ อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจ

"อิธ มํ[๑] ภนฺเต เถรา ภิกฺขู อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาหํสุ "อปฺปมาณํ คหปติ เจโตวิมุตฺตึ ภาเวหีติ. เอกจฺเจ เถรา เอวมาหํสุ "มหคฺคตํ คหปติ เจโตวิมุตฺตึ ภาเวหีติ. ยา จายํ ภนฺเต อปฺปมาณา เจโตวิมุตฺติ ยา จ มหคฺคตา เจโตวิมุตฺติ, อิเม ธมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จ, อุทาหุ เอกตฺถา[๒] พฺยญฺชนเมว นานนฺติ. "เตนหิ คหปติ ตญฺเญวตฺถ[๓] ปฏิภาตุ, อปณฺณกนฺเต อิโต ภวิสฺสตีติ. "มยฺหํ โข ภนฺเต เอวํ โหติ "ยา จายํ อปฺปมาณา เจโตวิมุตฺติ, ยา จ มหคฺคตา เจโตวิมุตฺติ อิเม ธมฺมา เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นานนฺติ. "ยา จายํ คหปติ อปฺปมาณา เจโตวิมุตฺติ ยา จ มหคฺคตา เจโตวิมุตฺติ, อิเม ธมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จ. ตทิมินาเปตํ[๔] คหปติ ปริยาเยน เวทิตพฺพํ, ยถา ปนิเม[๕] ธมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จ.

กตมา จ คหปติ อปฺปมาณา เจโตวิมุตฺติ. อิธ คหปติ ภิกฺขุ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ ตถา ตติยํ. ตถา จตุตฺถึ; อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] อิ. เอกฏฺฐา.
[๓] ฉ.,เท. ตํ ยาวตฺถ
[๔] ฉ.,เท. ตทมินาเปตํ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.

สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน[๑] ผริตฺวา วิหรติ. กรุณาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ มุทิตาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ ตถา ทุติยํ. ตถา ตติยํ. ตถา จตุตฺถํ; อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน[๑] ผริตฺวา วิหรติ. อยํ วุจฺจติ คหปติ อปฺปมาณา เจโตวิมุตฺติ.

[๒๓๑] กตมา จ[๒] คหปติ มหคฺคตา เจโตวิมุตฺติ. อิธ คหปติ ภิกฺขุ ยาวตา เอกํ รุกฺขมูลํ มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อยํ วุจฺจติ คหปติ มหคฺคตา เจโตวิมุตฺติ. อิธ ปน คหปติ ภิกฺขุ ยาวตา เทฺว วา ตีณิ วา รุกฺขมูลานิ “มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อยํ[๓] วุจฺจติ คหปติ มหคฺคตา เจโตวิมุตฺติ. อิธ [๔] คหปติ ภิกฺขุ ยาวตา “เอกํ คามกฺเขตฺตํ มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อยํ[๓] วุจฺจติ คหปติ มหคฺคตา เจโตวิมุตฺติ. อิธ ปน คหปติ ภิกฺขุ ยาวตา เทฺว วา ตีณิ วา คามกฺเขตฺตานิ “มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อยํ วุจฺจติ คหปติ มหคฺคตา เจโตวิมุตฺติ. อิธ คหปติ ภิกฺขุ ยาวตา เอกํ มหารชฺชํ “มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อยํ วุจฺจติ คหปติ มหคฺคตา เจโตวิมุตฺติ. อิธ ปน คหปติ ภิกฺขุ ยาวตา เทฺว วา ตีณิ วา มหารชฺชานิ “มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อยํ วุจฺจติ คหปติ มหคฺคตา เจโตวิมุตฺติ. อิธ ปน คหปติ ภิกฺขุ ยาวตา สมุทฺทปริยนฺตํ ปฐวึ “มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ, อยํ

---

[๑] ฉ.,เท. อพฺยาพชฺเฌน. [๒] อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อยมฺปิ, เอวมุปริปิ. [๔] ฉ.,เท. ปน

วุจฺจติ คหปติ มหคฺคตา เจโตวิมุตฺติ. อิมินา โข เอตํ คหปติ ปริยาเยน เวทิตพฺพํ, ยถา ปนิเม ธมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จ.

[๒๓๒] จตสฺโส โข อิมา คหปติ ภวูปปตฺติโย. กตมา จตสฺโส. อิธ คหปติ เอกจฺโจ ปริตฺตาภานิ[๑] ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ, โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปริตฺตาภานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ.[๒] อิธ ปน คหปติ เอกจฺโจ อปฺปมาณาภานิ[๓] ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ, โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปฺปมาณาภานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ. อิธ คหปติ เอกจฺโจ สงฺกิลิฏฺฐาภานิ[๔] ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ, โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สงฺกิลิฏฺฐาภานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ. อิธ ปน คหปติ เอกจฺโจ ปริสุทฺธาภานิ[๕] ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ, โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปริสุทฺธาภานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ. อิมา โข คหปติ จตสฺโส ภวูปปตฺติโย.

โหติ โข โส คหปติ สมโย, ยา ตา เทวตา เอกชฺฌํ สนฺนิปตนฺติ, ตาสํ เอกชฺฌํ สนฺนิปติตานํ วณฺณนานตฺตํ หิ โข ปญฺญายติ, โน จ อาภานานตฺตํ. เสยฺยถาปิ คหปติ ปุริโส สมฺพหุลานิ เตลปฺปทีปานิ เอกํ ฆรํ ปเวเสยฺย, เตสํ เอกํ ฆรํ ปเวสิตานํ อจฺจินานตฺตํ หิ โข ปญฺญาเยถ, โน จ อาภานานตฺตํ. เอวเมว โข คหปติ โหติ โข โส สมโย, ยา ตา เทวตา เอกชฺฌํ สนฺนิปตนฺติ, ตาสํ เอกชฺฌํ สนฺนิปติตานํ วณฺณนานตฺตํ หิ โข ปญฺญายติ, โน จ อาภานานตฺตํ.

โหติ โข โส คหปติ สมโย, ยา ตา เทวตา ตโต วิปกฺกมนฺติ, ตาสํ ตโต วิปกฺกมนฺตีนํ วณฺณนานตฺตญฺเจว ปญฺญายติ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปริตฺตาภาติ.
[๒] อิ. อุปฺปชฺชติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อปฺปมาณาภาติ.
[๔] ฉ.,เท. สงฺกิลิฏฺฐาภาติ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ปริสุทฺธาภาติ.

อาภานานตฺตญฺจ. เสยฺยถาปิ คหปติ ปุริโส ตานิ สมฺพหุลานิ เตลปฺปทีปานิ ตมฺหา ฆรา นีหเรยฺย, เตสํ ตโต นีหรนฺตานํ[๑] อจฺจินานตฺตญฺเจว ปญฺญายเถ อาภานานตฺตญฺจ. เอวเมว โข คหปติ โหติ โข โส สมโย, ยา ตา เทวตา ตโต วิปกฺกมนฺติ, ตาสํ ตโต วิปกฺกมนฺตีนํ วณฺณนานตฺตญฺเจว ปญฺญายติ อาภานานตฺตญฺจ.

"น โข คหปติ ตาสํ เทวตานํ เอวํ โหติ "อิทมฺหากํ นิจฺจนฺติ วา ธุวนฺติ วา สสฺสตนฺติ วา, อปิจ ยตฺถ ยตฺเถว ตา เทวตา อภินิวิสนฺติ, ตตฺถ ตตฺเถว ตา เทวตา อภิรมนฺติ. เสยฺยถาปิ คหปติ มกฺขิกานํ กาเชน วา ปิฏฺเฐน วา หริยมานานํ[๒] น เอวํ โหติ "อิทมฺหากํ นิจฺจนฺติ วา ธุวนฺติ วา สสฺสตนฺติ วา, อปิจ ยตฺถ ยตฺเถว ตา มกฺขิกา อภินิวิสนฺติ, ตตฺถ ตตฺเถว ตา มกฺขิกา อภิรมนฺติ, เอวเมว โข คหปติ ตาสํ เทวตานํ น เอวํ โหติ "อิทมฺหากํ นิจฺจนฺติ วา ธุวนฺติ วา สสฺสตนฺติ วา, อปิจ ยตฺถ ยตฺเถว ตา เทวตา อภินิวิสนฺติ ตตฺถ ตตฺเถว ตา เทวตา อภิรมนฺตีติ.

[๒๓๓] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อภิโย[๓] กจฺจาโน อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจ "สาธุ ภนฺเต อนุรุทฺธ, อตฺถิ จ เม เอตฺถ อุตฺตรึ ปฏิปุจฺฉิตพฺพํ 'ยา ตา ภนฺเต เทวตา อาภา, สพฺพา ตา ปริตฺตาภา, อุทาหุ สนฺเตตฺเถกจฺจา เทวตา อปฺปมาณาภาติ. "ตทงฺเคน โข อาวุโส กจฺจาน สนฺเตตฺเถกจฺจา เทวตา ปริตฺตาภา, สนฺติ ปเนตฺเถกจฺจา เทวตา อปฺปมาณาภาติ. "โก นุ โข ภนฺเต อนุรุทฺธ เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน ตาสํ เทวตานํ เอกํ เทวนิกายํ อุปปนฺนานํ สนฺเตตฺเถกจฺจา เทวตา ปริตฺตาภา, สนฺติ ปเนตฺเถกจฺจา เทวตา อปฺปมาณาภาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. นีหตานํ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. หรียมานานํ.
[๓] ฉ.,เท. สภิโย กจฺจาโน.

"เตนหาวุโส กจฺจาน ตญฺเญวตฺถ[๑] ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ, ยถา เต ขเมยฺย, ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสิ. ตํ กึ มญฺญสิ อาวุโส กจฺจาน. ยฺวายํ ภิกฺขุ ยาวตา เอกํ รุกฺขมูลํ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ, โย จายํ ภิกฺขุ ยาวตา เทฺว วา ตีณิ วา รุกฺขมูลานิ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อิมาสํ อุภินฺนํ จิตฺตภาวนานํ กตมา จิตฺตภาวนา มหคฺคตตราติ.

"ยฺวายํ ภนฺเต ภิกฺขุ ยาวตา เทฺว วา ตีณิ วา รุกฺขมูลานิ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อยํ อิมาสํ อุภินฺนํ จิตฺตภาวนานํ มหคฺคตตราติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อาวุโส กจฺจาน, ยฺวายํ ภิกฺขุ ยาวตา เทฺว วา ตีณิ วา รุกฺขมูลานิ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ, โย จายํ ภิกฺขุ ยาวตา เอกํ คามกฺเขตฺตํ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อิมาสํ อุภินฺนํ จิตฺตภาวนานํ กตมา จิตฺตภาวนา มหคฺคตตราติ.

"ยฺวายํ ภนฺเต ภิกฺขุ ยาวตา เอกํ คามกฺเขตฺตํ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อยํ อิมาสํ อุภินฺนํ จิตฺตภาวนานํ มหคฺคตตราติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อาวุโส กจฺจาน, ยฺวายํ ภิกฺขุ ยาวตา เอกํ คามกฺเขตฺตํ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. โย จายํ ภิกฺขุ ยาวตา เทฺว วา ตีณิ วา คามกฺเขตฺตานิ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อิมาสํ อุภินฺนํ จิตฺตภาวนานํ กตมา จิตฺตภาวนา มหคฺคตตราติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ตํ เยเวตฺถ

"ยฺวายํ ภนฺเต ภิกฺขุ ยาวตา เทฺว วา ตีณิ วา คามกฺเขตฺตานิ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อยํ อิมาสํ อุภินฺนํ จิตฺตภาวนานํ มหคฺคตตราติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อาวุโส กจฺจาน, ยฺวายํ ภิกฺขุ ยาวตา เทฺว วา ตีณิ วา คามกฺเขตฺตานิ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. โย จายํ ภิกฺขุ ยาวตา เอกํ มหารชฺชํ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อิมาสํ อุภินฺนํ จิตฺตภาวนานํ กตมา จิตฺตภาวนา มหคฺคตตราติ.

"ยฺวายํ ภนฺเต ภิกฺขุ ยาวตา เอกํ มหารชฺชํ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อยํ อิมาสํ อุภินฺนํ จิตฺตภาวนานํ มหคฺคตตราติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อาวุโส กจฺจาน, ยฺวายํ ภิกฺขุ ยาวตา เอกํ มหารชฺชํ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. โย จายํ ภิกฺขุ ยาวตา เทฺว วา ตีณิ วา มหารชฺชานิ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อิมาสํ อุภินฺนํ จิตฺตภาวนานํ กตมา จิตฺตภาวนา มหคฺคตตราติ.

"ยฺวายํ ภนฺเต ภิกฺขุ ยาวตา เทฺว วา ตีณิ วา มหารชฺชานิ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อยํ อิมาสํ อุภินฺนํ จิตฺตภาวนานํ มหคฺคตตราติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อาวุโส กจฺจาน, ยฺวายํ ภิกฺขุ ยาวตา เทฺว วา ตีณิ วา มหารชฺชานิ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. โย จายํ ภิกฺขุ ยาวตา สมุทฺทปริยนฺตํ ปฐวึ "มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อิมาสํ อุภินฺนํ จิตฺตภาวนานํ กตมา จิตฺตภาวนา มหคฺคตตราติ.

"ยฺวายํ ภนฺเต ภิกฺขุ ยาวตา สมุทฺทปริยนฺตํ ปถวึ 'มหคฺคตนฺติ ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. อยํ อิมาสํ อุภินฺนํ จิตฺตภาวนานํ มหคฺคตตราติ. "อยํ โข อาวุโส กจฺจาน เหตุ, อยํ ปจฺจโย, เยน ตาสํ เทวตานํ เอกึ เทวนิกายํ อุปปนฺนานํ สนฺเตตฺเถกจฺจา เทวตา ปริตฺตาภา, สนฺติ ปเนตฺเถกจฺจา เทวตา อปฺปมาณาภาติ.

[๒๓๔] "สาธุ ภนฺเต อนุรุทฺธ, อตฺถิ จ เม เอตฺถ อุตฺตริ ปฏิปุจฺฉิตพฺพํ, ยาวตา ภนฺเต เทวตา อาภา สพฺพา ตา สงฺกิลิฏฺฐาภา, อุทาหุ สนฺเตตฺเถกจฺจา เทวตา ปริสุทฺธาภาติ.

"ตทงฺเคน โข อาวุโส กจฺจาน, สนฺเตตฺเถกจฺจา เทวตา สงฺกิลิฏฺฐาภา, สนฺติ ปเนตฺเถกจฺจา เทวตา ปริสุทฺธาภาติ. "โก นุ โข ภนฺเต อนุรุทฺธ เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน ตาสํ เทวตานํ เอกึ เทวนิกายํ อุปปนฺนานํ สนฺเตตฺเถกจฺจา เทวตา สงฺกิลิฏฺฐาภา, สนฺติ ปเนตฺเถกจฺจา เทวตา ปริสุทฺธาภาติ.

"เตนหาวุโส กจฺจาน อุปมนฺเต กริสฺสามิ, อุปมายปิเธกจฺเจ[๑] วิญฺญู ปุริสา[๑] ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานนฺติ.[๒] เสยฺยถาปิ อาวุโส กจฺจาน เตลปฺปทีปสฺส ฌายโต เตลมฺปิ อปริสุทฺธํ วฏฺฏิปิ อปริสุทฺธา. โส เตลสฺสปิ อปริสุทฺธตฺตา วฏฺฏิยาปิ อปริสุทฺธตฺตา อนฺธนฺธํ วิย ฌายติ; เอวเมว โข อาวุโส กจฺจาน อิเธกจฺโจ ภิกฺขุ สงฺกิลิฏฺฐาภานิ[๓] ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ. ตสฺส กายทุฏฺฐุลฺลมฺปิ น สุปฏิปฺปสฺสทฺธํ โหติ, ถีนมิทฺธมฺปิ น สุสมูหตํ โหติ, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจมฺปิ น สุปฏิวินีตํ โหติ, โส กายทุฏฺฐุลฺลสฺสปิ น สุปฏิปฺปสฺสทฺธตฺตา ถีนมิทฺธสฺสปิ น สุสมูหตตฺตา อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺสปิ น สุปฏิวินีตตฺตา อนฺธนฺธํ วิย

[๑-๑] สี.,อิ. อุปมายปิเธกจฺโจ วิญฺญู ปุริโส [๒] อิ. อาชานาติ.
[๓] ฉ.,เท. สงฺกิลิฏฺฐาภาติ.

ฌายติ, โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สงฺกิลิฏฺฐาภานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ. เสยฺยถาปิ อาวุโส กจฺจาน เตลปฺปทีปสฺส ฌายโต เตลมฺปิ ปริสุทฺธํ วฏฺฏิปิ ปริสุทฺธา. โส เตลสฺสปิ ปริสุทฺธตฺตา วฏฺฏิยาปิ ปริสุทฺธตฺตา น อนฺธนฺธํ วิย ฌายติ. เอวเมว โข อาวุโส กจฺจาน อิเธกจฺโจ ภิกฺขุ ปริสุทฺธาภานิ[๑] ผริตฺวา อธิมุจฺจิตฺวา วิหรติ, ตสฺส กายทุฏฺฐุลฺลมฺปิ สุปฏิปฺปสฺสทฺธํ โหติ, ถีนมิทฺธมฺปิ สุสมูหตํ โหติ, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจมฺปิ สุปฏิวินีตํ โหติ. โส กายทุฏฺฐุลฺลสฺสปิ สุปฏิปฺปสฺสทฺธตฺตา ถีนมิทฺธสฺสปิ สุสมูหตตฺตา อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺสปิ สุปฏิวินีตตฺตา น อนฺธนฺธํ วิย ฌายติ, โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปริสุทฺธาภานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ. อยํ โข อาวุโส กจฺจาน เหตุ, อยํ ปจฺจโย, เยน ตาสํ เทวตานํ เอกํ เทวนิกายํ อุปปนฺนานํ สนฺเตตฺเถกจฺจา เทวตา สงฺกิลิฏฺฐาภา, สนฺเตตฺเถกจฺจา[๒] เทวตา ปริสุทฺธาภาติ.

[๒๓๕] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อภิโย[๓] กจฺจาโน อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจ "สาธุ ภนฺเต อนุรุทฺธ, น ภนฺเต อายสฺมา อนุรุทฺโธ เอวมาห 'เอวมฺเม สุตนฺติ วา, เอวํ อรหติ ภวิตุนฺติ วา; อถ จ ปน ภนฺเต อายสฺมา อนุรุทฺโธ 'เอวมฺปิ ตา เทวตา, อิติปิ ตา เทวตาเตฺวว ภาสติ. ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอวํ โหติ 'อทฺธา อายสฺมตา อนุรุทฺเธน ตาหิ เทวตาหิ สทฺธึ สนฺนิวุตฺถปุพฺพญฺเจว สลฺลปิตปุพฺพญฺจ, สากจฺฉา จ สมาปชฺชิตปุพฺพาติ. "อทฺธา โข อยํ อาวุโส กจฺจาน อาสชฺช อุปนียวาจา ภาสิตา, อปิจ เต อหํ

---

[๑] ฉ.,เท. ปริสุทฺธาภาติ.
[๒] ฉ.,เท. สนฺติ ปเนตฺถ เอกจฺจา
[๓] ฉ.,เท. สภิโย

พฺยากริสฺสามิ, ทีฆรตฺตํ โข เม อาวุโส กจฺจาน ตาหิ เทวตาหิ สทฺธึ สนฺนิวุตฺถปุพฺพญฺจ[๑] สลฺลปิตปุพฺพญฺจ, สากจฺฉา จ สมาปชฺชิตปุพฺพาติ.

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อภิโย กจฺจาโน ปญฺจกงฺคํ ถปตึ เอตทโวจ "ลาภา เต คหปติ, สุลทฺธํ เต คหปติ, ยํ ตฺวญฺเจว ตํ กงฺขาธมฺมํ ปหาสิ, ยมฺปิมํ[๒] ธมฺมปริยายํ อลตฺถมฺหา สวนายาติ.

สตฺตมํ อนุรุทฺธสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. สนฺนิวุตฺถปุพฺพญฺเจว [๒] ฉ.,เท. มยญฺจิมํ

๘. อุปกฺกิเลสสุตฺตํ

[๒๓๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเม. เตน โข ปน สมเยน โกสมฺพิยํ ภิกฺขู ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ.

อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิโต โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อิธ ภนฺเต โกสมฺพิยํ ภิกฺขู ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ, สาธุ ภนฺเต ภควา, เยน เต ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปं อุปาทายาติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน. อถ โข ภควา, เยน เต ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ "อลํ ภิกฺขเว มา ภณฺฑนํ มา กลหํ มา วิคฺคหํ มา วิวาทนฺติ.

เอวํ วุตฺเต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อาคเมตุ ภนฺเต ภควา ธมฺมสฺสามิ;[๑] อปฺโปสฺสุกฺโก ภนฺเต ภควา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ อนุยุตฺโต วิหรตุ; มยเมเตน ภณฺฑเนน กลเหน วิคฺคเหน วิวาเทน ปญฺญายิสฺสามาติ.

ทุติยมฺปิ โข ภควา เต ภิกฺขู เอตทโวจ "อลํ ภิกฺขเว มา ภณฺฑนํ มา กลหํ มา วิคฺคหํ มา วิวาทนฺติ. ทุติยมฺปิ โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อาคเมตุ ภนฺเต ภควา ธมฺมสฺสามิ;[๒] อปฺโปสฺสุกฺโก ภนฺเต ภควา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ อนุยุตฺโต วิหรตุ; มยเมเตน ภณฺฑเนน กลเหน วิคฺคเหน วิวาเทน ปญฺญายิสฺสามาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ธมฺมสฺสามี [๒] ฉ.,เท. ธมฺมสฺสามี

ตติยมฺปิ โข ภควา เต ภิกฺขู เอตทโวจ “อลํ ภิกฺขเว มา ภณฺฑนํ มา กลหํ มา วิคฺคหํ มา วิวาทนฺติ. ตติยมฺปิ โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ “อาคเมตุ ภนฺเต ภควา ธมฺมสฺสามิ; อปฺโปสฺสุกฺโก ภนฺเต ภควา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ อนุยุตฺโต วิหรตุ; มยเมเตน ภณฺฑเนน กลเหน วิคฺคเหน วิวาเทน ปญฺญายิสฺสามาติ.

อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย โกสมฺพึ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. โกสมฺพิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรํ อาทาย จิตโกว อิมา คาถา อภาสิ

[๒๓๗] “ปุถุสทฺโท สมชโน น พาโล โกจิ มญฺญถ
สงฺฆสฺมึ ภิชฺชมานสฺมึ นาญฺญํ ภิยฺโย อมญฺญถ.[๑]
ปริมุฏฺฐา ปณฺฑิตา ภาสา วาจาโคจรภาณิโน
ยาวิจฺฉนฺติ มุขายามํ, เยน นีตา น ตํ วิทู.
อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ, อชินิ มํ อหาสิ เม
เย จ ตํ อุปนยฺหนฺติ, เวรํ เตสํ น สมฺมติ.
อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ, อชินิ มํ อหาสิ เม
เย จ[๒] ตํ นูปนยฺหนฺติ, เวรํ เตสูปสมฺมติ.
น หิ เวเรน เวรานิ, สมฺมนฺตีธ กุทาจนํ
อเวเรน จ สมฺมนฺติ, เอส ธมฺโม สนนฺตโน.
ปเร จ น วิชานนฺติ, มยเมตฺถ ยมามฺหเส[๓]
เย จ ตตฺถ วิชานนฺติ, ตโต สมฺมนฺติ เมธคา.
อฏฺจิจฺฉิตา[๔] ปาณหรา, ควาสฺสธนหาริโย[๕]
รฏฺจํ วิลุมฺปมานานํ, เตสมฺปิ โหติ สงฺคติ,
กสฺมา ตุมฺหากํ โน สิยา.

[๑] ทยฺ. อมญฺญรุ [๒] อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ. [๓] ฉ.,เท. ยมามเส
[๔] ฉ.,เท. อฏฺจิจฺฉินฺนา [๕] ฉ.,เท. ควสฺสชนหาริโน

สเจ ลเภถ นิปกํ สหายํ
สทฺธึจรํ สาธุวิหาริธีรํ
อภิภุยฺย สพฺพานิ ปริสฺสยานิ
จเรยฺย เตนตฺตมโน สติมา.

โน เจ ลเภถ นิปกํ สหายํ
สทฺธึจรํ สาธุวิหาริธีรํ
ราชาว รฏฺฐํ วิชิตํ ปหาย
เอโก จเร มาตงฺครญฺเญว นาโค.

เอกสฺส จริตํ เสยฺโย
นตฺถิ พาเล สหายตา
เอโก จเร น จ ปาปานิ กยิรา
อปฺโปสฺสุกฺโก มาตงฺครญฺเญว นาโคติ.

[๒๓๘] อถ โข ภควา จิตฺตกิวฺ อิมา คาถา ภาสิตฺวา, เยน พาลกโลณการคาโม,[๑] เตนุปสงฺกมิ. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ภคุ พาลกโลณการคาเม วิหรติ. อทฺทสา โข อายสฺมา ภคุ ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวาน อาสนํ ปญฺญาเปสิ[๒] อุทกญฺจ ปาทานํ โธวนํ. นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเน, นิสชฺช ปาเท ปกฺขาเลสิ. อายสฺมาปิ โข ภคุ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ภคุํ ภควา เอตทโวจ "กจฺจิ ภิกฺขุ ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ, กจฺจิ ปิณฺฑเกน น กิลมสีติ. "ขมนียํ, ภควา ยาปนียํ, ภควา น จาหํ ภนฺเต ปิณฺฑเกน กิลมามีติ. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ ภคุํ ธมฺมิยา

---

[๑] ฉ.,เท. พาลกโลณกคาโมติปิ. [๒] ฉ. ปญฺญเปสิ.

กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา, เยน ปาจีนวํสทาโย, เตนุปสงฺกมิ.

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ อายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมฺพิโล[๑] ปาจีนวํสทาเย วิหรนฺติ. อทฺทสา โข ทายปาลโก[๒] ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวาน ภควนฺตํ เอตทโวจ "มา สมณ[๓] เอตํ ทายํ ปาวิสิ, สนฺเตตฺถ ตโย กุลปุตฺตา อตฺตกามรูปา วิหรนฺติ. มา เตสํ อผาสุมกาสีติ. อสฺโสสิ โข อายสฺมา อนุรุทฺโธ ทายปาลสฺส ภควตา สทฺธึ มนฺติยมานสฺส,[๔] สุตฺวาน ทายปาลํ เอตทโวจ "มา อาวุโส ทายปาล ภควนฺตํ วาเรสิ, สตฺถา โน ภควา อนุปฺปตฺโตติ.

[๒๓๙] อถ โข อายสฺมา อนุรุทฺโธ, เยนายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา[๕] จ กิมฺพิโล, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตญฺจ นนฺทิยํ อายสฺมนฺตญฺจ กิมฺพิลํ เอตทโวจ "อภิกฺกมถายสฺมนฺโต, อภิกฺกมถายสฺมนฺโต, สตฺถา โน ภควา อนุปฺปตฺโตติ. อถ โข อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ อายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมฺพิโล ภควนฺตํ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา เอโก ภควโต ปตฺตจีวรํ ปฏิคฺคเหสิ, เอโก อาสนํ ปญฺญาเปสิ, เอโก ปาโททกํ อุปฏฺฐเปสิ. นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเน, นิสชฺช ปาเท ปกฺขาเลสิ. เตปิ โข อายสฺมนฺโต ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ.

เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ ภควา เอตทโวจ "กจฺจิ โว อนุรุทฺธา ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ, กจฺจิ ปิณฺฑเกน

---

[๑] ฉ.,เท. กิมิโล
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ทายปาโล
[๓] ฉ.,เท. มหาสมณ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. มนฺตยมานสฺส
[๕] ฉ.,เท. เยนายสฺมา

กิลมิตฺถาติ.[๑] "ขมนียํ ภควา, ยาปนียํ ภควา, น [๒] มยํ ภนฺเต ปิณฺฑเกน กิลมามาติ. "กจฺจิ ปน โว อนุรุทฺธา สมคฺคา สมฺโมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรถาติ.

"ตคฺฆ มยํ ภนฺเต สมคฺคา สมฺโมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรามาติ. "ยถากถํ ปน ตุมฺเห อนุรุทฺธา สมคฺคา สมฺโมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรถาติ.

"อิธ มยฺหํ ภนฺเต เอวํ โหติ 'ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วเต เม, โยหํ เอวรูเปหิ สพฺรหฺมจารีหิ สทฺธึ วิหรามีติ. ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต อิเมสุ อายสฺมนฺเตสุ เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จ, เมตฺตํ วจีกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จ, เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จ, ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอวํ โหติ 'ยนฺนูนาหํ สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วตฺเตยฺยนฺติ. โส โข อหํ ภนฺเต สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตามิ. นานา หิ โข โน ภนฺเต กายา, เอกญฺจ ปน มญฺเญ จิตฺตนฺติ.

อายสฺมาปิ โข นนฺทิโย อายสฺมาปิ โข กิมฺพิโล ภควนฺตํ เอตทโวจ[๓] "มยฺหมฺปิ โข ภนฺเต เอวํ โหติ 'ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม โยหํ เอวรูเปหิ สพฺรหฺมจารีหิ สทฺธึ วิหรามีติ. ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต อิเมสุ อายสฺมนฺเตสุ เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จ, เมตฺตํ วจีกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จ, เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จ, ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอวํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. น กิลมถาติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. จ
[๓] เท.,อิ. เอตทโวจุ

โหติ 'ยนฺนูนาหํ สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วตฺเตยฺยนฺติ. โส โข อหํ ภนฺเต สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตามิ. นานา หิ โข โน ภนฺเต กายา, เอกญฺจ ปน มญฺเญ จิตฺตนฺติ. เอวํ โข มยํ ภนฺเต สมคฺคา สมฺโมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรามาติ.

[๒๔๐] "สาธุ สาธุ อนุรุทฺธา, กจฺจิ ปน โว อนุรุทฺธา, อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรถาติ.

"ตคฺฆ มยํ ภนฺเต อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรามาติ.

"ยถากถํ ปน ตุมฺเห อนุรุทฺธา อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรถาติ.

"อิธ ภนฺเต อมฺหากํ โย ปจฺฉิมํ คามโต ปิณฺฑาย ปฏิกฺกมติ, โส อาสนานิ ปญฺญาเปติ, ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฏฺฐเปติ,[๑] อวกฺการปาตึ อุปฏฺฐเปติ. โย ปจฺฉา คามโต ปิณฺฑาย ปฏิกฺกมติ, สเจ โหติ ภุตฺตาวเสโส, สเจ อากงฺขติ ภุญฺชติ; โน เจ อากงฺขติ, อปหริเต วา ฉฑฺเฑติ, อปฺปาณเก วา อุทเก โอปิลาเปติ, โส อาสนานิ ปฏิสาเมติ, ปานียํ ปริโภชนียํ ปฏิสาเมติ, อวกฺการปาตึ โธวิตฺวา ปฏิสาเมติ, ภตฺตคฺคํ สมฺมชฺชติ. โย ปสฺสติ ปานียฆฏํ วา ปริโภชนียฆฏํ วา วจฺจฆฏึ[๒] วา ริตฺตํ ตุจฺฉํ, โส อุปฏฺฐเปติ; สจาสฺส โหติ อวิสยฺหํ หตฺถวิกาเรน ทุติยํ อามนฺเตตฺวา หตฺถวิลงฺฆเกน ปานียฆฏึ[๓] วา ปริโภชนียฆฏึ[๓] วา อุปฏฺฐเปม,[๔] น เตฺวว มยํ ภนฺเต ตปฺปจฺจยา วาจํ

---

[๑] ฉ.,เท. อุปฏฺฐาเปติ, เอวมุปริปิ.
[๒] สี.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓-๓] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๔] สี. อุปฏฺฐเปติ ฉ.,เท. อุปฏฺฐาเปม

ภินฺทาม. ปญฺจาหิกํ โข ปน มยํ ภนฺเต สพฺพรตฺติยํ[๑] ธมฺมิยา กถาย สนฺนิสีทาม. เอวํ โข มยํ ภนฺเต อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรามาติ.

[๒๔๑] "สาธุ สาธุ อนุรุทฺธา, อตฺถิ โข[๒] ปน โว อนุรุทฺธา เอวํ อปฺปมตฺตานํ [๓] ปหิตตฺตานํ วิหรตํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติ.

"อิธ มยํ ภนฺเต อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรนฺตา โอภาสญฺเจว สญฺชานาม ทสฺสนญฺจ รูปานํ, โส โข ปน โน โอภาโส นจิรสฺเสว อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ; ตญฺจ นิมิตฺตํ นปฺปฏิวิชฺฌามาติ.[๔]

"ตํ โข ปน โว อนุรุทฺธา นิมิตฺตํ ปฏิวิชฺฌิตพฺพํ. อหมฺปิ สุทฺทํ อนุรุทฺธา ปุพฺเพว สมฺโพธา อนภิสมฺพุทฺโธ โพธิสตฺโตว สมาโน โอภาสญฺเจว สญฺชานามิ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. โส โข ปน เม โอภาโส นจิรสฺเสว อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ 'โก นุ โข เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน เม โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานนฺติ. ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ 'วิจิกิจฺฉา โข เม อุทปาทิ, วิจิกิจฺฉาธิกรณญฺจ ปน เม สมาธิ จวิ, สมาธิมฺหิ จุเต โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. โสหํ ตถา กริสฺสามิ, ยถา เม ปุน น วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺชิสฺสตีติ.

โส โข อหํ อนุรุทฺธา อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต โอภาสญฺเจว สญฺชานามิ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. โส โข ปน เม โอภาโส นจิรสฺเสว อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. ตสฺส มยฺหํ

---

[๑] ฉ.,เท. สพฺพรตฺตึ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. อาตาปีนํ
[๔] อิ. น ปฏิวชฺชามิ.

อนุรุทฺธา เอตทโหสิ ‘โก นุ โข เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน เม โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานนฺติ. ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ ‘อมนสิกาโร โข เม อุทปาทิ, อมนสิการาธิกรณญฺจ ปน เม สมาธิ จวิ. สมาธิมฺหิ จุเต โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. โสหํ ตถา กริสฺสามิ, ยถา เม ปุน น วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺชิสฺสติ, น อมนสิกาโรติ.

โส โข อหํ อนุรุทฺธา ฯเปฯ ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ ‘ถีนมิทฺธํ โข เม อุทปาทิ, ถีนมิทฺธาธิกรณญฺจ ปน เม สมาธิ จวิ. สมาธิมฺหิ จุเต โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. โสหํ ตถา กริสฺสามิ, ยถา เม ปุน น วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺชิสฺสติ, น อมนสิกาโร, น ถีนมิทฺธนฺติ.

โส โข อหํ อนุรุทฺธา ฯเปฯ ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ ‘ฉมฺภิตตฺตํ โข เม อุทปาทิ ฉมฺภิตตฺตาธิกรณญฺจ ปน เม สมาธิ จวิ. สมาธิมฺหิ จุเต โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. เสยฺยถาปิ อนุรุทฺธา ปุริโส อทฺธานมคฺคปฏิปนฺโน, ตสฺส อุภโตปสฺเส วธกา[๑] อุปฺปชฺเชยฺยุ,[๒] ตสฺส ตโตนิทานํ[๓] ฉมฺภิตตฺตํ อุปฺปชฺเชยฺย. เอวเมว โข เม อนุรุทฺธา ฉมฺภิตตฺตํ อุทปาทิ, ฉมฺภิตตฺตาธิกรณญฺจ ปน เม สมาธิ จวิ. สมาธิมฺหิ จุเต โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. โสหํ ตถา กริสฺสามิ, ยถา เม ปุน น วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺชิสฺสติ น อมนสิกาโร น ถีนมิทฺธํ น ฉมฺภิตตฺตนฺติ.

โส โข อหํ อนุรุทฺธา ฯเปฯ ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ “อุพฺพิลฺลํ[๔] โข เม อุทปาทิ, อุพฺพิลาธิกรณญฺจ ปน เม สมาธิ จวิ.

---

[๑] ฉ.,เท. วฏฺฏกา.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อุปฺปเตยฺยุ.
[๓] สี.,อิ. อุภโตนิทานํ.
[๔] ฉ.,เท. อุปฺปิลํ อิ. อุพฺพิลฺลํ.

สมาธิมฺหิ จุเต โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. เสยฺยถาปิ อนุรุทฺธา ปุริโส เอกํ นิธิมุขํ คเวสนฺโต สกิเทว ปญฺจ นิธิมุขานิ อธิคจฺเฉยฺย, ตสฺส ตโตนิทานํ อุพฺพิลํ อุปฺปชฺเชยฺย. เอวเมว โข เม อนุรุทฺธา อุพฺพิลํ อุทปาทิ, อุพฺพิลาธิกรณญฺจ ปน เม สมาธิ จวิ. สมาธิมฺหิ จุเต โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. โสหํ ตถา กริสฺสามิ, ยถา เม ปุน น วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺชิสฺสติ น อมนสิกาโร น ถีนมิทฺธํ น ฉมฺภิตตฺตํ น อุพฺพิลนฺติ.

โส โข อหํ อนุรุทฺธา ฯเปฯ ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ 'ทุฏฺจุลฺลํ โข เม อุทปาทิ, ทุฏฺจุลฺลาธิกรณญฺจ ปน เม สมาธิ จวิ. สมาธิมฺหิ จุเต โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. โสหํ ตถา กริสฺสามิ, ยถา เม ปุน น วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺชิสฺสติ น อมนสิกาโร น ถีนมิทฺธํ น ฉมฺภิตตฺตํ น อุพฺพิลํ น ทุฏฺจุลฺลนฺติ.

โส โข อหํ อนุรุทฺธา ฯเปฯ ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ 'อจฺจารทฺธวิริยํ โข เม อุทปาทิ, อจฺจารทฺธวิริยาธิกรณญฺจ ปน เม สมาธิ จวิ. สมาธิมฺหิ จุเต โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. เสยฺยถาปิ อนุรุทฺธา ปุริโส อุโภหิ หตฺเถหิ วฏฺฏกํ คาพฺหํ คณฺเหยฺย. โส ตตฺเถว มตเมยฺย.[๑] เอวเมว โข เม[๒] อนุรุทฺธา อจฺจารทฺธวิริยํ อุทปาทิ, อจฺจารทฺธวิริยาธิกรณญฺจ ปน เม สมาธิ จวิ. สมาธิมฺหิ จุเต โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. โสหํ ตถา กริสฺสามิ ยถา เม ปุน น วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺชิสฺสติ น อมนสิกาโร น ถีนมิทฺธํ น ฉมฺภิตตฺตํ น อุพฺพิลํ น ทุฏฺจุลฺลํ น อจฺจารทฺธวิริยนฺติ.

---

[๑] ฉ.,อิ. ปตเมยฺย

[๒] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

โส โข อหํ อนุรุทฺธา ฯเปฯ ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ ‘อติลีนวิริยํ โข เม อุทปาทิ, อติลีนวิริยาธิกรณญฺจ ปน เม สมาธิ จวิ. สมาธิมฺหิ จุเต โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. เสยฺยถาปิ อนุรุทฺธา ปุริโส วฏฺฏกํ สิถิลํ คณฺเหยฺย, โส ตสฺส หตฺถโต อุปฺปเตยฺย. เอวเมว โข เม อนุรุทฺธา อติลีนวิริยํ อุทปาทิ, อติลีนวิริยาธิกรณญฺจ ปน เม สมาธิ จวิ. สมาธิมฺหิ จุเต โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. โสหํ ตถา กริสฺสามิ, ยถา เม ปุน น วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺชิสฺสติ น อมนสิกาโร น ถีนมิทฺธํ น ฉมฺภิตตฺตํ น อุพฺพิลํ น ทุฏฺฐุลฺลํ น อจฺจารทฺธวิริยํ น อติลีนวิริยนฺติ.

โส โข อหํ อนุรุทฺธา ฯเปฯ ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ ‘อภิชปฺปา โข เม อุทปาทิ, อภิชปฺปาธิกรณญฺจ ปน เม สมาธิ จวิ. สมาธิมฺหิ จุเต โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. โสหํ ตถา กริสฺสามิ, ยถา เม ปุน น วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺชิสฺสติ น อมนสิกาโร น ถีนมิทฺธํ น ฉมฺภิตตฺตํ น อุพฺพิลํ น ทุฏฺฐุลฺลํ น อจฺจารทฺธวิริยํ น อติลีนวิริยํ น อภิชปฺปาติ.

โส โข อหํ อนุรุทฺธา ฯเปฯ ตสฺส มยฺหํ [๑] เอตทโหสิ ‘นานตฺตสญฺญา โข เม อุทปาทิ, นานตฺตสญฺญาธิกรณญฺจ ปน เม สมาธิ จวิ. สมาธิมฺหิ จุเต โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. โสหํ ตถา กริสฺสามิ, ยถา เม ปุน น วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺชิสฺสติ, น อมนสิกาโร น ถีนมิทฺธํ น ฉมฺภิตตฺตํ น อุพฺพิลํ น ทุฏฺฐุลฺลํ น อจฺจารทฺธวิริยํ น อติลีนวิริยํ น อภิชปฺปา น นานตฺตสญฺญาติ.

โส โข อหํ อนุรุทฺธา อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต โอภาสญฺเจว สญฺชานามิ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. โส โข ปน

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อนุรุทฺธ

เม โอภาโส นจิรสฺเสว อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ “โก นุ โข เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน เม โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานนฺติ. ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ “อตินิชฺฌายิตตฺตํ โข เม รูปานํ อุทปาทิ, อตินิชฺฌายิตตฺตาธิกรณญฺจ ปน เม [๑] สมาธิ จวิ. สมาธิมฺหิ จุเต โอภาโส อนฺตรธายติ ทสฺสนญฺจ รูปานํ. โสหํ ตถา กริสฺสามิ, ยถา เม ปุน น วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺชิสฺสติ น อมนสิกาโร น ถีนมิทฺธํ น ฉมฺภิตตฺตํ น อุพฺพิลํ น ทุฏฺฐุลฺลํ น อจฺจารทฺธวิริยํ น อติลีนวิริยํ น อภิชปฺปา น นานตฺตสญฺญา น อตินิชฺฌายิตตฺตํ รูปานนฺติ.

[๒๔๒] โส โข อหํ อนุรุทฺธา “วิจิกิจฺฉา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา วิจิกิจฺฉํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหึ. “อมนสิกาโร จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อมนสิการํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหึ. “ถีนมิทฺธํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา ถีนมิทฺธํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหึ. “ฉมฺภิตตฺตํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา ฉมฺภิตตฺตํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหึ. “อุพฺพิลํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อุพฺพิลํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหึ. “ทุฏฺฐุลฺลํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา ทุฏฺฐุลฺลํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหึ. “อจฺจารทฺธวิริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อจฺจารทฺธวิริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหึ. “อติลีนวิริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อติลีนวิริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหึ. “อภิชปฺปา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อภิชปฺปํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหึ. “นานตฺตสญฺญา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา นานตฺตสญฺญํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหึ. “อตินิชฺฌายิตตฺตํ[๒] รูปานํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อตินิชฺฌายิตตฺตํ รูปานํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหึ.

---

[๑] ฉ.,เท. รูปานํ

[๒] เท. อภินิชฺฌายิตตฺตํ, เอวมุปริปิ.

[๒๔๓] โส โข อหํ อนุรุทฺธา อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต โอภาสํ หิ โข สญฺชานามิ, น จ รูปานิ ปสฺสามิ. รูปานิ หิ โข ปสฺสามิ, น จ โอภาสํ สญฺชานามิ เกวลมฺปี รตฺตึ, เกวลมฺปี ทิวสํ,[๑] เกวลมฺปี รตฺตินฺทิวํ. ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ "โก นุ โข เหตุ, โก ปจฺจโย, โยหํ[๒] โอภาสํ หิ โข สญฺชานามิ, น จ รูปานิ ปสฺสามิ. รูปานิ หิ โข ปสฺสามิ, น จ โอภาสํ สญฺชานามิ เกวลมฺปี รตฺตึ, เกวลมฺปี ทิวสํ, เกวลมฺปี รตฺตินฺทิวนฺติ. ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ "ยสฺมึ[๓] โข อหํ สมเย รูปนิมิตฺตํ อมนสิกริตฺวา โอภาสนิมิตฺตํ มนสิกโรมิ, โอภาสํ หิ โข ตสฺมึ สมเย สญฺชานามิ, น จ รูปานิ ปสฺสามิ. ยสฺมึ ปนาหํ สมเย โอภาสนิมิตฺตํ อมนสิกริตฺวา รูปนิมิตฺตํ มนสิกโรมิ, รูปานิ หิ โข ตสฺมึ สมเย ปสฺสามิ น จ โอภาสํ สญฺชานามิ เกวลมฺปี รตฺตึ, เกวลมฺปี ทิวสํ, เกวลมฺปี รตฺตินฺทิวนฺติ.

โส โข อหํ อนุรุทฺธา อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต ปริตฺตญฺเจว โอภาสํ สญฺชานามิ, ปริตฺตานิ จ รูปานิ ปสฺสามิ. อปฺปมาณญฺเจว โอภาสํ สญฺชานามิ, อปฺปมาณานิ จ รูปานิ ปสฺสามิ เกวลมฺปี รตฺตึ, เกวลมฺปี ทิวสํ, เกวลมฺปี รตฺตินฺทิวํ. ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ "โก นุ โข เหตุ, โก ปจฺจโย, โยหํ[๔] ปริตฺตญฺเจว โอภาสํ สญฺชานามิ, ปริตฺตานิ จ รูปานิ ปสฺสามิ. อปฺปมาณญฺเจว โอภาสํ สญฺชานามิ, อปฺปมาณานิ จ รูปานิ ปสฺสามิ เกวลมฺปี รตฺตึ, เกวลมฺปี ทิวสํ, เกวลมฺปี รตฺตินฺทิวนฺติ. ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ "ยสฺมึ โข สมเย[๕] ปริตฺโต เม[๕]

---

[๑] ฉ.,เท. ทิวึ
[๒] ฉ.,เท. ยฺวาหํ
[๓] ฉ.,เท. ยสฺมึ หิ โข
[๔] ฉ.,เท. ยฺวาหํ
[๕-๕] ฉ.,เท. เม สมเย ปริตฺโต

สมาธิ โหติ, ปริตฺตํ เม ตมฺหิ สมเย จกฺขุ โหติ. โสหํ ปริตฺเตน จกฺขุนา ปริตฺตญฺเจว โอภาสํ สญฺชานามิ, ปริตฺตานิ จ รูปานิ ปสฺสามิ. ยสฺมึ ปน[๑] สมเย อปฺปมาโณ[๒] เม สมาธิ โหติ, อปฺปมาณํ เม ตมฺหิ สมเย จกฺขุ โหติ. โสหํ อปฺปมาเณน จกฺขุนา อปฺปมาณญฺเจว โอภาสํ สญฺชานามิ, อปฺปมาณานิ จ รูปานิ ปสฺสามิ เกวลมฺปิ รตฺตึ, เกวลมฺปิ ทิวสํ, เกวลมฺปิ รตฺตินฺทิวนฺติ.

[๒๔๔] ยโต โข เม อนุรุทฺธา "วิจิกิจฺฉา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา วิจิกิจฺฉา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน อโหสิ. "อมนสิกาโร จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อมนสิกาโร จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน อโหสิ. "ถีนมิทฺธํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา ถีนมิทฺธํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน อโหสิ. "ฉมฺภิตตฺตํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา ฉมฺภิตตฺตํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน อโหสิ. "อุพฺพิลํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อุพฺพิลํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน อโหสิ. "ทุฏฺฐุลฺลํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา ทุฏฺฐุลฺลํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน อโหสิ. "อจฺจารทฺธวิริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อจฺจารทฺธวิริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน อโหสิ. "อติลีนวิริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อติลีนวิริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน อโหสิ. "อภิชปฺปา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อภิชปฺปา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน อโหสิ. "นานตฺตสญฺญา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา นานตฺตสญฺญา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน อโหสิ. "อตินิชฺฌายิตตฺตํ รูปานํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อตินิชฺฌายิตตฺตํ รูปานํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน อโหสิ.

---

[๑] ฉ.,เท. ปน เม สมเย [๒] อิ. อปฺปริตฺโต

[๒๔๕] ตสฺส มยฺหํ อนุรุทฺธา เอตทโหสิ "เย โข เม จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา, เต เม ปหีนา. หนฺททานาหํ ติวิเธน สมาธึ ภาเวสินฺติ.[๑]

โส โข อหํ อนุรุทฺธา สวิตกฺกมฺปิ สวิจารํ สมาธึ ภาเวสึ. อวิตกฺกมฺปิ วิจารมตฺตํ สมาธึ ภาเวสึ. อวิตกฺกมฺปิ อวิจารํ สมาธึ ภาเวสึ. สปฺปีติกมฺปิ สมาธึ ภาเวสึ. นิปฺปีติกมฺปิ สมาธึ ภาเวสึ. สาตสหคตมฺปิ สมาธึ ภาเวสึ. อุเปกฺขาสหคตมฺปิ สมาธึ ภาเวสึ. ยโต โข เม อนุรุทฺธา สวิตกฺโกปิ สวิจาโร สมาธิ ภาวิโต อโหสิ. อวิตกฺโกปิ วิจารมตฺโต สมาธิ ภาวิโต อโหสิ. อวิตกฺโกปิ อวิจาโร สมาธิ ภาวิโต อโหสิ. สปฺปีติโกปิ สมาธิ ภาวิโต อโหสิ. นิปฺปีติโกปิ สมาธิ ภาวิโต อโหสิ. สาตสหคโตปิ สมาธิ ภาวิโต อโหสิ. อุเปกฺขา-สหคโตปิ สมาธิ ภาวิโต อโหสิ. ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ, อกุปฺปา เม วิมุตฺติ,[๒] อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อนุรุทฺโธ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

อฏฺฐมํ อุปกฺกิเลสสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ภาเวมิ. [๒] ฉ.,เท. เจโตวิมุตฺติ

๙. พาลปณฺฑิตสุตฺตํ

[๒๔๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"ตีณีมานิ[๑] ภิกฺขเว พาลสฺส พาลลกฺขณานิ พาลนิมิตฺตานิ พาลาปทานานิ.[๒] กตมานิ ตีณิ. อิธ ภิกฺขเว พาโล ทุจฺจินฺติตจินฺตี จ โหติ ทุพฺภาสิตภาสี จ ทุกฺกฏกมฺมการี จ. โน เจตํ ภิกฺขเว พาโล ทุจฺจินฺติตจินฺตี จ อภวิสฺส ทุพฺภาสิตภาสี จ ทุกฺกฏกมฺมการี จ. เกน นํ ปณฺฑิตา ชาเนยฺยุ "พาโล อยํ ภวํ อสปฺปุริโสติ. ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว พาโล ทุจฺจินฺติตจินฺตี จ โหติ ทุพฺภาสิตภาสี จ ทุกฺกฏกมฺมการี จ, ตสฺมา นํ ปณฺฑิตา ชานนฺติ "พาโล อยํ ภวํ อสปฺปุริโสติ. ส โข โส ภิกฺขเว พาโล ติวิธํ ทิฏฺเจว ธมฺเม ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ.

สเจ ภิกฺขเว พาโล สภายํ วา นิสินฺโน โหติ รถิยาย[๓] วา นิสินฺโน โหติ, สิงฺฆาฏเก วา นิสินฺโน โหติ; ตตฺร [๔] ชโน ตชฺชํ ตสฺสารุปฺปํ กถํ มนฺเตติ. สเจ ภิกฺขเว พาโล ปาณาติปาตี โหติ, อทินฺนาทายี โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารี โหติ, มุสาวาที โหติ, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐายี โหติ. ตตฺร ภิกฺขเว พาลสฺส เอวํ โหติ ยํ โข ชโน ตชฺชํ ตสฺสารุปฺปํ กถํ มนฺเตติ "สวิชฺชนฺเต[๕] เต จ ธมฺมา[๕] มยิ, อหญฺจ เตสุ ธมฺเมสุ สนฺทิสฺสามีติ. อิทํ ภิกฺขเว พาโล ปฐมํ ทิฏฺเจว ธมฺเม ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ตีณิมานิ
[๒] อิ. พาลปทานานิ
[๓] ฉ.,เท. รถิกาย
[๔] ฉ.,เท.,อิ. เจ
[๕-๕] ฉ.,เท. สวิชฺชนฺเตว เต ธมฺมา

[๒๔๗] ปุน จปรํ ภิกฺขเว พาโล ปสฺสติ ราชาโน โจรํ อาคุจารึ คเหตฺวา วิวิธา กมฺมการณา กาเรนฺเต กสาหิปิ ตาเฬนฺเต เวตฺเตหิปิ ตาเฬนฺเต อทฺธทณฺฑเกหิปิ ตาเฬนฺเต หตฺถมฺปิ ฉินฺทนฺเต ปาทมฺปิ ฉินฺทนฺเต หตฺถปาทมฺปิ ฉินฺทนฺเต กณฺณมฺปิ ฉินฺทนฺเต นาสมฺปิ ฉินฺทนฺเต กณฺณนาสมฺปิ ฉินฺทนฺเต พิลงฺคถาลิกมฺปิ กโรนฺเต สงฺขมุณฺฑิกมฺปิ กโรนฺเต ราหุมุขมฺปิ กโรนฺเต โชติมาลิกมฺปิ กโรนฺเต หตฺถปชฺโชติกมฺปิ กโรนฺเต เอรกวตฺติกมฺปิ กโรนฺเต จีรกวาสิกมฺปิ กโรนฺเต เอเณยฺยกมฺปิ กโรนฺเต พลิสมังสิกมฺปิ กโรนฺเต กหาปณกมฺปิ[๑] กโรนฺเต ขาราปตจฺฉิกมฺปิ กโรนฺเต ปลิฆปริวตฺติกมฺปิ กโรนฺเต ปลาลปีฐกมฺปิ กโรนฺเต ตตฺเตนปิ เตเลน โอสิญฺจนฺเต สุนเขหิปิ ขาทาเปนฺเต ชีวนฺตมฺปิ สูเล อุตฺตาเสนฺเต อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺเต. ตตฺร ภิกฺขเว พาลสฺส เอวํ โหติ "ยถารูปานํ โข ปาปกานํ กมฺมานํ เหตุ ราชาโน โจรํ อาคุจารึ คเหตฺวา วิวิธา กมฺมการณา กาเรนฺติ กสาหิปิ ตาเฬนฺติ ฯเปฯ อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺติ. สวิชฺชนฺเต[๒] เต จ ธมฺมา[๒] มยิ, อหญฺจ เตสุ ธมฺเมสุ สนฺทิสฺสามิ, มญฺเจปิ ราชาโน ชาเนยฺยุ, มมฺปิ ราชาโน คเหตฺวา วิวิธา กมฺมการณา กาเรยฺยุ, กสาหิปิ ตาเฬยฺยุ ฯเปฯ ชีวนฺตมฺปิ สูเล อุตฺตาเสยฺยุ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺเทยฺยุนฺติ. อิทมฺปิ ภิกฺขเว พาโล ทุติยํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ.

[๒๔๘] "ปุน จปรํ ภิกฺขเว พาลํ ปีฐสมารูฬฺหํ วา มญฺจสมารูฬฺหํ วา ฉมายํ[๓] วา เสมานํ, ยานิสฺส ปุพฺเพ ปาปกานิ กมฺมานิ กตานิ[๔] กาเยน ทุจฺจริตานิ วาจาย ทุจฺจริตานิ มนสา

---

[๑] ฉ.,เท. กหาปณกำ
[๒-๒] ฉ.,เท. สวิชฺชนฺเตว เต ธมฺมา
[๓] สี.,อิ. ฉมาย
[๔] อิ. อยำ ปาโจ น ทิสฺสติ.

ทุจฺจริตานิ, ตานิสฺส ตมฺหิ สมเย โอลมฺพนฺติ อชฺโฌลมฺพนฺติ อภิปฺปลมฺพนฺติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหตี[๑] ปพฺพตกูฏา ฉายา สายณฺหสมยํ ปจวิยา โอลมฺพนฺติ อชฺโฌลมฺพนฺติ อภิปฺปลมฺพนฺติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว พาลํ ปีฬสมารูฬฺหํ วา มญฺจสมารูฬฺหํ วา ฉมายํ วา เสมานํ, ยานิสฺส ปุพฺเพ ปาปกานิ กมฺมานิ กตานิ กาเยน ทุจฺจริตานิ วาจาย ทุจฺจริตานิ มนสา ทุจฺจริตานิ, ตานิสฺส ตมฺหิ สมเย โอลมฺพนฺติ อชฺโฌลมฺพนฺติ อภิปฺปลมฺพนฺติ. ตตฺร ภิกฺขเว พาลสฺส เอวํ โหติ "อกตํ วต เม กลฺยาณํ, อกตํ กุสลํ อกตํ ภีรุตฺตาณํ; กตํ ปาปํ, กตํ ลุทฺทํ, กตํ กิพฺพิสํ, ยาวตา[๒] โหติ อกตกลฺยาณานํ[๒] อกตกุสลานํ อกตภีรุตฺตาณานํ กตปาปานํ กตลุทฺทานํ กตกิพฺพิสานํ คติ ตํ คตึ เปจฺจ คจฺฉามีติ. โส โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สมฺโมหํ อาปชฺชติ. อิทํ โข[๓] ภิกฺขเว พาโล ตติยํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ.

ส โข โส ภิกฺขเว พาโล กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา วาจาย ทุจฺจริตํ จริตฺวา มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยํ อุปปชฺชติ.[๔] ยํ โข ตं ภิกฺขเว สมฺมา วทมาโน วเทยฺย "เอกนฺตํ อนิฏฺฐํ เอกนฺตํ อกนฺตํ เอกนฺตํ อมนาปนฺติ. นิรยเมว ตํ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย "เอกนฺตํ อนิฏฺฐํ เอกนฺตํ อกนฺตํ เอกนฺตํ อมนาปนฺติ. ยาวญฺจิทํ ภิกฺขเว อุปมาปิ[๕] น สุกรา ยาว ทุกฺขา นิรยาติ.

[๒๔๙] เอวํ วุตฺเต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สกฺกา ปน [๖] ภนฺเต อุปมา[๗] กาตุนฺติ. "สกฺกา ภิกฺขูติ ภควา

---

[๑] สี.,อิ. มหนฺตานิ.
[๒] ฉ.,เท. ยาวตา โภ อกตกลฺยาณานํ
[๓] ฉ.,เท. อิทมฺปิ ภิกฺขเว
[๔] สี.,อิ. อุปฺปชฺชติ
[๕] สี. อุปมาหิ
[๖] อิ. เม
[๗] ฉ.,เท. อุปมํ

อโวจ. “เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว[๑] โจรํ อาคุจารึ คเหตฺวา รญฺโญ ทสฺเสยฺยุ “อยํ เต[๒] เทว โจโร อาคุจารี, อิมสฺส ยํ อิจฺฉสิ, ตํ ทณฺฑํ ปเณหีติ. ตเมนํ ราชา เอวํ วเทยฺย “คจฺฉถ โภ, อิมํ ปุริสํ ปุพฺพณฺหสมยํ สตฺติสเตน หนถาติ. ตเมนํ ปุพฺพณฺหสมยํ สตฺติสเตน หเนยฺยุ. อถ ราชา มชฺฌนฺติกสมยं[๓] เอวํ วเทยฺย ‘อมฺโภ กถํ โส ปุริโสติ. “ตเถว เทว ชีวตีติ. ตเมนํ ราชา เอวํ วเทยฺย “คจฺฉถ โภ, ตํ ปุริสํ มชฺฌนฺติกสมยํ สตฺติสเตน หนถาติ. ตเมนํ มชฺฌนฺติกสมยํ สตฺติสเตน หเนยฺยุ. อถ ราชา สายณฺหสมยํ เอวํ วเทยฺย ‘อมฺโภ กถํ โส ปุริโสติ. ‘ตเถว เทว ชีวตีติ. ตเมนํ ราชา เอวํ วเทยฺย ‘คจฺฉถ โภ ตํ ปุริสํ สายณฺหสมยํ สตฺติสเตน หนถาติ. ตเมนํ สายณฺหสมยํ สตฺติสเตน หเนยฺยุ. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, อปิ นุ โส ปุริโส ตีหิ สตฺติสเตหิ หญฺญมาโน ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทิเยถาติ. ‘เอกิสฺสาปิ ภนฺเต สตฺติยา หญฺญมาโน โส ปุริโส ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวทิเยถ, โก ปน วาโท ตีหิ สตฺติสเตหีติ.

[๒๕๐] อถ โข ภควา ปริตฺตํ ปาณิมตฺตํ ปาสาณํ คเหตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ “ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, กตโม นุ โข มหนฺตตโร, โย จายํ มยา ปริตฺโต ปาณิมตฺโต ปาสาโณ คหิโต, [๔] หิมวา ปพฺพตราชาติ. “อปฺปมตฺตโก อยํ ภนฺเต ภควตา ปริตฺโต ปาณิมตฺโต ปาสาโณ คหิโต, หิมวนฺตํ ปพฺพตราชานํ อุปนิธาย สงฺขมฺปิ น อุเปติ กลภาคมฺปิ น อุเปติ, อุปนิธมฺปิ น อุเปตีติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ภิกฺขู
[๒] ฉ.,เท. อยํ โข
[๓] ฉ.,เท. มชฺฌนฺหิกสมยํ อิ. มชฺฌนฺติกํ สมยํ
[๔] ฉ.,เท. โย จ

"เอวเมว [๑] ภิกฺขเว ยํ [๒] ปุริโส ตีหิ สตฺติสเตหิ หญฺญมาโน ตโตนิทานํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. ตํ นิรยสฺส[๓] ทุกฺขํ อุปนิธาย สงฺขมฺปิ น อุเปติ, กลภาคมฺปิ น อุเปติ, อุปนิธมฺปิ น อุเปติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา ปญฺจวิธพนฺธนํ นาม การณํ[๔] กาเรนฺติ. ตตฺตํ อโยขีลํ หตฺเถ คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขีลํ ทุติเย หตฺเถ คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขีลํ ปาเท คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขีลํ ทุติเย ปาเท คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขีลํ มชฺเฌ อุรสฺมึ คเมนฺติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา[๕] [๖] กฏุกา เวทนา เวเทติ. น จ ตาว กาลํ กโรติ, ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติ. ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา สํเวเธตฺวา[๗] กุจารีหิ ตจฺฉนฺติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ฯเปฯ พฺยนฺตีโหติ. ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา อุทฺธปาทํ อโธสิรํ คเหตฺวา วาสีหิ ตจฺฉนฺติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ฯเปฯ พฺยนฺตีโหติ. ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา รเถ โยเชตฺวา อาทิตฺตาย ปจฺวิยา สมฺปชฺชลิตาย สญฺโชติภูตาย[๘] สาเรนฺติปิ ปจฺจาสาเรนฺติปิ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ฯเปฯ พฺยนฺตีโหติ. ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา มหนฺตํ องฺคารปพฺพตํ อาทิตฺตํ สมฺปชฺชลิตํ สญฺโชติภูตํ อาโรเปนฺติปิ โอโรเปนฺติปิ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา[๙] กฏุกา เวทนา เวเทติ น จ ตาว กาลํ กโรติ, ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติ. ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โข
[๒] ฉ.,เท.,อิ. โส
[๓] ฉ.,เท. นิรยกสฺส ทุกฺขสฺส อิ. เนรยิกสฺส
[๔] ฉ.,เท. กมฺมการณํ กโรนฺติ อิ. การณํ กโรนฺติ
[๕] สฺยา. ติปฺปา
[๖] ฉ.,เท. ขรา
[๗] ฉ.,เท.,อิ. สเวเสตวา
[๘] ฉ.,เท. สโชติภูตาย
[๙] สฺยา. ติปฺปา, เอวมุปริปิ.

อุทฺธัปาทำ อโธสิรัง คเหตฺวา ตตฺตาย โลหกุมฺภิยา ปกฺขิปนฺติ อาทิตฺตาย สมฺปชฺชลิตาย สญฺโชติภูตาย. โส ตตฺถ เผณุทฺเทหกำ ปจฺจติ, โส ตตฺถ เผณุทฺเทหกำ ปจฺจมาโน สกิมฺปิ อุทฺธัง คจฺฉติ, สกิมฺปิ อโธ คจฺฉติ, สกิมฺปิ ติริยัง คจฺฉติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวเทติ. น จ ตาว กาลัง กโรติ, ยาว น ตัง ปาปกมฺมัง พฺยนฺตีโหติ. ตเมนัง ภิกฺขเว นิรยปาลา มหานิรเย ปกฺขิปนฺติ. โส โข ปน ภิกฺขเว มหานิรโย

จตุกฺกณฺโณ จตุทฺวาโร วิภตฺโต ภาคโส มิโต
อโยปาการปริยนฺโต อยสา ปฏิกุชฺชิโต.
ตสฺส อโยมยา ภูมิ ชลิตา เตชสา ยุตฺตา
สมนฺตา โยชนสตัง ผริตฺวา ติฏฺฐติ สพฺพทา.

อเนกปริยาเยนปิ โข อหัง ภิกฺขเว นิรยกถัง กเถยฺยัง. ยาวญฺจิทัง ภิกฺขเว น สุกรัง[๑] อกฺขาเนน ปาปุณิตุง, ยาว ทุกฺขา นิรยา.

[๒๕๑] สนฺติ ภิกฺขเว ติรจฺฉานคตา ปาณา ติณภกฺขา. เต อลฺลานิปิ [๒] ติณานิ ทนฺตุลฺเลหกัง ขาทนฺติ. กตเม จ ภิกฺขเว ติรจฺฉานคตา ปาณา ติณภกฺขา. [๓] อสฺสา โคณา คทฺรภา อชา มิคา, เย วา ปนญฺเญปิ เกจิ ติรจฺฉานคตา ปาณา ติณภกฺขา. ส โข โส ภิกฺขเว พาโล อิธ ปุพฺเพ รสาโท, อิธ ปาปานิ กมฺมานิ กริตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา เตสัง สตฺตานัง สหพฺยตัง อุปปชฺชติ, เย เต สตฺตา ติณภกฺขา.

สนฺติ ภิกฺขเว ติรจฺฉานคตา ปาณา คูถภกฺขา, เต ทูรโตว คูถคนฺธัง ฆายิตฺวา ธาวนฺติ "เอตฺถ ภุญฺชิสฺสาม, เอตฺถ ภุญฺชิสฺสามาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. สุกรา
[๒] ฉ.,เท. สุกฺขานิปิ ติณานิ อิ. สุกฺกานิ
[๓] ฉ.,เท. หตฺถี

เสยฺยถาปิ นาม พฺราหฺมณา อาหุติคนฺเธน ธาวนฺติ “เอตฺถ ภุญฺชิสฺสาม, เอตฺถ ภุญฺชิสฺสามาติ, เอวเมว โข สนฺติ ภิกฺขเว ติรจฺฉานคตา ปาณา คูถภกฺขา. เต ทูรโตว คูถคนฺธํ ฆายิตฺวา ธาวนฺติ “เอตฺถ ภุญฺชิสฺสาม, เอตฺถ ภุญฺชิสฺสามาติ. กตเม จ ภิกฺขเว ติรจฺฉานคตา ปาณา คูถภกฺขา. กุกฺกุฏา สูกรา โสณา สิงฺคาลา, เย วา ปนญฺเญปิ เกจิ ติรจฺฉานคตา ปาณา คูถภกฺขา. ส โข โส ภิกฺขเว พาโล อิธ ปุพฺเพ รสาโท, อิธ ปาปานิ กมฺมานิ กริตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา เตสํ สตฺตานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ, เย เต สตฺตา คูถภกฺขา.

สนฺติ ภิกฺขเว ติรจฺฉานคตา ปาณา อนฺธกาเร ชายนฺติ, อนฺธกาเร ชียนฺติ, อนฺธกาเร มียนฺติ. กตเม จ ภิกฺขเว ติรจฺฉานคตา ปาณา อนฺธกาเร ชายนฺติ, อนฺธกาเร ชียนฺติ, อนฺธกาเร มียนฺติ. กีฏา [๑] ปฏงฺคา คณฺฑุปฺปาทา, เย วา ปนญฺเญปิ เกจิ ติรจฺฉานคตา ปาณา อนฺธกาเร ชายนฺติ อนฺธกาเร ชียนฺติ, อนฺธกาเร มียนฺติ. ส โข โส ภิกฺขเว พาโล อิธ ปุพฺเพ รสาโท, อิธ ปาปานิ กมฺมานิ กริตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา เตสํ สตฺตานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ, เย เต สตฺตา อนฺธกาเร ชายนฺติ, อนฺธกาเร ชียนฺติ, อนฺธกาเร มียนฺติ.

สนฺติ ภิกฺขเว ติรจฺฉานคตา ปาณา อุทกสฺมึ ชายนฺติ อุทกสฺมึ ชียนฺติ, อุทกสฺมึ มียนฺติ. กตเม จ ภิกฺขเว ติรจฺฉานคตา ปาณา อุทกสฺมึ ชายนฺติ, อุทกสฺมึ ชียนฺติ, อุทกสฺมึ มียนฺติ. มจฺฉา กจฺฉปา สุสุมารา, เย วา ปนญฺเญปิ เกจิ ติรจฺฉานคตา

---

[๑] สี. ปุลวา ฉ.,เท.,อิ. ปุพวา

ปาณา อุทกสฺมึ ชายนฺติ, อุทกสฺมึ ชียนฺติ, อุทกสฺมึ มียนฺติ. ส โข โส ภิกฺขเว พาโล อิธ ปุพฺเพ รสาโท, อิธ ปาปานิ กมฺมานิ กริตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา เตสํ สตฺตานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ, เย เต สตฺตา อุทกสฺมึ ชายนฺติ, อุทกสฺมึ ชียนฺติ, อุทกสฺมึ มียนฺติ.

สนฺติ ภิกฺขเว ติรจฺฉานคตา ปาณา อสุจิสฺมึ ชายนฺติ, อสุจิสฺมึ ชียนฺติ, อสุจิสฺมึ มียนฺติ. กตเม จ ภิกฺขเว ติรจฺฉานคตา ปาณา อสุจิสฺมึ ชายนฺติ, อสุจิสฺมึ ชียนฺติ, อสุจิสฺมึ มียนฺติ. เย เต ภิกฺขเว สตฺตา ปูติมจฺเฉ วา ชายนฺติ, ปูติมจฺเฉ วา ชียนฺติ, ปูติมจฺเฉ วา มียนฺติ. ปูติกุณเป วา ฯเปฯ ปูติกุมฺมาเส วา ฯเปฯ จนฺทนิกาย วา ฯเปฯ โอพิคลฺเล วา ชายนฺติ. [๑]เย วา ปนญฺเญปิ เกจิ ติรจฺฉานคตา ปาณา อสุจิสฺมึ ชายนฺติ, อสุจิสฺมึ ชียนฺติ, อสุจิสฺมึ มียนฺติ.[๑] ส โข โส ภิกฺขเว พาโล อิธ ปุพฺเพ รสาโท, อิธ ปาปานิ กมฺมานิ กริตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา เตสํ สตฺตานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ. เย เต สตฺตา อสุจิสฺมึ ชายนฺติ, อสุจิสฺมึ ชียนฺติ, อสุจิสฺมึ มียนฺติ.

อเนกปริยาเยนปิ โข อหํ ภิกฺขเว ติรจฺฉานโยนิกถํ กเถยฺยํ; ยาวญฺจิทํ ภิกฺขเว น สุกรํ อกฺขาเนน ปาปุณิตุํ; ยาว ทุกฺขา ติรจฺฉานโยนิ.

[๒๕๒] เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส เอกจฺฉิคฺคพฺพ ยุคํ มหาสมุทฺเท ปกฺขิเปยฺย. ตเมนํ ปุรตฺถิโม วาโต ปจฺฉิเมน สหเรยฺย, ปจฺฉิโม วาโต ปุรตฺถิเมน สหเรยฺย, อุตฺตโร วาโต ทกฺขิเณน

[๑-๑] สี.,สฺยา.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

สหเรยฺย, ทกฺขิโณ วาโต อุตฺตเรน สหเรยฺย, ตตฺราสฺส กาโณ กจฺฉโป, โส วสฺสสตสฺส[๑] อจฺจเยน สกึ อุมฺมุชฺเชยฺย. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, อปิ นุ โส กาโณ กจฺฉโป อมุสฺมึ เอกจฺฉิคฺคเฬ ยุเค คีวํ ปเวเสยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ยทิ นูน[๒] ภนฺเต กทาจิ กรหจิ ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยนาติ.

"ขิปฺปตรํ โข โส ภิกฺขเว กาโณ กจฺฉโป อมุสฺมึ เอกจฺฉิคฺคเฬ ยุเค คีวํ ปเวเสยฺย. อโต ทุลฺลภตราหํ ภิกฺขเว มนุสฺสตฺตํ วทามิ สกึ วินิปาตคเตน พาเลน, ตํ กิสฺส เหตุ. น เหตฺถ ภิกฺขเว อตฺถิ ธมฺมจริยา สมจริยา กุสลกิริยา ปุญฺญกิริยา, อญฺญมญฺญขาทิกา เอตฺถ ภิกฺขเว วตฺตติ ทุพฺพลมาริกา.[๓]

ส โข โส ภิกฺขเว พาโล สเจ กทาจิ กรหจิ ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน มนุสฺสตฺตํ อาคจฺฉติ, ยานิ ตานิ นีจกุลานิ จณฺฑาลกุลํ วา เนสาทกุลํ วา เวนุกุลํ[๔] วา รถการกุลํ วา ปุกฺกุส-กุลํ วา. ตถารูเป กุเล ปจฺฉา ชายติ ทฬิทฺเท อปฺปนฺนปานโภชเน กสิรวุตฺติเก, ยตฺถ กสิเรน ฆาสจฺฉาโท ลพฺภติ. โส จ โหติ ทุพฺพณฺโณ ทุทฺทสิโก โอโกฏิมโก พหฺวาพาโธ[๕] กาโณ วา กุณี วา ขญฺโช[๖] วา ปกฺขหโต วา น ลาภี อนฺนสฺส ปานสฺส วตฺถสฺส ยานสฺส มาลาคนฺธวิเลปนสฺส เสยฺยาวสถปทีเปยฺยสฺส. โส กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติ, โส กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา วาจาย ทุจฺจริตํ จริตฺวา มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อาเมณฺฑิตํ
[๒] ฉ.,เท. ปน
[๓] ฉ.,เท. ทุพฺพลชาทิกา
[๔] สี.,อิ. เวณกุลํ ฉ.,เท. เวนกุลํ
[๕] ฉ.,เท. พวฺหาพาโธ
[๖] ฉ.,เท. ขุชฺโช.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อกฺขธุตฺโต ปจเมเนว กลิคฺคเหน ปุตฺตมฺปิ ชีเยถ, ทารมฺปิ ชีเยถ, สพฺพํ สาปเตยฺยมฺปิ ชีเยถ, อุตฺตริมฺปิ อทฺธุพนฺธํ[๑] นิคจฺเฉยฺย. อปฺปมตฺตโก โส ภิกฺขเว กลิคฺคโห, ยํ โส อกฺขธุตฺโต ปจเมเนว กลิคฺคเหน ปุตฺตมฺปิ ชีเยถ, ทารมฺปิ ชีเยถ, สพฺพํ สาปเตยฺยมฺปิ ชีเยถ, อุตฺตริมฺปิ อทฺธุพนฺธํ นิคจฺเฉยฺย. อถ โข อยเมว ตโต มหนฺตตโร กลิคฺคโห, ยํ โส พาโล กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา วาจาย ทุจฺจริตํ จริตฺวา มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. อยํ ภิกฺขเว เกวลา[๒] ปริปูรา พาลภูมีติ.

[๒๔๓] ตีณีมานิ ภิกฺขเว ปณฺฑิตสฺส ปณฺฑิตลกฺขณานิ ปณฺฑิตนิมิตฺตานิ ปณฺฑิตาปทานานิ. กตมานิ ตีณิ. อิธ ภิกฺขเว ปณฺฑิโต สุจินฺติตจินฺตี จ โหติ สุภาสิตภาสี จ สุกตกมฺมการี จ, โน เจตํ ภิกฺขเว ปณฺฑิโต สุจินฺติตจินฺตี จ อภวิสฺส สุภาสิตภาสี จ สุกตกมฺมการี จ. เกน นํ ปณฺฑิตา ชาเนยฺยุ "ปณฺฑิโต อยํ ภวํ สปฺปุริโสติ. ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว ปณฺฑิโต สุจินฺติตจินฺตี จ โหติ สุภาสิตภาสี จ สุกตกมฺมการี จ, ตสฺมา ตํ[๓] ปณฺฑิตา ชานนฺติ "ปณฺฑิโต อยํ ภวํ สปฺปุริโสติ. ส โข โส ภิกฺขเว ปณฺฑิโต ติวิธํ ทิฏฺเจว ธมฺเม สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ.

สเจ ภิกฺขเว ปณฺฑิโต สภายํ วา นิสินฺโน โหติ รถิยาย วา นิสินฺโน โหติ, สิงฺฆาฏเก วา นิสินฺโน โหติ; ตตฺร [๔] ชโน ตชฺชํ ตสฺสารุปฺปํ กถํ มนฺเตติ. สเจ ภิกฺขเว ปณฺฑิโต ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ กาเมสุมิจฺฉาจารา

---

[๑] ฉ.,เท. อธิพนฺธ อิ. อนุพนฺธ. [๒] สี.,อิ. เกวลปริปูรา.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. นํ. [๔] ฉ.,เท.,อิ. เจ

ปฏิวิรโต โหติ มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ. ตตฺร ภิกฺขเว ปณฺฑิตสฺส เอวํ โหติ, ยํ โข ชโน ตชฺชํ ตสฺสารุปฺปํ กถํ มนฺเตติ. "สวิชฺชนฺเต[๑] เต ธมฺมา มยิ, อหญฺจ เตสุ ธมฺเมสุ สนฺทิสฺสามีติ. อิทํ ภิกฺขเว ปณฺฑิโต ปฐมํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ.

[๒๕๔] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ปณฺฑิโต ปสฺสติ ราชาโน โจรํ อาคุจารึ คเหตฺวา วิวิธา กมฺมการณา กาเรนฺเต กสาหิปิ ตาเพนฺเต เวตฺเตหิปิ ตาเพนฺเต อทฺธทณฺฑเกหิปิ ตาเพนฺเต หตฺถมฺปิ ฉินฺทนฺเต ปาทมฺปิ ฉินฺทนฺเต หตฺถปาทมฺปิ ฉินฺทนฺเต กณฺณมฺปิ ฉินฺทนฺเต นาสมฺปิ ฉินฺทนฺเต กณฺณนาสมฺปิ ฉินฺทนฺเต พิลงฺคถาลิกมฺปิ กโรนฺเต สงฺขมุณฺฑิกมฺปิ กโรนฺเต ราหุมุขมฺปิ กโรนฺเต โชติมาลิกมฺปิ กโรนฺเต หตฺถปชฺโชติกมฺปิ กโรนฺเต เอรกวตฺติกมฺปิ กโรนฺเต จีรกวาสิกมฺปิ กโรนฺเต เอเณยฺยกมฺปิ กโรนฺเต พฬิสมำสิกมฺปิ กโรนฺเต กหาปณกมฺปิ กโรนฺเต ขาราปตจฺฉิกมฺปิ กโรนฺเต ปลิฆปริวตฺติกมฺปิ กโรนฺเต ปลาลปีฐกมฺปิ กโรนฺเต ตตฺเตนปิ เตเลน โอสิญฺจนฺเต สุนเขหิปิ ขาทาเปนฺเต ชีวนฺตมฺปิ สูเล อุตฺตาเสนฺเต อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺเต. ตตฺร ภิกฺขเว ปณฺฑิตสฺส เอวํ โหติ "ยถารูปานํ โข ปาปกานํ กมฺมานํ เหตุ ราชาโน โจรํ อาคุจารึ คเหตฺวา วิวิธา กมฺมการณา กาเรนฺติ, กสาหิปิ ตาเพนฺติ, อทฺธทณฺฑเกหิปิ ตาเพนฺติ, หตฺถมฺปิ ฉินฺทนฺติ ปาทมฺปิ ฉินฺทนฺติ หตฺถปาทมฺปิ ฉินฺทนฺติ กณฺณมฺปิ ฉินฺทนฺติ นาสมฺปิ ฉินฺทนฺติ กณฺณนาสมฺปิ ฉินฺทนฺติ พิลงฺคถาลิกมฺปิ กโรนฺติ สงฺขมุณฺฑิกมฺปิ กโรนฺติ ราหุมุขมฺปิ กโรนฺติ โชติมาลิกมฺปิ กโรนฺติ หตฺถปชฺโชติกมฺปิ กโรนฺติ เอรกวตฺติกมฺปิ กโรนฺติ จีรกวาสิกมฺปิ

---

[๑] ฉ.,เท. สวิชฺชนฺเตว

กโรนฺติ เอเณยฺยกมฺปิ กโรนฺติ พพิสมํสิกมฺปิ กโรนฺติ ขาราปตจฺฉิกมฺปิ กโรนฺติ ปลีฆปริวตฺติกมฺปิ กโรนฺติ ปลาลปีฐกมฺปิ กโรนฺติ ตตฺเตนปิ เตเลน โอสิญฺจนฺติ สุนเขหิปิ ขาทาเปนฺติ ชีวนฺตมฺปิ สูเล อุตฺตาเสนฺติ อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺติ; น เต ธมฺมา มยิ สંวิชฺชนฺติ, อหญฺจ น เตสุ ธมฺเมสุ สนฺทิสฺสามีติ. อิทมฺปิ ภิกฺขเว ปณฺฑิโต ทุติยं ทิฏฺเฐว ธมฺเม สุขं โสมนสฺสं ปฏิสંเวเทติ.

[๒๔๔] ปุน จปรं ภิกฺขเว ปณฺฑิตं ปีฐสมารูฬฺหं วา มญฺจสมารูฬฺหं วา ฉมายं วา เสมานं, ยานิสฺส ปุพฺเพ กลฺยาณานิ กมฺมานิ กตานิ กาเยน สุจริตานิ วาจาย สุจริตานิ มนสา สุจริตานิ, ตานิสฺส ตมฺหิ สมเย โอลมฺพนฺติ อชฺโฌลมฺพนฺติ อภิปฺปลมฺพนฺติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหตี ปพฺพตกูฏานं ฉายา สายณฺหสมยं ปจฺวิยา โอลมฺพนฺติ อชฺโฌลมฺพนฺติ อภิปฺปลมฺพนฺติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว ปณฺฑิตं ปีฐสมารูฬฺหं วา มญฺจสมารูฬฺหं วา ฉมายं วา เสมานं, ยานิสฺส ปุพฺเพ กลฺยาณานิ กมฺมานิ กตานิ กาเยน สุจริตานิ วาจาย สุจริตานิ มนสา สุจริตานิ. ตานิสฺส ตมฺหิ สมเย โอลมฺพนฺติ อชฺโฌลมฺพนฺติ อภิปฺปลมฺพนฺติ. ตตฺร ภิกฺขเว ปณฺฑิตสฺส เอวं โหติ "อกตं วต เม ปาปं, อกตं ลุทฺทं, อกตं กิพฺพิสं, กตं กลฺยาณं, กตं กุสลं, กตं ภีรุตฺตาณं, ยาวตา[๑] โหติ อกตปาปานं[๑] อกตลุทฺทานं อกตกิพฺพิสานं กตกลฺยาณานं กตกุสลานं กตภีรุตฺตาณานं คติ, ตं คตึ เปจฺจ คจฺฉามีติ. โส น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬึ กนฺทติ น สมฺโมหं อาปชฺชติ. อิทมฺปิ ภิกฺขเว ปณฺฑิโต ตติยं ทิฏฺเฐว ธมฺเม สุขं โสมนสฺสं ปฏิสંเวเทติ.

[๑-๑] ฉ.,เท. ยาว ตา โภ อกตปาปานं

ส โข โส ภิกฺขเว ปณฺฑิโต กาเยน สุจริตํ จริตฺวา วาจาย สุจริตํ จริตฺวา มนสา สุจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. ยํ โข ตํ ภิกฺขเว สมฺมา วทมาโน วเทยฺย "เอกนฺตํ อิฏฺฐํ เอกนฺตํ กนฺตํ เอกนฺตํ มนาปนฺติ สคฺคเมว ตํ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย "เอกนฺตํ อิฏฺฐํ เอกนฺตํ กนฺตํ เอกนฺตํ มนาปนฺติ. ยาวญฺจิทํ ภิกฺขเว อุปมาปิ น สุกรา, ยาว สุขา สคฺคาติ.

[๒๕๖] เอวํ วุตฺเต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สกฺกา ปน ภนฺเต อุปมา[๑] กาตุนฺติ. "สกฺกา ภิกฺขูติ ภควา อโวจ. "เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว[๒] ราชา จกฺกวตฺติ[๓] สตฺตหิ รตเนหิ สมนฺนาคโต จตูหิ จ อิทฺธีหิ, ตโตนิทานํ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. กตเมหิ สตฺตหิ.

อิธ ภิกฺขเว รญฺโญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส ตทหุโปสเถ ปณฺณรเส สีสนฺหาตสฺส[๔] อุโปสถิกสฺส อุปริปาสาทวรคตสฺส ทิพฺพํ จกฺกรตนํ ปาตุภวติ สหสฺสารํ สเนมิกํ สนาภิกํ สพฺพาการปริปูรํ. ทิสฺวาน[๕] รญฺโญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส เอตทโหสิ[๖] "สุตํ โข ปน เมตํ 'ยสฺส รญฺโญ [๗] มุทฺธาวสิตฺตสฺส ตทหุโปสเถ ปณฺณรเส สีสนฺหาตสฺส อุโปสถิกสฺส อุปริปาสาทวรคตสฺส ทิพฺพํ จกฺกรตนํ ปาตุภวติ สหสฺสารํ สเนมิกํ สนาภิกํ สพฺพาการปริปูรํ. โส โหติ ราชา จกฺกวตฺติ[๘] "อสฺสํ นุ โข อหํ ราชา จกฺกวตฺตีติ.

อถ โข ภิกฺขเว ราชา ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต อุฏฺฐายาสนา[๙] วาเมน หตฺเถน ภิงฺคารํ[๑๐] คเหตฺวา ทกฺขิเณน หตฺเถน จกฺกรตนํ อพฺภุกีรติ "ปวตฺตตุ ภวํ จกฺกรตนํ, อภิวิชินาตุ ภวํ จกฺกรตนนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อุปมํ [๒] สี.,อิ. ภิกฺขุ [๓] ฉ.,เท.,อิ. จกฺกวตฺตี
[๔] ฉ.,เท.,อิ. สีสนฺหาตสฺส อิ. สีสํ นฺหาตสฺส [๕] ฉ.,เท. ตํ ทิสฺวาน
[๖] ฉ.,เท. เอวํ โหติ [๗] ฉ.,เท.,อิ. ขตฺติยสฺส [๘] ฉ.,เท.,อิ. จกฺกวตฺตีติ
[๙] ฉ.,เท. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ [๑๐] ฉ.,เท.,อิ. ภิงฺการํ

อถ โข ตํ ภิกฺขเว จกฺกรตนํ ปุรตฺถิมํ ทิสํ ปวตฺตติ. อนฺวเทว ราชา จกฺกวตฺติ สทฺธึ จตุรงฺคินิยา เสนาย. ยสฺมึ โข ปน ภิกฺขเว ปเทเส จกฺกรตนํ ปติฏฺฐาติ, ตตฺร[๑] ราชา จกฺกวตฺติ วาสํ อุเปติ สทฺธึ จตุรงฺคินิยา เสนาย. เย โข ปน ภิกฺขเว ปุรตฺถิมาย ทิสาย ปฏิราชาโน เต ราชานํ จกฺกวตฺตึ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาหํสุ "เอหิ โข มหาราช, สฺวาคตํ [๒] มหาราช, สกนฺเต มหาราช, อนุสาส มหาราชาติ. ราชา จกฺกวตฺติ เอวมาห "ปาโณ น หนฺตพฺโพ, อทินฺนํ นาทาตพฺพํ, กาเมสุมิจฺฉา น จริตพฺพา, มุสา น ภาสิตพฺพา, มชฺชํ น ปาตพฺพํ, ยถาภุตญฺจ[๓] ภุญฺชถาติ. เย โข ปน ภิกฺขเว ปุรตฺถิมาย ทิสาย ปฏิราชาโน, เต รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส อนุยุตฺตา[๔] อเหสุ.

[๒๕๗] อถ โข ตํ ภิกฺขเว จกฺกรตนํ ปุรตฺถิมํ สมุทฺทํ อชฺโฌคเหตฺวา[๕] ปจฺจุตฺตริตฺวา ทกฺขิณํ ทิสํ ปวตฺตติ ฯเปฯ ทกฺขิณํ ทิสํ[๖] สมุทฺทํ อชฺโฌคเหตฺวา ปจฺจุตฺตริตฺวา ปจฺฉิมํ ทิสํ ปวตฺตติ ฯเปฯ ปจฺฉิมํ ทิสํ สมุทฺทํ อชฺโฌคเหตฺวา ปจฺจุตฺตริตฺวา อุตฺตรํ ทิสํ ปวตฺตติ. อนฺวเทว ราชา จกฺกวตฺติ สทฺธึ จตุรงฺคินิยา เสนาย. ยสฺมึ โข ปน ภิกฺขเว ปเทเส จกฺกรตนํ ปติฏฺฐาติ, ตตฺร[๗] ราชา จกฺกวตฺติ วาสํ อุเปติ สทฺธึ จตุรงฺคินิยา เสนาย.

เย โข ปน ภิกฺขเว อุตฺตราย ทิสาย ปฏิราชาโน, เต ราชานํ จกฺกวตฺตึ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาหํสุ "เอหิ โข มหาราช, สฺวาคตํ [๘] มหาราช, สกนฺเต มหาราช, อนุสาส มหาราชาติ. ราชา จกฺกวตฺติ เอวมาห "ปาโณ น หนฺตพฺโพ, อทินฺนํ นาทาตพฺพํ,

---

๑ ฉ.,เท. ตตฺถ
๒ ฉ.,เท. เต
๓ ฉ.,เท.,อิ. ยถาภุตฺตญฺจ
๔ ฉ.,เท. อนุยนฺตา ภวนฺติ อิ. อนุยุตฺตา ภวนฺติ.
๕ ฉ.,เท. อชฺโฌคาเหตฺวา, เอวมุปริปิ.
๖ ฉ.,เท. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.
๗ ฉ.,เท. ตตฺถ
๘ ฉ.,เท. เต

กาเมสุมิจฺฉา น จริตพฺพา มุสา น ภาสิตพฺพา, มชฺชํ น ปาตพฺพํ, ยถาภูตญฺจ[๑] ภุญฺชถาติ. เย โข ปน ภิกฺขเว อุตฺตราย ทิสาย ปฏิราชาโน, เต รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส อนุยุตฺตา อเหสุ.[๒]

อถ โข ตํ ภิกฺขเว จกฺกรตนํ สมุทฺทปริยนฺตํ ปฐวึ อภิวิชินิตฺวา ตเมนฺ[๓] ราชธานึ ปจฺจาคนฺตฺวา รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส อนฺเตปุรทฺวาเร อกฺขาหตํ มญฺเญ ติฏฺฐติ รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส อนฺเตปุรทฺวารํ อุปโสภยมานนฺ. รญฺโญ ภิกฺขเว จกฺกวตฺติสฺส เอวรูปึ จกฺกรตนํ ปาตุภวติ.

[๒๕๘] ปุน จปรํ ภิกฺขเว รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส หตฺถิรตนํ ปาตุภวติ. สพฺพเสโต สตฺตปฺปติฏฺโฐ อิทฺธิมา เวหาสงฺคโม อุโปสโถ นาม นาคราชา. ตํ ทิสฺวาน รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส จิตฺตํ ปสีทติ "ภทฺทกํ วต โภ หตฺถิยานนฺ, สเจ ทมถนฺ อุเปยฺยาติ. อถ โข ตํ ภิกฺขเว หตฺถิรตนํ เสยฺยถาปิ นาม ภทฺโท หตฺถาชานีโย ทีฆรตฺตํ สุปริทนฺโต เอวเมว ทมถนฺ อุเปติ. ภูตปุพฺพนฺ ภิกฺขเว ราชา จกฺกวตฺติ ตเมว หตฺถิรตนํ วีมนฺสมาโน ปุพฺพณฺหสมยนฺ อภิรูหิตฺวา สมุทฺทปริยนฺตนฺ ปฐวึ อนุปริยายิตฺวา[๔] ตเมว ราชธานึ ปจฺจาคนฺตฺวา ปาตราสมกาสิ. รญฺโญ ภิกฺขเว จกฺกวตฺติสฺส เอวรูปึ หตฺถิรตนนฺ ปาตุภวติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส อสฺสรตนนฺ ปาตุภวติ. สพฺพเสโต กากสีโส[๕] มุญฺชเกโส อิทฺธิมา เวหาสงฺคโม วลาหโก นาม อสฺสราชา. ตํ ทิสฺวาน รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส จิตฺตํ ปสีทติ "ภทฺทกํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ยถาภุตฺตญฺจ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ภวนฺติ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ตเมว
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อนุสฺสายิตฺวา, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. กาพสีโส

วต โภ อสฺสยานํ, สเจ ทมถํ อุเปยฺยาติ. อถ โข ตํ ภิกฺขเว อสฺสรตนํ เสยฺยถาปิ นาม ภทฺโท อสฺสาชานีโย ทีฆรตฺตํ สุปริทนฺโต เอวเมว ทมถํ อุเปติ. ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว ราชา จกฺกวตฺติ ตเมว อสฺสรตนํ วีมํสมาโน ปุพฺพณฺหสมยํ อภิรูหิตฺวา สมุทฺทปริยนฺตํ ปฐวึ อนุปริยายิตฺวา ตเมว ราชธานึ ปจฺจาคนฺตฺวา ปาตราสมกาสิ. รญฺโญ ภิกฺขเว จกฺกวตฺติสฺส เอวรูปี อสฺสรตนา ปาตุภวติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส มณิรตนา ปาตุภวติ. โส โหติ มณิ เวพุริโย สุโภ โชติมา[๑] อฏฺฐํโส สุปริกมฺมกโต. ตสฺส โข ปน ภิกฺขเว มณิรตนสฺส อาภา สมนฺตา โยชนา ผุฏฺฐา โหติ. ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว ราชา จกฺกวตฺติ ตเมว มณิรตนา วีมํสมาโน จตุรงฺคินึ เสนา สนฺนยฺหิตฺวา มณึ ธชคฺคา อาโรเปตฺวา รตฺตนฺธการติมิสาย ปายาสิ. เย โข ปน ภิกฺขเว สมนฺตา คามา อเหสุ. เต เตโนภาเสน กมฺมนฺเต ปโยเชสุ 'ทิวาติ มญฺญมานา. รญฺโญ ภิกฺขเว จกฺกวตฺติสฺส เอวรูปี มณิรตนา ปาตุภวติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส อิตฺถีรตนา ปาตุภวติ. สา อภิรูปา ทสฺสนียา ปาสาทิกา ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคตา นาติทีฆา นาติรสฺสา นาติกิสา นาติถูลา นาติกาฬิกา[๒] นาจฺโจทาตา, อติกฺกนฺตา มานุสึ วณฺณึ, อปฺปตฺตา ทิพฺพึ วณฺณึ. ตสฺส โข ปน ภิกฺขเว อิตฺถีรตนสฺส เอวรูโป กายสมฺผสฺโส โหติ. เสยฺยถาปิ นาม ตุลปิจุโน วา กปฺปาสปิจุโน วา. ตสฺส โข ปน ภิกฺขเว อิตฺถีรตนสฺส สีเต อุณฺหานิ คตฺตานิ โหนฺติ, อุณฺเห สีตานิ คตฺตานิ โหนฺติ. ตสฺส โข ปน ภิกฺขเว อิตฺถีรตนสฺส กายโต จนฺทนคนฺโธ วายติ,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ชาติมา [๒] สี.,อิ. นาติกาฬี

มุขโต อุปฺปลคนฺโธ วายติ. ตํ โข ปน ภิกฺขเว อิตฺถีรตนํ [๑] จกฺกวตฺติสฺส ปุพฺพุฏฺฐายินี โหติ ปจฺฉานิปาตินี กึการปฏิสฺสาวินี มนาปจารินี ปิยวาทินี. ตํ โข ปน ภิกฺขเว อิตฺถีรตนํ ราชานํ จกฺกวตฺตึ มนสาปิ โน อติจรติ, กุโต ปน กาเยน. รญฺโญ ภิกฺขเว จกฺกวตฺติสฺส เอวรูปี อิตฺถีรตนํ ปาตุภวติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส คหปติรตนํ ปาตุภวติ. ตสฺส กมฺมวิปากชํ ทิพฺพํ จกฺขุ ปาตุภวติ, เยน นิธึ ปสฺสติ สสฺสามิกมฺปิ อสฺสามิกมฺปิ. โส ราชานํ จกฺกวตฺตึ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห "อปฺโปสฺสุกฺโก ตฺวํ เทว โหหิ. อหนฺเต ธเนน ธนกรณียํ กริสฺสามีติ. ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว จกฺกวตฺติ[๒] ตเมว คหปติรตนํ วีมํสมาโน นาวํ อภิรูหิตฺวา มชฺเฌ คงฺคาย นทิยา โสตํ โอคาหิตฺวา[๓] คหปติ-รตนํ เอตทโวจ "อตฺโถ เม คหปติ หิรญฺญสุวณฺเณนาติ. "เตนหิ มหาราช เอกํ ตีรํ นาวา อุเปตูติ. "อิเธว เม คหปติ อตฺโถ หิรญฺญสุวณฺเณนาติ. อถ โข ตํ ภิกฺขเว คหปติรตนํ อุโภหิ หตฺเถหิ อุทเก[๔] โอมสิตฺวา ปูรํ หิรญฺญสุวณฺณสฺส กุมฺภึ อุทฺธริตฺวา ราชานํ จกฺกวตฺตึ เอตทโวจ. "อลเมตฺตาวตา มหาราช, กตเมตฺตาวตา มหาราช, ปูชิตเมตฺตาวตา มหาราชาติ. ราชา จกฺกวตฺติ เอวมาห "อลเมตฺตาวตา คหปติ, กตเมตฺตาวตา คหปติ, ปูชิตเมตฺตาวตา คหปตีติ. รญฺโญ ภิกฺขเว จกฺกวตฺติสฺส เอวรูปี คหปติรตนํ ปาตุภวติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส ปริณายกรตนํ[๕] ปาตุภวติ. ปณฺฑิโต พฺยตฺโต เมธาวี ปฏิพโล ราชานํ จกฺกวตฺตึ อุปฏฺฐเปตพฺพํ[๖] อุปฏฺฐาเปตุ,[๖] อปยาเปตพฺพํ อปยาเปตุ, ฐเปตพฺพํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. รญฺโญ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ราชา จกฺกวตฺตี
[๓] สี.,อิ. โอคเหตฺวา
[๔] อิ. อุทกํ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ปริณายกรตนํ
[๖-๖] ฉ.,เท. อุปยาเปตพฺพํ อุปยาเปตุ.

ฯเปตุ. โส ราชานํ จกฺกวตฺตึ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห "อปฺโปสฺสุกฺโก ตฺวํ เทว โหหิ, อหมนุสาสิสฺสามีติ. รญฺโญ ภิกฺขเว จกฺกวตฺติสฺส เอวรูปี ปรินายกรตนํ ปาตุภวติ. ราชา ภิกฺขเว จกฺกวตฺติ อิเมหิ [๑] รตเนหิ สมนฺนาคโต โหติ.

[๒๔๙] กตมาหิ จตูหิ อิทฺธีหิ. อิธ ภิกฺขเว ราชา จกฺกวตฺติ อภิรูโป โหติ ทสฺสนีโย ปาสาทิโก ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต อติวิย อญฺเญหิ มนุสฺเสหิ. ราชา ภิกฺขเว จกฺกวตฺติ อิมาย ปฐมาย อิทฺธิยา สมนฺนาคโต โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ราชา จกฺกวตฺติ ทีฆายุโก โหติ จิรฏฺฐิติโก อติวิย อญฺเญหิ มนุสฺเสหิ. ราชา ภิกฺขเว จกฺกวตฺติ อิมาย ทุติยาย อิทฺธิยา สมนฺนาคโต โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ราชา จกฺกวตฺติ อปฺปาพาโธ โหติ อปฺปาตงฺโก สมเวปากินิยา คหณิยา สมนฺนาคโต นาติสีตาย นาจฺจุณฺหาย อติวิย อญฺเญหิ มนุสฺเสหิ. ราชา ภิกฺขเว จกฺกวตฺติ อิมาย ตติยาย อิทฺธิยา สมนฺนาคโต โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ราชา จกฺกวตฺติ พฺราหฺมณคหปติกานํ ปิโย โหติ มนาโป. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปิตา ปุตฺตานํ ปิโย โหติ มนาโป, เอวเมว โข ภิกฺขเว ราชา จกฺกวตฺติ พฺราหฺมณคหปติกานํ ปิโย โหติ มนาโป. รญฺโญ[๒] ภิกฺขเว จกฺกวตฺติสฺส พฺราหฺมณคหปติกา ปิยา โหนฺติ มนาปา. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปิตุ ปุตฺตา ปิยา โหนฺติ มนาปา; เอวเมว โข ภิกฺขเว รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส พฺราหฺมณคหปติกา ปิยา โหนฺติ มนาปา.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สตฺตหิ [๒] ฉ.,เท.,อิ. รุญฺโญปิ

ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว ราชา จกฺกวตฺติ จตุรงฺคินิยา เสนาย อุยฺยานภูมึ นิยฺยาสิ. อถ โข ภิกฺขเว พฺราหฺมณคหปติกา ราชานํ จกฺกวตฺตึ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาหํสุ "อตรมาโน เทว ยาหิ, ยถา ตํ มยํ จิรตรํ ปสฺเสยฺยามาติ. ราชาปิ ภิกฺขเว จกฺกวตฺติ สารถึ อามนฺเตสิ "อตรมาโน สารถิ เปเสหิ, ยถาหํ[๑] พฺราหฺมณคหปติเก จิรตรํ ปสฺเสยฺยนฺติ.[๑] ราชา ภิกฺขเว จกฺกวตฺติ อิมาย จตุตฺถาย อิทฺธิยา สมนฺนาคโต โหติ. ราชา ภิกฺขเว จกฺกวตฺติ อิมาหิ จตูหิ อิทฺธีหิ สมนฺนาคโต โหติ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, อปิ นุ โข ราชา จกฺกวตฺติ อิเมหิ สตฺตหิ รตเนหิ สมนฺนาคโต อิมาหิ จตูหิ จ อิทฺธีหิ ตโตนิทานํ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวทิเยถาติ. "เอกเมเกนปิ [๒] ภนฺเต รตเนน สมนฺนาคโต ราชา จกฺกวตฺติ ตโตนิทานํ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวทิเยถ, โก ปน วาโท สตฺตหิ รตเนหิ จตูหิ จ อิทฺธีหีติ.

[๒๖๐] อถ โข ภควา ปริตฺตํ ปาณิมตฺตํ ปาสาณํ คเหตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, กตโม นุ โข มหนฺตตโร, โย จายํ มยา ปริตฺโต ปาณิมตฺโต ปาสาโณ คหิโต, [๓] หิมวา ปพฺพตราชาติ. "อปฺปมตฺตโก อยํ ภนฺเต ภควตา ปริตฺโต ปาณิมตฺโต ปาสาโณ คหิโต, หิมวนฺตํ ปพฺพตราชานํ อุปนิธาย สงฺขมฺปิ น อุเปติ; กลภาคมฺปิ น อุเปติ; อุปนิธมฺปิ น อุเปตีติ. "เอวเมว โข ภิกฺขเว อยํ ราชา จกฺกวตฺติ สตฺตหิ รตเนหิ สมนฺนาคโต จตูหิ จ อิทฺธีหิ ตโตนิทานํ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. ตํ ทิพฺพสฺส สุขสฺส อุปนิธาย สงฺขมฺปิ น อุเปติ; กลภาคมฺปิ น อุเปติ; อุปนิธมฺปิ น อุเปติ.

[๑-๑] ฉ.,เท. ยถา มํ พฺราหฺมณคหปติกา จิรตรํ ปสฺเสยฺยุ.
[๒] สี.,อิ. เอกเมเกนปิ เตน [๓] ฉ.,เท. โย จ

ส โข โส ภิกฺขเว ปณฺฑิโต สเจ กทาจิ กรหจิ ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน มนุสฺสตฺตํ อาคจฺฉติ, ยานิ ตานิ อุจฺจากุลานิ ขตฺติยมหาสาลกุลํ วา พฺราหฺมณมหาสาลกุลํ วา คหปติมหาสาลกุลํ วา ตถารูเป กุเล ปจฺฉา ชายติ อทฺเธ[๑] มหทฺธเน มหาโภเค ปหูตชาตรูปรชเต ปหูตวิตฺตูปกรเณ ปหูตธนธญฺเญ. โส จ โหติ อภิรูโป ทสฺสนีโย ปาสาทิโก ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต ลาภี อนฺนสฺส ปานสฺส วตฺถสฺส ยานสฺส มาลาคนฺธวิเลปนสฺส เสยฺยาวสถปทีเปยฺยสฺส. โส กาเยน สุจริตํ จรติ วาจาย สุจริตํ จรติ มนสา สุจริตํ จรติ. โส กาเยน สุจริตํ จริตฺวา วาจาย สุจริตํ จริตฺวา มนสา สุจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อกฺขธุตฺโต ปจเมเนว กฬคฺคเหน มหนฺตํ โภคกฺขนฺธํ อธิคจฺเฉยฺย. อปฺปมตฺตโก โส ภิกฺขเว กฬคฺคโห, ยํ โข[๒] โส อกฺขธุตฺโต ปจเมเนว กฬคฺคเหน มหนฺตํ โภคกฺขนฺธํ อธิคจฺเฉยฺย. อถ โข อยเมว ตโต มหนฺตตโร กฬคฺคโห. ยํ โส ปณฺฑิโต กาเยน สุจริตํ จริตฺวา วาจาย สุจริตํ จริตฺวา มนสา สุจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. อยํ ภิกฺขเว เกวลา ปริปูรา ปณฺฑิตภูมีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

นวมํ พาลปณฺฑิตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. อฑฺเฒ [๒] ฉ.,เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ..

๑๐. เทวทูตสุตฺตํ

[๒๖๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เทฺว อคารา สทฺวารา. ตตฺร[๑] จกฺขุมา ปุริโส มชฺเฌ จิโต ปสฺเสยฺย มนุสฺเส เคหํ ปวิสนฺเตปิ นิกฺขมนฺเตปิ อนุสญฺจรนฺเตปิ[๒] อนุวิจรนฺเตปิ; เอวเมว โข อหํ ภิกฺขเว ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต, ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานามิ[๓] "อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา; เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนา. อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา; เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา มนุสฺเสสุ อุปฺปนฺนา[๔] อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา; เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปิตฺติวิสยํ[๕] อุปปนฺนา. อิเม วา ปน โภนฺโต

---

[๑] ฉ.,เท. ตตฺถ
[๒] ฉ.,เท. อนุจงฺกมนฺเตปิ
[๓] อิ. ปสฺสามิ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อุปปนฺนา
[๕] ฉ.,เท.,อิ. เปตฺติวิสยํ

สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา; เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ติรจฺฉานโยนึ อุปปนฺนา. อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา; เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปนฺนาติ.

[๒๖๒] ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา นานาพาหาสุ คเหตฺวา ยมสฺส รญฺโญ ทสฺเสนฺติ “อยํ เทว ปุริโส อเมตฺเตยฺโย[๑] อสามญฺโญ อพฺรหฺมญฺโญ[๒] น กุเล เชฏฺฐาปจายี.[๓] อิมสฺส เทโว ทณฺฑํ ปเณตูติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา ปฐมํ เทวทูตํ สมนุยุญฺชติ สมนุคฺคาหติ[๔] สมนุภาสติ “อมฺโภ ปุริส น ตฺวํ อทฺทส มนุสฺเสสุ ปฐมํ เทวทูตं ปาตุภูตนฺติ. โส เอวมาห “นาทฺทสํ ภนฺเตติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา เอวมาห “อมฺโภ ปุริส น ตฺวํ อทฺทส มนุสฺเสสุ ทหรๅ กุมารๅ มนฺทๅ อุตฺตานเสยฺยกๅ สเก มุตฺตกรีเส ปลิปนฺนๅ เสมานนฺติ. โส เอวมาห “อทฺทสํ ภนฺเตติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา เอวมาห “อมฺโภ ปุริส ตสฺส เต วิญฺญุสฺส สโต มหลฺลกสฺส น เอตทโหสิ “อหมฺปิ โขมฺหิ ชาติธมฺโม ชาตึ อนตีโต. หนฺทาหๅ กลฺยาณๅ กโรมิ กาเยน วาจาย มนสาติ. โส เอวมาห “นาสกฺขิสฺสๅ ภนฺเต ปมาทสฺสๅ ภนฺเตติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา เอวมาห “อมฺโภ ปุริส ปมาทวตาย น กลฺยาณมกาสิ กาเยน วาจาย มนสา. ตคฺฆ ตฺวํ อมฺโภ ปุริส

---

[๑] ฉ.,เท. อมตฺเตยฺโย อเปตฺเตยฺโย [๒] ฉ.,เท. อพฺราหฺมญฺโญ
[๓] อิ. เชฏฺฐาปจฺจยี [๔] ฉ.,เท. สมนุคาหติ

ตถา กริสฺสนฺติ, ยถาตํ ปมตฺตํ ตํ โข ปน เต เอตํ ปาปกมฺมํ เนว มาตรา กตํ, น ปิตรา กตํ, น ภาตรา กตํ, น ภคินิยา กตํ, น มิตฺตามจฺเจหิ กตํ, น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ, น สมณพฺราหฺมเณหิ กตํ, น เทวตาหิ กตํ, ตยาเวตํ ปาปกมฺมํ กตํ, ตฺวญฺเญวเตสฺส วิปากํ ปฏิสํเวทิสฺสสีติ.

[๒๖๓] ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา ปรมํ เทวทูตํ สมนุยุญฺชิตฺวา สมนุคฺคาหิตฺวา สมนุภาสิตฺวา ทุติยํ เทวทูตํ สมนุยุญฺชติ สมนุคฺคาหติ สมนุภาสติ "อมฺโภ ปุริส น ตฺวํ อทฺทส มนุสฺเสสุ ทุติยํ เทวทูตํ ปาตุภูตนฺติ. โส เอวมาห "นาทฺทสํ ภนฺเตติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา เอวมาห "อมฺโภ ปุริส น ตฺวํ อทฺทส มนุสฺเสสุ อิตฺถึ วา ปุริสํ วา อสีติกํ[๑] วา นวุติกํ วา วสฺสสติกํ วา ชาติยา[๑] ชิณฺณํ โคปานสิวงฺกํ โภคฺคํ ทณฺฑปรายนํ ปเวธมานํ คจฺฉนฺตํ อาตุรํ คตโยพฺพนํ ขณฺฑทนฺตํ ปลิตเกสํ วิลูนขลิตสิรๆ[๒] วลีนๆ[๓] ติลกาหตคตฺตนฺติ. โส เอวมาห "อทฺทสํ ภนฺเตติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา เอวมาห "อมฺโภ ปุริส ตสฺส เต วิญฺญุสฺส สโต มหลฺลกสฺส น เอตทโหสิ 'อหมฺปิ โขมฺหิ ชราธมฺโม, ชรํ อนตีโต. หนฺทาหํ กลฺยาณํ กโรมิ กาเยน วาจาย มนสาติ. โส เอวมาห "นาสกฺขิสฺสํ ภนฺเต, ปมาทสฺสํ ภนฺเตติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา เอวมาห "อมฺโภ ปุริส ปมาทวตาย น กลฺยาณมกาสิ กาเยน วาจาย มนสา. ตคฺฆ ตฺวํ อมฺโภ ปุริส ตถา กริสฺสนฺติ, ยถาตํ ปมตฺตํ.[๔] ตํ โข ปน เต เอตํ ปาปกมฺมํ เนว มาตรา กตํ, น ปิตรา กตํ, น ภาตรา กตํ, น ภคินิยา กตํ,

---

[๑-๑] ฉ.,เท. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๒] สี. ขลิตสีโรวลินํ ฉ.,เท. ขลิตสิรๆ
[๓] ฉ.,เท. วลินๆ
[๔] อิ. ปามตฺตํ

น มิตฺตามจฺเจหิ กตํ, น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ, น สมณพฺราหฺมเณหิ กตํ, น เทวตาหิ กตํ, ตยาเวตํ ปาปกมฺมํ กตํ, ตฺวญฺเญวเตสฺส วิปากํ ปฏิสํเวทิสฺสสีติ.

[๒๖๔] ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา ทุติยํ เทวทูตํ สมนุยุญฺชิตฺวา สมนุคฺคาหิตฺวา สมนุภาสิตฺวา ตติยํ เทวทูตํ สมนุยุญฺชติ สมนุคฺคาหติ สมนุภาสติ "อมฺโภ ปุริส น ตฺวํ อทฺทส มนุสฺเสสุ ตติยํ เทวทูตํ ปาตุภูตนฺติ. โส เอวมาห "นาทฺทสํ ภนฺเตติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา เอวมาห "อมฺโภ ปุริส น ตฺวํ อทฺทส มนุสฺเสสุ อิตฺถึ วา ปุริสํ วา อาพาธิกํ ทุกฺขิตํ พาฬฺหคิลานํ สเก มุตฺตกรีเส ปลิปนฺนํ เสมานํ อญฺเญหิ วุฏฺฐาปิยมานํ อญฺเญหิ ปเวสิยมานนฺติ.[๑] โส เอวมาห "อทฺทสํ ภนฺเตติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา เอวมาห "อมฺโภ ปุริส ตสฺส เต วิญฺญุสฺส สโต มหลฺลกสฺส น เอตทโหสิ 'อหมฺปิ โขมฺหิ พฺยาธิธมฺโม, พฺยาธิ๎ อนตีโต. หนฺทาหํ กลฺยาณํ กโรมิ กาเยน วาจาย มนสาติ. โส เอวมาห "นาสกฺขิสฺสํ ภนฺเต, ปมาทสฺสํ ภนฺเตติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา เอวมาห "อมฺโภ ปุริส ปมาทวตาย น กลฺยาณมกาสิ กาเยน วาจาย มนสา. ตคฺฆ ตฺวํ อมฺโภ ปุริส ตถา กริสฺสนฺติ, ยถาตํ ปมตฺตํ. ตํ โข ปน เต เอตํ ปาปกมฺมํ เนว มาตรา กตํ, น ปิตรา กตํ, น ภาตรา กตํ, น ภคินิยา กตํ, น มิตฺตามจฺเจหิ กตํ, น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ, น สมณพฺราหฺมเณหิ กตํ, น เทวตาหิ กตํ, ตยาเวตํ ปาปกมฺมํ กตํ, ตฺวญฺเญวเตสฺส วิปากํ ปฏิสํเวทิสฺสสีติ.

---

[๑] ฉง,เท.,อิ. สเวสิยมานนฺติ.

[๒๖๕] ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา ตติยํ เทวทูตํ สมนุยุญฺชิตฺวา สมนุคฺคาหิตฺวา สมนุภาสิตฺวา จตุตฺถํ เทวทูตํ สมนุยุญฺชติ สมนุคฺคาหติ สมนุภาสติ “อมฺโภ ปุริส น ตฺวํ อทฺทส มนุสฺเสสุ จตุตฺถํ เทวทูตํ ปาตุภูตนฺติ. โส เอวมาห “นาทฺทสํ ภนฺเตติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา เอวมาห “อมฺโภ ปุริส น ตฺวํ อทฺทส มนุสฺเสสุ ราชาโน โจรํ อาคุจาริๆ คเหตฺวา วิวิธา กมฺมการณา กาเรนฺเต กสาหิปิ ตาเพนฺเต เวตฺเตหิปิ ตาเพนฺเต อทฺธทณฺฑเกหิปิ ตาเพนฺเต หตฺถมฺปิ ฉินฺทนฺเต ปาทมฺปิ ฉินฺทนฺเต หตฺถปาทมฺปิ ฉินฺทนฺเต กณฺณมฺปิ ฉินฺทนฺเต นาสมฺปิ ฉินฺทนฺเต กณฺณนาสมฺปิ ฉินฺทนฺเต พิลงฺคถาลิกมฺปิ กโรนฺเต สงฺขมุณฺฑิกมฺปิ กโรนฺเต ราหุมุขมฺปิ กโรนฺเต โชติมาลิกมฺปิ กโรนฺเต หตฺถปชฺโชติกมฺปิ กโรนฺเต เอรก-วตฺติกมฺปิ กโรนฺเต จีรกวาสิกมฺปิ กโรนฺเต เอเณยฺยกมฺปิ กโรนฺเต พฬิสมำสิกมฺปิ กโรนฺเต กหาปณกมฺปิ กโรนฺเต ขาราปตจฺฉิกมฺปิ กโรนฺเต ปลิฆปริวตฺติกมฺปิ กโรนฺเต ปลาลปีฐกมฺปิ กโรนฺเต ตตฺเตนปิ เตเลน โอสิญฺจนฺเต สุนเขหิปิ ขาทาเปนฺเต ชีวนฺตมฺปิ สูเล อุตฺตาเสนฺเต อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺเตติ. โส เอวมาห “อทฺทสํ ภนฺเตติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา เอวมาห “อมฺโภ ปุริส ตสฺส เต วิญฺญุสฺส สโต มหลฺลกสฺส น เอตทโหสิ “เย กิร โภ ปาปกานิ กมฺมานิ กโรนฺติ, เต ทิฏฺเฐว ธมฺเม เอวรูปา วิวิธา กมฺมการณา กรียนฺติ, กิมงฺคํ ปน ปรตฺถ. หนฺทาหํ กลฺยาณํ กโรมิ กาเยน วาจาย มนสาติ. โส เอวมาห “นาสกฺขิสฺสํ ภนฺเต, ปมาทสฺสํ ภนฺเตติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา เอวมาห “อมฺโภ ปุริส ปมาทวตาย น กลฺยาณมกาสิ กาเยน วาจาย มนสา. ตคฺฆ ตฺวํ

อมฺโภ ปุริส ตถา กริสฺสนฺติ, ยถาตํ ปมตฺตํ. ตํ โข ปน เต เอตํ ปาปกมฺมํ เนว มาตรา กตํ, น ปิตรา กตํ, น ภาตรา กตํ, น ภคินิยา กตํ, น มิตฺตามจฺเจหิ กตํ, น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ, น สมณพฺราหฺมเณหิ กตํ, น เทวตาหิ กตํ, ตยาเวตํ ปาปกมฺมํ กตํ, ตฺวญฺเญวเตสฺส วิปากํ ปฏิสํเวทิสฺสสีติ.

[๒๖๖] ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา จตุตฺถํ เทวทูตํ สมนุยุญฺชิตฺวา สมนุภาสิตฺวา สมนุคฺคาหิตฺวา ปญฺจมํ เทวทูตํ สมนุยุญฺชติ สมนุคฺคาหติ สมนุภาสติ "อมฺโภ ปุริส น ตฺวํ อทฺทส มนุสฺเสสุ ปญฺจมํ เทวทูตํ ปาตุภูตนฺติ. โส เอวมาห "นาทฺทสํ ภนฺเตติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา เอวมาห "อมฺโภ ปุริส น ตฺวํ อทฺทส มนุสฺเสสุ อิตฺถึ วา ปุริสํ วา เอกาหมตํ วา ทฺวีหมตํ วา ตีหมตํ วา อุทฺธุมาตกํ วินีลกํ วิปุพฺพกชาตนฺติ. โส เอวมาห "อทฺทสํ ภนฺเตติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา เอวมาห "อมฺโภ ปุริส ตสฺส เต วิญฺญุสฺส สโต มหลฺลกสฺส น เอตทโหสิ "อหมฺปิ โขมฺหิ มรณธมฺโม, มรณํ อนตีโต. หนฺทาหํ กลฺยาณํ กโรมิ กาเยน วาจาย มนสาติ. โส เอวมาห "นาสกฺขิสฺสํ ภนฺเต, ปมาทสฺสํ ภนฺเตติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา เอวมาห "อมฺโภ ปุริส ปมาทวตาย น กลฺยาณมกาสิ กาเยน วาจาย มนสา. ตคฺฆ ตฺวํ อมฺโภ ปุริส ตถา กริสฺสนฺติ ยถาตํ ปมตฺตํ. ตํ โข ปน เต เอตํ ปาปกมฺมํ เนว มาตรา กตํ, น ปิตรา กตํ, น ภาตรา กตํ, น ภคินิยา กตํ, น มิตฺตามจฺเจหิ กตํ, น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ, น สมณพฺราหฺมเณหิ กตํ, น เทวตาหิ กตํ, ตยาเวตํ ปาปกมฺมํ กตํ, ตฺวญฺเญวเตสฺส วิปากํ ปฏิสํเวทิสฺสสีติ.

[๒๖๗] ตเมนํ ภิกฺขเว ยโม ราชา ปญฺจมํ เทวทูตํ สมนุยุญฺชิตฺวา สมนุคฺคาหิตฺวา สมนุภาสิตฺวา ตุณฺหี โหติ. ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา ปญฺจวิธพนฺธนํ นาม กมฺมกรณํ[๑] กโรนฺติ, ตตฺตํ อโยขีลํ[๒] หตฺเถ คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขีลํ ทุติเย หตฺเถ คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขีลํ ปาเท คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขีลํ ทุติเย ปาเท คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขีลํ มชฺเฌ อุรสฺมึ คเมนฺติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลํ กโรติ ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติ. ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา สโวสิตฺวา กุฐารีหิ ตจฺฉนฺติ ฯเปฯ ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา อุทฺธปาทํ อโธสิรํ คเหตฺวา[๓] วาสีหิ ตจฺฉนฺติ ฯเปฯ ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา รเถ โยเชตฺวา ตตฺตาย[๔] ภูมิยา[๕] อาทิตฺตาย [๖] สมฺปชฺชลิตาย สญฺโชติภูตาย สาเรนฺติปิ ปจฺจาสาเรนฺติปิ ฯเปฯ ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา มหนฺตํ องฺคารปพฺพตํ อาทิตฺตํ สมฺปชฺชลิตํ สญฺโชติภูตํ อาโรเปนฺติปิ โอโรเปนฺติปิ ฯเปฯ ตเมตํ ภิกฺขเว นิรยปาลา อุทฺธปาทํ อโธสิรํ คเหตฺวา ตตฺตาย โลหกุมฺภิยา ปกฺขิปนฺติ อาทิตฺตาย สมฺปชฺชลิตาย สญฺโชติภูตาย. โส ตตฺถ เผณุทฺเทหกํ ปจฺจติ. โส ตตฺถ เผณุทฺเทหกํ ปจฺจมาโน สกิมฺปิ อุทฺธํ คจฺฉติ, สกิมฺปิ อโธ คจฺฉติ, สกิมฺปิ ติริยํ คจฺฉติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลํ กโรติ, ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติ. ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา มหานิรเย ปกฺขิปนฺติ. โส โข ปน ภิกฺขเว มหานิรโย

---

[๑] ฉ.,เท. กมฺมการณํ
[๒] ฉ.,เท. อโยขิลํ
[๓] อิ. ฉเปตฺวา
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๖] ฉ.,เท.,อิ. ปจฺวิยา

จตุกฺกณฺโณ จตุทฺวาโร วิภตฺโต ภาคโส มิโต
อโยปาการปริยนฺโต อยสา ปฏิกุชฺชิโต.
ตสฺส[๑] อโยมยา ภูมิ ชลิตา เตชสา ยุตฺตา
สมนฺตา โยชนสตํ ผริตฺวา ติฏฺฐติ สพฺพทา.

[๒๖๘] ตสฺส โข ปน ภิกฺขเว มหานิรยสฺส ปุรตฺถิมาย ภิตฺติยา อจฺจิ อุฏฺฐหิตฺวา ปจฺฉิมาย ภิตฺติยา ปฏิหญฺญติ. ปจฺฉิมาย ภิตฺติยา อจฺจิ อุฏฺฐหิตฺวา ปุรตฺถิมาย ภิตฺติยา ปฏิหญฺญติ. อุตฺตราย ภิตฺติยา อจฺจิ อุฏฺฐหิตฺวา ทกฺขิณาย ภิตฺติยา ปฏิหญฺญติ. ทกฺขิณาย ภิตฺติยา อจฺจิ อุฏฺฐหิตฺวา อุตฺตราย ภิตฺติยา ปฏิหญฺญติ. เหฏฺฐา อจฺจิ อุฏฺฐหิตฺวา อุปริ ปฏิหญฺญติ อุปริโต อจฺจิ อุฏฺฐหิตฺวา เหฏฺฐา ปฏิหญฺญติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลํ กโรติ, ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติ.

โหติ โข โส ภิกฺขเว สมโย, ยํ กทาจิ กรหจิ ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน ตสฺส มหานิรยสฺส ปุรตฺถิมทฺวารํ อปาปุรียติ. โส ตตฺถ สีเฆน ชเวน ธาวติ. ตสฺส สีเฆน ชเวน ธาวโต ฉวิมฺปิ ฑยฺหติ, จมฺมมฺปิ ฑยฺหติ, มํสมฺปิ ฑยฺหติ, นหารุมฺปิ ฑยฺหติ, อฏฺฐีนิปิ สมฺปธูมายนฺติ,[๒] อุพฺภตํ ตาทิสเมว โหติ. ยโต จ โข โส ภิกฺขเว พหุสมฺปตฺโต โหติ, อถ ตํ ทฺวารํ ปิถียติ.[๓] โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลํ กโรติ, ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติ.

โหติ โข โส ภิกฺขเว สมโย, ยํ กทาจิ กรหจิ ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน ตสฺส มหานิรยสฺส ปจฺฉิมทฺวารํ อปาปุรียติ ฯเปฯ

---

[๑] "ตตฺตาติปิ ปาโฐ.
[๒] ฉ.,เท. สมฺปธูปายนฺติ.
[๓] ฉ.,เท. ปิธียติ.

อุตฺตรทฺวารํ อปาปุรียติ ฯเปฯ ทกฺขิณทฺวารํ อปาปุรียติ. โส ตตฺถ สีเฆน ชเวน ธาวติ, ตสฺส สีเฆน ชเวน ธาวโต ฉวิมฺปิ ฑยฺหติ, จมฺมมฺปิ ฑยฺหติ, มํสมฺปิ ฑยฺหติ, นหารุมฺปิ ฑยฺหติ, อฏฺฐีนิปิ สมฺปธูมายนฺติ, อุพฺภตํ ตาทิสเมว โหติ. ยโต จ โข โส ภิกฺขเว พหุสมฺปตฺโต โหติ, อถ ตํ ทฺวารํ ปิถียติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลํ กโรติ, ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติ.

โหติ โข โส ภิกฺขเว สมโย, ยํ กทาจิ กรหจิ ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน ตสฺส มหานิรยสฺส ปุรตฺถิมทฺวารํ อปาปุรียติ. โส ตตฺถ สีเฆน ชเวน ธาวติ, ตสฺส สีเฆน ชเวน ธาวโต ฉวิมฺปิ ฑยฺหติ, จมฺมมฺปิ ฑยฺหติ, มํสมฺปิ ฑยฺหติ, นหารุมฺปิ ฑยฺหติ, อฏฺฐีนิปิ สมฺปธูมายนฺติ, อุพฺภตํ ตาทิสเมว โหติ. โส เตน ทฺวาเรน นิกฺขมติ.

[๒๖๙] ตสฺส โข ปน ภิกฺขเว มหานิรยสฺส สมนนฺตราสหิตเมว มหนฺโต คูถนิรโย, โส ตตฺถ ปตติ. ตสฺมึ โข ปน ภิกฺขเว คูถนิรเย สูจิมุขา ปาณา ฉวึ ฉินฺทนฺติ, ฉวึ เฉตฺวา จมฺมํ ฉินฺทนฺติ, จมฺมํ เฉตฺวา มํสํ ฉินฺทนฺติ, มํสํ เฉตฺวา นหารุๆ ฉินฺทนฺติ, นหารุๆ เฉตฺวา อฏฺฐึ ฉินฺทนฺติ, อฏฺฐึ เฉตฺวา อฏฺฐิมิญฺชํ ขาทนฺติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลํ กโรติ, ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติ.

ตสฺส โข ปน ภิกฺขเว คูถนิรยสฺส สมนนฺตราสหิตเมว มหนฺโต กุกฺกุลนิรโย. โส ตตฺถ ปตติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวเทติ น จ ตาว กาลํ กโรติ, ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติ.

ตสฺส โข ปน ภิกฺขเว กุกฺกุลนิรยสฺส สมนนฺตราสหิตเมว มหนฺตํ สิมฺพลิวนํ อุจฺจุ[๑] โยชนสมุคฺคตํ[๒] โสพสงฺคุลิกณฺฏกํ[๓] อาทิตฺตํ สมฺปชฺชลิตํ สญฺโชติภูตํ. ตํ ตตฺถ อาโรเปนฺติปิ โอโรเปนฺติปิ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลํ กโรติ, ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติ.

ตสฺส โข ปน ภิกฺขเว สิมฺพลิวนสฺส สมนนฺตราสหิตเมว มหนฺตํ อสิปตฺตวนํ. โส ตตฺถ ปวิสติ. ตสฺส วาเตริตานิ ปตฺตานิ [๔] หตฺถมฺปิ ฉินฺทนฺติ, ปาทมฺปิ ฉินฺทนฺติ, หตฺถปาทมฺปิ ฉินฺทนฺติ, กณฺณมฺปิ ฉินฺทนฺติ, นาสมฺปิ ฉินฺทนฺติ, กณฺณนาสมฺปิ ฉินฺทนฺติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลํ กโรติ, ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติ.

ตสฺส โข ปน ภิกฺขเว, อสิปตฺตวนสฺส สมนนฺตราสหิตเมว มหตี ขาโรทกา นที, โส ตตฺถ ปตติ. โส ตตฺถ อนุโสตมฺปิ วุยฺหติ, ปฏิโสตมฺปิ วุยฺหติ, อนุโสตปฏิโสตมฺปิ วุยฺหติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลํ กโรติ, ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติ.

[๒๗๐] ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา พหิเสน[๕] อุทฺธริตฺวา ถเล ปติฏฺฐาเปตฺวา เอวมาหํสุ "อมฺโภ ปุริส, กึ อิจฺฉสีติ. โส เอวมาห "ชิฆจฺฉิโตสฺมิ ภนฺเตติ. ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา ตตฺเถน อโยสงฺกุนา มุขํ วิวริตฺวา อาทิตฺเตน สมฺปชฺชลิเตน สญฺโชติภูเตน ตตฺตํ โลหคุฬํ มุเข ปกฺขิปนฺติ อาทิตฺตํ สมฺปชฺชลิตํ สญฺโชติภูตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อุทฺธ์ [๒] ฉ.,เท. โยชนมุคฺคตํ
[๓] ฉ.,เท. โสพสงฺคุลกณฺฏกํ อิ. โสพสํคุลกณฺฏกํ
[๔] ฉ.,เท. ปติตานิ [๕] ฉ.,เท. พลีเสน

โส ตสฺส โอฏฺฐมฺปิ ฑยฺหติ,[๑] มุขมฺปิ ฑยฺหติ, กณฺฐมฺปิ ฑยฺหติ, อุทรมฺปิ[๒] ฑยฺหติ, อนฺตมฺปิ อนฺตคุณมฺปิ อาทาย อโธภาคา นิกฺขมติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลํ กโรติ, ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติ.

ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา เอวมาหํสุ "อมฺโภ ปุริส กึ อิจฺฉสีติ. โส เอวมาห "ปิปาสิโตสฺมิ ภนฺเตติ. ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา ตตฺเตน อโยสงฺกุนา มุขํ วิวริตฺวา อาทิตฺเตน สมฺปชฺชลิเตน สญฺโชติภูเตน ตตฺตํ ตมฺพโลหํ มุเข อาสิญฺจนฺติ อาทิตฺตํ สมฺปชฺชลิตํ สญฺโชติภูตํ. ตํ ตสฺส โอฏฺฐมฺปิ ฑยฺหติ, มุขมฺปิ ฑยฺหติ, กณฺฐมฺปิ ฑยฺหติ, อุทรมฺปิ ฑยฺหติ, อนฺตมฺปิ อนฺตคุณมฺปิ อาทาย อโธภาคา นิกฺขมติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลํ กโรติ, ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติ. ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา ปุน มหานิรเย ปกฺขิปนฺติ.

ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว ยมสฺส รญฺโญ เอตทโหสิ "เย กิร โภ โลเก ปาปกานิ [๓] กมฺมานิ กโรนฺติ, เต เอวรูปา วิวิธา กมฺมการณา การิยนฺติ.[๔] อโห วตาหํ มนุสฺสตฺตํ ลเภยฺยํ, ตถาคโต จ โลเก อุปฺปชฺเชยฺย อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ. ตญฺจาหํ ภควนฺตํ ปยิรุปาเสยฺยํ. โส จ เม ภควา ธมฺมํ เทเสยฺย. ตสฺส จาหํ ภควโต ธมฺมํ อาชาเนยฺยนฺติ. ตํ โข ปนาหํ ภิกฺขเว นาญฺญสฺส กสฺสจิ[๕] สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา สุตฺวา วทามิ. อปิจ โข ยเทว เม[๖] สามํ ญาตํ สามํ ทิฏฺฐํ สามํ วิทิตํ ตเทวาหํ วทามีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ทหติ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อุรมฺปิ
[๓] ฉ.,เท. อกุสลานิ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. กรียนฺติ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๖] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

[๒๗๑] อิทมโวจ. ภควา อิทำ วตฺวาน สุคโต อถาปรำ เอตทโวจ สตฺถา

"โจทิตา เทวทูเตหิ เย ปมชฺชนฺติ มาณวา
เต ทีฆรตฺตำ โสจนฺติ หีนกายูปคา นรา.
เย จ โข เทวทูเตหิ สนฺโต สปฺปุริสา อิธ
โจทิตา นปฺปมชฺชนฺติ อริยธมฺเม กุทาจนำ.
อุปาทาเน ภยำ ทิสฺวา ชาติมรณสมฺภเว
อนุปาทา วิมุจฺจนฺติ ชาติมรณสงฺขเย.
เต เขมปฺปตฺตา สุขิโน ทิฏฺฐธมฺมาภินิพฺพุตา
สพฺพเวรภยาตีตา[๑] สพฺพทุกฺขำ อุปจฺจคุนฺติ.

ทสมำ เทวทูตสุตฺตำ นิฏฺฐิตำ.

ตติโย สุญฺญตวคฺโค นิฏฺฐิโต.

ตสฺสุทฺทานำ[๒]

ทฺวิธาว สุญฺญตา โหติ อพฺภุตธมฺมพากุลำ
อจิรวตภูมิชนาโม อนุรุทฺธุปกฺกิเลสำ
พาลปณฺฑิโต เทวทูตญฺจ เต ทสาติ.[๒]

---

[๑] ฉ.,เท. สพฺเพเวร-
[๒] สฺยา. อนุตฺตโร สุญฺญตพฺภูตธมฺโม
พกฺกุลวีรวิโร มหินาโม
อนุรุทฺธกิเลสมฺปชฺชหนฺตา
ปณฺฑิตภูมิ เทวทูโต.

๔. วิภงฺควคฺโค

๑. ภทฺเทกรตฺตสุตฺตํ

[๒๗๒] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "ภทฺเทกรตฺตสฺส โว ภิกฺขเว อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ เทสิสฺสามิ.[๑] ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"อตีตํ นานฺวาคเมยฺย, นปฺปฏิกงฺเข อนาคตํ
ยทตีตมฺปหีนนฺตํ อปฺปตฺตญฺจ อนาคตํ.
ปจฺจุปฺปนฺนญฺจ โย ธมฺมํ ตตฺถ ตตฺถ วิปสฺสติ
อสංหิรං อสงฺกุปฺปํ ตं วิทฺธา[๒] มนุพฺรูหเย.
อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ โก ชญฺญา มรณํ สุเว
น หิ โน สงฺครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุนา.
เอวංวิหาริมาตาปึ[๓] อโหรตฺตมตนฺทิตํ
ตं เว 'ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.[๔]

[๒๗๓] กถญฺจ ภิกฺขเว อตีตํ อนฺวาคเมติ. "เอวංรูโป[๕] อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ. "เอวංเวทโน อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ. "เอวංสญฺโญ อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ. "เอวංสงฺขาโร อโหสึ

---

[๑] ฉ. เทเสสฺสามิ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. วิทฺวา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. เอวं วิหารึ อาตาปึ
[๔] ฉ.,เท. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] อิ. เอวรูโป

อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ. “เอวํวิญฺญาโณ อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ. เอวํ โข ภิกฺขเว อตีตํ อนฺวาคเมติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว อตีตํ นานฺวาคเมติ. “เอวํรูโป อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ. “เอวํเวทโน อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ. “เอวํสญฺโญ อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ. “เอวํสงฺขาโร อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ. “เอวํวิญฺญาโณ อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ. เอวํ โข ภิกฺขเว อตีตํ นานฺวาคเมติ.

[๒๗๔] กถญฺจ ภิกฺขเว อนาคตํ ปฏิกงฺขติ. “เอวํรูโป สิยํ อนาคตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ. “เอวํเวทโน สิยํ ฯเปฯ เอวํสญฺโญ สิยํ ฯเปฯ เอวํสงฺขาโร สิยํ ฯเปฯ “เอวํ วิญฺญาโณ สิยํ อนาคตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ. เอวํ โข ภิกฺขเว อนาคตํ ปฏิกงฺขติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว อนาคตํ นปฺปฏิกงฺขติ. “เอวํรูโป สิยํ อนาคตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ. เอวํเวทโน สิยํ ฯเปฯ เอวํสญฺโญ สิยํ ฯเปฯ เอวํสงฺขาโร สิยํ ฯเปฯ “เอวํ วิญฺญาโณ สิยํ อนาคตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ. เอวํ โข ภิกฺขเว อนาคตํ นปฺปฏิกงฺขติ.

[๒๗๕] กถญฺจ ภิกฺขเว ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ สมฺหิรติ. อิธ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท

สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ อตฺตนิ วา รูปํ, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ, เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ. เอวํ โข ภิกฺขเว ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ สํหิรติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ น สํหิรติ. อิธ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต สปฺปุริสานํ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต,[๑] น รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา รูปํ, น รูปสฺมึ วา อตฺตานํ. น เวทนํ ฯเปฯ น สญฺญํ ฯเปฯ น สงฺขาเร ฯเปฯ น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ น วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ. เอวํ โข ภิกฺขเว ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ น สํหิรติ.

อตีตํ นานฺวาคเมยฺย นปฺปฏิกงฺเข อนาคตํ
ยทตีตมฺปหีนนฺตํ อปฺปตฺตญฺจ อนาคตํ.
ปจฺจุปฺปนฺนญฺจ โย ธมฺมํ ตตฺถ ตตฺถ วิปสฺสติ
อสํหิรํ อสงฺกุปฺปึ ตํ วิทฺธา[๒] มนุพฺรูหเย.
อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปึ โก ชญฺญา มรณํ สุเว
น หิ โน สงฺครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุนา.
เอวํวิหาริมาตาปึ[๓] อโหรตฺตมตนฺทิตํ
ตํ เว 'ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.

---

[๑] อิ. วินีโต. [๒] ฉ.,เท. วิทฺวา [๓] ฉ.,เท. เอวํวิหารึ อาตาปึ

"ภทฺเทกรตฺตสฺส โว ภิกฺขเว, อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ เทสิสฺสามีติ.[๑] อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตนฺติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ปฐมํ ภทฺเทกรตฺตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. เทเสสฺสามิ.

๒. อานนฺทภทฺเทกรตฺตสุตฺตํ

[๒๗๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อานนฺโท อุปฏฺฐานสาลายํ ภิกฺขู[๑] ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสติ สมาทเปติ สมุตฺเตเชติ สมฺปหํเสติ, ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ ภาสติ.

อถ โข ภควา สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยนุปฏฺฐานสาลา, เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "โก นุ โข ภิกฺขเว อุปฏฺฐานสาลายํ ภิกฺขู ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิ, ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ อภาสีติ. "อายสฺมา ภนฺเต อานนฺโท อุปฏฺฐานสาลายํ ภิกฺขู ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิ, ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ อภาสีติ.

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ "ยถากถํ ปน ตฺวํ อานนฺท ภิกฺขู[๒] ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิ, ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ อภาสีติ.

"เอวํ โข อหํ ภนฺเต ภิกฺขู[๓] ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสมิ[๔] สมาทเปมิ สมุตฺเตเชมิ สมฺปหํเสมิ,[๔] ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ อภาสึ

---

[๑] ฉ.,เท. ภิกฺขูนํ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. ภิกฺขูนํ
[๓] ฉ.,เท. ภิกฺขูนํ. [๔-๔] ฉ.,เท.,อิ. สนฺทสฺเสสึ สมาทเปสึ สมุตฺเตเชสึ สมฺปหํเสสึ.

"อตีตํ นานฺวาคเมยฺย นปฺปฏิกงฺเข อนาคตํ
ยทตีตมฺปหีนนฺตํ อปฺปตฺตญฺจ อนาคตํ.
ปจฺจุปฺปนฺนญฺจ โย ธมฺมํ ตตฺถ ตตฺถ วิปสฺสติ
อสංหิรං อสงฺกุปฺปึ ตं วิทฺธา[๑] มนุพฺรูหเย.
อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปึ โก ชญฺญา มรณํ สุเว
น หิ โน สงฺครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุนา.
เอวංวิหาริมาตาปึ อโหรตฺตมตนฺทิตं
ตं เว 'ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.[๒]

[๒๗๗] กถญฺจาวุโส อตีตं อนฺวาคเมติ. "เอวංรูโป[๓] อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ. "เอวංเวทโน อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ. "เอวංสญฺโญ อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ. "เอวංสงฺขาโร อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ. "เอวංวิญฺญาโณ อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ. เอวං โข อาวุโส อตีตं อนฺวาคเมติ.

กถญฺจาวุโส อตีตं นานฺวาคเมติ. "เอวංรูโป อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ. "เอวංเวทโน อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ. "เอวංสญฺโญ อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ. "เอวංสงฺขาโร อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ. "เอวංวิญฺญาโณ อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ. เอวං โข อาวุโส อตีตं นานฺวาคเมติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. วิทฺวา [๒] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. เอวรูโป

กถญฺจาวุโส อนาคตํ ปฏิกงฺขติ. “เอวํรูโป สิยํ อนาคตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ. เอวํเวทโน สิยํ ฯเปฯ เอวํสญฺโญ สิยํ ฯเปฯ เอวํสงฺขาโร สิยํ ฯเปฯ “เอวํวิญฺญาโณ สิยํ อนาคตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ. เอวํ โข อาวุโส อนาคตํ ปฏิกงฺขติ.

กถญฺจาวุโส อนาคตํ นปฺปฏิกงฺขติ. “เอวํรูโป สิยํ อนาคตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ. เอวํเวทโน สิยํ ฯเปฯ เอวํสญฺโญ สิยํ ฯเปฯ เอวํสงฺขาโร สิยํ ฯเปฯ “เอวํวิญฺญาโณ สิยํ อนาคตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ. เอวํ โข อาวุโส อนาคตํ นปฺปฏิกงฺขติ.

กถญฺจาวุโส ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ สํหิรติ. อิธาวุโส อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปึ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปึ รูปสฺมึ วา อตฺตานํ. เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ. เอวํ โข อาวุโส ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ สํหิรติ.

กถญฺจาวุโส ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ น สํหิรติ. อิธาวุโส สุตวา อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต สปฺปุริสานํ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต น รูปึ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา รูปึ, น รูปสฺมึ วา อตฺตานํ. น เวทนํ ฯเปฯ น

สญฺญํ ฯเปฯ น สงฺขาเร ฯเปฯ น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, น วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ. เอวํ โข อาวุโส ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ น สํหิรติ.

อตีตํ นานฺวาคเมยฺย นปฺปฏิกงฺเข อนาคตํ
ยทตีตมฺปหีนนฺตํ อปฺปตฺตญฺจ อนาคตํ.
ปจฺจุปฺปนฺนญฺจ โย ธมฺมํ ตตฺถ ตตฺถ วิปสฺสติ
อสํหิรํ อสงฺกุปฺปึ ตํ วิทฺธา มนุพฺรูหเย.
อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปึ โก ชญฺญา มรณํ สุเว
น หิ โน สงฺครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุนา.
เอวํวิหาริมาตาปึ อโหรตฺตมตนฺทิตํ
ตํ เว 'ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.

เอวํ โข อหํ ภนฺเต ภิกฺขู[๑] ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสสึ สมาทเปสึ สมุตฺเตเชสึ สมฺปหํเสสึ, ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ อภาสินฺติ.

[๒๗๘] "สาธุ สาธุ อานนฺท สาธุ โข ตฺวํ อานนฺท ภิกฺขู[๒] ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิ. ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ อภาสิ

"อตีตํ นานฺวาคเมยฺย ฯเปฯ
ตํ เว 'ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.

กถญฺจานนฺท อตีตํ อนฺวาคเมติ ฯเปฯ เอวํ โข อานนฺท อตีตํ อนฺวาคเมติ. กถญฺจานนฺท อตีตํ นานฺวาคเมติ ฯเปฯ เอวํ โข

---

[๑] ฉ.,เท. ภิกฺขูนํ [๒] ฉ.,เท. ภิกฺขูนํ

อานนฺท อตีตํ นานฺวาคเมติ. กถญฺจานนฺท อนาคตํ ปฏิกงฺขติ ฯเปฯ เอวํ โข อานนฺท อนาคตํ ปฏิกงฺขติ. กถญฺจานนฺท อนาคตํ นปฺปฏิกงฺขติ ฯเปฯ เอวํ โข อานนฺท อนาคตํ นปฺปฏิกงฺขติ. กถญฺจานนฺท, ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ สำหิรติ ฯเปฯ เอวํ โข อานนฺท ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ สำหิรติ. กถญฺจานนฺท ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ น สำหิรติ ฯเปฯ เอวํ โข อานนฺท ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ น สำหิรติ.

อตีตํ นานฺวาคเมยฺย ฯเปฯ
ตํ เว 'ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ทุติยํ อานนฺทภทฺเทกรตฺตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๓. มหากจฺจานภทฺเทกรตฺตสุตฺตํ

[๒๗๙] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ ตโปทาราเม. อถ โข อายสฺมา สมิทฺธิ รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจุฏฺฐาย, เยน ตโปโท, เตนุปสงฺกมิ คตฺตานิ ปริสิญฺจิตุํ. ตโปเท คตฺตานิ ปริสิญฺจิตฺวา ปจฺจุตฺตริตฺวา เอกจีวโร อฏฺฐาสิ คตฺตานิ ปุพฺพาปยมาโน. อถ โข อญฺญตรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ ตโปทํ โอภาเสตฺวา, เยนายสฺมา สมิทฺธิ, เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ.

เอกมนฺตํ ฐิตา โข สา เทวตา อายสฺมนฺตํ สมิทฺธึ เอตทโวจ "ธาเรสิ ตฺวํ ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจาติ. "น โข อหํ อาวุโส ธาเรมิ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ. ตฺวํ ปนาวุโส ธาเรสิ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจาติ. "อหมฺปิ โข ภิกฺขุ น ธาเรมิ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ. ธาเรสิ ปน ตฺวํ ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺติโย คาถาติ. "น โข อหํ อาวุโส ธาเรมิ ภทฺเทกรตฺติโย คาถา,[๑] ตฺวํ ปนาวุโส ธาเรสิ ภทฺเทกรตฺติโย คาถาติ. "อหมฺปิ โข ภิกฺขุ น ธาเรมิ ภทฺเทกรตฺติโย คาถา,[๑] อุคฺคณฺหาหิ ตฺวํ ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ, ปริยาปุณาหิ ตฺวํ ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ, ธาเรหิ ตฺวํ ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ, อตฺถสญฺหิโต ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทโส จ วิภงฺโค จ อาทิพฺรหฺมจริยโกติ. อิทมโวจ. สา เทวตา อิทํ วตฺวา ตตฺเถวนฺตรธายิ.

[๒๘๐] อถ โข อายสฺมา สมิทฺธิ ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ; เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สมิทฺธิ ภควนฺตํ เอตทโวจ

---

[๑] ฉ.,เท. คาถาติ

"อิธาหํ ภนฺเต รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจุฏฺฐาย, เยน ตโปโท, เตนุปสงฺกมึ คตฺตานิ ปริสิญฺจิตุํ. ตโปเท คตฺตานิ ปริสิญฺจิตฺวา ปจฺจุตฺตริตฺวา เอกจีวโร อฏฺฐาสึ คตฺตานิ ปุพฺพาปยมาโน. อถ โข ภนฺเต อญฺญตรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ ตโปทํ โอภาเสตฺวา, เยนาหํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ, เอกมนฺตं จิตา โข สา เทวตา มं เอตทโวจ "ธาเรสิ ตฺวं ภิกฺขุ ภาทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจาติ.

เอวं วุตฺเต, อหं ภนฺเต ตं เทวตं เอตทโวจं "น โข อหं อาวุโส ธาเรมิ ภาทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ, ตฺวं ปนาวุโส ธาเรสิ ภาทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจาติ. "อหมฺปิ โข ภิกฺขุ น ธาเรมิ ภาทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ, ธาเรสิ ปน ตฺวं ภิกฺขุ ภาทฺเทกรตฺติโย คาถาติ. "น โข อหं อาวุโส ธาเรมิ ภาทฺเทกรตฺติโย คาถา,[๑] ตฺวं ปนาวุโส ธาเรสิ ภาทฺเทกรตฺติโย คาถาติ. "อหมฺปิ โข ภิกฺขุ น ธาเรมิ ภาทฺเทกรตฺติโย คาถา,[๑] อุคฺคณฺหาหิ ตฺวं ภิกฺขุ ภาทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ, ปริยาปุณาหิ ตฺวं ภิกฺขุ ภาทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ, ธาเรหิ ตฺวं ภิกฺขุ ภาทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ. อตฺถสญฺหิโต ภิกฺขุ ภาทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทโส จ วิภงฺโค จ อาทิพฺรหฺมจริยโกติ. อิทมโวจ ภนฺเต สา เทวตา, อิทं วตฺวา ตตฺเถวนฺตรธายิ. สาธุ เม ภนฺเต ภควา ภาทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ เทเสตูติ. "เตนหิ ภิกฺขุ สุณาหิ, สาธุกं มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมฺภนฺเตติ โข อายสฺมา สมิทฺธิ ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ

"อตีตं นานฺวาคเมยฺย นปฺปฏิกงฺเข อนาคตं
ยทตีตมฺปหีนนฺตं อปฺปตฺตญฺจ อนาคตं.

---

[๑] ฉ.,เท. คาถาติ

ปจฺจุปฺปนฺนญฺจ โย ธมฺมํ ตตฺถ ตตฺถ วิปสฺสติ
อสංหิรං อสงฺกุปฺปํ ตं วิทฺธา[๑] มนุพฺรูหเย.
อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ โก ชญฺญา มรณं สุเว
น หิ โน สงฺครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุนา.
เอวංวิหาริมาตาปึ อโหรตฺตมตนฺทิตं
ตं เว 'ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.

อิทมโวจ ภควา, อิทं วตฺวาน สุคโต อุฏฺฐายาสนา วิหารं ปาวิสิ.

อถ โข เตสं ภิกฺขูนं อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต เอตทโหสิ "อิทं โข โน อาวุโส ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสं อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถं อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารं ปวิฏฺโ

"อตีตं นานฺวาคเมยฺย นปฺปฏิกงฺเข อนาคตं
ยทตีตมฺปหีนนฺตं อปฺปตฺตญฺจ อนาคตं.
ปจฺจุปฺปนฺนญฺจ โย ธมฺมं ตตฺถ ตตฺถ วิปสฺสติ
อสංหิรං อสงฺกุปฺปํ ตं วิทฺธา[๑] มนุพฺรูหเย.
อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ โก ชญฺญา มรณं สุเว
น หิ โน สงฺครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุนา.
เอวංวิหาริมาตาปึ อโหรตฺตมตนฺทิตं
ตं เว 'ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.

โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถं อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถं วิภเชยฺยาติ.

อถ โข เตสं ภิกฺขูนं เอตทโหสิ "อยं โข อายสฺมา มหากจฺจาโน สตฺถุ เจว สංวณฺณิโต, สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนं

---

[๑] ฉ.,เท. วิทฺวา

สพฺรหฺมจารีนํ; ปโหติ จายสฺมา มหากจ๎จาโน อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺ๎ฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุ๎. ยนฺนูน มยํ, เยนายสฺมา มหากจ๎จาโน, เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจ๎จานํ เอตมตฺถํ ปฏิปุจ๎เฉยฺยามาติ.

[๒๘๑] อถ โข เต ภิกฺขู, เยนายสฺมา มหากจ๎จาโน, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา มหากจ๎จาเนน สทฺธึ สมฺโมทึสุ. สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ มหากจ๎จานํ เอตทโวจุ๎ "อิทํ โข โน[๑] อาวุโส กจ๎จาน ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺ๎ฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺ๎โฐ

"อตีตํ นานฺวาคเมยฺย ฯเปฯ
ตํ เว 'ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.

เตสนฺโน อาวุโส กจ๎จาน อมฺหากํ อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต เอตทโหสิ "อิทํ โข โน อาวุโส ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺ๎ฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺ๎โฐ

"อตีตํ นานฺวาคเมยฺย ฯเปฯ
ตํ เว 'ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ

โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺ๎ฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภเชยฺยาติ. เตสนฺโน อาวุโส กจ๎จาน อมฺหากํ เอตทโหสิ "อยํ โข อายสฺมา มหากจ๎จาโน สตฺถุ เจว สัวณฺณิโต, สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํ, ปโหติ จายสฺมา มหากจ๎จาโน อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส

[๑] ทยฺ. โภ

อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน ฯเปฯ อตฺถํ วิภชิตุํ. ยนฺนูน มยํ, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน, เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยามาติ. วิภชตายสฺมา มหากจฺจาโนติ.

"เสยฺยถาปิ อาวุโส ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนญฺจรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว มูลํ อติกฺกมฺม ขนฺธํ สาขาปลาเส สารํ ปริเยสิตพฺพํ มญฺเญยฺย. เอวํ สมฺปทมิทํ, อายสฺมนฺตานํ สตฺถริ สมฺมุขีภูเต ตํ ภควนฺตํ อติสิตฺวา อมฺเห เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺฉิตพฺพํ มญฺญถ[๑] โส หาวุโส ภควา ชานํ ชานาติ, ปสฺสํ ปสฺสติ, จกฺขุภูโต ญาณภูโต ธมฺมภูโต พฺรหฺมภูโต วตฺตา ปวตฺตา อตฺถสฺส นินฺเนตา อมตสฺส ทาตา ธมฺมสามี ตถาคโต. โส เจว ปเนตสฺส กาโล อโหสิ,[๒] ยํ ภควนฺตํเยว เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยาถ, ยถา โน[๓] ภควา พฺยากเรยฺย, ตถา นํ ธาเรยฺยาถาติ.

"อทฺธาวุโส กจฺจาน ภควา ชานํ ชานาติ, ปสฺสํ ปสฺสติ, จกฺขุภูโต ญาณภูโต ธมฺมภูโต พฺรหฺมภูโต วตฺตา ปวตฺตา อตฺถสฺส นินฺเนตา อมตสฺส ทาตา ธมฺมสามี ตถาคโต. โส เจว ปเนตสฺส กาโล อโหสิ, ยํ ภควนฺตํเยว เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยาม; ยถา โน ภควา พฺยากเรยฺย, ตถา นํ ธาเรยฺยาม. อปิจายสฺมา มหากจฺจาโน สตฺถุ เจว สวณฺณิโต สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํ, ปโหติ จายสฺมา มหากจฺจาโน อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํ. วิภชตายสฺมา มหากจฺจาโน อครุกริตฺวาติ.

---

[๑] อิ. มญฺเญถ. [๒] อิ. โหติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โว

"เตนหาวุโส สุณาถ, สาธุกำ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหากจ๎จานสฺส ปจ๎จสฺโสสุ๎. อายสฺมา มหากจ๎จาโน เอตทโวจ

"ยำ โข โน อาวุโส ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสำ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถำ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารำ ปวิฏฺโจ

"อตีตำ นานฺวาคเมยฺย ฯเปฯ
ตำ เว 'ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.

อิมสฺส โข อหำ อาวุโส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺจสฺส วิตฺถาเรน อตฺถำ อวิภตฺตสฺส เอวำ วิตฺถาเรน อตฺถำ อาชานามิ.

[๒๘๒] กถญ๎จาวุโส อตีตำ อนฺวาคเมติ. 'อิติ เม จกฺขุ๎[๑] อโหสิ อตีตมทฺธานำ อิติ รูปาติ ตตฺถ ฉนฺทราคปฏิพทฺธำ โหติ วิญ๎ญาณำ. ฉนฺทราคปฏิพทฺธตฺตา วิญ๎ญาณสฺส ตทภินนฺทติ, ตทภินนฺทนฺโต อตีตำ อนฺวาคเมติ. อิติ เม โสตำ อโหสิ อตีตมทฺธานำ, อิติ สทฺทาติ[๒] ฯเปฯ อิติ เม ฆานำ อโหสิ อตีตมทฺธานำ, อิติ คนฺธาติ ฯเปฯ อิติ เม ชิวฺหา อโหสิ อตีตมทฺธานำ อิติ รสาติ ฯเปฯ อิติ เม กาโย อโหสิ อตีตมทฺธานำ, อิติ โผฏ๎ฐพฺพาติ ฯเปฯ อิติ เม มโน อโหสิ อตีตมทฺธานำ อิติ ธมฺมาติ ตตฺถ ฉนฺทราคปฏิพทฺธำ โหติ วิญ๎ญาณำ. ฉนฺทราคปฏิพทฺธตฺตา วิญ๎ญาณสฺส ตทภินนฺทติ, ตทภินนฺทนฺโต อตีตำ อนฺวาคเมติ. เอวำ โข อาวุโส อตีตำ อนฺวาคเมติ.

กถญ๎จาวุโส อตีตำ นานฺวาคเมติ. 'อิติ เม จกฺขุ๎[๑] อโหสิ อตีตมทฺธานำ, อิติ รูปาติ ตตฺถ น ฉนฺทราคปฏิพทฺธำ โหติ วิญ๎ญาณำ. น ฉนฺทราคปฏิพทฺธตฺตา วิญ๎ญาณสฺส น ตทภินนฺทติ, น ตทภินนฺทนฺโต

---

[๑] อิ. จกฺขุำ [๒] อิ. สทฺโทติ

อตีตํ นานฺวาคเมติ. ‘อิติ เม โสตํ อโหสิ อตีตมทฺธานํ, อิติ สทฺทาติ ฯเปฯ อิติ เม ฆานํ อโหสิ อตีตมทฺธานํ, อิติ คนฺธาติ ฯเปฯ อิติ เม ชิวฺหา อโหสิ อตีตมทฺธานํ, อิติ รสาติ ฯเปฯ อิติ เม กาโย อโหสิ อตีตมทฺธานํ, อิติ โผฏฺฐพฺพาติ ฯเปฯ อิติ เม มโน อโหสิ อตีตมทฺธานํ, อิติ ธมฺมาติ ตตฺถ น ฉนฺทราคปฏิพทฺธํ โหติ วิญฺญาณํ. น ฉนฺทราคปฏิพทฺธตฺตา วิญฺญาณสฺส น ตทภินนฺทติ, น ตทภินนฺทนฺโต อตีตํ นานฺวาคเมติ. เอวํ โข อาวุโส อตีตํ นานฺวาคเมติ.

[๒๘๓] กถญฺจาวุโส อนาคตํ ปฏิกงฺขติ. ‘อิติ เม จกฺขุ สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ รูปาติ อปฺปฏิลทฺธสฺส ปฏิลาภาย จิตฺตํ ปณิทหติ, เจตโส ปณิธานปจฺจยา ตทภินนฺทติ, ตทภินนฺทนฺโต อนาคตํ ปฏิกงฺขติ. ‘อิติ เม โสตํ สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ สทฺทาติ ฯเปฯ อิติ เม ฆานํ สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ คนฺธาติ ฯเปฯ อิติ เม ชิวฺหา สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ รสาติ ฯเปฯ อิติ เม กาโย สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ โผฏฺฐพฺพาติ ฯเปฯ อิติ เม มโน สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ ธมฺมาติ อปฺปฏิลทฺธสฺส ปฏิลาภาย จิตฺตํ ปณิทหติ, เจตโส ปณิธานปจฺจยา ตทภินนฺทติ, ตทภินนฺทนฺโต อนาคตํ ปฏิกงฺขติ. เอวํ โข อาวุโส อนาคตํ ปฏิกงฺขติ.

กถญฺจาวุโส อนาคตํ นปฺปฏิกงฺขติ. ‘อิติ เม จกฺขุ สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ รูปาติ อปฺปฏิลทฺธสฺส ปฏิลาภาย จิตฺตํ น ปณิทหติ, เจตโส อปณิธานปจฺจยา น ตทภินนฺทติ, น ตทภินนฺทนฺโต อนาคตํ นปฺปฏิกงฺขติ. ‘อิติ เม โสตํ สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ สทฺทาติ ฯเปฯ อิติ เม ฆานํ สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ คนฺธาติ

ฯเปฯ อิติ เม ชิวฺหา สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ รสาติ ฯเปฯ อิติ เม กาโย สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ โผฏ๎ฐพฺพาติ ฯเปฯ อิติ เม มโน สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ ธมฺมาติ อป๎ปฏิลทฺธสฺส ปฏิลาภาย จิตฺตํ น ปณิทหติ, เจตโส อปณิธานป๎จ๎จยา น ตทภินนฺทติ น ตทภินนฺทนฺโต อนาคตํ นป๎ปฏิกงฺขติ. เอวํ โข อาวุโส อนาคตํ นป๎ปฏิกงฺขติ.

[๒๘๔] กถญฺจาวุโส ป๎จ๎จุป๎ปนฺเนสุ ธมฺเมสุ สํหิรติ.[๑] ยญฺจาวุโส จกฺขุ, เย จ รูปา, อุภยเมตํ ป๎จ๎จุป๎ปนฺนํ. ตสฺมึเยว[๒] ป๎จ๎จุป๎ปนฺเน ฉนฺทราคปฏิพทฺธํ โหติ วิญฺญาณํ. ฉนฺทราคปฏิพทฺธตฺตา วิญฺญาณสฺส ตทภินนฺทติ, ตทภินนฺทนฺโต ป๎จ๎จุป๎ปนฺเนสุ ธมฺเมสุ สํหิรติ. ยญฺจาวุโส โสตํ, เย จ สทฺทา ฯเปฯ ยญฺจาวุโส ฆานํ เย จ คนฺธา ฯเปฯ ยา จาวุโส ชิวฺหา, เย จ รสา ฯเปฯ โย จาวุโส กาโย, เย จ โผฏ๎ฐพฺพา ฯเปฯ โย จาวุโส มโน, เย จ ธมฺมา, อุภยเมตํ ป๎จ๎จุป๎ปนฺนํ. ตสฺมึเยว ป๎จ๎จุป๎ปนฺเน ฉนฺทราคปฏิพทฺธํ โหติ วิญฺญาณํ. ฉนฺทราคปฏิพทฺธตฺตา วิญฺญาณสฺส ตทภินนฺทติ, ตทภินนฺทนฺโต ป๎จ๎จุป๎ปนฺเนสุ ธมฺเมสุ สํหิรติ. เอวํ โข อาวุโส ป๎จ๎จุป๎ปนฺเนสุ ธมฺเมสุ สํหิรติ.

กถญฺจาวุโส ป๎จ๎จุป๎ปนฺเนสุ ธมฺเมสุ น สํหิรติ. ยญฺจาวุโส จกฺขุ, เย จ รูปา, อุภยเมตํ ป๎จ๎จุป๎ปนฺนํ, ตสฺมึเยว ป๎จ๎จุป๎ปนฺเน น ฉนฺทราคปฏิพทฺธํ โหติ วิญฺญาณํ. น ฉนฺทราคปฏิพทฺธตฺตา วิญฺญาณสฺส น ตทภินนฺทติ, น ตทภินนฺทนฺโต ป๎จ๎จุป๎ปนฺเนสุ ธมฺเมสุ น สํหิรติ. ยญฺจาวุโส โสตํ, เย จ สทฺทา ฯเปฯ ยญฺจาวุโส ฆานํ, เย จ คนฺธา ฯเปฯ ยา จาวุโส ชิวฺหา, เย จ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สหีรติ. [๒] ฉ.,เท. ตสฺมึ เจ, เอวมุปริป.

รสา ฯเปฯ โย จาวุโส กาโย, เย จ โผฏฺฐพฺพา ฯเปฯ โย จาวุโส มโน, เย จ ธมฺมา, อุภยเมตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ. ตสฺมึเยว ปจฺจุปฺปนฺเน น ฉนฺทราคปฏิพทฺธํ โหติ วิญฺญาณํ, น ฉนฺทราค-ปฏิพทฺธตฺตา วิญฺญาณสฺส น ตทภินนฺทติ, น ตทภินนฺทนฺโต ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ น สณฺหิรติ. เอวํ โข อาวุโส ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ น สณฺหิรติ.

[๒๘๔] ยํ โข โน อาวุโส ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ.

"อตีตํ นานฺวาคเมยฺย ฯเปฯ
ตํ เว 'ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.

อิมสฺส โข อหํ อาวุโส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิ. อากงฺขมานา จ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต ภควนฺตเมว อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยาถ, ยถา โว ภควา พฺยากโรติ, ตถา นํ ธาเรยฺยาถาติ.

อถ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหากจฺจานสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ. อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตเมตทโวจุํ "ยํ โข โน ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ.

"อตีตํ นานฺวาคเมยฺย ฯเปฯ
ตํ เว 'ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.

เตสนฺโน ภนฺเต อมฺหากํ อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต เอตทโหสิ “อิทํ โข โน อาวุโส ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ.

“อตีตํ นานฺวาคเมยฺย นปฺปฏิกงฺเข อนาคตํ
ยทตีตมฺปหีนนฺตํ อปฺปตฺตญฺจ อนาคตํ.
ปจฺจุปฺปนฺนญฺจ โย ธมฺมํ ตตฺถ ตตฺถ วิปสฺสติ
อสංหิรං อสงฺกุปฺปํ ตं วิทฺธา มนุพฺรูหเย.
อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ โก ชญฺญา มรณं สุเว
น หิ โน สงฺครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุนา.
เอวංวิหาริมาตาปึ อโหรตฺตมตนฺทิตं
ตं เว ‘ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.

โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภเชยฺยาติ. เตสนฺโน ภนฺเต อมฺหากํ เอตทโหสิ “อยं โข [๑] อายสฺมา มหากจฺจาโน สตฺถุ เจว สංวณฺณิโต, สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนं สพฺรหฺมจารีนं, ปโหติ จายสฺมา มหากจฺจาโน อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุं. ยนฺนูน มยं, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตं มหากจฺจานं เอตมตฺถं ปฏิปุจฺเฉยฺยามาติ. อถ โข มยं ภนฺเต, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน, เตนุปสงฺกมิมฺหา; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตं มหากจฺจานं เอตมตฺถं ปฏิปุจฺฉิมฺหา. เตสนฺโน ภนฺเต อายสฺมตา มหากจฺจาเนน อิเมหิ อากาเรหิ อิเมหิ ปเทหิ อิเมหิ พฺยญฺชเนหิ อตฺโถ วิภตฺโตติ.

---

[๑] สี.,อิ. อาวุโส

"ปณฺฑิโต ภิกฺขเว มหากจฺจาโน, มหาปญฺโญ ภิกฺขเว มหากจฺจาโน. มญฺเจปิ [๑] ภิกฺขเว เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยาถ, อหมฺปิ ตํ เอวเมวํ พฺยากเรยฺยํ, ยถาตํ มหากจฺจาเนน พฺยากตํ. เอโส เจว[๒] ตสฺส อตฺโถ, เอวญฺจ นํ ธาเรถาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ตติยํ มหากจฺจานภทฺเทกรตฺตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ตุมฺเห

[๒] ฉ.,เท. เจเวตสฺส

๔. โลมสกงฺคิยภทฺเทกรตฺตสุตฺตํ

[๒๘๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา โลมสกงฺคิโย สกฺเกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเม. อถ โข จนฺทโน เทวปุตฺโต อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺโณ เกวลกปฺปํ นิโคฺรธารามํ โอภาเสตฺวา, เยนายสฺมา โลมสกงฺคิโย, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ.

เอกมนฺตํ ฐิโต โข จนฺทโน เทวปุตฺโต อายสฺมนฺตํ โลมสกงฺคิยํ เอตทโวจ

"ธาเรสิ ตฺวํ ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจาติ. "น โข อหํ อาวุโส ธาเรมิ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ. ตฺวํ ปนาวุโส ธาเรสิ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจาติ. "อหมฺปิ โข ภิกฺขุ น ธาเรมิ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ. ธาเรสิ [๑] ตฺวํ ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺติโย คาถาติ. "น โข อหํ อาวุโส ธาเรมิ ภทฺเทกรตฺติโย คาถา. ตฺวํ ปนาวุโส ธาเรสิ ภทฺเทกรตฺติโย คาถาติ. "ธาเรมิ โข อหํ ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺติโย คาถาติ. "ยถากถํ ปน ตฺวํ อาวุโส ธาเรสิ ภทฺเทกรตฺติโย คาถาติ. "เอกมิทาหํ ภิกฺขุ สมยํ ภควา เทเวสุ ตาวตึเสสุ วิหรติ ปาริจฺฉตฺตกมูเล ปณฺฑุกมฺพลสิลายํ. ตตฺร โข[๒] ภควา เทวานํ ตาวตึสานํ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ อภาสิ

"อตีตํ นานฺวาคเมยฺย นปฺปฏิกงฺเข อนาคตํ
ยทตีตมฺปหีนนฺตํ อปฺปตฺตญฺจ อนาคตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปน [๒] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.

ปจฺจุปฺปนฺนญฺจ โย ธมฺมํ ตตฺถ ตตฺถ วิปสฺสติ
อสංหิรං อสงฺกุปฺปं ตं วิทฺธา มนุพฺรูหเย.
อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปं โก ชญฺญา มรณं สุเว
น หิ โน สงฺครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุนา.
เอวංวิหาริมาตาปึ อโหรตฺตมตนฺทิตं
ตं เว 'ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.

เอวं โข อหं ภิกฺขุ ธาเรมิ ภทฺเทกรตฺติโย คาถา. อุคฺคณฺหาหิ ตฺวं ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ; ปริยาปุณาหิ ตฺวं ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ; ธาเรหิ ตฺวं ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ. อตฺถสญฺหิโต ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทโส จ วิภงฺโค จ อาทิพฺรหฺมจริยโกติ. อิทมโวจ จนฺทโน เทวปุตฺโต. อิทं วตฺวา ตตฺเถวนฺตรธายิ.

[๒๘๗] อถ โข อายสฺมา โลมสกงฺคิโย ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน เสนาสนं สංสาเมตฺวา ปตฺตจีวรं อาทาย, เยน สาวตฺถี, เตน จาริกं ปกฺกามิ. อนุปุพฺเพน จาริกญฺจรมาโน, เยน สาวตฺถี เชตวนं อนาถปิณฺฑิกสฺสาราโม, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตं นิสีทิ. เอกมนฺตं นิสินฺโน โข อายสฺมา โลมสกงฺคิโย ภควนฺตं เอตทโวจ "เอกมิทาหं ภนฺเต สมยं สกฺเกสุ วิหรามิ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธารามे. อถ โข ภนฺเต อญฺญตโร เทวปุตฺโต อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺโณ เกวลกปฺปं นิโคฺรธารามं โอภาเสตฺวา, เยนาหं, เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตं อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตं ฐิโต โข ภนฺเต โส เทวปุตฺโต มं เอตทโวจ "ธาเรสิ ตฺวं ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจาติ.

เอวํ วุตฺเต, อหํ ภนฺเต ตํ เทวปุตฺตํ เอตทโวจํ “น โข อหํ อาวุโส ธาเรมิ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ; ตฺวํ ปนาวุโส ธาเรสิ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจาติ. “อหมฺปิ โข ภิกฺขุ น ธาเรมิ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ. ธาเรสิ ปน ตฺวํ ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺติโย คาถาติ. “น โข อหํ อาวุโส ธาเรมิ ภทฺเทกรตฺติโย คาถา. ตฺวํ ปนาวุโส ธาเรสิ ภทฺเทกรตฺติโย คาถาติ. “ธาเรมิ โข อหํ ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺติโย คาถาติ. “ยถากถํ ปน ตฺวํ อาวุโส ธาเรสิ ภทฺเทกรตฺติโย คาถาติ. “เอกมิทำ ภิกฺขุ สมยำ ภควา เทเวสุ ตาวตึเสสุ วิหรติ ปาริจฺฉตฺตกมูเล ปณฺฑุกมฺพลสิลายำ. ตตฺร โข ภควา เทวานำ ตาวตึสานำ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ อภาสิ

“อตีตำ นานฺวาคเมยฺย ฯเปฯ
ตำ เว ‘ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.

เอวํ โข อหํ ภิกฺขุ ธาเรมิ ภทฺเทกรตฺติโย คาถา. อุคฺคณฺหาหิ ตฺวํ ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ; ปริยาปุณาหิ ตฺวำ ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ; ธาเรหิ ตฺวำ ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ. อตฺถสญฺหิโต ภิกฺขุ ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทโส จ วิภงฺโค จ อาทิพฺรหฺมจริยโกติ. อิทมโวจ ภนฺเต โส เทวปุตฺโต; อิทำ วตฺวา ตตฺเถวนฺตรธายิ. “สาธุ เม ภนฺเต ภควา ภทฺเทกรตฺตสฺส อุทฺเทสญฺจ วิภงฺคญฺจ เทเสตูติ.

[๒๘๘] “ชานาสิ ปน ตฺวำ ภิกฺขุ ตำ เทวปุตฺตนฺติ. “น โข อหำ ภนฺเต ชานามิ ตำ เทวปุตฺตนฺติ. “จนฺทโน นาเมโส ภิกฺขุ เทวปุตฺโต. จนฺทโน ภิกฺขุ เทวปุตฺโต อฏฺจิกตฺวา มนสิกตฺวา สพฺพ[๑]

---

[๑] ฉ.,เท. สพฺพเจตสา

เจตโส สมนฺนาหริตฺวา โอหิตโสโต ธมฺมํ สุณาติ. เตนหิ[๑] ภิกฺขุ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. “เอวมฺภนฺเตติ โข โส[๒] ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ

“อตีตํ นานฺวาคเมยฺย นปฺปฏิกงฺเข อนาคตํ
ยทตีตมฺปหีนนฺตํ อปฺปตฺตญฺจ อนาคตํ.
ปจฺจุปฺปนฺนญฺจ โย ธมฺมํ ตตฺถ ตตฺถ วิปสฺสติ
อสංหิรං อสงฺกุปฺปํ ตं วิทฺธา มนุพฺรูหเย.
อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ โก ชญฺญา มรณํ สุเว.
น หิ โน สงฺครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุนา.
เอวංวิหาริมาตาปึ อโหรตฺตมตนฺทิตं
ตं เว ‘ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.

กถญฺจ ภิกฺขุ อตีตํ อนฺวาคเมติ. “เอวංรูโป อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ, “เอวංเวทโน อโหสึ ฯเปฯ เอวංสญฺโญ อโหสึ ฯเปฯ เอวංสงฺขาโร อโหสึ ฯเปฯ เอวංวิญฺญาโณ อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ. เอวං โข ภิกฺขุ อตีตं อนฺวาคเมติ.

กถญฺจ ภิกฺขุ อตีตं นานฺวาคเมติ. “เอวංรูโป อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ, “เอวංเวทโน อโหสึ ฯเปฯ เอวංสญฺโญ อโหสึ ฯเปฯ เอวංสงฺขาโร อโหสึ ฯเปฯ เอวංวิญฺญาโณ อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ. เอวං โข ภิกฺขุ อตีตं นานฺวาคเมติ.

กถญฺจ ภิกฺขุ อนาคตํ ปฏิกงฺขติ. เอวංรูโป สิยํ อนาคตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ, เอวංเวทโน สิยํ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ.,เท.อิ. เตน หิ

[๒] ฉ.,เท. อายสฺมา โลมสกงฺคิโย

เอวํสญฺโญ สิยํ ฯเปฯ เอวํสงฺขาโร สิยํ ฯเปฯ เอวํวิญฺญาโณ สิยํ อนาคตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺวาเนติ. เอวํ โข ภิกฺขุ อนาคตํ ปฏิกงฺขติ.

กถญฺจ ภิกฺขุ อนาคตํ นปฺปฏิกงฺขติ. "เอวํรูโป สิยํ อนาคตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ, "เอวํเวทโน สิยํ ฯเปฯ เอวํสญฺโญ สิยํ ฯเปฯ เอวํสงฺขาโร สิยํ ฯเปฯ เอวํวิญฺญาโณ สิยํ อนาคตมทฺธานนฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺวาเนติ. เอวํ โข ภิกฺขุ อนาคตํ นปฺปฏิกงฺขติ.

กถญฺจ ภิกฺขุ ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ สมฺหิรติ. อิธ ภิกฺขุ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปึ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปึ, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ, เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ. เอวํ โข ภิกฺขุ ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ สมฺหิรติ.

กถญฺจ ภิกฺขุ ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ น สมฺหิรติ. อิธ ภิกฺขุ สุตวา อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต สปฺปุริสานํ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต น รูปึ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา รูปึ, น รูปสฺมึ วา อตฺตานํ. น เวทนํ ฯเปฯ น สญฺญํ ฯเปฯ น สงฺขาเร ฯเปฯ น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, น วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ. เอวํ โข ภิกฺขุ ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ น สมฺหิรติ.

“อตีตํ นานฺวาคเมยฺย นปฺปฏิกงฺเข อนาคตํ
ยทตีตมฺปหีนนฺตํ อปฺปตฺตญฺจ อนาคตํ.
ปจฺจุปฺปนฺนญฺจ โย ธมฺมํ ตตฺถ ตตฺถ วิปสฺสติ
อสංหิรං อสงฺกุปฺปึ ตं วิทฺธา มนุพฺรูหเย.
อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปึ โก ชญฺญา มรณं สุเว
น หิ โน สงฺครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุนา.
เอวංวิหาริมาตาปึ อโหรตฺตมตนฺทิตं
ตं เว ‘ภทฺเทกรตฺโตติ สนฺโต อาจิกฺขเต มุนีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา โลมสกงฺคิโย ภควโต ภาสิตं อภินนฺทีติ.

จตุตฺถं โลมสกงฺคิยภทฺเทกรตฺตสุตฺตं นิฏฺฐิตं.

๕. จูฬกมฺมวิภงฺคสุตฺตํ

[๒๘๙] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ. สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ

"โก นุ โข โภ โคตม เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน มนุสฺสานเมว สตฺตานํ มนุสฺสภูตานํ ทิสฺสติ[๑] หีนปฺปณีตตา. ทิสฺสนฺติ [๒] โภ โคตม มนุสฺสา อปฺปายุกา, ทิสฺสนฺติ ทีฆายุกา, ทิสฺสนฺติ พหฺวาพาธา,[๓] ทิสฺสนฺติ อปฺปาพาธา, ทิสฺสนฺติ ทุพฺพณฺณา, ทิสฺสนฺติ วณฺณวนฺโต, ทิสฺสนฺติ อปฺเปสกฺขา, ทิสฺสนฺติ มเหสกฺขา, ทิสฺสนฺติ อปฺปโภคา, ทิสฺสนฺติ มหาโภคา, ทิสฺสนฺติ นีจากุลีนา,[๔] ทิสฺสนฺติ อุจฺจากุลีนา, ทิสฺสนฺติ อปฺปปญฺญา,[๕] ทิสฺสนฺติ ปญฺญวนฺโต. โก นุ โข โภ โคตม เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน มนุสฺสานเมว สตฺตานํ มนุสฺสภูตานํ ทิสฺสติ[๖] หีนปฺปณีตตาติ.

"กมฺมสฺสกา มาณว สตฺตา กมฺมทายาทา กมฺมโยนี กมฺมพนฺธู กมฺมปฏิสรณา. กมฺมํ สตฺเต วิภชติ, ยทิทํ หีนปฺปณีตตายาติ. "น โข อหํ อิมสฺส โภโต โคตมสฺส สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิ. สาธุ เม ภวํ

---

[๑] ฉ.,เท. ทิสฺสนฺติ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. หิ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. พฺวาพาธา
[๔] ฉ.,เท., นีจกุลีนา
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ทุปฺปญฺญา
[๖] ฉ.,เท. ทิสฺสนฺติ.

โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุ, ยถาหํ อิมสฺส โภโต โคตมสฺส สงฺฆิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชาเนยฺยนฺติ.

[๒๙๐] "เตนหิ มาณว สุณาหิ, สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ โภติ โข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ

"อิธ มาณว เอกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา ปาณาติปาตี โหติ, ลุทฺโท โลหิตปาณี หตปหเต นิวิฏฺโจ อทยาปนฺโน ปาณภูเตสุ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อาคจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ, อปฺปายุโก โหติ. อปฺปายุกสංวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ ปาณาติปาตี โหติ ลุทฺโท โลหิตปาณี หตปหเต นิวิฏฺโจ อทยาปนฺโน ปาณภูเตสุ.

อิธ ปน มาณว เอกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ ลชฺชี ทยาปนฺโน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อาคจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ, ทีฆายุโก โหติ. ทีฆายุกสංวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ ลชฺชี ทยาปนฺโน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติ.

[๒๙๑] อิธ มาณว เอกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา สตฺตานํ วิเหฐกชาติโก โหติ ปาณินา วา เลฑฺฑุนา วา ทณฺเฑน วา สตฺเถน วา. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อาคจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ, พหฺวาพาโธ โหติ. พหฺวาพาธสංวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ สตฺตานํ วิเหฐกชาติโก โหติ ปาณินา วา เลฑฺฑุนา วา ทณฺเฑน วา สตฺเถน วา.

อิธ ปน มาณว เอกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา สตฺตานํ อวิเหฐกชาติโก โหติ ปาณินา วา เลฑฺฑุนา วา ทณฺเฑน วา สตฺเถน วา. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อาคจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ, อปฺปาพาโธ โหติ. อปฺปาพาธสංวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ สตฺตานํ อวิเหฐกชาติโก โหติ ปาณินา วา เลฑฺฑุนา วา ทณฺเฑน วา สตฺเถน วา.

[๒๙๒] อิธ มาณว เอกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา โกธโน โหติ อุปายาสพหุโล, อปฺปมฺปิ วุตฺโต สมาโน อภิสชฺชติ กุปฺปติ พฺยาปชฺชติ ปติตฺถียติ โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ,

สเจ มนุสฺสตฺตํ อาคจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ, ทุพฺพณฺโณ โหติ. ทุพฺพณฺณสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ โกธโน โหติ อุปายาสพหุโล อปฺปมฺปิ วุตฺโต สมาโน อภิสชฺชติ กุปฺปติ พฺยาปชฺชติ ปติตฺถียติ โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ.

อิธ ปน มาณว เอกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา อกฺโกธโน โหติ อนุปายาสพหุโล, พหุมฺปิ วุตฺโต สมาโน นาภิสชฺชติ น กุปฺปติ น พฺยาปชฺชติ น ปติตฺถียติ น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อาคจฺฉติ ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ, ปาสาทิโก โหติ. ปาสาทิกสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ อกฺโกธโน โหติ อนุปายาสพหุโล, พหุมฺปิ วุตฺโต สมาโน นาภิสชฺชติ น กุปฺปติ น พฺยาปชฺชติ น ปติตฺถียติ น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ.

[๒๙๓] อิธ มาณว เอกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา อิสฺสามนโก โหติ, ปรลาภสกฺการครุการมานนวนฺทนปูชนาสุ อิสฺสติ อุปทุสฺสติ อิสฺสํ พนฺธติ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อาคจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ, อปฺเปสกฺโข โหติ. อปฺเปสกฺขสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ อิสฺสามนโก โหติ ปรลาภสกฺการครุการมานน-วนฺทนปูชนาสุ อิสฺสติ อุปทุสฺสติ อิสฺสํ พนฺธติ.

อิธ ปน มาณว เอกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา อนิสฺสามนโก โหติ ปรลาภสกฺการครุการมานนวนฺทนปูชนาสุ น อิสฺสติ น อุปทุสฺสติ น อิสฺสํ พนฺธติ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อาคจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ, มเหสกฺโข โหติ. มเหสกฺขสัวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ อนิสฺสามนโก โหติ ปรลาภสกฺการครุการมานนวนฺทนปูชนาสุ น อิสฺสติ น อุปทุสฺสติ น อิสฺสํ พนฺธติ.

[๒๙๔] อิธ มาณว เอกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา น ทาตา โหติ สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา อนฺนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธวิเลปนํ เสยฺยาวสถํ ปทีเปยฺยํ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อาคจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ, อปฺปโภโค โหติ. อปฺปโภคสัวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ น ทาตา โหติ สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา อนฺนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธวิเลปนํ เสยฺยาวสถํ ปทีเปยฺยํ.

อิธ ปน มาณว เอกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา ทาตา โหติ สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา อนฺนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธวิเลปนํ เสยฺยาวสถํ ปทีเปยฺยํ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ

สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อาคจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ, มหาโภโค โหติ. มหาโภคสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ ทาตา โหติ สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา อนฺนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธวิเลปนํ เสยฺยาวสถํ ปทีเปยฺยํ.

[๒๙๕] อิธ มาณว เอกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา ถทฺโธ โหติ อติมานี, อภิวาเทตพฺพํ น อภิวาเทติ, ปจฺจุฏฺฐาตพฺพํ น ปจฺจุฏฺเจติ, อาสนารหสฺส อาสนํ น เทติ, มคฺคารหสฺส มคฺคํ น เทติ, สกฺกาตพฺพํ น สกฺกโรติ, ครุกาตพฺพํ น ครุกโรติ, มาเนตพฺพํ น มาเนติ, ปูเชตพฺพํ น ปูเชติ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อาคจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ, นีจากุลีโน[๑] โหติ. นีจากุลีนสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ ถทฺโธ โหติ อติมานี, อภิวาเทตพฺพํ น อภิวาเทติ, ปจฺจุฏฺฐาตพฺพํ น ปจฺจุฏฺเจติ อาสนารหสฺส อาสนํ น เทติ, มคฺคารหสฺส มคฺคํ น เทติ, สกฺกาตพฺพํ น สกฺกโรติ, ครุกาตพฺพํ น ครุกโรติ, มาเนตพฺพํ น มาเนติ, ปูเชตพฺพํ น ปูเชติ.

อิธ ปน มาณว เอกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา อตฺถทฺโธ โหติ อนติมานี; อภิวาเทตพฺพํ อภิวาเทติ, ปจฺจุฏฺฐาตพฺพํ ปจฺจุฏฺเจติ, อาสนารหสฺส อาสนํ เทติ, มคฺคารหสฺส มคฺคํ เทติ, สกฺกาตพฺพํ สกฺกโรติ, ครุกาตพฺพํ ครุกโรติ, มาเนตพฺพํ มาเนติ, ปูเชตพฺพํ ปูเชติ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. นีจกุลีโน

เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อาคจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ, อุจฺจากุลีโน โหติ. อุจฺจากุลีน-สัวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ, อตฺถทฺโธ โหติ อนติมานี, อภิวาเทตพฺพํ อภิวาเทติ, ปจฺจุฏฺเจาตพฺพํ ปจฺจุฏฺเจติ, อาสนารหสฺส อาสนํ เทติ, มคฺคารหสฺส มคฺคํ เทติ, สกฺกาตพฺพํ สกฺกโรติ, ครุกาตพฺพํ ครุกโรติ, มาเนตพฺพํ มาเนติ, ปูเชตพฺพํ ปูเชติ.

[๒๙๖] อิธ มาณว เอกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา อุปสงฺกมิตฺวา น ปริปุจฺฉิตา โหติ "กึ ภนฺเต กุสลํ, กึ อกุสลํ, กึ สาวชฺชํ, กึ อนวชฺชํ, กึ เสวิตพฺพํ, กึ น เสวิตพฺพํ, กึ เม กริยมานํ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขาย โหติ, กึ วา ปน เม กริยมานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย โหตีติ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อาคจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ, ทุปฺปญฺโญ โหติ. ทุปฺปญฺญสัวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา อุปสงฺกมิตฺวา น ปริปุจฺฉิตา โหติ "กึ ภนฺเต กุสลํ, กึ อกุสลํ, กึ สาวชฺชํ, กึ อนวชฺชํ, กึ เสวิตพฺพํ, กึ น เสวิตพฺพํ, กึ เม กริยมานํ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขาย โหติ, กึ วา ปน เม กริยมานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย โหตีติ.

อิธ ปน มาณว เอกจฺโจ อิตฺถี วา ปุริโส วา สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา อุปสงฺกมิตฺวา ปริปุจฺฉิตา โหติ "กึ ภนฺเต กุสลํ,

กึ อกุสลํ, กึ สาวชฺชํ, กึ อนวชฺชํ, กึ เสวิตพฺพํ, กึ น เสวิตพฺพํ, กึ เม กริยมานํ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขาย โหติ, กึ วา ปน เม กริยมานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย โหตีติ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาหิเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อาคจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ, มหาปญฺโญ โหติ. มหาปญฺญสวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา อุปสงฺกมิตฺวา ปริปุจฺฉิตา โหติ "กึ ภนฺเต กุสลํ, กึ อกุสลํ, กึ สาวชฺชํ, กึ อนวชฺชํ, กึ เสวิตพฺพํ, กึ น เสวิตพฺพํ, กึ เม กริยมานํ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขาย โหติ, กึ วา ปน เม กริยมานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย โหตีติ.

[๒๙๗] อิติ โข มาณว อปฺปายุกสวตฺตนิกา ปฏิปทา อปฺปายุกตฺตํ อุปเนติ, ทีฆายุกสวตฺตนิกา ปฏิปทา ทีฆายุกตฺตํ อุปเนติ. พหฺวาพาธสวตฺตนิกา ปฏิปทา พหฺวาพาธตฺตํ อุปเนติ, อปฺปาพาธสวตฺตนิกา ปฏิปทา อปฺปาพาธตฺตํ อุปเนติ, ทุพฺพณฺณสวตฺตนิกา ปฏิปทา ทุพฺพณฺณตฺตํ อุปเนติ, ปาสาทิกสวตฺตนิกา ปฏิปทา ปาสาทิกตฺตํ อุปเนติ; อปฺเปสกฺขสวตฺตนิกา ปฏิปทา อปฺเปสกฺขตฺตํ อุปเนติ, มเหสกฺขสวตฺตนิกา ปฏิปทา มเหสกฺขตฺตํ อุปเนติ; อปฺปโภคสวตฺตนิกา ปฏิปทา อปฺปโภคตฺตํ อุปเนติ, มหาโภคสวตฺตนิกา ปฏิปทา มหาโภคตฺตํ อุปเนติ; นีจากุลีนสวตฺตนิกา ปฏิปทา นีจากุลีนตฺตํ อุปเนติ, อุจฺจากุลีนสวตฺตนิกา ปฏิปทา อุจฺจากุลีนตฺตํ อุปเนติ; ทุปฺปญฺญสวตฺตนิกา ปฏิปทา ทุปฺปญฺญตฺตํ อุปเนติ, มหาปญฺญสวตฺตนิกา ปฏิปทา มหาปญฺญตฺตํ อุปเนติ. กมฺมสฺสกา มาณว สตฺตา กมฺมทายาทา กมฺมโยนี กมฺมพนฺธู กมฺมปฏิสรณา. กมฺมํ สตฺเต วิภชติ, ยทิทํ หีนปฺปณีตตายาติ.

เอวํ วุตฺเต, สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย, 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ.[๑] เอวเมว[๒] โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต. เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ. อุปาสกํ มं ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

ปญฺจมํ จูฬกมฺมวิภงฺคสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] สี.,อิ. ทกฺขินฺตีติ.

[๒] ฉ.,เท. เอวเมวํ

๖. มหากมฺมวิภงฺคสุตฺตํ

[๒๙๘] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สมิทฺธิ อรญฺญกุฏิกายํ วิหรติ. อถ โข โปตลิปุตฺโต ปริพฺพาชโก ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน, เยนายสฺมา สมิทฺธิ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สมิทฺธินา สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โปตลิปุตฺโต ปริพฺพาชโก อายสฺมนฺตํ สมิทฺธึ เอตทโวจ "สมฺมุขา เมตํ อาวุโส สมิทฺธิ สมณสฺส โคตมสฺส สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ 'โมฆํ กายกมฺมํ, โมฆํ วจีกมฺมํ, มโนกมฺมเมว สจฺจนฺติ. อตฺถิ จ สา สมาปตฺติ, ยํ สมาปตฺตึ สมาปนฺโน น กิญฺจิ เวทิยตีติ. "มา[๑] เอวं อาวุโส โปตลิปุตฺต อวจ, มา ภควนฺตं อพฺภาจิกฺข, น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ. น หิ ภควา เอวํ วเทยฺย "โมฆํ กายกมฺมํ, โมฆํ วจีกมฺมํ, มโนกมฺมเมว สจฺจนฺติ. อตฺถิ จ โข สา อาวุโส สมาปตฺติ, ยํ สมาปตฺตึ สมาปนฺโน น กิญฺจิ เวทิยตีติ. "กีวจิรं ปพฺพชิโตสิ อาวุโส สมิทฺธีติ. "น จิรं อาวุโส ตีณิ วสฺสานีติ. "เอตฺถทานิ มยं เถเร ภิกฺขู กึ วกฺขาม, ยตฺร หิ นาม เอวं นโว ภิกฺขุ สตฺถารं ปริรกฺขิตพฺพं มญฺญิสฺสติ. สญฺเจตนิกํ อาวุโส สมิทฺธิ กมฺมํ กตฺวา กาเยน วาจาย มนสา กึ โส เวทิยตีติ.

"สญฺเจตนิกํ อาวุโส โปตลิปุตฺต กมฺมํ กตฺวา กาเยน วาจาย มนสา ทุกฺขํ โส เวทิยตีติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. มา เหวํ

อถ โข โปตลิปุตฺโต ปริพฺพาชโก อายสฺมโต สมิทฺธิสฺส ภาสิตํ เนว อภินนฺทิ นปฺปฏิกฺโกสิ; อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ.

[๒๙๙] อถ โข อายสฺมา สมิทฺธิ อจิรปกฺกนฺเต โปตลิปุตฺเต ปริพฺพาชเก, เยนายสฺมา อานนฺโท, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตं นิสินฺโน โข อายสฺมา สมิทฺธิ, ยาวตโก อโหสิ โปตลิปุตฺเตน ปริพฺพาชเกน สทฺธึ กถาสลฺลาโป, ตं สพฺพं อายสฺมโต อานนฺทตฺเถรสฺส[๑] อาโรเจสิ.

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อานนฺโท อายสฺมนฺตं สมิทฺธึ เอตทโวจ "อตฺถิ โข อิทं[๒] อาวุโส สมิทฺธิ, กถาปาภตं ภควนฺตं ทสฺสนาย. อายามาวุโส สมิทฺธิ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกเมยฺยาม;[๓] อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถं ภควโต อาโรเจยฺยาม.[๔] ยถา โน ภควา พฺยากริสฺสติ, ตถา นं ธาเรยฺยามาติ.[๕] "เอวมาวุโสติ โข อายสฺมา สมิทฺธิ อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺจสฺโสสิ.

อถ โข อายสฺมา[๖] จ สมิทฺธิ อายสฺมา จ อานนฺโท,[๖] เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตं นิสีทึสุ, เอกมนฺตं นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท, ยาวตโก อโหสิ อายสฺมโต สมิทฺธิสฺส โปตลิปุตฺเตน ปริพฺพาชเกน สทฺธึ กถาสลฺลาโป, ตं สพฺพं ภควโต อาโรเจสิ.

เอวํ วุตฺเต, ภควา อายสฺมนฺตं อานนฺทं เอตทโวจ "ทสฺสนมฺปิ โข อหं อานนฺท โปตลิปุตฺตสฺส ปริพฺพาชกสฺส นาภิชานามิ, กุโต

---

[๑] ฉ.,เท. อานนฺทสฺส
[๒] สี.,อิ. อิมํ
[๓] ฉ.,เท. เตนุปสงฺกมิสฺสาม.
[๔] ฉ.,เท. อาโรเจสฺสาม.
[๕] ฉ.,เท. ธาเรสฺสามาติ.
[๖-๖] ฉ.,เท. อายสฺมา จ อานนฺโท อายสฺมา จ สมิทฺธิ.

ปเนวรูปี กถาสลฺลาปี. อิมินาว[๑] อานนฺท สมิทฺธินา โมฆปุริเสน โปตลิปุตฺตสฺส ปริพฺพาชกสฺส วิภชพฺยากรณีโย ปญฺโห เอกํเสน พฺยากโตติ. เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อุทายิ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สเจ ปน ภนฺเต อายสฺมตา สมิทฺธินา อิทํ สนฺธาย ภาสิตํ; ยงฺกิญฺจิ เวทยิตํ ตํ ทุกฺขสฺมินฺติ.

[๓๐๐] เอวํ[๒] วุตฺเต, ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ "ปสฺส โข[๓] ตฺวํ อานนฺท อิมสฺส อุทายิสฺส โมฆปุริสสฺส อุมฺมคฺคํ.[๔] อญฺญาสี โข อหํ อานนฺท "อิทาเนวายํ อุทายิ โมฆปุริโส อุมฺมุชฺชมาโน อโยนิโส อุมฺมุชฺชิสฺสติ,[๕] อาทีเยว[๖] อานนฺท โปตลิปุตฺเตน ปริพฺพาชเกน ติสฺโส เวทนา ปุจฺฉิตา. สจายํ อานนฺท สมิทฺธิ โมฆปุริโส โปตลิปุตฺตสฺส ปริพฺพาชกสฺส เอวํ ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากเรยฺย 'สญฺเจตนิกํ อาวุโส โปตลิปุตฺต กมฺมํ กตฺวา กาเยน วาจาย มนสา สุขเวทนียํ, สุขํ โส เวทิยติ;[๗] สญฺเจตนิกํ อาวุโส โปตลิปุตฺต กมฺมํ กตฺวา กาเยน วาจาย มนสา ทุกฺขเวทนียํ, ทุกฺขํ โส เวทิยติ; สญฺเจตนิกํ อาวุโส โปตลิปุตฺต กมฺมํ กตฺวา กาเยน วาจาย มนสา อทุกฺขมสุขเวทนียํ, อทุกฺขมสุขํ โส เวทิยตีติ. เอวํ พฺยากรมาโน โข อานนฺท สมิทฺธิ โมฆปุริโส โปตลิปุตฺตสฺส ปริพฺพาชกสฺส สมฺมา [๘] พฺยากเรยฺย. อปิจานนฺท เต[๙] อญฺญติตฺถิยปริพฺพาชกา พาลา อพฺยตฺตา, เก จ ตถาคตสฺส มหากมฺมวิภงฺคํ ชานิสฺสนฺติ. สเจ ตุมฺเห อานนฺท สุเณยฺยาถ, ตถาคตสฺส มหากมฺมวิภงฺคํ วิภชนฺตสฺสาติ.[๑๐]

---

[๑] ฉ.,เท. อิมินา จ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อถ โข
[๓] ฉ.,เท. ปสฺสสิ โน
[๔] ฉ. อุมฺมงฺคํ
[๕] ฉ.,เท. อุมฺมุชฺชิสฺสตีติ.
[๖] อิ. อาทิโส ว
[๗] ฉ.,เท. เวทยติ
[๘] ฉ.,เท. พฺยากรมาโน
[๙] ฉ.,เท.,อิ. เก จ
[๑๐] อิ. ภชนฺตสฺสาติ.

"เอตสฺส ภควา กาโล, เอตสฺส สุคต กาโล, ยํ ภควา มหากมฺมวิภงฺคํ วิภเชยฺย. ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตีติ.

"เตนหานนฺท สุณาหิ, สาธุกํ มนสิกโรหิ; ภาสิสฺสามีติ. "เอวมฺภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ "จตฺตาโรเม อานนฺท ปุคฺคลา สนฺโต สำวิชฺชมานา โลกสฺมึ. กตเม จตฺตาโร. อิธานนฺท เอกจฺโจ ปุคฺคโล อิธ ปาณาติปาตี โหติ อทินฺนาทายี โหติ กาเมสุมิจฺฉาจารี โหติ มุสาวาที โหติ ปิสุณวาโจ โหติ ผรุสวาโจ โหติ สมฺผปฺปลาปี โหติ อภิชฺฌาลุ โหติ พฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐี โหติ. โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปชฺชติ.

อิธ ปนานนฺท เอกจฺโจ ปุคฺคโล อิธ ปาณาติปาตี โหติ อทินฺนาทายี โหติ กาเมสุมิจฺฉาจารี โหติ มุสาวาที โหติ ปิสุณวาโจ โหติ ผรุสวาโจ โหติ สมฺผปฺปลาปี โหติ อภิชฺฌาลุ โหติ พฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐี โหติ. โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ.

อิธานนฺท เอกจฺโจ ปุคฺคโล อิธ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ ปิสุณาย[๑] วาจาย[๑] ปฏิวิรโต โหติ ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ อนภิชฺฌาลุ โหติ อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ สมฺมาทิฏฺฐี โหติ. โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ.

อิธ ปนานนฺท เอกจฺโจ ปุคฺคโล อิธ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต

[๑-๑] สี. ปิสุณาย วาจา อิ. ปิสุณาวาจา

โหติ มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ อนภิชฺฌาลุ โหติ อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ สมฺมาทิฏฺฐี โหติ. โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ.

[๓๐๑] อิธานนฺท เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสติ. ยถาสมาหิเต จิตฺเต ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน อมุํ ปุคฺคลํ ปสฺสติ อิธ ปาณาติปาตึ อทินฺนาทายึ กาเมสุมิจฺฉาจารึ มุสาวาทึ ปิสุณวาจึ[๑] ผรุสวาจึ[๑] สมฺผปฺปลาปึ อภิชฺฌาลุํ พฺยาปนฺนจิตฺตํ มิจฺฉาทิฏฺฐึ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปสฺสติ อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนํ. โส เอวมาห "อตฺถิ กิร โภ ปาปกานิ กมฺมานิ, อตฺถิ ทุจฺจริตสฺส วิปาโก. อมาหํ[๒] ปุคฺคลํ อทฺทสํ อิธ ปาณาติปาตึ อทินฺนาทายึ กาเมสุมิจฺฉาจารึ ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐึ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปสฺสามิ อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนนฺติ. โส เอวมาห "โย กิร โภ ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐี, สพฺโพ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. เย เอวํ ชานนฺติ, เต สมฺมา ชานนฺติ; เย อญฺญถา ชานนฺติ, มิจฺฉา เตสํ ญาณนฺติ. อิติ โส ยเทว ตสฺส สามํ ญาตํ สามํ ทิฏฺฐํ สามํ วิทิตํ ตเทว ตตฺถ ถามสา ปรามาสา[๓] อภินิวิสฺส โวหรติ "อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญนฺติ.

อิธ ปนานนฺท เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย

[๑-๑] อิ. ปิสุณาวาจึ ผรุสาวาจึ [๒] สี.,อิ. อปาหํ, เอวมุปริปิ.
[๓] สี.,อิ. ปรามสฺส, เอวมุปริปิ.

สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสติ. ยถาสมาหิเต จิตฺเต ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน อมุํ ปุคฺคลํ ปสฺสติ อิธ ปาณาติปาตึ อทินฺนาทายึ ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐึ, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปสฺสติ สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนํ. โส เอวมาห "นตฺถิ กิร โภ ปาปกานิ กมฺมานิ, นตฺถิ ทุจฺจริตสฺส วิปาโก. อมาหํ ปุคฺคลํ อทฺทสํ อิธ ปาณาติปาตึ อทินฺนาทายึ ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐึ, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปสฺสามิ สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนนฺติ. โส เอวมาห "โย กิร โภ ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐี, สพฺโพ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. เย เอวํ ชานนฺติ, เต สมฺมา ชานนฺติ; เย อญฺญถา ชานนฺติ, มิจฺฉา เตสํ ญาณนฺติ. อิติ โส ยเทว ตสฺส สามํ ญาตํ สามํ ทิฏฺฐํ สามํ วิทิตํ ตเทว ตตฺถ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหรติ "อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ.

อิธานนฺท เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสติ. ยถาสมาหิเต จิตฺเต ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน อมุํ ปุคฺคลํ ปสฺสติ อิธ ปาณาติปาตา ปฏิวิรตํ อทินฺนาทานา ปฏิวิรตํ กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรตํ มุสาวาทา ปฏิวิรตํ ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรตํ ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรตํ สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรตํ อนภิชฺฌาลุํ อพฺยาปนฺนจิตฺตํ สมฺมาทิฏฺฐึ, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปสฺสติ สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนํ. โส เอวมาห "อตฺถิ กิร โภ กลฺยาณานิ กมฺมานิ, อตฺถิ สุจริตสฺส วิปาโก. อมาหํ ปุคฺคลํ อทฺทสํ อิธ ปาณาติปาตา ปฏิวิรตํ อทินฺนาทานา ปฏิวิรตํ ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐึ, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา

ปสฺสามิ สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนนฺติ. โส เอวมาห “โย กิร โภ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐี, สพฺโพ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. เย เอวํ ชานนฺติ, เต สมฺมา ชานนฺติ; เย อญฺญถา ชานนฺติ, มิจฺฉา เตสํ ญาณนฺติ. อิติ โส ยเทว ตสฺส สามํ ญาตํ สามํ ทิฏฺฐํ สามํ วิทิตํ ตเทว ตตฺถ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหรติ “อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญนฺติ.

“อิธ ปนานนฺท เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อาตปฺปมนฺวาย ปธานมนฺวาย อนุโยคมนฺวาย อปฺปมาทมนฺวาย สมฺมามนสิการมนฺวาย ตถารูปึ เจโตสมาธึ ผุสติ. ยถาสมาหิเต จิตฺเต ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน อมุํ ปุคฺคลํ ปสฺสติ อิธ ปาณาติปาตา ปฏิวิรตํ อทินฺนาทานา ปฏิวิรตํ ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐึ, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปสฺสติ อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนนฺ. โส เอวมาห “นตฺถิ กิร โภ กลฺยาณานิ กมฺมานิ, นตฺถิ สุจริตสฺส วิปาโก. อมาหํ ปุคฺคลํ อทฺทสํ อิธ ปาณาติปาตา ปฏิวิรตํ อทินฺนาทานา ปฏิวิรตํ ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐึ, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปสฺสามิ อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนนฺติ. โส เอวมาห “โย กิร โภ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐี,[๑] สพฺโพ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. เย เอวํ ชานนฺติ, เต สมฺมา ชานนฺติ; เย อญฺญถา ชานนฺติ, มิจฺฉา เตสํ ญาณนฺติ. อิติ โส ยเทว ตสฺส สามํ ญาตํ สามํ ทิฏฺฐํ สามํ วิทิตํ ตเทว ตตฺถ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหรติ “อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญนฺติ.

---

[๑] สี.,อิ. มิจฺฉาทิฏฺฐี

[๓๐๒] ตตฺรานนฺท ยฺวายํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวมาห 'อตฺถิ กิร โภ ปาปกานิ กมฺมานิ, อตฺถิ ทุจฺจริตสฺส วิปาโกติ. อิทมสฺส อนุชานามิ. ยมฺปิ โส เอวมาห "อมาหํ ปุคฺคลํ อทฺทสํ อิธ ปาณาติปาตึ อทินฺนาทายึ ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐึ, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปสฺสามิ อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนนฺติ. อิทมฺปิสฺส อนุชานามิ. ยญฺจ โข โส เอวมาห "โย กิร โภ ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐี, สพฺโพ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชตีติ. อิทมสฺส นานุชานามิ. ยมฺปิ โส เอวมาห "เย เอวํ ชานนฺติ, เต สมฺมา ชานนฺติ; เย อญฺญถา ชานนฺติ, มิจฺฉา เตสํ ญาณนฺติ. อิทมฺปิสฺส นานุชานามิ. ยมฺปิ โส ยเทว ตสฺส สามํ ญาตํ สามํ ทิฏฺฐํ สามํ วิทิตํ ตเทว ตตฺถ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหรติ "อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญนฺติ. อิทมฺปิสฺส นานุชานามิ. ตํ กิสฺส เหตุ. อญฺญถา หิ อานนฺท ตถาคตสฺส มหากมฺมวิภงฺเค ญาณํ โหติ.

ตตฺรานนฺท ยฺวายํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวมาห "นตฺถิ กิร โภ ปาปกานิ กมฺมานิ, นตฺถิ ทุจฺจริตสฺส วิปาโกติ. อิทมสฺส นานุชานามิ. ยญฺจ โข โส เอวมาห "อมาหํ ปุคฺคลํ อทฺทสํ อิธ ปาณาติปาตึ อทินฺนาทายึ ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐึ, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปสฺสามิ สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนนฺติ. อิทมสฺส อนุชานามิ. ยญฺจ โข โส เอวมาห "โย กิร โภ ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐี, สพฺโพ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชตีติ. อิทมสฺส นานุชานามิ. ยมฺปิ โส

เอวมาห “เย เอวํ ชานนฺติ, เต สมฺมา ชานนฺติ; เย อญฺญถา ชานนฺติ, มิจฺฉา เตสํ ญาณนฺติ. อิทมฺปิสฺส นานุชานามิ. ยมฺปิ โส ยเทว ตสฺส สามํ ญาตํ สามํ ทิฏฺฐํ สามํ วิทิตํ, ตเทว ตตฺถ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหรติ “อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญนฺติ. อิทมฺปิสฺส นานุชานามิ. ตํ กิสฺส เหตุ. อญฺญถา หิ อานนฺท ตถาคตสฺส มหากมฺมวิภงฺเค ญาณํ โหติ.

ตตฺรานนฺท ยฺวายํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวมาห “อตฺถิ กิร โภ กลฺยาณานิ กมฺมานิ, อตฺถิ สุจริตสฺส วิปาโกติ. อิทมสฺส อนุชานามิ. ยมฺปิ[๑] โส เอวมาห “อมาหํ ปุคฺคลํ อทฺทสํ อิธ ปาณาติปาตา ปฏิวิรตํ อทินฺนาทานา ปฏิวิรตํ ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐึ, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปสฺสามิ สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนนฺติ. อิทมฺปิสฺส อนุชานามิ. ยญฺจ โข โส เอวมาห “โย กิร โภ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐึ, สพฺโพ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชตีติ. อิทมสฺส นานุชานามิ. ยมฺปิ โส เอวมาห “เย เอวํ ชานนฺติ, เต สมฺมา ชานนฺติ; เย อญฺญถา ชานนฺติ, มิจฺฉา เตสํ ญาณนฺติ. อิทมฺปิสฺส นานุชานามิ. ยมฺปิ โส ยเทว ตสฺส สามํ ญาตํ สามํ ทิฏฺฐํ สามํ วิทิตํ ตเทว ตตฺถ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหรติ “อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญนฺติ. อิทมฺปิสฺส นานุชานามิ. ตํ กิสฺส เหตุ. อญฺญถา หิ อานนฺท ตถาคตสฺส มหากมฺมวิภงฺเค ญาณํ โหติ.

ตตฺรานนฺท ยฺวายํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวมาห “นตฺถิ กิร โภ กลฺยาณานิ กมฺมานิ, นตฺถิ สุจริตสฺส วิปาโกติ.

---

[๑] อิ. ยญฺจ โข

อิทมสฺส นานุชานามิ. ยญฺจ โข โส เอวมาห “อมาหํ ปุคฺคลํ อทฺทสํ อิธ ปาณาติปาตา ปฏิวิรตํ อทินฺนาทานา ปฏิวิรตํ ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐึ, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปสฺสามิ อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนนฺติ. อิทมสฺส อนุชานามิ. ยญฺจ โข โส เอวมาห “โย กิร โภ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐี, สพฺโพ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชตีติ. อิทมสฺส นานุชานามิ. ยมฺปิ[๑] โส เอวมาห “เย เอวํ ชานนฺติ, เต สมฺมา ชานนฺติ, เย อญฺญถา ชานนฺติ, มิจฺฉา เตสํ ญาณนฺติ. อิทมฺปิสฺส นานุชานามิ. ยมฺปิ โส ยเทว ตสฺส สามํ ญาตํ สามํ ทิฏฺฐํ สามํ วิทิตํ ตเทว ตตฺถ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหรติ “อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญนฺติ. อิทมฺปิสฺส นานุชานามิ. ตํ กิสฺส เหตุ. อญฺญถา หิ อานนฺท ตถาคตสฺส มหากมฺมวิภงฺเค ญาณํ โหติ.

[๓๐๓] ตตฺรานนฺท ยฺวายํ ปุคฺคโล อิธ ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐี, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. ปุพฺเพ วาสฺส ตํ กตํ โหติ ปาปกมฺมํ ทุกฺขเวทนียํ, ปจฺฉา วาสฺส ตํ กตํ โหติ ปาปกมฺมํ ทุกฺขเวทนียํ, มรณกาเล วาสฺส โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ สมตฺตา สมาทินฺนา. เตน โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. ยญฺจ โข โส อิธ ปาณาติปาตี โหติ อทินฺนาทายี โหติ ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐี โหติ. ตสฺส ทิฏฺเฐว ธมฺเม วิปากํ ปฏิสํเวเทติ อุปปชฺเช[๒] วา อปเร วา ปริยาเย.

---

[๑] ฉ.,เท. ยํ จ โข

[๒] ฉ.,เท. อุปปชฺช อิ. อุปฺปชฺชึ.

ตตฺรานนฺท ยฺวายํ ปุคฺคโล อิธ ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐี, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. ปุพฺเพ วาสฺส ตํ กตํ โหติ กลฺยาณกมฺมํ สุขเวทนียํ, ปจฺฉา วาสฺส ตํ กตํ โหติ กลฺยาณกมฺมํ สุขเวทนียํ, มรณกาเล วาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ สมตฺตา สมาทินฺนา. เตน โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. ยญฺจ[๑] โข โส อิธ ปาณาติปาตี โหติ อทินฺนาทายี โหติ ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐี โหติ. ตสฺส ทิฏฺเฐว ธมฺเม วิปากํ ปฏิสํเวเทติ อุปปชฺเช วา อปเร วา ปริยาเย.

ตตฺรานนฺท ยฺวายํ ปุคฺคโล อิธ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐี, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. ปุพฺเพ วาสฺส ตํ กตํ โหติ กลฺยาณกมฺมํ สุขเวทนียํ, ปจฺฉา วาสฺส ตํ กตํ โหติ กลฺยาณกมฺมํ สุขเวทนียํ, มรณกาเล วาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ สมตฺตา สมาทินฺนา. เตน โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. ยญฺจ โข โส อิธ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐี โหติ. ตสฺส ทิฏฺเฐว ธมฺเม วิปากํ ปฏิสํเวเทติ อุปปชฺเช วา อปเร วา ปริยาเย.

ตตฺรานนฺท ยฺวายํ ปุคฺคโล อิธ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐี, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. ปุพฺเพ วาสฺส ตํ กตํ โหติ ปาปกมฺมํ ทุกฺขเวทนียํ, ปจฺฉา วาสฺส ตํ กตํ โหติ ปาปกมฺมํ ทุกฺขเวทนียํ, มรณกาเล วาสฺส โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ สมตฺตา สมาทินฺนา.

---

[๑] สี.,อิ. สเจ

เตน โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. ยญฺจ โข โส อิธ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐี โหติ. ตสฺส ทิฏฺเฐว ธมฺเม วิปากํ ปฏิสංเวเทติ อุปปชฺเช วา อปเร วา ปริยาเย.

อิติ โข อานนฺท อตฺถิ กมฺมํ อภพฺพํ อภพฺพาภาสํ, อตฺถิ กมฺมํ อภพฺพํ ภพฺพาภาสํ, อตฺถิ กมฺมํ ภพฺพญฺเจว ภพฺพาภาสญฺจ, อตฺถิ กมฺมํ ภพฺพํ อภพฺพาภาสนฺติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ฉฏฺฐํ มหากมฺมวิภงฺคสุตฺตํ นิฏฺฐิตं.

๗. สพายตนวิภงฺคสุตฺตํ

[๓๐๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "สพายตนวิภงฺคํ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ. ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมฺภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ เวทิตพฺพานิ, ฉ พาหิรานิ อายตนานิ เวทิตพฺพานิ, ฉ วิญฺญาณกายา เวทิตพฺพา, ฉ ผสฺสกายา เวทิตพฺพา, อฏฺฐารส[๑] มโนปวิจารา เวทิตพฺพา, ฉตฺตึส สตฺตปทา เวทิตพฺพา, ตตฺรีทํ นิสฺสาย อิทํ ปชหถ, ตโย สติปฏฺฐานา, ยทริโย เสวติ, ยทริโย เสวมาโน สตฺถา คณมนุสาสิตุมรหติ, โส วุจฺจติ "โยคฺคาจริยานํ อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถีติ. อยมุทฺเทโส สพายตนวิภงฺคสฺส.

[๓๐๕] "ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ เวทิตพฺพานีติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. จกฺขฺวายตนํ[๑] โสตายตนํ ฆานายตนํ ชิวฺหายตนํ กายายตนํ มนายตนํ "ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ เวทิตพฺพานีติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

"ฉ พาหิรานิ อายตนานิ เวทิตพฺพานีติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. รูปายตนํ สทฺทายตนํ คนฺธายตนํ รสายตนํ โผฏฺฐพฺพายตนํ ธมฺมายตนํ. "ฉ พาหิรานิ อายตนานิ เวทิตพฺพานีติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

---

[๑] สี.,อิ. อฏฺฐาทส [๑] ฉ.,เท.,อิ. จกฺขายตนํ

"ฉ วิญฺญาณกายา เวทิตพฺพาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. จกฺขุวิญฺญาณํ โสตวิญฺญาณํ ฆานวิญฺญาณํ ชิวฺหาวิญฺญาณํ กายวิญฺญาณํ มโนวิญฺญาณํ. "ฉ วิญฺญาณกายา เวทิตพฺพาติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ. อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

"ฉ ผสฺสกายา เวทิตพฺพาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. จกฺขุสมฺผสฺโส โสตสมฺผสฺโส ฆานสมฺผสฺโส ชิวฺหาสมฺผสฺโส กายสมฺผสฺโส มโนสมฺผสฺโส. "ฉ ผสฺสกายา เวทิตพฺพาติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

"อฏฺฐารส มโนปวิจารา เวทิตพฺพาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. จกฺขุนา รูปึ ทิสฺวา โสมนสฺสฏฺฐานียํ รูปึ อุปวิจรติ, โทมนสฺสฏฺฐานียํ รูปึ อุปวิจรติ, อุเปกฺขฏฺฐานียํ รูปึ อุปวิจรติ. โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย โสมนสฺสฏฺฐานียํ ธมฺมํ อุปวิจรติ, โทมนสฺสฏฺฐานียํ ธมฺมํ อุปวิจรติ, อุเปกฺขฏฺฐานียํ[๑] ธมฺมํ อุปวิจรติ. อิติ ฉ โสมนสฺสูปวิจารา, ฉ โทมนสฺสูปวิจารา, ฉ อุเปกฺขูปวิจารา. "อฏฺฐารส มโนปวิจารา เวทิตพฺพาติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๐๖] "ฉตฺตึส สตฺตปทา เวทิตพฺพาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ฉ เคหสิตานิ โสมนสฺสานิ, ฉ เนกฺขมฺมสิตานิ โสมนสฺสานิ, ฉ เคหสิตานิ โทมนสฺสานิ, ฉ เนกฺขมฺมสิตานิ โทมนสฺสานิ, ฉ เคหสิตา อุเปกฺขา, ฉ เนกฺขมฺมสิตา อุเปกฺขา.

---

[๑] ฉ. อุเปกฺขาฏฺฐานียํ

ตตฺถ กตมานิ ฉ เคหสิตานิ โสมนสฺสานิ. จกฺขุวิญฺเญยฺยานํ รูปานํ อิฏฺฐานํ กนฺตานํ มนาปานํ มโนรมานํ โลกามิสปฏิสํยุตฺตานํ ปฏิลาภํ วา ปฏิลาภโต สมนุปสฺสโต ปุพฺเพ วา ปฏิลทฺธปุพฺพํ อตีตํ นิรุทฺธํ วิปริณตํ สมนุสฺสรโต อุปฺปชฺชติ โสมนสฺสํ. ยํ เอวรูปึ โสมนสฺสํ อิทํ วุจฺจติ เคหสิตํ โสมนสฺสํ. โสตวิญฺเญยฺยานํ สทฺทานํ ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยานํ คนฺธานํ ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยานํ รสานํ ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยานํ โผฏฺฐพฺพานํ ฯเปฯ มโนวิญฺเญยฺยานํ ธมฺมานํ อิฏฺฐานํ กนฺตานํ มนาปานํ มโนรมานํ โลกามิสปฏิสํยุตฺตานํ ปฏิลาภํ วา ปฏิลาภโต สมนุปสฺสโต ปุพฺเพ วา ปฏิลทฺธปุพฺพํ อตีตํ นิรุทฺธํ วิปริณตํ สมนุสฺสรโต อุปฺปชฺชติ โสมนสฺสํ. ยํ เอวรูปึ โสมนสฺสํ, อิทํ วุจฺจติ เคหสิตํ โสมนสฺสํ. อิมานิ ฉ เคหสิตานิ โสมนสฺสานิ.

ตตฺถ กตมานิ ฉ เนกฺขมฺมสิตานิ โสมนสฺสานิ. รูปานํ เตฺวว อนิจฺจตํ วิทิตฺวา วิปริณามวิราคนิโรธํ, ‘ปุพฺเพ เจว รูปา เอตรหิ จ, สพฺเพ เต รูปา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต อุปฺปชฺชติ โสมนสฺสํ. ยํ เอวรูปึ โสมนสฺสํ, อิทํ วุจฺจติ เนกฺขมฺมสิตํ โสมนสฺสํ. สทฺทานํ เตฺวว ฯเปฯ คนฺธานํ เตฺวว ฯเปฯ รสานํ เตฺวว ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพานํ เตฺวว ฯเปฯ ธมฺมานํ เตฺวว อนิจฺจตํ วิทิตฺวา วิปริณามวิราคนิโรธํ, “ปุพฺเพ เจว ธมฺมา เอตรหิ จ, สพฺเพ เต ธมฺมา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต อุปฺปชฺชติ โสมนสฺสํ. ยํ เอวรูปึ โสมนสฺสํ, อิทํ วุจฺจติ เนกฺขมฺมสิตํ โสมนสฺสํ. อิมานิ ฉ เนกฺขมฺมสิตานิ โสมนสฺสานิ.

[๓๐๗] ตตฺถ กตมานิ ฉ เคหสิตานิ โทมนสฺสานิ. จกฺขุวิญฺเญยฺยานํ รูปานํ อิฏฺฐานํ กนฺตานํ มนาปานํ มโนรมานํ โลกามิสปฏิสํยุตฺตานํ อปฺปฏิลาภํ วา อปฺปฏิลาภโต สมนุปสฺสโต ปุพฺเพ วา อปฺปฏิลทฺธปุพฺพํ อตีตํ นิรุทฺธํ วิปริณตํ สมนุสฺสรโต อุปฺปชฺชติ โทมนสฺสํ. ยํ เอวรูปึ โทมนสฺสํ, อิทํ วุจฺจติ เคหสิตํ โทมนสฺสํ. โสตวิญฺเญยฺยานํ สทฺทานํ ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยานํ คนฺธานํ ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยานํ รสานํ ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยานํ โผฏฺฐพฺพานํ ฯเปฯ มโนวิญฺเญยฺยานํ ธมฺมานํ อิฏฺฐานํ กนฺตานํ มนาปานํ มโนรมานํ โลกามิสปฏิสํยุตฺตานํ อปฺปฏิลาภํ วา อปฺปฏิลาภโต สมนุปสฺสโต ปุพฺเพ วา อปฺปฏิลทฺธปุพฺพํ อตีตํ นิรุทฺธํ วิปริณตํ สมนุสฺสรโต อุปฺปชฺชติ โทมนสฺสํ. ยํ เอวรูปึ โทมนสฺสํ, อิทํ วุจฺจติ เคหสิตํ โทมนสฺสํ. อิมานิ ฉ เคหสิตานิ โทมนสฺสานิ.

ตตฺถ กตมานิ ฉ เนกฺขมฺมสิตานิ โทมนสฺสานิ. รูปานํ เตฺวว อนิจฺจตํ วิทิตฺวา วิปริณามวิราคนิโรธํ, “ปุพฺเพ เจว รูปา เอตรหิ จ, สพฺเพ เต รูปา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อนุตฺตเรสุ วิโมกฺเขสุ ปิหํ อุปฏฺฐาเปติ ‘กทาสฺสุ[๑] นามาหํ ตทายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสามิ, ยทริยา เอตรหิ อายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตีติ อิติ อนุตฺตเรสุ วิโมกฺเขสุ ปิหํ อุปฏฺฐาปยโต อุปฺปชฺชติ ปิหปจฺจยา โทมนสฺสํ. ยํ เอวรูปึ โทมนสฺสํ, อิทํ วุจฺจติ เนกฺขมฺมสิตํ โทมนสฺสํ. สทฺทานํ เตฺวว ฯเปฯ รสานํ เตฺวว ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพานํ เตฺวว ฯเปฯ ธมฺมานํ เตฺวว อนิจฺจตํ วิทิตฺวา วิปริณามวิราคนิโรธํ, “ปุพฺเพ เจว ธมฺมา เอตรหิ จ, สพฺเพ เต ธมฺมา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมาติ

---

[๑] ฉ.,เท. กุทาสฺสุ

เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อนุตฺตเรสุ วิโมกฺเขสุ ปิหํ อุปฏฺฐาเปติ “กทาสฺสุ นามหํ ตทายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสามิ, ยทริยา เอตรหิ อายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตีติ อิติ อนุตฺตเรสุ วิโมกฺเขสุ ปิหํ อุปฏฺฐาปยโต อุปฺปชฺชติ ปิหปจฺจยา โทมนสฺสํ. ยํ เอวรูปึ โทมนสฺสํ, อิทํ วุจฺจติ เนกฺขมฺมสิตํ โทมนสฺสํ. อิมานิ ฉ เนกฺขมฺมสิตานิ โทมนสฺสานิ.

[๓๐๘] ตตฺถ กตมา ฉ เคหสิตา อุเปกฺขา. จกฺขุนา รูปึ ทิสฺวา อุปฺปชฺชติ[๑] อุเปกฺขา พาลสฺส มูฬฺหสฺส ปุถุชฺชนสฺส อโนธิชินสฺส อวิปากชินสฺส อนาทีนวทสฺสาวิโน อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส. ยา เอวรูปา อุเปกฺขา, รูปึ สา นาติวตฺตติ. ตสฺมา สา อุเปกฺขา ‘เคหสิตาติ วุจฺจติ. โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย อุปฺปชฺชติ อุเปกฺขา พาลสฺส มูฬฺหสฺส ปุถุชฺชนสฺส อโนธิชินสฺส อวิปากชินสฺส อนาทีนวทสฺสาวิโน อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส. ยา เอวรูปา อุเปกฺขา, ธมฺมํ สา นาติวตฺตติ. ตสฺมา สา อุเปกฺขา ‘เคหสิตาติ วุจฺจติ. อิมา ฉ เคหสิตา อุเปกฺขา.

ตตฺถ กตมา ฉ เนกฺขมฺมสิตา อุเปกฺขา. รูปานํ เตฺวว อนิจฺจตํ วิทิตฺวา วิปริณามวิราคนิโรธํ, ‘ปุพฺเพ เจว รูปา เอตรหิ จ, สพฺเพ เต รูปา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต อุปฺปชฺชติ อุเปกฺขา. ยา เอวรูปา อุเปกฺขา, รูปึ สา[๒] นาติวตฺตติ.[๒] ตสฺมา สา อุเปกฺขา ‘เนกฺขมฺมสิตาติ วุจฺจติ. สทฺทานํ เตฺวว ฯเปฯ คนฺธานํ เตฺวว ฯเปฯ รสานํ เตฺวว ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพานํ เตฺวว ฯเปฯ ธมฺมานํ เตฺวว อนิจฺจตํ วิทิตฺวา

---

[๑] อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ. [๒-๒] ฉ.,เท.,อิ. สา อติวตฺตติ.

วิปริณามวิราคนิโรธํ, 'ปุพฺเพ เจว ธมฺมา เอตรหิ จ, สพฺเพ เต ธมฺมา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต อุปฺปชฺชติ อุเปกฺขา. ยา เอวรูปา อุเปกฺขา, ธมฺมํ สา นาติวตฺตติ.[๑] ตสฺมา สา อุเปกฺขา 'เนกฺขมฺมสิตาติ วุจฺจติ. อิมา ฉ เนกฺขมฺมสิตา อุเปกฺขา. 'ฉตฺตึส สตฺตปทา เวทิตพฺพาติ อิติ ยนฺตं วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๐๙] "ตตฺรีทํ นิสฺสาย อิทํ ปชหถาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ตตฺร ภิกฺขเว ยานิ ฉ เนกฺขมฺมสิตานิ โสมนสฺสานิ, ตานิ นิสฺสาย ตานิ อาคมฺม, ยานิ ฉ เคหสิตานิ โสมนสฺสานิ, ตานิ ปชหถ, ตานิ สมติกฺกมถ. เอวเมเตสํ ปหานํ โหติ, เอวเมเตสํ สมติกฺกโม โหติ.

ตตฺร ภิกฺขเว ยานิ ฉ เนกฺขมฺมสิตานิ โทมนสฺสานิ, ตานิ นิสฺสาย ตานิ อาคมฺม, ยานิ ฉ เคหสิตานิ โทมนสฺสานิ, ตานิ ปชหถ, ตานิ สมติกฺกมถ. เอวเมเตสํ ปหานํ โหติ, เอวเมเตสํ สมติกฺกโม โหติ.

ตตฺร ภิกฺขเว ยา ฉ เนกฺขมฺมสิตา อุเปกฺขา, ตา นิสฺสาย ตา อาคมฺม, ยา ฉ เคหสิตา อุเปกฺขา, ตา ปชหถ, ตา สมติกฺกมถ. เอวเมตาสํ ปหานํ โหติ, เอวเมตาสํ สมติกฺกโม โหติ.

ตตฺร ภิกฺขเว ยานิ ฉ เนกฺขมฺมสิตานิ โสมนสฺสานิ, ตานิ นิสฺสาย ตานิ อาคมฺม, ยานิ ฉ เนกฺขมฺมสิตานิ โทมนสฺสานิ, ตานิ ปชหถ, ตานิ สมติกฺกมถ. เอวเมเตสํ ปหานํ โหติ, เอวเมเตสํ สมติกฺกโม โหติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สา อติวตฺตติ.

ตตฺร ภิกฺขเว ยา ฉ เนกฺขมฺมสิตา อุเปกฺขา, ตา นิสฺสาย ตา อาคมฺม, ยานิ ฉ เนกฺขมฺมสิตานิ โสมนสฺสานิ, ตานิ ปชหถ, ตานิ สมติกฺกมถ. เอวเมเตสํ ปหานํ โหติ, เอวเมเตสํ สมติกฺกโม โหติ.

[๓๑๐] อตฺถิ ภิกฺขเว อุเปกฺขา นานตฺตา นานตฺตสิตา. อตฺถิ อุเปกฺขา เอกตฺตา เอกตฺตสิตา. กตมา จ ภิกฺขเว อุเปกฺขา นานตฺตา นานตฺตสิตา. อตฺถิ ภิกฺขเว อุเปกฺขา รูเปสุ, อตฺถิ สทฺเทสุ, อตฺถิ คนฺเธสุ, อตฺถิ รเสสุ, อตฺถิ โผฏฺฐพฺเพสุ. อยํ ภิกฺขเว อุเปกฺขา นานตฺตา นานตฺตสิตา. กตมา จ ภิกฺขเว อุเปกฺขา เอกตฺตา เอกตฺตสิตา. อตฺถิ ภิกฺขเว อุเปกฺขา อากาสานญฺจายตนนิสฺสิตา, อตฺถิ วิญฺญาณญฺจายตนนิสฺสิตา, อตฺถิ อากิญฺจญฺญายตนนิสฺสิตา, อตฺถิ เนวสญฺญานาสญฺญายตนนิสฺสิตา. อยํ ภิกฺขเว อุเปกฺขา เอกตฺตา เอกตฺตสิตา.

ตตฺร ภิกฺขเว ยายํ อุเปกฺขา เอกตฺตา เอกตฺตสิตา, ตํ นิสฺสาย ตํ อาคมฺม, ยายํ อุเปกฺขา นานตฺตา นานตฺตสิตา, ตํ ปชหถ, ตํ สมติกฺกมถ. เอวเมติสฺสา ปหานํ โหติ, เอวเมติสฺสา สมติกฺกโม โหติ.

อตมฺมยตํ[๑] ภิกฺขเว นิสฺสาย อตมฺมยตํ อาคมฺม, ยายํ อุเปกฺขา เอกตฺตา เอกตฺตสิตา, ตํ ปชหถ, ตํ สมติกฺกมถ. เอวเมติสฺสา ปหานํ โหติ, เอวเมติสฺสา สมติกฺกโม โหติ. 'ตตฺรีทํ นิสฺสาย อิทํ ปชหถาติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๑๑] "ตโย สติปฏฺฐานา ยทริโย เสวติ, ยทริโย เสวมาโน สตฺถา คณมนุสาสิตุมรหตีติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ

---

[๑] อนุปทวคฺคสฺส สปฺปุริสสุตฺเต ปน "อคมฺมยตาติ ปาโฐ ทิสฺสติ.

วุตฺตํ. อิติ[๑] ภิกฺขเว สตฺถา สาวกานํ ธมฺมํ เทเสติ อนุกมฺปโก หิเตสี อนุกมฺปํ อุปาทาย ‘อิทํ โว หิตาย, อิทํ โว สุขายาติ. ตสฺส สาวกา น สุสฺสูยนฺติ,[๒] น โสตํ โอทหนฺติ, น อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปนฺติ, โวกฺกมฺม จ สตฺถุ สาสนา วตฺตนฺติ. ตตฺร ภิกฺขเว ตถาคโต น เจว อตฺตมโน[๓] โหติ, น จ อตฺตมนตํ[๓] ปฏิสํเวเทติ, อนวสฺสุโต จ วิหรติ สโต สมฺปชาโน. อิทํ ภิกฺขเว ปฐมํ สติปฏฺฐานํ, ยทริโย เสวติ, ยทริโย เสวมาโน สตฺถา คณมนุสาสิตุมรหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว สตฺถา สาวกานํ ธมฺมํ เทเสติ อนุกมฺปโก หิเตสี อนุกมฺปํ อุปาทาย ‘อิทํ โว หิตาย, อิทํ โว สุขายาติ. ตสฺส เอกจฺเจ สาวกา น สุสฺสูยนฺติ,[๒] น โสตํ โอทหนฺติ, น อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปนฺติ, โวกฺกมฺม จ สตฺถุสาสนา วตฺตนฺติ. เอกจฺเจ สาวกา สุสฺสูยนฺติ, โสตํ โอทหนฺติ, อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปนฺติ, น จ โวกฺกมฺม สตฺถุสาสนา วตฺตนฺติ. ตตฺร ภิกฺขเว ตถาคโต น[๔] เจว อตฺตมโน โหติ, น จ อตฺตมนตํ ปฏิสํเวเทติ; น จ อนตฺตมโน โหติ, น จ อนตฺตมนตํ ปฏิสํเวเทติ. อตฺตมนตญฺจ อนตฺตมนตญฺจ[๔] ตทุภยํ อภินิวชฺเชตฺวา อุเปกฺขโก วิหรติ สโต สมฺปชาโน. อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุติยํ สติปฏฺฐานํ, ยทริโย เสวติ, ยทริโย เสวมาโน สตฺถา คณมนุสาสิตุมรหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว สตฺถา สาวกานํ ธมฺมํ เทเสติ อนุกมฺปโก หิเตสี อนุกมฺปํ อุปาทาย ‘อิทํ โว หิตาย, อิทํ โว สุขายาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิธ
[๒] ฉ.,เท. สุสฺสูสนฺติ อิ. สุสฺสูยนฺติ.
[๓-๓] ฉ.,เท. อนตฺตมโน โหติ น จ อนตฺตมนตํ
[๔-๔] ฉ.,เท. น เจว อนตฺตมโน โหติ น จ อนตฺตมนตํ ปฏิสํเวเทติ น จ อตฺตมโน โหติ น จ อตฺตมนตํ ปฏิสํเวเทติ อนตฺตมนตา จ อตฺตมนตา จ

ตสฺส สาวกา สุสฺสูยนฺติ, โสตํ โอทหนฺติ, อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปนฺติ, น จ โวกฺกมฺม สตฺถุสาสนา วตฺตนฺติ. ตตฺร ภิกฺขเว ตถาคโต อตฺตมโน เจว โหติ, อตฺตมนตญฺจ ปฏิสංเวเทติ, อนวสฺสุโต จ วิหรติ สโต สมฺปชาโน. อิทं วุจฺจติ ภิกฺขเว ตติยं สติปฏฺฐานं, ยทริโย เสวติ, ยทริโย เสวมาโน สตฺถา คณมนุสาสิตุมรหติ. ตโย สติปฏฺฐานา ยทริโย เสวติ, ยทริโย เสวมาโน สตฺถา คณมนุสาสิตุมรหตีติ อิติ ยนฺตं วุตฺตं, อิทเมตं ปฏิจฺจ วุตฺตं.

[๓๑๒] "โส วุจฺจติ โยคฺคาจริยานं อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถีติ อิติ โข ปเนตं วุตฺตं. กิญฺเจตं ปฏิจฺจ วุตฺตं. หตฺถิทมเกน ภิกฺขเว หตฺถิทมฺโม สาริโต เอกंเยว ทิสं ธาวติ ปุรตฺถิมं วา ปจฺฉิมं วา อุตฺตรं วา ทกฺขิณं วา. อสฺสทมเกน ภิกฺขเว อสฺสทมฺโม สาริโต เอกंเยว ทิสं ธาวติ ปุรตฺถิมं วา ปจฺฉิมं วา อุตฺตรं วา ทกฺขิณं วา. โคทมเกน ภิกฺขเว โคทมฺโม สาริโต เอกंเยว ทิสं ธาวติ ปุรตฺถิมं วา ปจฺฉิมं วา อุตฺตรं วา ทกฺขิณं วา. ตถาคเตน หิ ภิกฺขเว อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน. ปุริสทมฺโม สาริโต อฏฺฐ ทิสา วิธาวติ. รูปี รูปานิ ปสฺสติ อยं ปฐมา[๑] ทิสา. อชฺฌตฺตं อรูปสญฺญี พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ. อยं ทุติยา ทิสา. สุภนฺเตว[๒] อธิมุตฺโต โหติ. อยं ตติยา ทิสา. สพฺพโส รูปสญฺญานं สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานं อฏฺฐงฺคมา นานตฺตสญฺญานं อมนสิการา "อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนं อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยं จตุตฺถา[๓] ทิสา. สพฺพโส อากาสานญฺจายตนं สมติกฺกมฺม "อนนฺตं วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนं อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยं ปญฺจมี ทิสา. สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนं สมติกฺกมฺม "นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนं

---

[๑] ฉ.,เท. เอกา
[๒] ฉ.,เท. สุภนฺเตวว
[๓] ฉ.,เท. จตุตฺถี

อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยำ ฉฏฺฐา[๑] ทิสา. สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนำ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยำ สตฺตมี ทิสา. สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนำ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิต-นิโรธำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยำ อฏฺฐมี ทิสา. ตถาคเตน ภิกฺขเว อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ปุริสทมฺโม สาริโต อิมา อฏฺฐ ทิสา วิธาวติ. โส วุจฺจติ "โยคฺคาจริยานำ อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถีติ อิติ ยนฺตำ วุตฺตำ, อิทเมตำ ปฏิจฺจ วุตฺตนฺติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตำ อภินนฺทุนฺติ.

สตฺตมำ สพ๎พายตนวิภงฺคสุตฺตำ นิฏฺฐิตำ.

---

[๑] ฉ.,เท. ฉฏฺฐี

๘. อุทฺเทสวิภงฺคสุตฺตํ

[๓๑๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "อุทฺเทสวิภงฺคํ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ.[๑] ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมฺภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"ตถา ตถา ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุปปริกฺเขยฺย, ยถา ยถาสฺส[๒] อุปปริกฺขโต พหิทฺธา จสฺส วิญฺญาณํ อวิกฺขิตฺตํ อวิสฏ, อชฺฌตฺตํ อสณฺฐิตํ อนุปาทาย น ปริตสฺเสยฺย. พหิทฺธา ภิกฺขเว วิญฺญาเณ อวิกฺขิตฺเต อวิสเฏ สติ อชฺฌตฺตํ อสณฺฐิเต อนุปาทาย อปริตสฺสโต อายตึ ชาติชรามรณทุกฺขสมุทยสมฺภโว น โหตีติ. อิทมโวจ ภควา. อิทํ วตฺวาน สุคโต อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปาวิสิ.

[๓๑๔] อถ โข เตสํ ภิกฺขูนํ อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต, เอตทโหสิ "อิทํ โข โน อาวุโส ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏโ 'ตถา ตถา ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุปปริกฺเขยฺย ยถา ยถาสฺส[๓] อุปปริกฺขโต พหิทฺธา จสฺส วิญฺญาณํ อวิกฺขิตฺตํ อวิสฏ, อชฺฌตฺตํ อสณฺฐิตํ อนุปาทาย น ปริตสฺเสยฺย. พหิทฺธา ภิกฺขเว วิญฺญาเณ อวิกฺขิตฺเต อวิสเฏ สติ อชฺฌตฺตํ อสณฺฐิเต อนุปาทาย อปริตสฺสโต อายตึ ชาติชรามรณทุกฺขสมุทยสมฺภโว น โหตีติ. โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส

---

[๑] ฉ.,เท. เทเสสฺสามิ [๒] ฉ.,เท. ยถา ยถา
[๓] ฉ.,เท. ยถา ยถา

วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภเชยฺยาติ. อถ โข เตสํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ “อยํ โข อายสฺมา มหากจฺจาโน สตฺถุ เจว สํวณฺณิโต สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํ; ปโหติ จายสฺมา มหากจฺจาโน อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํ. ยนฺนูน มยํ, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน, เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตं มหากจฺจานํ เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยามาติ.

อถ โข เต ภิกฺขู, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา มหากจฺจาเนน สทฺธึ สมฺโมทึสุ. สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียं วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตं นิสีทึสุ. เอกมนฺตं นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู อายสฺมนฺตं มหากจฺจานํ เอตทโวจุ

“อิทํ โข โน อาวุโส กจฺจาน ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสं อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโจ “ตถา ตถา ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุปปริกฺเขยฺย, ยถา ยถาสฺส อุปปริกฺขโต พหิทฺธา จสฺส วิญฺญาณํ อวิกฺขิตฺตं อวิสฏ์ฐ, อชฺฌตฺตं อสณฺฐิตं อนุปาทาย น ปริตสฺเสยฺย. พหิทฺธา ภิกฺขเว วิญฺญาเณ อวิกฺขิตฺเต อวิสเฏ สติ อชฺฌตฺตं อสณฺฐิเต อนุปาทาย อปริตสฺสโต อายตึ ชาติชรามรณทุกฺขสมุทยสมฺภโว น โหตีติ. เตสนฺโน อาวุโส กจฺจาน อมฺหากํ, อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต, เอตทโหสิ ‘อิทํ โข โน อาวุโส ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสं อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโจ ‘ตถา ตถา ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุปปริกฺเขยฺย, ยถา ยถาสฺส อุปปริกฺขโต พหิทฺธา จสฺส วิญฺญาณํ อวิกฺขิตฺตं อวิสฏ์ฐ, อชฺฌตฺตं อสณฺฐิตं อนุปาทาย น ปริตสฺเสยฺย. พหิทฺธา ภิกฺขเว วิญฺญาเณ อวิกฺขิตฺเต อวิสเฏ สติ อชฺฌตฺตं อสณฺฐิเต

อนุปาทาย อปริตสฺสโต อายตึ ชาติชรามรณทุกฺขสมุทยสมฺภโว น โหตีติ. โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภเชยฺยาติ. เตสนฺโน อาวุโส กจฺจาน อมฺหากํ เอตทโหสิ “อยํ โข อายสฺมา มหากจฺจาโน สตฺถุ เจว สํวณฺณิโต สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํ, ปโหติ จายสฺมา มหากจฺจาโน อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุ. ยนฺนูน มยํ, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน, เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยามาติ. วิภชตายสฺมา มหากจฺจาโนติ.

[๓๑๕] “เสยฺยถาปิ อาวุโส ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนญฺจรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว มูลํ อติกฺกมฺม ขนฺธํ สาขาปลาเส สารํ ปริเยสิตพฺพํ มญฺเญยฺย, เอวํ สมฺปทมิทํ อายสฺมนฺตานํ สตฺถริ สมฺมุขีภูเต ตํ ภควนฺตํ อติสิตฺวา อมฺเห เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺฉิตพฺพํ มญฺญถ. โส หาวุโส ภควา ชานํ ชานาติ, ปสฺสํ ปสฺสติ, จกฺขุภูโต ญาณภูโต ธมฺมภูโต พฺรหฺมภูโต วตฺตา ปวตฺตา อตฺถสฺส นินฺเนตา อมตสฺส ทาตา ธมฺมสฺสามี ตถาคโต. โส เจว ปเนตสฺส กาโล อโหสิ, ยํ ภควนฺตํเยว เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยาถ; ยถา โว[๑] ภควา พฺยากเรยฺย, ตถา นํ ธาเรยฺยาถาติ.

“อทฺธาวุโส กจฺจาน ภควา ชานํ ชานาติ, ปสฺสํ ปสฺสติ, จกฺขุภูโต ญาณภูโต ธมฺมภูโต พฺรหฺมภูโต วตฺตา ปวตฺตา อตฺถสฺส

---

[๑] สฺยา. โน

นินฺเนตา อมตสฺส ทาตา ธมฺมสฺสามี ตถาคโต. โส เจว ปเนตสฺส กาโล อโหสิ, ยํ ภควนฺตเยว เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยาม; ยถา โน ภควา พฺยากเรยฺย, ตถา นํ ธาเรยฺยาม. อปิจายสฺมา มหากจฺจาโน สตฺถุ เจว สวณฺณิโต สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํ. ปโหติ จายสฺมา มหากจฺจาโน อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํ. วิภชตายสฺมา มหากจฺจาโน อครุกริตฺวาติ.[๑]

"เตนหาวุโส สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหากจฺจานสฺส ปจฺจสฺโสสุํ. อายสฺมา มหากจฺจาโน เอตทโวจ

"ยํ โข โน อาวุโส ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ "ตถา ตถา ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุปปริกฺเขยฺย, ยถา ยถาสฺส อุปปริกฺขโต พหิทฺธา จสฺส วิญฺญาณํ อวิกฺขิตฺตํ อวิสฏํ อชฺฌตฺตํ อสณฺฐิตํ อนุปาทาย น ปริตสฺเสยฺย. พหิทฺธา ภิกฺขเว วิญฺญาเณ อวิกฺขิตฺเต อวิสเฏ สติ อชฺฌตฺตํ อสณฺฐิเต อนุปาทาย อปริตสฺสโต อายตึ ชาติชรามรณทุกฺขสมุทยสมฺภโว น โหตีติ. อิมสฺส โข อหํ อาวุโส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิ.

[๓๑๖] กถญฺจาวุโส "พหิทฺธา วิญฺญาณํ วิกฺขิตฺตํ วิสฏนฺติ วุจฺจติ. อิธาวุโส ภิกฺขุโน จกฺขุนา รูปึ ทิสฺวา รูปนิมิตฺตานุสารี วิญฺญาณํ โหติ รูปนิมิตฺตสฺสาทคธิตํ[๒] รูปนิมิตฺตสฺสาทวินิพนฺธํ[๓] รูปนิมิตฺตสฺสาทสญฺโญชนสํยุตฺตํ "พหิทฺธา วิญฺญาณํ วิกฺขิตฺตํ วิสฏนฺติ วุจฺจติ. โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา

---

[๑] ฉ.,เท. อครุ กริตฺวาติ. [๒] สี.,อิ. รูปนิมิตฺตสฺสาทคถิตํ [๓] สี.,อิ. -วินิพทฺธํ

ฯเปฯ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ธมฺมนิมิตฺตานุสารี วิญฺญาณํ โหติ ธมฺมนิมิตฺตสฺสาทคธิตํ ธมฺมนิมิตฺตสฺสาทวินิพนฺธํ ธมฺมนิมิตฺตสฺสาทสญฺโญชนสํยุตฺตํ "พหิทฺธา วิญฺญาณํ วิกฺขิตฺตํ วิสฏนฺติ วุจฺจติ. เอวํ โข อาวุโส "พหิทฺธา วิญฺญาณํ วิกฺขิตฺตํ วิสฏนฺติ วุจฺจติ.

[๓๑๗] กถญฺจาวุโส "พหิทฺธา วิญฺญาณํ อวิกฺขิตฺตํ อวิสฏนฺติ วุจฺจติ. อิธาวุโส ภิกฺขุโน จกฺขุนา รูปี ทิสฺวา น รูปนิมิตฺตานุสารี วิญฺญาณํ โหติ น รูปนิมิตฺตสฺสาทคธิตํ น รูปนิมิตฺตสฺสาทวินิพนฺธํ น รูปนิมิตฺตสฺสาทสญฺโญชนสํยุตฺตํ "พหิทฺธา วิญฺญาณํ อวิกฺขิตฺตํ อวิสฏนฺติ วุจฺจติ. โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย น ธมฺมนิมิตฺตานุสารี วิญฺญาณํ โหติ น ธมฺมนิมิตฺตสฺสาทคธิตํ น ธมฺมนิมิตฺตสฺสาทวินิพนฺธํ น ธมฺมนิมิตฺตสฺสาทสญฺโญชนสํยุตฺตํ "พหิทฺธา วิญฺญาณํ อวิกฺขิตฺตํ อวิสฏนฺติ วุจฺจติ. เอวํ โข อาวุโส "พหิทฺธา วิญฺญาณํ อวิกฺขิตฺตํ อวิสฏนฺติ วุจฺจติ.

[๓๑๘] กถญฺจาวุโส "อชฺฌตฺตํ จิตฺตํ[๑] สณฺฐิตนฺติ วุจฺจติ. อิธาวุโส ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ตสฺส วิเวกชปีติสุขานุสารี วิญฺญาณํ โหติ วิเวกชปีติสุขสฺสาทคธิตํ วิเวกชปีติสุขสฺสาทวินิพนฺธํ วิเวกชปีติสุขสฺสาทสญฺโญชนสํยุตฺตํ "อชฺฌตฺตํ จิตฺตํ สณฺฐิตนฺติ วุจฺจติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ตสฺส สมาธิชปีติสุขานุสาริ วิญฺญาณํ โหติ สมาธิชปีติสุขสฺสาทคธิตํ สมาธิชปีติสุขสฺสาทวินิพนฺธํ สมาธิชปีติสุขสฺสาทสญฺโญชนสํยุตฺตํ "อชฺฌตฺตํ จิตฺตํ สณฺจิตนฺติ วุจฺจติ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ "อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ. ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ตสฺส อุเปกฺขานุสาริ วิญฺญาณํ โหติ อุเปกฺขาสุขสฺสาทคธิตํ อุเปกฺขาสุขสฺสาทวินิพนฺธํ อุเปกฺขาสุขสฺสาทสญฺโญชนสํยุตฺตํ "อชฺฌตฺตํ จิตฺตํ สณฺจิตนฺติ วุจฺจติ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา[๑] อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ตสฺส อทุกฺขมสุขานุสาริ วิญฺญาณํ โหติ อทุกฺขมสุขสฺสาทคธิตํ อทุกฺขมสุขสฺสาทวินิพนฺธํ "อทุกฺขมสุขสฺสาทสญฺโญชนสํยุตฺตํ "อชฺฌตฺตํ จิตฺตํ สณฺจิตนฺติ วุจฺจติ. เอวํ โข อาวุโส อชฺฌตฺตํ จิตฺตं[๒] สณฺจิตนฺติ วุจฺจติ.

[๓๑๙] กถญฺจาวุโส "อชฺฌตฺตํ จิตฺตํ อสณฺจิตนฺติ วุจฺจติ. อิธาวุโส ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ ฯเปฯ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ตสฺส น วิเวกชปีติสุขานุสาริ วิญฺญาณํ โหติ น วิเวกชปีติ-สุขสฺสาทคธิตํ น วิเวกชปีติสุขสฺสาทวินิพนฺธํ น วิเวกชปีติสุขสฺสาท-สญฺโญชนสํยุตฺตํ "อชฺฌตฺตํ จิตฺตํ อสณฺจิตนฺติ วุจฺจติ.

---

[๑] สี.,อิ. อตฺถคมา [๒] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ฯเปฯ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ตสฺส น สมาธิชปีติสุขานุสาริ วิญฺญาณํ โหติ น สมาธิชปีติสุขสฺสาทคธิตํ น สมาธิชปีติสุขสฺสาทวินิพนฺธํ น สมาธิชปีติสุขสฺสาทสญฺโญชนสํยุตฺตํ "อชฺฌตฺตํ จิตฺตํ อสณฺฐิตนฺติ วุจฺจติ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ตสฺส น อุเปกฺขานุสารี[๑] วิญฺญาณํ โหติ น อุเปกฺขาสุขสฺสาทคธิตํ น อุเปกฺขาสุขสฺสาทวินิพนฺธํ น อุเปกฺขาสุขสฺสาทสญฺโญชนสํยุตฺตํ "อชฺฌตฺตํ จิตฺตํ อสณฺฐิตนฺติ วุจฺจติ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ตสฺส น อทุกฺขมสุขานุสารี วิญฺญาณํ โหติ น อทุกฺขมสุขสฺสาทคธิตํ น อทุกฺขมสุขสฺสาทวินิพนฺธํ น อทุกฺขมสุขสฺสาทสญฺโญชนสํยุตฺตํ "อชฺฌตฺตํ จิตฺตํ อสณฺฐิตนฺติ วุจฺจติ. เอวํ โข อาวุโส "อชฺฌตฺตํ จิตฺตํ อสณฺฐิตนฺติ วุจฺจติ.

[๓๒๐] กถญฺจาวุโส อนุปาทา ปริตสฺสนา โหติ. อิธาวุโส อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต, รูปี อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปึ, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ. ตสฺส ตํ รูปึ วิปริณมติ. อญฺญถา โหติ. ตสฺส รูปวิปริณามญฺญถาภาวา รูปวิปริณามานุปริวตฺติ วิญฺญาณํ โหติ. ตสฺส[๒] รูปวิปริณามานุปริวตฺตชา[๒] ปริตสฺสนา ธมฺมสมุปฺปาทา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ. เจตโส ปริยาทานา

---

[๑] อิ. อุเปกฺขาสุขานุสารี

[๒] อิ. ตสฺส รูปึ วิปริณามานุปริวตฺตชา

อุตฺตาสวา จ โหติ วิฆาตวา จ อเปกฺขวา[๑] จ อนุปาทาย จ ปริตสฺสติ. เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ. ตสฺส ตํ วิญฺญาณํ วิปริณมติ อญฺญถา โหติ. ตสฺส วิญฺญาณวิปริณามญฺญถาภาวา วิญฺญาณ-วิปริณามานุปริวตฺติ วิญฺญาณํ โหติ. ตสฺส วิญฺญาณวิปริณามานุปริวตฺตชา ปริตสฺสนา ธมฺมสมุปฺปาทา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ. เจตโส ปริยาทานา อุตฺตาสวา จ โหติ วิฆาตวา จ อเปกฺขวา จ อนุปาทาย จ ปริตสฺสติ. เอวํ โข อาวุโส อนุปาทา ปริตสฺสนา โหติ.

[๓๒๑] กถญฺจาวุโส อนุปาทา[๒] อปริตสฺสนา โหติ. อิธาวุโส สุตวา อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต สปฺปุริสานํ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต, น รูปึ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา รูปึ, น รูปสฺมึ วา อตฺตานํ. ตสฺส ตํ รูปึ วิปริณมติ อญฺญถา โหติ. ตสฺส รูปวิปริณามญฺญถาภาวา น [๓] รูปวิปริณามานุปริวตฺติ วิญฺญาณํ โหติ. ตสฺส น รูปวิปริณามานุปริวตฺตชา ปริตสฺสนา ธมฺมสมุปฺปาทา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ. เจตโส อปริยาทานา[๔] น เจว อุตฺตาสวา โหติ น จ วิฆาตวา น จ อเปกฺขวา อนุปาทาย จ น ปริตสฺสติ. น เวทนํ ฯเปฯ น สญฺญํ ฯเปฯ น สงฺขาเร ฯเปฯ น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, น

---

[๑] สี. อุเปกฺขวา, อิ. อุเปขวา
[๒] ฉ.,เท. อนุปาทานา.
[๓] ฉ.,เท. จ
[๔] ฉ.,เท. ปริยาทานา

วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ. ตสฺส ตํ วิญฺญาณํ วิปริณมติ อญฺญถา โหติ. ตสฺส วิญฺญาณวิปริณามญฺญถาภาวา น วิญฺญาณวิปริณามานุปริวตฺติ วิญฺญาณํ โหติ. ตสฺส น วิญฺญาณวิปริณามานุปริวตฺตชา ปริตสฺสนา ธมฺมสมุปฺปาทา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ. เจตโส อปริยาทานา[๑] น เจว อุตฺตาสวา โหติ น จ วิฆาตวา น จ อเปกฺขวา อนุปาทาย จ น ปริตสฺสติ. เอวํ โข อาวุโส อนุปาทา อปริตสฺสนา โหติ.

"ยํ โข โน อาวุโส ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ 'ตถา ตถา ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุปปริกฺเขยฺย, ยถา ยถาสฺส อุปปริกฺขโต พหิทฺธา จสฺส วิญฺญาณํ อวิกฺขิตฺตํ อวิสฏ, อชฺฌตฺตํ อสณฺฐิตํ อนุปาทาย น ปริตสฺเสยฺย, พหิทฺธา ภิกฺขเว วิญฺญาเณ อวิกฺขิตฺเต อวิสเฏ สติ อชฺฌตฺตํ อสณฺฐิเต อนุปาทาย อปริตสฺสโต อายตึ ชาติชรามรณทุกฺข-สมุทยสมฺภโว น โหตีติ อิมสฺส โข อหํ อาวุโส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิ. อากงฺขมานา จ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต ภควนฺตเยว อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยาถ, ยถา โว[๒] ภควา พฺยากโรติ, ตถา นํ ธาเรยฺยาถาติ.

[๓๒๒] อถ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหากจฺจานสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปริยาทานา [๒] สฺยา. โน

"ยํ โข โน ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ 'ตถา ตถา ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุปปริกฺเขยฺย ยถา ยถาสฺส อุปปริกฺขโต พหิทฺธา จสฺส วิญฺญาณํ อวิกฺขิตฺตํ อวิสฏํ, อชฺฌตฺตํ อสณฺฐิตํ อนุปาทาย น ปริตสฺเสยฺย. พหิทฺธา ภิกฺขเว วิญฺญาเณ อวิกฺขิตฺเต อวิสเฏ สติ อชฺฌตฺตํ อสณฺฐิเต อนุปาทาย อปริตสฺสโต อายตึ ชาติชรามรณทุกฺขสมุทยสมฺภโว น โหตีติ.

เตสนฺโน ภนฺเต อมฺหากํ อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต เอตทโหสิ 'อิทํ โข โน อาวุโส ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ; 'ตถา ตถา ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุปปริกฺเขยฺย, ยถา ยถาสฺส อุปปริกฺขโต พหิทฺธา จสฺส วิญฺญาณํ อวิกฺขิตฺตํ อวิสฏํ, อชฺฌตฺตํ อสณฺฐิตํ อนุปาทาย น ปริตสฺเสยฺย. พหิทฺธา ภิกฺขเว วิญฺญาเณ อวิกฺขิตฺเต อวิสเฏ สติ อชฺฌตฺตํ อสณฺฐิเต อนุปาทาย อปริตสฺสโต อายตึ ชาติชรามรณทุกฺข-สมุทยสมฺภโว น โหตีติ. โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภเชยฺยาติ, เตสนฺโน ภนฺเต อมฺหากํ เอตทโหสิ 'อยํ โข อายสฺมา มหากจฺจาโน สตฺถุ เจว สวณฺณิโต สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํ. ปโหติ จายสฺมา มหากจฺจาโน อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุ. ยนฺนูน มยํ, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน, เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยามาติ.

อถ โข มยํ ภนฺเต, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน, เตนุปสงฺกมิมฺห. อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตं มหากจฺจานํ เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺฉิมฺห. เตสนฺโน[๑]

---

[๑] ฉ.,เท. ภนฺเต

อายสฺมตา มหากจฺจาเนน อิเมหิ อากาเรหิ อิเมหิ ปเทหิ อิเมหิ พฺยญฺชเนหิ อตฺโถ วิภตฺโตติ.

"ปณฺฑิโต ภิกฺขเว มหากจฺจาโน; มหาปญฺโญ ภิกฺขเว มหากจฺจาโน. มญฺเจปิ ตุมฺเห ภิกฺขเว เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยาถ. อหมฺปิ [๑] เอวเมวํ พฺยากเรยฺยํ, ยถาตํ มหากจฺจาเนน พฺยากตํ, เอโส เจว[๒] ตสฺส อตฺโถ. เอวญฺจ นํ ธาเรยฺยาถาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

อฏฺฐมํ อุทฺเทสวิภงฺคสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] สี.,อิ. ตํ

[๒] สี.,อิ. เจตสฺส ฉ.,เท. เจเวตสฺส

๙. อรณวิภงฺคสุตฺตํ

[๓๒๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "อรณวิภงฺคํ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ.[๑] ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ; ภาสิสฺสามีติ. "เอวมฺภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"น กามสุขมนุยุญฺเชยฺย หีนํ คมฺมํ โปถุชฺชนิกํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตํ, น จ อตฺตกิลมถานุโยคมนุยุญฺเชยฺย ทุกฺขํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตํ. เอเต เต[๒] อุโภ อนฺเต อนุปคมฺม มชฺฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา, จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สංวตฺตติ. อุสฺสาทนญฺจ ชญฺญา, อปสาทนญฺจ ชญฺญา; อุสฺสาทนญฺจ ญตฺวา อปสาทนญฺจ ญตฺวา เนวุสฺสาเทยฺย, น อปสาเทยฺย, ธมฺมเมว เทเสยฺย. สุขวินิจฺฉยํ ชญฺญา; สุขวินิจฺฉยํ ญตฺวา อชฺฌตฺตํ สุขมนุยุญฺเชยฺย. รโห วาหं น ภาเสยฺย สมฺมุขา นาติขีณํ[๓] ภาเณ. อตรมาโนว ภาเสยฺย, โน ตรมาโน. ชนปทนิรุตฺตึ นาภินิเวเสยฺย, สมญฺญํ นาติธาเวยฺยาติ อยมฺปิ เทโส อรณวิภงฺคสฺส.

[๓๒๔] "น กามสุขมนุยุญฺเชยฺย หีนํ คมฺมํ โปถุชฺชนิกํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตํ, น จ อตฺตกิลมถานุโยคมนุยุญฺเชยฺย ทุกฺขํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตนฺติ อิติ โข[๔] ปเนตं วุตฺตं. กิญฺเจตं ปฏิจฺจ วุตฺตं. โย กามปฏิสนฺธิสุขิโน โสมนสฺสานุโยโค หีโน คมฺโม โปถุชฺชนิโก

---

[๑] ฉ.,เท. เทเสสฺสามิ
[๒] ฉ.,เท. เอเต โข ภิกฺขเว
[๓] ฉ.,เท.,อิ. น ขีณํ
[๔] อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.

อนริโย อนตฺถสญฺหิโต, สทุกฺโข เอโส ธมฺโม สอุปฆาโต สอุปายาโส สปริฬาโห มิจฺฉาปฏิปทา. โย กามปฏิสนฺธิสุขิโน โสมนสฺสานุโยคํ อนนุโยโค หีนํ คมฺมํ โปถุชฺชนิกํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตํ, อทุกฺโข เอโส ธมฺโม อนุปฆาโต อนุปายาโส อปริฬาโห; สมฺมาปฏิปทา. โย อตฺตกิลมถานุโยโค ทุกฺโข อนริโย อนตฺถสญฺหิโต, สทุกฺโข เอโส ธมฺโม สอุปฆาโต สอุปายาโส สปริฬาโห; มิจฺฉาปฏิปทา. โย อตฺตกิลมถานุโยคํ อนนุโยโค ทุกฺขํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตํ, อทุกฺโข เอโส ธมฺโม อนุปฆาโต อนุปายาโส อปริฬาโห; สมฺมาปฏิปทา. “น กามสุขมนุยุญฺเชยฺย หีนํ คมฺมํ โปถุชฺชนิกํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตํ, น จ อตฺตกิลมถานุโยคมนุยุญฺเชยฺย ทุกฺขํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตนฺติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๒๕] “เอเต เต อุโภ อนฺเต อนุปคมฺม มชฺฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา, จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สංวตฺตตีติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. อยเมว อริโย อฏฺงฺคิโก มคฺโค, เสยฺยถีทํ. สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ. ‘เอเต เต อุโภ อนฺเต อนุปคมฺม มชฺฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา, จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สංวตฺตตีติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๒๖] “อุสฺสาทนญฺจ ชญฺญา อปสาทนญฺจ ชญฺญา; อุสฺสาทนญฺจ ญตฺวา อปสาทนญฺจ ญตฺวา เนวุสฺสาเทยฺย น อปสาเทยฺย ธมฺมเมว เทเสยฺยาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ

ปฏิจฺจ วุตฺตํ. กถญฺจ ภิกฺขเว อุสฺสาทนา จ โหติ อปสาทนา จ, โน จ ธมฺมเทสนา. ‘เย กามปฏิสนฺธิสุขิโน โสมนสฺสานุโยคํ อนุยุตฺตา หีนํ คมฺมํ โปถุชฺชนิกํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตํ, สพฺเพ เต สทุกฺขา สอุปฆาตา สอุปายาสา สปริฬาหา มิจฺฉาปฏิปนฺนาติ อิติ วทํ อิตฺเถเก อปสาเทติ.

‘เย กามปฏิสนฺธิสุขิโน โสมนสฺสานุโยคํ อนนุยุตฺตา หีนํ คมฺมํ โปถุชฺชนิกํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตํ, สพฺเพ เต อทุกฺขา อนูปฆาตา อนูปายาสา อปริฬาหา สมฺมาปฏิปนฺนาติ อิติ วทํ อิตฺเถเก อุสฺสาเทติ.

‘เย อตฺตกิลมถานุโยคํ อนุยุตฺตา ทุกฺขํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตํ, สพฺเพ เต สทุกฺขา สอุปฆาตา สอุปายาสา สปริฬาหา มิจฺฉาปฏิปนฺนาติ อิติ วทํ อิตฺเถเก อปสาเทติ.

‘เย อตฺตกิลมถานุโยคํ อนนุยุตฺตา ทุกฺขํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตํ, สพฺเพ เต อทุกฺขา อนูปฆาตา อนูปายาสา อปริฬาหา สมฺมา-ปฏิปนฺนาติ อิติ วทํ อิตฺเถเก อุสฺสาเทติ.

‘เยสํ เกสญฺจิ ภวสญฺโญชนํ อปฺปหีนํ, สพฺเพ เต สทุกฺขา สอุปฆาตา สอุปายาสา สปริฬาหา มิจฺฉาปฏิปนฺนาติ อิติ วทํ อิตฺเถเก อปสาเทติ.

‘เยสํ เกสญฺจิ ภวสญฺโญชนं[๑] ปหีนํ, สพฺเพ เต อทุกฺขา อนูปฆาตา อนูปายาสา อปริฬาหา สมฺมาปฏิปนฺนาติ อิติ วทํ อิตฺเถเก อุสฺสาเทติ. เอวํ โข ภิกฺขเว อุสฺสาทนา จ โหติ อปสาทนา จ, โน จ ธมฺมเทสนา.

[๓๒๗] กถญฺจ ภิกฺขเว เนวุสฺสาทนา โหติ น อปสาทนา ธมฺมเทสนาว.[๒] ‘เย จ[๓] กามปฏิสนฺธิสุขิโน โสมนสฺสานุโยคํ อนุยุตฺตา

---

[๑] สี.,อิ. วิภวสัโยชนํ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. ธมฺมเทสนา จ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.

หีนํ คมฺมํ โปถุชฺชนิกํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตํ, สพฺเพ เต สทุกฺขา สอุปฆาตา สอุปายาสา สปริฬาหา มิจฺฉาปฏิปนฺนาติ น เอวมาห. ‘อนุโยโค จ โข สทุกฺโข เอโส ธมฺโม สอุปฆาโต สอุปายาโส สปริฬาโห; มิจฺฉาปฏิปทาติ อิติ วทํ ธมฺมเมว เทเสติ.

‘เย กามปฏิสนฺธิสุขิโน โสมนสฺสานุโยคํ อนนุยุตฺตา หีนํ คมฺมํ โปถุชฺชนิกํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตํ, สพฺเพ เต อทุกฺขา อนูปฆาตา อนูปายาสา อปริฬาหา สมฺมาปฏิปนฺนาติ น เอวมาห. ‘อนนุโยโค จ โข อทุกฺโข เอโส ธมฺโม อนูปฆาโต อนูปายาโส อปริฬาโห สมฺมาปฏิปทาติ อิติ วทํ ธมฺมเมว เทเสติ.

‘เย อตฺตกิลมถานุโยคํ อนนุยุตฺตา ทุกฺขํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตํ, สพฺเพ เต สทุกฺขา สอุปฆาตา สอุปายาสา สปริฬาหา มิจฺฉาปฏิปนฺนาติ น เอวมาห. ‘อนุโยโค จ โข สทุกฺโข เอโส ธมฺโม สอุปฆาโต สอุปายาโส สปริฬาโห มิจฺฉาปฏิปทาติ อิติ วทํ ธมฺมเมว เทเสติ.

‘เย อตฺตกิลมถานุโยคํ อนนุยุตฺตา ทุกฺขํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตํ, สพฺเพ เต อทุกฺขา อนูปฆาตา อนูปายาสา อปริฬาหา สมฺมาปฏิปนฺนาติ น เอวมาห. “อนนุโยโค จ โข อทุกฺโข เอโส ธมฺโม อนูปฆาโต อนูปายาโส อปริฬาโห สมฺมาปฏิปทาติ อิติ วทํ ธมฺมเมว เทเสติ.

‘เยสํ เกสญฺจิ ภวสญฺโญชนํ อปฺปหีนํ, สพฺเพ เต สทุกฺขา สอุปฆาตา สอุปายาสา สปริฬาหา มิจฺฉาปฏิปนฺนาติ น เอวมาห. “ภวสญฺโญชเน จ โข อปฺปหีเน ภโวปิ อปฺปหีโน โหตีติ อิติ วทํ ธมฺมเมว เทเสติ.

‘เยสํ เกสญฺจิ ภวสญฺโญชนํ ปหีนํ สพฺเพ เต อทุกฺขา อนูปฆาตา อนูปายาสา อปริฬาหา สมฺมาปฏิปนฺนาติ น เอวมาห.

"ภวสญฺโญชเน จ โข ปหีเน ภโวปิ ปหีโน โหตีติ อิติ วทํ ธมฺมเมว เทเสติ. เอวํ โข ภิกฺขเว เนวุสฺสาทนา โหติ น อปสาทนา ธมฺมเทสนาว.[๑] "อุสฺสาทนญฺจ ชญฺญา อปสาทนญฺจ ชญฺญา; อุสฺสาทนญฺจ ญตฺวา อปสาทนญฺจ ญตฺวา เนวุสฺสาเทยฺย, น อปสาเทยฺย, ธมฺมเมว เทเสยฺยาติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๒๘] สุขวินิจฺฉยํ ชญฺญา; สุขวินิจฺฉยํ ญตฺวา อชฺฌตฺตํ สุขมนุยุญฺเชยฺยาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ปญฺจิเม ภิกฺขเว กามคุณา. กตเม ปญฺจ. จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา, โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ กามคุณา. ยํ โข ภิกฺขเว อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ. อิทํ วุจฺจติ "กามสุขํ ปุถุชฺชนสุขํ มิพฺหสุขํ อนริยสุขํ. "น เสวิตพฺพํ,[๒] น ภาเวตพฺพํ, น พหุลีกาตพฺพํ, ภายิตพฺพํ เอตสฺส สุขสฺสาติ วทามิ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อิทํ วุจฺจติ "เนกฺขมฺมสุขํ ปวิเวกสุขํ อุปสมสุขํ สมฺโพธิสุขํ. "อาเสวิตพฺพํ ภาเวตพฺพํ พหุลีกาตพฺพํ น ภายิตพฺพํ เอตสฺส สุขสฺสาติ วทามิ. 'สุขวินิจฺฉยํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. อาเสวิตพฺพํ

ชณฺณา; สุขวินิจฺฉยํ ณตฺวา อชฺฌตฺตํ สุขมนุยุญฺเชยฺยาติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๒๙] "รโห วาทำ น ภาเสยฺย, สมฺมุขา นาติขีณำ ภเณติ อิติ โข ปเนตำ วุตฺตำ. กิญฺเจตำ ปฏิจฺจ วุตฺตำ. ตตฺร ภิกฺขเว ยำ ชณฺณา รโห วาทำ อพฺภูตำ อตจฺฉำ อนตฺถสญฺหิตำ สสกฺกำ, ตำ รโห วาทำ น ภาเสยฺย. ยมฺปิ ชณฺณา รโห วาทำ ภูตำ ตจฺฉำ อนตฺถสญฺหิตำ. ตสฺสปิ สิกฺเขยฺย อวจนาย. ยญฺจ โข ชณฺณา รโห วาทำ ภูตำ ตจฺฉำ อตฺถสญฺหิตำ, ตตฺร กาลญฺญู อสฺส ตสฺส รโห วาทสฺส วจนาย. ตตฺร ภิกฺขเว ยำ ชณฺณา สมฺมุขา ขีณวาทำ อพฺภูตำ อตจฺฉำ อนตฺถสญฺหิตำ สสกฺกำ, ตำ สมฺมุขา ขีณวาทำ น ภาเสยฺย. ยมฺปิ ชณฺณา สมฺมุขา ขีณวาทำ ภูตำ ตจฺฉำ อนตฺถสญฺหิตำ, ตสฺสปิ สิกฺเขยฺย อวจนาย. ยญฺจ โข ชณฺณา สมฺมุขา ขีณวาทำ ภูตำ ตจฺฉำ อตฺถสญฺหิตำ, ตตฺร กาลญฺญู อสฺส ตสฺส สมฺมุขา ขีณวาทสฺส วจนาย. "รโห วาทำ น ภาเสยฺย, สมฺมุขา นาติขีณำ ภเณติ อิติ ยนฺตำ วุตฺตำ, อิทเมตำ ปฏิจฺจ วุตฺตำ.

[๓๓๐] "อตรมาโนว ภาเสยฺย, โน ตรมาโนติ อิติ โข ปเนตำ วุตฺตำ. กิญฺเจตำ ปฏิจฺจ วุตฺตำ. ตตฺร ภิกฺขเว ตรมานสฺส ภาสโต กาโยปิ กิลมติ, จิตฺตมฺปิ อุปหญฺญติ, สโรปิ อุปหญฺญติ, กณฺโจปิ อาตุริยติ,[๑] อวิสฏฺจ์ปิ โหติ อวิญฺเญยฺยำ ตรมานสฺส ภาสิตำ. ตตฺร ภิกฺขเว อตรมานสฺส ภาสโต กาโยปิ น กิลมติ, จิตฺตมฺปิ น อุปหญฺญติ, สโรปิ น อุปหญฺญติ, กณฺโจปิ น อาตุริยติ, วิสฏฺจมฺปิ โหติ วิญฺเญยฺยำ อตรมานสฺส ภาสิตำ. "อตรมาโนว ภาเสยฺย, โน ตรมาโนติ อิติ ยนฺตำ วุตฺตำ. อิทเมตำ ปฏิจฺจ วุตฺตำ.

---

[๑] ฉ.,เท. อาตุรียติ

[๓๓๑] “ชนปทนิรุตฺตึ นาภินิเวเสยฺย สมญฺญํ นาติธาเวยฺยาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. กถญฺจ ภิกฺขเว ชนปทนิรุตฺติยา จ อภินิเวโส โหติ สมญฺญาย จ อติสาโร. อิธ ภิกฺขเว ตเทเวกจฺเจสุ ชนปเทสุ ‘ปาตีติ สญฺชานนฺติ, ‘ปตฺตนฺติ สญฺชานนฺติ, “ปิฏฺฐนฺติ[๑] สญฺชานนฺติ, “สราวนฺติ สญฺชานนฺติ, หโรสนฺติ[๒] สญฺชานนฺติ, “โปณนฺติ สญฺชานนฺติ, “หนนฺติ[๓] สญฺชานนฺติ, “ปิปิลนฺติ[๔] สญฺชานนฺติ. อิติ ยถา ยถา นํ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ สญฺชานนฺติ, ตถา ตถา ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหรติ “อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ชนปทนิรุตฺติยา จ อภินิเวโส โหติ สมญฺญาย จ อติสาโร.

[๓๓๒] กถญฺจ ภิกฺขเว ชนปทนิรุตฺติยา จ อนภินิเวโส โหติ สมญฺญาย จ อนติสาโร. อิธ ภิกฺขเว ตเทเวกจฺเจสุ ชนปเทสุ ‘ปาตีติ สญฺชานนฺติ, ‘ปตฺตนฺติ สญฺชานนฺติ, ‘ปิฏฺฐนฺติ สญฺชานนฺติ, ‘สราวนฺติ สญฺชานนฺติ, ‘หโรสนฺติ สญฺชานนฺติ, ‘โปณนฺติ สญฺชานนฺติ, ‘หนนฺติ สญฺชานนฺติ, ‘ปิปิลนฺติ สญฺชานนฺติ. อิติ ยถา ยถา นํ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ สญฺชานนฺติ “อิทํ กิริเม อายสฺมนฺโต สนฺธาย โวหรนฺตีติ, ตถา ตถา โวหรติ อปรามสํ. เอวํ โข ภิกฺขเว ชนปทนิรุตฺติยา จ อนภินิเวโส โหติ สมญฺญาย จ อนติสาโร. “ชนปทนิรุตฺตึ นาภินิเวเสยฺย สมญฺญํ นาติธาเวยฺยาติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๓๓] ตตฺร ภิกฺขเว โย กามปฏิสนฺธิสุขิโน โสมนสฺสานุโยโค หีโน คมฺโม โปถุชฺชนิโก อนริโย อนตฺถสญฺหิโต, สทุกฺโข เอโส

---

[๑] สี.,อิ. วิตฺถ ฉ.,เท. วิตฺตํ, เอวมุปริปิ.
[๒] สี.,ฉ.,เท. ธาโรปนฺติ
[๓] สี.,ฉ.,เท. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๔] สี.,ฉ.,เท. ปิสีลวนฺติ, เอวมุปริปิ.

ธมฺโม สอุปฆาโต สอุปายาโส สปริฬาโห มิจฺฉาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม สรโณ. ตตฺร ภิกฺขเว โย กามปฏิสนฺธิสุขิโน โสมนสฺสานุโยคํ อนนุโยโค หีนํ คมฺมํ โปถุชฺชนิกํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตํ, อทุกฺโข เอโส ธมฺโม อนูปฆาโต อนูปายาโส อปริฬาโห สมฺมาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม อรโณ.

[๓๓๔] ตตฺร ภิกฺขเว โย อตฺตกิลมถานุโยโค ทุกฺโข อนริโย อนตฺถสญฺหิโต, สทุกฺโข เอโส ธมฺโม สอุปฆาโต สอุปายาโส สปริฬาโห มิจฺฉาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม สรโณ. ตตฺร ภิกฺขเว โย อตฺตกิลมถานุโยคํ อนนุโยโค ทุกฺขํ อนริยํ อนตฺถสญฺหิตํ, อทุกฺโข เอโส ธมฺโม อนูปฆาโต อนูปายาโส อปริฬาโห สมฺมาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม อรโณ.

[๓๓๕] ตตฺร ภิกฺขเว ยายํ มชฺฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา, จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สංวตฺตติ, อทุกฺโข เอโส ธมฺโม อนูปฆาโต อนูปายาโส อปริฬาโห สมฺมาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม อรโณ.

[๓๓๖] ตตฺร ภิกฺขเว ยายํ อุสฺสาทนา จ อปสาทนา จ โน จ ธมฺมเทสนา, สทุกฺโข เอโส ธมฺโม สอุปฆาโต สอุปายาโส สปริฬาโห มิจฺฉาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม สรโณ. ตตฺร ภิกฺขเว ยายํ เนวุสฺสาทนา [๑] น อปสาทนา [๑] ธมฺมเทสนาว [๑] อทุกฺโข เอโส ธมฺโม อนูปฆาโต อนูปายาโส อปริฬาโห สมฺมาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม อรโณ.

[๓๓๗] ตตฺร ภิกฺขเว ยมิทํ กามสุขํ มิพฺหสุขํ ปุถุชฺชนสุขํ อนริยสุขํ, สทุกฺโข เอโส ธมฺโม สอุปฆาโต สอุปายาโส สปริฬาโห

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จ อิ. ยายํ เนวํ อุสฺสาทนา น อปสาทนา ธมฺมเทสนา

มิจฺฉาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม สรโณ. ตตฺร ภิกฺขเว ยมิทํ เนกฺขมฺมสุขํ ปวิเวกสุขํ อุปสมสุขํ สมฺโพธิสุขํ, อทุกฺโข เอโส ธมฺโม อนูปฆาโต อนูปายาโส อปริฬาโห; สมฺมาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม อรโณ.

[๓๓๘] ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ รโห วาโท อพฺภูโต อตจฺโฉ อนตฺถสญฺหิโต, สทุกฺโข เอโส ธมฺโม สอุปฆาโต สอุปายาโส สปริฬาโห มิจฺฉาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม สรโณ. ตตฺร ภิกฺขเว โยปายํ[๑] รโห วาโท ภูโต ตจฺโฉ อนตฺถสญฺหิโต, สทุกฺโข เอโส ธมฺโม สอุปฆาโต สอุปายาโส สปริฬาโห; มิจฺฉาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม สรโณ. ตตฺร ภิกฺขเว โย[๒] จายํ รโห วาโท ภูโต ตจฺโฉ อตฺถสญฺหิโต, อทุกฺโข เอโส ธมฺโม อนูปฆาโต อนูปายาโส อปริฬาโห สมฺมาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม อรโณ.

[๓๓๙] ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ สมฺมุขา ขีณวาโท อพฺภูโต อตจฺโฉ อนตฺถสญฺหิโต, สทุกฺโข เอโส ธมฺโม สอุปฆาโต สอุปายาโส สปริฬาโห มิจฺฉาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม สรโณ. ตตฺร ภิกฺขเว โยปายํ สมฺมุขา ขีณวาโท ภูโต ตจฺโฉ อนตฺถสญฺหิโต, สทุกฺโข เอโส ธมฺโม สอุปฆาโต สอุปายาโส สปริฬาโห มิจฺฉาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม สรโณ. ตตฺร ภิกฺขเว โย จายํ สมฺมุขา ขีณวาโท ภูโต ตจฺโฉ อตฺถสญฺหิโต, อทุกฺโข เอโส ธมฺโม อนูปฆาโต อนูปายาโส อปริฬาโห สมฺมาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม อรโณ.

[๓๔๐] ตตฺร ภิกฺขเว ยมิทํ ตรมานสฺส ภาสิตํ, สทุกฺโข เอโส ธมฺโม สอุปฆาโต สอุปายาโส สปริฬาโห มิจฺฉาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม สรโณ. ตตฺร ภิกฺขเว ยมิทํ อตรมานสฺส

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ยวายํ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. ยฺวายํ

ภาสิตํ, อทุกฺโข เอโส ธมฺโม อนูปฆาโต อนูปายาโส อปริฬาโห สมฺมาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม อรโณ.

[๓๔๑] ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ ชนปทนิรุตฺติยา จ อภินิเวโส สมญฺญาย จ อติสาโร, สทุกฺโข เอโส ธมฺโม สอุปฆาโต สอุปายาโส สปริฬาโห; มิจฺฉาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม สรโณ. ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ ชนปทนิรุตฺติยา จ อนภินิเวโส สมญฺญาย จ อนติสาโร, อทุกฺโข เอโส ธมฺโม อนูปฆาโต อนูปายาโส อปริฬาโห สมฺมาปฏิปทา. ตสฺมา เอโส ธมฺโม อรโณ.

ตสฺมาติห ภิกฺขเว 'สรณญฺจ ธมฺมํ ชานิสฺสาม, อรณญฺจ ธมฺมํ ชานิสฺสาม; สรณญฺจ ธมฺมํ ญตฺวา อรณญฺจ ธมฺมํ ญตฺวา อรณปฏิปทำ ปฏิปชฺชิสฺสามาติ เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพำ. สุภูติ จ ปน ภิกฺขเว กุลปุตฺโต อรณปฏิปทำ ปฏิปนฺโนติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

นวมำ อรณวิภงฺคสุตฺตำ นิฏฺฐิตำ.

๑๐. ธาตุวิภงฺคสุตฺตํ

[๓๔๒] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา มคเธสุ จาริกญฺจรมาโน, เยน ราชคหํ, ตทวสริ; เยน ภคฺคโว กุมฺภกาโร, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภคฺควํ กุมฺภการํ เอตทโวจ "สเจ เต ภคฺคว อครุ, วิหราม นิเวสเน[๑] เอกรตฺตินฺติ. "น โข เม ภนฺเต ครุ, อตฺถิ เจตฺถ ปพฺพชิโต ปจมํ วาสูปคโต โหติ, สเจ โส อนุชานาติ, วิหรถ[๒] ภนฺเต ยถาสุขนฺติ.

เตน โข ปน สมเยน ปุกฺกุสาติ นาม กุลปุตฺโต ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส สทฺธาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. โส ตสฺมึ กุมฺภการนิเวสเน[๓] ปจมํ วาสูปคโต โหติ. อถ โข ภควา, เยนายสฺมา ปุกฺกุสาติ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ ปุกฺกุสาตึ เอตทโวจ "สเจ เต ภิกฺขุ อครุ, วิหราม นิเวสเน เอกรตฺตินฺติ. "อรุนฺทำ[๔] อาวุโส กุมฺภการนิเวสนนฺ, วิหรตายสฺมา ยถาสุขนฺติ.

อถ โข ภควา กุมฺภการนิเวสนนฺ ปวิสิตฺวา เอกมนฺตํ ติณสนฺถรกนฺ[๕] ปญฺญาเปตฺวา นิสีทิ ปลฺลงฺกนฺ อาภุชิตฺวา อุชุนฺ กายนฺ ปณิธาย ปริมุขนฺ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา. อถ โข ภควา พหุเทว รตฺตึ นิสชฺชาย วีตินาเมสิ. อายสฺมาปิ โข ปุกฺกุสาติ พหุเทว รตฺตึ นิสชฺชาย วีตินาเมสิ. อถ โข ภควโต เอตทโหสิ "ปาสาทิกนฺ นุ โข อยนฺ กุลปุตฺโต อิริยติ, ยนฺนูนาหนฺ ปุจฺเฉยฺยนฺติ. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตนฺ ปุกฺกุสาตึ เอตทโวจ "กสิ ตฺวนฺ ภิกฺขุ อุทฺทิสฺส ปพฺพชิโต. โก วา เต สตฺถา. กสฺส วา ตฺวนฺ ธมฺมนฺ โรเจสีติ.

---

[๑] สี.,อิ. วิหรามาเวสเน ฉ.,เท. วิหเรมุ อาเวสเน
[๒] สี.,อิ. วิหร
[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. กุมฺภการาเวสเน
[๔] ฉ.,เท. อรุนฺทำ กุมฺภการาเวสนนฺ
[๕] ฉ.,เท. ติณสณฺถารกนฺ

"อตฺถาวุโส สมโณ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต. ตํ โข ปน ภวนฺตํ[๑] โคตมํ เอวกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ. ตาหํ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส ปพฺพชิโต. โส จ เม ภควา สตฺถา. ตสฺสาหํ ภควโต ธมฺมํ โรเจมีติ. 'กหํ ปน ภิกฺขุ เอตรหิ โส ภควา วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ. 'อตฺถาวุโส อุตฺตเรสุ ชนปเทสุ สาวตฺถี นาม นครํ. ตตฺถ โส ภควา เอตรหิ วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ. ทิฏฺจปุพฺโพ ปน เต ภิกฺขุ โส ภควา; ทิสฺวา จ ปน ชาเนยฺยาสีติ. 'น โข เม อาวุโส ทิฏฺจปุพฺโพ โส ภควา; ทิสฺวาหํ[๒] น ชาเนยฺยนฺติ.

อถ โข ภควโต เอตทโหสิ "มมํ[๓] ขฺวายํ กุลปุตฺโต อุทฺทิสฺส ปพฺพชิโต, ยนฺนูนสฺสาหํ ธมฺมํ เทเสยฺยนฺติ. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ ปุกฺกุสาตึ อามนฺเตสิ "ธมฺมํ โว[๔] ภิกฺขุ เทสิสฺสามิ ตํ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมาวุโสติ โข อายสฺมา ปุกฺกุสาติ ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ

[๓๔๓] "ฉธาตุโร อยํ ภิกฺขุ ปุริโส ฉผสฺสายตโน อฏฺจารสมโนปวิจาโร จตุราธิฏฺจาโน. ยตฺถ จิตฺตํ มญฺญสฺสวา[๕] นปฺปวตฺตนฺติ, มญฺญสฺสเว โข ปน นปฺปวตฺตมาเน 'มุนิ สนฺโตติ วุจฺจติ. ปญฺญํ นปฺปมชฺเชยฺย สจฺจมนุรกฺเขยฺย จาคมนุพฺรูเหยฺย สนฺติเมว โส สิกฺเขยฺย[๖] อยมุทฺเทโส ฉธาตุวิภงฺคสฺส.[๗]

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ภควนฺตํ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ทิสฺวา จาหํ
[๓] ฉ.,เท. มมญฺจ ขฺวายํ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. เต
[๕] สี.,อิ. มญฺญสฺสวา
[๖] ฉ.,เท.,อิ. สิกฺเขยฺยาติ
[๗] ฉ.,เท. ธาตุวิภงฺคสฺส

[๓๔๔] ‘ฉธาตุโร อยํ ภิกฺขุ ปุริโสติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ฉยิมา ภิกฺขุ ธาตุโย, ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาสธาตุ วิญฺญาณธาตุ. ‘ฉธาตุโร อยํ ภิกฺขุ ปุริโสติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ. อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๔๕] ‘ฉผสฺสายตโน อยํ ภิกฺขุ ปุริโสติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. จกฺขุ ผสฺสายตนนฺ[๑] โสตํ ผสฺสายตนํ ฆานํ ผสฺสายตนํ ชิวฺหา ผสฺสายตนํ กาโย ผสฺสายตนํ มโน ผสฺสายตนํ. ‘ฉผสฺสายตโน อยํ ภิกฺขุ ปุริโสติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ. อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๔๖] ‘อฏฺฐารสมโนปวิจาโร อยํ ภิกฺขุ ปุริโสติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. จกฺขุนา รูปึ ทิสฺวา โสมนสฺสฏฺฐานียํ รูปึ อุปวิจรติ, โทมนสฺสฏฺฐานียํ รูปึ อุปวิจรติ. อุเปกฺขฏฺฐานียํ รูปึ อุปวิจรติ, โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย โสมนสฺสฏฺฐานียํ ธมฺมํ อุปวิจรติ, โทมนสฺสฏฺฐานียํ ธมฺมํ อุปวิจรติ, อุเปกฺขฏฺฐานียํ ธมฺมํ อุปวิจรติ. อิติ ฉ โสมนสฺสูปวิจารา ฉ โทมนสฺสูปวิจารา ฉ อุเปกฺขูปวิจารา. ‘อฏฺฐารสมโนปวิจาโร อยํ ภิกฺขุ ปุริโสติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ. อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๔๗] ‘จตุราธิฏฺฐาโน อยํ ภิกฺขุ ปุริโสติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. ปญฺญาธิฏฺฐาโน สจฺจาธิฏฺฐาโน จาคาธิฏฺฐาโน อุปสมาธิฏฺฐาโน. ‘จตุราธิฏฺฐาโน อยํ ภิกฺขุ ปุริโสติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จกฺขุสมฺผสฺสายตนนฺ, เอวมุปริปิ.

[๓๔๘] ‘ปณฺฑิ นปฺปมชฺเชยฺย สจฺจมนุรกฺเขยฺย จาคมนุพฺรูเหยฺย สนฺติเมว โส สิกฺเขยฺยาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. กถญฺจ ภิกฺขุ ปณฺฑิ นปฺปมชฺชติ. ฉยิมา ภิกฺขุ ธาตุโย ปจวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาสธาตุ วิญฺญาณธาตุ.

[๓๔๙] กตมา จ ภิกฺขุ ปจวีธาตุ. ปจวีธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา สิยา พาหิรา. กตมา จ ภิกฺขุ อชฺฌตฺติกา ปจวีธาตุ. ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ กกฺขลตฺ[๑] ขริคตํ อุปาทินฺนํ. เสยฺยถีทํ. เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ มํสํ นหารู อฏฺ จี อฏฺ จิมิญฺชา วกฺกํ หทยํ ยกนํ กิโลมกํ ปิหกํ ปปฺผาสํ อนฺตํ อนฺตคุณํ อุทริยํ กรีสํ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ กกฺขลํ ขริคตํ อุปาทินฺนํ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขุ อชฺฌตฺติกา ปจวีธาตุ. ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา ปจวีธาตุ, ยา จ พาหิรา ปจวีธาตุ ปจวีธาตุเรเวสา. ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺจพฺพํ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา ปจวีธาตุยา นิพฺพินฺทติ, ปจวีธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติ.

[๓๕๐] กตมา จ ภิกฺขุ อาโปธาตุ. อาโปธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา สิยา พาหิรา. กตมา จ ภิกฺขุ อชฺฌตฺติกา อาโปธาตุ. ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ อาโป อาโปคตํ อุปาทินฺนํ. เสยฺยถีทํ. ปิตฺตํ เสมฺหํ ปุพฺโพ โลหิตํ เสโท เมโท อสฺสุ วสา เขโฬ สิงฺฆาณิกา ลสิกา มุตฺตํ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ อาโป อาโปคตํ อุปาทินฺนํ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขุ อชฺฌตฺติกา อาโปธาตุ. ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา อาโปธาตุ, ยา จ พาหิรา อาโปธาตุ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. กกฺขฬ

อาโปธาตุเรเวสา. ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อาโปธาตุยา นิพฺพินฺทติ, อาโปธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติ.

[๓๔๑] กตมา จ ภิกฺขุ เตโชธาตุ. เตโชธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา สิยา พาหิรา. กตมา จ ภิกฺขุ อชฺฌตฺติกา เตโชธาตุ. ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ เตโช เตโชคตํ อุปาทินฺนํ. เสยฺยถีทํ. เยน จ สนฺตปฺปติ, เยน จ ชีรียติ,[๑] เยน จ ปริฑยฺหติ, เยน จ อสิตปีตขายิตสายิตํ สมฺมาปริณามํ คจฺฉติ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ เตโช เตโชคตํ อุปาทินฺนํ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขุ อชฺฌตฺติกา เตโชธาตุ. ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา เตโชธาตุ, ยา จ พาหิรา เตโชธาตุ เตโชธาตุเรเวสา. ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา เตโชธาตุยา นิพฺพินฺทติ, เตโชธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติ.

[๓๔๒] กตมา จ ภิกฺขุ วาโยธาตุ. วาโยธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา สิยา พาหิรา. กตมา จ ภิกฺขุ อชฺฌตฺติกา วาโยธาตุ. ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ วาโย วาโยคตํ อุปาทินฺนํ. เสยฺยถีทํ. อุทฺธงฺคมา วาตา อโธคมา วาตา กุจฺฉิสยา วาตา โกฏฺฐสยา[๒] วาตา องฺคมงฺคานุสาริโน วาตา อสฺสาโส ปสฺสาโส,[๓] ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ วาโย วาโยคตํ อุปาทินฺนํ, อยํ วุจฺจติ ภิกฺขุ อชฺฌตฺติกา วาโยธาตุ. ยา เจว โข ปน

---

[๑] สี. ชรียติ ฉ.,เท. ชีรียติ อิ. ชนียติ [๒] ฉ.,เท. โกฏฺฐาสยา
[๓] ฉ.,เท. อิติสทฺโท ทิสฺสติ.

อชฺฌตฺติกา วาโยธาตุ, ยา จ พาหิรา วาโยธาตุ วาโยธาตุเรเวสา. ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา วาโยธาตุยา นิพฺพินฺทติ, วาโยธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติ.

[๓๕๓] กตมา จ ภิกฺขุ อากาสธาตุ. อากาสธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา สิยา พาหิรา. กตมา จ ภิกฺขุ อชฺฌตฺติกา อากาสธาตุ. ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ อากาสํ อากาสคตํ อุปาทินฺนํ. เสยฺยถีทํ. กณฺณจฺฉิทฺทํ นาสจฺฉิทฺทํ มุขทฺวารํ, เยน จ อสิตปีตขายิตสายิตํ อชฺโฌหรติ, ยตฺถ จ อสิตปีตขายิตสายิตํ สนฺติฏฺฐติ, เยน จ อสิตปีต-ขายิตสายิตํ อโธภาคา[๑] นิกฺขมติ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ อากาสํ อากาสคตํ [๒] อุปาทินฺนํ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขุ อชฺฌตฺติกา อากาสธาตุ. ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา อากาสธาตุ, ยา จ พาหิรา อากาสธาตุ อากาสธาตุเรเวสา. ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อากาสธาตุยา นิพฺพินฺทติ, อากาสธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติ.

[๓๕๔] อถาปรํ วิญฺญาณํเยว อวสิสฺสติ ปริสุทฺธํ ปริโยทาตํ. เตน[๓] วิญฺญาเณน กิญฺจิ ชานาติ.[๓] 'สุขนฺติปิ วิชานาติ, 'ทุกฺขนฺติปิ วิชานาติ, 'อทุกฺขมสุขนฺติปิ วิชานาติ. สุขเวทนียํ ภิกฺขุ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขา เวทนา. โส สุขํ เวทนํ เวทิยมาโน[๔] 'สุขํ

---

[๑] ฉ.,เท. อโธภาคํ
[๒] ฉ.,เท. อฆํ อฆคตํ วิวรํ วิวรคตํ อสมฺผุฏฺฐํ มํสโลหิเตหิ
[๓-๓] สี. เตน วิญฺญาเณน กิญฺจ ฉ.,เท. เตน จ วิญฺญาเณน กึ วิชานาติ
[๔] ฉ.,เท. เวทยมาโน

เวทนํ เวทิยามีติ[๑] ปชานาติ. ‘ตสฺเสว สุขเวทนียสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ‘ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ สุขเวทนียํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา สา นิรุชฺฌติ, สา วูปสมฺมตีติ ปชานาติ.

[๓๔๕] ทุกฺขเวทนียํ ภิกฺขุ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ทุกฺขา เวทนา. โส ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยมาโน ‘ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยามีติ[๓] ปชานาติ. ตสฺเสว ทุกฺขเวทนียสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ‘ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ ทุกฺขเวทนียํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา สา นิรุชฺฌติ, สา วูปสมฺมตีติ ปชานาติ.

[๓๔๖] อทุกฺขมสุขเวทนียํ ภิกฺขุ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อทุกฺขมสุขา เวทนา. โส อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยมาโน ‘อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. ตสฺเสว อทุกฺขมสุขเวทนียสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ‘ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ อทุกฺขมสุขเวทนียํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา อทุกฺขมสุขา เวทนา สา นิรุชฺฌติ, สา วูปสมฺมตีติ ปชานาติ.

[๓๔๗] เสยฺยถาปิ ภิกฺขุ ทฺวินฺนํ กฏฺฐานํ สงฺฆฏฺฏา[๒] สโมธานา อุสฺมา ชายติ, เตโช อภินิพฺพตฺตติ, เตสํเยว ทฺวินฺนํ กฏฺฐานํ นานาภาวา วินิกฺเขปา,[๓] ยา ตชฺชา อุสฺมา, สา นิรุชฺฌติ, สา วูปสมฺมติ, เอวเมว โข ภิกฺขุ สุขเวทนียํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขา เวทนา. โส สุขํ เวทนํ เวทิยมาโน ‘สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. ตสฺเสว สุขเวทนียสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา ‘ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ สุขเวทนียํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา สา นิรุชฺฌติ, สา วูปสมฺมตีติ ปชานาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. เวทยามีติ
[๒] สี.,อิ. สมฺผสฺสสโมธานา ฉ.,เท. สงฺฆฏฺฏา
[๓] ฉ. นิกฺเขปา

[๓๕๘] ทุกฺขเวทนียํ ภิกฺขุ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ทุกฺขา เวทนา. โส ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยมาโน 'ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. ตสฺเสว ทุกฺขเวทนียสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา 'ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ ทุกฺขเวทนียํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา สา นิรุชฺฌติ, สา วูปสมฺมตีติ ปชานาติ.

[๓๕๙] อทุกฺขมสุขเวทนียํ ภิกฺขุ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อทุกฺขมสุขา เวทนา. โส อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยมาโน 'อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. ตสฺเสว อทุกฺขมสุขเวทนียสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา 'ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ อทุกฺขมสุขเวทนียํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา อทุกฺขมสุขา เวทนา สา นิรุชฺฌติ, สา วูปสมฺมตีติ ปชานาติ.

[๓๖๐] อถาปรํ อุเปกฺขาเยว อวสิสฺสติ ปริสุทฺธา ปริโยทาตา มุทุ จ กมฺมญฺญา จ ปภสฺสรา จ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขุ ทกฺโข สุวณฺณกาโร วา สุวณฺณการนฺเตวาสี วา อุกฺกํ พนฺเธยฺย อุกฺกं พนฺธิตฺวา อุกฺกามุขํ อาลิมฺเปยฺย อุกฺกามุขํ อาลิมฺเปตฺวา สณฺหาเสน ชาตรูปํ คเหตฺวา อุกฺกามุเข ปกฺขิเปยฺย. ตเมนं กาเลน กาลं อภิธเมยฺย กาเลน กาลं อุทเกน ปริปฺโผเสยฺย กาเลน กาลं อชฺฌุเปกฺเขยฺย. ตํ โหติ ชาตรูปं[๑] นิหิตं นินฺนีตกสาวํ[๑] มุทุ จ กมฺมญฺญญฺจ ปภสฺสรญฺจ. ยสฺสา[๒] ยสฺสาวา ปิลนฺธนวิกติยา[๓] อากงฺขติ ยทิ ปวฏฺฏิกาย[๔] ยทิ กุณฺฑลาย ยทิ คีเวยฺยกาย ยทิ สุวณฺณมาลาย ตญฺจสฺส อตฺถํ อนุโภติ, เอวเมว โข ภิกฺขุ, อถาปรํ อุเปกฺขาเยว อวสิสฺสติ ปริสุทฺธา ปริโยทาตา มุทุ จ กมฺมญฺญา จ ปภสฺสรา จ.

[๑-๑] สี.,อิ. ชาตรูปํ ธนฺตํ สุทฺธนฺตํ นิทฺธนฺตํ นีหฏฺ นินฺนีตกสาวํ ฉ.,เท. ชาตรูปํ สุทฺธนฺตํ นิทฺธนฺตํ นีหฏฺ นินฺนีตกสาวํ

[๒] ฉ.,เท. ยสฺสา จ [๓] อิ. ปิพินฺธน

[๔] ฉ.,เท. ปฏฺฏิกาย

[๓๖๑] โส เอวํ ปชานาติ ‘อิมญฺเจ อหํ อุเปกฺขํ เอวํ ปริสุทฺธํ เอวํ ปริโยทาตํ อากาสานญฺจายตนํ อุปสํหเรยฺยํ, ตทนุธมฺมญฺจ จิตฺตํ ภาเวยฺยํ. เอวมฺเม อยํ อุเปกฺขา ตนฺนิสฺสิตา ตทุปาทานา จิรํ ทีฆมทฺธานํ ติฏฺเฐยฺย. อิมญฺเจ อหํ อุเปกฺขํ เอวํ ปริสุทฺธํ เอวํ ปริโยทาตํ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสํหเรยฺยํ, ตทนุธมฺมญฺจ จิตฺตํ ภาเวยฺยํ. เอวมฺเม อยํ อุเปกฺขา ตนฺนิสฺสิตา ตทุปาทานา จิรํ ทีฆมทฺธานํ ติฏฺเฐยฺย. อิมญฺเจ อหํ อุเปกฺขํ เอวํ ปริสุทฺธํ เอวํ ปริโยทาตํ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสํหเรยฺยํ, ตทนุธมฺมญฺจ จิตฺตํ ภาเวยฺยํ. เอวมฺเม อยํ อุเปกฺขา ตนฺนิสฺสิตา ตทุปาทานา จิรํ ทีฆมทฺธานํ ติฏฺเฐยฺย. อิมญฺเจ อหํ อุเปกฺขํ เอวํ ปริสุทฺธํ เอวํ ปริโยทาตํ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสํหเรยฺยํ, ตทนุธมฺมญฺจ จิตฺตํ ภาเวยฺยํ. เอวมฺเม อยํ อุเปกฺขา ตนฺนิสฺสิตา ตทุปาทานา จิรํ ทีฆมทฺธานํ ติฏฺเฐยฺยาติ.

[๓๖๒] โส เอวํ ปชานาติ ‘อิมญฺเจ อหํ อุเปกฺขํ เอวํ ปริสุทฺธํ เอวํ ปริโยทาตํ อากาสานญฺจายตนํ อุปสํหเรยฺยํ, ตทนุธมฺมญฺจ จิตฺตํ ภาเวยฺยํ, สงฺขตเมตํ. อิมญฺเจ อหํ อุเปกฺขํ เอวํ ปริสุทฺธํ เอวํ ปริโยทาตํ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสํหเรยฺยํ, ตทนุธมฺมญฺจ จิตฺตํ ภาเวยฺยํ; สงฺขตเมตํ. อิมญฺเจ อหํ อุเปกฺขํ เอวํ ปริสุทฺธํ เอวํ ปริโยทาตํ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสํหเรยฺยํ, ตทนุธมฺมญฺจ จิตฺตํ ภาเวยฺยํ, สงฺขตเมตํ. อิมญฺเจ อหํ อุเปกฺขํ เอวํ ปริสุทฺธํ เอวํ ปริโยทาตํ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสํหเรยฺยํ, ตทนุธมฺมญฺจ จิตฺตํ ภาเวยฺยํ, สงฺขตเมตนฺติ.

โส เนวาภิสงฺขโรติ,[๑] นาภิสญฺเจตยติ ภวาย วา วิภวาย วา. โส อนภิสงฺขโรนฺโต อนภิสญฺเจตยนฺโต ภวาย[๒] วิภวาย[๒] น กิญฺจิ

---

[๑] ฉ.,เท. เนว ตํ อภิสงฺขโรติ [๒-๒] ฉ.,เท.,อิ. ภวาย วา วิภวาย วา

โลเก อุปาทิยติ อนุปาทิยํ น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตเยว ปรินิพฺพายติ, 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ.

[๓๖๓] โส สุขญฺเจ เวทนํ เวเทติ 'สา อนิจฺจาติ ปชานาติ, 'อนชฺโฌสิตาติ ปชานาติ, 'อนภินนฺทิตาติ ปชานาติ. ทุกฺขญฺเจ เวทนํ เวเทติ 'สา อนิจฺจาติ ปชานาติ, 'อนชฺโฌสิตาติ ปชานาติ, 'อนภินนฺทิตาติ ปชานาติ. อทุกฺขมสุขญฺเจ เวทนํ เวเทติ 'สา อนิจฺจาติ ปชานาติ, 'อนชฺโฌสิตาติ ปชานาติ, 'อนภินนฺทิตาติ ปชานาติ.

[๓๖๔] โส สุขญฺเจ เวทนํ เวเทติ, วิสํยุตฺโต นํ เวเทติ. โส[๑] ทุกฺขญฺเจ เวทนํ เวเทติ, วิสํยุตฺโต นํ เวเทติ. อทุกฺขมสุขญฺเจ เวทนํ เวเทติ, วิสํยุตฺโต นํ เวเทติ. โส กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทิยมาโน 'กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทิยมาโน 'ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. 'กายสฺส เภทา [๒] อุทฺธํ ชีวิตปริยาทานา อิเธว สพฺพเวทยิตานิ อภินนฺทิตานิ[๓] สีติภวิสฺสนฺตีติ ปชานาติ.

[๓๖๕] เสยฺยถาปิ ภิกฺขุ เตลญฺจ ปฏิจฺจ วฏฺฏิญฺจ ปฏิจฺจ เตลปฺปทีโป ฌายติ. ตสฺเสว เตลสฺส จ วฏฺฏิยา จ ปริยาทานา อญฺญสฺส จ อนุปหารา[๔] อนาหาโร นิพฺพายติ, เอวเมว โข ภิกฺขุ กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทิยมาโน 'กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทิยมาโน 'ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. 'กายสฺส เภทา อุทฺธํ ชีวิตปริยาทานา อิเธว

---

[๑] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. ปรํ มรณา, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. อนภินนฺทิตานิ [๔] สี.,อิ. อนุปาหารา ฉ.,เท. อนุปาทานา

สพฺพเวทยิตานิ อภินนฺทิตานิ สีติภวิสฺสนฺตีติ ปชานาติ. ตสฺมา เอวํ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อิมินา ปรเมน ปญฺญาธิฏฺฐาเนน สมนฺนาคโต โหติ. เอสา หิ ภิกฺขุ ปรมา อริยา ปญฺญา, ยทิทํ สพฺพทุกฺขกฺขเย ญาณํ.

[๓๖๖] ตสฺส สา วิมุตฺติ สจฺเจ ฐิตา อกุปฺปา โหติ. ตํ หิ ภิกฺขุ มุสา, ยํ โมสธมฺมํ, ตํ สจฺจํ, ยํ อโมสธมฺมํ, นิพฺพานํ. ตสฺมา เอวํ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อิมินา ปรเมน สจฺจาธิฏฺฐาเนน สมนฺนาคโต โหติ. เอตํ หิ ภิกฺขุ ปรมํ อริยสจฺจํ, ยทิทํ อโมสธมฺมํ นิพฺพานํ.

[๓๖๗] ตสฺเสว โข ปน ปุพฺเพ อวิทฺทสุโน อุปธี โหนฺติ สมตฺตา สมาทินฺนา. ตฺยสฺส ปหีนา โหนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา[๑] อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, ตสฺมา เอวํ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อิมินา ปรเมน จาคาธิฏฺฐาเนน สมนฺนาคโต โหติ. เอโส หิ ภิกฺขุ ปรโม อริโย จาโค, ยทิทํ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค.

[๓๖๘] ตสฺเสว โข ปน ปุพฺเพ อวิทฺทสุโน อภิชฺฌา โหติ ฉนฺโท สาราโค. สฺวาสฺส ปหีโน โหติ อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺคโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม. ตสฺเสว โข ปน ปุพฺเพ อวิทฺทสุโน อาฆาโต โหติ พฺยาปาโท สมฺปโทโส. สฺวาสฺส ปหีโน โหติ อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺคโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม. ตสฺเสว โข ปน ปุพฺเพ อวิทฺทสุโน อวิชฺชา โหติ สมฺโมโห สมฺปโมโห.[๒] สฺวาสฺส ปหีโน โหติ อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺคโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม, ตสฺมา เอวํ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อิมินา ปรเมน อุปสมาธิฏฺฐาเนน สมนฺนาคโต โหติ. เอโส หิ

---

[๑] สี.,อิ. อนภาวกตา ฉ.,เท. อนภาวงฺกตา [๒] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ อิ. สมฺปโทโส

ภิกฺขุ ปรโม อริโย อุปสโม, ยทิทำ ราคโทสโมหานำ อุปสโม. ‘ปณฺฑิ นปฺปมชฺเชยฺย สจฺจมนุรกฺเขยฺย จาคมนุพฺรูเหยฺย สนฺติเมว โส สิกฺเขยฺยาติ อิติ ยนฺตำ วุตฺตำ. อิทเมตำ ปฏิจฺจ วุตฺตำ.

[๓๖๙] ‘ยตฺถ จิตำ มณฺฑสฺสวา นปฺปวตฺตนฺติ, มณฺฑสฺสเว โข ปน นปฺปวตฺตมาเน ‘มุนิ สนฺโตติ วุจฺจตีติ อิติ โข ปเนตำ วุตฺตำ. กิญฺเจตำ ปฏิจฺจ วุตฺตำ. ‘อสฺมีติ ภิกฺขุ มญฺญิตเมตำ, ‘นาหมสฺมีติ[๑] มญฺญิตเมตำ, ‘ภวิสฺสนฺติ มญฺญิตเมตำ, ‘น ภวิสฺสนฺติ มญฺญิตเมตำ, ‘รูปี ภวิสฺสนฺติ มญฺญิตเมตำ, ‘อรูปี ภวิสฺสนฺติ มญฺญิตเมตำ, ‘สญฺญี ภวิสฺสนฺติ มญฺญิตเมตำ, ‘อสญฺญี ภวิสฺสนฺติ มญฺญิตเมตำ, ‘เนวสญฺญี-นาสญฺญี ภวิสฺสนฺติ มญฺญิตเมตำ. มญฺญิตำ ภิกฺขุ โรโค, มญฺญิตำ คณฺโฑ, มญฺญิตำ สลฺลำ. สพฺพมญฺญิตานำ เตฺวว ภิกฺขุ สมติกฺกมา ‘มุนิ สนฺโตติ วุจฺจติ. มุนิ โข ปน ภิกฺขุ สนฺโต น ชายติ น ชิยฺยติ[๒] น มิยฺยติ น กุปฺปติ นปฺปิเหติ. ตมฺปิสฺส[๓] ภิกฺขุ นตฺถิ, เยน ชาเยถ, อชายมาโน กึ ชิยฺยิสฺสติ, อชิยฺยมาโน กึ มิยฺยิสฺสติ, อมิยฺยมาโน กึ กุปฺปิสฺสติ, อกุปฺปมาโน กิสฺส ปิเหสฺสติ. ‘ยตฺถ จิตำ มญฺญสฺสวา นปฺปวตฺตนฺติ, มญฺญสฺสเว โข ปน นปฺปวตฺตมาเน ‘มุนิ สนฺโตติ วุจฺจตีติ อิติ ยนฺตำ วุตฺตำ. อิทเมตำ ปฏิจฺจ วุตฺตำ. อิมำ โข เม ตฺวำ ภิกฺขุ สงฺขิตฺเตน ฉธาตุวิภงฺคำ ธาเรหีติ.

[๓๗๐] อถ โข อายสฺมา ปุกฺกุสาติ “สตฺถา กิร เม อนุปฺปตฺโต, สุคโต กิร เม อนุปฺปตฺโต, สมฺมาสมฺพุทฺโธ กิร เม อนุปฺปตฺโตติ อุฏฺฐายาสนา เอกำสำ จีวรำ กตฺวา ภควโต ปาเทสุ สิรสา นิปติตฺวา ภควนฺตำ เอตทโวจ “อจฺจโย มำ[๔] ภนฺเต อจฺจคมา

---

[๑] ฉ.,อิ. อยมหมสฺมีติ, ทยฺ. อยมหสฺมีติ
[๒] ฉ.,เท. ชียติ มียติ
[๓] ฉ.,เท. ตญฺหิสฺส
[๔] ทยฺ. เม

ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, โยหํ ภควนฺตํ อาวุโสวาเทน สมุทาจริตพฺพํ อมญฺญิสฺสํ, ตสฺส เม ภนฺเต ภควา อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ อายตึ สංวรายาติ.

"ตคฺฆ ตฺวं ภิกฺขุ อจฺจโย อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, ยं มं ตฺวं อาวุโสวาเทน สมุทาจริตพฺพํ อมญฺญิตฺโถ,[๑] ยโต จ โข ตฺวं ภิกฺขุ อจฺจยं อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกฺกโรสิ, ตนฺเต มยं ปฏิคฺคณฺหาม. วุฑฺฒิ เหสา ภิกฺขุ อริยสฺส วินเย, โย อจฺจยं อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกฺกโรติ อายตึ สංวรං อาปชฺชตีติ. "ลเภยฺยาหं ภนฺเต ภควโต สนฺติเก อุปสมฺปทนฺติ. "ปริปุณฺณํ ปน เต ภิกฺขุ ปตฺตจีวรนฺติ. "น โข เม ภนฺเต ปริปุณฺณํ ปตฺตจีวรนฺติ. "น โข ภิกฺขุ ตถาคตา อปริปุณฺณปตฺตจีวรं อุปสมฺปาเทนฺตีติ.

อถ โข อายสฺมา ปุกฺกุสาติ ภควโต ภาสิตं อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปตฺตจีวรปริเยสนํ ปกฺกามิ.

อถ โข อายสฺมนฺตं ปุกฺกุสาตึ ปตฺตจีวรปริเยสนํ จรนฺตं [๒] คาวี ชีวิตา โวโรเปสิ. อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตं นิสีทึสุ. เอกมนฺตं นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตं เอตทโวจุं "โย โส ภนฺเต ปุกฺกุสาติ นาม กุลปุตฺโต ภควตา สงฺขิตฺเตน โอวาเทน โอวทิโต, โส กาลกโต. ตสฺส กา คติ, โก อภิสมฺปราโยติ.

"ปณฺฑิโต ภิกฺขเว ปุกฺกุสาติ กุลปุตฺโต ปจฺจปาทิ ธมฺมสฺสานุธมฺมं, น จ มं ธมฺมาธิกรณํ วิเหเจสิ. ปุกฺกุสาติ ภิกฺขเว กุลปุตฺโต

---

[๑] ฉ.,เท. อมญฺญิตฺถ [๒] ฉ.,เท. วิพฺภนฺตา อิ. ภนฺตคาวี

ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ทสมํ ธาตุวิภงฺคสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๑๑. สจฺจวิภงฺคสุตฺตํ

[๓๗๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา พาราณสิยํ วิหรติ อิสิปตเน มิคทาเย. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"ตถาคเตน ภิกฺขเว อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน พาราณสิยํ อิสิปตเน มิคทาเย อนุตฺตรํ ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ อปฺปฏิวตฺติยํ[๑] สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เทเวน วา มาเรน วา พฺรหฺมุนา วา เกนจิ วา โลกสฺมึ, ยทิทํ จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ อาจิกฺขนา เทสนา ปญฺญาปนา ปฏฺฐปนา วิวรณา วิภชนา อุตฺตานีกมฺมํ. กตเมสํ จตุนฺนํ. ทุกฺขสฺส อริยสจฺจสฺส อาจิกฺขนา เทสนา ปญฺญาปนา ปฏฺฐปนา วิวรณา วิภชนา อุตฺตานีกมฺมํ, ทุกฺขสมุทยสฺส อริยสจฺจสฺส อาจิกฺขนา เทสนา ปญฺญาปนา ปฏฺฐปนา วิวรณา วิภชนา อุตฺตานีกมฺมํ, ทุกฺขนิโรธสฺส อริยสจฺจสฺส อาจิกฺขนา เทสนา ปญฺญาปนา ปฏฺฐปนา วิวรณา วิภชนา อุตฺตานีกมฺมํ, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อริยสจฺจสฺส อาจิกฺขนา เทสนา ปญฺญาปนา ปฏฺฐปนา วิวรณา วิภชนา อุตฺตานีกมฺมํ. ตถาคเตน ภิกฺขเว อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน พาราณสิยํ อิสิปตเน มิคทาเย อนุตฺตรํ ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ อปฺปฏิวตฺติยํ สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เทเวน วา มาเรน วา พฺรหฺมุนา วา เกนจิ วา โลกสฺมึ, ยทิทํ อิเมสํ จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ อาจิกฺขนา เทสนา ปญฺญาปนา ปฏฺฐปนา วิวรณา วิภชนา อุตฺตานีกมฺมํ.

เสวถ[๒] ภิกฺขเว สารีปุตฺตโมคฺคลฺลาเน, ภชถ ภิกฺขเว สารีปุตฺต-โมคฺคลฺลาเน. ปณฺฑิตา ภิกฺขู อนุคฺคาหกา สพฺรหฺมจารีนํ.[๓] เสยฺยถาปิ

---

[๑] สี. อปฺปตฺติวตฺติยํ อิ. อปฺปติวตฺตยํ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. เสเวถ
[๓] อิ. พฺรหฺมจารีนํ

ภิกฺขเว ชเนตา,[๑] เอวํ สารีปุตฺโต. เสยฺยถาปิ ชาตสฺส อาปาเทตา, เอวํ โมคฺคลฺลาโน. สารีปุตฺโต ภิกฺขเว โสตาปตฺติผเล วิเนติ, โมคฺคลฺลาโน อุตฺตมตฺเถ. สารีปุตฺโต ภิกฺขเว ปโหติ จตฺตาริ อริยสจฺจานิ วิตฺถาเรน อาจิกฺขิตุํ เทเสตุํ ปญฺญาเปตุํ ปฏฺฐเปตุํ วิวริตุํ วิภชิตุํ อุตฺตานีกาตุนฺติ. อิทมโวจ ภควา. อิทํ วตฺวาน สุคโต อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปาวิสิ.

[๓๗๒] ตตฺร โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต, ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อาวุโส ภิกฺขโวติ.[๒] "อาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปจฺจโสสุํ. อายสฺมา สารีปุตฺโต เอตทโวจ

"ตถาคเตน อาวุโส อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน พาราณสิยํ อิสิปตเน มิคทาเย อนุตฺตรํ ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ อปฺปฏิวตฺติยํ สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เทเวน วา มาเรน วา พฺรหฺมุนา วา เกนจิ วา โลกสฺมึ, ยทิทํ จตฺตุนฺนํ อริยสจฺจานํ อาจิกฺขนา เทสนา ปญฺญาปนา ปฏฺฐปนา วิวรณา วิภชนา อุตฺตานีกมฺมํ. กตเมสํ จตุนฺนํ. ทุกฺขสฺส อริยสจฺจสฺส อาจิกฺขนา เทสนา ปญฺญาปนา ปฏฺฐปนา วิวรณา วิภชนา อุตฺตานีกมฺมํ, ทุกฺขสมุทยสฺส อริยสจฺจสฺส อาจิกฺขนา เทสนา ปญฺญาปนา ปฏฺฐปนา วิวรณา วิภชนา อุตฺตานีกมฺมํ, ทุกฺขนิโรธสฺส อริยสจฺจสฺส อาจิกฺขนา เทสนา ปญฺญาปนา ปฏฺฐปนา วิวรณา วิภชนา อุตฺตานีกมฺมํ, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อริยสจฺจสฺส อาจิกฺขนา เทสนา ปญฺญาปนา ปฏฺฐปนา วิวรณา วิภชนา อุตฺตานีกมฺมํ.

[๓๗๓] กตมญฺจาวุโส ทุกฺขํ อริยสจฺจํ. ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา, มรณมฺปิ ทุกฺขํ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา, ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ, ตมฺปิ ทุกฺขํ, สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา.

---

[๑] สี.,อิ. ชเนตฺตี [๒] ฉ.,เท. ภิกฺขเว

กตมา จาวุโส ชาติ. ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกายเย ชาติ สญฺชาติ โอกฺกนฺติ นิพฺพตฺติ[๑] อภินิพฺพตฺติ ขนฺธานํ ปาตุภาโว อายตนานํ ปฏิลาโภ, อยํ วุจฺจตาวุโส ชาติ.

กตมา จาวุโส ชรา. ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกายเย ชรา ชีรณตา ขณฺฑิจฺจํ ปาลิจฺจํ วลิตฺตจตา อายุโน สํหานิ อินฺทฺริยานํ ปริปาโก, อยํ วุจฺจตาวุโส ชรา.

กตมญฺจาวุโส มรณํ. ยา[๒] เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหา ตมฺหา สตฺตนิกายา จุติ จวนตา เภโท อนฺตรธานํ มจฺจุ มรณํ กาลกิริยา ขนฺธานํ เภโท กเฬวรสฺส นิกฺเขโป, ชีวิตินฺทฺริยสฺส[๓] อุปจฺเฉโท. อิทํ วุจฺจตาวุโส มรณํ.

กตโม จาวุโส โสโก. โย โข อาวุโส อญฺญตรญฺญตเรน พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรน ทุกฺขธมฺเมน ผุฏฺฐสฺส โสโก โสจนา โสจิตตฺตํ อนฺโตโสโก อนฺโตปริโสโก, อยํ วุจฺจตาวุโส โสโก.

กตโม จาวุโส ปริเทโว. โย โข อาวุโส อญฺญตรญฺญตเรน พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรน ทุกฺขธมฺเมน ผุฏฺฐสฺส อาเทโว ปริเทโว อาเทวนา ปริเทวนา อาเทวิตตฺตํ ปริเทวิตตฺตํ, อยํ วุจฺจตาวุโส ปริเทโว.

กตมญฺจาวุโส ทุกฺขํ. ยํ โข อาวุโส กายิกํ ทุกฺขํ กายิกํ อสาตํ กายสมฺผสฺสชํ ทุกฺขํ อสาตํ เวทยิตํ, อิทํ วุจฺจตาวุโส ทุกฺขํ.

กตมญฺจาวุโส โทมนสฺสํ. ยํ โข อาวุโส เจตสิกํ[๔] ทุกฺขํ[๔] เจตสิกํ อสาตํ มโนสมฺผสฺสชํ ทุกฺขํ อสาตํ เวทยิตํ, อิทํ วุจฺจตาวุโส โทมนสฺสํ.

---

[๑] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] อิ. ยํ
[๓] ฉ.,เท. ชีวิตินฺทฺริยสฺสุปจฺเฉโท [๔-๔] อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

กตโม จาวุโส อุปายาโส. โย โข อาวุโส อญฺญตรญฺญตเรน พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรน ทุกฺขธมฺเมน ผุฏฺฐสฺส อายาโส อุปายาโส อายาสิตตฺตํ อุปายาสิตตฺตํ, อยํ วุจฺจตาวุโส อุปายาโส.

กตมญฺจาวุโส ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ, ตมฺปิ ทุกฺขํ. ชาติธมฺมานํ อาวุโส สตฺตานํ เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺชติ ‘อโห วต มยํ น ชาติธมฺมา อสฺสาม, น จ วต โน ชาติ อาคจฺเฉยฺยาติ. น โข ปเนตํ อิจฺฉาย ปตฺตพฺพํ. อิทมฺปิ ‘ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ, ตมฺปิ ทุกฺขํ. ชราธมฺมานํ อาวุโส สตฺตานํ ฯเปฯ พฺยาธิธมฺมานํ อาวุโส สตฺตานํ ฯปฯ มรณธมฺมานํ อาวุโส สตฺตานํ ฯเปฯ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสธมฺมานํ อาวุโส สตฺตานํ เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺชติ ‘อโห วต มยํ น โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสธมฺมา อสฺสาม, น จ วต โน โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา อาคจฺเฉยฺยุนฺติ. น โข ปเนตํ อิจฺฉาย ปตฺตพฺพํ. อิทมฺปิ ‘ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ, ตมฺปิ ทุกฺขํ.

กตเม จาวุโส สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา. เสยฺยถีทํ. รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ. อิเม วุจฺจนฺตาวุโส ‘สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา. อิทํ วุจฺจตาวุโส ทุกฺขํ อริยสจฺจํ.

[๓๗๔] กตมญฺจาวุโส ทุกฺขสมุทโย[๑] อริยสจฺจํ. ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี, เสยฺยถีทํ. กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา. อิทํ วุจฺจตาวุโส ทุกฺขสมุทโย[๑]

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ทุกฺขสมุทยํ

อริยสจฺจํ. กตมญฺจาวุโส ทุกฺขนิโรโธ[๑] อริยสจฺจํ. โย ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรโธ จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย. อิทํ วุจฺจตาวุโส ทุกฺขนิโรโธ[๑] อริยสจฺจํ.

[๓๗๕] กตมญฺจาวุโส ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ. อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค, เสยฺยถีทํ. สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ.

กตมา จาวุโส สมฺมาทิฏฺฐิ. ยํ โข อาวุโส ทุกฺเข ญาณํ ทุกฺขสมุทเย ญาณํ ทุกฺขนิโรเธ ญาณํ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ญาณํ. อยํ วุจฺจตาวุโส สมฺมาทิฏฺฐิ.

กตโม จาวุโส สมฺมาสงฺกปฺโป. เนกฺขมฺมสงฺกปฺโป อพฺยาปาท-สงฺกปฺโป อวิหึสาสงฺกปฺโป. อยํ วุจฺจตาวุโส สมฺมาสงฺกปฺโป.

กตมา จาวุโส สมฺมาวาจา. มุสาวาทา เวรมณี ปิสุณาย วาจาย เวรมณี ผรุสาย วาจาย เวรมณี สมฺผปฺปลาปา เวรมณี. อยํ วุจฺจตาวุโส สมฺมาวาจา.

กตโม จาวุโส สมฺมากมฺมนฺโต. ปาณาติปาตา เวรมณี อทินฺนาทานา เวรมณี กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณี. อยํ วุจฺจตาวุโส สมฺมากมฺมนฺโต.

กตโม จาวุโส สมฺมาอาชีโว. อิธาวุโส อริยสาวโก มิจฺฉาอาชีวํ ปหาย สมฺมาอาชีเวน ชีวิกํ กปฺเปติ. อยํ วุจฺจตาวุโส สมฺมาอาชีโว.

กตโม จาวุโส สมฺมาวายาโม. อิธาวุโส ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ทุกฺขนิโรธํ

วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ, อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ, อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ, อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ จิติยา อสมฺโมสาย[๑] ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. อยํ วุจฺจตาวุโส สมฺมายาวาโม.

กตมา จาวุโส สมฺมาสติ. อิธาวุโส ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ ฯเปฯ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ ฯเปฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. อยํ วุจฺจตาวุโส สมฺมาสติ.

กตโม จาวุโส สมฺมาสมาธิ. อิธาวุโส ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ วุจฺจตาวุโส สมฺมาสมาธิ. อิทํ วุจฺจตาวุโส ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ.

ตถาคเตนาวุโส อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน พาราณสิยํ อิสิปตเน มิคทาเย อนุตฺตรํ ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ อปฺปฏิวตฺติยํ สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เทเวน วา มาเรน วา พฺรหฺมุนา วา เกนจิ วา

---

[๑] อิ. อสมฺโมหาย

โลกสฺมึ, ยทิทํ อิเมสํ จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ อาจิกฺขนา เทสนา ปญฺญาปนา ปฏฺฐปนา วิวรณา วิภชนา อุตฺตานีกมฺมนฺติ.

อิทมโวจายสฺมา สารีปุตฺโต. อตฺตมนา เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

เอกาทสมํ สจฺจวิภงฺคสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๑๒. ทกฺขิณาวิภงฺคสุตฺตํ

[๓๗๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเม. อถ โข มหาปชาปตี[๑] โคตมี นวํ ทุสฺสยุคํ อาทาย, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข มหาปชาปตี โคตมี ภควนฺตํ เอตทโวจ "อิทํ เม ภนฺเต นวํ ทุสฺสยุคํ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส สามํ กนฺตํ สามํ วายิตํ, ตํ เม ภนฺเต ภควา ปฏิคฺคณฺหาตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติ.

เอวํ วุตฺเต, ภควา มหาปชาปตึ โคตมึ เอตทโวจ "สงฺเฆ โคตมิ เทหิ, สงฺเฆ เต ทินฺเน, อหญฺเจว ปูชิโต ภวิสฺสามิ สงฺโฆ จาติ. ทุติยมฺปิ โข มหาปชาปตี โคตมี ภควนฺตํ เอตทโวจ "อิทํ เม ภนฺเต นวํ ทุสฺสยุคํ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส สามํ กนฺตํ สามํ วายิตํ, ตํ เม ภนฺเต ภควา ปฏิคฺคณฺหาตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติ. ทุติยมฺปิ โข ภควา มหาปชาปตึ โคตมึ เอตทโวจ "สงฺเฆ โคตมิ เทหิ, สงฺเฆ เต ทินฺเน, อหญฺเจว ปูชิโต ภวิสฺสามิ สงฺโฆ จาติ. ตติยมฺปิ โข มหาปชาปตี โคตมี ภควนฺตํ เอตทโวจ "อิทํ เม ภนฺเต นวํ ทุสฺสยุคํ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส สามํ กนฺตํ สามํ วายิตํ, ตํ เม ภนฺเต ภควา ปฏิคฺคณฺหาตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติ. ตติยมฺปิ โข ภควา มหาปชาปตึ โคตมึ เอตทโวจ "สงฺเฆ โคตมิ เทหิ, สงฺเฆ เต ทินฺเน อหญฺเจว ปูชิโต ภวิสฺสามิ สงฺโฆ จาติ.

[๓๗๗] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ "ปฏิคฺคณฺหาตุ ภนฺเต ภควา มหาปชาปติยา โคตมิยา นวํ ทุสฺสยุคํ,

---

[๑] ฉ.,เท. มหาปชาปติ, เอวมุปริปิ.

พหุการา[๑] ภนฺเต มหาปชาปตี โคตมี ภควโต มาตุจฺฉา อาปาทิกา โปสิกา ขีรสฺส ทายิกา, ภควนฺตํ, ชเนตฺติยา กาลกตาย, ถญฺญึ ปาเยสิ. ภควาปิ ภนฺเต พหุกาโร[๒] มหาปชาปติยา โคตมิยา. ภควนฺตํ ภนฺเต อาคมฺม มหาปชาปตี โคตมี พุทฺธํ สรณํ คตา, ธมฺมํ สรณํ คตา, สงฺฆํ สรณํ คตา. ภควนฺตํ ภนฺเต อาคมฺม มหาปชาปตี โคตมี ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา, อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรตา, มุสาวาทา ปฏิวิรตา, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรตา. ภควนฺตํ ภนฺเต อาคมฺม มหาปชาปตี โคตมี พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคตา. ภควนฺตํ ภนฺเต อาคมฺม มหาปชาปตี โคตมี ทุกฺเข นิกฺกงฺขา ทุกฺขสมุทเย นิกฺกงฺขา ทุกฺขนิโรเธ นิกฺกงฺขา ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย นิกฺกงฺขา. ภควาปิ ภนฺเต พหุกาโร มหาปชาติยา โคตมิยาติ.

[๓๗๘] "เอวเมตํ อานนฺท, เอวเมตं[๓] อานนฺท,[๓] ยํ หานนฺท[๔] ปุคฺคโล ปุคฺคลํ อาคมฺม พุทฺธํ สรณํ คโต โหติ, ธมฺมํ สรณํ คโต โหติ, สงฺฆํ สรณํ คโต โหติ, อิมสฺสานนฺท ปุคฺคลสฺส อิมินา ปุคฺคเลน น สุปฏิการ์[๕] วทามิ, ยทิทं อภิวาทนํ ปจฺจุฏฺฐานं อญฺชลิกมฺมं สามีจิกมฺมं จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานุปฺปทาเนน.

ยํ หานนฺท ปุคฺคโล ปุคฺคลํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. พหูปการา
[๒] ฉ.,เท.,อิ. พหูปกาโร, เอวมุปริปิ.
[๓-๓] ฉ.,เท. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๔] ฉ.,เท. อานนฺท, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. สุปฺปติการ์

โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ, อิมสฺสานนฺท ปุคฺคลสฺส อิมินา ปุคฺคเลน น สุปฏิการํ วทามิ, ยทิทํ อภิวาทนํ ปจฺจุฏฺฐานํ อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมํ จีวรปิณฺฑปาต-เสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานุปฺปทาเนน.

ยํ หานนฺท ปุคฺคโล ปุคฺคลํ อาคมฺม พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ, สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ, อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ, อิมสฺสานนฺท ปุคฺคลสฺส อิมินา ปุคฺคเลน น สุปฏิการํ วทามิ, ยทิทํ อภิวาทนํ ปจฺจุฏฺฐานํ อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมํ จีวรปิณฺฑปาต-เสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานุปฺปทาเนน.

ยํ หานนฺท ปุคฺคโล ปุคฺคลํ อาคมฺม ทุกฺเข นิกฺกงฺโข โหติ, ทุกฺขสมุทเย นิกฺกงฺโข โหติ, ทุกฺขนิโรเธ นิกฺกงฺโข โหติ, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย นิกฺกงฺโข โหติ, อิมสฺสานนฺท ปุคฺคลสฺส อิมินา ปุคฺคเลน น สุปฏิการํ วทามิ, ยทิทํ อภิวาทนํ ปจฺจุฏฺฐานํ อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจย-เภสชฺชปริกฺขารานุปฺปทาเนน.

[๓๗๙] จุทฺทส โข ปนิมานนฺท ปาฏิปุคฺคลิกา ทกฺขิณา, [๑] ตถาคเต อรหนฺเต สมฺมาสมฺพุทฺเธ ทานํ เทติ; อยํ ปฐมา ปาฏิปุคฺคลิกา ทกฺขิณา. ปจฺเจกสมฺพุทฺเธ[๒] ทานํ เทติ; อยํ ทุติยา ปาฏิปุคฺคลิกา ทกฺขิณา. ตถาคตสาวเก อรหนฺเต ทานํ เทติ; อยํ ตติยา ปาฏิปุคฺคลิกา ทกฺขิณา. อรหตฺตผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเน ทานํ เทติ; อยํ จตุตฺถา[๓] ปาฏิปุคฺคลิกา ทกฺขิณา. อนาคามิสฺส

---

[๑] ฉ.,เท. กตมา จุทฺทส
[๒] อิ. ปจฺเจกพุทฺเธ
[๓] ฉ.,เท. จตุตฺถี

ทานํ เทติ; อยํ ปญฺจมี ปาฏิปุคฺคลิกา ทกฺขิณา. อนาคามิผล-สจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเน ทานํ เทติ; อยํ ฉฏฺฐา[๑] ปาฏิปุคฺคลิกา ทกฺขิณา. สกทาคามิสฺส ทานํ เทติ; อยํ สตฺตมี ปาฏิปุคฺคลิกา ทกฺขิณา. สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเน ทานํ เทติ; อยํ อฏฺฐมี ปาฏิปุคฺคลิกา ทกฺขิณา. โสตาปนฺเน ทานํ เทติ; อยํ นวมี ปาฏิปุคฺคลิกา ทกฺขิณา. โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเน ทานํ เทติ; อยํ ทสมี ปาฏิปุคฺคลิกา ทกฺขิณา. พาหิรเก กาเมสุ วีตราเค ทานํ เทติ; อยํ เอกาทสมี ปาฏิปุคฺคลิกา ทกฺขิณา. ปุถุชฺชนสีลวนฺเต ทานํ เทติ; อยํ ทฺวาทสมี ปาฏิปุคฺคลิกา ทกฺขิณา. ปุถุชฺชนทุสฺสีเล ทานํ เทติ; อยํ เตรสมี ปาฏิปุคฺคลิกา ทกฺขิณา. ติรจฺฉานคเต ทานํ เทติ; อยํ จุทฺทสมี ปาฏิปุคฺคลิกา ทกฺขิณาติ.

ตตฺรานนฺท ติรจฺฉานคเต ทานํ ทตฺวา สตคุณา ทกฺขิณา ปาฏิกงฺขิตพฺพา. ปุถุชฺชนทุสฺสีเล ทานํ ทตฺวา สหสฺสคุณา ทกฺขิณา ปาฏิกงฺขิตพฺพา. ปุถุชฺชนสีลวนฺเต ทานํ ทตฺวา สตสหสฺสคุณา ทกฺขิณา ปาฏิกงฺขิตพฺพา. พาหิรเก กาเมสุ วีตราเค ทานํ ทตฺวา โกฏิสตสหสฺสคุณา ทกฺขิณา ปาฏิกงฺขิตพฺพา. โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเน ทานํ ทตฺวา อสงฺเขยฺยา อปฺปเมยฺยา ทกฺขิณา ปาฏิกงฺขิตพฺพา.[๒] โก ปน วาโท โสตาปนฺเน. โก ปน วาโท สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเน. โก ปน วาโท สกทาคามิสฺส. โก ปน วาโท อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเน. โก ปน วาโท อนาคามิสฺส. โก ปน วาโท อรหตฺตผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเน. โก ปน วาโท ตถาคตสาวเก อรหนฺเต. โก ปน วาโท ปจฺเจกสมฺพุทฺเธ. โก ปน วาโท ตถาคเต อรหนฺเต สมฺมาสมฺพุทฺเธ.

---

[๑] ฉ.,เท. ฉฏฺฐี

[๒] อิ. ปาฏิกงฺเขยฺยา

[๓๘๐] สตฺต โข ปนิมานนฺท สงฺฆคตา ทกฺขิณา. [๑] พุทฺธปฺปมุเข อุภโตสงฺเฆ ทานํ เทติ; อยํ ปฐมา สงฺฆคตา ทกฺขิณา. ตถาคเต ปรินิพฺพุเต อุภโตสงฺเฆ ทานํ เทติ; อยํ ทุติยา สงฺฆคตา ทกฺขิณา. ภิกฺขุสงฺเฆ ทานํ เทติ; อยํ ตติยา สงฺฆคตา ทกฺขิณา. ภิกฺขุนีสงฺเฆ ทานํ เทติ; อยํ จตุตฺถา[๒] สงฺฆคตา ทกฺขิณา. 'เอตฺตเก เม ภิกฺขู จ ภิกฺขุนิโย จ สงฺฆโต อุทฺทิสฺสถาติ ทานํ เทติ; อยํ ปญฺจมี สงฺฆคตา ทกฺขิณา. 'เอตฺตเก เม ภิกฺขู สงฺฆโต อุทฺทิสฺสถาติ ทานํ เทติ; อยํ ฉฏฺฐา[๓] สงฺฆคตา ทกฺขิณา. 'เอตฺติกา[๔] เม ภิกฺขุนิโย สงฺฆโต อุทฺทิสฺสถาติ ทานํ เทติ; อยํ สตฺตมี สงฺฆคตา ทกฺขิณา.

ภวิสฺสนฺติ โข ปนานนฺท อนาคตมทฺธานํ โคตฺรภุโน กาสาวกณฺฐา ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา. เตสุ ทุสฺสีเลสุ สงฺฆํ อุทฺทิสฺส ทานํ ทสฺสนฺติ. ตทาปหํ อานนฺท สงฺฆคตํ ทกฺขิณํ อสงฺเขยฺยํ อปฺปเมยฺยํ วทามิ, น เตฺววาหํ อานนฺท เกนจิ ปริยาเยน สงฺฆคตาย ทกฺขิณาย ปาฏิปุคฺคลิกทานํ มหปฺผลตรํ วทามิ.

[๓๘๑] จตสฺโส โข ปนิมานนฺท[๕] ทกฺขิณาวิสุทฺธิโย. กตมา จตสฺโส. อตฺถานนฺท ทกฺขิณา ทายกโต วิสุชฺฌติ, โน ปฏิคฺคาหกโต, อตฺถานนฺท ทกฺขิณา ปฏิคฺคาหกโต วิสุชฺฌติ, โน ทายกโต, อตฺถานนฺท ทกฺขิณา เนว ทายกโต วิสุชฺฌติ, โน ปฏิคฺคาหกโต, อตฺถานนฺท ทกฺขิณา ทายกโต เจว วิสุชฺฌติ ปฏิคฺคาหกโต จ.

กถญฺจานนฺท ทกฺขิณา ทายกโต วิสุชฺฌติ, โน ปฏิคฺคาหกโต. อิธานนฺท ทายโก โหติ สีลวา กลฺยาณธมฺโม, ปฏิคฺคาหกา โหนฺติ ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา, เอวํ โข อานนฺท ทกฺขิณา ทายกโต วิสุชฺฌติ, โน ปฏิคฺคาหกโต.

---

[๑] ฉ.,เท. กตมา สตฺต
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อยํ จตุตฺถี
[๓] ฉ.,เท. ฉฏฺฐี สงฺฆคตา
[๔] ฉ.,เท.,อิ. เอตฺตกา, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.

กถญฺจานนฺท ทกฺขิณา ปฏิคฺคาหกโต วิสุชฺฌติ, โน ทายกโต. อิธานนฺท ทายโก โหติ ทุสฺสีโล ปาปธมฺโม, ปฏิคฺคาหกา โหนฺติ สีลวนฺโต กลฺยาณธมฺมา, เอวํ โข อานนฺท ทกฺขิณา ปฏิคฺคาหกโต วิสุชฺฌติ, โน ทายกโต.

กถญฺจานนฺท ทกฺขิณา เนว ทายกโต วิสุชฺฌติ, โน ปฏิคฺคาหกโต. อิธานนฺท ทายโก จ โหติ ทุสฺสีโล ปาปธมฺโม, ปฏิคฺคาหกา จ โหนฺติ ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา, เอวํ โข อานนฺท ทกฺขิณา เนว ทายกโต วิสุชฺฌติ, โน ปฏิคฺคาหกโต.

กถญฺจานนฺท ทกฺขิณา ทายกโต เจว วิสุชฺฌติ ปฏิคฺคาหกโต จ. อิธานนฺท ทายโก จ โหติ สีลวา กลฺยาณธมฺโม, ปฏิคฺคาหกา จ โหนฺติ สีลวนฺโต กลฺยาณธมฺมา, เอวํ โข อานนฺท ทกฺขิณา ทายกโต เจว วิสุชฺฌติ ปฏิคฺคาหกโต จ. อิมา โข อานนฺท จตสฺโส ทกฺขิณาวิสุทฺธิโยติ.

อิทมโวจ ภควา. อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา

[๓๘๒] “โย สีลวา ทุสฺสีเลสุ ททาติ
ทานํ ธมฺเมน ลทฺธํ[๑] สุปสนฺนจิตฺโต
อภิสทฺทหํ กมฺมผลํ อุฬารํ
สา ทกฺขิณา ทายกโต วิสุชฺฌติ.
โย ทุสฺสีโล สีลวนฺเตสุ ททาติ
ทานํ อธมฺเมน ลทฺธํ อปฺปสนฺนจิตฺโต
อนภิสทฺทหํ กมฺมผลํ อุฬารํ
สา ทกฺขิณา ปฏิคฺคาหกโต วิสุชฺฌติ.

[๑] สี.,อิ. ลทฺธา, เอวมุปริปิ.

โย ทุสฺสีโล ทุสฺสีเลสุ ททาติ
ทานํ อธมฺเมน ลทฺธํ อปฺปสนฺนจิตฺโต
อนภิสทฺทหํ กมฺมผลํ อุฬารํ
น ตํ ทานํ วิปุลผลนฺติ พฺรูมิ.[๑]
โย สีลวา สีลวนฺเตสุ ททาติ
ทานํ ธมฺเมน ลทฺธํ สุปสนฺนจิตฺโต
อภิสทฺทหํ กมฺมผลํ อุฬารํ
ตํ เว ทานํ วิปุลผลนฺติ พฺรูมิ.
โย วีตราโค วีตราเคสุ ททาติ
ทานํ ธมฺเมน ลทฺธํ สุปสนฺนจิตฺโต
อภิสทฺทหํ กมฺมผลํ อุฬารํ
ตํ เว ทานํ อามิสทานานมคฺคนฺติ.[๒]

ทฺวาทสมํ ทกฺขิณาวิภงฺคสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

จตุตฺโถ วิภงฺควคฺโค นิฏฺฐิโต.

ตสฺสุทฺทานํ

[๓]ภทฺทกานนฺทกจฺจาน โลมสกงฺคิยาสุโภ
มหากมฺมสฬายนวิภงฺคา อุทฺเทสอรณา ธาตุ สจฺจํ.

ทกฺขิณาวิภงฺคสุตฺตนฺติ.[๓]

---

[๑] อิ. สา ทกฺขิณา เนวุภโต วิสุชฺฌติ
[๓-๓] สฺยา. ภทฺทิสาล สมิทฺธิ จนฺทโน
อคฺคิเวสฺสมาณโว วรณาณี
สารถิ อุทฺทิสฺสินา อรเณน
ปุกฺกุส สจฺจวโร วทานฺ.

[๒] อิ. อามิสทานํ วิปุลนฺติ พฺรูมิ

๕. สฬายตนวคฺโค

๑. อนาถปิณฺฑิโกวาทสุตฺตํ

[๓๘๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน อนาถปิณฺฑิโก คหปติ อาพาธิโก โหติ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน. อถ โข อนาถปิณฺฑิโก คหปติ อญฺญตรํ ปุริสํ อามนฺเตสิ "เอหิ ตฺวํ โภ[๑] ปุริส, เยน ภควา, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ, เอวญฺจ วเทหิ 'อนาถปิณฺฑิโก ภนฺเต คหปติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน. โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทตีติ. เยน จายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปาเท สิรสา วนฺทาหิ, เอวญฺจ[๒] วเทหิ[๒] 'อนาถปิณฺฑิโก ภนฺเต คหปติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน. โส อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปาเท สิรสา วนฺทตีติ. เอวญฺจ วเทหิ 'สาธุ กิร ภนฺเต อายสฺมา สารีปุตฺโต, เยน อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติ.

"เอวมฺภนฺเตติ โข โส ปุริโส อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ปุริโส ภควนฺตํ เอตทโวจ "อนาถปิณฺฑิโก ภนฺเต คหปติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน. โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทตีติ. เยน จายสฺมา สารีปุตฺโต,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อมฺโภ

[๒-๒] ฉ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ปุริโส อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ "อนาถปิณฺฑิโก ภนฺเต คหปติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน. โส อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปาเท สิรสา วนฺทติ, เอวญฺจ วเทติ 'สาธุ กิร ภนฺเต อายสฺมา สารีปุตฺโต, เยน อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติ. อธิวาเสสิ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ตุณฺหีภาเวน.

[๓๘๔] อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรํ อาทาย อายสฺมตา อานนฺเทน ปจฺฉาสมเณน, เยน อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ.

นิสชฺช โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อนาถปิณฺฑิกํ คหปตึ เอตทโวจ "กจฺจิ เต คหปติ ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ, กจฺจิ [๑] ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ, โน อภิกฺกมนฺติ; ปฏิกฺกโม สานํ ปญฺญายติ, โน อภิกฺกโมติ.

"น เม ภนฺเต สารีปุตฺต ขมนียํ, น ยาปนียํ, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ, อภิกฺกโม สานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมติ.

เสยฺยถาปิ ภนฺเต สารีปุตฺต พลวา ปุริโส ติณฺเหน สิขเรน มุทฺธานํ[๒] อภิมตฺเถยฺย. เอวเมว โข เม ภนฺเต สารีปุตฺต อธิมตฺตา วาตา มุทฺธานํ[๒] โอหนนฺติ.[๒] น เม ภนฺเต สารีปุตฺต ขมนียํ, น ยาปนียํ. พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ; อภิกฺกโม สานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมติ.

---

[๑] ฉ.,เท. เต

[๒-๒] ฉ.,เท. มุทฺธนิ อูหนนฺติ.

เสยฺยถาปิ ภนฺเต สารีปุตฺต พลวา ปุริโส ทพฺเหน วรตฺตกฺขณฺเฑน สีเส สีสเวฏฺฐนํ[๑] ทเทยฺย. เอวเมว โข เม ภนฺเต สารีปุตฺต อธิมตฺตา[๒] วาตา สีสํ ปริกนฺตนฺติ. น เม ภนฺเต [๓] ขมนียํ, น ยาปนียํ. พาพฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ; อภิกฺกโม สานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมติ.

เสยฺยถาปิ ภนฺเต สารีปุตฺต ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาสี วา ติณฺเหน โควิกนฺตเนน กุจฺฉึ ปริกนฺเตยฺย. เอวเมว โข เม ภนฺเต สารีปุตฺต อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉึ ปริกนฺตนฺติ. น เม ภนฺเต สารีปุตฺต ขมนียํ, น ยาปนียํ, พาพฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ; อภิกฺกโม สานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมติ.

เสยฺยถาปิ ภนฺเต สารีปุตฺต เทฺว พลวนฺโต ปุริสา ทุพฺพลตรํ ปุริสํ นานาพาหาสุ คเหตฺวา องฺคารกาสุยา สนฺตาเปยฺยุ สมฺปริตาเปยฺยุ. เอวเมว โข เม ภนฺเต สารีปุตฺต อธิมตฺโต กายสฺมึ ฑาโห. น เม ภนฺเต สารีปุตฺต ขมนียํ, น ยาปนียํ, พาพฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ; อภิกฺกโม สานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมติ.

[๓๘๕] "ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ "น จกฺขุ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม จกฺขุนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ.

ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ "น โสตํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม โสตนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ

---

[๑] ฉ.,เท. สีสเวจฺฉํ [๒] ฉ.,เท. อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนา.
[๓] ฉ.,เท. สารีปุตฺต

สิกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น ฆานํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม ฆานนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น ชิวฺหํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม ชิวฺหานิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น กายํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม กายนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น มนํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม มโนนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ.

ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น รูปํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม รูปนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น สทฺทํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น คนฺธํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น รสํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น โผฏฺฐพฺพํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น ธมฺมํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม ธมฺมนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ.

ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น จกฺขุวิญฺญาณํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม จกฺขุวิญฺญาณนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น โสตวิญฺญาณํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น ฆานวิญฺญาณํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น ชิวฺหาวิญฺญาณํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น กายวิญฺญาณํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น มโนวิญฺญาณํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม มโนวิญฺญาณนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ.

ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น จกฺขุสมฺผสฺสํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม จกฺขุสมฺผสฺสนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น โสตสมฺผสฺสํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น ฆานสมฺผสฺสํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น ชิวฺหาสมฺผสฺสํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น กายสมฺผสฺสํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น มโนสมฺผสฺสํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม มโนสมฺผสฺสนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ.

ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น จกฺขุสมฺผสฺสชํ เวทนํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม จกฺขุสมฺผสฺสชเวทนานิสฺสิตํ[๑] วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น โสตสมฺผสฺสชํ เวทนํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น ฆานสมฺผสฺสชํ เวทนํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น ชิวฺหาสมฺผสฺสชํ เวทนํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น กายสมฺผสฺสชํ เวทนํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น มโนสมฺผสฺสชํ เวทนํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม มโนสมฺผสฺสช-เวทนานิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ.

[๓๘๖] ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น ปฐวีธาตุํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม ปฐวีธาตุนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น อาโปธาตุํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น เตโชธาตุํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น วาโยธาตุํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น อากาสธาตุํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น วิญฺญาณธาตุํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม วิญฺญาณธาตุนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ.

---

[๑] ฉ.,เท. จกฺขุสมฺผสฺสชาเวทนานิสฺสิตํ

ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น รูปี อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม รูปนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น เวทนํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น สญฺญํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น สงฺขาเร อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น วิญฺญาณํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม วิญฺญาณนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ.

ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น อากาสานญฺจายตนํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม อากาสานญฺจายตนนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น อากิญฺจญฺญายตนํ อุปาทิยิสฺสามิ ฯเปฯ น เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม เนวสญฺญานาสญฺญายตนนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ.

ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น อิธโลกํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม อิธโลกนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น ปรโลกํ อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม ปรโลกนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพํ.

ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “ยมฺปิ[๑] เม[๑] ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ [๒] ปริเยสิตํ [๒] อนุวิจริตํ มนสา, ตมฺปิ น อุปาทิยิสฺสามิ, น จ เม ตนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตีติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพนฺติ.

[๑-๑] อิ. ยมฺปิทำ [๒] ฉ. ปตฺตํ อนุปริเยสิตํ อนุจริตํ เท. ปตฺตํ อนุปริเยสิตํ

[๓๘๗] เอวํ วุตฺเต, อนาถปิณฺฑิโก คหปติ ปโรทิ, อสฺสูนิ ปวตฺเตสิ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท อนาถปิณฺฑิกํ คหปตึ เอตทโวจ "โอเลยฺยาสิ[๑] โข ตฺวํ คหปติ, สลฺลหิ[๒] โข ตฺวํ คหปตีติ. "นาหํ ภนฺเต อานนฺท โอเลยฺยามิ,[๓] น[๔] สลฺลหามิ; อปิจ เม ทีฆรตฺตํ สตฺถา ปยิรุปาสิโต มโนภาวนียา จ ภิกฺขู; น [๕] เม เอวรูปี ธมฺมิกถา สุตปุพฺพาติ. "น โข คหปติ คิหีนํ โอทาตวสนานํ เอวรูปี ธมฺมิกถา ปฏิภาติ, ปพฺพชิตานํ [๖] คหปติ เอวรูปี ธมฺมิกถา ปฏิภาตีติ. "เตนหิ ภนฺเต สารีปุตฺต คิหีนมฺปิ โอทาตวสนานํ เอวรูปี ธมฺมิกถา ปฏิภาตุ. สนฺติ หิ ภนฺเต กุลปุตฺตา อปฺปรชกฺขชาติกา อสฺสวนตา ธมฺมสฺส ปริหายนฺติ; ภวิสฺสนฺติ ธมฺมสฺส อญฺญาตาโรติ.

อถ โข อายสฺมา จ สารีปุตฺโต อายสฺมา จ อานนฺโท อนาถปิณฺฑิกํ คหปตึ อิมินา โอวาเทน โอวทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมึสุ.

อถ โข อนาถปิณฺฑิโก คหปติ อจิรปกฺกนฺเต อายสฺมนฺเต จ สารีปุตฺเต อายสฺมนฺเต จ อานนฺเท [๗] กาลมกาสิ ตุสิตํ กายํ อุปปชฺชีติ.[๘] อถ โข อนาถปิณฺฑิโก เทวปุตฺโต อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺโณ เกวลกปฺป เชตวนํ โอภาเสตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิโต โข อนาถปิณฺฑิโก เทวปุตฺโต ภควนฺตํ คาถาหิ อชฺฌภาสิ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โอลียสิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สลฺลหสิ.
[๓] ฉ.,เท. โอลียามิ
[๔] ฉ.,เท. นาปิ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. จ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. โข
[๗] อิ. กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา
[๘] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.

"อิทำ หิตำ เชตวนำ อิสิสงฺฆนิเสวิตำ
อาวุตฺถำ ธมฺมราเชน ปีติสญฺชนนำ มม.

กมฺมำ วิชฺชา จ ธมฺมา[๑] จ สีลำ ชีวิตมุตฺตมำ
เอเตน มจฺจา สุชฺฌนฺติ, น โคตฺเตน, น ธเนน วา.

ตสฺมา หิ ปณฺฑิโต โปโส, สมฺปสฺสำ อตฺถมตฺตโน
โยนิโส วิจิเน ธมฺมำ, เอวำ ตตฺถ วิสุชฺฌติ.

สารีปุตฺโตว ปญฺญาย, สีเลน อุปสเมน จ
โย[๒] หิ[๒] ปารคโต ภิกฺขุ, เอตาวปรโม สิยาติ.

อิทมโวจ อนาถปิณฺฑิโก เทวปุตฺโต. สมนุญฺโญ สตฺถา อโหสิ. อถ โข อนาถปิณฺฑิโก เทวปุตฺโต "สมนุญฺโญ เม สตฺถาติ ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณำ กตฺวา ตตฺเถวนฺตรธายิ.

[๓๘๘] อถ โข ภควา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อิมำ ภิกฺขเว รตฺตึ อญฺญตโร เทวปุตฺโต อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺโณ เกวลกปฺปำ เชตวนำ โอภาเสตฺวา, เยนาหำ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตำ ฐิโต โข โส เทวปุตฺโต มำ อิมาหิ[๓] คาถาหิ อชฺฌภาสิ

"อิทำ หิตำ เชตวนำ อิสสงฺฆนิเสวิตำ
อาวุตฺถำ ธมฺมราเชน ปีติสญฺชนนำ มม.
กมฺมำ วิชฺชา จ ธมฺมา[๔] จ สีลำ ชีวิตมุตฺตมำ
เอเตน มจฺจา สุชฺฌนฺติ, น โคตฺเตน น ธเนน วา.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ธมฺโม
[๒-๒] ฉ.,เท. โยปิ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ธมฺโม

ตสฺมา หิ ปณฺฑิโต โปโส สมฺปสฺสํ อตฺถมตฺตโน
โยนิโส วิจิเน ธมฺมํ, เอวํ ตตฺถ วิสุชฺฌติ.

สารีปุตฺโตว ปญฺญาย สีเลน อุปสเมน จ
โย [๑-๑] หิ [๑-๑] ปารคโต ภิกฺขุ, เอตาวปรโม สิยาติ.

อิทมโวจ ภิกฺขเว โส เทวปุตฺโต "สมนุญฺโญ เม สตฺถาติ มํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตตฺเถวนฺตรธายีติ.

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ "โส หิ นูน โส ภนฺเต อนาถปิณฺฑิโก เทวปุตฺโต ภวิสฺสติ. อนาถปิณฺฑิโก ภนฺเต คหปติ อายสฺมนฺเต สารีปุตฺเต อภิปฺปสนฺโน [๒] อโหสีติ. "สาธุ สาธุ อานนฺท ยาวตกํ โข อานนฺท ตกฺกาย ปตฺตพฺพํ, อนุปฺปตฺตํ [๓] ตยา อนาถปิณฺฑิโก โส [๔] เทวปุตฺโต, นญฺโญติ. [๕]

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ปฐมํ อนาถปิณฺฑิโกวาทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๑-๑ ฉ.,เท. โยปิ
๒ สี.,อิ. อเวจฺจปฺปสนฺโน
๓ ฉ.,เท. ตํ
๔ ฉ.,เท.,อิ. อานนฺท
๕ ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

๒. ฉนฺโนวาทสุตฺตํ

[๓๘๙] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา จ สารีปุตฺโต อายสฺมา จ มหาจุนฺโท อายสฺมา จ ฉนฺโน คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต วิหรนฺติ. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ฉนฺโน อาพาธิโก โหติ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน.

อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยนายสฺมา มหาจุนฺโท, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหาจุนฺทํ เอตทโวจ "อายามาวุโส จุนฺท, เยนายสฺมา ฉนฺโน, เตนุปสงฺกมิสฺสาม[๑] คิลานปุจฺฉกาติ. "เอวมาวุโสติ โข อายสฺมา มหาจุนฺโท อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสิ.

อถ โข อายสฺมา จ สารีปุตฺโต อายสฺมา จ มหาจุนฺโท เยนายสฺมา ฉนฺโน, เตนุปสงฺกมึสุ. อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา ฉนฺเนน สทฺธึ สมฺโมทึสุ. สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ ฉนฺนํ เอตทโวจ 'กจฺจิ เต อาวุโส ฉนฺน ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ, กจฺจิ [๒] ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ, โน อภิกฺกมนฺติ; ปฏิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน อภิกฺกโมติ.

"น เม อาวุโส สารีปุตฺต ขมนียํ, น ยาปนียํ, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ; อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมติ.[๓]

---

[๑] สี.,อิ. เตนุปสงฺกเมยฺยาม [๒] ฉ.,เท. เต
[๓] ฉ.,เท. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.

เสยฺยถาปิ อาวุโส สารีปุตฺต [๑] ปุริโส ติณฺเหน สิขเรน สีสํ[๒] อภิมตฺเถยฺย; เอวเมว โข เม อาวุโส สารีปุตฺต อธิมตฺตา วาตา มุทฺธานํ[๓] โอหนนฺติ.[๓] น เม อาวุโส สารีปุตฺต ขมนียํ, น ยาปนียํ, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ; อภิกฺกโม สานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมติ.

เสยฺยถาปิ อาวุโส สารีปุตฺต พลวา ปุริโส ทฬฺหเน วรตฺตกฺขณฺเฑน สีเส สีสเวฏฺฐนํ[๔] ทเทยฺย; เอวเมว โข เม อาวุโส สารีปุตฺต อธิมตฺตา วาตา[๕] สีสํ ปริกนฺตนฺติ.[๕] น เม อาวุโส สารีปุตฺต ขมนียํ, น ยาปนียํ, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ; อภิกฺกโม สานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมติ.

เสยฺยถาปิ อาวุโส สารีปุตฺต ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาสี วา ติณฺเหน โควิกนฺตเนน กุจฺฉึ ปริกนฺเตยฺย; เอวเมว โข เม อาวุโส สารีปุตฺต อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉึ ปริกนฺตนฺติ. น เม อาวุโส สารีปุตฺต ขมนียํ, น ยาปนียํ, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ, อภิกฺกโม สานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมติ.

เสยฺยถาปิ อาวุโส สารีปุตฺต เทฺว พลวนฺโต ปุริสา ทุพฺพลตรํ ปุริสํ นานาพาหาสุ คเหตฺวา องฺคารกาสุยา สนฺตาเปยฺยุ สมฺปริตาเปยฺยุ; เอวเมว โข เม อาวุโส สารีปุตฺต อธิมตฺตา กายสฺมึ ฑาโห. น เม อาวุโส สารีปุตฺต ขมนียํ, น ยาปนียํ, พาฬฺหา

---

๑ ฉ.,เท. พลวา
๒ ฉ.,เท. มุทฺธนิ
๓-๓ ฉ.,เท. มุทฺธนิ อูหนนฺติ.
๔ ฉ.,เท. สีสเวจฺฉ
๕-๕ ฉ.,เท. อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนา

เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ; อภิกฺกโม สานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโม. สตฺถํ อาวุโส สารีปุตฺต อาหริสฺสามิ, นาวกงฺขามิ ชีวิตนฺติ.

[๓๙๐] "มายสฺมา ฉนฺโน สตฺถํ อาหเรสิ. ยาเปตายสฺมา ฉนฺโน, ยาเปนฺตํ มยํ อายสฺมนฺตํ ฉนฺนํ อิจฺฉาม. สเจ อายสฺมโต ฉนฺนสฺส นตฺถิ สปฺปายานิ โภชนานิ, อหํ อายสฺมโต ฉนฺนสฺส สปฺปายานิ โภชนานิ ปริเยสิสฺสามิ. สเจ อายสฺมโต ฉนฺนสฺส นตฺถิ สปฺปายานิ เภสชฺชานิ, อหํ อายสฺมโต ฉนฺนสฺส สปฺปายานิ เภสชฺชานิ ปริเยสิสฺสามิ. สเจ อายสฺมโต ฉนฺนสฺส นตฺถิ ปฏิรูโป[๑] อุปฏฺฐาโก,[๑] อหํ อายสฺมนฺตํ ฉนฺนํ อุปฏฺฐหิสฺสามิ. มายสฺมา ฉนฺโน, สตฺถํ อาหเรสิ, ยาเปตายสฺมา ฉนฺโน ยาเปนฺตํ มยํ อายสฺมนฺตํ ฉนฺนํ อิจฺฉามาติ.

"นปิ เม อาวุโส สารีปุตฺต นตฺถิ สปฺปายานิ โภชนานิ; นปิ เม นตฺถิ สปฺปายานิ เภสชฺชานิ; นปิ เม นตฺถิ ปฏิรูโป อุปฏฺฐาโก; อปิจาวุโส สารีปุตฺต ปริจิณฺโณ [๒] สตฺถา ทีฆรตฺตํ มนาเปเนว โน อมนาเปน. เอตํ หิ อาวุโส สารีปุตฺต สาวกสฺส ปฏิรูปํ, ยํ สตฺถารํ ปริจเรยฺย มนาเปเนว โน อมนาเปน 'อนุปวชฺชํ ฉนฺโน ภิกฺขุ สตฺถํ อาหริสฺสตีติ เอวเมตํ อาวุโส สารีปุตฺต ธาเรหีติ. "ปุจฺเฉยฺยาม มยํ อายสฺมนฺตํ ฉนฺนํ กิญฺจิเทว[๓] เทสํ, สเจ อายสฺมา ฉนฺโน โอกาสํ กโรติ ปญฺหสฺส เวยฺยากรณายาติ. "ปุจฺฉาวุโส สารีปุตฺต, สุตฺวา เวทิสฺสามีติ.[๔]

[๓๙๑] "จกฺขุํ อาวุโส ฉนฺน จกฺขุวิญฺญาณํ จกฺขุวิญฺญาณ-วิญฺญาตพฺเพ ธมฺเม 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ

[๑-๑] ฉ.,เท. ปฏิรูปา อุปฏฺฐากา, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เม
[๓] เท.,อิ. กญฺจิเทว
[๔] สี.,อิ. เวทิสฺสามาติ.

สมนุปสฺสสิ. โสตํ อาวุโส ฉนฺน โสตวิญฺญาณํ ฯเปฯ ฆานํ อาวุโส ฉนฺน ฆานวิญฺญาณํ ฯเปฯ ชิวฺหํ อาวุโส ฉนฺน ชิวฺหาวิญฺญาณํ ฯเปฯ กายํ อาวุโส ฉนฺน กายวิญฺญาณํ ฯเปฯ มนํ อาวุโส ฉนฺน มโนวิญฺญาณํ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตพฺเพ ธมฺเม ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสสีติ. “จกฺขุ๎ อาวุโส สารีปุตฺต จกฺขุวิญฺญาณํ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตพฺเพ ธมฺเม ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสามิ. โสตํ อาวุโส สารีปุตฺต โสตวิญฺญาณํ ฯเปฯ ฆานํ อาวุโส สารีปุตฺต ฆานวิญฺญาณํ ฯเปฯ ชิวฺหํ อาวุโส สารีปุตฺต ชิวฺหาวิญฺญาณํ ฯเปฯ กายํ อาวุโส สารีปุตฺต กายวิญฺญาณํ ฯเปฯ มนํ อาวุโส สารีปุตฺต มโนวิญฺญาณํ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตพฺเพ ธมฺเม ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสามีติ.

[๓๙๒] “จกฺขุสฺมึ อาวุโส ฉนฺน จกฺขุวิญฺญาเณ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตพฺเพสุ ธมฺเมสุ กึ ทิสฺวา กึ อภิญฺญาย จกฺขุ๎ จกฺขุวิญฺญาณํ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตพฺเพ ธมฺเม ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสสิ. โสตสฺมึ อาวุโส ฉนฺน โสตวิญฺญาเณ ฯเปฯ ฆานสฺมึ อาวุโส ฉนฺน ฆานวิญฺญาเณ ฯเปฯ ชิวฺหาย อาวุโส ฉนฺน ชิวฺหาวิญฺญาเณ ฯเปฯ กายสฺมึ อาวุโส ฉนฺน กายวิญฺญาเณ ฯเปฯ มนสฺมึ อาวุโส ฉนฺน มโนวิญฺญาเณ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตพฺเพสุ ธมฺเมสุ กึ ทิสฺวา กึ อภิญฺญาย มนํ มโนวิญฺญาณํ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตพฺเพ ธมฺเม ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสสีติ.

“จกฺขุสฺมึ อาวุโส สารีปุตฺต จกฺขุวิญฺญาเณ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตพฺเพสุ ธมฺเมสุ นิโรธํ ทิสฺวา นิโรธํ อภิญฺญาย จกฺขุ๎

จกฺขุวิญฺญาณํ จกฺขุวิญฺญาณวิญฺญาตพฺเพ ธมฺเม ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสามิ. โสตสฺมึ อาวุโส สารีปุตฺต โสตวิญฺญาเณ ฯเปฯ ฆานสฺมึ อาวุโส สารีปุตฺต ฆานวิญฺญาเณ ฯเปฯ ชิวฺหาย อาวุโส สารีปุตฺต ชิวฺหาวิญฺญาเณ ฯเปฯ กายสฺมึ อาวุโส สารีปุตฺต กายวิญฺญาเณ ฯเปฯ มนสฺมึ อาวุโส สารีปุตฺต มโนวิญฺญาเณ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตพฺเพสุ ธมฺเมสุ นิโรธํ ทิสฺวา นิโรธํ อภิญฺญาย มนํ มโนวิญฺญาณํ มโนวิญฺญาณวิญฺญาตพฺเพ ธมฺเม ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสามีติ.

[๓๙๓] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา มหาจุนฺโท อายสฺมนฺตํ ฉนฺนํ เอตทโวจ “ตสฺมาติห อาวุโส ฉนฺน อิทมฺปิ ตสฺส ภควโต สาสนํ นิจฺจกปฺปี มนสฺมึ[๑] ‘กาตพฺพํ นิสฺสิตสฺส จลิตํ, อนิสฺสิตสฺส จลิตํ นตฺถิ. จลิเต อสติ ปสฺสทฺธิ, ปสฺสทฺธิยา สติ นติ น โหติ. นติยา อสติ อาคติ คติ น โหติ. อาคติคติยา อสติ จุตูปปาโต น โหติ. จุตูปปาเต อสติ เนวิธ น หุรํ, น อุภยมนฺตเรน. เอเสวนฺโต ทุกฺขสฺสาติ. อถ โข อายสฺมา จ สารีปุตฺโต อายสฺมา จ มหาจุนฺโท อายสฺมนฺตํ ฉนฺนํ อิมินา โอวาเทน โอวทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมึสุ.

[๓๙๔] อถ โข อายสฺมา ฉนฺโน อจิรปกฺกนฺเต อายสฺมนฺเต จ สารีปุตฺเต อายสฺมนฺเต จ มหาจุนฺเท สตฺถํ อาหเรสิ. อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ ‘อายสฺมตา ภนฺเต ฉนฺเนน สตฺถํ อาหริตํ. ตสฺส กา คติ, โก อภิสมฺปราโยติ. “นนุ เต สารีปุตฺต ฉนฺเนน ภิกฺขุนา สมฺมุขาเยว

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. มนสิ

อนุปวชฺชตา พฺยากตาติ. "อตฺถิ ภนฺเต ปุพฺพชิรํ นาม วชฺชิคาโม, ตตฺถายสฺมโต ฉนฺนสฺส มิตฺตกุลานิ สุหชฺชกุลานิ อุปวชฺชกุลานีติ.

"โหนฺติ เหตานิ[๑] สารีปุตฺต ฉนฺนสฺส ภิกฺขุโน มิตฺตกุลานิ สุหชฺชกุลานิ อุปวชฺชกุลานิ. นาหํ สารีปุตฺต เอตฺตาวตา 'อุปวชฺโชติ[๒] วทามิ. โย โข สารีปุตฺต อิมญฺจ กายํ นิกฺขิปติ, อญฺญญฺจ กายํ อุปาทิยติ ตมหํ 'อุปวชฺโชติ[๒] วทามิ, ตํ ฉนฺนสฺส ภิกฺขุโน นตฺถิ. อนุปวชฺชํ[๓] ฉนฺโน ภิกฺขุ สตฺถํ อาหเรสีติ. [๔]

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ทุติยํ ฉนฺโนวาทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เหเต.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สอุปวชฺโช
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อนุปวชฺโช
[๔] ฉ.,เท., เอวเมตํ สารีปุตฺต ธาเรหีติ.

๓. ปุณฺโณวาทสุตฺตํ

[๓๙๕] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข อายสฺมา ปุณฺโณ สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ปุณฺโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สาธุ มํ ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน โอวาเทน โอวทตุ, ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยนฺติ. "เตนหิ ปุณฺณ สุณาหิ,[๑] สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมฺภนฺเตติ โข โส[๒] อายสฺมา ปุณฺโณ ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ

"สนฺติ โข ปุณฺณ จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา, ตญฺเจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ. ตสฺส ตํ อภินนฺทโต อภิวทโต อชฺโฌสาย ติฏฺฐโต อุปฺปชฺชติ นนฺทิ. 'นนฺทิสมุทยา ทุกฺขสมุทโย ปุณฺณาติ วทามิ.

สนฺติ โข ปุณฺณ โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา ฯเปฯ มโนวิญฺเญยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. ตญฺเจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ. ตสฺส ตํ อภินนฺทโต อภิวทโต อชฺโฌสาย ติฏฺฐโต อุปฺปชฺชติ นนฺทิ. 'นนฺทิสมุทยา ทุกฺขสมุทโย ปุณฺณาติ วทามิ.

---

[๑] อิ. สุโณหิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

สนฺติ จ โข ปุณฺณ จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. ตญฺเจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาชฺโฌสาย ติฏฺฐติ. ตสฺส ตํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนชฺโฌสาย ติฏฺฐโต นนฺทิ นิรุชฺฌติ. 'นนฺทินิโรธา ทุกฺขนิโรโธ ปุณฺณาติ วทามิ.

สนฺติ [๑] โข ปุณฺณ โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา ฯเปฯ มโนวิญฺเญยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. ตญฺเจ ภิกฺขุ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาชฺโฌสาย ติฏฺฐติ. ตสฺส ตํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนชฺโฌสาย ติฏฺฐโต นนฺทิ นิรุชฺฌติ. 'นนฺทินิโรธา ทุกฺขนิโรโธ ปุณฺณาติ วทามิ.

อิมินา จ ตฺวํ ปุณฺณ มยา สงฺขิตฺเตน โอวาเทน โอวทิโต กตมสฺมึ ชนปเท วิหริสฺสสีติ.

"อิมินาหํ ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน โอวาเทน โอวทิโต, อตฺถิ สุนาปรนฺโต นาม ชนปโท, ตตฺถาหํ วิหริสฺสามีติ.

[๓๙๖] "จณฺฑา โข ปุณฺณ สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา; ผรุสา โข ปุณฺณ สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา. สเจ ตํ ปุณฺณ สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา อกฺโกสิสฺสนฺติ ปริภาสิสฺสนฺติ ตตฺถ เต ปุณฺณ กินฺติ ภวิสฺสตีติ. "สเจ มํ ภนฺเต สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา อกฺโกสิสฺสนฺติ ปริภาสิสฺสนฺติ, ตตฺถ เม เอวํ ภวิสฺสติ 'ภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, สุภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, ยํ เม นยิเม ปาณินา ปหารํ เทนฺตีติ เอวเมตฺถ ภควา ภวิสฺสติ; เอวเมตฺถ สุคต ภวิสฺสตีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. จ

“สเจ ปน เต ปุณฺณ สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา ปาณินา ปหารํ ทสฺสนฺติ, ตตฺถ ปน เต ปุณฺณ กินฺติ ภวิสฺสตีติ. “สเจ เม ภนฺเต สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา ปาณินา ปหารํ ทสฺสนฺติ, ตตฺถ เม เอวํ ภวิสฺสติ ‘ภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, สุภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, ยํ เม นยิเม เลฑฺฑุนา ปหารํ เทนฺตีติ เอวเมตฺถ ภควา ภวิสฺสติ; เอวเมตฺถ สุคต ภวิสฺสตีติ.

“สเจ ปน เต ปุณฺณ สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา เลฑฺฑุนา ปหารํ ทสฺสนฺติ, ตตฺถ ปน เต ปุณฺณ กินฺติ ภวิสฺสตีติ.

“สเจ เม ภนฺเต สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา เลฑฺฑุนา ปหารํ ทสฺสนฺติ, ตตฺถ เม เอวํ ภวิสฺสติ ‘ภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา สุภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, ยํ เม นยิเม ทณฺเฑน ปหารํ เทนฺตีติ. เอวเมตฺถ ภควา ภวิสฺสติ; เอวเมตฺถ สุคต ภวิสฺสตีติ.

“สเจ ปน เต ปุณฺณ สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา ทณฺเฑน ปหารํ ทสฺสนฺติ, ตตฺถ ปน เต ปุณฺณ กินฺติ ภวิสฺสตีติ. “สเจ เม ภนฺเต สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา ทณฺเฑน ปหารํ ทสฺสนฺติ, ตตฺถ เม เอวํ ภวิสฺสติ ‘ภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา สุภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, ยํ เม นยิเม สตฺเถน ปหารํ เทนฺตีติ. เอวเมตฺถ ภควา ภวิสฺสติ; เอวเมตฺถ สุคต ภวิสฺสตีติ.

“สเจ ปน เต ปุณฺณ สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา สตฺเถน ปหารํ ทสฺสนฺติ, ตตฺถ ปน เต ปุณฺณ กินฺติ ภวิสฺสตีติ. “สเจ เม ภนฺเต สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา สตฺเถน ปหารํ ทสฺสนฺติ, ตตฺถ เม เอวํ ภวิสฺสติ “ภทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา สุภทฺทกา

วติเม สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา, ยํ มํ นยิเม ติณฺเหน สตฺเถน ชีวิตา โวโรเปนฺตีติ. เอวเมตฺถ ภควา ภวิสฺสติ; เอวเมตฺถ สุคต ภวิสฺสตีติ.

"สเจ ปน ตํ ปุณฺณ สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา ติณฺเหน สตฺเถน ชีวิตา โวโรเปสฺสนฺติ, ตตฺถ ปน เต ปุณฺณ กินฺติ ภวิสฺสตีติ. "สเจ มํ ภนฺเต สุนาปรนฺตกา มนุสฺสา ติณฺเหน สตฺเถน ชีวิตา โวโรเปสฺสนฺติ, ตตฺถ เม เอวํ ภวิสฺสติ 'สนฺติ โข ภควโต สาวกา กาเยน[๑] จ ชีวิเตน จ อฏฺฏิยมานา[๑] หรายมานา ชิคุจฺฉิยมานา[๒] สตฺถหารกํ ปริเยสนฺติ. ตํ เม อิทํ อปริยิฏฺฐเยว, สตฺถหารกํ ลทฺธนฺติ. เอวเมตฺถ ภควา ภวิสฺสติ; เอวเมตฺถ สุคต ภวิสฺสตีติ.

"สาธุ สาธุ ปุณฺณ สกฺขิสฺสสิ โข ตฺวํ ปุณฺณ อิมินา ทมูปสเมน สมนฺนาคโต สุนาปรนฺตสฺมึ ชนปเท วิหริตุ, ยสฺสทานิ ตฺวํ ปุณฺณ กาลํ มญฺญสีติ.

[๓๙๗] อถ โข อายสฺมา ปุณฺโณ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน สุนาปรนฺโต ชนปโท, เตน จาริกํ ปกฺกามิ. อนุปุพฺเพน จาริกญฺจรมาโน, เยน สุนาปรนฺโต ชนปโท, ตทวสริ.

ตตฺร สุทํ อายสฺมา ปุณฺโณ สุนาปรนฺตสฺมึ ชนปเท วิหรติ. อถ โข อายสฺมา ปุณฺโณ เตเนวนฺตรวสฺเสน ปญฺจมตฺตานิ อุปาสกสตานิ ปฏิเทเสสิ,[๓] เตเนวนฺตรวสฺเสน ปญฺจมตฺตานิ อุปาสิกาสตานิ ปฏิเทเสสิ,[๓] เตเนวนฺตรวสฺเสน ติสฺโส วิชฺชา สจฺฉากาสิ.[๔] อถ โข อายสฺมา ปุณฺโณ อปเรน สมเยน ปรินิพฺพายิ.

[๑-๑] ฉ.,เท. กาเย จ ชีวิเต จ อฏฺฏียมานา [๒] ฉ.,เท.,อิ. ชิคุจฺฉมานา
[๓] สี.,อิ. ปฏิปาเทสิ. ฉ.,เท. ปฏิเวเทสิ [๔] อิ. สจฺฉิอกาสิ.

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุ “โย โส ภนฺเต ปุณฺโณ นาม กุลปุตฺโต ภควตา สงฺขิตฺเตน โอวาเทน โอวทิโต, โส กาลกโต. ตสฺส กา คติ, โก อภิสมฺปราโยติ.

“ปณฺฑิโต ภิกฺขเว ปุณฺโณ กุลปุตฺโต ปจฺจปาทิ ธมฺมสฺสานุธมฺมํ, น จ มํ ธมฺมาธิกรณํ วิเหเจสิ, ปรินิพฺพุโต ภิกฺขเว ปุณฺโณ กุลปุตฺโตติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ตติยํ ปุณฺโณวาทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๔. นนฺทโกวาทสุตฺตํ

[๓๙๘] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข มหาปชาปตี โคตมี ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุนีสเตหิ สทฺธึ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิตา โข มหาปชาปตี โคตมี ภควนฺตํ เอตทโวจ "โอวทตุ ภนฺเต ภควา ภิกฺขุนิโย, อนุสาสตุ ภนฺเต ภควา ภิกฺขุนิโย; กโรตุ ภนฺเต ภควา ภิกฺขุนีนํ ธมฺมิกถนฺติ.

เตน โข ปน สมเยน เถรา ภิกฺขู ภิกฺขุนิโย โอวทนฺติ ปริยาเยน. อายสฺมา ปน[๑] นนฺทโก น อิจฺฉติ ภิกฺขุนิโย โอวทิตุํ ปริยาเยน. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ "กสฺส นุ โข อานนฺท อชฺช ปริยาโย ภิกฺขุนิโย โอวทิตุํ ปริยาเยนาติ.[๒] "สพฺเพเหว[๓] ภนฺเต กโต ปริยาโย ภิกฺขุนิโย โอวทิตุํ ปริยาเยน,[๓] อยํ ภนฺเต อายสฺมา นนฺทโก น อิจฺฉติ ภิกฺขุนิโย โอวทิตุํ ปริยาเยนาติ.

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ นนฺทกํ อามนฺเตสิ "โอวท นนฺทก ภิกฺขุนิโย, อนุสาส นนฺทก ภิกฺขุนิโย, กโรหิ ตฺวํ พฺราหฺมณ ภิกฺขุนีนํ ธมฺมิกถนฺติ. "เอวมฺภนฺเตติ โข อายสฺมา นนฺทโก ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต อตฺตทุติโย, เยน

---

[๑] ฉ.,เท. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] สี.,อิ. "นนฺทกสฺส ภนฺเต ปริยาโย โอวทิตุํ ปริยาเยนาติ อิเม ปาฐา ทิสฺสนฺติ.
[๓-๓] อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

ราชการาโม, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสาสุ๑ โข ตา ภิกฺขุนิโย อายสฺมนฺตํ นนฺทกํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวาน อาสนํ ปญฺญาเปสุ, อุทกญฺจ ปาทานํ อุปฏฺฐเปสุ. นิสีทิ โข อายสฺมา นนฺทโก ปญฺญตฺเต อาสเน, นิสชฺช ปาเท ปกฺขาเลสิ. ตาปิ โข ภิกฺขุนิโย อายสฺมนฺตํ นนฺทกํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ.

เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข ตา ภิกฺขุนิโย อายสฺมา นนฺทโก เอตทโวจ "ปฏิปุจฺฉกถา โข ภคินิโย ภวิสฺสติ ตตฺถ อาชานนฺตีติ๒ "อาชานามาติสฺส วจนียํ, น อาชานนฺตีติ 'น อาชานามาติสฺส วจนียํ. ยสฺสา วา ปนสฺส กงฺขา วา วิมติ วา, อหเมว ตตฺถ ปฏิปุจฺฉิตพฺโพ 'อิทํ ภนฺเต กถํ, อิมสฺส กฺวตฺโถติ. "เอตฺตเกนปิ มยํ ภนฺเต อยฺยสฺส นนฺทกสฺส อตฺตมนา อภินนฺทาม,๓ ยนฺโน อยฺโย นนฺทโก ปวาเรตีติ.

[๓๙๙] "ตํ กึ มญฺญถ ภคินิโย. จกฺขุ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. "อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยมฺปนานิจฺจं ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตं สมนุปสฺสิตุ "เอตं มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กึ มญฺญถ ภคินิโย. โสตं นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต ฯเปฯ ฆานं นิจฺจं วา อนิจฺจं วาติ. อนิจฺจं ภนฺเต ฯเปฯ ชิวฺหา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต ฯเปฯ กาโย นิจฺโจ วา อนิจฺโจ วาติ. อนิจฺโจ ภนฺเต ฯเปฯ มโน นิจฺโจ วา อนิจฺโจ วาติ. อนิจฺโจ ภนฺเต. "ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยมฺปนานิจฺจं ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมं

---

๑ ฉ.,เท. อทฺทสํสุ
๒ ฉ.,เท.,อิ. อาชานนฺตีหิ
๓ สี.,อิ. อภิรทฺธา

กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุ๎ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "ตํ กิสฺส เหตุ. "ปุพฺเพว โน เหตํ[๑] ภนฺเต ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ "อิติปิ เม ฉ อชฺฌตฺติกา อายตนา อนิจฺจาติ. "สาธุ สาธุ ภคินิโย, เอวํ เหตํ ภคินิโย โหติ อริยสาวกสฺส ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต.

[๔๐๐] ตํ กึ มญฺญถ ภคินิโย, รูปา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต. "ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุ๎ "เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "ตํ กึ มญฺญถ ภคินิโย. สทฺทา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต ฯเปฯ คนฺธา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต ฯเปฯ รสา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต ฯเปฯ ธมฺมา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต. "ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุ๎ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. "ปุพฺเพว โน เหตํ[๑] ภนฺเต ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ "อิติปิ เม ฉ พาหิรา อายตนา อนิจฺจาติ. "สาธุ สาธุ ภคินิโย, เอวํ เหตํ ภคินิโย โหติ อริยสาวกสฺส ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต.

[๔๐๑] ตํ กึ มญฺญถ ภคินิโย. จกฺขุวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. เอตํ

ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “ตํ กึ มญฺญถ ภคินิโย, โสตวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. “อนิจฺจํ ภนฺเต ฯเปฯ ฆานวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต ฯเปฯ กายวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต ฯเปฯ มโนวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. “ปุพฺเพว โน เหตํ ภนฺเต ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ “อิติปิ เม ฉ วิญฺญาณกายา อนิจฺจาติ. “สาธุ สาธุ ภคินิโย เอวํ เหตํ ภคินิโย โหติ อริยสาวกสฺส ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต.

[๔๐๒] เสยฺยถาปิ ภคินิโย เตลปฺปทีปสฺส ฌายโต เตลมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, วฏฺฏิปิ[๑] อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา อจฺจิปิ[๒] อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา, อาภาปิ อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา. โย นุ โข ภคินิโย เอวํ วเทยฺย “อมุสฺส เตลปฺปทีปสฺส ฌายโต เตลมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, วฏฺฏิปิ อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา, อจฺจิปิ อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา, ยา จ ขฺวสฺส อาภา, สา นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมาติ; สมฺมา นุ โข โส ภคินิโย วทมาโน วเทยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. “อมุสฺส หิ ภนฺเต เตลปฺปทีปสฺส ฌายโต เตลมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, วฏฺฏิปิ

[๑] สี.,อิ. วฏฺฏี [๒] สี.,อิ. อจฺจี

อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา, อจฺจิปิ อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา; ปเควสฺส อาภา อนิจฺจา วิปริณามธมฺมาติ.

"เอวเมว โข ภคินิโย โย นุ โข เอวํ วเทยฺย "ฉ โข เม อชฺฌตฺติกา อายตนา อนิจฺจา; ยญฺจ โข [๑] อชฺฌตฺติเก อายตเน ปฏิจฺจ ปฏิสํเวเทมิ[๒] สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมนฺติ; สมฺมา นุ โข โส ภคินิโย วทมาโน วเทยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. "ตชฺชํ ตชฺชํ ภนฺเต ปจฺจยํ ปฏิจฺจ ตชฺชา ตชฺชา เวทนา อุปฺปชฺชติ,[๓] ตชฺชสฺส ตชฺชสฺส ปจฺจยสฺส นิโรธา ตชฺชา ตชฺชา เวทนา นิรุชฺฌตีติ.[๔] "สาธุ สาธุ ภคินิโย เอวํ เหตํ ภคินิโย โหติ อริยสาวกสฺส ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต.

[๔๐๓] เสยฺยถาปิ ภคินิโย มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต มูลมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, ขนฺโธปิ อนิจฺโจ วิปริณามธมฺโม, สาขาปลาสมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, ฉายาปิ อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา. โย นุ โข ภคินิโย เอวํ วเทยฺย "อมุสฺส มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต มูลมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, ขนฺโธปิ อนิจฺโจ วิปริณามธมฺโม, สาขาปลาสมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, ยา จ ขฺวสฺส ฉายา, สา นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมาติ; สมฺมา นุ โข โส ภคินิโย วทมาโน วเทยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. "อมุสฺส หิ ภนฺเต มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต มูลมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, ขนฺโธปิ อนิจฺโจ วิปริณามธมฺโม, สาขาปลาสมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ; ปเควสฺส ฉายา อนิจฺจา วิปริณามธมฺมาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ฉ
[๒] ฉ.,เท. ปฏิสํเวเทติ อิ. ปติสํเวเทมิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อุปฺปชฺชนฺติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. นิรุชฺฌนฺตีติ.

"เอวเมว โข ภคินิโย โย นุ โข เอวํ วเทยฺย "ฉ โข เม พาหิรา อายตนา อนิจฺจา, [๑] ยญฺจ โข พาหิเร อายตเน ปฏิจฺจ ปฏิสํเวเทมิ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมนฺติ; สมฺมา นุ โข โส ภคินิโย วทมาโน วเทยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. "ตชฺชํ ตชฺชํ ภนฺเต ปจฺจยํ ปฏิจฺจ ตชฺชา ตชฺชา เวทนา อุปฺปชฺชติ, ตชฺชสฺส ตชฺชสฺส ปจฺจยสฺส นิโรธา ตชฺชา ตชฺชา เวทนา นิรุชฺฌตีติ. "สาธุ สาธุ ภคินิโย เอวํ เหตํ ภคินิโย โหติ อริยสาวกสฺส ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต.

[๔๐๔] เสยฺยถาปิ ภคินิโย ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาสี วา คาวึ วธิตฺวา ติณฺเหน โควิกนฺตเนน คาวึ วิกนฺเตยฺย[๒] อนุปหจฺจ อนฺตรํ มํสกายํ อนุปหจฺจ พาหิรํ จมฺมกายํ. ยํ ยเทว ตตฺถ อนฺตรา วิลิมํสํ[๓] อนฺตรา นหารู อนฺตรา พนฺธนํ, ตํ ตเทว ติณฺเหน โควิกนฺตเนน สญฺฉินฺเทยฺย สงฺกนฺเตยฺย [๔] สมฺปริกนฺเตยฺย สญฺฉินฺทิตฺวา สงฺกนฺติตฺวา [๕] สมฺปริกนฺติตฺวา วิธุนิตฺวา พาหิรํ จมฺมกายํ เตเนว จมฺเมน ตํ คาวึ ปฏิจฺฉาเทตฺวา เอวํ วเทยฺย "ตเถวายํ คาวี สํยุตฺตา อิมินา[๖] จมฺเมนาติ; สมฺมา นุ โข โส ภคินิโย วทมาโน วเทยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. "อสุ[๗] หิ ภนฺเต ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาสี วา คาวึ วธิตฺวา ติณฺเหน โควิกนฺตเนน คาวึ วิกนฺเตยฺย อนุปหจฺจ อนฺตรํ

---

[๑] สี.,อิ. วิปริณามธมฺมา
[๒] ฉ.,เท. สงฺกนฺเตยฺย
[๓] สี. วิลีมํ อิ. จิลีมํ
[๔] ฉ.,เท. สมฺปกนฺเตยฺยา, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. สมฺปกนฺติตฺวา, เอวมุปริปิ.
[๖] ฉ.,เท. อิมินาว
[๗] ฉ.,เท. อมุ

มํสกายํ อนุปหจฺจ พาหิรํ จมฺมกายํ. ยํ ยเทว ตตฺถ อนฺตรา วิลิมํสํ อนฺตรา นหารู อนฺตรา พนฺธนํ, ตํ ตเทว ติณฺเหน โควิกนฺตเนน สญฺฉินฺเทยฺย สงฺกนฺเตยฺย สมฺปริกนฺเตยฺย. สญฺฉินฺทิตฺวา สงฺกนฺติตฺวา สมฺปริกนฺติตฺวา วิธุนิตฺวา พาหิรํ จมฺมกายํ เตเนว จมฺเมน ตํ คาวึ ปฏิจฺฉาเทตฺวา กิญฺจาปิ โส เอวํ วเทยฺย "ตเถวายํ คาวี สํยุตฺตา อิมินา จมฺเมนาติ; อถ โข สา คาวี วิสํยุตฺตา เตเนว จมฺเมน.[๑]

"อุปมา โข เม อยํ ภคินิโย กตา อตฺถสฺส วิญฺญาปนาย. อยเมเวตฺถ อตฺโถ. "อนฺตโร[๒] มํสกาโยติ โข ภคินิโย ฉนฺนเนตํ อชฺฌตฺติกานํ อายตนานํ อธิวจนํ. "พาหิโร จมฺมกาโยติ โข ภคินิโย ฉนฺนเนตํ พาหิรานํ อายตนานํ อธิวจนํ. "อนฺตรา วิลิมํสํ, อนฺตรา นหารู, อนฺตรา พนฺธนฺติ[๓] โข ภคินิโย นนฺทิราคสฺเสตํ อธิวจนํ. "ติณฺหํ โควิกนฺตนนฺติ โข ภคินิโย อริยาเยตํ ปญฺญาย อธิวจนํ. ยายํ อริยา ปญฺญา อนฺตรา กิเลสํ อนฺตรา สญฺโญชนํ อนฺตรา พนฺธนํ สญฺฉินฺทติ สงฺกนฺตติ [๔] สมฺปริกนฺตติ.

[๔๐๔] สตฺต โข ปนิเม ภคินิโย โพชฺฌงฺคา, เยสํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ. กตเม สตฺต. อิธ ภคินิโย ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ, ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ วิริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จมฺเมนาติ
[๒] ฉ.,เท. อนฺตรา.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. พนฺธนนฺติ.
[๔] ฉ.,เท. สมฺปกนฺติ

นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ. อิเม โข ภคินิโย สตฺต โพชฺฌงฺคา, เยสํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏเฐว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ.

[๔๐๖] อถ โข อายสฺมา นนฺทโก ตา ภิกฺขุนิโย อิมินา โอวาเทน โอวทิตฺวา อุยฺโยเชสิ "คจฺฉถ ภคินิโย กาโลติ. อถ โข ตา ภิกฺขุนิโย อายสฺมโต นนฺทกสฺส ภาสิตं อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา อายสฺมนฺตं นนฺทกं อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตं อฏฺฐํสุ. เอกมนฺตं ฐิตา โข ตา ภิกฺขุนิโย ภควา เอตทโวจ "คจฺฉถ ภิกฺขุนิโย กาโลติ. อถ โข ตา ภิกฺขุนิโย ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกมึสุ.

อถ โข ภควา อจิรปกฺกนฺตาสุ[๑] ตาสุ ภิกฺขุนีสุ ภิกฺขู อามนฺเตสิ "เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ตทหุโปสเถ จาตุทฺทเส น โหติ พหุโน ชนสฺส กงฺขา วา วิมติ วา 'อูโน นุ โข จนฺโท, ปุณฺโณ นุ โข จนฺโทติ, อถ โข อูโน จนฺโท เตฺวว โหติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว ตา [๒] นนฺทกสฺส ธมฺมเทสนาย อตฺตมนา เจว[๓] โหนฺติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺปาติ.

[๔๐๗] อถ โข ภควา อายสฺมนฺตं นนฺทกं อามนฺเตสิ "เตนหิ ตฺวं นนฺทก เสฺวปิ ตา ภิกฺขุนิโย เตเนโววาเทน โอวเทยฺยาสีติ. "เอวมฺภนฺเตติ โข อายสฺมา นนฺทโก ภควโต ปจฺจสฺโสสิ.

อถ โข อายสฺมา นนฺทโก ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปุพฺพณฺหสมยं นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถิยं ปิณฺฑาย

---

[๑] ฉ.,เท. อจิรปกฺกนฺตีสุ [๒] ฉ.,เท.,อิ. ภิกฺขุนิโย
[๓] ฉ.,เท. อิเม สทฺทา น ทิสฺสนฺติ.

จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต อตฺตทุติโย, เยน ราชการาโม, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสาสุ๑ โข ตา ภิกฺขุนิโย อายสฺมนฺตํ นนฺทกํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ. ทิสฺวาน อาสนํ ปญฺญาเปสุ, อุทกญฺจ ปาทานํ อุปฏฺฐเปสุ. นิสีทิ โข อายสฺมา นนฺทโก ปญฺญตฺเต อาสเน. นิสชฺช ปาเท ปกฺขาเลสิ. ตาปิ โข ภิกฺขุนิโย อายสฺมนฺตํ นนฺทกํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข ตา ภิกฺขุนิโย อายสฺมา นนฺทโก เอตทโวจ “ปฏิปุจฺฉกถา โข ภคินิโย ภวิสฺสติ. ตตฺถ อาชานนฺตีติ๒ “อาชานามาติสฺส วจนียํ, น อาชานนฺตีติ๓ ‘น อาชานามาติสฺส วจนียํ, ยสฺสา วา ปนสฺส กงฺขา วา วิมติ วา, อหเมว ตตฺถ ปฏิปุจฺฉิตพฺโพ ‘อิทํ ภนฺเต กถं, อิมสฺส กฺวตฺโถติ. “เอตฺตเกนปิ มยं ภนฺเต อยฺยสฺส นนฺทกสฺส อตฺตมนา อภินนฺทาม,๔ ยนฺโน อยฺโย นนฺทโก ปวาเรตีติ.

[๔๐๘] “ตํ กึ มญฺญถ ภคินิโย, จกฺขุ๕ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตं สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “ตํ กึ มญฺญถ ภคินิโย, โสตํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต ฯเปฯ ฆานํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต ฯเปฯ ชิวฺหา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต ฯเปฯ กาโย นิจฺโจ วา อนิจฺโจ วาติ. อนิจฺโจ ภนฺเต ฯเปฯ มโน นิจฺโจ วา อนิจฺโจ วาติ. อนิจฺโจ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต.

---

๑ ฉ.,เท. อทฺทสสุ
๒ ฉ.,เท. อาชานนฺตีหิ
๓ ฉ.,เท. อาชานนฺติหิ
๔ ฉ.,เท.,อิ. อภิรทฺธา
๕ สี.,อิ. จกฺขุ

“ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุ’เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. “ปุพฺเพว โน เหตं[๑] ภนฺเต ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ “อิติปิ เม ฉ อชฺฌตฺติกา อายตนา อนิจฺจาติ. “สาธุ สาธุ ภคินิโย, เอวํ เหตํ ภคินิโย โหติ อริยสาวกสฺส ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต.

[๔๐๙] ตํ กึ มญฺญถ ภคินิโย, รูปา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุ’เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “ตํ กึ มญฺญถ ภคินิโย สทฺทา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต ฯเปฯ คนฺธา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต ฯเปฯ รสา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต ฯเปฯ ธมฺมา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. “ปุพฺเพว โน เหตं[๑] ภนฺเต ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ “อิติปิ เม ฉ พาหิรา อายตนา อนิจฺจาติ. “สาธุ สาธุ ภคินิโย, เอวํ เหตํ ภคินิโย โหติ อริยสาวกสฺส ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต.

[๔๑๐] ตํ กึ มญฺญถ ภคินิโย, จกฺขุวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. เอตं

ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. “ปุพฺเพว โน เหตํ ภนฺเต ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ “อิติปิ เม ฉ วิญฺญาณกายา อนิจฺจาติ. “สาธุ สาธุ ภคินิโย เอวํ เหตํ ภคินิโย โหติ อริยสาวกสฺส ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต. โสตวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต ฯเปฯ ฆานวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต ฯเปฯ กายวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต ฯเปฯ มโนวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. “ปุพฺเพว โน เหตํ ภนฺเต ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ “อิติปิ เม ฉ วิญฺญาณกายา อนิจฺจาติ. “สาธุ สาธุ ภคินิโย, เอวํ เหตํ ภคินิโย โหติ อริยสาวกสฺส ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต.

[๔๑๑] เสยฺยถาปิ ภคินิโย เตลปฺปทีปสฺส ฌายโต เตลมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, วฏฺฏิปิ อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา, อจฺจิปิ อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา, อาภาปิ อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา. โย นุ โข ภคินิโย เอวํ วเทยฺย ‘อมุสฺส เตลปฺปทีปสฺส ฌายโต เตลมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, วฏฺฏิปิ อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา, อจฺจิปิ อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา, ยา จ ขฺวสฺส อาภา, สา นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมาติ สมฺมา นุ โข โส ภคินิโย วทมาโน วเทยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. “อมุสฺส หิ ภนฺเต

เตลปฺปทีปสฺส ฌายโต เตลมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, วฏฺฏิปิ อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา, อจฺจิปิ อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา, ปเภสฺส อาภา อนิจฺจา วิปริณามธมฺมาติ.

"เอวเมว โข ภคินิโย, โย นุ โข เอวํ วเทยฺย 'ฉ โข เม อชฺฌตฺติกา อายตนา อนิจฺจา ยญฺจ โข ฉ อชฺฌตฺติเก อายตเน ปฏิจฺจ ปฏิสํเวเทมิ[๑] สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมนฺติ, สมฺมา นุ โข โส ภคินิโย วทมาโน วเทยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. "ตชฺชํ ตชฺชํ ภนฺเต ปจฺจยํ ปฏิจฺจ ตชฺชา ตชฺชา เวทนา อุปฺปชฺชติ,[๒] ตชฺชสฺส ตชฺชสฺส ปจฺจยสฺส นิโรธา ตชฺชา ตชฺชา เวทนา นิรุชฺฌตีติ.[๓] "สาธุ สาธุ ภคินิโย, เอวํ เหตํ ภคินิโย โหติ อริยสาวกสฺส ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต.

[๔๑๒] เสยฺยถาปิ ภคินิโย มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต มูลมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, ขนฺโธปิ อนิจฺโจ วิปริณามธมฺโม, สาขาปลาสมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, ฉายาปิ อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา. โย นุ โข ภคินิโย เอวํ วเทยฺย 'อมุสฺส มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต มูลมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, ขนฺโธปิ อนิจฺโจ วิปริณามธมฺโม, สาขาปลาสมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, ยา จ ขฺวสฺส ฉายา, สา นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมาติ, สมฺมา นุ โข โส ภคินิโย วทมาโน วเทยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. "อมุสฺส หิ ภนฺเต มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต มูลมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, ขนฺโธปิ อนิจฺโจ วิปริณามธมฺโม, สาขาปลาสมฺปิ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, ปเภสฺส ฉายา อนิจฺจา วิปริณามธมฺมาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ปฏิสํเวเทติ
[๒] ฉ.,เท. อุปฺปชฺชนฺติ.
[๓] ฉ.,เท. นิรุชฺฌนฺตีติ.

"เอวเมว โข ภคินิโย, โย นุ โข เอวํ วเทยฺย 'ฉ โข เม พาหิรา อายตนา อนิจฺจา. ยญฺจ โข พาหิเร อายตเน ปฏิจฺจ ปฏิสํเวเทมิ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมนฺติ สมฺมา นุ โข โส ภคินิโย วทมาโน วเทยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. "ตชฺชํ ตชฺชํ ภนฺเต ปจฺจยํ ปฏิจฺจ ตชฺชา ตชฺชา เวทนา อุปฺปชฺชติ ตชฺชสฺส ตชฺชสฺส ปจฺจสฺส นิโรธา ตชฺชา ตชฺชา เวทนา นิรุชฺฌตีติ. "สาธุ สาธุ ภคินิโย, เอวํ เหตํ ภคินิโย โหติ อริยสาวกสฺส ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต.

[๔๑๓] เสยฺยถาปิ ภคินิโย ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาสี วา คาวึ วธิตฺวา ติณฺเหน โควิกนฺตเนน คาวึ วิกนฺเตยฺย[๑] อนูปหจฺจ อนฺตรํ มํสกายํ อนูปหจฺจ พาหิรํ จมฺมกายํ. ยํ ยเทว ตตฺถ อนฺตรา วิลิมํสํ อนฺตรา นหารู อนฺตรา พนฺธนํ, ตํ ตเทว ติณฺเหน โควิกนฺตเนน สญฺฉินฺเทยฺย สงฺกนฺเตยฺย [๒] สมฺปริกนฺเตยฺย สญฺฉินฺทิตฺวา สงฺกนฺติตฺวา [๓] สมฺปริกนฺติตฺวา วิธุนิตฺวา พาหิรํ จมฺมกายํ เตเนว จมฺเมน ตํ คาวึ ปฏิจฺฉาเทตฺวา เอวํ วเทยฺย "ตเถวายํ คาวี สํยุตฺตา อิมินา[๔] จมฺเมนาติ สมฺมา นุ โข โส ภคินิโย วทมาโน วเทยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. "อมุ หิ ภนฺเต ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาสี วา คาวึ วธิตฺวา ติณฺเหน โควิกนฺตเนน คาวึ วิกนฺเตยฺย อนูปหจฺจ อนฺตรํ มํสกายํ อนูปหจฺจ พาหิรํ มํสกายํ.[๕] ยํ ยเทว ตตฺถ

---

[๑] ฉ.,เท. สงฺกนฺเตยฺย, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท. สมฺปกนฺเตยฺยว, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. สมฺปกนฺติตฺวา
[๔] ฉ.,เท. อิมินาว
[๕] ฉ.,เท. จมฺมกายํ.

อนฺตรา วิลิมฺสํ อนฺตรา นหารู อนฺตรา พนฺธนํ, ตํ ตเทว ติณฺเหน โควิกนฺตเนน คาวึ[๑] สญฺฉินฺเทยฺย สงฺกนฺเตยฺย สมฺปริกนฺเตยฺย. สญฺฉินฺทิตฺวา สงฺกนฺติตฺวา สมฺปริกนฺติตฺวา วิธุนิตฺวา พาหิรํ จมฺมกายํ เตเนว จมฺเมน ตํ คาวึ ปฏิจฺฉาเทตฺวา กิญฺจาปิ โส เอวํ วเทยฺย "ตเถวายํ คาวี สํยุตฺตา อิมินา จมฺเมนาติ; อถ โข สา คาวี วิสํยุตฺตา เตเนว จมฺเมน.[๒]

"อุปมา โข เม อยํ ภคินิโย กตา อตฺถสฺส วิญฺญาปนาย. อยเมเวตฺถ อตฺโถ. "อนฺตโร[๓] มํสกาโยติ โข ภคินิโย ฉนฺเนตํ อชฺฌตฺติกานํ อายตนานํ อธิวจนํ. "พาหิโร จมฺมกาโยติ โข ภคินิโย ฉนฺเนตํ พาหิรานํ อายตนานํ อธิวจนํ. "อนฺตรา วิลิมฺสํ อนฺตรา นหารู อนฺตรา พนฺธนนฺติ โข ภคินิโย นนฺทิราคสฺเสตํ อธิวจนํ. "ติณฺหํ โควิกนฺตนนฺติ โข ภคินิโย อริยาเยตํ ปญฺญาย อธิวจนํ. ยายํ อริยา ปญฺญา อนฺตรา กิเลสํ อนฺตรา สญฺโญชนํ อนฺตรา พนฺธนํ สญฺฉินฺทติ สงฺกนฺตติ สมฺปริกนฺตติ.

[๔๑๔] สตฺต โข อิเม[๔] ภคินิโย โพชฺฌงฺคา, เยสํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเจว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ. กตเม สตฺต. อิธ ภคินิโย ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ, ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ วิริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ

---

[๑] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. อิติสทฺโท ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. อนฺตรา [๔] ฉ.,เท. ปนิเม

นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ. อิเม โข ภคินิโย สตฺต โพชฺฌงฺคา, เยสํ ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ.

[๔๑๕] อถ โข อายสฺมา นนฺทโก ตา ภิกฺขุนิโย อิมินา โอวาเทน โอวทิตฺวา อุยฺโยเชสิ "คจฺฉถ ภคินิโย กาโลติ. อถ โข ตา ภิกฺขุนิโย อายสฺมโต นนฺทกสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา อายสฺมนฺตํ นนฺทกํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐํสุ. เอกมนฺตํ ฐิตา โข ตา ภิกฺขุนิโย ภควา เอตทโวจ "คจฺฉถ ภิกฺขุนิโย กาโลติ. อถ โข ตา ภิกฺขุนิโย ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกมึสุ.

อถ โข ภควา อจิรปกฺกนฺตาสุ[๑] ตาสุ ภิกฺขุนีสุ ภิกฺขู อามนฺเตสิ "เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ตทหุโปสเถ ปณฺณรเส น โหติ พหุโน ชนสฺส กงฺขา วา วิมติ วา 'อูโน นุ โข จนฺโท, ปุณฺโณ นุ โข จนฺโทติ, อถ โข ปุณฺโณ จนฺโท เตฺวว โหติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว ตา ภิกฺขุนิโย นนฺทกสฺส ธมฺมเทสนาย อตฺตมนา เจว ปริปุณฺณสงฺกปฺปา จ. ตาสํ ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุนีสตานํ, ยา[๒] ปจฺฉิมิกา ภิกฺขุนี, สา โสตาปนฺนา[๒] อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

จตุตฺถํ นนฺทโกวาทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. อจิรปกฺกนฺตีสุ

[๒-๒] ฉ.,เท. ยา ปจฺฉิมิกา ตา ภิกฺขุนิโย โสตาปนฺนา อิ. ยา ปจฺฉิมิกา ภิกฺขุนี ตา โสตาปนฺนา.

๕. จูฬราหุโลวาทสุตฺตํ

[๔๑๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข ภควโต รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ "ปริปกฺกา โข ราหุลสฺส วิมุตฺติปริปาจนียา ธมฺมา. ยนฺนูนาหํ ราหุลํ อุตฺตริ อาสวานํ ขเย วิเนยฺยนฺติ.

อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อามนฺเตสิ "คณฺหาหิ ราหุล นิสีทนํ, เยน อนฺธวนํ, เตนุปสงฺกมิสฺสาม ทิวาวิหารายาติ. "เอวมฺภนฺเตติ โข อายสฺมา ราหุโล ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา นิสีทนํ อาทาย ภควนฺตํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธิ.

เตน โข ปน สมเยน อเนกานิ เทวตาสหสฺสานิ ภควนฺตํ อนุพนฺธานิ โหนฺติ "อชฺช ภควา อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อุตฺตริ อาสวานํ ขเย วิเนสฺสตีติ. อถ โข ภควา อนฺธวนํ อชฺโฌคเหตฺวา[๑] อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. อายสฺมาปิ โข ราหุโล ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ราหุลํ ภควา เอตทโวจ

[๔๑๗] "ตํ กึ มญฺญสิ ราหุล, จกฺขุ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

---

[๑] ฉ.,เท. อชฺโฌคาเหตฺวา

“ตํ กึ มญฺญสิ ราหุล, รูปา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

ตํ กึ มญฺญสิ ราหุล, จกฺขุวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

“ตํ กึ มญฺญสิ ราหุล, จกฺขุสมฺผสฺโส นิจฺโจ วา อนิจฺโจ วาติ. อนิจฺโจ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

“ตํ กึ มญฺญสิ ราหุล, ยมิทำ[๑] จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

[๔๑๘] “ตํ กึ มญฺญสิ ราหุล, โสตํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต ฯเปฯ ฆานํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต ฯเปฯ ชิวฺหา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต กาโย นิจฺโจ วา อนิจฺโจ วาติ. อนิจฺโจ ภนฺเต ฯเปฯ

---

[๑] สี. ยมฺปิทำ

“ตํ กึ มญฺญสิ ราหุล, มโน นิจฺโจ วา อนิจฺโจ วาติ. อนิจฺโจ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

“ตํ กึ มญฺญสิ ราหุล, ธมฺมา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. ‘โน เหตํ ภนฺเต.

“ตํ กึ มญฺญสิ ราหุล, มโนวิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. ‘โน เหตํ ภนฺเต.

“ตํ กึ มญฺญสิ ราหุล, มโนสมฺผสฺโส นิจฺโจ วา อนิจฺโจ วาติ. อนิจฺโจ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

“ตํ กึ มญฺญสิ ราหุล, ยมิทำ[๑] มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ, ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

---

[๑] อิ. ยมฺปิทำ, เอวมุปริปิ.

[๔๑๙] "เอวํ ปสฺสํ ราหุล สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมึปิ[๑] นิพฺพินฺทติ รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ จกฺขุวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ จกฺขุสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ. ยมิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ, ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ. โสตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ สทฺเทสุปิ นิพฺพินฺทติ ฯเปฯ ฆานสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ. คนฺเธปิ[๒] นิพฺพินฺทติ ฯเปฯ ชิวฺหายปิ นิพฺพินฺทติ รเสสุปิ นิพฺพินฺทติ ฯเปฯ กายสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺเพสุปิ นิพฺพินฺทติ ฯเปฯ มนสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ ธมฺเมสุปิ นิพฺพินฺทติ มโนวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ มโนสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ. ยมิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ. นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ. วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ. 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา ราหุโล ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ. อิมสฺมิญฺจ ปน เวยฺยากรณสฺมึ ภญฺญมาเน อายสฺมโต ราหุลสฺส อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิ. ตาสญฺจ อเนกานํ เทวตาสหสฺสานํ วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุ อุทปาทิ 'ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ.

ปญฺจมํ จูฬราหุโลวาทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. คนฺเธสุ

๖. ฉฉกฺกสุตฺตํ

[๔๒๐] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "ธมฺมํ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ[๑] อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาสิสฺสามิ,[๒] ยทิทํ ฉ ฉกฺกานิ. ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมฺภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ เวทิตพฺพานิ, ฉ พาหิรานิ อายตนานิ เวทิตพฺพานิ, ฉ วิญฺญาณกายา เวทิตพฺพา, ฉ ผสฺสกายา เวทิตพฺพา, ฉ เวทนากายา เวทิตพฺพา, ฉ ตณฺหากายา เวทิตพฺพา.

[๔๒๑] "ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ เวทิตพฺพานีติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. จกฺขฺวายตนํ[๓] โสตายตนํ ฆานายตนํ ชิวฺหายตนํ กายายตนํ มนายตนํ. 'ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ เวทิตพฺพานีติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. อิทํ ปฐมํ ฉกฺกํ.

"ฉ พาหิรานิ อายตนานิ เวทิตพฺพานีติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. รูปายตนํ สทฺทายตนํ คนฺธายตนํ รสายตนํ โผฏฺฐพฺพายตนํ ธมฺมายตนํ. 'ฉ พาหิรานิ อายตนานิ เวทิตพฺพานีติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. อิทํ ทุติยํ ฉกฺกํ.

---

[๑] ฉ.,อิ. เทเสสฺสามิ
[๒] ฉ.,เท. ปกาเสสฺสามิ.
[๓] ฉ.,เท. จกฺขายตนํ

"ฉ วิญฺญาณกายา เวทิตพฺพาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํ, โสตญฺจ ปฏิจฺจ สทฺเท จ อุปฺปชฺชติ โสตวิญฺญาณํ, ฆานญฺจ ปฏิจฺจ คนฺเธ จ อุปฺปชฺชติ ฆานวิญฺญาณํ, ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณํ, กายญฺจ ปฏิจฺจ โผฏฺฐพฺเพ จ อุปฺปชฺชติ กายวิญฺญาณํ, มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํ. "ฉ วิญฺญาณกายา เวทิตพฺพาติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. อิทํ ตติยํ ฉกฺกํ.

"ฉ ผสฺสกายา เวทิตพฺพาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโส; โสตญฺจ ปฏิจฺจ สทฺเท จ อุปฺปชฺชติ โสตวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโส; ฆานญฺจ ปฏิจฺจ คนฺเธ จ อุปฺปชฺชติ ฆานวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโส; ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโส; กายญฺจ ปฏิจฺจ โผฏฺฐพฺเพ จ อุปฺปชฺชติ กายวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโส; มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโส; ฉ ผสฺสกายา เวทิตพฺพาติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. อิทํ จตุตฺถํ ฉกฺกํ.

"ฉ เวทนากายา เวทิตพฺพาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ. กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโส ผสฺสปจฺจยา เวทนา. โสตญฺจ ปฏิจฺจ สทฺเท จ อุปฺปชฺชติ โสตวิญฺญาณํ ฯเปฯ ฆานญฺจ ปฏิจฺจ คนฺเธ จ อุปฺปชฺชติ ฆานวิญฺญาณํ ฯเปฯ ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณํ ฯเปฯ กายญฺจ ปฏิจฺจ โผฏฺฐพฺเพ จ

อุปฺปชฺชติ กายวิญฺญาณํ ฯเปฯ มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโส; ผสฺสปจฺจยา เวทนา. “ฉ เวทนากายา เวทิตพฺพาติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. อิทำ ปญฺจมำ ฉกฺกำ.

“ฉ ตณฺหากายา เวทิตพฺพาติ อิติ โข ปเนตำ วุตฺตำ. กิญฺเจตำ ปฏิจฺจ วุตฺตำ. จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณำ, ติณฺณำ สงฺคติ ผสฺโส; ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา. โสตญฺจ ปฏิจฺจ สทฺเท จ อุปฺปชฺชติ โสตวิญฺญาณำ, ฯเปฯ ฆานญฺจ ปฏิจฺจ คนฺเธ จ อุปฺปชฺชติ ฆานวิญฺญาณำ, ฯเปฯ ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณำ, ฯเปฯ กายญฺจ ปฏิจฺจ โผฏฺฐพฺเพ จ อุปฺปชฺชติ กายวิญฺญาณำ, ฯเปฯ มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณำ, ติณฺณำ สงฺคติ ผสฺโส; ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา. “ฉ ตณฺหากายา เวทิตพฺพาติ อิติ ยนฺตำ วุตฺตำ, อิทเมตำ ปฏิจฺจ วุตฺตำ. อิทำ ฉฏฺฐำ ฉกฺกำ.

[๔๒๒] “จกฺขุ[๑] อตฺตาติ โย เอวำ[๒] วเทยฺย, ตำ น อุปปชฺชติ. จกฺขุสฺส อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ. ยสฺส โข ปน อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ, ‘อตฺตา เม อุปฺปชฺชติ จ เวติ จาติ อิจฺจสฺส เอวมาคตำ โหติ. ตสฺมา ตำ น อุปปชฺชติ, ‘จกฺขุ อตฺตาติ โย วเทยฺย. อิติ จกฺขุ อนตฺตา.

“รูปา อตฺตาติ โย วเทยฺย, ตำ น อุปปชฺชติ. รูปานำ อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ. ยสฺส โข ปน อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ, ‘อตฺตา เม อุปฺปชฺชติ จ เวติ จาติ อิจฺจสฺส เอวมาคตำ

---

[๑] สี.,อิ. จกฺขุ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. เอวำสทฺโท น ทิสฺสติ.

โหติ. ตสฺมา ตํ น อุปปชฺชติ, ‘รูปา อตฺตาติ โย วเทยฺย. อิติ จกฺขุ อนตฺตา รูปา อนตฺตา.

“จกฺขุวิญฺญาณํ อตฺตาติ โย วเทยฺย, ตํ น อุปปชฺชติ. จกฺขุวิญฺญาณสฺส อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ. ยสฺส โข ปน อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ, ‘อตฺตา เม อุปฺปชฺชติ จ เวติ จาติ อิจฺจสฺส เอวมาคตํ โหติ. ตสฺมา ตํ น อุปปชฺชติ, ‘จกฺขุวิญฺญาณํ อตฺตาติ โย วเทยฺย. อิติ จกฺขุ อนตฺตา รูปา อนตฺตา จกฺขุวิญฺญาณํ อนตฺตา.

“จกฺขุสมฺผสฺโส อตฺตาติ โย วเทยฺย, ตํ น อุปปชฺชติ. จกฺขุสมฺผสฺสสฺส อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ. ยสฺส โข ปน อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ, ‘อตฺตา เม อุปฺปชฺชติ จ เวติ จาติ อิจฺจสฺส เอวมาคตํ โหติ. ตสฺมา ตํ น อุปปชฺชติ, ‘จกฺขุสมฺผสฺโส อตฺตาติ โย วเทยฺย. อิติ จกฺขุ อนตฺตา, รูปา อนตฺตา; จกฺขุวิญฺญาณํ อนตฺตา, จกฺขุสมฺผสฺโส อนตฺตา.

“เวทนา อตฺตาติ โย วเทยฺย, ตํ น อุปปชฺชติ. เวทนาย อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ. ยสฺส โข ปน อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ ‘อตฺตา เม อุปฺปชฺชติ จ เวติ จาติ อิจฺจสฺส เอวมาคตํ โหติ. ตสฺมา ตํ น อุปปชฺชติ, ‘เวทนา อตฺตาติ โย วเทยฺย. อิติ จกฺขุ อนตฺตา, รูปา อนตฺตา, จกฺขุวิญฺญาณํ อนตฺตา, จกฺขุสมฺผสฺโส อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา.

“ตณฺหา อตฺตาติ โย วเทยฺย, ตํ น อุปปชฺชติ. ตณฺหาย อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ. ยสฺส โข ปน อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ, ‘อตฺตา เม อุปปชฺชติ จ เวติ จาติ อิจฺจสฺส เอวมาคตํ

โหติ. ตสฺมา ตํ น อุปปชฺชติ, ‘ตณฺหา อตฺตาติ โย วเทยฺย. อิติ จกฺขุ อนตฺตา, รูปา อนตฺตา, จกฺขุวิญฺญาณํ อนตฺตา, จกฺขุสมฺผสฺโส อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา ตณฺหา อนตฺตา.

[๔๒๓] “โสตํ อตฺตาติ โย วเทยฺย ฯเปฯ “ฆานํ อตฺตาติ โย วเทยฺย ฯเปฯ “ชิวฺหา อตฺตาติ โย วเทยฺย ฯเปฯ “กาโย อตฺตาติ โย วเทยฺย ฯเปฯ “มโน อตฺตาติ โย วเทยฺย, ตํ น อุปปชฺชติ. มนสฺส อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ. ยสฺส โข ปน อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ, ‘อตฺตา เม อุปฺปชฺชติ จ เวติ จาติ อิจฺจสฺส เอวมาคตํ โหติ. ตสฺมา ตํ น อุปปชฺชติ, ‘มโน อตฺตาติ โย วเทยฺย. อิติ มโน อนตฺตา.

“ธมฺมา อตฺตาติ โย วเทยฺย ตํ น อุปปชฺชติ. ธมฺมานํ[๑] อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ. ยสฺส โข ปน อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ, ‘อตฺตา เม อุปฺปชฺชติ จ เวติ จาติ อิจฺจสฺส เอวมาคตํ โหติ. ตสฺมา ตํ น อุปปชฺชติ, ‘ธมฺมา อตฺตาติ โย วเทยฺย. อิติ มโน อนตฺตา, ธมฺมา อนตฺตา.

“มโนวิญฺญาณํ อตฺตาติ โย วเทยฺย, ตํ น อุปปชฺชติ. มโนวิญฺญาณสฺส อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ. ยสฺส โข ปน อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ, ‘อตฺตา เม อุปฺปชฺชติ จ เวติ จาติ อิจฺจสฺส เอวมาคตํ โหติ. ตสฺมา ตํ น อุปปชฺชติ, ‘มโนวิญฺญาณํ อตฺตาติ โย วเทยฺย. อิติ มโน อนตฺตา, ธมฺมา อนตฺตา, มโนวิญฺญาณํ อนตฺตา.

“มโนสมฺผสฺโส อตฺตาติ โย วเทยฺย, ตํ น อุปปชฺชติ. มโนสมฺผสฺสสฺส อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ. ยสฺส โข ปน

---

[๑] อิ. ธมฺมสฺส

อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ, ‘อตฺตา เม อุปฺปชฺชติ จ เวติ จาติ อิจฺจสฺส เอวมาคตํ โหติ. ตสฺมา ตํ น อุปปชฺชติ, ‘มโนสมฺผสฺโส อตฺตาติ โย วเทยฺย. อิติ มโน อนตฺตา, ธมฺมา อนตฺตา, มโนวิญฺญาณํ อนตฺตา, มโนสมฺผสฺโส อนตฺตา.

“เวทนา อตฺตาติ โย วเทยฺย, ตํ น อุปปชฺชติ. เวทนาย อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ. ยสฺส โข ปน อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ, ‘อตฺตา เม อุปฺปชฺชติ จ เวติ จาติ อิจฺจสฺส เอวมาคตํ โหติ. ตสฺมา ตํ น อุปปชฺชติ, ‘เวทนา อตฺตาติ โย วเทยฺย. อิติ มโน อนตฺตา, ธมฺมา อนตฺตา, มโนวิญฺญาณํ อนตฺตา, มโนสมฺผสฺโส อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา.

“ตณฺหา อตฺตาติ[๑] โย วเทยฺย, ตํ น อุปปชฺชติ. ตณฺหาย อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ. ยสฺส โข ปน อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ, ‘อตฺตา เม อุปฺปชฺชติ จ เวติ จาติ อิจฺจสฺส เอวมาคตํ โหติ. ตสฺมา ตํ น อุปปชฺชติ, ‘ตณฺหา อตฺตาติ โย วเทยฺย. อิติ มโน อนตฺตา, ธมฺมา อนตฺตา, มโนวิญฺญาณํ อนตฺตา, มโนสมฺผสฺโส อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, ตณฺหา อนตฺตา.

[๔๒๔] อยํ โข ปน ภิกฺขเว สกฺกายสมุทยคามินี ปฏิปทา, จกฺขุ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. รูเป ‘เอตํ มม เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. จกฺขุวิญฺญาณํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. จกฺขุสมฺผสฺสํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. เวทนํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. ตณฺหํ

---

[๑] สี.,อิ. อนตฺตา

‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. โสตํ ‘เอตํ มม ฯเปฯ ฆานํ ‘เอตํ มม ฯเปฯ ชิวฺหํ ‘เอตํ มม ฯเปฯ กายํ ‘เอตํ มม ฯเปฯ มนํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. ธมฺเม ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. มโนวิญฺญาณํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ.

มโนสมฺผสฺสํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. เวทนํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. ตณฺหํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ.

อยํ โข ปน ภิกฺขเว สกฺกายนิโรธคามินี ปฏิปทา จกฺขุํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. รูเป ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. จกฺขุวิญฺญาณํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. จกฺขุสมฺผสฺสํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. เวทนํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. ตณฺหํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. โสตํ ‘เนตํ มม ฯเปฯ ฆานํ ‘เนตํ มม ฯเปฯ ชิวฺหํ ‘เนตํ มม ฯเปฯ กายํ ‘เนตํ มม ฯเปฯ มนํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. ธมฺเม ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. มโนวิญฺญาณํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. มโนสมฺผสฺสํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. เวทนํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. ตณฺหํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ.

[๔๒๔] จกฺขุญฺจ ภิกฺขเว ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโส ผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา. โส สุขาย[๑] เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน อภินนฺทติ อภิวทติ อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ. ตสฺส ราคานุสโย อนุเสติ. ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สมฺโมหํ อาปชฺชติ. ตสฺส ปฏิฆานุสโย อนุเสติ. อทุกฺขมสุขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน ตสฺสา เวทนาย สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ. ตสฺส อวิชฺชานุสโย อนุเสติ. “โส วต ภิกฺขเว สุขาย เวทนาย ราคานุสยํ อปฺปหาย ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสยํ อปฺปฏิวิโนเทตฺวา อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสยํ อสมูหนิตฺวา อวิชฺชํ อปฺปหาย วิชฺชํ อนุปฺปาเทตฺวา ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร ภวิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

โสตญฺจ ภิกฺขเว ปฏิจฺจ สทฺเท จ อุปฺปชฺชติ โสตวิญฺญาณํ ฯเปฯ ฆานญฺจ ภิกฺขเว ปฏิจฺจ คนฺเธ จ อุปฺปชฺชติ ฆานวิญฺญาณํ ฯเปฯ ชิวฺหญฺจ ภิกฺขเว ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณํ ฯเปฯ กายญฺจ ภิกฺขเว ปฏิจฺจ โผฏฺฐพฺเพ จ อุปฺปชฺชติ กายวิญฺญาณํ ฯเปฯ มนญฺจ ภิกฺขเว ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโส ผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา. โส สุขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน อภินนฺทติ อภิวทติ อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ. ตสฺส ราคานุสโย อนุเสติ. ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สมฺโมหํ อาปชฺชติ. ตสฺส ปฏิฆานุสโย อนุเสติ. อทุกฺขมสุขาย

[๑] อิ. สุขานํ

เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน ตสฺสา เวทนาย สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ. ตสฺส อวิชฺชานุสโย อนุเสติ. “โส วต ภิกฺขเว สุขาย เวทนาย ราคานุสยํ อปฺปหาย ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสยํ อปฺปฏิวิโนเทตฺวา อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสยํ อสมูหนิตฺวา อวิชฺชํ อปฺปหาย วิชฺชํ อนุปฺปาเทตฺวา ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร ภวิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๔๒๖] จกฺขุญฺจ โข ภิกฺขเว ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโส ผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา. โส สุขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาชฺโฌสาย ติฏฺฐติ. ตสฺส ราคานุสโย นานุเสติ. ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬึ กนฺทติ น สมฺโมหํ อาปชฺชติ, ตสฺส ปฏิฆานุสโย นานุเสติ. อทุกฺขมสุขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน ตสฺสา เวทนาย สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ. ตสฺส อวิชฺชานุสโย นานุเสติ. “โส วต ภิกฺขเว สุขาย เวทนาย ราคานุสยํ ปหาย ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสยํ ปฏิวิโนเทตฺวา อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสยํ สมูหนิตฺวา อวิชฺชํ ปหาย วิชฺชํ อุปฺปาเทตฺวา ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร ภวิสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ.

โสตญฺจ ภิกฺขเว ปฏิจฺจ สทฺเท จ อุปฺปชฺชติ โสตวิญฺญาณํ ฯเปฯ ฆานญฺจ ภิกฺขเว ปฏิจฺจ คนฺเธ จ อุปฺปชฺชติ ฆานวิญฺญาณํ ฯเปฯ ชิวฺหญฺจ ภิกฺขเว ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณํ

ฯเปฯ กายญฺจ ภิกฺขเว ปฏิจฺจ โผฏฺฐพฺเพ จ อุปฺปชฺชติ กายวิญฺญาณํ ฯเปฯ มนญฺจ ภิกฺขเว ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโส ผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา. โส สุขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาชฺโฌสาย ติฏฺฐติ. ตสฺส ราคานุสโย นานุเสติ. ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬึ กนฺทติ น สมฺโมหํ อาปชฺชติ. ตสฺส ปฏิฆานุสโย นานุเสติ. อทุกฺขมสุขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน ตสฺสา เวทนาย สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ. ตสฺส อวิชฺชานุสโย นานุเสติ. "โส วต ภิกฺขเว สุขาย เวทนาย ราคานุสยํ ปหาย ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสยํ ปฏิวิโนเทตฺวา อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสยํ สมูหนิตฺวา อวิชฺชํ ปหาย วิชฺชํ อุปฺปาเทตฺวา ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร ภวิสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชตีติ."[๑]

[๔๒๗] เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมึปิ[๒] นิพฺพินฺทติ รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ จกฺขุวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ จกฺขุสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ ตณฺหายปิ นิพฺพินฺทติ โสตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ สทฺเทสุปิ นิพฺพินฺทติ ฯเปฯ ฆานสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ คนฺเธสุปิ นิพฺพินฺทติ ฯเปฯ ชิวฺหายปิ นิพฺพินฺทติ รเสสุปิ นิพฺพินฺทติ ฯเปฯ กายสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ โผฏฺฐพฺเพสุปิ นิพฺพินฺทติ ฯเปฯ มนสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ ธมฺเมสุปิ นิพฺพินฺทติ มโนวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ มโนสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ ตณฺหายปิ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.

นิพฺพินฺทติ. นิพฺพินฺทำ วิรชฺชติ วิราคา วิมุจฺจติ. วิมุตฺตสฺมึ "วิมุตฺตมิติ ญาณำ โหติ. 'ขีณา ชาติ, วุสิตำ พฺรหฺมจริยำ, กตำ กรณียำ, นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตำ อภินนฺทุนฺติ. อิมสฺมิญฺจ[๑] ปน เวยฺยากรณสฺมึ ภญฺญมาเน สฏฺฐิมตฺตานำ ภิกฺขูนำ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจึสูติ.

ฉฏฺฐำ ฉฉกฺกสุตฺตำ นิฏฺฐิตำ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิมสฺมึ โข

๗. สพายตนวิภงฺคสุตฺตํ[๑]

[๔๒๘] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "มหาสพายตนิกํ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ. ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมฺภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

[๔๒๙] "จกฺขุํ ภิกฺขเว อชานนฺ อปสฺสํ ยถาภูตํ, รูเป อชานนฺ อปสฺสํ ยถาภูตํ, จกฺขุวิญฺญาณนฺ อชานนฺ อปสฺสํ ยถาภูตํ, จกฺขุสมฺผสฺสนฺ อชานนฺ อปสฺสํ ยถาภูตํ, ยมิทนฺ[๒] จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตนฺ สุขนฺ วา ทุกฺขนฺ วา อทุกฺขมสุขนฺ วา, ตมฺปิ อชานนฺ อปสฺสนฺ ยถาภูตนฺ, จกฺขุสฺมึ สารชฺชติ, รูเปสุ สารชฺชติ, จกฺขุวิญฺญาเณ สารชฺชติ. จกฺขุ-สมฺผสฺเส สารชฺชติ, ยมิทนฺ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตนฺ สุขนฺ วา ทุกฺขนฺ วา อทุกฺขมสุขนฺ วา, ตสฺมึปิ สารชฺชติ.

ตสฺส สารตฺตสฺส สํยุตฺตสฺส สมฺมูฬฺหสฺส อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต อายตึ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา อุปจยํ คจฺฉนฺติ. ตณฺหา จสฺส โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี, สา จสฺส ปวฑฺฒติ. ตสฺส กายิกาปิ ทรถา ปวฑฺฒนฺติ, เจตสิกาปิ ทรถา ปวฑฺฒนฺติ; กายิกาปิ สนฺตาปา ปวฑฺฒนฺติ, เจตสิกาปิ สนฺตาปา ปวฑฺฒนฺติ; กายิกาปิ ปริฬาหา ปวฑฺฒนฺติ, เจตสิกาปิ ปริฬาหา ปวฑฺฒนฺติ. โส กายิกทุกฺขมฺปิ[๓] เจโตทุกฺขมฺปิ ปฏิสํเวเทติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,มหา. สพายตนิกสุตฺตนฺ [๒] อิ. ยมฺปิทนฺ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. กายทุกฺขมฺปิ

โสตํ ภิกฺขเว อชานํ อปสฺสํ ยถาภูตํ ฯเปฯ ฆานํ ภิกฺขเว อชานํ อปสฺสํ ยถาภูตํ ฯเปฯ ชิวฺหํ ภิกฺขเว อชานํ อปสฺสํ ยถาภูตํ ฯเปฯ กายํ ภิกฺขเว อชานํ อปสฺสํ ยถาภูตํ ฯเปฯ มนํ ภิกฺขเว อชานํ อปสฺสํ ยถาภูตํ ธมฺเม [๑] อชานํ อปสฺสํ ยถาภูตํ, มโนวิญฺญาณํ [๒] อปสฺสํ ยถาภูตํ, มโนสมฺผสฺสํ [๒] อชานํ อปสฺสํ ยถาภูตํ, ยมิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตมฺปิ อชานํ อปสฺสํ ยถาภูตํ, มนสฺมึ สารชฺชติ, ธมฺเมสุ สารชฺชติ, มโนวิญฺญาเณ สารชฺชติ, มโนสมฺผสฺเส สารชฺชติ, ยมิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตสฺมึปิ สารชฺชติ.

ตสฺส สารตฺตสฺส สํยุตฺตสฺส สมฺมูฬฺหสฺส อสฺสาทานุปสฺสิโน วิหรโต อายตึ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา อุปจยํ คจฺฉนฺติ. ตณฺหา จสฺส โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี, สา จสฺส ปวฑฺฒติ. ตสฺส กายิกาปิ ทรถา ปวฑฺฒนฺติ, เจตสิกาปิ ทรถา ปวฑฺฒนฺติ; กายิกาปิ สนฺตาปา ปวฑฺฒนฺติ; เจตสิกาปิ สนฺตาปา ปวฑฺฒนฺติ; กายิกาปิ ปริฬาหา ปวฑฺฒนฺติ; เจตสิกาปิ ปริฬาหา ปวฑฺฒนฺติ. โส กายิกทุกฺขมฺปิ เจโตทุกฺขมฺปิ ปฏิสංเวเทติ.

[๔๓๐] จกฺขุญฺจ โข ภิกฺขเว ชานํ ปสฺสํ ยถาภูตํ, รูเป ชานํ ปสฺสํ ยถาภูตํ, จกฺขุวิญฺญาณํ ชานํ ปสฺสํ ยถาภูตํ, จกฺขุสมฺผสฺสํ ชานํ ปสฺสํ ยถาภูตํ, ยมิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตมฺปิ ชานํ ปสฺสํ ยถาภูตํ, จกฺขุสฺมึ น สารชฺชติ, รูเปสุ น สารชฺชติ, จกฺขุวิญฺญาเณ น

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ภิกฺขเว [๒] ฉ.,เท. ภิกฺขเว

สารชฺชติ, จกฺขุสมฺผสฺเส น สารชฺชติ, ยมิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตสฺมึปิ น สารชฺชติ.

ตสฺส อสารตฺตสฺส อสัยุตฺตสฺส อสมฺมูฬฺหสฺส อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต อายตึ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา อปจยํ คจฺฉนฺติ. ตณฺหา จสฺส โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี, สา จสฺส ปหียติ. ตสฺส กายิกาปิ ทรถา ปหียนฺติ, เจตสิกาปิ ทรถา ปหียนฺติ; กายิกาปิ สนฺตาปา ปหียนฺติ, เจตสิกาปิ สนฺตาปา ปหียนฺติ. กายิกาปิ ปริฬาหา ปหียนฺติ, เจตสิกาปิ ปริฬาหา ปหียนฺติ. โส กายิกสุขมฺปิ[๑] เจโตสุขมฺปิ ปฏิสංเวเทติ.

[๔๓๑] ยา ตถาภูตสฺส[๒] โหติ[๓] ทิฏฺฐิ, สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ. โย ตถาภูตสฺส สงฺกปฺโป, สฺวาสฺส โหติ สมฺมาสงฺกปฺโป. โย ตถาภูตสฺส วายาโม, สฺวาสฺส โหติ สมฺมาวายาโม. ยา ตถาภูตสฺส สติ, สาสฺส โหติ สมฺมาสติ. โย ตถาภูตสฺส สมาธิ, สฺวาสฺส โหติ สมฺมาสมาธิ. ปุพฺเพว โข ปนสฺส กายกมฺมํ วจีกมฺมํ อาชีโว สุปริสุทฺโธ โหติ. เอวมสฺสายं อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ.

ตสฺส เอวं อิมं อริยं อฏฺฐงฺคิกं มคฺคं ภาวยโต จตฺตาโรปิ สติปฏฺฐานา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ, จตฺตาโรปิ สมฺมปฺปธานา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ, จตฺตาโรปิ อิทฺธิปาทา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ, ปญฺจปิ อินฺทฺริยานิ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ, ปญฺจปิ พลานิ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ, สตฺตปิ โพชฺฌงฺคา ภาวนาปริปูรึ คจฺฉนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. กายสุขํ　　[๒] อิ. ยถาภูตสฺส, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ตสฺสิเม เทฺว ธมฺมา ยุคนทฺธา[๑] วตฺตนฺติ สมโถ จ วิปสฺสนา จ. โส, เย ธมฺมา อภิญฺญา ปริญฺเญยฺยา, เต ธมฺเม อภิญฺญา ปริชานาติ, เย ธมฺมา อภิญฺญา ปหาตพฺพา, เต ธมฺเม อภิญฺญา ปชหติ, เย ธมฺมา อภิญฺญา ภาเวตพฺพา, เต ธมฺเม อภิญฺญา ภาเวติ, เย ธมฺมา อภิญฺญา สจฺฉิกาตพฺพา, เต ธมฺเม อภิญฺญา สจฺฉิกโรติ.

กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา อภิญฺญา ปริญฺเญยฺยา. 'ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาติสฺส วจนียํ. เสยฺยถีทํ. รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ. อิเม ธมฺมา อภิญฺญา ปริญฺเญยฺยา.

กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา อภิญฺญา ปหาตพฺพา. อวิชฺชา จ ภวตณฺหา จ. อิเม ธมฺมา อภิญฺญา ปหาตพฺพา.

กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา อภิญฺญา ภาเวตพฺพา. สมโถ จ วิปสฺสนา จ. อิเม ธมฺมา อภิญฺญา ภาเวตพฺพา.

กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา อภิญฺญา สจฺฉิกาตพฺพา วิชฺชา จ วิมุตฺติ จ. อิเม ธมฺมา อภิญฺญา สจฺฉิกาตพฺพา.

[๔๓๒] โสตํ ภิกฺขเว ชานํ ปสฺสํ ยถาภูตํ ฯเปฯ ฆานํ ภิกฺขเว ชานํ ปสฺสํ ยถาภูตํ ฯเปฯ ชิวฺหํ ภิกฺขเว ชานํ ปสฺสํ ยถาภูตํ ฯเปฯ กายํ ภิกฺขเว ชานํ ปสฺสํ ยถาภูตํ ฯเปฯ มนํ ภิกฺขเว ชานํ ปสฺสํ ยถาภูตํ, ธมฺเม [๒] ชานํ ปสฺสํ ยถาภูตํ, มโนวิญฺญาณํ [๒] ชานํ ปสฺสํ ยถาภูตํ, มโนสมฺผสฺสํ [๒] ชานํ ปสฺสํ ยถาภูตํ, ยมิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา

---

[๑] ฉ.,อิ. ยุคนนฺธา [๒] อิ. ภิกฺขเว

ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตมฺปิ ชานํ ปสฺสํ ยถาภูตํ, มนสฺมึ น สารชฺชติ, ธมฺเมสุ น สารชฺชติ, มโนวิญฺญาเณ น สารชฺชติ, มโนสมฺผสฺเส น สารชฺชติ, ยมิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺมึปิ น สารชฺชติ.

ตสฺส อสารตฺตสฺส อสํยุตฺตสฺส อสมฺมูฬฺหสฺส อาทีนวานุปสฺสิโน วิหรโต อายตึ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา อปจยํ คจฺฉนฺติ. ตณฺหา จสฺส โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี, สา จสฺส ปหียติ. ตสฺส กายิกาปิ ทรถา ปหียนฺติ, เจตสิกาปิ ทรถา ปหียนฺติ; กายิกาปิ สนฺตาปา ปหียนฺติ, เจตสิกาปิ สนฺตาปา ปหียนฺติ; กายิกาปิ ปริฬาหา ปหียนฺติ, เจตสิกาปิ ปริฬาหา ปหียนฺติ. โส กายิกสุขมฺปิ เจโตสุขมฺปิ ปฏิสํเวเทติ.

[๔๓๓] ยา ตถาภูตสฺส ทิฏฺฐิ, สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ. โย ตถาภูตสฺส สงฺกปฺโป, สฺวาสฺส โหติ สมฺมาสงฺกปฺโป. โย ตถาภูตสฺส วายาโม, สฺวาสฺส โหติ สมฺมาวายาโม. ยา ตถาภูตสฺส สติ, สาสฺส โหติ สมฺมาสติ. โย ตถาภูตสฺส สมาธิ, สฺวาสฺส โหติ สมฺมาสมาธิ. ปุพฺเพว โข ปนสฺส กายกมฺมํ วจีกมฺมํ อาชีโว สุปริสุทฺโธ โหติ. เอวมสฺสายํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉติ.

ตสฺส เอวํ อริยํ [๑] อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาวยโต จตฺตาโรปิ สติปฏฺฐานา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ, จตฺตาโรปิ สมฺมปฺปธานา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ, จตฺตาโรปิ อิทฺธิปาทา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ, ปญฺจปิ อินฺทฺริยานิ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ, ปญฺจปิ พลานิ ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ, สตฺตปิ โพชฺฌงฺคา ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อิมํ

ตสฺสิเม เทฺว ธมฺมา ยุคนทฺธา วตฺตนฺติ สมโถ จ วิปสฺสนา จ. โส, เย ธมฺมา อภิญฺญา ปริญฺเญยฺยา, เต ธมฺเม อภิญฺญา ปริชานาติ, เย ธมฺมา อภิญฺญา ปหาตพฺพา, เต ธมฺเม อภิญฺญา ปชหติ, เย ธมฺมา อภิญฺญา ภาเวตพฺพา, เต ธมฺเม อภิญฺญา ภาเวติ, เย ธมฺมา อภิญฺญา สจฺฉิกาตพฺพา, เต ธมฺเม สจฺฉิกโรติ.

กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา อภิญฺญา ปริญฺเญยฺยา. 'ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาติสฺส วจนียํ. เสยฺยถีทํ. รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ. อิเม ธมฺมา อภิญฺญา ปริญฺเญยฺยา.

กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา อภิญฺญา ปหาตพฺพา. อวิชฺชา จ ภวตณฺหา จ. อิเม ธมฺมา อภิญฺญา ปหาตพฺพา.

กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา อภิญฺญา ภาเวตพฺพา. สมโถ จ วิปสฺสนา จ. อิเม ธมฺมา อภิญฺญา ภาเวตพฺพา.

กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา อภิญฺญา สจฺฉิกาตพฺพา. วิชฺชา จ วิมุตฺติ จ. อิเม ธมฺมา อภิญฺญา สจฺฉิกาตพฺพาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

สตฺตมํ สฬายตนวิภงฺคสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๘. นครวินฺเทยฺยสุตฺตํ

[๔๓๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ, เยน นครวินฺทํ นาม โกสลานํ พฺราหฺมณคาโม,[๑] ตทวสริ. อสฺโสสุ โข นครวินฺเทยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา "สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต โกสเลสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ นครวินฺทํ อนุปฺปตฺโต. ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ. โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ. โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ. สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ.

อถ โข นครวินฺเทยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา, เยน ภควา, เตนูปสงฺกมึสุ, อุปสงฺกมิตฺวา อปฺเปกจฺเจ[๒] ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ,[๒] อปฺเปกจฺเจ ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. อปฺเปกจฺเจ, เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. อปฺเปกจฺเจ ภควโต สนฺติเก นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. อปฺเปกจฺเจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ.

---

[๑] ฉ.,เท. พฺราหฺมณานํ คาโม [๒-๒] อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข นครวินฺเทยฺยเก พฺราหฺมณคหปติเก ภควา เอตทโวจ

[๔๓๕] “สเจ โว คหปตโย อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุจฺเฉยฺยุํ ‘กถัรูปา[๑] คหปตโย สมณพฺราหฺมณา น สกฺกาตพฺพา น ครุกาตพฺพา น มาเนตพฺพา น ปูเชตพฺพาติ. เอวํ ปุฏฺฐา ตุมฺเห คหปตโย เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถ “เย เต สมณพฺราหฺมณา จกฺขุวิญฺเญยฺเยสุ รูเปสุ อวีตราคา อวีตโทสา อวีตโมหา อชฺฌตฺตํ อวูปสนฺตจิตฺตา สมวิสมํ จรนฺติ กาเยน วาจาย มนสา, เอวรูปา สมณพฺราหฺมณา น สกฺกาตพฺพา น ครุกาตพฺพา น มาเนตพฺพา น ปูเชตพฺพา. ตํ กิสฺส เหตุ. มยมฺปิ หิ จกฺขุวิญฺเญยฺเยสุ รูเปสุ อวีตราคา อวีตโทสา อวีตโมหา, อชฺฌตฺตํ อวูปสนฺตจิตฺตา, สมวิสมํ จราม กาเยน วาจาย มนสา, เตสนฺโน สมจริยมฺปิ เหตํ อุตฺตรึ อปสฺสตํ. ตสฺมา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา น สกฺกาตพฺพา น ครุกาตพฺพา น มาเนตพฺพา น ปูเชตพฺพา. เย เต สมณพฺราหฺมณา โสตวิญฺเญยฺเยสุ สทฺเทสุ ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺเยสุ คนฺเธสุ ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺเยสุ รเสสุ ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺเยสุ โผฏฺฐพฺเพสุ ฯเปฯ มโนวิญฺเญยฺเยสุ ธมฺเมสุ อวีตราคา อวีตโทสา อวีตโมหา, อชฺฌตฺตํ อวูปสนฺตจิตฺตา, สมวิสมํ จรนฺติ กาเยน วาจาย มนสา, เอวรูปา สมณพฺราหฺมณา น สกฺกาตพฺพา น ครุกาตพฺพา น มาเนตพฺพา น ปูเชตพฺพา. ตํ กิสฺส เหตุ. มยมฺปิ หิ มโนวิญฺเญยฺเยสุ ธมฺเมสุ อวีตราคา อวีตโทสา อวีตโมหา, อชฺฌตฺตํ อวูปสนฺตจิตฺตา, สมวิสมํ จราม กาเยน วาจาย มนสา, เตสนฺโน สมจริยมฺปิ เหตํ อุตฺตรึ อปสฺสตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. กถัภูตา

ตสฺมา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา น สกฺกาตพฺพา น ครุกาตพฺพา น มาเนตพฺพา น ปูเชตพฺพาติ. เอวํ ปุฏฺฐา ตุมฺเห คหปตโย เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถ.

[๔๓๖] สเจ ปน โว คหปตโย อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ 'กถัรูปา คหปตโย สมณพฺราหฺมณา สกฺกาตพฺพา ครุกาตพฺพา มาเนตพฺพา ปูเชตพฺพาติ. เอวํ ปุฏฺฐา ตุมฺเห คหปตโย เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถ 'เย เต สมณพฺราหฺมณา จกฺขุวิญฺเญยฺเยสุ รูเปสุ วีตราคา วีตโทสา วีตโมหา, อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิตฺตา, สมจริยํ จรนฺติ กาเยน วาจาย มนสา, เอวรูปา สมณพฺราหฺมณา สกฺกาตพฺพา ครุกาตพฺพา มาเนตพฺพา ปูเชตพฺพา. ตํ กิสฺส เหตุ. มยมฺปิ หิ จกฺขุวิญฺเญยฺเยสุ รูเปสุ อวีตราคา อวีตโทสา อวีตโมหา, อชฺฌตฺตํ อวูปสนฺตจิตฺตา, สมวิสมํ จราม กาเยน วาจาย มนสา, เตสนฺโน สมจริยมฺปิ เหตํ อุตฺตรึ ปสฺสตํ. ตสฺมา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สกฺกาตพฺพา ครุกาตพฺพา มาเนตพฺพา ปูเชตพฺพา. เย เต สมณพฺราหฺมณา โสตวิญฺเญยฺเยสุ สทฺเทสุ ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺเยสุ คนฺเธสุ ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺเยสุ รเสสุ ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺเยสุ โผฏฺฐพฺเพสุ ฯเปฯ มโนวิญฺเญยฺเยสุ ธมฺเมสุ วีตราคา วีตโทสา วีตโมหา, อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิตฺตา, สมจริยํ จรนฺติ กาเยน วาจาย มนสา, เอวรูปา สมณพฺราหฺมณา สกฺกาตพฺพา ครุกาตพฺพา มาเนตพฺพา ปูเชตพฺพา. ตํ กิสฺส เหตุ. มยมฺปิ หิ มโนวิญฺเญยฺเยสุ ธมฺเมสุ อวีตราคา อวีตโทสา อวีตโมหา, อชฺฌตฺตํ อวูปสนฺตจิตฺตา, สมวิสมํ จราม กาเยน วาจาย มนสา, เตสนฺโน สมจริยมฺปิ เหตํ อุตฺตรึ ปสฺสตํ. ตสฺมา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สกฺกาตพฺพา ครุกาตพฺพา มาเนตพฺพา ปูเชตพฺพาติ. เอวํ ปุฏฺฐา ตุมฺเห คหปตโย, เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวํ พฺยากเรยฺยาถ.

[๔๓๗] สเจ[๑] เต คหปตโย อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ ‘เก ปนายสฺมนฺตานํ อาการา เก อนฺวยา, เยน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต เอวํ วเทถ. อทฺธา เต อายสฺมนฺโต วีตราคา วา ราควินยาย วา ปฏิปนฺนา, วีตโทสา วา โทสวินยาย วา ปฏิปนฺนา, วีตโมหา วา โมหวินยาย วา ปฏิปนฺนาติ.[๒] เอวํ ปุฏฺฐา ตุมฺเห คหปตโย เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวं[๓] พฺยากเรยฺยาถ “ตถา หิ เต อายสฺมนฺโต อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ. นตฺถิ โข ปน ตตฺถ ตถารูปา จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา, เย ทิสฺวา ทิสฺวา อภิรเมยฺยุํ. นตฺถิ โข ปน ตตฺถ ตถารูปา โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา, เย สุตฺวา สุตฺวา อภิรเมยฺยุํ. นตฺถิ โข ปน ตตฺถ ตถารูปา ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา, เย ฆายิตฺวา ฆายิตฺวา อภิรเมยฺยุํ. นตฺถิ โข ปน ตตฺถ ตถารูปา ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา, เย สายิตฺวา สายิตฺวา อภิรเมยฺยุํ. นตฺถิ โข ปน ตตฺถ ตถารูปา กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา, เย ผุสิตฺวา ผุสิตฺวา อภิรเมยฺยุํ. อิเม โข โน อาวุโส อาการา อิเม อนฺวยา, เยน มยं อายสฺมนฺเต[๔] เอวं วเทม ‘อทฺธา เต อายสฺมนฺโต วีตราคา วา ราควินยาย วา ปฏิปนฺนา, วีตโทสา วา โทสวินยาย วา ปฏิปนฺนา, วีตโมหา วา โมหวินยาย วา ปฏิปนฺนาติ, เอวํ ปุฏฺฐา ตุมฺเห คหปตโย เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ เอวं พฺยากเรยฺยาถาติ.

เอวं วุตฺเต, นครวินฺเทยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ “อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม. เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย,

---

[๑] ฉ.,เท. สเจ ปน โว
[๒] อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. เอวํสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] สี.,อิ. อายสฺมนฺโต ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย ‘จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ. เอวเมว[๑] โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต. เอเต มยं ภวนฺตं โคตมं สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ. อุปาสเก โน ภวं โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปเต สรณงฺคเตติ.

อฏฺฐมํ นครวินฺเทยฺยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

[๑] ฉ.,เท. เอวเมวํ

๕. ปิณฺฑปาตปาริสุทฺธิสุตฺตํ

[๔๓๘] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ ภควา เอตทโวจ

"วิปฺปสนฺนานิ โข เต สารีปุตฺต อินฺทฺริยานิ, ปริสุทฺโธ ฉวิวณฺโณ ปริโยทาโต. กตเมน [๑] ตฺวํ สารีปุตฺต วิหาเรน เอตรหิ พหุลํ วิหรสีติ. "สุญฺญตาวิหาเรน โข อหํ ภนฺเต เอตรหิ พหุลํ วิหรามีติ.

"สาธุ สาธุ สารีปุตฺต, มหาปุริสวิหาเรน กิร ตฺวํ สารีปุตฺต เอตรหิ พหุลํ วิหรสิ. มหาปุริสวิหาโร เหส สารีปุตฺต, ยทิทํ สุญฺญตา. ตสฺมาติห สารีปุตฺต ภิกฺขุ สเจ อากงฺเขยฺย 'สุญฺญตาวิหาเรน [๒] พหุลํ วิหเรยฺยนฺติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ 'เยน จาหํ มคฺเคน คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสึ, ยสฺมิญฺจ ปเทเส ปิณฺฑาย อจรึ, เยน จ มคฺเคน คามโต ปิณฺฑาย ปฏิกฺกมึ. อตฺถิ นุ โข เม ตตฺถ จกฺขุวิญฺเญยฺเยสุ รูเปสุ ฉนฺโท วา ราโค วา โทโส วา โมโห วา ปฏิฆํ วาปิ เจตโสติ. สเจ สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'เยน จาหํ มคฺเคน คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสึ, ยสฺมิญฺจ ปเทเส ปิณฺฑาย อจรึ, เยน จ มคฺเคน คามโต ปิณฺฑาย ปฏิกฺกมึ. อตฺถิ เม ตตฺถ จกฺขุวิญฺเญยฺเยสุ รูเปสุ ฉนฺโท วา ราโค วา โทโส วา โมโห วา ปฏิฆํ วาปิ เจตโสติ, เตน สารีปุตฺต

---

[๑] ฉ.,เท. โข [๒] อิ. เอตรหิ

ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปน สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'เยน จาหํ มคฺเคน คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสึ, ยสฺมิญฺจ ปเทเส ปิณฺฑาย อจรึ, เยน จ มคฺเคน คามโต ปิณฺฑาย ปฏิกฺกมึ. นตฺถิ เม ตตฺถ จกฺขุวิญฺเญยฺเยสุ รูเปสุ ฉนฺโท วา ราโค วา โทโส วา โมโห วา ปฏิฆํ วาปิ เจตโสติ, เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปามุชฺเชน[๑] วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๔๓๙] ปุน จปรํ สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ 'เยน จาหํ มคฺเคน คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสึ, ยสฺมิญฺจ ปเทเส ปิณฺฑาย อจรึ, เยน จ มคฺเคน คามโต ปิณฺฑาย ปฏิกฺกมึ. อตฺถิ นุ โข เม ตตฺถ โสตวิญฺเญยฺเยสุ สทฺเทสุ ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺเยสุ คนฺเธสุ ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺเยสุ รเสสุ ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺเยสุ โผฏฺฐพฺเพสุ ฯเปฯ มโนวิญฺเญยฺเยสุ ธมฺเมสุ ฉนฺโท วา ราโค วา โทโส วา โมโห วา ปฏิฆํ วาปิ เจตโสติ. สเจ สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'เยน จาหํ มคฺเคน คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสึ, ยสฺมิญฺจ ปเทเส ปิณฺฑาย อจรึ, เยน จ มคฺเคน คามโต ปิณฺฑาย ปฏิกฺกมึ, อตฺถิ เม ตตฺถ มโนวิญฺเญยฺเยสุ ธมฺเมสุ ฉนฺโท วา ราโค วา โทโส วา โมโห วา ปฏิฆํ วาปิ เจตโสติ, เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปน สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'เยน จาหํ มคฺเคน คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสึ, ยสฺมิญฺจ ปเทเส ปิณฺฑาย อจรึ, เยน จ มคฺเคน คามโต ปิณฺฑาย ปฏิกฺกมึ. นตฺถิ เม ตตฺถ มโนวิญฺเญยฺเยสุ ธมฺเมสุ ฉนฺโท วา ราโค วา

[๑] ฉ.,เท. ปีติปาโมชฺเชน

โทโส วา โมโห วา ปฏิฆํ วาปิ เจตโสติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปามุชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๔๔๐] ปุน จปรํ สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ ‘ปหีนา นุ โข เม ปญฺจ กามคุณาติ. สเจ สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘อปฺปหีนา โข เม ปญฺจ กามคุณาติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา ปญฺจนฺนํ กามคุณานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปน สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘ปหีนา โข เม ปญฺจ กามคุณาติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปามุชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๔๔๑] ปุน จปรํ สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ ‘ปหีนา นุ โข เม ปญฺจ นีวรณาติ. สเจ สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘อปฺปหีนา โข เม ปญฺจ นีวรณาติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา ปญฺจนฺนํ นีวรณานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปน สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘ปหีนา โข เม ปญฺจ นีวรณาติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปามุชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๔๔๒] ปุน จปรํ สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ ‘ปริญฺญาตา นุ โข เม ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาติ. สเจ สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘อปริญฺญาตา โข เม ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ ปริญฺญาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปน สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘ปริญฺญาตา โข เม ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาติ เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปามุชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๔๔๓] ปุน จปรํ สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ ‘ภาวิตา นุ โข เม จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติ. สเจ สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘อภาวิตา โข เม จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติ เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวนาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปน สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘ภาวิตา โข เม จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปามุชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๔๔๔] ปุน จปรํ สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ ‘ภาวิตา นุ โข เม จตฺตาโร สมฺมปฺปธานาติ. สเจ สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘อภาวิตา โข เม จตฺตาโร สมฺมปฺปธานาติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา จตุนฺนํ สมฺมปฺปธานานํ ภาวนาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปน สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘ภาวิตา โข เม จตฺตาโร สมฺมปฺปธานาติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปามุชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๔๔๕] ปุน จปรํ สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ ‘ภาวิตา นุ โข เม จตฺตาโร อิทฺธิปาทาติ. สเจ สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘อภาวิตา โข เม จตฺตาโร อิทฺธิปาทาติ เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวนาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปน สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘ภาวิตา โข เม จตฺตาโร อิทฺธิปาทาติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปามุชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๔๔๖] ปุน จปรํ สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ ‘ภาวิตา[๑] นุ โข เม ปญฺจินฺทฺริยานีติ. สเจ สารีปุตฺต ภิกฺขุ

---

[๑] ฉ.,เท. ภาวิตานิ

ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘อภาวิตานิ โข เม ปญฺจินฺทฺริยานีติ, เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ภาวนาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปน สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘ภาวิตานิ โข เม ปญฺจินฺทฺริยานีติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปามุชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๔๔๗] ปุน จปรํ สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ ‘ภาวิตานิ นุ โข เม ปญฺจ พลานีติ. สเจ สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘อภาวิตานิ โข เม ปญฺจ พลานีติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา ปญฺจนฺนํ พลานํ ภาวนาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปน สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘ภาวิตานิ โข เม ปญฺจ พลานีติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปามุชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๔๔๘] ปุน จปรํ สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ ‘ภาวิตา นุ โข เม สตฺต โพชฺฌงฺคาติ. สเจ สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘อภาวิตา โข เม สตฺต โพชฺฌงฺคาติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ ภาวนาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปน สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘ภาวิตา โข เม สตฺต โพชฺฌงฺคาติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปามุชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๔๔๙] ปุน จปรํ สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ ‘ภาวิโต นุ โข เม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคติ. สเจ สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘อภาวิโต โข เม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส

มคฺคสฺส ภาวนาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปน สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'ภาวิโต โข เม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปามุชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๔๕๐] ปุน จปรํ สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ 'ภาวิตา นุ โข เม สมโถ จ วิปสฺสนา จาติ. สเจ สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'อภาวิตา โข เม สมโถ จ วิปสฺสนา จาติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา สมถวิปสฺสนานํ ภาวนาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปน สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'ภาวิตา โข เม สมโถ จ วิปสฺสนา จาติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปามุชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๔๕๑] ปุน จปรํ สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ 'สจฺฉิกตา นุ โข เม วิชฺชา จ วิมุตฺติ จาติ. สเจ สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'อสจฺฉิกตา โข เม วิชฺชา จ วิมุตฺติ[๑] จาติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา วิชฺชาย จ[๒] วิมุตฺติยา จ[๒] สจฺฉิกิริยาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปน สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'สจฺฉิกตา โข เม วิชฺชา จ วิมุตฺติ[๑] จาติ. เตน สารีปุตฺต ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปามุชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๔๕๒] เย หิ เกจิ สารีปุตฺต อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ปิณฺฑปาตํ ปริโสเธสุ, สพฺเพ เต เอวเมว ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปิณฺฑปาตํ ปริโสเธสุ. เย[๓] หิ เกจิ

---

[๑] สี.,อิ. วิปสฺสนา
[๒-๒] ฉ.,เท. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. เยปิ, เอวมุปริปิ.

สารีปุตฺต อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ปิณฺฑปาตํ ปริโสเธสฺสนฺติ, สพฺเพ เต เอวเมว ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปิณฺฑปาตํ ปริโสเธสฺสนฺติ. เย หิ เกจิ สารีปุตฺต เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ปิณฺฑปาตํ ปริโสเธนฺติ, สพฺเพ เต เอวเมว ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปิณฺฑปาตํ ปริโสเธนฺติ. ตสฺมาติห[๑] โว สารีปุตฺต สิกฺขิตพฺพํ 'ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปิณฺฑปาตํ ปริโสเธสฺสามาติ เอวญฺหิ โว สารีปุตฺต สิกฺขิตพฺพนฺติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

นวมํ ปิณฺฑปาตปาริสุทฺธิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] สี.,อิ. เตน หิ

๑๐. อินฺทฺริยภาวนาสุตฺตํ

[๔๕๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา กชฺชงฺคลายं[๑] วิหรติ เวฬุวเน[๒] อถ โข อุตฺตโร มาณโว ปาราสิริยนฺเตวาสี,[๓] เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ. สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อุตฺตรํ มาณวํ ปาราสิริยนฺเตวาสึ ภควา เอตทโวจ "เทเสติ อุตฺตร ปาราสิริโย พฺราหฺมโณ สาวกานํ อินฺทฺริยภาวนนฺติ. "เทเสติ โภ โคตม ปาราสิริโย พฺราหฺมโณ สาวกานํ อินฺทฺริยภาวนนฺติ. ยถากถํ [๔] อุตฺตร เทเสติ ปาราสิริโย พฺราหฺมโณ สาวกานํ อินฺทฺริยภาวนนฺติ. "อิธ โภ โคตม 'จกฺขุนา รูปึ น ปสฺสติ, โสเตน สทฺทํ น สุณาตีติ เอวํ โข โภ โคตม เทเสติ ปาราสิริโย พฺราหฺมโณ สาวกานํ อินฺทฺริยภาวนนฺติ. "เอวํ สนฺเต โข อุตฺตร อนฺโธ ภาวิตินฺทฺริโย ภวิสฺสติ, พธิโร ภาวิตินฺทฺริโย ภวิสฺสติ; ยถา ปาราสิริยสฺส พฺราหฺมณสฺส วจนํ, อนฺโธ หิ อุตฺตร จกฺขุนา รูปึ น ปสฺสติ, พธิโร โสเตน สทฺทํ น สุณาตีติ. เอวํ วุตฺเต, อุตฺตโร มาณโว ปาราสิริยนฺเตวาสี ตุณฺหีภูโต มงฺกุภูโต ปตฺตกฺขนฺโธ อโธมุโข ปชฺฌายนฺโต อปฺปฏิภาโณ นิสีทิ.

อถ โข ภควา อุตฺตรํ มาณวํ ปาราสิริยนฺเตวาสึ ตุณฺหีภูตํ มงฺกุภูตं ปตฺตกฺขนฺธं อโธมุขं ปชฺฌายนฺตं อปฺปฏิภาณํ วิทิตฺวา อายสฺมนฺตं อานนฺทं อามนฺเตสิ "อญฺญถา โข อานนฺท เทเสติ ปาราสิริโย พฺราหฺมโณ จ[๕] สาวกานํ อินฺทฺริยภาวนํ, อญฺญถา จ

---

[๑] สี.,อิ. กชงฺคลายं ฉ.,เท. คชงฺคลายं
[๒] สี.,อิ. มุเขลุวเน ฉ.,เท. สุเวฬุวเน
[๓] ฉ. ปาราสิวิ เท.,อิ. ปาราสริ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ปน
[๕] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.

ปน[๑] อริยสฺส วินเย อนุตฺตรา อินฺทฺริยภาวนา โหตีติ. “เอตสฺส ภควา กาโล; เอตสฺส สุคต กาโล, ยํ ภควา อริยสฺส วินเย อนุตฺตรํ อินฺทฺริยภาวนํ เทเสยฺย, ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตีติ. “เตนหานนฺท สุณาหิ, สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. เอวมฺภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ

[๔๕๔] “กถญฺจ[๒] อานนฺท อริยสฺส วินเย อนุตฺตรา อินฺทฺริย-ภาวนา โหติ. อิธานนฺท ภิกฺขุโน จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา อุปฺปชฺชติ มนาปํ, อุปฺปชฺชติ อมนาปํ, อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ. โส เอวํ ปชานาติ ‘อุปฺปนฺนํ โข เม อิทํ มนาปํ, อุปฺปนฺนํ อมนาปํ, อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ, ตญฺจ โข สงฺขตํ โอฬาริกํ ปฏิจฺจ สมุปฺปนฺนํ. เอตํ สนฺตํ, เอตํ ปณีตํ, ยทิทํ อุเปกฺขาติ. ตสฺส ตํ อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ, อุเปกฺขา สณฺฐาติ. เสยฺยถาปิ อานนฺท จกฺขุมา ปุริโส อุมฺมิเลตฺวา วา นิมฺมิเลยฺย, นิมฺมิเลตฺวา วา อุมฺมิเลยฺย. เอวเมว โข อานนฺท ยสฺสกสฺสจิ เอวํ สีฆํ เอวํ ตุวฏฺฏ เอวํ อปฺปกสิเรน อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ, อุเปกฺขา สณฺฐาติ. อยํ วุจฺจตานนฺท อริยสฺส วินเย อนุตฺตรา อินฺทฺริยภาวนา จกฺขุวิญฺเญยฺเยสุ รูเปสุ.

[๔๕๕] ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุโน โสเตน สทฺทํ สุตฺวา อุปฺปชฺชติ มนาปํ, อุปฺปชฺชติ อมนาปํ, อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ. โส เอวํ ปชานาติ ‘อุปฺปนฺนํ โข เม อิทํ มนาปํ, อุปฺปนฺนํ อมนาปํ, อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ, ตญฺจ โข สงฺขตํ โอฬาริกํ

---

[๑] ฉ.,เท. จ ปนานนฺท [๒] ฉ.,เท.,อิ. กถัปนานนฺท

ปฏิจฺจ สมุปฺปนฺนํ. เอตํ สนฺตํ, เอตํ ปณีตํ, ยทิทํ อุเปกฺขาติ. ตสฺส ตํ อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ; อุเปกฺขา สณฺฐาติ. เสยฺยถาปิ อานนฺท พลวา ปุริโส อปฺปกสิเรน[๑] อจฺฉริกํ ปหเรยฺย. เอวเมว โข อานนฺท ยสฺสกสฺสจิ เอวํ สีฆํ เอวํ ตุวฏฺฏํ เอวํ อปฺปกสิเรน อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ, อุเปกฺขา สณฺฐาติ. อยํ วุจฺจตานนฺท อริยสฺส วินเย อนุตฺตรา อินฺทฺริยภาวนา โสตวิญฺเญยฺเยสุ สทฺเทสุ.

[๔๕๖] ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุโน ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา อุปฺปชฺชติ มนาปํ, อุปฺปชฺชติ อมนาปํ, อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ. โส เอวํ ปชานาติ 'อุปฺปนฺนํ โข เม อิทํ มนาปํ, อุปฺปนฺนํ อมนาปํ, อุปฺปนฺนํ นนาปามนาปํ. ตญฺจ โข สงฺขตํ โอฬาริกํ ปฏิจฺจ สมุปฺปนฺนํ. เอตํ สนฺตํ, เอตํ ปณีตํ, ยทิทํ อุเปกฺขาติ. ตสฺส ตํ อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ; อุเปกฺขา สณฺฐาติ. เสยฺยถาปิ อานนฺท อีสกโปเณ[๒] ปทุมินิปตฺเต[๓] อุทกผุสิตานิ ปวตฺตนฺติ, น สณฺฐนฺติ. เอวเมว โข อานนฺท ยสฺสกสฺสจิ เอวํ สีฆํ เอวํ ตุวฏฺฏํ เอวํ อปฺปกสิเรน อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ, อุเปกฺขา สณฺฐาติ. อยํ วุจฺจตานนฺท อริยสฺส วินเย อนุตฺตรา อินฺทฺริยภาวนา ฆานวิญฺเญยฺเยสุ คนฺเธสุ.

[๔๕๗] ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุโน ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา อุปฺปชฺชติ มนาปํ, อุปฺปชฺชติ อมนาปํ, อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ.

---

[๑] ฉ.,เท. อปฺปกสิเรเนว
[๒] ฉ. อีสกโปเณ.
[๓] ฉ.,เท. ปทุมปลาเส

โส เอวํ ปชานาติ “อุปฺปนฺนํ โข เม อิทํ มนาปํ, อุปฺปนฺนํ อมนาปํ, อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ. ตญฺจ โข สงฺขตํ โอพาริกํ ปฏิจฺจ สมุปฺปนฺนํ. เอตํ สนฺตํ, เอตํ ปณีตํ, ยทิทํ อุเปกฺขาติ. ตสฺส ตํ อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ, อุเปกฺขา สณฺฐาติ. เสยฺยถาปิ อานนฺท พลวา ปุริโส ชิวฺหคฺเค เขฬปิณฺฑํ สํยูหิตฺวา อปฺปกสิเรน วมฺเมยฺย,[๑] เอวเมว โข อานนฺท ยสฺสกสฺสจิ เอวํ สีฆํ เอวํ ตุวฏฺฏ เอวํ อปฺปกสิเรน อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ, อุเปกฺขา สณฺฐาติ. อยํ วุจฺจตานนฺท อริยสฺส วินเย อนุตฺตรา อินฺทฺริยภาวนา ชิวฺหาวิญฺเญยฺเยสุ รเสสุ.

[๔๕๘] ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุโน กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา อุปฺปชฺชติ มนาปํ, อุปฺปชฺชติ อมนาปํ, อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ. โส เอวํ ปชานาติ “อุปฺปนฺนํ โข เม อิทํ มนาปํ, อุปฺปนฺนํ อมนาปํ, อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ. ตญฺจ โข สงฺขตํ โอพาริกํ ปฏิจฺจ สมุปฺปนฺนํ. เอตํ สนฺตํ, เอตํ ปณีตํ, ยทิทํ อุเปกฺขาติ. ตสฺส ตํ อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ, อุเปกฺขา สณฺฐาติ. เสยฺยถาปิ อานนฺท พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย. เอวเมว โข อานนฺท ยสฺสกสฺสจิ เอวํ สีฆํ เอวํ ตุวฏฺฏ เอวํ อปฺปกสิเรน อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ, อุเปกฺขา สณฺฐาติ. อยํ วุจฺจตานนฺท อริยสฺส วินเย อนุตฺตรา อินฺทฺริยภาวนา กายวิญฺเญยฺเยสุ โผฏฺฐพฺเพสุ.

[๔๕๙] ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุโน มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย อุปฺปชฺชติ มนาปํ, อุปฺปชฺชติ อมนาปํ, อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. วเมยฺย.

โส เอวํ ปชานาติ “อุปฺปนฺนํ โข เม อิทํ มนาปํ, อุปฺปนฺนํ อมนาปํ, อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ. ตญฺจ โข สงฺขตํ โอฬาริกํ ปฏิจฺจ สมุปฺปนฺนํ. เอตं สนฺตํ, เอตं ปณีตํ, ยทิทํ อุเปกฺขาติ. ตสฺส ตं อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ, อุเปกฺขา สณฺฐาติ. เสยฺยถาปิ อานนฺท พลวา ปุริโส ทิวสํ สนฺตตฺเต อโยกฏาเห[๑] เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ นิปาเตยฺย, ทนฺโธ อานนฺท อุทกผุสิตานํ นิปาโต, อถ โข ตํ ขิปฺปเมว ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คจฺเฉยฺย. เอวเมว โข อานนฺท ยสฺสกสฺสจิ เอวं สีฆํ เอวं ตุวฏๅ เอวं อปฺปกสิเรน อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ, อุเปกฺขา สณฺฐาติ. อยํ วุจฺจตานนฺท อริยสฺส วินเย อนุตฺตรา อินฺทฺริยภาวนา มโนวิญฺเญยฺเยสุ ธมฺเมสุ. เอวํ โข อานนฺท อริยสฺส วินเย อนุตฺตรา อินฺทฺริยภาวนา โหติ.

[๔๖๐] กถญฺจานนฺท เสโข โหติ ปาฏิปโท. อิธานนฺท ภิกฺขุโน จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา อุปฺปชฺชติ มนาปํ, อุปฺปชฺชติ อมนาปํ, อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ. โส เตน อุปฺปนฺเนน มนาเปน อุปฺปนฺเนน อมนาเปน อุปฺปนฺเนน มนาปามนาเปน อฏฺฏิยติ หรายติ ชิคุจฺฉติ. โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย อุปฺปชฺชติ มนาปํ, อุปฺปชฺชติ อมนาปํ, อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ. โส เตน อุปฺปนฺเนน มนาเปน อุปฺปนฺเนน อมนาเปน อุปฺปนฺเนน มนาปามนาเปน อฏฺฏิยติ หรายติ ชิคุจฺฉติ. เอวํ[๒] โข อานนฺท เสโข โหติ ปาฏิปโท.

---

[๑] อิ. อโยถาเล [๒] อิ. เอวเมว

[๔๖๑] กถญฺจานนฺท อริโย โหติ ภาวิตินฺทฺริโย. อิธานนฺท ภิกฺขุโน จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา อุปฺปชฺชติ มนาปํ, อุปฺปชฺชติ อมนาปํ, อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ. โส สเจ อากงฺขติ 'ปฏิกฺกูเล อปฺปฏิกฺกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ, อปฺปฏิกฺกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ. สเจ อากงฺขติ 'อปฺปฏิกฺกูเล ปฏิกฺกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ, ปฏิกฺกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ. สเจ อากงฺขติ 'ปฏิกฺกูเล จ อปฺปฏิกฺกูเล จ อปฺปฏิกฺกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ, อปฺปฏิกฺกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ. สเจ อากงฺขติ 'อปฺปฏิกฺกูเล จ ปฏิกฺกูเล จ ปฏิกฺกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ, ปฏิกฺกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ. สเจ อากงฺขติ 'ปฏิกฺกูลญฺจ อปฺปฏิกฺกูลญฺจ ตทุภยํ อภินิวชฺเชตฺวา อุเปกฺขโก วิหเรยฺยํ สโต สมฺปชาโนติ, อุเปกฺขโก ตตฺถ วิหรติ สโต สมฺปชาโน.

[๔๖๒] ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุโน โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย อุปฺปชฺชติ มนาปํ, อุปฺปชฺชติ อมนาปํ, อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ. โส สเจ อากงฺขติ 'ปฏิกฺกูเล อปฺปฏิกฺกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ, อปฺปฏิกฺกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ. สเจ อากงฺขติ 'อปฺปฏิกฺกูเล ปฏิกฺกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ ปฏิกฺกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ. สเจ อากงฺขติ 'ปฏิกฺกูเล จ อปฺปฏิกฺกูเล จ อปฺปฏิกฺกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ อปฺปฏิกฺกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ. สเจ อากงฺขติ 'อปฺปฏิกฺกูเล จ ปฏิกฺกูเล จ ปฏิกฺกูลสญฺญี วิหเรยฺยนฺติ. ปฏิกฺกูลสญฺญี ตตฺถ วิหรติ. สเจ อากงฺขติ 'ปฏิกฺกูลญฺจ อปฺปฏิกฺกูลญฺจ ตทุภยํ[๑] อภินิวชฺเชตฺวา อุเปกฺขโก วิหเรยฺยํ สโต สมฺปชาโนติ อุเปกฺขโก ตตฺถ วิหรติ สโต สมฺปชาโน. เอวํ โข อานนฺท อริโย โหติ ภาวิตินฺทฺริโย.

---

[๑] ฉ. ตทุภยมฺปิ

[๔๖๓] อิติ โข อานนฺท เทสิตา มยา อริยสฺส วินเย อนุตฺตรา อินฺทฺริยภาวนา, เทสิโต เสโข ปาฏิปโท, เทสิโต อริโย ภาวิตินฺทฺริโย. ยํ [๑] อานนฺท สตฺถารา กรณียํ สาวกานํ หิเตสินา อนุกมฺปเกน อนุกมฺปึ อุปาทาย, กตํ โว ตํ มยา, เอตานิ อานนฺท รุกฺขมูลานิ, เอตานิ สุญฺญาคารานิ, ฌายถานนฺท, มา ปมาทตฺถ, มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถ; อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ทสมํ อินฺทฺริยภาวนาสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

ปญฺจโม สพายตนวคฺโค นิฏฺฐิโต.

ตสฺสุทฺทานํ

อนาถปิณฺฑิโก ฉนฺโน ปุณฺโณ นนฺทกราหุโล[๒]
ฉฉกฺกํ สพายตนิกํ นครวินฺเทยฺย สุทฺธิโก[๓]
อินฺทฺริยภาวนา จาปิ วคฺโค โอตฺตรปญฺจโม.[๔]

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ยํ โข
[๒] ฉ.,เท. นนฺทกราหุลา
[๓] ฉ.,เท. สุทฺธิกา
[๔] ฉ.,เท. โอวาทปญฺจโม

อิทำ วคฺคานมุทฺทานำ

เทวทโหนุปโท จ สุญฺญโต จ วิภงฺคโก
สพายตโนติ วคฺคา อุปริปณฺณาสเก จิตาติ.

อุปริปณฺณาสกำ สมตฺตำ.

ตีหิ ปณฺณาสเกหิ ปฏิมณฺฑิโต สกโล.

มชฺฌิมนิกาโย สมตฺโต.

สุตฺตนฺตปิฏกเ มชฺฌิมนิกายสฺส
อุปริปณฺณาสกปาลิยา
ปทานุกฺกโม

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
[อ]		อกุสลปกฺขา	๑๔๒/๑๖๕
อกตกลฺยาณานำ	๒๔๘/๒๗๕	อกุสลา	๑/๒
อกตกิพฺพิสานำ	๒๔๕/๒๘๔	อเกฏฺฐิโน	๗๘/๗๘
อกตกุสลานำ	๒๔๘/๒๗๕	อโกวิโท	๘๗/๙๓
อกตปาปานำ	๒๔๕/๒๘๔	อกฺโกจฺฉิ	๒๓๗/๒๖๐
อกตภีรุตฺตาณานำ	๒๔๘/๒๗๕	อกฺโกถโน	๓๙/๓๙
อกตลุทฺทานำ	๒๔๕/๒๘๔	อกฺขธุตฺโต	๒๔๒/๒๘๒
อกถำกถี	๑๖/๑๙	อกฺขาตา	๑๔/๑๖
อกนิฏฺฐา	๑๗๑/๑๙๖	อกฺขายติ	๒๒/๒๖
อกนฺตำ	๒๔๘/๒๗๕	อกฺขาหตำ	๒๔๗/๒๘๗
อกมฺมาสานิ	๕๓/๕๒	อกฺขณฺฑานิ	๕๔/๕๒
อกรณำ	๔/๖	อขีณาสโว	๒๒๒/๒๓๘
อกรมฺหา	๑/๒	อคหงฺคารำ	๓/๔
อกสิรลาภี	๘๒/๘๕	อครุ	๒๘๑/๓๑๘
อกรมฺเหว	๑/๒	อคารโว	๔๔/๔๕
อกาลวาที	๑๑๒/๑๓๑	อคารำ	๑๓/๑๖
อกาสิ	๓๗๙/๔๒๙	อคุตฺตทวารา	๗๘/๗๘
อกิจฺฉลาภี	๘๒/๘๕	อคฺคมกฺขายติ	๗๘/๗๘
อกิริยวาทา	๑๔๓/๑๖๖	อคฺคผลเก	๑๕๗/๑๘๖
อกิลนฺตกายา	๒๐๓/๒๑๙	อคฺคำ	๓๘๒/๔๒๒
อกุปฺปมาโน	๓๖๘/๓๙๔	อคฺคิ	๑๒๔/๑๔๖

ปทานุกฺกโม	ปฏฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปฏฺเพ/องฺเก
อคฺคิตฺถิโก	๒๒๖/๒๔๕	อชา	๒๕๑/๒๗๘
อคฺคิปริเยสนํ	๒๒๖/๒๔๕	อชายมาโน	๓๖๙/๓๙๔
อฆา	๒๐๑/๒๑๘	อชินิ	๒๓๗/๒๖๐
องฺคมงฺคานุสาริโน	๓๕๒/๓๘๗	อชิยฺยมาโน	๓๖๙/๓๙๔
องฺคารกาสุยา	๓๘๔/๔๑๓	อเชสิ	๑๓๕/๑๕๖
องฺคารปพฺพตํ	๒๕๐/๒๗๗	อเชฬกปฏิคฺคหณา	๑๔/๑๗
องฺคุฏฺฐจุ	๖๕/๖๕	อชฺฌคมุ	๑๓๕/๑๕๗
อจปลา	๗๘/๗๘	อชฺฌคมูปนีโต	๑๓๕/๑๕๗
อจริมํ	๑๒๙/๑๕๐	อชฺฌตฺตพหิทฺธา	๑๘๘/๒๐๘
อจรึ	๔๓๘/๔๗๒	อชฺฌตฺตํ	๑๕/๑๘
อจิตฺตึ กตฺวา	๙๒/๑๐๐	อชฺฌตฺติกพาหิรานิ	๑๒๖/๑๔๘
อจิรปกฺกนฺตํ	๕๘/๕๖	อชฺฌตฺติกา	๖๕/๖๔
อจิรปรินิพฺพุเต	๗๙/๘๐	อชฺฌภาสิ	๓๘๗/๔๑๗
อจิรูปสมฺปนฺโน	๒๑๒/๒๒๗	อชฺฌาจิณฺณํ	๕๐/๔๙
อจุทิโต	๕๑/๔๙	อชฺฌาชีเว	๔๓/๔๕
อจฺจคมา	๓๗๐/๓๙๔	อชฺฌาวสตา	๑๓/๑๖
อจฺจนฺตนิฏฺฐจุ	๗๖/๗๖	อชฺฌุเปกฺเขยฺย	๓๖๐/๓๙๐
อจฺจโย	๓๗๐/๓๙๔	อชฺเฌสาม	๘๑/๘๓
อจฺจารทฺธวิริยํ	๒๔๑/๒๖๗	อชฺโฌคาเหตฺวา	๒๕๗/๒๘๖
อจฺจารทฺธวิริยาธิกรณํ	๒๔๑/๒๖๗	อชฺโฌลมฺพนฺติ	๒๔๘/๒๗๕
อจฺจิ	๒๖๘/๓๐๐	อชฺโฌหรติ	๓๕๓/๓๘๘
อจฺจินานตฺตํ	๒๓๒/๒๕๒	อญฺชลิกมฺมํ	๓๗๘/๔๐๕
อจฺฉริยธมฺมสมนฺนาคตา	๑๙๗/๒๑๖	อญฺชลิกรณีโย	๑๔๖/๑๖๘
อจฺฉาเทตฺวา	๑๓/๑๖	อญฺญตโร	๒๓๖/๒๕๙
อจฺฉิทฺทานิ	๕๔/๕๒	อญฺญติตฺถิยปริพฺพาชกา	๓๐๐/๓๔๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อณฺณติตฺถิยา	๔๓๕/๔๖๘	อตจฺโฉ	๓๓๘/๓๘๑
อณฺณถตฺตํ	๕๖/๕๕	อตนฺทิตํ	๒๗๒/๓๐๕
อณฺณทตฺถุ	๑๘๗/๒๐๘	อตปฺปา	๑๗๑/๑๙๖
อณฺณมณฺณํ	๔๑/๔๓	อตมฺมยตํ	๓๑๐/๓๕๘
อณฺณาณา	๖/๙	อตรมาโน	๒๕๙/๒๙๑
อณฺณาตาโร	๓๘๗/๔๑๗	อติกฺกนฺตมานุสเกน	๑๘/๒๐
อณฺณาสึ	๓๐๐/๓๔๒	อติกฺกนฺตา	๒๕๘/๒๘๘
อณฺโณ	๑๒๕/๑๔๗	อติขีณํ	๓๒๓/๓๗๓
อฏฺฏิยติ	๔๖๐/๔๘๓	อติจรติ	๒๕๘/๒๘๙
อฏฺฏิยมานา	๓๙๖/๔๒๙	อติธาวิตพฺพํ	๙๐/๙๖
อฏฺจกา	๗๔/๗๒	อติธาเวยฺย	๓๒๓/๓๗๓
อฏฺจงฺคมา	๓๑๒/๓๖๐	อตินิชฺฌายิตตฺตํ	๒๔๑/๒๖๙
อฏฺจงฺคสมนฺนาคโต	๑๔๑/๑๖๔	อตินิชฺฌายิตตฺตาธิกรณํ	๒๔๑/๒๖๙
อฏฺจงฺคิโก	๓๕/๓๗	อติปฺปโค	๗๙/๘๐
อฏฺจิสงฺขลิกํ	๑๕๔/๑๘๒	อติมานี	๒๙๕/๓๓๖
อฏฺจุ่สุ	๔๐๖/๔๓๘	อติลีนวิริยํ	๒๔๑/๒๖๘
อฏฺจุ่โส	๑๖๗/๑๙๔	อติลีนวิริยาธิกรณํ	๒๔๑/๒๖๘
อฏฺจานํ	๙๑/๙๘	อติสาโร	๓๓๑/๓๗๘
อฏฺจารสมโนปวิจาโร	๓๔๓/๓๘๔	อตีตํเส	๕/๗
อฏฺจาสิ	๑๙๙/๒๑๗	อตีตา	๙๕/๑๐๘
อฏฺจิ	๑๕๔/๑๘๐	อตฺตกามรูปา	๒๓๘/๒๖๒
อฏฺจิจุ่ฉิทา	๒๓๗/๒๖๐	อตฺตกิลมถานุโยคํ	๒๓๔/๓๗๔
อฏฺจิมิญฺชํ	๑๕๔/๑๘๐	อตฺตจตุตฺถ	๒๒๙/๒๑๙
อฑฺฒมาสํ	๙๓/๑๐๔	อตฺตทุติโย	๓๙๘/๔๓๑
อณุ่	๕๔/๕๓	อตฺตภาวปฏิลาโภ	๑๑๗/๑๓๖

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อตฺตมนตำ	๓๑๑/๓๕๙	อทุกฺขมสุขสฺสาทสญฺโญชนสัยุตฺตำ	
อตฺตมโน	๕๔/๕๓		๓๑๘/๓๖๗
อตฺตเหตุ	๑๑๒/๑๓๑	อทุกฺขมสุขำ	๑/๑
อตฺตา	๒๑/๒๔	อทุกฺขมสุขานุสาริ	๓๑๘/๓๖๗
อตฺตานุกฺกำเสติ	๑๐๕/๑๑๙	อทุกฺโข	๓๒๔/๓๗๔
อตฺถงฺคโม	๑๙๑/๒๑๒	อทุทส	๒๖๒/๒๙๔
อตฺถโต	๓๕/๓๗	อทุทสำ	๒๖๑/๒๙๔
อตฺถทฺโธ	๒๙๕/๓๓๖	อทุทสา	๗๙/๘๐
อตฺถวสำ	๑๙๑/๒๑๒	อทุทสาสุำ	๓๙๘/๔๓๒
อตฺถวาที	๑๔/๑๗	อทุธภาเวติ	๑๐/๑๒
อตฺถสญฺหิโต	๒๗๙/๓๑๔	อทุธานมคฺคปฏิปนฺโน	๒๔๑/๒๖๖
อตฺถำ	๖๓/๕๙	อธมฺมวาที	๑๑๒/๑๓๑
อตฺถิ	๔/๖	อธมฺโม	๔๗/๔๗
อตฺโถ	๑๒/๑๔	อธิกรณำ	๔๗/๔๗
อทนฺตมรณำ	๒๒๒/๒๓๘	อธิคจฺเฉยฺย	๒๔๑/๒๖๗
อทนฺโต	๒๒๒/๒๓๘	อธิคโต	๒๔๑/๒๖๕
อทยาปนฺโน	๑๑๑/๑๒๙	อธิจิณฺณำ	๔๑/๔๓
อทสฺสาวี	๘๗/๙๓	อธิฏฺจาติ	๑๖๑/๑๙๑
อทฬฺหทิฏฺจี	๓๙/๓๙	อธิฏฺจานาภินิเวสานุสยา	๙๙/๑๑๑
อทินฺนำ	๑๑๑/๑๒๙	อธิปาติโมกฺเข	๔๓/๔๕
อทินฺนาทานำ	๑๔/๑๖	อธิมตฺโต	๓๘๔/๔๑๓
อทินฺนาทายี	๙๑/๙๙	อธิมุจฺจติ	๖๖/๖๗
อทุกฺขมสุขเวทนียำ	๓๕๖/๓๘๙	อธิมุตฺติปทานิ	๒๑/๒๔
อทุกฺขมสุขสฺสาทคธิตำ	๓๑๘/๓๖๗	อธิโมกฺโข	๙๔/๑๐๔
อทุกฺขมสุขสฺสาทวินิพนฺธำ	๓๑๘/๓๖๗	อธิวจนำ	๖๕/๖๔

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อธิวาสิกชาติโก	๑๕๙/๑๘๘	อนปฺปเทสํ	๑๑๒/๑๓๑
อธิวาเสตุ	๒๒๙/๒๔๙	อนภาวงฺคเต	๖๒/๕๘
อธิวาเสสิ	๒๒๙/๒๔๙	อนภาวงฺคตา	๓๖๗/๓๙๓
อโธคมา	๓๕๒/๓๘๗	อนภิชฺฌาลุ	๑๑๓/๑๓๓
อโธภาคา	๓๕๓/๓๘๘	อนภินนฺทโต	๗๒/๗๐
อโธมุโข	๔๕๓/๔๗๙	อนภินิเวโส	๓๓๒/๓๗๙
อนคาริยํ	๑๓/๑๖	อนภิรทฺธิ	๔๐/๔๐
อนจฺฉริยํ	๒๒๘/๔๘๕	อนภิวทโต	๗๒/๗๐
อนชฺโฌสาย	๗๒/๗๐	อนภิสงฺขโรนฺโต	๓๖๒/๓๙๑
อนชฺโฌสิตา	๓๖๓๖/๓๙๒	อนภิสญฺเจตยนฺโต	๓๖๒/๓๙๑
อนติมานี	๒๙๕/๓๓๖	อนภิสมฺพุทโธ	๒๔๑/๒๖๕
อนติสาโร	๓๓๒/๓๗๙	อนริยสุขํ	๓๒๘/๓๗๗
อนตฺตกตานิ	๙๐/๙๕	อนริโย	๓๒๔/๓๗๔
อนตฺตมนตํ	๓๑๑/๓๙๕	อนวกาสตฺตํ	๙๑/๙๘
อนตฺตา	๙๐/๙๕	อนวกาโส	๙๑/๙๘
อนตฺถวาที	๑๑๒/๑๓๑	อนวกฺกนฺตา	๑๙๑/๒๑๒
อนตฺถสญฺหิตํ	๑๑๒/๑๓๑	อนวชฺชตา	๗๕/๗๔
อนธิฏฺฐานา	๓๐/๓๒	อนวชฺชสุขํ	๑๕/๑๘
อนธิมุจฺฉิโต	๑๐/๑๒	อนวชฺชํ	๑๐๒/๑๑๖
อนนุยุตฺตา	๗๘/๗๘	อนวสฺสโว	๑/๑
อนนุโยโค	๓๒๔/๓๗๔	อนวสฺสุโต	๓๑๑/๓๕๙
อนนฺตวา	๒๗/๓๐	อนสฺสาสิกํ	๙๙/๑๑๑
อนนฺตํ	๙๔/๑๐๗	อนาคตมทฺธานํ	๘๖/๙๒
อนปาโย	๙๔/๑๐๔	อนาคตํ	๒๗๒/๒๐๕
อนเปกฺขวนฺโต	๗๘/๗๘	อนาคมนทิฏฺฐิโก	๙๑/๑๐๐

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย	๓๗๙/๔๐๗	อนุปคมฺม	๓๒๓/๓๗๒
อนาทินวทสฺสาวิโน	๓๐๘/๓๕๖	อนุปฆาโต	๓๙/๓๙
อนาโภโค	๙๔/๑๐๖	อนุปทธมฺมวิปสฺสนำ	๙๓/๑๐๔
อนาลโย	๓๗๔/๔๐๑	อนุปทวคฺโค	๙๓/๑๐๔
อนาวตฺติธมฺโม	๓๗๐/๓๙๖	อนุปทโสธนโปริสธมฺโม	๑๗๕/๑๙๘
อนาสวำ	๘๒/๘๗	อนุปทฺทโว	๑๒๔/๑๔๖
อนาสำ	๒๒๓/๒๔๐	อนุปนาหี	๓๙/๓๙
อนาหาโร	๓๖๕/๓๙๒	อนุปริธาวนฺติ	๒๕/๒๙
อนิจฺจำ	๖๗/๖๗	อนุปวชฺโช	๓๙๔/๔๒๕
อนิจฺจานุปสฺสี	๑๔๘/๑๗๑	อนุปวาทกา	๑๘/๒๑
อนิฏฺโฐ	๑๓๑/๑๕๑	อนุปสคฺโค	๑๒๔/๑๔๖
อนิธานวตึ	๑๑๒/๑๓๑	อนุปหจฺจ	๔๐๔/๔๓๖
อนิมิตฺตำ	๑๘๒/๒๐๓	อนุปหารา	๓๖๕/๓๙๒
อนิสฺสามนโก	๒๙๓/๓๓๕	อนุปาทา	๗๓/๗๑
อนิสฺสิโต	๙๔/๑๐๔	อนุปาทาวิโมกฺโข	๓๓/๓๕
อนีฆา	๑๑๓/๑๓๓	อนุปาทิเสโส	๖๓/๕๙
อนุกมฺปโก	๓๔/๓๖	อนุปายาสพหุโล	๒๙๒/๓๓๔
อนุกมฺปึ	๓๔/๓๖	อนุปาโย	๙๔/๑๐๔
อนุคฺคาหกา	๓๗๑/๓๙๗	อนุปุพฺพกิริยา	๗๔/๗๒
อนุจงฺกมมาโน	๒๑๓/๒๒๘	อนุปุพฺพปฏิปทา	๗๔/๗๒
อนุชานามิ	๓๐๒/๓๔๗	อนุปุพฺพสิกฺขา	๗๔/๗๒
อนุตฺตโร	๑๓/๑๕	อนุปฺปตฺตสทตฺถา	๗๖/๗๕
อนุทฺธำเสยฺย	๖๓/๕๙	อนุปฺปตฺโต	๗๙/๘๒
อนุธมฺมจารี	๑๐๕/๑๑๙	อนุปฺปาทาตา	๑๔/๑๖
อนุธมฺมำ	๒๒๔/๒๔๓	อนุปฺปวตฺเตติ	๙๗/๑๐๙

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อนุปฺปเวจฺฉติ	๒๑๗/๒๓๓	อนุสาสิยมาโน	๗๗/๗๗
อนุปฺปเวจฺเฉยฺย	๑๕๕/๑๘๓	อนุเสติ	๔๒๕/๔๕๗
อนุปฺปาทธมฺมา	๓๖๗/๓๙๓	อนุโสตปฏิโสตํ	๒๖๙/๓๐๒
อนุพนฺธานิ	๑๙๑/๒๑๒	อนุสฺสรติ	๑๗/๒๐
อนุพนฺธิ	๑๙๑/๒๑๒	อนุสฺสโว	๕/๗
อนุพยญฺชนคฺคาหี	๗๕/๗๓	อนูปฆาโต	๓๒๔/๓๗๔
อนุพฺยญฺชนโส	๒๑๑/๒๒๕	อนูปายาโส	๓๒๔/๓๗๔
อนุพฺรูหเย	๒๗๒/๓๐๕	อเนลมูคา	๗๘/๗๘
อนุพฺรูเหยฺย	๓๔๘/๓๘๖	อโนตฺตปฺปี	๙๑/๙๘
อนุโภติ	๓๖๐/๓๙๐	อโนมนิกฺกโม	๑๓๕/๑๕๗
อนุโมทิตฺวา	๘๔/๘๙	อนฺตคุณํ	๑๕๔/๑๘๐
อนุยุญฺชิ	๖๓/๖๐	อนฺตรธายติ	๒๔๑/๒๖๕
อนุยุญฺเชยฺย	๖๓/๕๙	อนฺตรากถา	๗๙/๘๑
อนุยุตฺโต	๗๕/๗๔	อนฺตลิกฺขา	๒๐๖/๒๒๒
อนุโยโค	๓๒๗/๓๗๖	อนฺตวา	๒๗/๓๐
อนุรกฺเขยฺย	๓๔๘/๓๘๖	อนฺตํ	๑๕๔/๑๘๐
อนุวาทาธิกรณํ	๔๖/๔๗	อนฺติมเทหธารี	๑๓๕/๑๕๗
อนุวิจรมาโน	๒๑๓/๒๒๘	อนฺติมา	๑๓๕/๑๕๗
อนุวิจาเรติ	๕๘/๕๕	อนฺเตวาสี	๗๔/๗๒
อนุวิตกฺเกติ	๕๘/๕๕	อนฺเตวาสูปฏฺฐโว	๑๙๒/๒๑๓
อนุวิโลเกตฺวา	๙๑/๙๘	อนฺโตคธา	๑๕๖/๑๘๕
อนุสญฺญายมาโน	๗๙/๘๑	อนฺโตนิมฺมุคฺคโปสิตานิ	๑๕๕/๑๘๔
อนุสาส	๒๕๖/๒๘๖	อนฺโตปริโสโก	๓๗๓/๓๙๙
อนุสาสนี	๗๓/๗๑	อนฺโตโสโก	๓๗๓/๓๙๙
อนุสาสนฺติ	๑๔๔/๑๖๗	อนฺธการติมิสา	๒๐๑/๒๑๘

ปทานุกฺกโม	ปฏฺเฐ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปฏฺเฐ/องฺเก
อนฺธการา	๒๐๑/๒๑๘	อปริสุทฺธํ	๒๓๔/๒๕๖
อนฺธนฺธํ	๒๓๔/๒๕๖	อปริเสสา	๖๘/๖๘
อนฺธวนํ	๔๑๖/๔๔๖	อปริพาโห	๓๒๔/๓๗๔
อนฺโธ	๔๕๓/๔๗๙	อปสาทนํ	๓๒๓/๓๗๓
อนฺนกถา	๑๘๙/๒๑๐	อปสาเทติ	๓๒๖/๓๗๕
อนฺนํ	๒๙๔/๓๓๕	อปสฺสยิตา	๒๑๑/๒๒๖
อนฺวาคเมติ	๒๗๓/๓๐๕	อปาปุรณํ	๒๑๒/๒๒๗
อนฺวาสฺสเวยฺยุ	๑๕/๑๘	อปาปุรียติ	๒๖๘/๓๐๐
อนฺวาวฏฺฏนฺติ	๑๙๓/๒๑๓	อปุจฺฉิมฺหา	๘๔/๘๙
อนฺวาสฺสวิสฺสนฺติ	๑๘๙/๒๐๙	อเปกฺขวนฺโต	๗๘/๗๘
อปคตมํสโลหิตํ	๑๕๔/๑๘๒	อเปตฺเตยฺโย	๒๖๒/๒๙๔
อปชฺฌายติ	๘๔/๘๘	อปฺปจฺจโย	๔๐/๔๐
อปณิธานปจฺจยา	๒๘๓/๓๒๐	อปฺปฌาตา	๑๐๖/๑๒๐
อปณฺณกํ	๒๓๐/๒๕๐	อปฺปฏิพทฺโธ	๙๔/๑๐๗
อปนีโต	๖๓/๕๙	อปฺปฏิภโย	๑๒๔/๑๔๖
อปเนยฺย	๖๓/๕๙	อปฺปฏิภาโณ	๔๕๓/๔๗๙
อปยาเปตพฺพํ	๒๕๘/๒๘๙	อปฺปฏิวตฺติยํ	๓๗๑/๓๙๗
อปรนฺตกปฺปิกา	๒๑/๒๔	อปฺปฏิวิโนเทตฺวา	๔๒๕/๔๕๗
อปรนฺตานุทิฏฺฐิโน	๒๑/๒๔	อปฺปฏิวิภตฺตโภคี	๕๔/๕๒
อปรามฏฺฐานิ	๕๔/๕๒	อปฺปฏิสนฺธิกา	๖๐/๕๗
อปริตสฺสนา	๓๒๑/๓๖๙	อปฺปตฺตมานสา	๗๖/๗๕
อปริตสฺสํ	๓๖๒/๓๙๒	อปฺปติสฺโส	๔๔/๔๕
อปริตฺตํ	๖๖/๖๖	อปฺปตฺโต	๒๐๖/๒๒๑
อปฺปปริปกฺกเวทนียํ	๗/๙	อปฺปทุฏฺฐมนสงฺกปฺโป	๑๑๓/๑๓๓
อปริปุณฺณปตฺตจีวรํ	๓๗๐/๓๙๕	อปฺปปญฺญา	๒๘๙/๓๓๑

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อปฺปโภคตฺตํ	๒๙๗/๓๓๘	อพฺพาเหยฺย	๖๓/๕๙
อปฺปโภคสัวตฺตนิกา	๒๙๔/๓๓๕	อพฺภกฺขานํ	๒๙๘/๓๔๐
อปฺปโภคา	๒๘๙/๓๓๑	อพฺภญฺญาสิ	๑๐๔/๑๑๗
อปฺปมตฺตโก	๔๓/๔๕	อพฺภาจิกฺขามิ	๒๒๔/๒๔๒
อปฺปมาณสุภา	๑๗๐/๑๙๖	อพฺภุกีรติ	๒๕๖/๒๘๕
อปฺปมาณาภา	๑๖๙/๑๙๕	อพฺภุคฺคโต	๓๔๒/๓๘๔
อปฺปมาโณ	๒๐๑/๒๑๘	อพฺภูณฺหิ	๓/๕
อปฺปมฺมุฏฺฐา	๑๕๐/๑๗๓	อพฺภูณฺเหยฺย	๓/๔
อปฺปรชกฺขชาติกา	๓๘๗/๔๑๗	อพฺภูตธมฺมสมนฺนาคตา	๑๙๗/๒๑๖
อปฺปเวทนียํ	๗/๑๐	อพฺโภกาสคโต	๒๑๗/๒๓๓
อปฺปสนฺนจิตฺโต	๓๘๒/๔๐๙	อพฺโภกาโส	๑๓/๑๖
อปฺปสฺสุโต	๙๑/๙๘	อพฺยตฺตา	๓๐๐/๓๔๒
อปฺปหีโน	๑๙๐/๒๑๑	อพฺยาปชฺฌา	๑๑๓/๑๓๓
อปฺปาตงฺโก	๒๕๙/๒๙๐	อพฺยาปนฺนจิตฺโต	๑๖/๑๙
อปฺปาพาธตฺตํ	๒๙๗/๓๓๘	อพฺยาปาทวิตกฺโก	๑๘๙/๒๑๑
อปฺปาพาธสัวตฺตนิกา	๒๙๑/๓๓๓	อพฺยาปาทสงฺกปฺโป	๑๓๗/๑๖๑
อปฺปาพาโธ	๒๕๙/๒๙๐	อพฺยาเสกสุขํ	๑๕/๑๘
อปฺปายุโก	๒๙๐/๓๓๒	อพฺรหฺมจริยํ	๑๔/๑๖
อปฺปิจฺฉกถา	๑๘๙/๒๑๐	อภพฺพาภาสํ	๓๐๓/๓๕๑
อปฺเปสกฺขตฺตํ	๒๙๗/๓๓๘	อภพฺโพ	๕๙/๕๗
อปฺเปสกฺขสัวตฺตนิกา	๒๙๓/๓๓๔	อภิวิสฺส	๒๔๖/๒๗๓
อปฺเปสกฺโข	๒๙๓/๓๓๔	อภาวิตา	๑๕๖/๑๘๕
อปฺโปสฺสุกฺโก	๒๓๖/๒๕๙	อภาสิ	๒๗๖/๒๖๐
อพฺราหฺมญฺโญ	๒๖๒/๒๙๔	อภิกฺกนฺตวณฺณา	๒๗๙/๓๑๔
อพหุลีกตา	๑๕๖/๑๘๕	อภิกฺกม	๒๑๒/๒๑๗

ปทานุกฺกโม	ปฬเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปฬเพ/องฺเก
อภิกฺกมถ	๒๑๒/๒๒๗	อภิปฺปลมฺพนฺติ	๒๔๘/๒๗๕
อภิกฺกมนฺติ	๓๘๔/๔๑๒	อภิปฺปสนฺโน	๓๘๘/๔๑๙
อภิกฺกโม	๓๘๔/๔๑๒	อภิภุยฺย	๖๖/๖๖
อภิกฺกโมสานํ	๓๘๔/๔๑๒	อภิมตฺเถยฺย (อภิมนฺเถยฺย)	
อภิชปฺปา	๒๔๑/๒๖๘		๒๒๖/๒๔๕
อภิชปฺปาธิกรณํ	๒๔๑/๒๖๘	อภิรมนฺติ	๒๓๒/๒๕๓
อภิชานาติ	๒๑/๒๕	อภิรเมยฺยุ	๔๓๗/๔๗๐
อภิชฺฌา	๑๕/๑๘	อภิรูโป	๒๕๙/๒๙๐
อภิชฺฌาโทมนสฺสํ	๑๔๙/๑๗๑	อภิวฑฺฒนฺติ	๑๒/๑๔
อภิญฺญา	๑๓/๑๕	อภิวทติ	๓๓/๓๕
อภิธเมยฺย	๓๖๐/๓๙๐	อภิวาทนํ	๓๗๘/๔๕๐
อภิธมฺเม	๓๕/๓๗	อภิวาเทตพฺพํ	๒๙๕/๓๓๖
อภินนฺทติ	๗๑/๗๐	อภิวาเทติ	๒๙๕/๓๓๖
อภินนฺทาม	๓๙๘/๔๓๒	อภิวิชินาตุ	๒๕๖/๒๘๕
อภินนฺที	๒๙๘/๓๔๑	อภิสงฺขโต	๑๘๓/๒๐๔
อภินนฺทุ	๒๐/๒๓	อภิสงฺขโรติ	๓๖๒/๓๙๑
อภินินฺนาเมติ	๑๗/๒๐	อภิสชฺชติ	๒๙๒/๓๓๓
อภินิปฺผนฺโน	๑๒/๑๔	อภิสญฺเจตยติ	๓๖๒/๓๙๑
อภินิพฺพตฺตติ	๓๕๗/๓๘๙	อภิสนฺเนติ	๑๕๕/๑๘๓
อภินิมฺมทนาย	๒๑๗/๒๓๓	อภิสนฺเนยฺย	๑๕๕/๑๘๓
อภินิวิสนฺติ	๒๓๒/๒๕๓	อภิสนฺนานิ	๑๕๕/๑๘๔
อภินิวิสฺส	๓๐๑/๓๔๔	อภิสมฺปราโย	๓๗๐/๓๙๕
อภินิเวเสยฺย	๓๒๓/๓๗๓	อภิสมฺพุทฺโธ	๑๘๗/๒๐๗
อภินิเวโส	๓๓๑/๓๗๙	อภิสลฺเลขิกา	๑๘๙/๒๑๐
อภินีโต	๑๑๒/๑๓๐	อภูตวาที	๑๑๒/๑๓๑

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อมญฺญถ	๒๓๗/๒๖๐	อรหตำ	๒๑๒/๒๒๗
อมญฺญิสฺสำ	๓๗๐/๓๙๕	อรหตา	๘๐/๘๒
อมตทุนฺทุภิ	๑๓๒/๑๕๓	อรหติ	๑๙๑/๒๑๒
อมตฺเตยฺโย	๒๖๒/๒๙๔	อรหำ	๑๓/๑๕
อมนสิกริตฺวา	๑๗๖/๑๙๙	อรหา	๑๔๑/๑๖๔
อมนสิการาธิกรณำ	๒๔๑/๒๖๖	อริยมคฺคสมงฺคิโน	๑๓๖/๑๖๐
อมนสิกาโร	๒๔๑/๒๖๖	อริยมคฺคำ	๑๓๖/๑๖๐
อมนุสฺโส	๒๐๒/๒๑๙	อริยสจฺจำ	๓๖๖/๓๙๓
อมายาวิโน	๗๘/๗๘	อริยสาวโก	๗๐/๖๘
อมิยฺยมาโน	๓๖๗/๓๙๔	อริโย	๓๕/๓๗
อมุขรา	๗๘/๗๘	อรูปธาตุ	๑๒๕/๑๔๘
อมตฺตญฺญุโน	๗๘/๗๘	อรูปสญฺญาณำ	๒๒/๒๖
อมุสฺสา	๑๑/๑๓	อรูปสญฺญี	๓๑๒/๓๖๐
อมูพฺหวินโย	๔๖/๔๗	อโรโค	๓/๕๔
อโมสธมฺมำ	๓๖๖/๓๙๓	อลตฺถมฺหา	๒๓๕/๒๕๘
อยมนุธมฺโม	๙๘/๑๑๐	อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส	๒๔๑/๒๖๕
อยสา	๒๕๐/๒๗๘	อลฺลมตฺติกาปุญฺเช	๑๕๖/๑๘๕
อโยนิโส	๒๒๓/๒๔๐	อลฺลานิ	๒๕๑/๒๗๘
อโยปาการปริยนฺโต	๒๕๐/๒๗๘	อวธิ	๒๓๗/๒๖๐
อโยสงฺกุนา	๒๗๐/๓๐๒	อวสริ	๓๔๒/๓๘๓
อรญฺญคโต	๖๙/๖๘	อวสิสฺสติ	๓๕๔/๓๘๘
อรญฺญวนปตฺถานิ	๔๓๗/๔๗๐	อวิกิณฺณวาจา	๗๘/๗๘
อรณปฏิปทำ	๓๔๑/๓๘๒	อวิชฺชา	๖/๙
อรณวิภงฺคำ	๓๒๓/๓๗๓	อวิชฺชาคโต	๙๐/๙๕
อรติรติสโห	๑๕๙/๑๘๘	อวิชฺชาธาตุ	๑๒๕/๑๔๗

ปทานุกฺกโม	ปฏฺเฐ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปฏฺเฐ/องฺเก
อวิชฺชานุสโย	๔๒๕/๔๕๗	อเวรา	๑๑๓/๑๓๓
อวิชฺชาปจฺจยา	๑๒๖/๑๔๘	อโวจุ๎	๘๔/๙๐
อวิชฺชาวิสโทโส	๖๓/๕๙	อสกฺกจฺจ๎	๙๑/๑๐๐
อวิชฺชาสวา	๑๙/๒๑	อสกฺขิสฺสํ	๒๖๔/๒๙๖
อวิญฺเญยฺยํ	๓๓๐/๓๗๘	อสงฺกุปฺปึ	๒๗๒/๓๐๕
อวิตกฺกํ	๑๖/๙	อสงฺขตาธาตุ	๑๒๕/๑๔๘
อวินยวาที	๑๑๒/๑๓๑	อสงฺเขยฺยํ	๓๘๐/๔๐๘
อวินโย	๔๗/๔๗	อสญฺญี	๒๑/๒๔
อวินิปาตธมฺมา	๑๔๗/๑๖๙	อสทฺธมฺมสมนฺนาคโต	๙๑/๙๘
อวิปริณามธมฺมา	๔๐๒/๔๓๔	อสทฺโธ	๙๑/๙๘
อวิปลฺลตฺถา	๑๗๖/๒๐๐	อสปฺปายานิ	๖๓/๕๙
อวิภชิตฺวา	๒๘๐/๓๑๖	อสปฺปุริสกมฺมนฺโต	๙๑/๙๘
อวิสยฺหํ	๒๔๐/๒๖๔	อสปฺปุริสจินฺตี	๙๑/๙๘
อวิสวาทโก	๑๔/๑๖	อสปฺปุริสทานํ	๙๑/๙๘
อวิหึสาธาตุ	๑๒๕/๑๔๗	อสปฺปุริสทิฏฺฐี	๙๑/๙๘
อวิหึสาสงฺกปฺโป	๑๓๗/๑๖๑	อสปฺปุริสธมฺโม	๑๐๕/๑๑๙
อวิหึสาวิตกฺโก	๑๘๙/๒๑๑	อสปฺปุริสภตฺตี	๙๑/๑๐๐
อวิเหจกชาติโก	๒๙๑/๓๓๓	อสปฺปุริสมนฺตี	๙๑/๑๐๐
อวิเหสวา	๑๑๔/๑๓๔	อสปฺปุริสวาโจ	๙๑/๑๐๐
อวิเหสา	๓๙/๓๙	อสปฺปุริโส	๙๑/๙๘
อวีตโทสา	๔๓๕/๔๖๘	อสพลานิ	๕๔/๕๒
อวีตโมหา	๔๓๕/๔๖๘	อสมาธิสํวตฺตนิกา	๑๑๒/๑๓๑
อวีตราคา	๔๓๕/๔๖๘	อสมาหิตา	๗๘/๗๘
อวูปสนฺนจิตฺตา	๔๓๕/๔๖๘	อสมฺปชานา	๗๘/๗๘
อเวทนียํ	๗/๑๐	อสลฺลีนํ	๑๕๐/๑๗๔

ปทานุกฺกโม	ปพุเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพุเพ/องฺเก
อสํวุตา	๒๐๑/๒๑๘	อหาสิ	๒๓๗/๒๖๐
อสัสคฺคกถา	๑๘๙/๒๑๐	อหิริโก	๙๑/๙๘
อสัหิรัं	๒๗๒/๓๐๕	อหินินฺทฺริยํ	๒๐๔/๒๒๐
อสามญฺโญ	๒๖๒/๒๙๔	อหุวตฺถ	๗๓/๗๑
อสามายิกํ	๑๘๖/๒๐๗	อหุวมฺเหว	๒/๒
อสิปฺปหารานํ	๒๑๗/๒๓๔	อเหสุ	๑๑๓/๑๓๓
อสุจิวิสโทโส	๖๓/๖๐	อโหรตฺตมตนฺทิตํ	๒๗๒/๓๐๕
อสุญฺญตํ	๑๗๖/๑๙๙		
อสุภภาวนานุโยคํ	๑๔๗/๑๖๙	[อา]	
อเสสวิราคนิโรโธ	๓๗๔/๔๐๑		
อสฺสทมโก	๗๕/๗๓	อากงฺขติ	๒๔๐/๒๖๔
อสฺสทมฺมสารถิ	๑๕๘/๑๘๘	อาการปริวิตกฺโก	๕/๗
อสฺสทฺธา	๗๘/๗๘	อาการา	๔๓๗/๔๗๐
อสฺสยานํ	๒๕๘/๒๘๘	อากาสธาตุ	๑๐๐/๑๑๒
อสฺสรตนํ	๒๕๘/๒๘๗	อากาสธาตุเรเวสา	๓๕๓/๓๘๘
อสฺสสติ	๑๔๘/๑๗๐	อากาสานญฺจายตนนิสฺสิตํ	๓๘๖/๔๑๖
อสฺสาชานีโย	๒๕๘/๙๘๘	อากาสานญฺจายนสญฺญา	๙๔/๑๐๖
อสฺสาทานุปสฺสิโน	๔๒๙/๔๖๑	อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติยา	๑๐๘/๑๒๕
อสฺสาโท	๘๘/๙๐		
อสฺสาเสตฺวา	๒๑๖/๒๓๑	อากาสานญฺจายตนำ	๙๔/๑๐๖
อสฺสาโส	๓๕๒/๓๘๗	อากาสานญฺจายตนูปคา	๑๗๒/๑๙๖
อสฺมิมาโน	๑๙๑/๒๑๒	อากาโส	๙๔/๑๐๖
อสฺสุตวา	๘๗/๙๓	อากิญฺจญฺญายตนสญฺญา	๗๐/๖๙
อสฺโสสิ	๕๕/๕๔	อากิญฺจญฺญายนสปฺปายา	๖๘/๖๘
อหำการมมำการมานานุสยา	๘๙/๙๕	อากิญฺจญฺญายตนำ	๖๘/๖๘

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อาคติคติ	๓๙๓/๔๒๔	อาธานคาหี	๔๕/๔๖
อาคมนทิฏฺฐิโก	๙๒/๑๐๒	อานาปาโน	๑๗๕/๑๙๘
อาคเมตุ	๒๓๖/๒๔๙	อานาปานสฺสติ	๑๔๔/๑๖๗
อาคาริยภูโต	๑๐๒/๑๑๔	อาเนญฺชการณํ	๒๑๗/๒๓๔
อาฆาโต	๔๐/๔๐	อาเนญฺชสญฺญา	๖๘/๖๘
อาจริยูปทฺทโว	๑๙๒/๒๑๓	อาเนญฺชสปฺปายา	๖๖/๖๗
อาจริโย	๑๙๓/๒๑๓	อาปชฺชติ	๑๕/๑๘
อาจารโคจรสมฺปนฺโน	๗๕/๗๓	อาปชฺชาหิ	๗๓/๗๔
อาจิกฺขนฺติ	๑๖/๑๙	อาปชฺชิตฺถ	๓๕/๓๗
อาชญฺญรโถ	๑๔๘/๑๘๘	อาปชฺชิสฺสามิ	๕๑/๔๙
อาชานนฺติ	๒๓๔/๒๕๖	อาปชฺเชยฺย	๑๕๘/๑๘๗
อาชานามิ	๔๑/๔๓	อาปตฺตาธิกรณํ	๔๖/๔๗
อาชีโว	๔๓๑/๔๖๓	อาปตฺติ	๓๙/๓๙
อาตโป	๓๐/๓๒	อาปาเทตา	๓๗๑/๓๙๘
อาตปฺปี	๓๐๑/๓๔๔	อาปนฺโน	๕๑/๔๙
อาตาปิโน	๑๕๔/๑๗๙	อาโป	๓๕๐/๓๘๖
อาตาเปติ	๑๒/๑๔	อาโปธาตุ	๑๐๐/๑๑๒
อาตุริยติ	๓๓๐/๓๗๘	อาโปธาตุเรเวสา	๓๕๐/๓๘๗
อาทาตา	๑๑๑/๑๓๙	อาพาโธ	๒๐๔/๒๑๙
อาทิกลฺยาณํ	๑๓/๑๕	อามกธญฺญปฏิคฺคหณา	๑๔/๑๗
อาทิพฺรหฺมจริยโก	๒๗๙/๓๑๔	อามนฺเตสิ	๑/๑
อาทีนวานุปสฺสิโน	๔๓๐/๔๖๓	อามิสทายาโท	๙๗/๑๐๙
อาทีนโว	๘๘/๙๔	อามิสทานานิ	๓๘๒/๔๑๐
อาเทวนา	๓๗๓/๓๙๙	อายตนกุสโล	๑๒๔/๑๔๖
อาเทโว	๓๗๓/๓๙๙	อายตนํ	๒๔/๒๘

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อายาม	๔๒/๔๔	อาหุเนยฺโย	๑๔๖/๑๔๘
อายาโส	๓๗๓/๔๐๐	[อิ]	
อารญฺญโก	๑๐๗/๑๒๒	อิจฺฉนฺติ	๒๓๗/๒๖๐
อารติ	๑๓๘/๑๖๒	อิจฺฉสิ	๒๗๐/๒๗๖
อารทฺธวิริยา	๗๘/๗๘	อิจฺฉา	๓๗๓/๔๐๐
อารภติ	๓๗๕/๔๒	อิจฺฉามิ	๗๗/๗๖
อาราจารี	๑๔/๑๖	อิฏฺฐา	๕๗/๕๕
อาราเธนฺติ	๗๖/๗๖	อิติภวาภวกถา	๑๘๙/๒๑๐
อาโรเจสิ	๒๑๔/๒๒๙	อิตฺถิกา	๒๐๕/๒๒๐
อาโรปิโต	๔๑/๔๓	อิตฺถี	๑๔/๑๗
อาโรเปนฺติ	๒๕๐/๒๗๗	อิตฺถีกถา	๑๘๙/๒๑๐
อาโรเหยฺย	๒๑๖/๒๓๑	อิตฺถีกุมาริกาปฏิคฺคหณา	๑๔/๑๗
อาลิมฺเปยฺย	๖๓/๖๐	อิตฺถีรตนํ	๒๕๘/๒๘๘
อาโลกสญฺญี	๑๖/๑๙	อิทฺธิปาทา	๓๕/๓๗
อาวฏฺฏติ	๑๙๓/๒๑๓	อิทฺธิมา	๒๕๘/๒๘๗
อาวาโส	๔๘/๔๗	อิธโลกนิสฺสิตํ	๓๘๖/๔๑๖
อาวุโฏ	๒๑๖/๒๓๑	อินฺทฺริยภาวนา	๔๕๓/๔๗๙
อาสนํ	๗๙/๘๐	อินฺทฺริยสังวเรน	๑๕/๑๘
อาสวนิโรธคามินี	๑๙/๒๑	อิริยติ	๓๔๒/๓๘๓
อาสวสมุทโย	๑๙/๒๑	อิสี	๑๓๓/๑๕๔
อาสิญฺจนฺติ	๒๗๐/๓๐๓	อิสฺสติ	๒๙๓/๓๓๔
อาสีวิโส	๖๕/๖๔	อิสฺสามนโก	๒๙๓/๓๓๔
อาหเรยฺยาสิ	๗๕/๗๓	อิสฺสาสานํ	๗๔/๗๒
อาหเรสิ	๓๙๐/๔๒๒	อิสฺสุกี	๔๕/๔๖

ปทานุกฺกโม	ปฏฺเฐ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปฏฺเฐ/องฺเก
[อี]		อุทริยํ	๑๕๔/๑๘๐
อีสกโปเณ	๔๕๖/๔๘๑	อุทฺทิเสยฺย	๑๒๘/๑๕๐
[อุ]		อุทฺเทโส	๒๑/๒๔
อุกฺกํเสติ	๔๐/๔๒	อุทฺธงฺคมา	๓๕๒/๓๘๗
อุกฺกามุขํ	๓๖๐/๓๙๐	อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ	๑๖/๑๙
อุกฺกุชฺเชยฺย	๗๘/๗๘	อุปกฺกโม	๕/๗
อุกฺกุฏิกํ	๕๑/๔๙	อุปกฺกิเลโส	๒๔๒/๒๖๙
อุกฺโกฏนวณฺจนนิกติสวิโยคา	๑๔/๑๗	อุปคจฺฉึ	๑๐๐/๑๑๒
อุคฺคณฺหาหิ	๒๗๙/๓๑๔	อุปคจฺเฉยฺย	๑๒๗/๑๔๙
อุจฺจากุลา	๑๐๕/๑๑๙	อุปจฺเฉโท	๓๗๓/๓๙๙
อุจฺจากุลีนสํวตฺตนิกา	๒๙๕/๓๓๘	อุปฏฺเปติ	๕๘/๕๙
อุจฺจาสยนมหาสยนา	๑๔/๑๗	อุปฏฺหนฺติ	๙๔/๑๐๔
อุจฺฉิชฺชนฺตุ	๑๑๓/๑๓๓	อุปทุสฺสติ	๒๙๓/๓๓๔
อุฏฺเหฯ	๒๑๗/๒๓๔	อุปทฺทโว	๑๒๔/๑๔๖
อุฏฺฐานสญฺญี	๗๕/๗๔	อุปธิเวปกฺกา	๑๓๖/๑๕๙
อุฏฺฐายาสนา	๕๓/๕๑	อุปธี	๓๖๗/๓๙๓
อุตฺตราภิมุโข	๒๐๗/๒๒๒	อุปนาหี	๓๙/๓๙
อุตฺตริ	๙๔/๑๐๕	อุปนียวาจา	๒๓๕/๒๕๗
อุตฺตานึกโรติ	๕๑/๔๙	อุปเนติ	๒๙๗/๓๓๘
อุตฺตาสวา	๓๒๐/๓๖๙	อุปปชฺเชยฺย	๑๓๑/๑๕๒
อุตฺตาเสยฺยุ	๒๔๗/๒๗๔	อุปปริกฺขโต	๓๑๓/๓๖๒
อุทกผุสิตานิ	๔๕๖/๔๘๑	อุปปริกฺเขยฺย	๓๑๓/๓๖๒
อุทกมณิโก	๑๕๖/๑๘๖	อุปวาทกา	๑๘/๒๑
อุทกานุคฺคตานิ	๑๕๕/๑๘๔	อุปวิจรติ	๓๐๕/๓๕๓
อุทยพฺพยานุปสฺสิโน	๑๙๑/๒๑๒	อุปสงฺกมิตาโร	๑๘๗/๒๐๗

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อุปสงฺกมึสุ	๔๒/๔๔	อุปฺปชฺชติ	๑๓/๑๕
อุปสมาธิฏฺฐาโน	๓๔๗/๓๘๕	อุปฺปเตยฺยุ	๒๔๑/๒๖๖
อุปสโม	๓๖๘/๓๙๔	อุปฺปลคนฺโธ	๒๕๘/๒๘๙
อุปสมฺปาเทตา	๒๑๑/๒๒๖	อุปฺปาทาย	๓๗๕/๔๐๒
อุปสมฺปาเทนฺติ	๓๗๐/๓๙๕	อุปฺปาเทตา	๗๙/๘๑
อุปสมฺมติ	๒๓๗/๒๖๐	อุปฺปาโท	๔๒๒/๔๕๒
อุปสํหรติ	๑๕๔/๑๘๑	อุพฺพิลาธิกรณํ	๒๔๑/๒๖๖
อุปหญฺญติ	๓๓๐/๓๗๘	อุพฺภิโททโก	๑๕๕/๑๘๓
อุปาติวตฺโต	๒๒/๒๕	อุมฺมิเลยฺย	๔๕๔/๔๘๐
อุปาทานกฺขนฺธา	๙๙/๑๑๑	อุมฺมุชฺชิสฺสติ	๓๐๐/๓๔๒
อุปาทานเสฏฺฐํ	๗๑/๗๐	อุยฺโยเชสิ	๔๐๖/๔๓๘
อุปาทานํ	๘๖/๙๑	อุลฺลิตฺตาวลิตฺตานิ	๑๒๔/๑๔๖
อุปาทิยติ	๓๓/๓๕	อุสุกาโร	๑๒/๑๔
อุปายาโส	๓๗๓/๔๐๐	อุสฺสาทนํ	๓๒๓/๓๗๓
อุปาสกา	๑๘๗/๒๐๗	อุสฺสาเทติ	๓๒๖/๓๗๕
อุปาสิกาโย	๑๘๗/๒๐๗	อุสฺสุกฺโก	๒๑๔/๒๓๐
อุเปกฺขโก	๑๖/๑๙	อุฬารโภคกุลา	๑๐๕/๑๑๙
อุเปกฺขา	๓๙/๔๐	**[อู]**	
อุเปกฺขาธาตุ	๑๒๕/๑๔๗	อูโน	๔๐๖/๔๓๘
อุเปกฺขานุสารี	๓๑๘/๓๖๗	**[เอ]**	
อุเปกฺขาภาวนานุโยคมนุยุตฺตา	๑๔๗/๑๖๙	เอกคฺคจิตฺตา	๗๘/๗๘
อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโค	๑๕๐/๑๗๕	เอกตฺตสญฺญานํ	๒๒/๒๖
อุเปกฺขูปวิจารา	๓๐๕/๓๕๓	เอกตฺตสญฺญี	๒๗/๓๐
อุเปติ	๒๕๐/๒๗๖	เอกตฺตสิตา	๓๑๐/๓๕๘

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
เอกตฺตา	๓๑๐/๓๕๘	เอวมหานุภาวา	๒๐๑/๒๑๘
เอกตฺถา	๒๓๐/๒๕๐	เอววาทิโน	๑/๑
เอกนฺตกุสลายติกา	๑๙๑/๒๑๒	เอววิญฺญาโณ	๘๖/๙๒
เอกนฺตทุกฺขี	๒๗/๓๐	เอววิหารี	๑๙๗/๒๑๖
เอกนฺตปริปุณฺณํ	๑๓/๑๖	เอววโท	๘๖/๙๒
เอกนฺตปริสุทฺธํ	๑๓/๑๖	เอวสงฺขาโร	๘๖/๙๒
เอกนฺตสุขี	๒๗/๓๐	เอวสญฺโญ	๘๖/๙๒
เอกภตฺติโก	๑๔/๑๗	เอลมูคา	๗๘/๗๘
เอกาสนิโก	๑๐๗/๑๒๔	[โอ]	
เอโกทิ	๑๕๔/๑๗๙	โอโกฏิมโก	๒๕๒/๒๘๑
เอโกทิกโรติ	๑๘๘/๒๐๘	โอกฺกนฺติ	๓๗๓/๓๙๙
เอโกทิกาตพฺพํ	๑๘๗/๒๐๘	โอกฺกมติ	๒๐๑/๒๑๘
เอโกทิภาวํ	๑๖/๑๙	โอฆนิตฺถรณา	๗๓/๗๐
เอเณยฺยกํ	๒๔๗/๒๗๔	โอตฺตปฺปี	๙๒/๑๐๐
เอตาวปรโม	๓๘๗/๔๑๘	โอทหติ	๕๘/๕๖
เอตุ	๗๙/๘๐	โอทเหยฺย	๓/๔
เอวมาหาโร	๑๗/๒๐	โอธสฺตปโฏโท	๑๕๖/๑๘๘
เอวกลฺยาโณ	๓๔๒/๓๘๔	โอปกฺกมิกา	๕/๗
เอวโคตฺโต	๑๗/๒๐	โอปปาติกา	๙๑/๙๙
เอวชจฺจา	๑๙๗/๒๑๖	โอปิลาเปติ	๒๔๐/๒๖๔
เอวํ ตุวฏฺ	๔๕๔/๔๘๐	โอภาโส	๒๐๑/๒๑๘
เอวทิฏฺฐิโก	๙๑/๙๙	โอรโส	๙๗/๑๐๙
เอวธมฺโม	๑๕๔/๑๘๑	โอโรเปนฺติ	๒๕๐/๒๗๗
เอวปญฺญา	๑๙๗/๒๑๖	โอลมฺพนฺติ	๒๔๘/๒๗๕
เอวภาวี	๑๕๔/๑๘๑	โอวทิโต	๓๖๘/๓๙๕

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
โอวเทยฺยาสิ	๔๐๗/๔๓๘	กตกิพฺพิสานำ	๒๔๖/๒๗๕
โอวาทปฏิกโร	๒๑๗/๒๓๔	กตกุสลานำ	๒๕๕/๒๘๔
โอวาโท	๗๘/๗๘	กตปาปานำ	๒๔๘/๒๗๕
โอวุโฏ	๒๑๖/๒๓๒	กตฺตา	๑๘๗/๒๐๘
โอสรนฺติ	๑๔๕/๑๖๘	กถาสลฺลาโป	๒๑๔/๒๒๙
โอสิญฺจนฺติ	๒๕๔/๒๘๔	กนฺตา	๕๗/๕๕
โอหนนฺติ	๓๘๔/๔๑๒	กนฺทติ	๒๔๘/๒๗๕
โอหิตภารา	๗๖/๗๕	กปฺปาสปิจุโน	๒๕๘/๒๘๘
โอหิตโสโต	๒๘๘/๓๒๘	กปฺเปตา	๒๑๑/๒๒๖
โอพารำ	๑๔๔/๑๖๗	กปฺเปติ	๑๔๐/๑๖๔
โอพาริกำ	๒๒/๒๖	กมติ	๘๒/๘๕
[ก]		กมฺมการณา	๒๔๗/๒๔๗
กกฺกสา	๑๑๒/๑๓๑	กมฺมกฺขยา	๑/๑
กกฺขฬำ	๓๕๐/๓๘๖	กมฺมญฺญา	๓๖๐/๓๙๐
กงฺขา	๓๙๘/๔๓๒	กมฺมทายาทา	๒๘๙/๓๓๑
กจฺฉโป	๒๕๒/๒๘๑	กมฺมปฏิสฺสรณา	๒๘๙/๓๓๑
กฏคฺคโห	๒๖๐/๒๙๒	กมฺมผลำ	๓๘๒/๔๐๙
กฏิฏฺจกำ	๑๕๔/๑๘๒	กมฺมพนฺธู	๒๘๙/๓๓๘
กฏุกวิปากตโร	๑๙๕/๒๑๔	กมฺมโยนี	๒๘๙/๓๓๑
กฏุกา	๓/๔	กมฺมวิปากชำ	๒๕๘/๒๘๙
กจิเน	๒๑๑/๒๒๕	กมฺมสฺสกา	๒๘๙/๓๓๑
กณฺฑกา	๑๑๒/๑๓๑	กยวิกฺกยา	๑๔/๑๗
กณฺณนาสำ	๒๔๗/๒๗๔	กรณียำ	๑๙/๒๑
กณฺณสุขา	๑๔/๑๗	กรีสุ	๔๑/๔๓
กตกลฺยาณานำ	๒๕๕/๒๘๔	กริสฺสามิ	๒๓๔/๒๕๖

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
กรียนฺติ	๒๖๕/๒๙๗	กาเมสุมิจฺฉา	๒๕๖/๒๘๖
กรุณาภาวนานุโยคมนุยุตฺตา	๑๔๗/๑๖๙	กาเมสุมิจฺฉาจารา	๙๒/๑๐๑
กโรติ	๑๒/๑๕	กายทุจฺจริตสมงฺคี	๑๓๑/๑๕๒
กลหชาตา	๔๑/๔๓	กายทุฏฺฐุลฺลํ	๒๓๔/๒๕๖
กลิคฺคโห	๒๕๒/๒๘๒	กายธาตุ	๑๒๕/๑๔๗
กลฺยาณทิฏฺฐธมฺมูปกฺกโม	๒๐/๒๒	กายวิญฺญาณธาตุ	๑๒๕/๑๔๗
กลฺยาณธมฺโม	๓๘๑/๔๐๘	กายวิญฺญาณํ	๓๐๕/๓๕๓
กลฺยาณสงฺคีติโก	๒๐/๒๒	กายวิญฺเญยฺยา	๕๗/๕๕
กลฺยาณํ	๒๔๘/๒๗๕	กายสมาจารา	๑๐๙/๑๒๘
กลฺยาณาภิชาติโก	๒๐/๒๒	กายสมาจารูปหา	๑๐๙/๑๒๘
กหาปณิกา	๒๔๗/๒๗๔	กายสมฺผสฺสชา	๓๗๓/๓๙๙
กากเปยฺโย	๑๕๗/๑๘๗	กายสมฺผสฺโส	๒๕๘/๒๘๘
กากสีโส	๒๕๘/๒๘๗	กายานุปสฺสี	๑๔๙/๑๔๑
กาโณ	๒๕๒/๒๘๑	กายายตนา	๓๐๕/๓๕๒
กามคุณา	๕๗/๕๕	กาเรนฺติ	๘๑/๘๓
กามธาตุ	๑๒๕/๑๔๗	กาลญฺญู	๓๒๙/๓๗๘
กามปฏิสนฺธิสุขิโน	๓๒๔/๓๗๓	กาลวาที	๑๔/๑๗
กามราคา	๘๔/๘๘	กาสายานิ	๑๓/๑๖
กามวิตกฺกา	๒๑๐/๒๒๕	กาสาวกณฺฐา	๓๘๐/๔๐๘
กามสงฺกปฺโป	๑๓๗/๑๖๐	กิจฺจมาตปฺปา	๒๗๒/๓๐๕
กามสญฺญา	๖๖/๖๖	กิตฺติสทฺโท	๓๔๒/๓๘๔
กามสุขา	๓๒๘/๓๗๗	กิมกฺขายี	๒๒๓/๒๔๐
กามาสวา	๑๙/๒๑	กิลมติ	๒๔๘/๒๗๕
กามูปสญฺหิตา	๕๗/๕๕	กิลมโถ	๒๑๓/๒๒๘
		กิเลสา	๔๐๔/๔๓๗

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
กิโลมกํ	๑๕๔/๑๘๐
กึการปฏิสฺสาวินี	๒๕๘/๒๘๙
กีฏา	๒๕๑/๒๗๙
กุกฺกุฏสูกรปฏิคฺคหณา	๑๔/๑๗
กุกฺกุฏา	๒๕๑/๒๗๙
กุกฺกุลนิรโย	๒๖๙/๓๐๑
กุจฺฉิสยา	๓๕๒/๓๘๗
กุฏิกายํ	๒๑๓/๒๒๘
กุจารีหิ	๒๕๐/๒๗๗
กุณี	๒๕๒/๒๘๑
กุปฺปติ	๒๙๒/๓๓๓
กุมฺภกาโร	๑๙๖/๒๑๕
กุมฺภฏฺฐานกถา	๑๘๙/๒๑๐
กุสลกิริยา	๒๕๒/๒๑๘
กุสลา	๑๒/๑๔
กุหนา	๑๔๐/๑๖๓
กูฏาคารานิ	๑๒๔/๑๔๖
เกฏุภิโน	๗๘/๗๘
เกวลกปฺปึ	๒๗๙/๓๑๔
เกวลปริปุณฺณํ	๑๓/๑๖
เกสมตฺถกา	๑๕๔/๑๘๐
เกสา	๑๕๔/๑๘๐
โกฏิสตสหสฺสคุณา	๓๗๙/๔๐๗
โกธโน	๓๙/๓๙
โกมุทิยา	๑๔๖/๑๖๘
โกวิโท	๘๗/๙๓
[ข]	
ขณฺโช	๒๕๒/๒๘๑
ขตฺติยมหาสาลกุลํ	๒๖๐/๒๙๒
ขตฺติโย	๒๑๗/๒๓๒
ขมนียํ	๒๓๘/๒๖๑
ขเมยฺย	๗๗/๗๖
ขโม	๑๕๙/๑๘๘
ขรา	๒๕๐/๒๗๗
ขลิตสิรํ	๒๖๓/๒๙๕
ขาณุกณฺฏกฐานํ	๑๗๗/๒๐๐
ขาทนฺติ	๒๕๑/๒๗๘
ขาโรทกา	๒๖๙/๓๐๒
ขีณวาโท	๓๓๙/๓๘๑
ขีณา	๑๙/๒๑
ขีรคเวสี	๒๒๕/๒๔๔
ขีรตฺถิโก	๒๒๕/๒๔๔
ขีรปริเยสนํ	๒๒๕/๒๔๔
ขีโรทกีภูตา	๒๓๙/๒๖๓
เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา	๑๔/๑๗
เขโฬ	๑๕๔/๑๘๐
[ค]	
คจฺฉติ	๗๗/๗๖
คณกโมคฺคลฺลาโน	๗๔/๗๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
คณมนุสาสิตุมรหติ	๓๐๔/๓๕๒	คหปติปุตฺโต	๑๓/๑๖
คณรโต	๑๘๖/๒๐๖	คหปติมหาสาลกุลํ	๒๖๐/๒๙๒
คณสมฺมุทิโต	๑๘๖/๒๐๖	คหปติรตนํ	๒๕๘/๒๘๙
คณาเปม	๗๔/๗๒	คเหตา	๒๑๑/๒๒๕
คณาราโม	๑๘๖/๒๐๖	คาถา	๒๓๖/๒๖๐
คณฺหุปฺปาทา	๒๕๑/๒๗๙	คามกถา	๑๘๙/๒๑๐
คณฺโห	๒๓/๒๗๖	คามกฺเขตฺตํ	๘๑/๘๓
คณฺหาหิ	๔๑๖/๔๔๖	[จ]	
คติ	๙๑/๑๐๐	จกฺกรตนํ	๒๕๖/๒๘๕
คตฺตานิ	๒๕๘/๒๘๘	จกฺกวตฺติ	๑๒๙/๑๕๐
คทฺทลพนฺโธ	๒๕/๒๙	จกฺขุวายตนํ	๓๐๕/๓๕๒
คทฺรภา	๒๕๑/๒๗๘	จกฺขุกรณี	๓๒๓/๓๗๓
คนฺธกถา	๑๘๙/๒๑๐	จกฺขุธาตุ	๑๒๕/๑๔๗
คนฺธธาตุ	๑๒๕/๑๔๘	จกฺขุนิสฺสิตํ	๓๘๕/๔๑๓
คนฺธสมฺปนฺโน	๖๔/๖๔	จกฺขุนฺทฺริยํ	๑๕/๑๘
คนฺธายตนํ	๓๐๕/๓๕๒	จกฺขุมนฺโต	๗๘/๗๘
คเมนฺติ	๒๕๐/๒๗๗	จกฺขุวิญฺญาณธาตุ	๑๒๕/๑๔๗
คมฺโม	๓๒๔/๓๗๓	จกฺขุวิญฺญาณนิสฺสิตํ	๓๘๕/๔๑๔
ครหติ	๑๔๓/๑๖๖	จกฺขุวิญฺญาณํ	๓๐๕/๓๕๒
ครุกรณา	๕๔/๕๑	จกฺขุวิญฺเญยฺยํ	๑๑๙/๑๓๙
ครุกเรยฺยุ	๘๓/๘๗	จกฺขุสมฺผสฺสชํ	๓๘๕/๔๑๕
ครุกาตพฺพํ	๘๓/๘๗	จกฺขุสมฺผสฺสชเวทนานิสฺสิตํ	๓๘๕/๔๑๕
ควาสฺสธนหาริโย	๒๓๗/๒๖๐	จกฺขุสมฺผสฺสนิสฺสิตํ	๓๘๕/๔๑๕
คหปติ	๑๓/๑๖	จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา	๔๑๗/๔๔๗
คหปติจีวรํ	๒๑๑/๒๒๕		

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
จกฺขุสมฺผสฺโส	๓๐๕/๓๕๓	จิตฺตสงฺขารปฏิสังเวที	๑๔๘/๑๗๐
จงฺกมติ	๑๘๙/๒๐๙	จิตฺตานุปสฺสี	๑๔๙/๑๗๒
จณฺฑา	๓๙๖/๔๒๗	จิตฺเตกคฺคตา	๙๔/๑๐๔
จณฺฑาลกุลํ	๒๕๒/๒๘๑	จิรนิวาสิโน	๑๓๓/๑๕๔
จตุกฺกณฺโณ	๒๕๐/๒๗๘	จิรวิปฺปวุตฺโถ	๕๘/๕๖
จตุปริวฏฺโฏ	๑๓๒/๑๕๓	จีวรกาลสมโย	๑๘๖/๒๐๖
จตุรงฺคินึ	๒๕๘/๒๘๔	จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลาน-	
จตุราธิฏฺฐาโน	๓๔๓/๓๘๘	ปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ	๑๐๖/๑๒๐
จนฺทนคนฺโธ	๒๕๘/๒๘๐	จุณฺณกชาตานิ	๑๕๔/๑๘๒
จนฺทนิกาย	๒๕๑/๒๘๐	จุตูปปาโต	๓๙๓/๔๒๔
จนฺทิมสุริยา	๒๐๑/๒๑๘	จุทิโต	๕๑/๔๙
จปลา	๗๘/๗๘	เจตนา	๙๔/๑๐๔
จร	๔๑/๔๓	เจตสิกา	๔๒๙/๔๖๑
จริตพฺพา	๒๕๖/๒๘๖	เจเตติ	๙๑/๙๙
จรติ	๒๒๓/๒๔๐	เจโตทุกฺขํ	๔๒๙/๔๖๑
จเรยฺย	๒๓๗/๒๖๑	เจโตวิจารณสปฺปายา	๑๘๙ / ๒๑๐
จวิ	๒๔๑/๒๖๕	โจเทนฺติ	๔๙/๔๘
จาคาธิฏฺฐาโน	๓๔๗/๓๘๕	โจเปติ	๒๑๗/๒๓๔
จาโค	๓๖๗/๓๙๓	โจรกถา	๑๘๙/๒๑๐
จาตุมฺมหาปเถ	๑๕๔/๑๘๑	[ฉ]	
จาตุมฺมหาราชิกา	๑๖๓/๑๙๒	ฉกฺกา	๗๔/๗๒
จาริกญฺจรมาโน	๒๘๗/๒๓๖	ฉฑฺเฑติ	๒๔๐/๒๖๔
จาริตฺตํ	๖๓/๖๐	ฉฑฺเฑยฺย	๖๑/๕๘
จิตฺตปฏิสังเวที	๑๔๘/๑๗๑	ฉธาตุโร	๓๔๓/๓๘๔
จิตฺตภาวนา	๒๓๓/๒๕๔	ฉธาตุวิภงฺคํ	๓๖๙/๓๙๔

ปทานุกฺกโม	ปฬฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปฬฺเพ/องฺเก
ฉนฺทราคปฺปหานำ	๘๘/๙๔	ชวนปญฺโญ	๙๓/๑๐๔
ฉนฺทราควินโย	๘๘/๙๔	ชหติ	๓๐/๓๒
ฉนฺทราโค	๑๑/๑๓	ชาคริยำ	๗๕/๗๔
ฉนฺโท	๙๔/๑๐๔	ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา	๑๔/๑๗
ฉนฺโน	๓๘๙/๔๒๐	ชาตรูปำ	๓๖๐/๔๐๒
ฉผสฺสายตโน	๓๔๓/๓๘๔	ชาติ	๑๙/๒๑
ฉมฺภิตตฺตำ	๒๔๑/๒๖๖	ชาติชรามรณทุกฺขสมุทยสมฺภโว	
ฉมฺภิตตฺตาธิกรณำ	๒๔๑/๒๖๖		๓๑๓/๓๖๒
ฉวิวณฺโณ	๔๓๘/๔๗๒	ชาติชรามรณียา	๑๙๓/๒๑๓
ฉินฺทนฺติ	๒๔๗/๒๗๔	ชาติธมฺโม	๒๖๒/๒๙๔
ฉินฺทิตา	๒๑๑/๒๒๕	ชาติปจฺจยา	๑๒๖/๑๔๙
ฉินฺเทยฺยุำ	๒๔๗/๒๗๔	ชาติมรณสงฺขเย	๒๗๑/๓๐๔
ฉินฺนปปญฺเจ	๑๙๗/๒๑๖	ชาติมรณสมฺภเว	๒๗๑/๓๐๔
ฉินฺนวฏฺฏเม	๑๙๗/๒๑๖	ชาติมา	๑๖๘/๑๙๔
เฉทนวธพนฺธนวิปราโมส-		ชาโต	๑๓/๑๖
อาโลปสหสาการา	๑๔/๑๗	ชานปทา	๑๔๕/๑๖๘
[ช]		ชานาติ	๑๒๕/๑๔๘
ชญฺญา	๖๕/๖๔	ชายติ	๒๕๒/๒๘๑
ชนปทกถา	๑๘๙/๒๑๐	ชาเยถ	๓๖๙/๓๙๔
ชเนตา	๓๗๑/๓๙๘	ชิคุจฺฉติ	๔๖๐/๔๘๓
ชเนติ	๔๔/๔๖	ชิยฺยิสฺสติ	๓๖๙/๓๙๔
ชเนตฺติยา	๓๗๗/๔๐๕	ชิวฺหาธาตุ	๑๒๕/๑๔๗
ชนฺตาฆเร	๒๑๑/๒๒๖	ชิวฺหานิสฺสิตำ	๓๘๕/๔๑๔
ชราธมฺโม	๒๖๓/๒๙๕	ชิวฺหายตนำ	๓๐๕/๓๕๒
ชรามรณำ	๑๒๖/๑๔๙	ชิวฺหาวิญฺญาณธาตุ	๑๒๕/๑๔๗

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ชิวฺหาวิญฺเญยฺ	๑๑๙/๑๔๐	ญาตพฺพํ	๒๑๔/๒๒๙
ชิวฺหาสมฺผสฺสชฺ	๓๘๕/๔๑๕	ญาตํ	๒๗๐/๓๐๓
ชิวฺหาสมฺผสฺโส	๓๐๕/๓๕๓	ญาติปริวฏฺฏึ	๑๓/๑๖
ชียติ	๓๗๐/๓๙๔	ญาติมชฺฌคฺคโต	๑๑๒/๑๓๐
ชีริยติ	๓๕๑/๓๘๗	ญาติรกฺขิตา	๑๑๑/๑๒๙
ชีวิกตฺถา	๗๘/๗๘	ญาติสาโลหิตา	๓/๔
ชีวิตปจฺจยา	๑๘๒/๒๐๓	ญาเปตพฺโพ	๕๓/๕๑
ชีวติ	๒๕๙/๒๗๖	[ฐ]	
ชีวิตปริยนฺติกํ	๓๖๔/๓๙๒	ฐปิโต	๘๐/๘๒
ชีวิตปริยาทานา	๓๖๔/๓๙๒	ฐเปตพฺพํ	๑๘๗/๒๐๘
ชีวิสฺสติ	๒๑๗/๒๓๔	ฐสฺสติ	๑๙๖/๒๑๕
เชฏฺฐาปจายี	๒๖๒/๒๙๔	ฐานํ	๑๓๑/๑๕๒
เชฏฺโฐหมสฺมิ	๒๐๗/๒๒๒	ฐานาฐานกุสโล	๑๒๔/๑๔๗
โชติมา	๑๖๗/๑๙๔	ฐิโต	๒๑๔/๒๓๑
[ฌ]		[ฑ]	
ฌานกถํ	๘๓/๘๘	ฑยฺหติ	๒๖๘/๓๐๐
ฌานสีเลหิ	๘๓/๘๘	ฑหติ	๑๒๔/๑๔๖
ฌานํ	๑๖/๑๙	ฑหสมกสวาตาตปสิรึสปสมฺผสฺสานํ	๒๒๑/๒๓๘
ฌายติ	๘๔/๘๘	ฑาโห	๓๘๔/๔๑๓
[ฌ]		เฑติ	๑๔/๑๗
ฌสฺสติ	๒๑๔/๒๓๐	[ต]	
ญาณกรณี	๓๒๓/๓๗๓	ตจฺฉนฺติ	๒๔๙/๒๗๗
ญาณทสฺสนํ	๔/๖	ตจฺโฉ	๓๓๘/๓๘๑
ญาณภาคมตฺตํ	๒๘/๓๑	ตณฺหุลา	๑๕๔/๑๘๐
ญาณํ	๑๙/๒๑		

ปทานุกฺกโม	ปฏฺเฐ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปฏฺเฐ/องฺเก
ตณฺหา	๖๓/๕๙	ติพฺพคารวา	๗๘/๗๘
ตณฺหากายา	๔๒๐/๔๕๐	ติพฺพจฺฉนฺโท	๑๑/๑๓
ตณฺหาปจฺจยา	๑๒๖/๑๔๘	ติพฺพาเปกฺโข	๑๑/๑๓
ตตฺรตตฺราภินนฺทินี	๓๗๔/๔๐๐	ติรจฺฉานคตา	๒๕๑/๒๗๘
ตถาคตสาวโก	๑๐๒/๑๑๔	ติรจฺฉานโยนิ	๙๑/๑๐๐
ตถาคโต	๑๓/๑๕	ตุณฺหี	๒๖๗/๒๙๙
ตทวสริ	๓๔๒/๓๘๓	ตุลากูฏกำสกูฏมานกูฏา	๑๔/๑๗
ตทุปาติวตฺโต	๒๒/๒๖	ตุสิตา	๑๖๔/๑๙๒
ตทุปาทานำ	๗๑/๗๐	ตูลปิจุโน	๒๕๘/๒๘๘
ตนุตฺตา	๑๔๗/๑๖๙	เตชนำ	๑๒/๑๔
ตปติ	๑๖๗/๑๖๗	เตโชคตำ	๓๕๑/๓๘๗
ตพฺพหุลวิหาริโน	๖๖/๖๖	เตโชธาตุ	๑๐๐/๑๑๒
ตพฺพหุลีการา	๙๔/๑๐๕	เตลคเวสี	๒๒๕/๒๔๓
ตสฺสปาปิยสิกา	๔๖/๔๗	เตลตฺถิโก	๒๒๕/๒๔๓
ตาวตึสา	๑๖๔/๑๙๒	เตลปริเยสนำ	๒๒๕/๒๔๓
ตาเพยฺยุ	๒๔๗/๒๗๔	เตลปฺปทีปานิ	๒๓๒/๒๕๒
ติกฺขปญฺโญ	๙๓/๑๐๔	เตลำ	๒๓๔/๒๕๖
ติฏฺฐติ	๗๑/๗๐	โตมรยฏฺฐี	๒๑๗/๒๓๔
ติณภกฺขา	๒๕๑/๒๗๘	โตมรหตฺโถ	๒๑๗/๒๓๔
ติณวตฺถารโก	๔๖/๔๗	[ถ]	
ติณสนฺถารกำ	๓๔๒/๓๘๓	ถญฺญำ	๓๗๗/๔๐๕
ติณาคารา	๑๒๔/๑๔๖	ถทฺโธ	๒๙๕/๓๓๖
ติณฺณวิจิกิจฺโฉ	๑๖/๑๙	ถปติ	๒๒๗/๒๔๙
ติตฺถิยสาวกา	๑๘๗/๒๐๗	ถามสา	๓๐๑/๓๔๔
ติปฺปา, ติพฺพา	๓/๔	ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิเตน	๘๔/๘๘

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ถีนมิทฺธปเรเตน	๘๔/๘๘	ทฺวิธาวิปากา	๕/๗
ถีนมิทฺธํ	๑๖/๑๙	ทสสหสฺสพฺรหมฺโน	๑๖๗/๑๙๔
ถีนมิทฺธาธิกรณํ	๒๔๑/๒๖๖	ทสลสหสฺสี	๑๖๗/๑๙๔
ถุลฺลวชฺชํ	๕๓/๕๑	ทสสหสฺสีโลกธาตุ	๑๖๗/๑๙๔
ถูลํ	๕๔/๕๓	ทสหงฺคสมนฺนาคโต	๑๔๑/๑๖๔
เถยฺยสงฺขาตํ	๑๑๑/๑๒๙	ทสานิสํสา	๑๕๙/๑๘๘
เถโร	๒๒๒/๒๓๘	ทสฺสนีโย	๒๕๙/๒๙๐
[ท]		ทสฺสาวี	๘๗/๙๓
ทกฺขติ	๒๑๔/๒๓๐	ทหโร	๒๒๒/๒๓๘
ทกฺขิเณยฺโย	๑๔๖/๑๖๘	ทาตพฺโพ	๔๖/๔๗
ทกฺขิโณ	๒๕๒/๒๘๑	ทาตา	๒๑๑/๒๒๖
ทกฺขิสฺสสิ	๗๗/๗๖	ทานํ	๙๑/๑๐๐
ทฏฺฐพฺพํ	๙๐/๙๖	ทายกโต	๓๘๑/๔๐๘
ทฏฺโฐ	๖๕/๖๕	ทายปาโล	๒๓๘/๒๖๒
ทณฺฑปรายนํ	๒๖๓/๒๙๕	ทายํ	๒๓๘/๒๖๒
ททาติ	๓๘๒/๔๐๙	ทายิกา	๓๗๗/๔๐๕
ทนฺตการณํ	๒๑๕/๒๓๐	ทาสีทาสปฏิคฺคหณา	๑๔/๑๗
ทนฺตมรณํ	๒๒๒/๒๓๙	ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานํ	๒๑/๒๔
ทนฺตา	๑๕๔/๑๘๐	ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ	๗/๙
ทนฺโต	๔๕๙/๔๘๓	ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ	๒๓๖/๒๕๙
ทมถํ	๒๕๘/๒๘๗	ทิฏฺฐธมฺมาภินิพฺพุตา	๒๗๑/๓๐๔
ทยาปนฺโน	๑๔/๑๖	ทิฏฺฐธมฺมิกา	๖๖/๖๖
ทรถกิลมถปริพาหานํ	๒๑๗/๒๓๒	ทิฏฺจิปฏิลาโภ	๑๑๖/๑๓๕
ทรถมตฺตา	๑๗๖/๒๐๐	ทิฏฺจิปพาโส	๔๐/๔๐
ทรถา	๑๗๖/๑๙๙	ทิฏฺจิสมฺปนฺโน	๑๒๗/๑๔๙

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ทิฏฺฐิสามญฺญคโต	๕๔/๕๒	ทุปฺปญฺโญ	๙๑/๙๘
ทินฺนปาฏิกงฺขี	๑๔/๑๖	ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี	๓๙/๔๐
ทินฺนทายี	๑๔/๑๖	ทุพฺพณฺณสංวตฺตนิกา	๒๙๒/๓๓๔
ทิสาวิทิสา	๑๕๔/๑๘๒	ทุพฺพณฺโณ	๒๕๑/๒๘๑
ทิสฺสติ	๑๕๙/๑๘๘	ทุพฺพลขาทิกา	๒๕๒/๒๘๑
ทีฆายุกตฺตำ	๒๙๗/๓๓๘	ทุพฺภาสิตภาสี	๒๔๖/๒๗๓
ทีฆายุกสංวตฺตนิกา	๒๙๐/๓๓๒	ทุลฺลภา	๑๔๖/๑๖๘
ทีฆายุโก	๑๖๕/๑๙๓	ทุสฺสีลา	๓๘๐/๔๐๘
ทุกฺกฏกมฺมการี	๒๔๖/๒๗๓	ทูเตยฺยปหีณคมนานุโยคา	๑๔/๑๗
ทุกฺกรการิกาย	๔/๖	เทตา	๒๑๑/๒๒๖
ทุกฺขกฺขโย	๑/๑	เทติ	๙๑/๙๘
ทุกฺขธาตุ	๑๒๕/๑๔๗	เทวตา	๒๓๒/๒๕๒
ทุกฺขนิโรธคามินี	๑๙/๒๑	เทวทูตสุตฺตำ	๒๖๑/๒๙๓
ทุกฺขนิโรโธ	๑๐๔/๒๑	เทวทูตำ	๒๖๒/๒๙๔
ทุกฺขปฏิกฺกูโล	๖๕/๖๔	เทวมนุสฺสา	๒๑๘/๒๓๕
ทุกฺขวิปากตโร	๑๙๕/๒๑๔	เทโว	๑๕๕/๑๘๓
ทุกฺขวิปากา	๑๙๓/๒๑๓	เทสนา	๓๗๑/๓๙๗
ทุกฺขเวทนียำ	๗/๙	เทสิสฺสามิ	๑๐๕/๑๑๙
ทุกฺขสมุทโย	๑๙/๒๑	โทณิยา	๒๒๕/๒๔๓
ทุกฺขสฺสนฺตกโร	๔๒๕/๒๕๗	โทมนสฺสฏฺฐานียำ	๓๐๕/๓๕๓
ทุจฺจินฺติตจินฺตี	๒๔๖/๒๗๓	โทมนสฺสธาตุ	๑๒๕/๑๔๗
ทุฏฺฐจิตฺโต	๑๒๘/๑๕๐	โทมนสฺสำ	๓๐/๓๒
ทุฏฺฐุลฺลำ	๒๔๑/๒๖๗	โทมนสฺสูปวิจารา	๓๔๖/๓๘๕
ทุฏฺฐุลฺลาธิกรณำ	๒๔๑/๒๖๗	โทสธมฺมา	๑๐๕/๑๑๙
ทุทฺทสิโก	๒๕๒/๒๘๑	โทโส	๔๓๘/๔๗๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
[ธ]		ธมฺมสฺสามิ	๒๓๖/๒๕๙
ธนกรณียํ	๒๕๘/๒๘๙	ธมฺมาทาโส	๑๓๒/๑๕๓
ธมฺมกถิโก	๑๐๖/๑๒๒	ธมฺมาธิกรณํ	๓๗๐/๓๙๕
ธมฺมจกฺกํ	๙๗/๑๐๙	ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน	๑๐๕/๑๑๙
ธมฺมจกฺขุ	๔๑๙/๔๔๙	ธมฺมานุปสฺสี	๑๔๙/๑๗๓
ธมฺมจริยา	๒๕๒/๒๘๑	ธมฺมายตนํ	๓๐๕/๓๕๒
ธมฺมทายาโท	๙๗/๑๐๙	ธมฺมิกถํ	๓๙๘/๔๓๑
ธมฺมเทสนา	๓๒๖/๓๗๕	ธมฺโม	๓๕/๓๗
ธมฺมธาตุ	๑๒๕/๑๔๗	ธาตุกุสโล	๑๒๔/๑๔๖
ธมฺมนิมฺมิโต	๙๗/๑๐๙	ธาเรตุ	๗๘/๗๙
ธมฺมนิมิตฺตสฺสาทคธิตํ	๓๑๖/๓๖๖	ธาโรปิ	๓๓๓/๓๗๙
ธมฺมนิมิตสฺสาทวินิพนฺธํ	๓๑๖/๓๖๖	ธาวติ	๒๖๘/๓๐๐
ธมฺมนิมิตฺตสฺสาทสญฺโญชนสํยุตฺตํ	๓๑๖/๓๖๖	ธุวา	๔๐๒/๔๓๔
ธมฺมนิมิตฺตานุสาริ	๓๑๖/๓๖๖	[น]	
ธมฺมนิสฺสิตํ	๓๘๕/๔๑๔	นครกถา	๑๘๙/๒๑๐
ธมฺมเนตฺติ	๔๗/๔๗	นครวินฺเทยฺยกา	๔๓๓/๔๖๗
ธมฺมปฏิสรณา	๘๐/๘๒	นครูปหํ	๑๒๑/๑๔๒
ธมฺมปริยาโย	๑๓๒/๑๕๒	นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา	๑๔/๑๗
ธมฺมรกฺขิตา	๑๑๑/๑๒๙	นติ	๓๙๓/๔๒๔
ธมฺมวาที	๑๔/๑๗	นตฺถิกวาทา	๑๔๓/๑๖๖
ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค	๑๓๖/๑๖๐	นที	๒๖๙/๓๐๒
ธมฺมสมุปฺปาทา	๓๒๐/๓๖๘	นนฺที	๑๐๑/๑๑๓
ธมฺมสามคฺคิยา	๘๐/๘๓	นนฺทินิโรธา	๓๙๕/๔๒๗
ธมฺมสฺสานุธมฺมํ	๓๗๐/๓๙๕	นนฺทิราคสหคตา	๓๗๔/๔๐๐

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
นนฺทิสมุทยา	๓๙๕/๔๒๖	นานตฺตสญฺญาธิกรณํ	๒๔๑/๒๖๘
นปฺปชานาติ	๘๔/๘๘	นานตฺตสญฺญี	๒๗/๓๐
นปฺปฏิกฺโกสิ	๒๙๘/๓๔๑	นานตฺตสิตา	๓๑๐/๓๕๘
นปฺปมชฺเชยฺย	๓๔๓/๓๘๔	นานตฺตา	๓๑๐/๓๕๘
นปฺปวตฺตนฺติ	๓๔๓/๓๘๔	นานนฺตวา	๒๗/๓๐
นปฺปิเหติ	๓๖๙/๓๙๔	นานุวาคเมยฺย	๒๗๒/๓๐๕
นมติ	๑๘๙/๒๐๙	นานาพยฺญฺชนา	๒๓๐/๒๕๐
นวนีตตฺถิโก	๒๒๘/๒๔๗	นานาภาวา	๓๕/๓๘๙
นวนีตคเวสี	๒๒๖/๒๔๔	นานาวาทา	๓๕/๓๗
นวนีตปริเยสนํ	๒๒๘/๒๒๖	นานารูปปจฺจยา	๑๒๖/๑๔๘
นหานียจุณฺณานิ	๑๔๕/๑๘๓	นาราเธนฺติ	๗๖/๗๗
นหาปกนฺเตวาสี	๑๔๕/๑๘๓	นาวกงฺขามิ	๗๘๙/๔๒๒
นหาปโก	๑๔๕/๑๘๓	นาสกฺขิสฺสํ	๒๖๒/๒๙๔
นหายิตา	๒๑๑/๒๒๖	นิกามลาภี	๑๔๙/๑๘๘
นหารู	๑๔๔/๑๘๐	นิกามยติ	๑๙๓/๒๑๓
นฬาคารา	๑๒๔/๑๔๖	นิกฺกงฺขา	๓๗๗/๔๐๕
นาจฺโจทาตา	๒๕๘/๒๘๘	นิกฺขมติ	๒๐๕/๒๒๑
นาฏปุตฺโต	๔/๖	นิกฺขิตฺตธุรา	๗๘/๗๘
นาติกาฬิกา	๒๕๘/๒๘๘	นิกฺขิตฺโต	๑๖๗/๑๙๔
นาติกิสา	๒๕๘/๒๘๘	นิกฺเขปนํ	๑๕๖/๑๘๖
นาติถูลา	๒๕๘/๒๘๘	นิกฺเขโป	๓๗๓/๓๙๙
นาติทีฆา	๒๕๘/๒๘๘	นิคจฺฉามิ	๖๕/๖๔
นานตฺถา	๒๓๐/๒๕๐	นิคนฺโถ	๔/๖
นานตฺตกถา	๑๘๙/๒๑๐	นิคมกถา	๑๘๙/๒๑๐
นานตฺตสญฺญา	๒๔๑/๒๖๘	นิคโม	๑/๑

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
นิคฺคหีโตปิ	๔๑/๔๓	นิยฺยาสิ	๒๕๙/๒๙๑
นิชฺชิณฺณํ	๑/๒	นิรยปาลา	๒๕๐/๒๗๗
นิชฺชีเรตพฺพํ	๑/๒	นิรามิสา	๑๕๐/๑๗๔
นิชฺชีเรถ	๔/๖	นิรุชฺฌติ	๓๐/๓๒
นิชฺฌายติ	๘๔/๘๘	นิรุปธี	๖๕/๖๔
นินฺทาพฺยาโรสอุปารมฺภภยา	๑๔๓/๑๖๖	นิโรธธมฺมํ	๑๘๓/๒๐๔
นิปนฺนา	๒๐๕/๒๒๑	นิโรธานุปสฺสี	๑๔๘/๑๗๑
นิปาเตยฺย	๔๕๙/๔๘๓	นิโรโธ	๒๒/๒๖
นิปฺเปสิกตา	๑๔๐/๑๔๐	นิวาตานิ	๑๒๔/๑๔๖
นิพฺพตฺติ	๓๗๓/๓๙๙	นิวาโป	๖๖/๖๖
นิพฺพตฺเตยฺย	๑๓๑/๑๕๑	นิวิฏฺโจ	๑๑๑/๑๒๙
นิพฺพานคามิมคฺโค	๗๖/๗๖	นิเวสนํ	๒๒๓/๒๔๐
นิพฺพานํ	๔๐/๔๑	นิสชฺชาย	๗๕/๗๔
นิพฺพายติ	๗๖๒/๓๙๒	นิสินฺนโก	๒๑๒/๒๒๗
นิพฺพิทา	๑๘๙/๒๑๐	นิสีทติ	๑๖/๑๙
นิพฺพินฺทติ	๙๐/๙๗	นิสีทิตา	๒๑๑/๒๒๕
นิพฺพินฺทรูปา	๔๑/๔๓	นิสฺสรณทสฺสาวี	๒๒/๒๖
นิพฺเพเธนฺตํ	๕๐/๔๘	นิสฺสรณํ	๘๔/๘๖
นิพฺเพธิกปญฺโญ	๙๓/๑๐๔	นิหิตทณฺโฑ	๑๔/๑๖
นิมนฺเตยฺย	๒๑๑/๒๒๕	นิหิตสตฺโถ	๑๔/๑๖
นิมิตฺตคฺคาหี	๒๑๘/๒๓๖	นีจากุลีนสวตฺตนิกา	๒๙๕/๓๓๖
นิมฺมิตา	๙๒/๑๑	นีวรณา	๔๔๑/๔๗๔
นิมฺมิโต	๒๐/๒๒	นีหรติ	๒๑๗/๒๓๓
นิมฺมิเลยฺย	๔๕๔/๔๘๐	เนกฺขมฺมธาตุ	๑๒๕/๑๔๗
นิยฺยนฺติ	๑๘๙/๒๑๑	เนกฺขมฺมสงฺกปฺโป	๑๓๗/๑๖๑

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
เนกฺขมฺมสุขํ	๑๘๖/๒๐๗	ปกฺขนฺทติ	๑๗๖/๑๙๙
เนมิตฺตกตา	๑๔๐/๑๖๓	ปกฺขาเลสิ	๒๓๘/๒๖๑
เนวตฺตานุกฺกํเสติ	๑๐๕/๑๑๙	ปกฺขิปนฺติ	๒๕๐/๒๗๘
เนวนฺตวา	๒๗/๓๐	ปกฺขี	๑๔/๑๗
เนวสญฺญานาสญฺญา	๒๔/๒๗	ปคฺคณฺหาติ	๓๗๕/๔๐๒
เนวสญฺญานาสญฺญายตนสญฺญา	๗๓/๗๑	ปจฺจติ	๒๕๐/๒๗๘
เนวสญฺญานาสญฺญายตนสปฺปายา	๗๐/๖๙	ปจฺจานุโภติ	๑๕๙/๑๘๘
เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติ	๗๐/๖๙	ปจฺจปาทิ	๓๗๐/๓๙๕
เนวสญฺญานาสญฺญายตนาธิมุตฺโต	๖๑/๕๗	ปจฺจยิโก	๑๔/๑๖
เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปคา	๑๗๔/๑๙๗	ปจฺจเวกฺขติ	๑๕๔/๑๘๐
เนวสญฺญีนาสญฺญี	๒๑/๒๔	ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ	๑๙๐/๒๑๑
เนวสฺสโต	๒๗/๓๐	ปจฺจสฺโสสิ	๔๒/๔๔
เนวาสำนานาสำ	๒๒๓/๒๔๐	ปจฺจาสาเรนฺติ	๒๕๐/๒๗๗
เนสชฺชิโก	๑๐๗/๑๒๔	ปจฺจุคฺคนฺตฺวา	๒๓๙/๒๖๒
เนโสหมสฺมิ	๘๙/๙๕	ปจฺจูฏฺฐานํ	๓๗๘/๔๐๕
[ป]		ปจฺจูสสมยํ	๒๗๙/๓๑๔
ปกาสิโต	๗๘/๗๙	ปจฺเจกพุทฺธสตานิ	๑๓๓/๑๕๔
ปกาสิสฺสามิ	๔๒๐/๔๕๐	ปจฺเจกพุทฺธา	๑๓๕/๑๕๖
ปกฺกมติ	๑๔/๑๗	ปจฺฉานิปาตินี	๒๕๘/๒๘๙
ปกฺกมึ	๑๐๒/๑๑๕	ปจฺฉาภตฺตํ	๑๖/๑๙
ปกฺกามิ	๘๔/๘๙	ปชหติ	๑๓๖/๑๖๐
		ปชหถ	๓๐๔/๓๕๒
		ปชเหยฺยํ	๑๑/๑๓
		ปชานาติ	๑๐/๑๒
		ปชานามิ	๙๙/๑๑๑

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ปชฺฌายติ	๘๔/๘๘	ปฏิฆานุสโย	๔๒๕/๔๕๗
ปญฺจกามคุณา	๒๑๘/๒๓๕	ปฏิจฺจสมุปฺปาทกุสโล	๑๒๔/๑๔๖
ปญฺจสหสฺสีโลกธาตุ	๑๖๖/๑๙๓	ปฏิชานาติ	๔/๖
ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา	๘๕/๙๑	ปฏิญฺญาตกรณํ	๔๖/๔๗
ปญฺญตฺตํ	๘๑/๘๓	ปฏิเทเสมิ	๕๑/๔๙
ปญฺญตฺติ	๑๓๓/๑๕๔	ปฏิธาเวยฺยาถ	๘๐/๘๒
ปญฺญา	๑๖/๑๙	ปฏินิสฺสคฺคา	๓๐/๓๒
ปญฺญาธิฏฺฐาโน	๓๔๗/๓๘๕	ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี	๑๔๘/๑๗๑
ปญฺญาผลํ	๑๓๖/๑๖๐	ปฏิปชฺชติ	๑๕/๑๘
ปญฺญายติ	๒๓๒/๒๕๒	ปฏิปชฺชึ	๑๐๓/๑๑๖
ปญฺญาเยถ	๒๓๒/๒๕๒	ปฏิปทา	๑๙/๒๐
ปญฺญินฺทฺริยํ	๑๓๖/๑๖๐	ปฏิปนฺโน	๗๑/๖๙
ปฏงฺคา	๒๕๑/๒๗๙	ปฏิปุจฺฉกถา	๓๙๘/๔๓๒
ปฏิกงฺขติ	๒๗๔/๓๐๖	ปฏิปุจฺฉามิ	๙๐/๙๖
ปฏิกฺกโรสิ	๓๗๐/๓๙๕	ปฏิปุจฺฉิตพฺโพ	๔๐๗/๔๓๙
ปฏิกฺกุชฺชิโต	๒๕๐/๒๗๘	ปฏิปุจฺเฉยฺยาถ	๒๘๑/๓๑๘
ปฏิกฺกมติ	๒๔๐/๒๖๔	ปฏิพทฺธจิตฺโต	๑๑/๑๓
ปฏิกฺกโม สานํ	๓๘๔/๔๑๒	ปฏิพโล	๒๕๘/๒๘๙
ปฏิกฺกูลสญฺญี	๔๖๑/๔๘๔	ปฏิภนฺติ	๒๕/๒๙
ปฏิกฺโกสนฺติ	๒๓/๒๖	ปฏิภาเสยฺยุ	๒๑๖/๒๓๒
ปฏิกฺโกสิตพฺพํ	๙๘/๑๑๐	ปฏิราชาโน	๒๕๖/๒๘๖
ปฏิคฺคณฺหาติ	๒๑๗/๒๓๔	ปฏิลภติ	๑๓/๑๖
ปฏิคฺคเหสิ	๒๓๙/๒๖๒	ปฏิลภึ	๑๐๒/๑๑๔
ปฏิคฺคาหกโต	๓๘๑/๔๐๘	ปฏิวานรูปา	๔๑/๔๓
ปฏิฆสญฺญานํ	๙๔/๑๐๖	ปฏิวิชฺฌิตพฺพํ	๒๔๑/๒๖๕

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ปฏิวิรติ	๑๓๘/๑๖๒	ปณิทหติ	๒๘๓/๓๒๐
ปฏิเวนฺติ	๙๔/๑๐๔	ปณิธานปจฺจยา	๒๘๓/๓๒๐
ปฏิสงฺขา	๗๕/๗๓	ปณฺฑิตนิมิตฺตานิ	๒๕๓/๒๘๒
ปฏิสงฺขาราเปติ	๗๙/๘๐	ปณฺฑิตภูมี	๒๖๐/๒๙๒
ปฏิสญฺจิกฺขติ	๑๒/๑๔	ปณฺฑิตาปทานานิ	๒๕๓/๒๘๒
ปฏิสญฺจิกฺขิตฺพฺพํ	๔๓๘/๔๗๒	ปณฺฑิตา ภาสา	๒๓๗/๒๖๐
ปฏิสญฺจิกฺขึ	๑๐๒/๑๑๔	ปณฺฑิโต	๙๓/๑๐๔
ปฏิสลฺลานสารุปฺปี	๘๓/๘๗	ปณฺฑุปลาโส	๑๖๗/๑๙๔
ปฏิสลฺลานา	๑๕๓/๑๗๘	ปณฺฑุสุตฺตํ	๒๐๔/๒๒๐
ปฏิสลฺลีนสฺส	๔๑๖/๔๔๖	ปตติ	๒๖๙/๓๐๑
ปฏิสำเวทิเยถ	๒๔๙/๒๗๖	ปติฏฺฐาติ	๒๕๖/๒๘๖
ปฏิสำเวทิสฺสิ	๒๖๒/๒๙๕	ปติฏฺฐาปิตา	๔๐/๔๒
ปฏิสำเวเทนฺติ	๙/๑๑	ปติตานิ	๒๗๐/๓๐๒
ปฏิสำเวเทสึ	๑๐๒/๑๑๖	ปติตฺถียติ	๒๙๒/๓๓๓
ปฏิสาเมติ	๒๔๐/๒๖๔	ปตฺตกลฺลํ	๕๓/๕๑
ปฏิเสวนฺติ	๔๓๗/๔๗๐	ปตฺตกฺขนฺโธ	๔๕๓/๔๗๙
ปฏิหงฺขามิ	๗๕/๗๔	ปตฺตจีวรปริเยสนำ	๓๗๐/๓๙๕
ปฏิหญฺญติ	๒๖๘/๓๐๐	ปตฺตพฺพำ	๒๑๔/๒๒๙
ปฏฺจปนา	๓๗๑/๓๙๗	ปตฺถยมานา	๗๖/๗๕
ปฐมชฺฌานสมาปตฺติยา	๑๐๘/๑๒๔	ปทกฺขิณำ	๓๗๐/๓๙๕
ปฐวีธาตุ	๑๐๐/๑๑๒	ปทหติ	๑๐/๑๒
ปฐวีธาตุนิสฺสิตำ	๑๐๐/๑๑๒	ปทีเปยฺยำ	๒๙๔/๓๓๕
ปฐวีธาตุเรเวสา	๓๔๙/๓๘๖	ปทุฏฺฐมนสงฺกปฺโป	๑๑๓/๑๓๒
ปฐวีสญฺญำ	๑๗๗/๒๐๐	ปเทเส	๒๕๖/๒๘๖
ปณาเมตฺวา	๕๓/๕๑	ปธานำ	๕/๗

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ปพฺพชติ	๑๓/๑๖	ปริกฺขีณภวสญฺโญชนา	๗๖/๗๕
ปพฺพชิโต	๑๔/๑๖	ปริกฺขีณา	๙๖/๑๐๘
ปพฺพชฺชา	๑๓/๑๖	ปริจเรยฺย	๓๙๐/๔๒๒
ปพฺพตกูฏานำ	๒๔๘/๒๗๕	ปริจาเรติ	๒๐๓/๒๑๙
ปพฺพตราชา	๒๕๐/๒๗๖	ปริจิณฺโณ	๓๙๐/๔๒๒
ปพฺพาเชตา	๒๑๑/๒๒๖	ปริชานาติ	๔๓๑/๔๖๔
ปภสฺสรา	๓๖๐/๓๙๐	ปริญฺญาตา	๔๔๒/๔๗๔
ปมชฺชนฺติ	๒๗๑/๓๐๔	ปริญฺเญยฺยา	๔๓๑/๔๖๔
ปมตฺตำ	๒๖๒/๒๙๕	ปริฑยฺหติ	๓๕๑/๓๘๗
ปมาทตฺถ	๗๓/๗๑	ปริณายกรตนำ	๒๕๘/๒๙๘
ปยิรุปาเสยฺยำ	๒๗๐/๓๐๓	ปริตสฺสติ	๓๒๐/๓๖๙
ปโยเชสุำ	๒๕๘/๒๘๘	ปริตสฺสนา	๓๒๐/๓๖๘
ปรกฺกมิสฺสามิ	๑๙๖/๒๑๕	ปริตาเปติ	๑๒/๑๔
ปรพฺยาพาธาย	๙๑/๙๙	ปริตฺตสญฺญี	๒๗/๓๐
ปรมานุตฺตรา	๑๘๓/๒๐๔	ปริตฺตสุภา	๑๗๐/๑๙๖
ปรมฺมรณา	๑๘/๒๑	ปริเทวติ	๒๔๖/๒๗๓
ปรโลกนิสฺสิตำ	๓๘๖/๔๑๖	ปริเทโว	๓๗๓/๓๙๙
ปรวิตฺตูปกรณำ	๑๑๑/๑๒๙	ปรินิพฺพายติ	๓๖๒/๓๙๒
ปรสตฺตุปฺปหารานำ	๒๑๗/๒๓๔	ปรินิพฺพายิ	๗๑/๖๙
ปราภิสชฺชนี	๑๑๒/๑๓๑	ปรินิพฺพายี	๓๗๐/๓๙๖
ปรามสนฺติ	๒๕/๒๙	ปริปกฺกเวทนียำ	๗/๙
ปรามาสา	๓๐๑/๓๔๔	ปริปกฺกา	๔๑๖/๔๔๖
ปริกนฺตนฺติ	๓๘๔/๔๑๓	ปริปาโก	๓๗๓/๓๙๙
ปริกนฺตติ	๓/๔	ปริปุจฺฉิตา	๒๙๖/๓๓๗
ปริกฺขตา	๑๓๖/๑๕๙	ปริปุณฺณสงฺกปฺปา	๔๐๖/๔๓๘

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ปริปูรการี	๔๔/๔๕	ปริโสเธติ	๑๖/๑๙
ปริปูเรติ	๑๕๕/๑๘๓	ปริหรนฺตุ	๑๑๓/๑๓๓
ปริปฺผรติ	๑๕๕/๑๘๓	ปริหายนฺติ	๑๒/๑๔
ปริปฺผุตานิ	๑๕๕/๑๘๔	ปริพาหา	๒๑๗/๒๓๓
ปริปฺโผเสยฺย	๓๖๐/๓๙๐	ปโรทิ	๓๘๗/๔๑๗
ปริพฺพาชกา	๓๐๐/๓๔๒	ปลฺลงฺกํ	๑๖/๑๙
ปริภาสิสฺสนฺติ	๓๙๖/๔๒๗	ปวฑฺฒติ	๔๒๙/๔๖๑
ปริโภชนียํ	๒๔๐/๒๖๔	ปวตฺตติ	๙๔/๑๐๙
ปริมชฺชติ	๘๒/๘๕	ปวตฺเตสิ	๓๘๗/๔๑๗
ปริมุฏฺฐา	๒๓๗/๒๖๐	ปวาเรติ	๓๙๘/๔๓๒
ปริยาทานา	๓๒๐/๓๖๘	ปวิจรติ	๑๕๐/๑๗๓
ปริยาทินฺนวฏฺเฏ	๑๙๗/๒๑๖	ปวิจินติ	๑๕๐/๑๗๓
ปริยาโย	๑๒๕/๑๔๗	ปวิเวกกถา	๑๘๙/๒๑๐
ปริเยสนฺติ	๓๙๖/๔๒๙	ปวิสติ	๒๖๙/๓๐๒
ปริเยสิตพฺพํ	๒๘๑/๓๑๘	ปวุตฺโต	๕๙/๕๗
ปริโยทเปนฺติ	๒๘/๓๑	ปเวเทติ	๑๓/๑๕
ปริโยนทฺธิ	๖๓/๖๐	ปเวเสยฺย	๒๓๒/๒๕๒
ปริโยนทฺเธยฺย	๖๓/๖๐	ปสาทนียา	๘๒/๘๔
ปริโยสานกลฺยาณา	๘๒/๘๕	ปสาเรยฺย	๔๕๘/๔๘๒
ปริวิตกฺโก	๕/๗	ปสีทติ	๖๖/๖๗
ปริวิสิ	๒๒๓/๒๔๑	ปสฺสติ	๑๘/๒๐
ปริสนฺเทติ	๑๕๕/๑๘๓	ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโค	๑๕๐/๑๗๔
ปริสา	๑๔๖/๑๕๘	ปสฺสมฺภติ	๑๕๐/๑๗๔
ปริสุทฺธา	๒๒/๒๖	ปสฺสาโส	๓๕๒/๓๘๗
ปริสุทฺธาภา	๒๓๒/๒๕๒	ปสฺเสยฺย	๑๑/๑๓

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ปหเรยฺย	๔๔๕/๔๘๑	ปาปาภิชาติกา	๙/๑๑
ปหาตพฺพา	๔๓๑/๔๖๓	ปาปิจฺโฉ	๔๕/๔๖
ปหาสิ	๒๓๕/๒๕๘	ปาปุณาติ	๑๕๘/๑๘๗
ปหียติ	๑๙๑/๒๑๒	ปายาสิ	๒๕๘/๒๘๘
ปหูตชาตรูปรชเต	๒๖๐/๒๙๒	ปาเยสิ	๓๗๗/๔๐๕
ปหูตวิตฺตูปกรเณ	๒๖๐/๒๙๒	ปารมิปฺปตฺโต	๙๗/๑๐๘
ปโหติ	๑๔๑/๑๖๔	ปาราชิกสามนฺตํ	๔๙/๔๘
ปพาสี	๔๕/๔๖	ปาราสิริยนฺเตวาสี	๔๕๓/๔๗๙
ปาจีนวํสทาเย	๒๓๘/๒๖๒	ปาริปูริยา	๓๗๕/๔๐๒
ปาฏิกงฺขา	๑๕๙/๑๘๘	ปาวิสิ	๗๙/๘๐
ปาฏิกงฺขิตพฺพา	๓๗๙/๔๐๙	ปาสโส	๒๐/๒๒
ปาฏิปโท	๔๖๐/๔๘๓	ปาสาโณ	๒๕๐/๒๗๖
ปาฏิปุคฺคลิกา	๓๗๙/๔๐๖	ปาสาทิกสุตฺตนิกา	๒๙๒/๓๓๔
ปาณหรา	๑๕๙/๑๘๘	ปาสาทิโก	๒๕๙/๒๙๐
ปาณา	๒๕๑/๒๗๘	ปาหุเนยฺโย	๑๔๖/๑๖๘
ปาณาติปาตี	๙๑/๙๙	ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต	๑๖/๑๙
ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต	๗๕/๗๓	ปิณฺฑปาตํ	๑๒๑/๑๔๒
ปาตุกโรติ	๒๙๒/๓๓๓	ปิตา	๙๑/๙๙
ปาตุภวติ	๒๐๑/๒๑๘	ปิตุรกฺขิตา	๑๑๑/๑๒๙
ปาตุภาโว	๓๗๓/๓๙๙	ปิตฺตํ	๑๕๔/๑๘๐
ปาโททกํ	๒๓๙/๒๖๒	ปิตฺติวิสยํ	๒๖๑/๒๙๓
ปานียํ	๒๔๐/๒๖๔	ปิถียติ	๒๖๘/๓๐๐
ปาปกมฺมํ	๑/๒	ปิยกรโณ	๕๔/๕๒
ปาปทิฏฺฐธมฺมูปกฺกมา	๙/๑๑	ปิยจกฺขูหิ	๒๓๙/๒๖๓
ปาปธมฺมา	๓๘๐/๔๐๘	ปิยวาทินี	๒๕๘/๒๘๙

ปทานุกฺกโม	ปฏฺเฐ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปฏฺเฐ/องฺเก
ปิลนฺธนวิกติยา	๓๖๐/๓๙๐	ปุปฺผคนฺธา	๗๘/๗๘
ปิสุณวาโจ	๙๑/๙๙	ปุพฺพณฺหสมยํ	๗๙/๘๐
ปิสุณา	๑๓๘/๑๖๑	ปุพฺพนฺตกปฺปิกา	๒๗/๒๙
ปิหกํ	๑๕๔/๑๘๐	ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐินิ	๓๐/๓๒
ปิหิตวาตปานานิ	๑๒๔/๑๔๖	ปุพฺพเปตกถา	๑๘๙/๒๑๐
ปิเหสฺสติ	๓๖๙/๓๗๐	ปุพฺพโลหิตํ	๖๓/๖๐
ปีติปฏิสํเวที	๑๔๘/๑๗๐	ปุพฺเพนาปรํ	๑๔๔/๑๖๗
ปีติสญฺชนนํ	๓๘๗/๔๑๘	ปุพฺเพนิวาสํ	๑๗/๒๐
ปีติสมฺโพชฺฌงฺโค	๑๕๐/๑๗๔	ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย	๑๗/๒๐
ปีติสุขํ	๑๖/๑๙	ปุราณคิหิสหาโย	๒๐๙/๒๒๔
ปีเพยฺย	๒๒๕/๒๔๓	ปุริสทมฺมสารถิ	๑๓/๑๕
ปุจฺฉิ	๘๖/๙๑	ปุริสทมฺโม	๓๑๒/๓๖๐
ปุจฺฉิตา	๓๐๐/๓๔๒	ปุริสปุคฺคโล	๑/๑
ปุชฺโช	๑๐๕/๑๑๙	ปูชิตเมตฺตาวตา	๒๕๘/๒๘๙
ปุญฺญกิริยา	๒๕๒/๒๘๑	ปูเชติ	๒๙๕/๓๓๖
ปุญฺญกฺเขตฺตํ	๑๔๖/๑๖๘	ปูติกุณเป	๒๕๑/๒๘๐
ปุญฺญภาคิโย	๑๓๗/๑๖๑	ปูติกุมฺมาเส	๒๕๑/๒๘๐
ปุณฺฑรีกานิ	๑๕๕/๑๘๔	ปูตีนิ	๑๕๔/๑๘๒
ปุณฺโณ	๓๙๕/๔๒๖	ปูรนฺนานปฺปการสฺส	๑๕๔/๑๘๐
ปุถุชฺชนทุสฺสีเล	๓๗๙/๔๐๗	ปูโร	๑๕๗/๑๘๗
ปุถุชฺชนสุขํ	๓๒๘/๓๗๗	เปจฺจ	๒๕/๒๙
ปุถุชฺชโน	๘๗/๙๓	เปมนียา	๑๔/๑๗
ปุถุปญฺโญ	๙๓/๑๐๔	เปเสหิ	๒๕๙/๒๙๑
ปุถุสทฺโท	๒๓๗/๒๖๐	โปกฺขรณี	๑๕๘/๑๘๗
ปุนพฺภโว	๒๐๗/๒๒๒	โปกฺขรณีรามเณยฺยกํ	๗๗/๗๗

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
โปณํ	๓๓๑/๓๗๙	[พ]	
โปฏฺฐชนิโก	๓๒๔/๓๗๓	พธิโร	๔๕๓/๔๗๙
โปโนพฺภวิกา	๑๙๓/๒๑๓	พนฺธติ	๒๙๓/๓๓๔
โปรี	๑๔/๑๗	พนฺธนํ	๔๐๔/๔๓๖
โปสิกา	๓๗๗/๔๐๕	พฺยญฺชนํ	๓๗/๓๘
โปโส	๓๘๗/๔๑๘	พฺยตฺโต	๒๕๘/๒๘๙
		พฺยนฺตีภาวา	๑/๑
[ผ]		พฺยนฺตีโหติ	๒๕๐/๒๗๗
ผรติ	๓๐/๓๒	พฺยากตํ	๓๒๒/๓๒๔
ผรุสวาโจ	๙๑/๙๙	พฺยากรมาโน	๔๐/๔๑
ผลกํ	๒๑๗/๒๓๔	พฺยากริสฺสติ	๒๙๙/๓๔๑
ผลํ	๙๑/๙๙	พฺยากเรยฺย	๔๐/๔๑
ผสฺสกายา	๓๐๔/๓๕๒	พฺยาธิธมฺโม	๒๖๔/๒๓๖
ผสฺสปจฺจยา	๑๒๖/๑๔๘	พฺยาปชฺชติ	๒๙๒/๓๓๓
ผสฺสายตนํ	๓๔๕/๓๘๕	พฺยาปนฺนจิตฺโต	๑๖/๑๙
ผสฺโส	๘๖/๙๓	พฺยาปาทธาตุ	๑๒๕/๑๔๗
ผาสุวิหาโร	๗๕/๗๔	พฺยาปาทปโทสํ	๑๖/๑๙
ผุฏฺฐา	๑๕๕/๑๘๓	พฺยาปาทวา	๑๑๔/๑๓๘๔
ผุฏฺโจ	๔๒๕/๔๕๗	พฺยาปาทวิตกฺโก	๑๘๙/๒๑๑
ผุสติ	๓๐๑/๓๔๔	พฺยาปาทสงฺกปฺโป	๑๓๗/๑๖๐
ผุสิตคฺคพานิ	๑๒๔/๑๔๖	พฺยาปาทสญฺญี	๒๑๐/๒๒๔
ผุเสยฺย	๒๑๓/๒๒๘	พฺยาปาโท	๓๖๘/๓๙๓
เผณุทฺเทหกํ	๒๕๐/๒๗๘	พฺรหฺมจริยปริโยสานํ	๑๓/๑๖
โผฏฺฐพฺพธาตุ	๑๒๕/๑๔๗	พฺรหฺมจริยํ	๑๓/๑๖
โผฏฺฐพฺพายตนํ	๓๐๕/๓๕๒	พฺรหฺมจารี	๑๔/๑๖

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
พฺรหฺมจารูปทฺทโว	๑๙๒/๒๑๔	พหฺวาพาธสัวตฺตนิกา	๒๙๑/๓๓๓
พฺรหฺมตฺตํ	๑๓๐/๑๕๑	พหฺวาพาโธ	๒๕๒/๒๘๑
พฺรหฺมโลกา	๘๒/๘๕	พาลภูมิ	๒๕๒/๒๘๒
พฺรหฺมา	๑๖๕/๑๙๒	พาโล	๑๒๔/๑๔๖
พฺราหฺมณคหปติกา	๑๙๓/๒๑๓	พาหุสจฺเจน	๑๐๖/๑๒๑
พฺราหฺมณมหาสาลกุลํ	๒๖๐/๒๙๒	พาพฺหคิลาโน	๓๘๓/๔๑๑
พฺราหฺมโณ	๗๙/๘๐	พาพฺหา	๓๘๔/๔๑๒
พฺรูมิ	๓๘๒/๔๑๐	พิลงฺคถาลิกํ	๒๔๗/๒๗๔
พลานิ	๓๕/๓๗	พีชคามภูตคามสมารมฺภา	๑๔/๑๗
พลิสมํสิกํ	๒๔๗/๒๗๔	พุทฺธปฺปมุเข	๓๘๐/๔๐๘
พหุกรณีโย	๒๒๙/๒๔๙	พุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖
พหุการา	๓๗๗/๔๐๕	โพชฺฌงฺคา	๓๕/๓๗
พหุกิจฺโจ	๒๒๙/๒๔๙	โพธิสตฺตมาตา	๒๐๓/๒๑๙
พหุชนกนฺตา	๑๔/๑๗	โพธิสตฺโต	๑๙๙/๒๑๗
พหุชนมนาปา	๑๔/๑๗		
พหุชนเสวิตธมฺมวรํ	๑๗๕/๑๙๘	[ภ]	
พหุชนาสุขาย	๔๒/๔๔	ภควตา	๔๓/๔๕
พหุชนาหิตาย	๔๒/๔๔	ภควนฺเนตฺติกา	๑๙๑/๒๑๒
พหุธาตุโก	๑๓๒/๑๕๓	ภควนฺปฏิสฺสรณา	๑๙๑/๒๑๒
พหุลีกตา	๑๔๗/๑๗๐	ภควนฺมูลกา	๑๙๑/๒๑๒
พหุลีกาตพฺพา	๓๒๘/๓๗๗	ภคินิโย	๓๙๘/๔๓๒
พหุเวทนีย์	๗/๑๐	ภคินิรกฺขิตา	๑๑๑/๑๒๙
พหุสมฺปตฺโต	๒๖๘/๓๐๐	ภชติ	๑๖/๑๙
พหุสฺสุโต	๘๒/๘๕	ภณฺฑนชาตา	๔๑/๔๓
พหฺวาพาธตฺตํ	๒๙๗/๓๓๘	ภตฺตคฺคํ	๒๔๐/๒๖๔

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ภทฺทกำ	๒๕๘/๒๘๗	ภาเวติ	๑๐/๑๒
ภทฺเทกรตฺติโย	๒๗๙/๓๑๔	ภาสติ	๑๖๗/๑๙๔
ภทฺเทกรตฺโต	๒๗๒/๓๐๗	ภาสิตปริกนฺตำ	๕๐/๔๙
ภทฺโท	๒๕๘/๒๘๗	ภิกฺขุนิโย	๑๘๗/๒๐๗
ภพฺโพ	๒๒๗/๒๔๖	ภิกฺขุนูปสฺสยำ	๒๑๑/๒๒๕
ภยทสฺสาวี	๗๕/๗๓	ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต	๘๕/๙๑
ภยเภรวสโห	๑๕๙/๑๘๘	ภิกฺขุสงฺโฆ	๑๔๖/๑๖๘
ภวตณฺหา	๓๗๔/๔๐๐	ภิชฺชนฺตุ	๑๑๓/๑๓๓
ภวเนตฺติขีณา	๑๓๕/๑๕๖	ภิตฺติยา	๒๖๘/๓๐๐
ภวนฺตำ	๘๔/๘๙	ภินฺนถูเป	๔๑/๔๓
ภวปจฺจยา	๑๒๖/๑๔๘	ภิสกฺโก	๖๓/๕๙
ภวพนฺธนจฺฉิทา	๑๓๕/๑๕๗	ภีรุตฺตาณำ	๒๔๘/๒๗๕
ภวสญฺโญชนำ	๓๒๖/๓๗๕	ภุชิสฺสานิ	๕๔/๕๒
ภวาภวเหตุ	๓๔/๓๖	ภุญฺชติ	๒๔๐/๒๖๔
ภวาสวา	๑๙/๒๑	ภุตฺตาวเสโส	๒๔๐/๒๖๔
ภวิสฺสติ	๑/๑	ภุตฺตาวี	๖๑/๕๘
ภวูปปตฺติโย	๒๓๒/๒๕๒	ภูตปุพฺพำ	๑๓๓/๑๕๔
ภโว	๑๒๖/๑๔๘	ภูตวาที	๑๔/๑๗
ภาคโส	๒๕๐/๒๗๘	ภูมิ	๒๕๐/๒๗๘
ภาตุรกฺขิตา	๑๑๑/๑๒๙	ภูมิรามเณยฺยกำ	๗๗/๗๗
ภาวนานุโยคำ	๑๔๗/๑๖๙	เภเทตา	๑๑๒/๑๓๐
ภาวนาปาริปูรึ	๑๔๒/๑๖๔	เภโท	๓๗๓/๓๙๙
ภาวิตตฺตา	๔๐๕/๔๓๗	เภริปณฺฑวสงฺขทณฺฑิมนินฺนาทสทฺทานำ	
ภาวิตา	๑๔๔/๑๗๘		๒๑๗/๒๓๕
ภาวิตินฺทฺริโย	๔๕๓/๔๗๙	เภสชฺชำ	๒๑๑/๒๒๖

ปทานุกฺกโม	ปฏเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปฏเพ/องฺเก
โภคกฺขนฺธํ	๑๓/๑๖	มณิรตนํ	๒๐๖/๒๒๑
โภคฺคํ	๒๖๓/๒๙๕	มตเมยฺย	๒๔๑/๒๖๗
โภตา	๗๖/๗๖	มตฺตญฺญู	๗๕/๗๓
[ม]		มตฺถกจฺฉินฺโน	๖๒/๕๘
มกฺขิกา	๒๓๒/๒๕๓	มนสานุเปกฺขิตา	๘๒/๘๕
มกฺขี	๔๕/๔๖	มนสิกโรติ	๑๗๖/๑๙๙
มกฺเขติ	๒๐๖/๒๒๑	มนสิกาโร	๙๔/๑๐๔
มคธมหามตฺโต	๗๙/๘๑	มนาปจารินี	๒๕๘/๒๘๙
มคฺคโกวิโท	๗๙/๘๑	มนาปี	๔๕๔/๔๘๐
มคฺคกฺขายิ	๗๗/๗๗	มนาปามนาปี	๔๕๔/๔๘๐
มคฺคงฺคา	๑๓๖/๑๕๙	มนายตนํ	๓๐๕/๓๕๒
มคฺคญฺญู	๗๙/๘๑	มนินฺทฺริยํ	๑๕/๑๘
มคฺควิทู	๗๙/๘๑	มนุญฺญโภชนํ	๖๑/๕๘
มคฺคานุคา	๗๙/๘๑	มนุพฺรูหเย	๒๗๒/๓๐๕
มคฺโค	๓๕/๓๗	มนุสฺสตฺตํ	๒๕๒/๒๘๑
มงฺกุภูโต	๔๕๓/๔๗๙	มนุสฺสธมฺมา	๒๔๑/๒๖๕
มจฺจา	๓๘๗/๔๑๘	มนุสฺสมหตฺตตา	๙๒/๑๐๒
มจฺจุ	๓๗๓/๓๙๙	มนุสฺสราหสฺเสยฺยกํ	๘๓/๘๗
มจฺฉรี	๔๕/๔๖	มนุสฺสสญฺญี	๑๗๖/๑๙๙
มจฺฉา	๒๕๑/๒๗๙	มโน	๑๐๑/๑๑๓
มชฺชํ	๒๕๖/๒๘๖	มโนทุจฺจริตสมงฺคี	๑๓๑/๑๕๒
มชฺฌนฺติกสมยํ	๒๔๙/๒๗๖	มโนธาตุ	๑๒๕/๑๔๗
มชฺเฌกลฺยาณํ	๑๓/๑๖	มโนนิสฺสิตํ	๓๘๕/๔๑๔
มญฺญถ	๕/๗	มโนปวิจารา	๓๐๔/๓๕๒
มญฺญสฺสวา	๓๔๓/๓๘๔	มโนภาวนียา	๓๘๗/๔๑๗

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
มโนรมานำ	๓๐๖/๓๕๔	มหานุภาวา	๑๓๕/๑๕๖
มโนวิญฺญาณธาตุ	๑๒๕/๑๔๗	มหาปญฺญตฺตำ	๒๙๗/๓๓๘
มโนวิญฺญาณนิสฺสิตำ	๔/๔	มหาปญฺญสำวตฺตนิกา	๒๙๖/๓๓๘
มโนวิญฺญาณำ	๓๐๕/๓๕๓	มหาปญฺโญ	๙๓/๑๐๔
มโนวิญฺเญยฺยำ	๑๑๙/๑๔๐	มหาปพฺพโต	๒๑๖/๒๓๐
มโนสมาจาโร	๑๑๒/๑๓๒	มหาปุริสวิหาโร	๔๓๘/๔๗๒
มโนสมฺผสฺสชำ	๓๗๑/๓๙๙	มหาภูตา	๘๖/๙๓
มโนสมฺผสฺสชเวทนานิสฺสิตำ	๓๘๕/๔๑๕	มหาโภคกุลา	๑๐๕/๑๑๙
มโนสมฺผสฺสนิสฺสิตำ	๓๘๕/๔๑๕	มหาโภคตฺตำ	๒๙๗/๓๓๘
มโนสมฺผสฺสปจฺจยา	๔๑๘/๔๔๘	มหาโภคสำวตฺตนิกา	๒๙๔/๓๓๖
มโนสมฺผสฺสำ	๓๘๕/๔๑๕	มหาโภโค	๒๙๔/๓๓๖
มนฺเตติ	๙๑/๙๙	มหามตฺตกถา	๑๘๙/๒๑๐
มรณธมฺโม	๒๖๖/๒๙๘	มหารชฺชำ	๒๓๑/๒๕๑
มรณำ	๖๓/๖๑	มหาสพายตนิกำ	๔๒๘/๔๖๑
มหคฺคตำ	๘๒/๘๖	มหิทฺธิกตา	๑๙๗/๒๑๖
มหนฺตตโร	๒๕๐/๒๗๖	มเหสกฺขตฺตำ	๒๙๗/๓๓๘
มหปฺผลา	๑๔๗/๑๗๐	มเหสกฺขสำวตฺตนิกา	๒๙๓/๓๓๕
มหากมฺมวิภงฺคสุตฺตำ	๒๙๘/๒๔๐	มเหสกฺโข	๒๐๖/๒๒๑
มหากมฺมวิภงฺคำ	๒๐๐/๓๔๒	มเหสี	๑๓๕/๑๕๘
มหากุลา	๑๐๕/๑๙๙	มำสกาโย	๔๐๔/๔๓๗
มหาจตฺตารีสโก	๑๔๒/๑๖๕	มาคโธ	๗๙/๘๐
มหานิรโย	๒๕๐/๒๗๘	มาณโว	๒๘๙/๓๓๑
มหานิสำสา	๑๔๗/๑๗๐	มาตงฺครำ	๒๓๗/๒๖๑
มหานุภาวกตา	๑๙๗/๒๑๖	มาตา	๙๒/๙๙
		มาตาปิตุรกฺขิตา	๑๑๑/๑๓๐

ปทานุกฺกโม	ปฬฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปฬฺเพ/องฺเก
มาตุคามสฺส	๒๑๑/๒๐๕	มิจฺฉาทิฏฺจี	๔๕/๔๖
มาตุจฺฉา	๓๗๗/๔๐๕	มิจฺฉาทิฏฺจิกมฺมสมาทานา	๑๘/๒๑
มาตุ กุจฺฉิมฺหา	๒๐๕/๒๒๑	มิจฺฉาทิฏฺจิปจฺจยา	๑๔๐/๑๖๕
มานตฺถทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗	มิจฺฉาปฏิปทา	๓๒๔/๓๗๔
มนสา	๔/๖	มิจฺฉาปฏิปนฺโน	๔๑/๔๓
มานุสํ	๒๕๘/๒๘๘	มิจฺฉาวาจา	๑๓๘/๑๖๑
มาเนติ	๒๙๕/๓๓๖	มิจฺฉาวายามา	๒๒๔/๒๔๓
มายากตํ	๖๖/๖๖	มิจฺฉาวิมุตฺติปจฺจยา	๑๔๒/๑๖๕
มายาวี	๔๕/๔๖	มิจฺฉาสงฺกปฺโป	๑๓๗/๑๖๐
มารตฺตํ	๑๓๐/๑๕๑	มิจฺฉาสติ	๒๒๔/๑๖๕
มารเธยฺย	๖๖/๖๖	มิจฺฉาสมาธิโน	๒๒๔/๒๔๓
มารพลํ	๑๓๕/๑๕๖	มิตฺตกุลานิ	๓๙๔/๔๒๕
มาโร	๑๕๖/๑๘๕	มิตฺตา	๙๑/๙๘
มาลากถา	๑๘๙/๒๑๐	มิตฺตามจฺจา	๓/๔
มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑน-		มิยฺยติ	๓๖๙/๓๙๔
วิภูสนฏฺจานา	๑๔/๑๗	มิฬฺหสุขํ	๓๒๘/๓๗๗
มาลาคนฺธวิเลปนํ	๒๙๔/๓๓๕	มุขทฺวารํ	๓๕๓/๓๘๘
มาลาคุพปริกฺขิตฺตา	๑๑๑/๑๒๙	มุขรา	๗๘/๗๘
มาสา	๑๕๔/๑๘๐	มุขสตฺติ	๔๑/๔๓
มิคทาเย	๓๗๑/๓๙๗	มุคฺคา	๑๕๔/๑๘๐
มิคา	๒๕๑/๒๗๘	มุจฺฉิ	๑๙๓/๒๑๓
มิคารมาตุปาสาเท	๗๔/๗๒	มุญฺชเกโส	๒๕๘/๒๘๖
มิจฺฉา	๓๐๑/๓๔๔	มุฏฺฐสฺสตี	๙๑/๙๘
มิจฺฉาอาชีวํ	๑๔๐/๑๖๓	มุตวาทิตา	๙๘/๑๑๐
มิจฺฉากมฺมนฺตา	๒๒๔/๒๔๓	มุตฺตํ	๓๘๖/๔๑๖

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
มุตฺตกรีเส	๒๖๒/๒๙๔	โมฆำ	๒๙๘/๓๔๐
มุตฺติ	๓๗๔/๔๐๑	โมสธมฺมำ	๓๖๖/๓๙๓
มุตฺโต	๑๒๔/๑๔๖	โมหวินยาย	๔๓๗/๔๗๐
มุทิตาภาวนานุโยคมนุยุตฺตา	๑๔๗/๑๖๙	โมโห	๔๓๘/๔๗๒
มุทุนา	๑๔/๑๖	[ย]	
มุทุภูเต	๑๗/๒๐	ยถาสนฺถติโก	๑๐๗/๑๒๔
มุทฺธานำ	๒๒๓/๒๔๑	ยิฏฺจำ	๙๑/๙๙
มุทฺธาวสิตฺโต	๒๑๗/๒๓๒	[ร]	
มุนิ	๑๓๕/๑๕๗	รชนียา	๕๗/๕๕
มุสา	๖๖/๖๖	รชาปโถ	๑๓/๑๖
มุสาวาทาปฏิวิรตำ	๓๐๑/๓๔๕	รโชสูกำ	๖๓/๖๐
มุสาวาที	๙๑/๙๙	รตฺตูปรโต	๑๔/๑๗
มูโตลี	๑๕๔/๑๘๐	ราชการาโม	๓๙๘/๔๓๒
มูลคนฺธา	๗๘/๗๘	รุกฺขมูลิโก	๑๗๐/๑๒๓
มูลา	๑๕๕/๑๘๔	รุปฺปติ	๖๓/๕๙
มูพฺหสฺส	๗๘/๗๘	[ล]	
มูพฺเหน	๕๐/๔๙	ลปนา	๑๔๐/๑๖๓
เมตฺตำ	๕๔/๕๒	ลุทฺโท	๑๑๑/๑๒๙
เมตฺตาภาวนานุโยคมนุยุตฺตา	๑๔๗/๑๖๙	โลกามิสาธิมุตฺโต	๕๘/๕๕
เมถุนา	๑๔/๑๖	โลหิตปาณี	๑๑๑/๑๒๙
เมโท	๑๕๔/๑๘๐	[ว]	
เมธคา	๒๓๗/๒๖๐	วจีสงฺขาโร	๑๓๗/๑๖๑
โมฆมญฺญำ	๒๗/๓๐	วฏฺฏิ	๒๓๔/๒๕๖
		วมฺเภติ	๔๐/๔๒
		วโย	๔๒๒/๔๕๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
วรญาณี	๓๘๒/๔๑๐	โวหรติ	๓๐๑/๓๔๔
วสิปฺปตฺโต	๙๗/๑๐๘	[ส]	
วิกิณฺณวาจา	๗๘/๗๘	สอุปนิโส	๑๓๖/๑๕๙
วิคตวลิกํ	๑๗๗/๒๐๐	สกฺกาโย	๗๓/๗๑
วิคตภิชฺเฌน	๑๐๓/๑๑๗	สงฺกิลิฏฺจิ	๖๓/๖๑
วิชนวาตํ	๘๓/๘๗	สงฺขตํ	๒๓/๒๗
วิตุทนฺตา	๔๑/๔๓	สงฺขลิขิตํ	๑๓/๑๖
วิเนสฺสติ	๔๑๖/๔๔๖	สงฺขาเน	๗๔/๗๒
วิปราวตฺตํ	๔๑/๔๓	สงฺขิตฺเตน	๑๐๙/๑๐๘
วิปริณตา	๙๕/๑๐๘	สงฺคติ	๙/๑๑
วิปฺปกตา	๗๙/๘๑	สงฺครนฺเตน	๒๗๒/๓๐๕
วิภตฺโต	๒๘๕/๒๗๘	สจฺจสนฺโธ	๑๔/๑๖
วิพฺภนฺตจิตฺตา	๗๘/๗๘	สจฺจวโร	๓๘๒/๔๑๐
วิมริยาทิกเตน	๙๔/๑๐๕	สญฺจาติ	๕๘/๕๕
วิรตฺตรูปา	๔๑/๔๓	สนนฺตโน	๒๓๗/๒๖๐
วิราคุนํ	๙๙/๑๑๑	สนฺติวรปทำ	๓๓/๓๕
วิรุพฺหิยา	๖๒/๕๘	สนฺธาตา	๑๔/๑๖
วิโลกิเต	๑๕/๑๘	สปตฺตวตาย	๑๙๖/๒๑๕
วิสฏฺ	๓๑๓/๓๖๒	สภคฺคโต	๑๑๒/๑๓๐
วิสํยุตฺโต	๓๕๘/๕๖	สมญฺญา	๑๓๓/๑๕๔
วิหึสุปรติยา	๗๕/๗๔	สมนุมชฺชิตพฺพา	๔๗/๔๗
วีมํสโก	๑๒๔/๑๔๖	สมนฺวาเนติ	๒๗๓/๓๐๕
วุฏฺจหึสุ	๔๐/๔๒	สมุทาจาโร	๑๙๐/๒๑๑
วุสิตวนฺโต	๗๖/๗๕	สเมติ	๓๖/๓๗
โวโรเปยฺย	๑๒๘/๑๔๙	สมฺปสาทนำ	๑๔/๑๙

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
สมฺมทกฺขาตา	๙๘/๑๑๐	สุทฺธสาเร	๑๔๖/๑๖๘
สมฺมทญฺญา วิมุตฺตา	๑๔๗/๑๖๙	สุนาปรนฺตกา	๓๙๖/๔๒๗
สมฺโพธิสุขํ	๑๘๖/๒๐๗	สุปฏิวิทฺธา	๘๒/๘๕
สรามิ	๔๙/๔๘	สุสมูหตา	๑๐๒/๑๑๔
สลฺลกตฺโต	๓/๔	สุสฺสูสติ	๕๘/๕๕
สฺวาคตํ	๗๙/๘๐	โสสานิโก	๑๐๗/๑๒๔
สหสฺสารํ	๒๕๖/๒๘๕	**[ห]**	
สหิตํ	๑๔/๑๖	หตฺถวิลงฺฆเกน	๒๑๖/๒๓๑
สีหีรติ	๒๗๕/๓๒๑	หรายติ	๔๖๐/๔๙๖
สารคเวสี	๓๑๕/๓๖๔	หริตตฺตาย	๕๙/๕๗
สาถิลิกา	๗๘/๗๘	หาสปญฺโญ	๙๓/๑๐๔
สาราณีโย	๕๔/๕๒	หิเตสี	๓๔/๓๖
สุตธโร	๘๒/๘๕	หุตํ	๙๑/๙๙

สุตฺตนฺตปิฎเก มชฺฌิมนิกายสฺส
อุปริปณฺณาสกปาลิยา
อสาธารณนามานิ

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
[อ]	
อกนิฏฺฐานำ เทวตานำ	๑๗๑/๑๖๙
องฺโค ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
อจฺจุตคามพฺยามโก ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๗
อถจฺจุโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๒๒๘
อจิรวโต สมณุทฺเทโส	๒๑๓/๘๐
อชาตสตฺตุ ราชา	๗๙/๑๔๖
อฏฺฐโก ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
อฏฺฐโม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
อโถ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
อนาถปิณฺฑิกสฺส	๒๑/๒๔
อนาสโว ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
อนิโม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
อตปฺปา เทวตา	๑๗๑/๑๙๖
อนุรุทฺโธ (เถโร)	๒๒๙/๒๔๙
อปฺปมานาภา เทวตา	๑๖๙/๑๙๕
อปราชิโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
อปฺปมาณสุภา เทวตา	๑๗๐/๑๙๖
อภิโย กจฺจายโน (เถโร)	๒๓๓/๒๕๓

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
อริฏฺโฐ นาม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
อริโย ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
อสยฺโห ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
อสิโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
[อา]	
อาภสฺสรา, อาภา เทวตา	๑๖๙/๑๙๕
อานนฺโท ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๔๒/๔๓
[อิ]	
อิสิคิลิ ปพฺพโต	๑๓๓/๑๕๔
อิสิปตนำ มิคทายำ	๓๗๑/๓๙๗
[อุ]	
อุจฺจงฺคมาโย ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
อุชฺชโย ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๔
อุตฺตโร ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๔
อุปกาโพ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
อุปติสฺโส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
อุปนนฺโท ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๔
อุปนนฺโท (เสนาปติ)	๘๓/๘๗

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
อุปเนมิโส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖
อุปฺปโล ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
อุปริฏฺโฐ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๔/๑๕๕
อุปสีทรี ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
อุโปสโถ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
อุปาสโภ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๕
[ก]	
กณฺโห ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
กปิลวตฺถุ (นครํ)	๑๘๕/๒๐๖
กมฺมาสธมฺมํ นาม นิคโม	๖๖/๖๖
กสฺสโป อเจโล	๒๐๙/๒๒๔
กาโฬ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖
กาฬเขมโก (สกฺโก)	๑๘๕/๒๐๖
กิมฺพิโล (เถโร)	๒๓๘/๒๖๒
กุรุ (รฏฺฐํ)	๖๖/๖๖
กุสินารา (นครํ)	๓๔/๓๖
เกตุมฺภราโค ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
เกตุมา ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
เกสี ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
โกสมฺพี (นครํ)	๒๓๖/๒๕๙
โกสลฺโล ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖
โกสโล (ชนปทนฺตโร)	๔๓๔/๔๖๗
[ข]	
เขมาภิรโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
[ค]	
คงฺคา นที	๒๕๘/๒๘๙
คณกโมคฺคลฺลาโน พฺราหฺมโณ	๗๔/๗๒
คนฺธาโร นาม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๔/๑๕๕
คิชฺฌกูโฏ ปพฺพโต	๑๓๓/๑๕๔
คุตฺติจฺฉิโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖
โคตมี มหาปชาปตี	๓๗๖/๔๐๔
โคปกโมคฺคลฺลาโน พฺรหฺมโณ	๗๙/๘๐
[ฆ]	
ฆฏาโย (สกฺโก)	๑๘๖/๒๐๖
โฆสิตาราโม วิหาโร	๒๓๖/๒๕๙
[จ]	
จนฺทโน เทวปุตฺโต	๒๘๖/๓๒๕
จุนฺโท สมณุทฺเทโส	๔๒/๔๓
(จูฬ) ชาลีโน ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖
(จูฬ) มุนิ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖
[ฉ]	
ฉนฺโน (เถโร)	๓๘๙/๔๒๐

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
[ช]	
ชยนฺโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๗
ชยเสโน ราชกุมาโร	๒๑๓/๒๒๘
ชิโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
เชตวนํ (อาราโม)	๒๑/๒๔
เชโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๗
[ต]	
ตครสิขี นาม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๔/๑๔๕
ตโถ นาม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๔/๑๔๕
ตทาธิมุตฺโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๗
ตโปทาราโม (วิหาโร)	๒๗๙/๓๑๔
ติสฺโส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๗
ตุสิตํ (เทวนครํ)	๑๙๙/๒๑๗
[ท]	
ทพฺพิโล ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๗
ทุรนฺนโย ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๗
เทวทหํ นาม นิคโม	๑/๑
[น]	
นครกํ นาม นิคโม	๑๗๖/๑๙๙
นนฺทโก (เถโร)	๓๙๘/๔๓๑
นนฺทิโย (เถโร)	๒๓๘/๒๖๒
นาฏปุตฺโต นิคนฺโถ	๔๑/๔๓
นิโครฺธาราโม (วิหาโร)	๑๘๕/๒๐๖
นิโถ นาม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๔/๑๔๕
เนมิโส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
[ป]	
ปงฺโค ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
ปชฺโชโต (ราชา)	๗๙/๘๐
ปญฺจปงฺโค ถปติ	๒๒๙/๒๔๙
ปณฺฑโว ปพฺพโต	๑๓๓/๑๔๔
ปณฺฑิโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
ปทุมุตฺตโร ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๗
ปทุโม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๗
ปพฺพโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๗
ปวตฺตา ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๖
ปสฺสี ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๔๗
ปาจีนวํสทาโย วนสณฺโฑ	๒๓๘/๒๖๒
ปาราสิริโย พฺรหฺมโณ	๔๕๓/๔๗๙
ปาวา (นครํ)	๔๑/๔๓
ปิณฺโฑโล นาม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๔/๑๔๕
ปิยทสฺสี นาม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๔/๑๔๕
ปุกฺกุสาติ กุลปุตฺโต	๓๔๒/๓๘๓

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
ปุณฺโณ (เถโร)	๓๙๕/๔๒๖
ปุพฺพชิรํ นาม วชฺชิคาโม	๓๙๔/๔๒๕
ปุพฺพาราโม (วิหาโร)	๗๔/๗๒
โปตลิปุตฺโต ปริพฺพาชโก	๒๙๘/๓๔๐
[พ]	
พกฺกุโล (เถโร)	๒๐๙/๒๒๔
พนฺธุมา ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
พลิหรณํ (วนสณฺโฑ)	๓๔/๓๖
พาราณสี (นครํ)	๓๗๑/๓๙๗
พาลกโลณกาโร คาโม	๒๓๘/๒๖๑
โพธิ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
[ภ]	
ภคฺคโว กุมฺภกาโร	๓๔๒/๓๘๓
ภคุ (เถโร)	๒๓๘/๒๖๑
ภารทฺวาโช ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
ภาวิตตฺโต นาม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๔/๑๕๕
ภูมิโช (เถโร)	๒๒๓/๒๔๐
[ม]	
มคโธ ชนปทนฺตโร	๓๔๒/๓๘๓
มงฺคโล ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
มโนมโย ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
มหากจฺจาโน (เถโร)	๒๘๐/๓๑๕
มหากปฺปิโน (เถโร)	๑๔๔/๑๖๗
มหากสฺสโป (เถโร)	๑๔๔/๑๖๗
มหาโกฏฺฐิโต (เถโร)	๑๔๔/๑๖๗
มหาจุนฺโท (เถโร)	๑๔๔/๑๖๗
(มหา) ชาลี ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖
มหานาโม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
(มหา) มุนิ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
มหาโมคฺคลฺลาโน (เถโร)	๑๔๔/๑๖๗
มหาวนํ	๕๕/๕๔
มาตงฺโค ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
มานตฺถทฺโธ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
มุนิ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
เมฬุโล ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
[ย]	
ยโม ราชา	๒๖๒/๒๙๔
ยสสฺสี นาม	๑๓๔/๑๕๕
[ร]	
รกฺขิโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
ราชคหํ (นครํ)	๗๗/๗๖
เรวโต (เถโร)	๑๔๔/๑๖๗

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก	อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
[ล]		สิขี ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
โลมสกงฺคิโย (เถโร)	๒๘๖/๓๒๕	สีหรี นาม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
โลมหังโส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖	สุตวา นาม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๔/๑๕๕
[ว]		สุทสฺสโน นาม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๔/๑๕๕
วสฺสกาโร พฺราหฺมโณ	๗๙/๘๑	สุทาโจ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖
วิชิโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖	สุนกฺขตฺโต ลิจฺฉวิปุตฺโต	๕๕/๕๔
วิมโล ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗	สุนฺทโร ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
วิรโช ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖	สุนาปรนฺโต ชนปโท	๓๙๕/๔๒๖
เวปุลฺโล ปพฺพโต	๑๓๓/๑๕๔	สุปติฏฺฐิโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๒๕๗
เวภาโร ปพฺพโต	๑๓๓/๑๕๔	สุพาหุ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖
เวสาลี (นครำ)	๕๕/๕๔	สุภูติ (เถโร)	๓๔๑/๓๘๒
เวพฺวนำ (อาราโม)	๗๙/๘๐	สุโภ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖
[ส]		สุโภ มาณโว	๑๓๕/๑๕๖
สกฺโก (ชนปทนฺตโร)	๑/๑	สุมงฺคโล ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
สงฺโฆ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗	สุมโก ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖
สจฺจนาโม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗	สุเมโฆ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖
สตฺถา ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖	โสภิโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
สนฺตจิตฺโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖	โสรโต ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗
สมิทฺธิ (เถโร)	๒๗๙/๓๑๔	[ห]	
สยฺโห ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๗	หิงฺคู ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖
สรภงฺโค ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖	หิงฺโค ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ	๑๓๕/๑๕๖
สาโม (คาโม)	๔๒/๔๓		
สารีปุตฺโต (เถโร)	๑๐๙/๑๒๘		
สาวตฺถี (นครำ)	๒๑/๒๔		

สุตฺตนฺตปิฏเก มชฺฌิมนิกายสฺส
อุปริปณฺณาสกปาลิยา
คาถานํ ปฐมปาทา

คาถานำ ปฐมปาทา	ปพฺเพ/องฺเก	คาถานำ ปฐมปาทา	ปพฺเพ/องฺเก
อตีตํ นานฺวาคเมยฺย	๒๘๘/๓๓๐	เย สตฺตสารา อนิฆา นิราสา	๑๓๕/๑๕๕
อิทำ หิตำ เชตวนำ	๓๘๗/๔๑๘		
โจทิตา เทวทูเตหิ	๒๗๑/๓๐๔	โย สีลวา ทุสฺสีเลสุ ททาติ	๓๘๒/๔๐๙
ปุถุสทฺโท สมชโน	๒๓๗/๒๖๐		

สุตฺตนฺตปิฏกเ มชฺฌิมนิกายสฺส
อุปริปณฺณาสกปาลิยา
ธมฺมปฺปเภโท

ธมฺมปฺปเภโท	ปพฺเพ/องฺเก	ธมฺมปฺปเภโท	ปพฺเพ/องฺเก
[ทุกํ]		ปณฺฑิตาปทานานิ	๒๕๓/๒๘๒
กายสมาจารํ	๑๐๙/๑๒๘	พาลนิมิตฺตานิ	๒๔๖/๒๗๓
วจีสมาจารํ	๑๐๙/๑๒๘	พาลลกฺขณานิ	๒๔๖/๒๗๓
มโนสมาจารํ	๑๐๙/๑๒๘	พาลาปทานานิ	๒๔๖/๒๗๓
จิตฺตุปฺปาทํ	๑๐๙/๑๒๘	มิจฺฉาสงฺกปฺโป	๑๓๗/ ๑๖๐
สญฺญาปฏิลาภํ	๑๐๙/๑๒๘	มิจฺฉากมฺมนฺโต	๑๓๙/๑๖๒
ทิฏฺฐิปฏิลาภํ	๑๐๙/๑๒๘	วิชฺชา	๓๙๗/๔๒๙
อตฺตภาวปฏิลาภํ	๑๐๙/๑๒๘	เวทนา	๓๐๐/๓๔๒
จกฺขุวิญฺเญยฺยํ รูปึ	๑๑๙/๑๓๙	สมฺมาสงฺกปฺโป	๑๓๗/๑๖๐
โสตวิญฺเญยฺยํ สทฺทึ	๑๑๙/๑๓๙	[จตุกฺกํ]	
ฆานวิญฺเญยฺยํ คนฺธึ	๑๑๙/๑๓๙		
ชิวฺหาวิญฺเญยฺยํ รสึ	๑๑๙/๑๔๐	อธิกรณานิ	๔๖/๔๗
กายวิญฺเญยฺยึ โผฏฺฐพฺพึ	๑๑๙/๑๔๐	อธิฏฺฐานานิ	๓๔๗/๓๘๕
มโนวิญฺเญยฺยึ ธมฺมึ	๑๑๙/๑๔๐	อิทฺธิปาทา	๓๕/๓๗
ธมฺมา	๔๓๑/๔๖๔	อิทฺธิปาทานึ	๑๔๗/๑๖๙
ธาตุโย	๑๒๕/๑๔๗	อิทฺธิโย	๒๕๙/๒๙๐
สทฺเท	๘๒/๘๕	อุปมา	๒๒๘/๒๔๘
[ติกํ]		อุเปกฺขา	๓๐๘/๓๖๕
		ทกฺขิณาวิสุทฺธิโย	๓๘๑/๔๐๘
ธาตุโย	๑๒๕/๑๔๗	ปุคฺคลา	๓๐๐/๓๔๓
ปณฺฑิตนิมิตฺตานิ	๒๕๓/๒๘๒	ภวูปปตฺติโย	๒๓๒/๒๕๒
ปณฺฑิตลกฺขณานิ	๒๕๓/๒๘๒	มหาภูตา	๘๖/๙๓

ธมฺมปฺปเภโท	ปพฺเพ/องฺเก
มหาภูตานำ	๖๗/๖๗
มหาภูตานิ	๖๗/๖๗
มิจฺฉาวาจา	๑๓๘/๑๖๑
โวหารา	๙๘/๑๑๐
สติปฏฺฐานา	๓๕/๓๖
สติปฏฺฐานานำ	๑๔๗/๑๖๙
สมฺมปฺปธานา	๓๕/๓๖
สมฺมปฺปธานานำ	๑๔๗/๑๖๙
[ปญฺจกำ]	
อินฺทฺริยานิ	๓๕/๔๖๓
อินฺทฺริยานำ	๑๔๗/๑๖๙
อุปาทานกฺขนฺธา	๘๖/๙๑
กมฺมการณำ	๒๕๐/๒๗๗
กามคุณา	๕๗/๕๕
นิคนฺถา	๕/๗
นีวรเณ	๗๖/๗๕
ปญฺจวิธพนฺธนำ	๒๖๗/๒๙๙
ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา	๔๓๑/๔๖๓
พลานิ	๓๕/๓๗
[ฉกฺกำ]	
อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ	๓๐๕/๓๕๒
อายตนานิ	๑๐๑/๑๑๒
เคหสิตา อุเปกฺขา	๓๐๖/๓๕๓
เคหสิตานิ โทมนสฺสานิ	๓๐๖/๓๕๓
เคหสิตานิ โสมนสฺสานิ	๓๐๖/๓๕๓
ตณฺหากายา	๔๒๑/๔๕๒
ธมฺมา	๕๔/๕๑
ธาตุโย	๑๐๐/๑๑๒
เนกฺขมฺมสิตา อุเปกฺขา	๓๐๘/๓๕๖
เนกฺขมฺมสิตานิ โทมนสฺสานิ	๓๐๖/๓๕๓
เนกฺขมฺมสิตานิ โสมนสฺสานิ	๓๐๖/๓๕๓
ผสฺสกายา	๓๐๕/๓๕๓
ฉผสฺสายตโน	๓๔๕/๓๘๕
[ฉกฺกำ]	
พาหิรานิ อายตนานิ	๓๐๕/๓๕๒
วิญฺญาณกายา	๓๐๕/๓๕๓
วิวาทมูลานิ	๔๔/๔๕
เวทนากายา	๔๒๑/๔๕๒
สาราณียา	๕๔/๕๑
[สตฺตกำ]	
อธิกรณสมถา	๔๖/๔๗
ทกฺขิณา	๓๘๐/๔๐๘
โพชฺฌงฺคา	๓๕/๓๗
รตเนหิ	๒๕๖/๒๘๕
สงฺฆคตา ทกฺขิณา	๓๘๐/๔๐๘

ธมฺมปฺปเภโท	ปพฺเพ/องฺเก	ธมฺมปฺปเภโท	ปพฺเพ/องฺเก
[อฏฺฐกํ]		**[อฏฺฐารสกํ]**	
มคฺโค อฏฺฐงฺคิโก	๓๕/๓๗	ธาตุโย	๑๒๕/๑๔๗
[ทสกํ]		มโนปวิจารา	๓๐๕/ ๓๕๓
อานิสํสา	๑๕๙/๑๘๘	**[วีสติกํ]**	
ปสาทนียา ธมฺมา	๘๒/๘๔	สกฺกายทิฏฺฐิ	๘๗/๙๓
[ทฺวาทสกํ]		**[ฉตฺตึสกํ]**	
อายตนานิ	๑๐๑/๑๑๒	สตฺตปฺปทา	๓๐๖/๓๕๓
[จุทฺทสกํ]		**[สตฺตตึสกํ]**	
ปาฏิปุคฺคลิกา ทกฺขิณา	๓๗๙/๔๐๖	อภิญฺญา เทสิตา	๓๕/๓๖

คณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ*

๑. สมเด็จพระพุฒาจารย์	วัดสระเกศ	ประธานกรรมการ
๒. พระพรหมมุนี	วัดบวรนิเวศวิหาร	รองประธานกรรมการ
๓. พระพรหมเวที	วัดไตรมิตรวิทยาราม	รองประธานกรรมการ
๔. พระพรหมเมธาจารย์	วัดบุรณศิริมาตยาราม	กรรมการ
๕. พระพรหมโมลี	วัดพิชยญาติการาม	กรรมการ
๖. พระวิสุทธิวงศาจารย์	วัดปากน้ำ	กรรมการ
๗. พระธรรมกิตติวงศ์	วัดราชโอรสาราม	กรรมการ
๘. พระธรรมเจดีย์	วัดกัลยาณมิตร	กรรมการ
๙. พระธรรมปัญญาภรณ์	วัดปากน้ำ	กรรมการ
๑๐. พระธรรมคุณาภรณ์	วัดสามพระยา	กรรมการ
๑๑. พระธรรมไตรโลกาจารย์	วัดราชประดิษฐ์ฯ	กรรมการ
๑๒. พระธรรมรัตนดิลก	วัดสุทัศนเทพวราราม	กรรมการ
๑๓. พระเทพปริยัติสุธี	วัดบพิตรพิมุข	กรรมการ
๑๔. พระเทพปริยัติเมธี	วัดชลประทานรังสฤษฎ์	กรรมการ
๑๕. พระเทพเวที	วัดอนงคาราม	กรรมการ
๑๖. พระเทพปริยัติมุนี	วัดทองนพคุณ	กรรมการ
๑๗. พระเทพมุนี	วัดไตรมิตรวิทยาราม	กรรมการ
๑๘. พระเทพรัตนโมลี	วัดหงส์รัตนาราม	กรรมการ
๑๙. พระเทพเมธี	วัดอรุณราชวราราม	กรรมการ
๒๐. พระเทพโสภณ	วัดราชบุรณะ	กรรมการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๗/๒๕๔๘** มติที่ ๕๐๙/๒๕๔๘ เรื่อง ขอความเห็นชอบรายนามคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเพื่อร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี และ **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๖/๒๕๔๙** มติที่ ๓๕๗/๒๕๔๙ เรื่อง แต่งตั้งกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ แทนกรรมการที่พ้นจากตำแหน่ง

๒๑. พระราชวชิราภรณ์ วัดพระเชตุพนฯ กรรมการ
๒๒. พระราชวชิรโมลี วัดสวนพลู กรรมการ
๒๓. พระราชปริยัติวิลก วัดประยุรวงศาวาส กรรมการ
๒๔. พระราชเมธี วัดราชนัดดาราม กรรมการ
๒๕. พระราชโมลี วัดจักรวรรดิราชาวาส กรรมการ
๒๖. พระราชวรมุนี วัดดุสิดาราม กรรมการ
๒๗. พระราชวิสุทธิโมลี วัดมหาธาตุฯ กรรมการ
๒๘. พระราชวรเมธี วัดเทพธิดาราม กรรมการ
๒๙. พระราชสุธี วัดเทวราชกุญชร กรรมการและเลขานุการ
๓๐. พระราชกิตติโสภณ วัดเบญจมบพิตรฯ กรรมการ
๓๑. พระศรีวิสุทธิมุนี วัดสุทัศนเทพวราราม กรรมการ
๓๒. พระเมธีวรญาณ วัดราชโอรสาราม กรรมการ
๓๓. พระศรีรัชมงคลเมธี วัดอาวุธวิกสิตาราม กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๔. พระปริยัติกวี วัดปากน้ำ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๕. พระเมธีวราลงกรณ์ วัดชนะสงคราม กรรมการ
๓๖. พระศรีวิสุทธาภรณ์ วัดบรมนิวาส กรรมการ
๓๗. พระมหานายก วัดบวรนิเวศ กรรมการ
๓๘. พระอมรโมลี วัดปทุมวนาราม กรรมการ
๓๙. พระมหาไฉน จิตฺตสุทฺโธ ป.ธ. ๙ วัดบวรนิเวศวิหาร กรรมการ
๔๐. พระมหารังษี เขมวีโร ป.ธ. ๙ วัดพระศรีมหาธาตุ กรรมการ
๔๑. พระมหาวินัย ถิรวินโย ป.ธ. ๙ วัดราชาธิวาสวิหาร กรรมการ
๔๒. นายวิชัย ธรรมเจริญ ป.ธ. ๙ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๓. นายบุญสืบ อินสาร ป.ธ. ๙ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๔. นายบุญเชิด กิตติธรางกูร ป.ธ. ๙ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๕. นายแก้ว ชิดตะขบ ป.ธ. ๙ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะอนุกรรมการประจำศูนย์ประสานงานกลาง พิจารณาตรวจต้นฉบับพระไตรปิฎกฯ*

๑.	พระธรรมกิตติวงศ์	วัดราชโอรสาราม	ประธานอนุกรรมการ
๒.	พระเทพมุนี	วัดไตรมิตรวิทยาราม	อนุกรรมการ
๓.	พระราชวชิราภรณ์	วัดพระเชตุพนฯ	อนุกรรมการ
๔.	พระราชวชิรโมลี	วัดสวนพลู	อนุกรรมการ
๕.	พระราชโมลี	วัดจักรวรรดิราชาวาส	อนุกรรมการ
๖.	พระราชกิตติโสภณ	วัดเบญจมบพิตรฯ	อนุกรรมการ
๗.	พระศรีวิสุทธิมุนี	วัดสุทัศนเทพวราราม	อนุกรรมการ
๘.	พระศรีวิสุทธาภรณ์	วัดบรมนิวาส	อนุกรรมการ
๙.	พระมหานายก	วัดบวรนิเวศวิหาร	อนุกรรมการ
๑๐.	พระอมรโมลี	วัดปทุมวนาราม	อนุกรรมการ
๑๑.	พระมหารังษี เขมวีโร	ป.ธ. ๙ วัดพระศรีมหาธาตุ	อนุกรรมการ
๑๒.	พระมหาวินัย ถิรวินโย	ป.ธ. ๙ วัดราชาธิวาสวิหาร	อนุกรรมการ
๑๓.	พระมหาไฉน จิตฺตสุทฺโธ	ป.ธ. ๙ วัดบวรนิเวศวิหาร	อนุกรรมการ

---

* มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๕ มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระวินัยปิฎก*

๑.	พระพรหมเมธาจารย์	วัดบุรณศิริมาตยาราม	ที่ปรึกษา
๒.	พระธรรมคุณาภรณ์	วัดสามพระยา	ประธานคณะทำงาน
๓.	พระธรรมปริยัติเวที	วัดพระปฐมเจดีย์	รองประธานคณะทำงาน
๔.	พระธรรมรัตนดิลก	วัดสุทัศนเทพวราราม	รองประธานคณะทำงาน
๕.	พระเทพปริยัติสุธี	วัดบพิตรพิมุข	รองประธานคณะทำงาน
๖.	พระเทพปริยัติเมธี	วัดชลประทานรังสฤษฎ์	รองประธานคณะทำงาน
๗.	พระเทพปริยัติมุนี	วัดทองนพคุณ	คณะทำงาน
๘.	พระราชเมธี	วัดราชนัดดาราม	คณะทำงาน
๙.	พระราชวรมุนี	วัดดุสิดาราม	คณะทำงาน
๑๐.	พระราชวิสุทธิโมลี	วัดมหาธาตุฯ	คณะทำงาน
๑๑.	พระราชวรเมธี	วัดเทพธิดาราม	คณะทำงาน
๑๒.	พระราชวิสุทธิดิลก	วัดสามพระยา	คณะทำงาน
๑๓.	พระเมธีธรรมานันท์	วัดไร่ขิง	คณะทำงาน
๑๔.	พระเมธีปริยัติวิบูล	วัดสามพระยา	คณะทำงาน
๑๕.	พระเมธีวราลงกรณ์	วัดชนะสงคราม	คณะทำงาน
๑๖.	พระสุธีรัตนาภรณ์	วัดสุทัศนเทพวราราม	คณะทำงาน
๑๗.	พระศรีปริยัติโมลี	วัดราชนัดดาราม	คณะทำงาน
๑๘.	พระกิตติสารเมธี	วัดดาวดึงษาราม	คณะทำงานและเลขานุการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๕** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

๑๙. พระมหาอิทธิยาวุธ ธีรวโร ป.ธ. ๙ วัดสามพระยา คณะทำงาน
และผู้ช่วยเลขานุการ
๒๐. พระมหาวัชระ จิตวณฺโณ ป.ธ. ๙ วัดสามพระยา คณะทำงาน
และผู้ช่วยเลขานุการ
๒๑. พระมหาชลอ ปิยาจาโร ป.ธ. ๙ วัดชนะสงคราม คณะทำงาน
๒๒. พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม ป.ธ. ๙ วัดดุสิดาราม คณะทำงาน
๒๓. พระมหาอุดม สารเมธี ป.ธ. ๙ วัดทองนพคุณ คณะทำงาน
๒๔. นายประสิทธิ์ แสงทับ นักวิชาการภาษาโบราณ ๘ คณะทำงาน
๒๕. นายสำรวย นักการเรียน นักวรรณศิลป์ ๗ คณะทำงาน

คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระสุตตันตปิฎก*

๑.	พระวิสุทธิวงศาจารย์			วัดปากน้ำ	ประธานคณะทำงาน
๒.	พระธรรมปัญญาภรณ์			วัดปากน้ำ	รองประธานคณะทำงาน
๓.	พระราชวิริยาลังการ			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๔.	พระราชสุตาภรณ์			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๕.	พระปริยัติกวี			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๖.	พระปิฎกโกศล			วัดปากน้ำ	คณะทำงานและเลขานุการ
๗.	พระวิเชียรกวี			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๘.	พระมหามนตรี	ขนฺติสาโร	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๙.	พระมหาประนอม	กิตฺติปญฺโญ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๐.	พระมหาสมจินต์	สมฺมาปญฺโญ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๑.	พระมหาบุญชู	กิตฺติโชติโก	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๒.	พระมหาจรัญ	วิจารณเมธี	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๓.	พระมหาทองดี	ปญฺญาวชิโร	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๔.	พระมหาเสนาะ	กิตฺติเสโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๕.	พระมหาครรชิต	สุชิตคนฺโธ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๖.	พระมหาวัฒน์พร	อภิวฑฺฒโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๗.	พระมหาชำนาญ	มหาชาโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๘.	พระมหาหวน	ยสาโส	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๙.	พระมหาสมาน	มโนพนฺโธ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่** ๑๗/๒๕๔๕ มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระอภิธรรมปิฎก*

๑.	พระพรหมโมลี	วัดพิชยญาติการาม	ประธานคณะทำงาน
๒.	พระธรรมเจดีย์	วัดกัลยาณมิตร	รองประธานคณะทำงาน
๓.	พระเทพเวที	วัดอนงคาราม	รองประธานคณะทำงาน
๔.	พระธรรมไตรโลกาจารย์	วัดราชประดิษฐ์ฯ	คณะทำงาน
๕.	พระเทพรัตนโมลี	วัดหงส์รัตนาราม	คณะทำงาน
๖.	พระเทพโสภณ	วัดราชบุรณะ	คณะทำงาน
๗.	พระเทพเมธี	วัดอรุณราชวราราม	คณะทำงาน
๘.	พระราชปริยัติวิลก	วัดประยุรวงศาวาส	คณะทำงาน
๙.	พระราชเวที	วัดพระเชตุพนฯ	คณะทำงาน
๑๐.	พระราชปฏิภาณโสภณ	วัดราชโอรสาราม	คณะทำงานและเลขานุการ
๑๑.	พระราชสิทธิมุนี	วัดมหาธาตุฯ	คณะทำงาน
๑๒.	พระสุธีธรรมนุวัตร	วัดพระเชตุพนฯ	คณะทำงาน
๑๓.	พระศรีวิสุทธิโกศล	วัดเพชรสมุทร	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๔.	พระวิสุทธิธีรพงศ์	วัดพิชยญาติการาม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕.	พระศรีศาสนวงศ์	วัดอรุณราชวราราม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๖.	พระมหาบุญเทียม ญาณินฺโท ป.ธ. ๘	วัดพิชยญาติการาม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๗.	พระมหาสมลักษณ์ คนฺธสาโร ป.ธ. ๘	วัดท่ามะโอ	คณะทำงาน
๑๘.	พระมหาประนอม ธมฺมาลงฺกาโร ป.ธ. ๖	วัดจากแดง	คณะทำงาน
๑๙.	พระครูธรรมธรสุมนต์ นนฺทิโก	วัดจากแดง	คณะทำงาน
๒๐.	นายนิมิตร โพธิพัฒน์		คณะทำงาน
๒๑.	ผศ. เวทย์ บรรณกรกุล		คณะทำงาน

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่** ๑๗/๒๕๔๙ มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

พระไตรปิฎกฉบับเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี
พุทธศักราช ๒๕๔๙

เจ้าของ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ผู้จัดทำ คณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระวินัยปิฎก
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระสุตตันตปิฎก
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระอภิธรรมปิฎก
คณะอนุกรรมการประจำศูนย์ประสานงานกลาง

ที่ปรึกษา พระพรหมสุธี วัดสระเกศ
พระธรรมกิตติเมธี วัดสัมพันธวงศาราม
พระธรรมวรเมธี วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

บรรณาธิการ พระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตฺโต ป.ธ. ๙)

คณะบรรณาธิการ/ประสานงาน
พระศรีรัชมงคลเมธี (ประนต กิตฺติวฑฺฒโน ป.ธ. ๙)
พระปริยัติกวี (สุบิน ธีรวโส ป.ธ. ๙)
นายวิชัย ธรรมเจริญ ป.ธ. ๙
นายบุญสืบ อินสาร ป.ธ. ๙
นายบุญเชิด กิตติธรางกูร ป.ธ. ๙
นายแก้ว ชิดตะขบ ป.ธ. ๙

พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
๖๕/๑๖ ถนนชัยพฤกษ์ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๒๒-๙๐๐๐
โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐-๒๔๓๔-๑๓๘๕